วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.9 (September 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด

ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง

ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา

นักวิชาการอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ **9** ประจำปีพุทธศักราช **2569** บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 30 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 26 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 4 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ **10** ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ (ก)

บทบรรณาธิการ (จ)

การพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 1

DEVELOPMENT AND EVALUATION OF A RECREATION PROGRAM USING TRADITIONAL GAMES AND FOLK PLAYS TO PROMOTE GROWTH MINDSET AMONG UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

ชญาณี สวนทอง, สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์ และอนันต์ มาลารัตน์

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง 13

THAI DRAMATIC ARTS CREATING “ADUL PISAC CHOM DONG”

พิสิษฐ์ บัวงาม

การสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต 31

A SYNTHESIS OF COMPONENTS AND INDICATORS OF LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES FOR FUTURE-ORIENTED EARLY CHILDHOOD TEACHERS

นิติธร ปิลวาสน์ และอัศวลักษ์ ราชพลสิทธิ์

แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนทางด้านการตลาด 49

AN INTEGRATED LEARNING MANAGEMENT APPROACH THROUGH COMMUNITY-BASED PRACTICAL ACTIVITIES FOR ENHANCING LEARNING OUTCOMES IN MARKETING EDUCATION

กันย์ณิภัฐ สุวรรณอ่อน, ปทุมวรรณ ทองตราชู, มณีรัตน์ รัตนพันธ์ และชุติมา ทัศโร

การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 63

A STUDY OF LEADERSHIP AMONG PRIVATE HOSPITAL EXECUTIVES IN NORTHEASTERN THAILAND

มัณฑนา เสนมี และอัจฉริยะ อุปการกุล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในประเทศไทย 79

FACTORS AFFECTING THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN SUPPLY CHAINS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMES) IN THAILAND

กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ประสิทธิชัย นรากรณ์ และวิจิตรา จำลองราษฎร์

สถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด: การบริหารจัดการเงินบริจาคและที่ธรณีสงฆ์ 95

LEGAL STATUS AND PROTECTION OF TEMPLE PROPERTY: MANAGEMENT OF DONATIONS AND TEMPLE LAND

จรัญ ศรีสุข

สารบัญ (ต่อ)

รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง 108

MEDITATION PRACTICES FOR ENHANCING MENTAL HEALTH AMONG OLDER ADULTS IN LAMPANG PROVINCE

นฤมล จิวัฒนาสุข และพระกิตติเชษฐ์ เปรมสกุล

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช 125

DEVELOPING A MODEL TO ENHANCE THE COMPETENCE OF DEVELOPMENT ADMINISTRATORS IN THE 21ST CENTURY FOR DISTRICT CHIEFS IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

กัณฑิตา ศรีวิไล, ชนิกานต์ ใสยเกื้อ และวีระยุทธ ชาตะกาญจน์

การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ 138

DEVELOPING TEACHER LEADERSHIP FOR LEARNING MANAGEMENT IN THE DIGITAL ERA OF MATTHAYOM WARITCHAPHUM SCHOOL

ภาณุทัต คำทะเนตร, ศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์ และไชยา ภาวะบุตร

การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 157

THE DEVELOPMENT OF A RECREATION PROGRAM TO PROMOTE THE ASSERTIVE BEHAVIOR OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS

ปภณ มะโน, สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์ และอนันต์ มาลารัตน์

อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซด ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ 173

THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE, HUMAN RESOURCE PRACTICES, AND WORK-LIFE BALANCE ON INTENTION TO STAY OF GENERATION Z PERSONNEL IN MINISTRY OF PUBLIC HEALTH AGENCIES, CHIANG MAI PROVINCE

อนุวัฒน์ พาแอะ และศุทธิกานต์ คงคล้าย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากพืชส้มลิ้มของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก 189

SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT THROUGH INCREASING THE VALUE OF PLANT-BASED PRESERVED MANGO SOUVENIRS FOR THE ELDERLY IN PA MAMUANG SUBDISTRICT, MUEANG TAK DISTRICT, TAK PROVINCE

ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, สุวัจนกานดา พูลเอียด และดุษฎี มุกดาอ่อน

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีของลูกค้า ในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ 202

A CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS INFLUENCING CUSTOMER LOYALTY IN MOBILE COMMERCE

วิศิษฎ์ บิลมาศ, ประสิทธิชัย นรากรณ์ และธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี 217

DEVELOPMENT OF A TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP MODEL FOR SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE SURAT THANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ลักขณา เพชรแป้น และชุติมา มุสิกานนท์

การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโครงการเครือข่ายเข้มแข็ง ชุมชนปลอดบุหรี่ พื้นที่พหุวัฒนธรรมปลอดปัจจัยเสี่ยงภาคใต้ 235

EVALUATION OF SOCIAL OUTCOMES AND RETURNS FROM INVESTMENT IN THE STRONG NETWORK PROJECT, SMOKE-FREE COMMUNITIES, RISK-FREE MULTICULTURAL AREAS IN THE SOUTH

สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร, เลิศสุรชัย หนูสวัสดิ์ และณกัญญา วัฒนกุล

ศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง 252

A STUDY OF THE BEHAVIOR AND PATTERNS OF WORKPLACE BULLYING OF EMPLOYEES IN THE PETROCHEMICAL CHEMICAL AND OIL REFINERY INDUSTRIES IN RAYONG PROVINCE

ณัฐพล พุ่มศิริ, โฉมโสภา วุฒิสาร และรัฐวิชญ์ อุณากัณฑ์พร

รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) 268

A STRATEGIC MANAGEMENT MODEL FOR DEVELOPING SCHOOL EXCELLENCE AT SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY PRASARNMIT DEMONSTRATION SCHOOL (ELEMENTARY DIVISION)

สมเกียรติ วรรณเฉลิม, ชลวิทย์ เจียรจิตต์ และภูมิ มูลศิลป์

การพัฒนานิติวิธีของผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว ในการใช้มาตรการแทนการพิพากษาตามมาตรา 132: แนวทางนิติประสาทวิทยาสู่การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย (ศึกษาวิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568) 287

DEVELOPING THE JURIDICAL METHOD OF JUVENILE AND FAMILY COURT JUDGES IN APPLYING DIVERSIONARY MEASURES UNDER SECTION 132: A NEUROLAW APPROACH TO OBJECTIVE DIAGNOSIS (A CASE STUDY OF SUPREME COURT DECISION NO. 1688/2568)

ศุภกร ชมศิริ

คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี 304

CHARACTERISTICS OF ACCOUNTANTS IN THE DIGITAL AGE THAT AFFECT THE SUCCESS OF WORK IN ESTABLISHMENTS IN RATCHABURI PROVINCE

รุจิรา แสงแข

สารบัญ (ต่อ)

พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว 320
THE DYNAMICS OF USE AND CONSTRUCTION OF THE SANEHANUSORN ROAD AREA FOR TOURISM
สุพร ภัทรอนุวงศ์, ธนภัทร เต็มรัตนะกุล, พรพันธ์ เขมคุณาศัย และพรไทย ศิริสาธิตกิจ

นวัตกรรมสุขภาพชุมชนในยุคการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง: กรณีศึกษาความสำเร็จภายใต้การกระจายอำนาจด้านสุขภาพปฐมภูมิ 336
COMMUNITY HEALTH INNOVATIONS UNDER PRIMARY HEALTH CARE DECENTRALIZATION: A SUCCESS CASE STUDY OF SHPH TRANSFER TO TRANG PAO
พิเชตวุฒิ นิลลออ และวิสุทธิณี ธานีรัตน์

พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ: ความหมาย องค์ประกอบและแนวทางการส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรม 354
ONLINE SHOPPING BEHAVIOR UNDER THE PRINCIPLES OF SUFFICIENCY IN THE ELDERLY: MEANING COMPONENTS AND GUIDELINES FOR PROMOTING ATTITUDES TOWARD THE BEHAVIOR
ภูมิ สายรัตน์ และพิชญาณี พูนพล

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา 373
DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CORE COMPETENCIES IN THE JOB PERFORMANCE OF PERSONNEL AT NONG KRATHUM SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE
ปณพักตร์ พงษ์พุทธรักษ์, สิราวิชญ์ กีรติอุไร, ปิยะมาศ สุรภพพิศิษฐ์, นิรวิทธ์ เพียราษฎร์ และนพดล เพิ่มสมบูรณ์

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด 388
APPLICATION OF DIGITAL COMMUNICATION INNOVATION FOR THE CONSERVATION AND TRANSMISSION OF CULTURAL HERITAGE AND THE PERFORMANCE VALUES OF RAMTHON NOKPHITHID
ทองพูล มุขรักษ์, กรกฎ จำเนียร, บำรุง ศรีนวลปาน และชวัลรัตน์ ศรีนวลปาน

พระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์: การพัฒนาจิตในยุคดิจิทัล 407
BUDDHISM AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE DEVELOPING THE MIND IN THE DIGITAL AGE
พระครูปลัดสาโรจน์ ธมฺมสโร (แซ่อู้)

การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ 419
IMPROVING OPERATIONAL EFFICIENCY OF CORRECTIONAL OFFICERS IN CHIANGMAI PROVINCE
ณฐกมล มูลอะมี และกรรณิกา กุกุดเรือ

การวิเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรม แปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ ของประเทศไทย 432
FACTOR ANAYZING OF SUPPLY CHAIN MANAGEMENT IN THE RUBBERWOOD PROCESSING INDUSTRY IN SOUTHERN THAILAND
ศิรินทร์ พฤกษ์พนา, ประสิทธิชัย นรากรณ์ และธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนาและการตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ 447

DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE SOURCES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SELF-EFFICACY SCALE FOR CREATIVE MEDIA PRODUCTION AMONG COMMUNICATION ARTS STUDENTS

วิภาพร ตัณฑสวัสดิ์ และรัฐสภา แก่นแก้ว

การจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับการใช้หลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 461

PROBLEM-BASED LEARNING MANAGERMENT USING STEAM4INNOVATOR CURRICULUM TO DEVELOP PROBLEM-SOLVING SKILLS AND INNOVATIVE CREATIVE THINKING SKILLS OF GRADE 8 STUDENTS

มนฑกาน อรรถสงเคราะห์ และจารึก อรรถสงเคราะห์

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 478

บทความวิจัย

การพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย*

DEVELOPMENT AND EVALUATION OF A RECREATION PROGRAM USING TRADITIONAL GAMES AND FOLK PLAYS TO PROMOTE GROWTH MINDSET AMONG UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

ชญาณี สวนทอง*, สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์, อนันต์ มาลารัตน์
Chayanee Suanthong*, Sumonratree Nimnatipun, Anan Malarat
คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Physical Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: chayanee.bcc@gmail.com
*Tel: 095-840-2756

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) เพื่อประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยทดลองแบบกลุ่มเดียว วัดก่อนและหลังการทดลอง (One-group Pretest-posttest Design) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) จำนวน 30 คน และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ โปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้าน แบบประเมินคุณภาพโปรแกรม แบบวัดกรอบความคิดแบบเติบโต และแบบประเมินความพึงพอใจ ทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Paired Samples t-test พบว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นประยุกต์ใช้กิจกรรมนันทนาการและการละเล่นพื้นบ้าน 16 กิจกรรม ต่อเนื่องเป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยออกแบบกิจกรรมให้ครอบคลุมองค์ประกอบกรอบความคิดแบบเติบโต 5 ด้าน ได้แก่ เห็นคุณค่าของความพยายาม เผชิญความท้าทาย ก้าวข้ามอุปสรรค เรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น และยอมรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะ ผลการประเมินคุณภาพโปรแกรมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.87, S.D. = 0.34, I-CVI = 0.98) หลังการเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ก่อนทดลอง M = 3.29, S.D. = 0.48; หลังทดลอง M = 4.03, S.D. = 0.54; t = 5.887, p < .001) และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

* Received 24 June 2026; Revised 16 July 2026; Accepted 24 July 2026

สะท้อนว่าโปรแกรมสามารถส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในสถานศึกษาได้

คำสำคัญ: โปรแกรมนันทนาการ, การละเล่นพื้นบ้าน, การส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโต

Abstract

This research aimed to 1) Develop and 2) Evaluate a recreation program using traditional games and folk plays to promote growth mindset among upper secondary school students. This study employed a Research and Development (R&D) approach. The experimental phase adopted a One-Group Pretest-Posttest Design. The participants consisted of 30 Grade 10 students from Srinakharinwirot University Prasarnmit Demonstration School (Secondary) and nine experts, selected through purposive sampling. The research instruments included a recreation program using traditional games and folk plays, a program quality evaluation form, a growth mindset assessment, and a satisfaction questionnaire. The program was implemented over eight weeks. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the paired-samples t-test. The findings revealed that the developed program integrated 16 recreation activities based on traditional games and folk plays and was designed to promote the five dimensions of growth mindset, including valuing effort, embracing challenges, overcoming obstacles, learning from others' success, and accepting feedback. The overall quality of the program was rated at the highest level by the experts (M = 4.87, S.D. = 0.34, I-CVI = 0.98). After participating in the program, the students demonstrated significantly higher growth mindset scores than before participation at the .05 level (pre-test: M = 3.29, S.D. = 0.48; post-test: M = 4.03, S.D. = 0.54; t = 5.887, p < .001). In addition, the participants reported the highest level of overall satisfaction with the program. These findings indicate that the recreation program effectively promoted growth mindset among upper secondary school students and can be appropriately applied to student development activities in educational settings.

Keywords: Recreation Program, Traditional Games and Folk Plays, Growth Mindset

บทนำ

การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ ปรับตัว และเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 เป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยนอกจากความรู้ทางวิชาการแล้ว ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้มีคุณลักษณะด้านการคิด การแก้ปัญหา ความมุ่งมั่นพยายาม และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ตลอดจนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562)

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ยังมุ่งพัฒนาสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน โดยเฉพาะความสามารถในการคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะที่สอดคล้องกับการส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สอดคล้องกับแผนพัฒนานันทนาการแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2560 - 2564) ที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงวัยได้รับโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมนันทนาการที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทักษะการเรียนรู้ และศักยภาพของตนเองอย่างรอบด้าน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560) กรอบความคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายโดย Dweck, C. S. อธิบายว่าเป็นความเชื่อว่าความสามารถและสติปัญญาของบุคคลสามารถพัฒนาได้ผ่านความพยายาม การเรียนรู้ และประสบการณ์ (Dweck, C. S., 2006) ขณะที่ Blackwell, L. S. et al. พบว่า ผู้เรียนที่มีกรอบความคิดแบบเติบโตมีแนวโน้มที่จะเผชิญความท้าทาย เรียนรู้จากความผิดพลาด และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้ที่มีกรอบความคิดแบบตายตัว (Fixed Mindset) (Blackwell, L. S. et al., 2007) นอกจากนี้ Ricci, M. C. ยังเสนอว่าการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์ จะช่วยส่งเสริมการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ricci, M. C., 2013)

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดกรอบความคิดแบบเติบโตจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่ยังพบว่า ผู้เรียนจำนวนไม่น้อยมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงความท้าทาย ขาดความมั่นใจในการพัฒนาความสามารถของตนเอง และมองความผิดพลาดเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และอัตลักษณ์ของตนเอง (Yeager, D. S. & Dweck, C. S., 2012) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์ที่ท้าทาย ได้ทดลองแก้ปัญหา และเรียนรู้จากความสำเร็จและความผิดพลาดของตนเอง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโต ทั้งนี้ แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ Kolb, D. A. ได้อธิบายว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดจากกระบวนการลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการนำประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมนันทนาการที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (Kolb, D. A., 1984)

นอกจากนี้ งานทบทวนวรรณกรรมในช่วงหลังยังชี้ให้เห็นว่า กรอบความคิดแบบเติบโตมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเรียนรู้แบบกำกับตนเอง (Self-regulated Learning) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมาย วางแผน ติดตาม และปรับกลยุทธ์การเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่กำลังพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการกำกับตนเองอย่างต่อเนื่อง (Xu, K. M. et al., 2025) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีระดับกรอบความคิดแบบเติบโตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ผลการศึกษาความต้องการกิจกรรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้าน พบว่า นักเรียนมีความต้องการกิจกรรมในระดับมาก โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมความพยายาม การเผชิญความท้าทาย การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทั้งนี้ เกมและการละเล่นพื้นบ้านถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยและมีคุณค่าต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545); (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560) อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้บรรยากาศที่สนุกสนาน (สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์, 2564)

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยบูรณาการแนวคิดกรอบความคิดแบบเติบโต (Dweck, C. S., 2006) แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Kolb, D. A., 1984) กระบวนการพัฒนาโปรแกรมตามแนวคิด APIE (Austin, D. R., 2004) และแนวคิดองค์ประกอบกิจกรรมนันทนาการ (Rossman, J. R. & Schlatter, B. E., 2015) ร่วมกับคุณค่าของเกมและการละเล่นพื้นบ้านไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ที่ท้าทาย การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545); (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2560) ทั้งนี้ การละเล่นพื้นบ้านมิได้มุ่งเพียงสร้างความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะทางสังคม ความรับผิดชอบ การยอมรับกติกา การควบคุมอารมณ์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น (สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบสำคัญของกรอบความคิดแบบเติบโต ได้แก่ การเห็นคุณค่าของความพยายาม การเผชิญความท้าทาย การก้าวข้ามอุปสรรค การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น และการยอมรับคำวิจารณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเกมและการละเล่นพื้นบ้านมาประยุกต์เป็นกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของผู้เรียน และก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนในบริบทสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. เพื่อประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโตและความต้องการกิจกรรมนันทนาการ 2) การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการ และ 3) การประเมินผลโปรแกรมนันทนาการ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยแตกต่างกันตามแต่ละระยะของการวิจัย โดยประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) จำนวน 1,671 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านนันทนาการ เกม การละเล่นพื้นบ้าน และกรอบความคิดแบบเติบโต

1.1 กลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 1 ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 525 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นอย่างมีสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling)

1.2 กลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 2 ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญด้านนันทนาการ เกม หรือการละเล่นพื้นบ้านไม่น้อยกว่า 5 ปี มีประสบการณ์ด้านการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโต และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1.3 กลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 3 ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 30 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นผู้สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย สามารถเข้าร่วมโปรแกรมได้อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการทดลอง และผ่านเกณฑ์การคัดเลือกที่กำหนด

2. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แบบวัดกรอบความคิดแบบเติบโต (Growth Mindset Scale)

2.2 โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้าน

2.3 แบบประเมินคุณภาพเครื่องมือ

2.4 แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโปรแกรม

เครื่องมือทุกฉบับผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คนโดยแบบวัดกรอบความคิดแบบเติบโตมีค่าความเชื่อมั่น (Cronbach’s Alpha) เท่ากับ .708 แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโปรแกรม (Cronbach’s Alpha) เท่ากับ .957 และโปรแกรมนันทนาการ ผลการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโปรแกรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.82 (I-CVI = 0.98) ด้านความสอดคล้องกับการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.89 (I-CVI = 0.98) และด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.89 (I-CVI = 0.98) แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโตและความต้องการกิจกรรมนันทนาการของนักเรียน เพื่อนำผลไปใช้ในการพัฒนาโปรแกรม ระยะที่ 2 พัฒนาและตรวจสอบคุณภาพโปรแกรมจากผลการศึกษาและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พร้อมตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำไปทดลองใช้ และระยะที่ 3 นำโปรแกรมไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 30 คน เป็นเวลา 8 สัปดาห์ พร้อมเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังการทดลอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการเปรียบเทียบคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม ใช้การทดสอบค่าที สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Paired Samples t-test) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการศึกษาระยะที่ 1 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีระดับกรอบความคิดแบบเติบโตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และมีความต้องการกิจกรรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านอยู่ในระดับมาก ผลการศึกษาดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโต ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมนันทนาการ จำนวน 16 กิจกรรม ดำเนินการต่อเนื่องเป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยประยุกต์ใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ กิจกรรมมีลักษณะเน้นการมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเผชิญสถานการณ์ท้าทาย การแก้ปัญหา และการสะท้อนคิด ครอบคลุมองค์ประกอบของกรอบความคิดแบบเติบโต 5 ด้าน ได้แก่ การเห็นคุณค่าของความพยายาม การเผชิญความท้าทาย การก้าวข้ามอุปสรรค การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น และการยอมรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงองค์ประกอบของโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

องค์ประกอบกรอบความคิดแบบเติบโต	การละเล่นพื้นบ้านที่ประยุกต์ใช้	กิจกรรมนันทนาการ	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
การเห็นคุณค่าของความพยายาม (Effort)	รีรีข้าวสาร, ลิงชิงหลัก	ภารกิจยึด ครองพื้นที่ The Zone Seeker, ข้ามคิด เติบโต Cross & Choose	ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของความพยายาม ความอดทน และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง
การเผชิญความท้าทาย (Challenge)	มวยตับจาก	นักสู้ไร้เงา Blind Duel, City Defender	ผู้เรียนกล้าเผชิญสถานการณ์ที่ท้าทาย กล้าตัดสินใจและทดลองสิ่งใหม่
การก้าวข้ามอุปสรรค (Obstacle)	งูกินหาง	สมรภูมิงู พิทักษ์ Protect Team, Battle Royale	ผู้เรียนสามารถปรับตัว แก้ปัญหา และไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค
การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น (Success of Others)	ม้าก้านกล้วย, ชักเย่อ	ก้าวตามเพื่อก้าวต่อ Design Phase, Rebuild to Grow, Follow to Move Forward	ผู้เรียนเปิดใจเรียนรู้จากผู้อื่นและนำแบบอย่างที่ดีมาพัฒนาตนเอง
การยอมรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะ (Criticism)	ตะกร้อลอดห่วง	ภารกิจพิชิต แต้ม Spotter, Count & Improve	ผู้เรียนยอมรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงตนเอง
การบูรณาการกรอบความคิดแบบเติบโต (Growth Mindset Integration)	มอญซ่อนผ้า	มอญซ่อน การ์ด Voice Command, Feedback Loop	ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ได้รับไปสู่การพัฒนาความคิดและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นมีโครงสร้างเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบของกรอบความคิดแบบเติบโต การละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการ และผลลัพธ์ที่คาดหวัง โดยมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และสามารถนำประสบการณ์จากกิจกรรมไปสู่การพัฒนาความคิดและพฤติกรรมที่สะท้อนกรอบความคิดแบบเติบโตได้อย่างเป็นระบบ

ผลการประเมินคุณภาพโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตโดยผู้เชี่ยวชาญ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินคุณภาพโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการประเมิน	M	S.D.	I-CVI	ระดับคุณภาพ
ความเหมาะสมขององค์ประกอบโปรแกรม	4.82	0.44	0.98	มากที่สุด
ความสอดคล้องกับการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโต	4.89	0.29	0.98	มากที่สุด
ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง	4.89	0.29	0.98	มากที่สุด
โดยรวม	**4.87**	**0.34**	**0.98**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน ประเมินคุณภาพโปรแกรมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านความเหมาะสมขององค์ประกอบโปรแกรมมีค่าเฉลี่ย 4.82 ด้านความสอดคล้องกับการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตและด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.89 และทุกด้านมีค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (I-CVI) เท่ากับ .98 สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนได้

2. ผลการประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการเปรียบเทียบคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) ก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

การทดสอบ	M	S.D.	t	df	p
ก่อนเข้าร่วมโปรแกรม	3.29	0.48	5.887	29	.000*
หลังเข้าร่วมโปรแกรม	4.03	0.54	-	-	-

จากตารางที่ 3 พบว่า ก่อนเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (M = 3.29, S.D. = 0.48) และภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมมีคะแนนเพิ่มขึ้นเป็นระดับมาก (M = 4.03, S.D. = 0.54) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม พบว่า คะแนนภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 5.887$, $df = 29$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านสามารถส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโปรแกรม แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ด้านความพึงพอใจ	M	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านความสนุกสนานและรูปแบบกิจกรรม	4.58	0.54	มากที่สุด
ด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโต	4.60	0.54	มากที่สุด
ด้านความพึงพอใจโดยรวม	4.68	0.42	มากที่สุด
โดยรวม	**4.63**	**0.46**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีความพึงพอใจต่อโปรแกรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.63, S.D. = 0.46) โดยทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านความเหมาะสมและรูปแบบกิจกรรม (M = 4.58, S.D. = 0.54) ด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับกรอบความคิดแบบเติบโต (M = 4.60, S.D. = 0.54) และด้านความพึงพอใจโดยรวม (M = 4.68, S.D. = 0.42) สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมมีความเหมาะสมทั้งด้านกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมได้รับ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาครั้งนี้พบว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยพัฒนาโปรแกรมอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ก่อนออกแบบกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของกรอบความคิดแบบเติบโตอย่างชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิด APIE ของ Austin, D. R. ที่เน้นการวิเคราะห์ความต้องการ การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล (Austin, D. R., 2004) รวมถึงแนวคิดของ Dweck, C. S. ที่อธิบายว่าความสามารถของบุคคลสามารถพัฒนาได้ผ่านความพยายาม การเรียนรู้ และประสบการณ์ (Dweck, C. S., 2006) การออกแบบโปรแกรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เผชิญสถานการณ์ที่ท้าทาย ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb, D. A. ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การสะท้อนคิด และการนำประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ (Kolb, D. A., 1984) นอกจากนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวณีย์ ไม่เศร้า ซึ่งศึกษาการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้เกมเพื่อพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตด้านการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ผู้เรียนภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมมีกรอบความคิดแบบเติบโตสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (เสาวณีย์ ไม่เศร้า, 2564) สะท้อนให้เห็นว่า การใช้กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เผชิญความท้าทาย และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

เป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานทบทวนวรรณกรรมของ Xu, K. M. et al. ที่พบว่า กรอบความคิดแบบเติบโตมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเรียนรู้แบบกำกับตนเอง โดยเฉพาะการตั้งเป้าหมาย การวางแผน การติดตาม และการปรับกลยุทธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน (Xu, K. M. et al., 2025)

นอกจากนี้ การใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อกลางของกิจกรรมยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนานและเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สอดคล้องกับงานของ Azlan, A. et al. ที่พบว่า การใช้การละเล่นพื้นบ้านในกิจกรรมพลศึกษาช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Azlan, A. et al., 2021) และสอดคล้องกับงานทบทวนวรรณกรรมของ Mo, W. et al. ที่รายงานว่า โปรแกรมพลศึกษาที่ใช้เกมช่วยเพิ่มความสนุก ความมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กและวัยรุ่น (Mo, W. et al., 2024)

2. การประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโต การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า กิจกรรมภายในโปรแกรมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง ฝึกความพยายาม เผชิญความท้าทาย แก้ปัญหา เรียนรู้จากข้อผิดพลาด และรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นว่าความสามารถสามารถพัฒนาได้จากการฝึกฝนและประสบการณ์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกรอบความคิดแบบเติบโต (Dweck, C. S., 2006) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Blackwell, L. S. et al ที่พบว่า การส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถของตนเองมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน (Blackwell, L. S. et al., 2007) รวมถึงงานของจารุวรรณ มุ่งเอื้อมกลาง และคณะ ที่รายงานว่า หลักสูตรเสริมสร้างกรอบความคิดแบบเติบโตสามารถทำให้ผู้เรียนมีคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (จารุวรรณ มุ่งเอื้อมกลาง และคณะ, 2566) ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโปรแกรม ผลการศึกษาสะท้อนว่า กิจกรรมนันทนาการที่ประยุกต์ใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านสามารถตอบสนองต่อความสนใจของผู้เรียน สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย ความพึงพอใจในระดับสูงจึงอาจเกิดจากลักษณะกิจกรรมที่มีความหลากหลาย สนุก เข้าใจง่าย มีความท้าทาย และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกับเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Kolb, D. A., 1984) และผลการศึกษาของ Mo, W. et al. เกี่ยวกับ โปรแกรมพลศึกษาที่ใช้เกมช่วยเพิ่มความสนุก ความมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กและวัยรุ่น (Mo, W. et al., 2024)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยครั้งนี้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ RTG Knowledge Model (Recreation through Traditional Games for Growth Mindset) ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ของการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะ Input-Process-Output-Outcome โดยสังเคราะห์จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ ผลการพัฒนาโปรแกรม และผลการประเมินผลการใช้โปรแกรม เพื่อแสดงให้เห็นกลไกของการส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 RTG Knowledge Model (Recreation through Traditional Games for Growth Mindset)

RTG Knowledge Model เป็นองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยครั้งนี้ โดยอธิบายความสัมพันธ์ของการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านในลักษณะ Input-Process-Output-Outcome เริ่มจาก Input ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมนันทนาการและการละเล่นพื้นบ้านไทยที่ใช้เป็นฐานในการออกแบบโปรแกรม ต่อด้วย Process ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่สังเคราะห์จากการดำเนินกิจกรรมจริง ประกอบด้วย 4 ขั้น ได้แก่ 1) การจัดกิจกรรม 2) การมีส่วนร่วม 3) การเรียนรู้จากการละเล่น และ 4) การสะท้อนผล ซึ่งเป็นกลไกที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จากนั้นเกิด Output คือ โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตที่ได้รับการพัฒนาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จนสามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้ และนำไปสู่ Outcome คือ การพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของผู้เรียนใน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การเห็นคุณค่าของความพยายาม การเผชิญความท้าทาย การก้าวข้ามอุปสรรค การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น และการยอมรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

RTG Model แตกต่างจากแนวคิดเดิม เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยครั้งนี้ โดยอธิบายความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการ การละเล่นพื้นบ้าน และกระบวนการดำเนินโปรแกรมที่นำไปสู่การพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ จึงสามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาโปรแกรมนันทนาการในบริบทสถานศึกษาได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย กิจกรรมนันทนาการที่ประยุกต์ใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านไทย จำนวน 16 กิจกรรม

ดำเนินการเป็นเวลา 8 สัปดาห์ ครอบคลุมองค์ประกอบของกรอบความคิดแบบเติบโต ได้แก่ การเห็นคุณค่าของความพยายาม การเผชิญความท้าทาย การก้าวข้ามอุปสรรค การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่น และการยอมรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะ โดยผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โปรแกรมมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการประเมินผลโปรแกรม พบว่า ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนกรอบความคิดแบบเติบโตสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโปรแกรมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมนันทนาการที่ประยุกต์ใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านไทยร่วมกับกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สามารถส่งเสริมการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) สถานศึกษาสามารถนำโปรแกรมนันทนาการด้วยเกมและการละเล่นพื้นบ้านไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมชุมนุม หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตและทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และ 2) ครูและผู้จัดกิจกรรมสามารถเลือกใช้เกมและการละเล่นพื้นบ้านให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาแต่ละด้าน โดยควรเตรียมอุปกรณ์และพื้นที่จัดกิจกรรมให้เหมาะสม คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การมีส่วนร่วม และการสะท้อนคิดภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ได้รับไปสู่การพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรศึกษาผลของโปรแกรมกับกลุ่มผู้เรียนในระดับการศึกษาอื่น เช่น ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น หรือระดับอุดมศึกษา เพื่อเปรียบเทียบความเหมาะสมและประสิทธิผลของโปรแกรมในแต่ละช่วงวัย 2) ควรศึกษาผลการติดตามในระยะยาว (Follow-up Study) เพื่อประเมินความคงอยู่ของกรอบความคิดแบบเติบโตภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรม และ 3) ควรพัฒนาและศึกษารูปแบบกิจกรรมนันทนาการที่ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการละเล่นพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อขยายองค์ความรู้และเพิ่มทางเลือกในการส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

เสาวณีย์ ไม่เศร้า. (2564). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้เกมเพื่อพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตด้านการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสีกัน (วัฒนานันท์อุปถัมภ์) กรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2560). การละเล่นพื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

จารุวรรณ มุ่งเอื้อมกลาง และคณะ. (2566). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างกรอบความคิดแบบเติบโตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วารสารราชพฤกษ์, 21(1), 74-90.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2545). การละเล่นพื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์. (2564). นันทนาการ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

Austin, D. R. (2004). Recreation program planning and delivery. San Francisco: Benjamin Cummings.

Azlan, A. et al. (2021). Playing traditional games vs. free-play during physical education lessons to improve physical activity: A comparison study. Pedagogy of Physical Culture and Sports, 25(3), 178-187. https://doi.org/10.15561/26649837.2021.0306.

Blackwell, L. S. et al. (2007). Implicit theories of intelligence predict achievement across an adolescent transition: Longitudinal study and an intervention. Child Development, 78(1), 246-263. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.00995.x.

Dweck, C. S. (2006). Mindset: The new psychology of success. New York: Random House.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Mo, W. et al. (2024). Effects of game-based physical education programs on enjoyment in children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. BMC Public Health, 24(2024), 517. https://doi.org/10.1186/s12889-024-18043-6.

Ricci, M. C. (2013). Mindsets in the classroom: Building a culture of success and student achievement in schools. Waco: Prufrock Press.

Rossman, J. R. & Schlatter, B. E. (2015). Recreation programming: Designing leisure experiences. (7th ed.). Urbana: Sagamore Publishing.

Xu, K. M. et al. (2025). A review of the relationship between student growth mindset and self-regulated learning. Frontiers in Education, 10(2025), 1539639. https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1539639.

Yeager, D. S. & Dweck, C. S. (2012). Mindsets that promote resilience: When students believe that personal characteristics can be developed. Educational Psychologist, 47(4), 302-314. https://doi.org/10.1080/00461520.2012.722805.

บทความวิจัย

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง*

THAI DRAMATIC ARTS CREATING “ADUL PISAC CHOM DONG”

พิสิษฐ์ บัวงาม

Pisit Buangam

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Fine and Applied Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Pathum Thani, Thailand

Corresponding author E-mail: veera_b@rmutt.ac.th

Tel: 083-617-8323

บทคัดย่อ

ศิลปะการแสดงโขนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนภูมิปัญญา ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะโขนโรงในซึ่งเป็นการแสดงชั้นสูงที่ผสมผสานการรำ การพากย์ และดนตรีตามจารีตนาฏศิลป์ไทย แต่การแสดงรำเดี่ยวของตัวละครนางยักษ์และกระบวนท่ารำในบทพากย์ชมดงปรากฏให้เห็นน้อยมาก งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและอัตลักษณ์ของตัวละคร “นางอดูลปีศาจ” จากบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 และสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยชุด “อดูลปีศาจชมดง” ในรูปแบบโขนโรงในประเภทรำเดี่ยวของนางยักษ์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย จำนวน 7 ท่าน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อออกแบบแนวคิดการแสดง เนื้อร้อง เพลง เครื่องแต่งกาย และกระบวนท่ารำ พบว่า อัตลักษณ์สำคัญของนางอดูลปีศาจ คือ ความรักต่อเครือญาติ ความดุร้าย ความเฉลียวฉลาด และการใช้เล่ห์อุบาย ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์การแสดง 3 ช่วง ได้แก่ ฤทธาอสุรี นางยักษีเพลินชม และมุ่งตรงนางกัลยา กระบวนท่ารำได้รับการประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยอาศัยการตีบทตามคำร้องและเพลงหน้าพาทย์ ควบคู่กับการดัดแปลงแม่บทท่ารำยักษ์ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า การแสดงมีความถูกต้องตามจารีตนาฏศิลป์ไทย มีความงดงาม และมีคุณค่าเชิงวิชาการในระดับมากที่สุด จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำชมดงสำหรับตัวละครนางยักษ์ในรูปแบบโขนโรงใน และสามารถต่อยอดสู่การอนุรักษ์และพัฒนานาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยได้

คำสำคัญ: นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์, อดูลปีศาจ, รำชมดง, โขนโรงใน

Abstract

Khon is an important form of Thai performing arts heritage that reflects the wisdom, beliefs, aesthetics, and cultural identity of the Thai nation. Khon Rong Nai is a highly refined court performance

* Received 23 June 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 17 August 2026

that integrates dance, narration, vocal recitation, and classical music in accordance with established conventions of Thai dramatic arts. However, solo performances of female demon characters and the choreographic tradition associated with the “forest admiration” (Chom Dong) narration have become increasingly rare in contemporary practice. This qualitative research aimed to investigate the historical background and character identity of “Adul Pisac,” a female demon in the royal version of the Ramakien (Ramayana), the royal literary adaptation commissioned by King Rama I, and to create a Thai classical dance performance titled Adul Pisac Chom Dong, in the form of a Khon Rong Nai solo dance. Data were collected through documentary research, literature review, and in-depth interviews with seven experts and specialists in Thai performing arts. The collected data were analyzed and synthesized to develop the performance concept, lyrics, musical composition, costume design, and choreographic structure. The findings revealed that Adul Pisac’s distinctive identity is characterized by familial devotion, ferocity, intelligence, and cunning strategy. These characteristics served as the conceptual foundation for the creative performance, which was structured into three episodes: Rittha Asuree (The Power of the Demoness), Nang Yaksi Ploen Chom (The Demoness Admiring the Forest), and Mung Trong Nang Kanlaya (The Pursuit of the Maiden). The choreography was newly created through interpretive movement design grounded in lyrical meaning and traditional Na Phat musical forms, while adapting the conventional giant-character dance vocabulary to establish a unique feminine demon identity. Evaluation by performing arts experts indicated that the performance demonstrated the highest level of accuracy in accordance with Thai classical dance conventions, aesthetic quality, and academic value. This research contributes new knowledge concerning the creation of Chom Dong choreographic repertoire for female demon characters within the Khon Rong Nai tradition and provides a model for the preservation, revitalization, and contemporary development of Thai classical performing arts.

Keywords: Adul Pisac, Thai Classical Dance, Choreographic Creation, Cultural Heritage

บทนำ

ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สะท้อนเอกลักษณ์ ความเจริญรุ่งเรือง และอารยธรรมของชาติไทย โดยเฉพาะนาฏศิลป์ไทยซึ่งผสมผสานความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม ดนตรี และจารีตประเพณีราชสำนักไว้อย่างประณีต นาฏศิลป์ไทยจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงสร้างความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชาติจากอดีตสู่ปัจจุบัน (พนิดา สิทธิวรรณ และคณะ, 2542) ในบรรดาศิลปะการแสดงของไทย “โขน” ถือเป็นมหรสพชั้นสูงที่มีเอกลักษณ์ด้านกระบวนท่ารำ การพากย์ การเจรจา ดนตรี เครื่องแต่งกาย และวรรณศิลป์ โดยใช้วรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ เป็นแกนหลัก โขนได้รับการสืบทอดและพัฒนามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาภายใต้การอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์และการดำเนินงานของกรมศิลปากร (กรมศิลปากร, 2539)

ด้วยคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงขึ้นทะเบียน “โขนในประเทศไทย” (Khon, masked dance drama in Thailand) เป็นรายการตัวแทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เมื่อ พ.ศ. 2561 โขนสามารถจำแนกตามลักษณะการจัดแสดงและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ได้ 5 ประเภท ได้แก่ โขนกลางแปลง โขนนั่งราว โขนหน้าจอ โขนโรงนอก และโขนโรงใน โดยโขนโรงในเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นภายในราชสำนักและได้รับอิทธิพลจากละครใน ทั้งด้านบทขับร้อง ลีลาการรำ และความประณีตงดงาม ขณะเดียวกันยังคงองค์ประกอบสำคัญของโขน ได้แก่ การพากย์ การเจรจา เพลงหน้าพาทย์ และจารีตนาฏศิลป์ไทย จึงมีลีลาการแสดงที่อ่อนช้อย ละเมียดละไม และวิจิตรประณีต เหมาะแก่การนำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์การรำเดี่ยวของตัวละครฝ่ายนาง

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโขนโรงในและการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับการรำเดี่ยวของตัวละครนางยักษ์ โดยเฉพาะการรำในลักษณะ “พากย์ชมดง” และ “เพลงชมดงตัด” ยังปรากฏอยู่อย่างจำกัด และยังไม่มีการจัดระบบกระบวนท่ารำเฉพาะไว้อย่างชัดเจน งานศึกษาที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่มุ่งอธิบายประวัติ พัฒนาการ องค์ประกอบ และจารีตการแสดงโขนในภาพรวม ขณะที่งานที่ศึกษาการออกแบบกระบวนท่ารำ บุคลิก อารมณ์ และลีลาของตัวละครนางยักษ์มีจำนวนไม่มาก ส่งผลให้องค์ความรู้เฉพาะด้านดังกล่าวไม่ได้รับการถ่ายทอดอย่างแพร่หลาย (ธวัช ปุณโณทก, 2552) ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความนิยมในวัฒนธรรมร่วมสมัย และจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ลดลง ทำให้การสืบทอดโขนโรงในและรูปแบบการรำบางประเภทเผชิญข้อจำกัด สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าการอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กันระหว่างการรักษาจารีตดั้งเดิมกับการสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อให้ศิลปะการแสดงยังคงดำรงอยู่และสื่อสารกับผู้ชมในสังคมร่วมสมัยได้

นอกจากนี้ จากการสำรวจข้อมูลการจัดแสดงโขนของกรมศิลปากร ตลอดจนการศึกษาสื่อบันทึกการแสดงสูจิบัตร และรายการแสดงที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ พบว่า โขนโรงในมักจัดแสดงในโอกาสสำคัญหรือภายในโรงละครที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานด้านศิลปวัฒนธรรม ส่งผลให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสเข้าถึงการแสดงรูปแบบนี้ค่อนข้างจำกัด ขณะเดียวกันยังไม่พบหลักฐานการสร้างสรรค์ชุดรำเดี่ยวของ “นางอดูลปีศาจ” ในรูปแบบโขนโรงในที่มีการกำหนดโครงสร้างการแสดง บทร้อง เพลง และกระบวนท่ารำไว้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่ตัวละครดังกล่าวมีอัตลักษณ์โดดเด่นจากการผสมผสานความงดงามแบบนางกษัตริย์เข้ากับความสง่างามและพลังของนางยักษ์ อีกทั้งยังมีมิติทางอารมณ์บุคลิก และลีลาที่เอื้อต่อการถ่ายทอดความงามของโขนโรงในผ่านการรำเดี่ยว ช่องว่างดังกล่าวจึงนำไปสู่ความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการแสดงที่สามารถนำเสนออัตลักษณ์ของตัวละครผ่านกระบวนท่ารำ บทขับร้อง และองค์ประกอบการแสดงที่สอดคล้องกับจารีต โดยไม่ละทิ้งพื้นที่ สำหรับการสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์

ด้วยเหตุนี้ ผู้สร้างสรรค์จึงมีแนวคิดประดิษฐ์การแสดงรำเดี่ยวชุด “อดูลปีศาจชมดง” ในรูปแบบโขนโรงในโดยยึดจารีตและรูปแบบการแสดงโขนโรงในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นแนวทางในการออกแบบกระบวนท่ารำ การใช้บทพากย์ชมดงและเพลงชมดงตัด ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์และบุคลิกของตัวละคร การสร้างสรรค์ครั้งนี้มุ่งนำเสนออัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจผ่านการผสมผสานความอ่อนช้อยของตัวนางกับความสง่างามและความเข้มแข็งของตัวยักษ์ ภายใต้หลักจารีตนาฏศิลป์ไทย ผลงานดังกล่าวจึงมีเป้าหมายเพื่อสร้างและจัดระบบองค์ความรู้

ด้านการรำเดี่ยวของตัวละครนางยักษ์ให้ชัดเจน สามารถนำไปใช้ในการศึกษา การฝึกปฏิบัติ และการสร้างสรรค์ผลงานในอนาคต ตลอดจนสนับสนุนการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาศิลปะการแสดงโขนโรงในให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจ
2. เพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยและสร้างสรรค์การแสดงประเภทรำเดี่ยว ชุด อดูลปีศาจชมดง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กับการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างสรรค์ผลงาน การตรวจสอบคุณภาพผลงาน และการสรุปองค์ความรู้จากการวิจัย ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย โขน ละครรำ การประพันธ์บท การบรรจุเพลง และการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เป็นศิลปินแห่งชาติด้านศิลปะการแสดง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานหรือการสอนไม่น้อยกว่า 10 ปี หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานด้านนาฏศิลป์ของประเทศ ผู้ให้ข้อมูลหลัก มีจำนวนทั้งสิ้น 7 คน ประกอบด้วย ศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยจากมหาวิทยาลัย ซึ่งให้ข้อมูลครอบคลุมด้านประวัติความเป็นมา เครื่องแต่งกาย เนื้อร้อง การบรรจุเพลง และการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) เป็นศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย 2) มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับโขนโรงใน ละครรำ บทบาทนางยักษ์ ดนตรีและบทละคร หรือการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ 3) มีประสบการณ์ด้านการแสดง การถ่ายทอด การวิจัย หรือการอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทย และ 4) ยินดีให้ข้อมูลและตรวจสอบความเหมาะสมของผลงาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวนทั้งสิ้น 7 คน ประกอบด้วย ดร.สุวรรณี ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2533 สาขาศิลปะการแสดง (ละครรำ) ดร.นพรัตน์ ศุภาการ หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2565 สาขาศิลปะการแสดง (ละครรำ) นางธานิต ศาลากิจ ข้าราชการบำนาญและอดีตนาฏศิลปินอาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงบทบาทนางยักษ์ นางวัชนี เมษะมาน ข้าราชการบำนาญและอดีตครูชำนาญการวิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงบทบาทนางยักษ์ ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร รองศาสตราจารย์คำรณ สุนทรานนท์ อาจารย์ประจำสาขานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชานาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยและโขนยักษ์ รองศาสตราจารย์ ดร.รจนา สุนทรานนท์ อาจารย์ประจำสาขานาฏศิลป์ไทยศึกษา ภาควิชานาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร ใช้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติตัวละคร บทพระราชนิพนธ์ รูปแบบโขนโรงใน จารีตการแสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี และกระบวนท่ารำ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจ รูปแบบการแสดง การแต่งกาย การประพันธ์บท การบรรจุเพลง และหลักการออกแบบกระบวนท่ารำ และ 3) แบบประเมินผลงานสร้างสรรค์ใช้ตรวจสอบความถูกต้องตามจารีต ความเหมาะสมของบทและดนตรี ความสอดคล้องของกระบวนท่ารำกับบุคลิกตัวละคร ตลอดจนความสมบูรณ์ขององค์ประกอบการแสดง เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบด้านความครอบคลุมของเนื้อหา ความชัดเจนของข้อคำถาม และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงถ้อยคำ ลำดับคำถาม และประเด็นการประเมินตามข้อเสนอแนะ

การตรวจสอบข้อมูลและผลจากงานวิจัยโดยศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ ศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย จำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบและประเมินความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานชุด “อดูลปีศาจชมดง” ผลการประเมินแบ่งตามสัดส่วน ดังนี้ ศิลปินแห่งชาติ 29% ผู้ทรงคุณวุฒิ 14% ผู้เชี่ยวชาญตัวละครยักษ์และนางยักษ์ 43% และผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลปไทย 14% รวม 100%

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการเป็นลำดับขั้น เริ่มจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ของตัวละครอดูลปีศาจ และองค์ประกอบของการแสดง จากนั้นจึงสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะตัวละคร เครื่องแต่งกาย แนวทางการประพันธ์บท การบรรจุเพลง และหลักการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำ

ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับประสบการณ์ของผู้วิจัยในการแสดงบทนางยักษ์ในการแสดงโขนโรงใน เพื่อออกแบบแนวคิดการสร้างสรรค์ กำหนดลักษณะเครื่องแต่งกาย ประพันธ์บท บรรจุเพลง และออกแบบกระบวนท่ารำ จนเกิดเป็นผลงานการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด นางอดูลปีศาจ จากนั้นนำผลงานดังกล่าวให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 7 คนร่วมประเมินตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความถูกต้องตามหลักนาฏศิลป์ไทย ความเหมาะสมของกระบวนท่ารำ ความสอดคล้องของเครื่องแต่งกาย และองค์ประกอบของการแสดง ก่อนนำมาปรับปรุงแก้ไขจนได้ผลงานสร้างสรรค์ที่สมบูรณ์

เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และผลการสร้างสรรค์ผลงานร่วมกัน นอกจากนี้ ยังใช้การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและข้อสรุป รวมทั้งใช้การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Validation) ในการประเมินความถูกต้องของกระบวนท่ารำและองค์ประกอบของการแสดงให้เป็นไปตามแบบแผนของนาฏศิลป์ไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ ก่อนเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่ออธิบายแนวคิด วิธีการ และองค์ประกอบของการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด นางอดูลปีศาจ อย่างเป็นระบบ

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวคิดในการสร้างสรรค์ 3) การออกแบบและสร้างสรรค์องค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ เครื่องแต่งกาย บทร้อง เพลง และกระบวนท่ารำ 4) การนำผลงานให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินและให้ข้อเสนอแนะ พร้อมปรับปรุงแก้ไข และ 5) การสรุปองค์ความรู้และนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้การวิจัยมีความเป็นระบบ สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ และสะท้อนทั้งกระบวนการวิจัยและกระบวนการสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์อย่างครบถ้วนตามหลักวิชาการ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจ

นางอดูลปีศาจ เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นางอดูลปีศาจเป็นนางยักษ์ที่จัดอยู่ในชั้นพระราชนัดดาของกษัตริย์ กล่าวคือ มีศักดิ์เป็นหลานของท้าวทศกัณฐ์ ซึ่งนางอดูลปีศาจเป็นบุตรีของนางสำมนักขาผู้เป็นน้องสาวของท้าวทศกัณฐ์ผู้ครองกรุงลงกา และมีบิดาชื่อว่าชิวหา กุมภากาศและวรณีสูรเป็นเชษฐาร่วมสายโลหิต

นางอดูลปีศาจ ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จัดเป็นนางยักษ์รากษส มีถิ่นอาศัยใต้ดิน ผิวสีแดง เสน และมีความสัมพันธ์กับทศกัณฐ์ในฐานะญาติพี่น้อง นางมีความสามารถในการแปลงกาย รูปร่างอัปลักษณ์น่าเกลียดน่ากลัว และจิตใจชั่วร้ายตามลักษณะของปีศาจ

จากการวิเคราะห์บทพระราชนิพนธ์ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย พบว่า อัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจสามารถสรุปได้ 4 ประการ ได้แก่ 1) รักญาติพี่น้องและพวกพ้อง ผ่านการแสดงความกตัญญูและคิดแก้แค้นแทนทศกัณฐ์อย่างไม่มีเหตุผล 2) ดุร้ายและใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง มีลักษณะโมโหง่ายและเจ้าคิดเจ้าแค้น 3) เฉลียวฉลาด สามารถวางแผนแก้แค้นได้อย่างแยบยลด้วยการแปลงกายเป็นนางกำนัลเพื่อเข้าใกล้นางสีดาโดยไม่ถูกสงสัย และ 4) มีเล่ห์อุบาย โดยใช้วิธีมารยาหญิงและการหลอกลวงเพื่อให้แผนการแก้แค้นสำเร็จตามความตั้งใจ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อออกแบบนาฏศิลป์ไทยและสร้างสรรค์การแสดง ชุด อดูลปีศาจชมดง

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการแสดงที่เหมาะสม คือ การรำเดี่ยวประเภทนางยักษ์ในลักษณะโขนโรงใน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผสมผสานกระบวนท่ารำอันประณีตของละครในราชสำนักเข้ากับการพากย์และการเจรจาตามจารีต มีการนำอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ “กระบอง” มาใช้เพื่อเน้นอัตลักษณ์และภาพลักษณ์ความเป็นอสูรของนางอดูลปีศาจให้เด่นชัด กระบวนท่ารำทั้งหมดประดิษฐ์ขึ้นโดยคลี่คลายมาจากท่าแม่บท ท่ารำยักษ์ และกระบวนท่ารำประกอบเพลงหน้าพาทย์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างคมชัด โดยแบ่งโครงสร้างการแสดงออกเป็น 3 ช่วงตามลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

ช่วงที่ 1 ฤทธาอสุรี: การรำเปิดตัวเพื่อแสดงความเพียบพร้อมด้วยอิทธิฤทธิ์และความโกรธแค้นของนางยักษ์ โดยใช้ เพลง คุกพาทย์) ประกอบกระบวนท่ารำออกหน้าเวทีอย่างทรงพลัง

ช่วงที่ 2 นางยักษีเพลินชม: ตัวละครดำเนินกระบวนท่ารำเข้าสู่ เพลงมอญรำดาบ เพื่อบอกเล่าภูมิหลังและภารกิจ จากนั้นจึงปรับอารมณ์เข้าสู่กระบวนท่ารำตีบทชมความงามของผืนป่าและมวลพฤกษาตามบทพากย์ชมดง โดยใช้ เพลงชมดงตัด และ เพลงฉิ่ง สื่อสารให้เห็นถึงความเพลิดเพลินในธรรมชาติจนกระทั่งละล้าละลังและลืมภารกิจหลักที่ตั้งใจไว้

ช่วงที่ 3 มุ่งตรงนางกัลยา: ตัวละครแสดงกิริยาสะดุ้งคิดได้ถึงปณิธานความแค้น โดยใช้ เพลงหน้าพาทย์เบ้าหลุด และ เพลงรัว จากนั้นจึงขับเน้นอารมณ์ด้วยกระบวนท่ารำตีบทตาม บทซึ่ง (หรือบทจำนรรจ์) ก่อนจะจบการแสดงด้วย เพลงเชิด เพื่อสื่อถึงการเร่งรีบเดินทางไปดำเนินอุบายลวงนางสีดา

บทที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง จากการสัมภาษณ์ ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละคร และดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร (16 กรกฎาคม 2564) ระบุว่าการแสดงชุดนี้อยู่ในรูปแบบโขนโรงใน ดำเนินเรื่องด้วยการพากย์ เจรจา ขับร้อง บทจับระบำ และรำเพลงหน้าพาทย์ตามจารีต ผู้วิจัยจึงนำนางอดูลจากเรื่อง รามเกียรติ์ มาสร้างบทประพันธ์ใหม่ กำหนดเพลงร้องและทำนอง พร้อมตรวจสอบความถูกต้องกับผู้เชี่ยวชาญ ครอบคลุมทั้งบทประกอบการแสดงและลักษณะคำประพันธ์ โดยการแสดงแบ่งออกเป็นสามช่วง ได้แก่ 1) ฤทธาอสุรี การรำเปิดตัวด้วยเพลงคุกพาทย์ 2) นางยักษีเพลินชม การรำแนะนำตัวละครด้วยเพลงมอญรำดาบ และการรำชมธรรมชาติผ่านพากย์ชมดง ใช้เพลงชมดงตัดและเพลงฉิ่ง และ 3) มุ่งตรงนางกัลยา การรำตีบทแสดงการตระหนักภารกิจด้วยเพลงร้องเบ้าหลุดชั้นเดียว เพลงรัวท้ายปลูกต้นไม้ และปิดท้ายด้วยเพลงเชิดตามกระบวนท่ารำ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และลักษณะนิสัยของนางอดูลปีศาจ ถ่ายทอดอารมณ์ พร้อมสร้างความเพลิดเพลินและอรรถรสแก่ผู้ชม

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด อดูลปีศาจชมดง

ดร.ชวลิต สุนทรานนท์ อดีตนักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิของกรมศิลปากร ปรับปรุง แก้ไขและบรรจุเพลง และ นายกาญจนปกรณ์ แสดงหาญ บรรจุเพลง ปี่พาทย์ทำเพลงคุกพาทย์ (นางอดูลปีศาจรำในเพลงคุกพาทย์ตามกระบวนท่า)

ร้องเพลงมอญรำดาบ

เมื่อนั้น นางอดูล ปีศาจ ยักษี
รุดขึ้นมา จากใต้ ธรณี ใกล้ที่ นวลอนงค์ องค์สีดา
แลลอด ลดเลี้ยว เที่ยวประพาส ชื่นชม รุกขชาติ ปวงบุปผา
พิศพันธุ์ ไพรพฤกษ์ เพลินตา ลืมโกรธา หมายมล้าง ค่อยจางลง

พายก์ชมดง

พลางเดิน ตามแถว แนวดง หลากเพศ สัตว์พง
เสียงสนั่น ลั่นก้อง ท้องพนานดร์
ยูงทอง รองดัง กังวาน แผ่หาง กลางลาน
ยิ่งพิศ ยิ่งเพลิน เจริญใจ
ไม้หอม ไม้ดอก ออกไสว อินทนิล งามวิไล
จันทร์กะพ้อ ออกช่อ เขียวขจี

ร้องเพลงชมดงตัด

พิกุลแก้ว กลิ่นรื่น ชื่นนาสา กระดังงา หอมละไม ให้สุขี
นั่นจำปูน นี้จำปา โน่นจำปี ลืมกายี เคลิ้มองค์ ลงนั่งชม
สายหยุด ยื่นย้อย ห้อยระย้า กรรณิการ์ บานแย้ม หยิบแซมผม
ระเริงล่อง ท่องพนา สุขารมณ์ เด็ดดอกปีบ ดอมดม แล้วทิ้งธาร

ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง

(นางอดูลปีศาจเพลินชมความงามในป่าตามกระบวนท่า)

ร้องเพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว

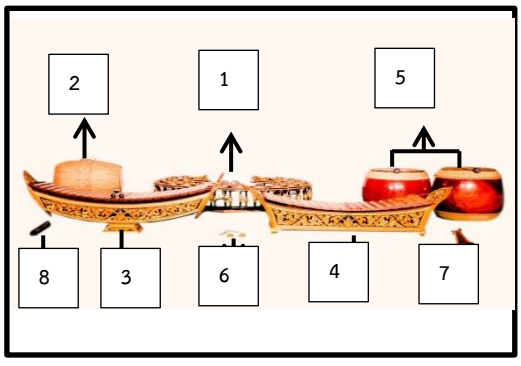
แล้วฉุกจิต คิดแค้น สีดาราม จึงติดตาม หวังเข่นฆ่า ล่าสังหาร
จะไปลัก คอยที ที่นงคราญ สรงสนาน กับสาวสรร กำนัลใน

ปี่พาทย์ทำเพลงรัวท้ายปลูกต้นไม้ 2 เที่ยวแล้วเชิด

(จบการแสดง)

จากบทการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง ที่ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้นในครั้งนี้ พบว่าปรากฏรูปแบบการประพันธ์บทในชุดการแสดงด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ 1) กลอนบทละคร และ 2) กาพย์ฉบัง 16 เพื่อใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทยอดูลปีศาจชมดงในครั้งนี้

วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด นางอดูลปีศาจ ผู้วิจัยเลือกใช้ วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย เครื่องเป่า เครื่องตี และเครื่องประกอบจังหวะ ซึ่งบรรเลงด้วยไม้แข็ง ตามจารีตโขนโรงใน การใช้ไม้แข็งช่วยให้เสียงกังวานและเหมาะสมกับการแสดงรำเดี่ยวชมดงของนางยักษ์ ทำให้การรำถ่ายทอดอารมณ์และภาพพจน์ของตัวละครชัดเจน วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด นางอดูลปีศาจ



ภาพที่ 1 ภาพวงปี่พาทย์เครื่องห้า หมายเลข 1 ฆ้องวงใหญ่ หมายเลข 2 ตะโพน หมายเลข 3 ระนาดเอก หมายเลข 4 ระนาดทุ้ม หมายเลข 5 กลองทัด หมายเลข 6 ฉิ่ง หมายเลข 7 กรับพวง หมายเลข 8 ปี่ใน

การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง ใช้ วงปี่พาทย์เครื่องห้า บรรเลงด้วยไม้แข็ง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงคุกพาทย เพลงมอญรำดาบ พากย์ชมดง เพลงชมดงตัด เพลงฉิ่ง เพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว เพลงท้ายรัวปลูกต้นไม้ และเพลงเชิด

เพลงที่ใช้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก

1. เพลงหน้าพาทย์ - ใช้ประกอบกิริยาและการแสดงฤทธิ์ของตัวละคร เช่น

เพลงคุกพาทย์ สำหรับแผลงฤทธิ์ นางอดูลปีศาจขึ้นมาจากใต้ดิน

เพลงฉิ่ง ใช้ประกอบกิริยาเคลื่อนไหวแบบเพลินชมความงามธรรมชาติ

เพลงท้ายรัวปลูกต้นไม้ แสดงกิริยาลุกลี้ลุกลนและการเดินทางด้วยความแค้น

เพลงเชิด ใช้ในการเดินทางระยะไกลไปหานางสีดา

2. เพลงขับร้อง - ใช้บรรยายและแสดงอารมณ์ตัวละคร เช่น

เพลงมอญรำดาบ แนะนำตัวละครและบทบาท

เพลงชมดงตัด แสดงความเพลิดเพลินกับความงามของป่าและสัตว์

เพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว แสดงความคิดฉุกใจและตระหนักถึงภารกิจ

3. พากย์ - เช่น พากย์ชมดง ใช้ชมความงามของธรรมชาติ

ในการแสดง เพลงถูกใช้ตามลำดับและมีอัตราจังหวะ 2 ชั้น เริ่มด้วย เพลงคุกพาทย์ เปิดตัวตัวละคร ต่อด้วยรำใน เพลงมอญรำดาบ พากย์ชมดง เพลงชมดงตัด และรำตามเพลงฉิ่ง ก่อนฉุกใจคิดใน เพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว จากนั้นรำในเพลงท้ายรัวปลูกต้นไม้ และเข้าในเพลงเชิดตามกระบวนท่า

เครื่องแต่งกายประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด นางอดูลปีศาจ

จากการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์เชิงลึกจากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พบว่า การแต่งกายในการแสดงนาฏศิลป์ไทยชุด อดูลปีศาจชมดง แต่งกายยืนเครื่องนางยักษ์ ตัวละครนางอดูลปีศาจ ถูกกำหนดให้มีลักษณะเป็นนางยักษ์โดยใช้ สีกายแดง เสื้อแขนยาวที่สวมใส่ก่อนผ้าห่มต้องเป็นสีพื้นไม่มีลวดลาย เพื่อบ่งบอกถึงสีกายของนางอดูล ตามรูปแบบการแสดงของกรมศิลปากร เครื่องแต่งกายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างความสวยงามและแสดงฐานะ ลำดับศักดิ์ และเชื้อชาติของตัวละคร ทำให้ผู้ชมเห็นภาพพจน์ชัดเจน เลียนแบบเครื่องต้นหรือเครื่องทรงพระมหากษัตริย์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ศิราภรณ์ พัสตราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์

ในการแสดงชุดนี้ ศิราภรณ์ แสดงลำดับยศของตัวละคร ส่วน พัสตราภรณ์ บ่งบอกสีกายของนางอดูลปีศาจ ได้แก่ ผ้าห่มนางยักษ์สีแดงมีขลิบสีเขียวและเสื้อแขนยาวสีแดงภายใน ส่วน ถนิมพิมพาภรณ์ คือ เครื่องประดับตามฐานะ เช่น เข็มขัด ปั้นเหน่ง สังวาล ธำมรงค์ แหวนรอบ ปะวะหล่ำ ทองกร กรองคอ สะอิ้ง พาหุรัด กำไลเท้า และลูกไม้ปลายมือ



ภาพที่ 2 ภาพเครื่องแต่งกายนางอดูลปีศาจ (ด้านหน้า ด้านหลัง)



ภาพที่ 3 กระบอง

กระบวนท่ารำในการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจทรงเครื่อง

ผู้สร้างสรรค์ตระหนักถึงความสำคัญของการรำลงสรงทรงเครื่องของนางยักษ์ในรูปแบบการแสดงโขนโรงใน ซึ่งในอดีตยังไม่ปรากฏว่าครู อาจารย์ หรือผู้เชี่ยวชาญท่านใดได้ประดิษฐ์กระบวนการรำชมดงในพากย์ชมดงของนางยักษ์ที่เป็นนางกษัตริย์สำหรับตัวละครนางอดูลปีศาจโดยเฉพาะ การสร้างสรรค์ชุดการแสดงครั้งนี้จึงเกิดจากแรงบันดาลใจในการพัฒนากระบวนท่ารำชมดงขึ้นใหม่ โดยอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์และตรวจสอบท่ารำกับศิลปินแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ตามขอบเขตงานวิจัยที่กำหนด

การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด อดูลปีศาจชมดง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงแรก “ฤทธาอสุรี” เป็นการรำเปิดตัวด้วยเพลงคุกพาทย์ตามกระบวนท่าที่กำหนดไว้ ช่วงที่สอง “นางยักษีเพลินชม” ใช้เพลงมอญรำดาบแนะนำตัวละคร ก่อนรำชมความงามของป่าและสัตว์ตามบทพากย์ชมดง ประกอบเพลงชมดงตัดและเพลงฉิ่งถ่ายทอดความเพลิดเพลินจนลืมภารกิจที่ตั้งใจไว้ และช่วงสุดท้าย “มุ่งตรงนางกัลยา” ตัวละครรำตีบทแสดงถึงการตระหนักในภารกิจ ใช้เพลงเบ้าหลุดชั้นเดียวต่อด้วยเพลงรัวท้ายปลูกต้นไม้ ก่อนเข้าสู่เพลงเชิดตามกระบวนท่าที่ออกแบบไว้

การวิเคราะห์และออกแบบกระบวนท่ารำชุด อดูลปีศาจชมดง ผู้สร้างสรรค์ประยุกต์หลักการออกแบบท่ารำสองลักษณะ ได้แก่ ท่ารำอ่อนช้อยสะท้อนฐานะพระราชนัดดาของกษัตริย์ และท่ารำดุดันในแบบนางยักษ์ เช่น การยืดกระทบเท้าและการเดียวหน้าผ้า กระบวนท่ารำออกแบบให้สอดคล้องกับคำร้อง คำพากย์ ทำนองเพลง และเพลงหน้าพาทย์ โดยยึดหลักสำคัญสองประการ คือ 1) การตีบท ใช้บท ตามคำร้อง คำพากย์และการรำตามทำนองเพลง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความหมาย และ 2) การสร้างสรรค์จากท่าแม่บทและแม่ท่ายักษ์ ดัดแปลงท่ามาตรฐานให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ ผสมผสานความอ่อนช้อยกับความเข้มแข็ง กระบวนท่าที่ได้จึงสะท้อนบุคลิกและเจตนาของนางอดูลปีศาจได้อย่างชัดเจนการตีบท ใช้บท เพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ตามคำร้อง คำพากย์ และทำนองเพลง

การตีบท ใช้บท ตามคำร้อง คำพากย์ เพื่อสื่อความหมาย เช่น ในเพลงมอญรำดาบ คำร้องที่ว่า “ปวงบุพผา” เพื่อสื่อความหมาย ที่หมายถึง ดอกไม้ และการตีบท ใช้บท ตามคำพากย์ เพื่อสื่อความหมาย เช่นในการพากย์ชมดง คำพากย์ชมดงที่ว่า “ร้องดัง” เพื่อสื่อความหมาย หมายถึง เสียงร้อง ดังนี้



ภาพที่ 4 การตีบท ใช้บท ตามคำร้อง



ภาพที่ 5 การตีบท ใช้บท ตามคำพากย์

เพื่อสื่อความหมายว่าดอกไม้ เพื่อสื่อความหมายว่าเสียงร้อง ท่ารำในเพลงมอญรำดาบ คำร้องที่ว่า “ปวงบุพผา” ในคำพากย์ชมดง ที่ว่า “ร้องดัง”

การรำตามทำนองเพลง ในเพลงหน้าพาทย์ ผู้แสดงรำตามจังหวะหน้าทับของกลองตะโพนตามจารีตโขน โดยรำจากท่าต่ำสู่ท่าสูงหรือกลับกัน เช่น ในเพลงคุกพาทย์ ท่ารำที่ 5 ผู้แสดงยกเท้าตามจังหวะ มือขวาตั้งวงเหนือหัว ขณะตั้งวงตะแคงมือ ทั้งหมดสอดคล้องกับกระบวนท่ารำเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ของตัวละคร



ภาพที่ 6 การรำตามทำนองเพลง

การรำตามเพลงหน้าพาทย์ เพื่อสื่อให้เห็นความมีอิทธิฤทธิ์ของตัวละคร ท่ารำในทำนองเพลงคุกพาทย์ ท่าที่ 5

การสร้างสรรค์โดยใช้ท่ารำจากท่าแม่บทและท่าแม่ท่ายักษ์ เป็นการดัดแปลงท่ารำมาตรฐานมาประดิษฐ์ใหม่ ให้สอดคล้องกับคำพากย์ บทร้อง คำร้อง และทำนองเพลง โดยยังคงเอกลักษณ์ของท่ารำมาตรฐานที่นุ่มนวลอ่อนช้อย ผสมผสานกับความเข้มแข็งของนางยักษ์ กลายเป็นกระบวนท่ารำเฉพาะตัวของนางอดูลปีศาจ ตีบทตามบทขับร้อง รำตามเพลงหน้าพาทย์ พร้อมวงปี่พาทย์ไม้แข็งประกอบการแสดง

ตัวอย่างเช่น ในการพากย์ชมดง คำพากย์ “แผ่หาง” ถ่ายทอดด้วยท่ายูงฟ้อนหางจากท่าแม่บท โดยปรับมือจากการตั้งวงส่งไปด้านหลัง เป็นจีบหงายส่งหลังทั้งสองมือ เพื่อถ่ายทอดท่าการแผ่หางของนกยูงตามบทพากย์ ส่วนการใช้ท่ารำแม่ท่ายักษ์ เช่น ในเพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว คำร้อง “หวังเข่นฆ่า” ใช้ท่าเงื้อจากแม่ท่ายักษ์มาประยุกต์เป็นท่าหลบเหลี่ยมแบบนางยักษ์ แทนการลงเท้าเต็มเหลี่ยม เพื่อถ่ายทอดความหมายของการฆ่า



ภาพที่ 7 การสร้างสรรค์โดยใช้ท่ารำในท่าแม่บท



ภาพที่ 8 การสร้างสรรค์โดยใช้ท่ารำในท่าแม่ท่า

ในพากย์ชมดง คำร้องที่ว่า “แผ่หาง” ในเพลงเบ้าหลุดชั้นเดียว คำร้องที่ว่า“หวังเข่นฆ่า”



ภาพที่ 9 ภาพการตรวจสอบกระบวนท่ารำจากศิลปินแห่งชาติ
ภาพการตรวจสอบกระบวนท่ารำจากผู้ทรงคุณวุฒิ



ภาพที่ 10 ภาพการตรวจสอบกระบวนท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ตัวยักษ์และนางยักษ์
จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย

ผลการประเมิน

ผลการประเมินโดยศิลปินแห่งชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย จำนวน 7 ท่าน โดยใช้แบบประเมินมาตรประมาณค่า 5 ระดับ พบว่า ความคิดเห็นต่อผลงานนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด “อดูลปีศาจชมดง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.00 อยู่ในระดับมากที่สุด และการประเมินความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.00 อยู่ในระดับมากที่สุด จากการตรวจสอบผลงานโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่ากระบวนท่ารำมีความสอดคล้องกับจารีตโขนโรงใน สามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจ และมีความเหมาะสมสำหรับนำไปจัดทำเป็นผลงานการแสดงฉบับสมบูรณ์ ทั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงกระบวนท่ารำและองค์ประกอบการแสดงก่อนเผยแพร่ผลงาน

ข้อเสนอแนะจากผู้ประเมินทั้ง 7 ท่านระบุว่า ผลงานมีความถูกต้องตามหลักจารีตนาฏศิลป์ไทย สมควรเผยแพร่สู่สาธารณชน และถือเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ตัวละครนางยักษ์ กระบวนท่ารำมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สอดคล้องกับจารีตการแสดง ทั้งการประดิษฐ์ท่ารำ การตีบท การใช้บท และการรำประกอบคำร้อง คำพากย์ และทำนองเพลง

ผู้ประเมินทั้ง 7 ท่านได้ลงนามในใบรับรองผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยชุด “อดูลปีศาจชมดง” ยืนยันว่าข้อมูลการวิเคราะห์ รูปแบบการแสดง และกระบวนท่ารำมีคุณค่าและสามารถเผยแพร่สู่สังคมได้

ผู้วิจัยได้นำการแสดงนาฏศิลป์ไทยชุด อดูลปีศาจชมดง เผยแพร่ในโครงการนำเสนอผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ระดับชาติ ครั้งที่ 6 ของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อให้ผู้สนใจเข้าถึงกระบวนท่ารำ เครื่องแต่งกาย และบทบาทตัวละครนางยักษ์ในโขนโรงในตามจารีต การเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย เพิ่มโอกาสการเรียนรู้ทั้งในและต่างประเทศ พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้สร้างสรรค์รับข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดงานวิจัยและพัฒนาการแสดง ถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน



ภาพที่ 11 ภาพการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุดอดูลปีศาจชมดง
ในโครงการนำเสนอผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ระดับชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ครั้งที่ 6

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์และเปรียบเทียบผลการศึกษาเรื่องนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด “อดูลปีศาจชมดง” กับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีความสอดคล้องและแตกต่างกันในหลายประเด็น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าเชิงวิชาการ วัฒนธรรม และการสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน

วัตถุประสงค์ที่ 1

ผลการศึกษาประวัติและอัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจ พบว่า นางปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นนางยักษ์รากษส มีถิ่นอาศัยใต้ดิน ผิวกายสีแดง และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทศกัณฐ์ในฐานะญาติพี่น้อง มีความสามารถแปลงกาย รูปร่างอัปลักษณ์ และมีจิตใจชั่วร้าย (ธีรภัทร ทองนิ่ม, 2555) นอกจากนี้ การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของนางอดูลปีศาจเผยให้เห็น 4 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ ความรักและความผูกพันกับญาติพี่น้อง ความดุร้ายและอารมณ์รุนแรง ความเฉลียวฉลาดในการวางแผนแก้แค้น และเล่ห์อุบายในการหลอกลวง (สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร, 2545) ซึ่งสะท้อนทั้งลักษณะทางกายภาพและพฤติกรรมของยักษ์ตามจารีตไทย และเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทยในลำดับต่อมา (พีระพงษ์ เสยไสย, 2546)

วัตถุประสงค์ที่ 2

งานวิจัยนี้กำหนดรูปแบบการแสดงให้อยู่ในลักษณะ โขนโรงใน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงที่ได้รับอิทธิพลจากละครใน โดยยังคงยึดถือแบบแผนและจารีตของนาฏศิลป์ไทยเป็นสำคัญ เดิมโขนดำเนินเรื่องผ่านการพากย์ การเจรจา และการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่อดีต โขนโรงในได้รับการผสมผสานองค์ประกอบจากละครใน ทั้งในด้าน บทขับร้องและวิธีการรำ เพื่อเพิ่มความอ่อนช้อย ละเมียดละไม และความสมบูรณ์ทางศิลปะของการแสดง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยังคงรักษาองค์ประกอบดั้งเดิมของโขน ได้แก่ การพากย์ การเจรจา และเพลงหน้าพาทย์ไว้ พร้อมทั้งสร้างสรรค์ บทขับร้องเพิ่มเติมตามแบบแผนของละครใน เพื่อใช้ประกอบการรำเดี่ยวของตัวละครอดูลปีศาจให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การออกแบบกระบวนท่ารำ บทขับร้อง และองค์ประกอบของการแสดงทั้งหมดอยู่บนพื้นฐานของจารีตนาฏศิลป์ไทย โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ผลงานสร้างสรรค์มีความถูกต้องตามหลักวิชาการและยังคงเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงโขนโรงใน

ในส่วนของเพลงประกอบการแสดง พบว่า เพลงหน้าพาทย์ที่เลือกใช้ เช่น เพลงคุกพาทย์ และเพลงรัวท้ายปลูกต้นไม้ มีความหมายสอดคล้องกับแนวคิดของ ธนิต อยู่โพธิ์ ที่อธิบายว่า เพลงคุกพาทย์ใช้สำหรับแสดงอิทธิฤทธิ์และสำแดงเดช ส่วนเพลงรัวท้ายปลูกต้นไม้ใช้ประกอบกิริยาของตัวละครผู้สูงศักดิ์เพื่อแสดงฤทธิ์ ในงานวิจัยนี้เพลงทั้งสองจึงถูกนำมาใช้เพื่อสื่อถึงอิทธิฤทธิ์ของนางอดูลปีศาจอย่างชัดเจน (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511)

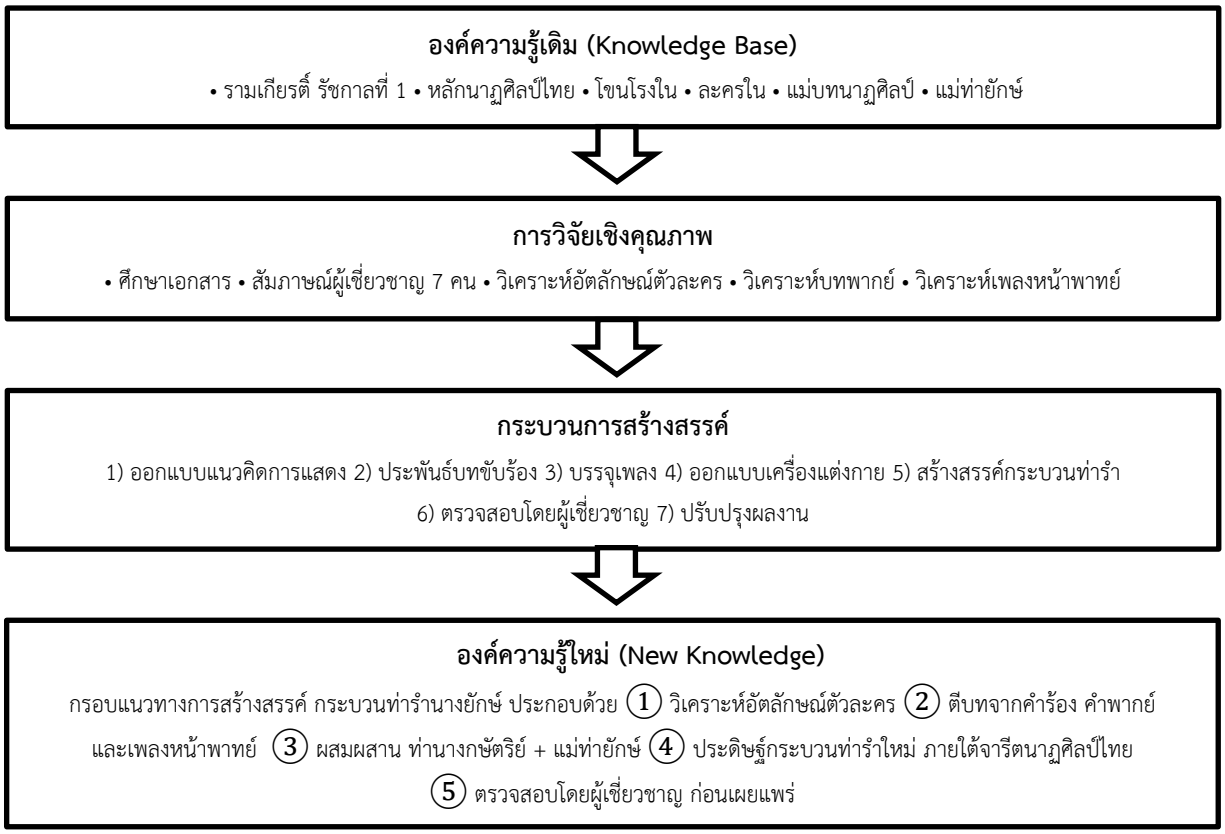
สำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกาย การกำหนดให้ตัวละคร แต่งกายยืนเครื่องนางยักษ์สีแดงพร้อมเสื้อข้อแขน (เสื้อในแขนยาว) นั้น สอดรับกับแนวคิดของ ชวลิต สุนทรานนท์ เกี่ยวกับจารีตการแต่งกายโขนรำที่มีฐานคิดมาจากคติสมมุติเทพ และการกำหนดสีเครื่องแต่งกายตามลักษณ์สีกายในพงศ์วรรณคดี (ชวลิต สุนทรานนท์, 2556) การออกแบบในส่วนนี้จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านอัตลักษณ์จากตัวอักษรสู่ภาพจำบนเวที (Visual Identity) ที่ถูกต้องตามขนบประเพณีอย่างแท้จริง

งานวิจัยนี้ได้สร้างสรรค์กระบวนท่ารำโดยใช้หลักการ 2 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ที่กล่าวถึง หลักการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ของครูจำเรียง พุธประดับ (สำนักการสังคีต กรมศิลปากร, 2547) และแนวคิดของ พจน์มาลย์ สมรรคบุตร ที่ระบุว่าการประดิษฐ์ท่ารำควรมีพื้นฐานที่มั่นคงและสามารถสื่อความหมายตามบทบาทได้ นอกจากนี้ ยังมีการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ (พจน์มาลย์ สมรรคบุตร, 2538)

ผลการสร้างสรรค์กระบวนท่ารำสะท้อนลักษณะเด่นของตัวละคร อดูลปีศาจ ผ่านการออกแบบท่ารำที่มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ท่ารำที่แสดงความอ่อนช้อยงดงามตามแบบแผนของนางกษัตริย์ และ 2) ท่ารำที่แฝงความองอาจและทรงพลังตามลักษณะของนางยักษ์ เช่น การยืดกระทบเท้า การเดียวหน้าผ้า และลีลาการเคลื่อนไหวที่เน้นความสง่างามควบคู่กับความหนักแน่น เพื่อถ่ายทอดบุคลิกลักษณะและอารมณ์ของตัวละครให้สอดคล้องกับบริบทของการแสดง ทั้งยังสร้างสุนทรียภาพและความน่าสนใจแก่ผู้ชม การออกแบบกระบวนท่ารำยึดหลักการสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การตีบทตามคำร้อง คำพากย์ และทำนองเพลงหน้าพาทย์ เพื่อถ่ายทอดความหมาย อารมณ์ และลักษณะนิสัยของตัวละครผ่านภาษาท่ารำอย่างสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ประการที่สอง คือ การสร้างสรรค์กระบวนท่ารำจากท่าแม่บทนาฏศิลป์ไทยและแม่ท่ายักษ์ โดยนำท่ารำมาตรฐานมาวิเคราะห์ ปรับประยุกต์ และประดิษฐ์เป็นกระบวนท่ารำใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันเป็นการผสมผสานความนุ่มนวลอ่อนช้อยของบทบาทนางกษัตริย์เข้ากับความเข้มแข็ง สง่างาม และทรงพลังของตัวละครฝ่ายยักษ์ได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ กระบวนการสร้างสรรค์ยังคงยึดถือหลักจารีตและแบบแผนของนาฏศิลป์ไทยเป็นสำคัญ ทำให้ผลงานสามารถรักษาอัตลักษณ์และแก่นแท้ของศิลปะแขนงนี้ไว้ได้อย่างครบถ้วน สอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา กล่ำเจริญ ที่เห็นว่าการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยควรตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้และแบบแผนดั้งเดิม พร้อมทั้งพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทการแสดง (อมรา กล่ำเจริญ, 2531)

การสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้ยังสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากทุกขั้นตอนของการออกแบบและพัฒนากระบวนท่ารำยึดถือหลักจารีตนาฏศิลป์ไทยควบคู่กับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิและเอกสารทางวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไพโรจน์ ทองคำสุก ที่เสนอว่าการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพแบบแผนและจารีตดั้งเดิม พร้อมทั้งพัฒนาให้เกิดคุณค่าทางศิลปะโดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของศิลปะการแสดง (ไพโรจน์ ทองคำสุก, 2549) นอกจากนี้ ผลงานสร้างสรรค์ได้รับการตรวจสอบและรับรองจากผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย จำนวน 7 ท่าน ซึ่งร่วมประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสอดคล้องกับหลักจารีตนาฏศิลป์ไทยก่อนให้การรับรองผลงาน การรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนความน่าเชื่อถือและคุณภาพของผลงานในเชิงวิชาการ หากยังแสดงถึงกระบวนการสร้างองค์ความรู้ผ่านความร่วมมือของเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญ อันนำไปสู่การสืบทอด ถ่ายทอด และต่อยอดองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณค่าของผลงานทั้งในมิติของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการพัฒนาองค์ความรู้ทางนาฏศิลป์ร่วมสมัย

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 12 องค์ความรู้จากการสร้างสรรค์ อดูลปีศาจชมดง

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวชุด “อดูลปีศาจชมดง” คือ การพัฒนากระบวนท่ารำเดี่ยวของตัวนางยักษ์ในรูปแบบ “พากย์ชมดง” ตามจารีตการแสดงโขนโรงใน ซึ่งเดิมยังไม่ปรากฏรูปแบบกระบวนท่ารำที่ชัดเจนและเป็นระบบในวงการนาฏศิลป์ไทย ผู้สร้างสรรค์ได้พัฒนาท่ารำที่ผสมผสานลีลานาฏศิลป์ชั้นสูงของโขนโรงในเข้ากับอัตลักษณ์ของตัวละครนางยักษ์ โดยคำนึงถึงบุคลิก อารมณ์ และบทบาทของ “นางอดูล” ให้สามารถถ่ายทอดความงดงาม ความอ่อนช้อย และความสง่างามตามแบบแผนราชสำนักได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ยังเกิดองค์ความรู้ด้านการตีความบทพากย์และเพลงชมดงตัดให้สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของร่างกาย จังหวะดนตรี และอารมณ์ของตัวละครอย่างเป็นเอกภาพ ส่งผลให้เกิดแนวทางใหม่ในการสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวของตัวละครนางยักษ์ในโขนโรงใน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการศึกษา การเรียนการสอน และการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ไทยในอนาคต

อีกทั้ง ผลงานสร้างสรรค์ครั้งนี้ยังช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงโขนโรงใน โดยแสดงให้เห็นว่าการรักษาจารีตแบบแผนดั้งเดิมสามารถดำเนินควบคู่กับการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางนาฏศิลป์ได้อย่างกลมกลืน อันเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงคุณค่าและสามารถถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวชุด “อดูลปีศาจชมดง” เป็นการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาศิลปะการแสดงโขนโรงในตามจารีตราชสำนัก ผ่านการประดิษฐ์กระบวนท่ารำเดี่ยวของตัวละคร “นางอดูล” ในรูปแบบพากย์ชมดงและเพลงชมดงตัด ซึ่งยังไม่ปรากฏเป็นแบบแผนที่ชัดเจนในวงการนาฏศิลป์ไทย ผลการสร้างสรรค์ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการรำเดี่ยวของตัวนางยักษ์ โดยสามารถเชื่อมโยงบทพากย์ เพลง จังหวะดนตรี และลีลาท่ารำให้สอดคล้องกับบุคลิก อารมณ์ และบทบาทของตัวละครได้อย่างเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งสะท้อนความงดงามทางสุนทรียศาสตร์ตามแบบแผนโขนโรงใน อันแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการนำมรดกทางนาฏศิลป์ดั้งเดิมมาสร้างสรรค์รูปแบบใหม่โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์และจารีตเดิมไว้ได้อย่างเหมาะสม ผลงานนี้จึงสามารถใช้เป็นต้นแบบในการศึกษา การเรียนการสอน และการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยในอนาคต โดยควรมีการนำองค์ความรู้ด้านกระบวนท่ารำเดี่ยวของตัวนางยักษ์ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์รูปแบบใหม่ ตลอดจนสนับสนุนการเผยแพร่ผ่านการแสดง นิทรรศการ และสื่อดิจิทัล รวมทั้งศึกษาต่อยอดไปยังตัวละครอื่นในเรื่องรามเกียรติ์ การศึกษาเปรียบเทียบกับนาฏศิลป์แขนงต่าง ๆ และการบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการอนุรักษ์ ถ่ายทอด และขยายองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยให้เข้าถึงผู้เรียนและสังคมร่วมสมัยได้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2539). วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ชวลิต สุนทรานนท์. (2556). โขน อัจฉริยนาฏกรรมสยาม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2511). โขน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ธวัช ปุณโณทก. (2552). ศิลปะการแสดงโขน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธีรภัทร ทองนิ่ม. (2555). โขน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โอเอสพรินติ้งเฮาส์.

พจน์มาลย์ สมรรคบุตร. (2538). แนวการคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิ้ง. อุดรธานี: สำนักส่งเสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี.

พนิดา สิทธิวรรณ และคณะ. (2542). ศิลปะการแสดงของไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะกรรมการแห่งชาติ.

พีระพงษ์ เสยไสย. (2546). ความงามในนาฏยศิลป์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประสานการพิมพ์.

ไพโรจน์ ทองคำสุก. (2549). ครูศิริวัฒน์ ดิษยนันทน์ ศิลปินแห่งชาติ: ต้นแบบของศิลปินชั้นครูผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักการสังคีต กรมศิลปากร.

สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร. (2545). วิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้าน นาฏศิลป์ไทย ครูเฉลย ศุขะวณิช. กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

สำนักการสังคีต กรมศิลปากร. (2547). ครูจำเรียง พุธประดับ ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยแบบโบราณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

อมรา กล่ำเจริญ. (2531). สุนทรียนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

บทความวิชาการ

การสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต*

A SYNTHESIS OF COMPONENTS AND INDICATORS OF LEARNING MANAGEMENT COMPETENCIES FOR FUTURE-ORIENTED EARLY CHILDHOOD TEACHERS

นิติธร ปิลวาสน์[1], อัศวลักษ์ ราชพลสิทธิ์[2*]

Nititorn Pinlawata[1], Atsawaluk Ratchapolsit[2*]

[1]สำนักวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]School of Education, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Walailak University Demonstration School, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: Atsawaluk2020@gmail.com

*Tel: 061-195-7399

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบสมรรถนะจากการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา และ 3) เสนอแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพครูและการศึกษาปฐมวัยอย่างยั่งยืน โดยใช้การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจัดหมวดหมู่เชิงประเด็น (Thematic Categorization) เพื่อสังเคราะห์สาระสำคัญจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต ประกอบด้วย สมรรถนะสำคัญ 7 ด้าน ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skills) 3) คุณลักษณะ (Attributes) และ 4) การบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) พร้อมกำหนดตัวบ่งชี้ของแต่ละองค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมความรู้ทางวิชาชีพ ทักษะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การคิดเชิงวิพากษ์ การสร้างนวัตกรรม การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง และคุณธรรมจริยธรรมวิชาชีพ นอกจากนี้ ยังสังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะ 5 แนวทาง ได้แก่ การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และการประยุกต์ใช้สมรรถนะในการปฏิบัติงานอย่างบูรณาการ ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรการผลิตและพัฒนาครูปฐมวัย การกำหนดมาตรฐานสมรรถนะ และการยกระดับคุณภาพ

* Received 28 June 2026; Revised 15 August 2026; Accepted 22 August 2026

การจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต รวมทั้งเป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับการกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนาครู และการวิจัยต่อยอดในอนาคต อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพครู ผู้เรียน และระบบการศึกษาปฐมวัยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สมรรถนะครูปฐมวัย, การจัดการเรียนรู้, โลกอนาคต

Abstract

This academic article aims to 1) Synthesize the components of future-oriented early childhood teachers' learning management competencies based on relevant documents, concepts, theories, and research studies; 2) Identify indicators for each competency component through content synthesis; and 3) Propose approaches for enhancing early childhood teachers' learning management competencies to support sustainable teacher quality development and early childhood education. The study employed a Systematic Literature Review (SLR), combined with Content Analysis and Thematic Categorization, to synthesize key findings from academic sources. The results revealed that the learning management competencies of future-oriented early childhood teachers consist of seven core competency domains, which can be synthesized into four major components: 1) Knowledge, 2) Skills, 3) Attributes, and 4) Integrated Competency. Systematic indicators were developed for each component, encompassing professional knowledge, learning experience management skills, digital technology integration, critical thinking, innovation, communication, collaboration with relevant stakeholders, and professional ethics. Furthermore, five approaches for competency enhancement were synthesized: continuous professional development, the integration of technology for learning, practice-based learning, collaborative networking, and classroom action research. These approaches are intended to strengthen teachers' knowledge, skills, attributes, and the integrated application of competencies in professional practice. The findings provide a conceptual framework for developing pre-service and in-service early childhood teacher education programs, establishing competency standards, and improving the quality of learning management in response to future global changes. In addition, the findings serve as an academic foundation for educational policy formulation, teacher development planning, and future research, ultimately contributing to the sustainable improvement of teacher quality, learner outcomes, and the overall quality of early childhood education.

Keywords: Early Childhood Teacher Competencies, Learning Management, Future Education

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ระบบอัตโนมัติ และการขยายตัวของสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และระบบการศึกษาอย่างกว้างขวาง ลักษณะการดำรงชีวิต การทำงาน และการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและไร้ขอบเขต ส่งผลให้การเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนในห้องเรียน แต่ผู้เรียนจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถในการแสวงหาความรู้ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์นวัตกรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากบริบทดังกล่าว แนวคิดทางการศึกษาจึงเปลี่ยนผ่านจากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาและการจดจำข้อมูล ไปสู่การพัฒนาสมรรถนะ (Competency-based Education) ซึ่งมุ่งเน้นความสามารถของผู้เรียนในการนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง การศึกษาจึงไม่ได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียน “รู้” แต่ต้องสามารถ “คิดเป็น ทำเป็น และปรับตัวได้” ดังนั้น ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของโลกอนาคต การศึกษาปฐมวัยถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่สมองและพัฒนาการของเด็กมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ภาษา และคุณลักษณะพื้นฐานของการเรียนรู้ ประสบการณ์ในช่วงวัยนี้มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการดำรงชีวิตในอนาคต (Shonkoff, J. P. & Phillips, D. A., 2000) ดังนั้น การจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีคุณภาพจึงมิใช่เพียงการเตรียมความพร้อมสำหรับการศึกษาในระดับสูงขึ้น แต่เป็นการวางรากฐานของการพัฒนาศักยภาพเด็กอย่างรอบด้าน (UNESCO, 2015)

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ครูปฐมวัยมีบทบาทสำคัญในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่เด็ก โดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่ “ผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้” (Learning Experience Designer) ที่เข้าใจธรรมชาติ พัฒนาการ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก สามารถจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) การสำรวจ การทดลอง และการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) และผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirer) ให้เด็กสามารถคิด ตั้งคำถาม และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ครูปฐมวัยในโลกอนาคตจำเป็นต้องมีความสามารถในการออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล เชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทชีวิตจริง ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสมและปลอดภัย ตลอดจนสามารถประเมินพัฒนาการเด็กตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาเด็กอย่างเหมาะสม (Darling-Hammond, L. et al., 2017); (National Association for the Education of Young Children, 2020)

แนวคิดเรื่อง สมรรถนะครู (Teacher Competency) เป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาคุณภาพครู โดย Boyatzis, R. E. ได้เสนอว่า สมรรถนะเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน ต่อมา Spencer, L. M. & Spencer, S. M ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สมรรถนะประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะ (Attributes)

หรือกรอบแนวคิด KSA ซึ่งสะท้อนว่าสมรรถนะมิได้เกิดจากการมีความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ร่วมกับทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) สำหรับวิชาชีพครู สมรรถนะครูครอบคลุมความสามารถด้านการออกแบบการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การวัดและประเมินผล การจัดการชั้นเรียน การตัดสินใจเชิงวิชาชีพ และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ของผู้เรียน โดย Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ได้ชี้ให้เห็นว่า สมรรถนะของครูเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจึงควรเป็นความสามารถเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมองค์ความรู้ด้านพัฒนาการเด็ก หลักสูตร จิตวิทยาการเรียนรู้ เทคโนโลยีทางการศึกษา ทักษะการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ การประเมินพัฒนาการเด็ก ตลอดจนคุณลักษณะความเป็นครู ได้แก่ ความรักและความเข้าใจเด็ก จริยธรรมวิชาชีพ ความคิดสร้างสรรค์ ความยืดหยุ่นและความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทของสังคมและความต้องการของผู้เรียนในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (OECD, 2019)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะครูปฐมวัยมีการนำเสนอในหลายมิติ ทั้งด้านความรู้ การออกแบบการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยี การประเมินพัฒนาการ และคุณลักษณะทางวิชาชีพ แต่ยังขาดกรอบแนวคิดเชิงสังเคราะห์ที่สามารถอธิบายองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยที่สอดคล้องกับบริบทโลกอนาคตได้อย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ การสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจึงมีความสำคัญ เพื่อพัฒนากรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาวิชาชีพครู การออกแบบหลักสูตรผลิตและพัฒนาครู การสร้างเครื่องมือประเมินสมรรถนะ และการยกระดับคุณภาพการศึกษาปฐมวัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบสมรรถนะจากการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา และ 3) เสนอแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพครูและการศึกษาปฐมวัยอย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

1. แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

1.1 แนวคิดและความหมายของสมรรถนะ

แนวคิดเรื่อง สมรรถนะ (Competency) เป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งมุ่งพัฒนาความสามารถของบุคคลให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลง Boyatzis, R. E. ได้อธิบายว่า สมรรถนะเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) แรงจูงใจ (Motives) อัตมโนทัศน์ (Self-concept) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Traits)

ขณะที่ Spencer, L. M. & Spencer, S. M. ได้เสนอกรอบแนวคิดความรู้ - ทักษะ - คุณลักษณะ (Knowledge-Skills-Attributes: KSA) โดยมองว่าสมรรถนะเกิดจากการบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จและมีคุณภาพ (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) ในบริบททางการศึกษา Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ได้อธิบายว่า สมรรถนะครู หมายถึง ความสามารถเชิงบูรณาการที่ครอบคลุมความรู้ทางวิชาชีพ ทักษะการจัดการเรียนรู้ การตัดสินใจเชิงวิชาชีพ การใช้เทคโนโลยี การประเมินผล และคุณลักษณะด้านจริยธรรม ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ของผู้เรียน (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019) ดังนั้น แนวคิดสมรรถนะจึงเป็นกรอบสำคัญในการศึกษาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต เนื่องจากช่วยอธิบายความสามารถของครูในมิติของความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่ต้องบูรณาการสู่การปฏิบัติ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยี และความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993); (OECD, 2019)

1.2 สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัย

การจัดการเรียนรู้ระดับปฐมวัยมีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่เด็กมีการพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างรวดเร็ว Shonkoff, J. P. & Phillips, D. A. อธิบายว่า การพัฒนาในช่วงปฐมวัยเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้และการพัฒนาตลอดชีวิต ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงธรรมชาติของเด็ก ความแตกต่างระหว่างบุคคล และการส่งเสริมพัฒนาการอย่างสมดุล ขณะเดียวกัน UNESCO ได้เสนอว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีคุณภาพควรส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวม โดยคำนึงถึงบริบทและศักยภาพของเด็กแต่ละคน (Shonkoff, J. P. & Phillips, D. A., 2000); (UNESCO, 2015) สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัย หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านพัฒนาการเด็ก หลักสูตร และศาสตร์การสอน เพื่อออกแบบและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience Designer) มากกว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว Piaget, J. ได้เสนอว่า เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดผ่านการลงมือปฏิบัติและการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ขณะที่ Vygotsky, L. S. อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ และการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพของเด็ก ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยจึงควรเน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) และการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) พร้อมทั้งจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้ และประเมินพัฒนาการตามสภาพจริง เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่อง (Piaget, J., 1972); (Vygotsky, L. S., 1978)

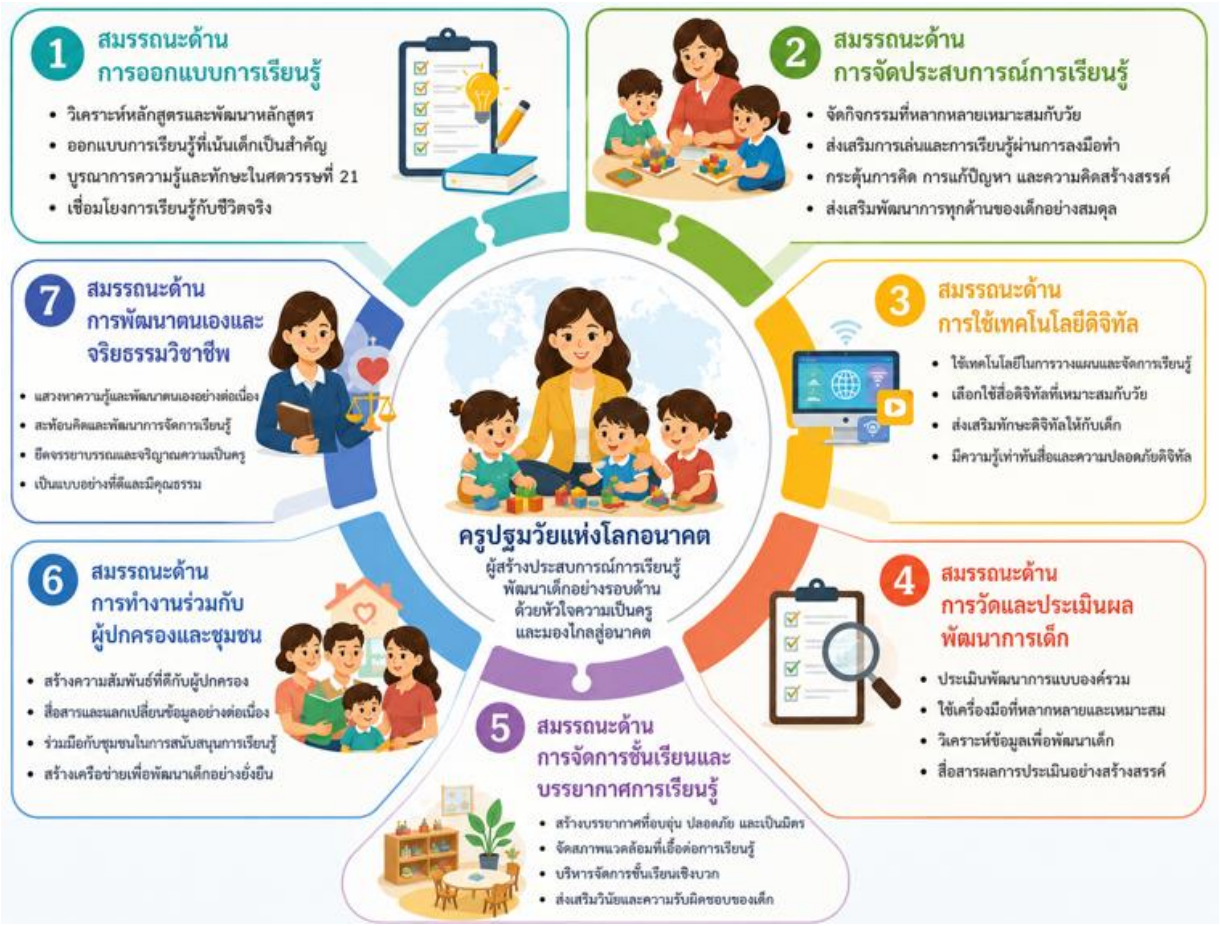
1.3 สมรรถนะครูปฐมวัยกับบริบทโลกอนาคต

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และสังคมฐานความรู้ ส่งผลให้บทบาทของครูเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อำนวยความสะดวกและผู้ออกแบบการเรียนรู้ (Facilitator) ครูปฐมวัยจึงต้องมีสมรรถนะที่สอดคล้องกับทักษะแห่งอนาคต (Future Skills) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยสามารถบูรณาการองค์ความรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม และการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อพัฒนาการของเด็ก (UNESCO, 2018)

นอกจากนี้ ครูควรมีความรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) ความยืดหยุ่นในการปรับตัว และจริยธรรมวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ปลอดภัยและมีความหมาย สรุปได้ว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตเป็นการพัฒนาต่อยอดจากกรอบความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ (KSA) สู่ความสามารถเชิงบูรณาการที่สะท้อนบทบาทของครูในฐานะผู้ออกแบบการเรียนรู้และผู้พัฒนาเด็กให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต

1.4 สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตเป็นความสามารถเชิงบูรณาการที่สะท้อนบทบาทของครูในการออกแบบและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ โดยมุ่งพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน (OECD, 2019); (World Economic Forum, 2020) จากการทบทวนวรรณกรรมพบสมรรถนะสำคัญ 7 ด้าน ได้แก่ การออกแบบการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การวัดและประเมินผลพัฒนาการเด็ก การจัดการชั้นเรียน การทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน และการพัฒนาตนเองและจริยธรรมวิชาชีพ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบหลักในหัวข้อถัดไป



ภาพที่ 1 สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

1.5 สมรรถนะด้านการออกแบบการเรียนรู้

สมรรถนะด้านการออกแบบการเรียนรู้เป็นความสามารถพื้นฐานที่สำคัญของครูปฐมวัย โดยครูต้องสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กแต่ละช่วงวัย และตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล การออกแบบการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยควรเน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่น (Play-based Learning) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็ก และส่งเสริมการพัฒนาทักษะทางสังคม อารมณ์ และสติปัญญา (National Association for the Education of Young Children, 2020) นอกจากนี้ ครูยังต้องสามารถบูรณาการเนื้อหาการเรียนรู้ข้ามสาระ (Integrated Learning) เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้กับชีวิตจริงของเด็ก

1.6 สมรรถนะด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ครูนำแผนการสอนไปสู่การปฏิบัติจริง โดยต้องสามารถจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็น และเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Constructivism) (Piaget, J., 1972); (Vygotsky, L. S., 1978) ครูจึงต้องมีทักษะในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของเด็ก และสนับสนุนการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

1.7 สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ในยุคดิจิทัล ครูปฐมวัยจำเป็นต้องมีสมรรถนะในการเลือกใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและปลอดภัย เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก โดยเทคโนโลยีควรถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ไม่ใช่ทดแทนการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์จริง (UNESCO, 2018) ตัวอย่างเช่น การใช้สื่อมัลติมีเดีย เกมการศึกษา หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อย่างเหมาะสมกับวัย ทั้งนี้ ครูต้องคำนึงถึงสมดุลระหว่างการใช้เทคโนโลยีกับกิจกรรมทางกายและสังคม

1.8 สมรรถนะด้านการวัดและประเมินผลพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยควรเน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กในบริบทจริง มากกว่าการใช้แบบทดสอบมาตรฐานเพียงอย่างเดียว (Shepard, L. A., 2000) ครูจึงต้องมีความสามารถในการใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) และการสะท้อนผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ข้อมูลในการพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่อง

1.9 สมรรถนะด้านการจัดการชั้นเรียนและบรรยากาศการเรียนรู้

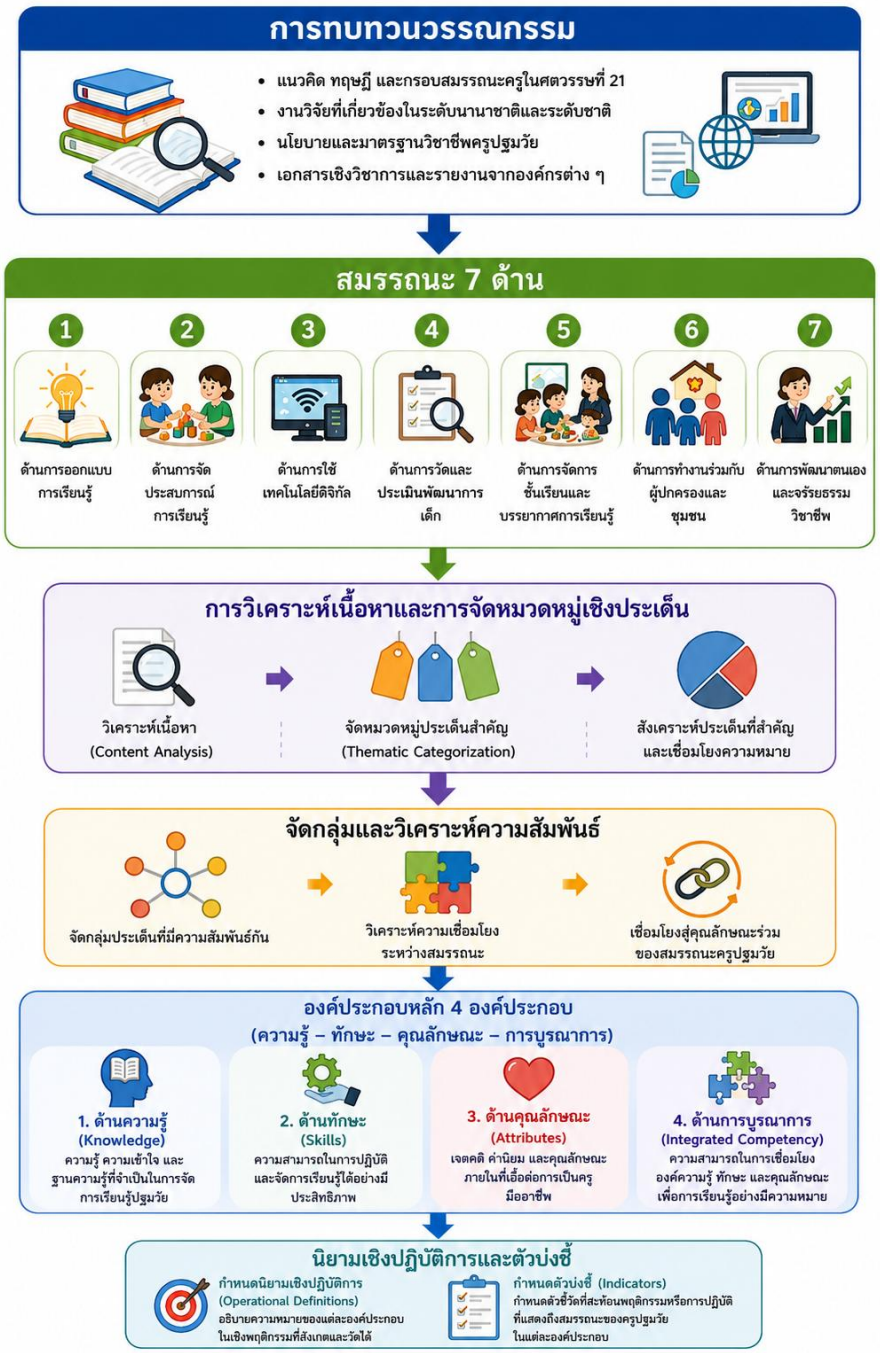
บรรยากาศในชั้นเรียนมีผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กอย่างมาก ครูปฐมวัยต้องสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น ปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยเน้นความสัมพันธ์เชิงบวก (Positive Relationships) ระหว่างครูกับเด็ก และระหว่างเด็กด้วยกัน (Hamre, B. K. & Pianta, R. C., 2001) การจัดการชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพจะช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสม และลดปัญหาพฤติกรรมในระยะยาว

1.10 สมรรถนะด้านการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน

การพัฒนาเด็กปฐมวัยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ปกครองและชุมชน ครูจึงต้องมีทักษะในการสื่อสาร การสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก (Epstein, J. L., 2011) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทชีวิตของเด็ก

1.11 สมรรถนะด้านการพัฒนาตนเองและจริยธรรมวิชาชีพ

ครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (Lifelong Learning) เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์ความรู้และเทคโนโลยี รวมทั้งต้องมีจริยธรรมวิชาชีพและจิตวิญญาณความเป็นครู (Professional Ethics) ที่ยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อผู้เรียนและสังคม (Darling-Hammond, L. et al., 2017) สมรรถนะด้านนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งเสริมให้ครูสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน



ภาพที่ 2 กระบวนการสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากการทบทวนวรรณกรรม

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นกระบวนการสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต โดยเริ่มจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ จนนำไปสู่การจำแนกสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตออกเป็น 7 ด้าน จากนั้นผู้วิจัยได้นำสมรรถนะทั้ง 7 ด้านมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และจัดหมวดหมู่เชิงประเด็น (Thematic Categorization) เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ ความเหมือน และความเชื่อมโยงของแนวคิดที่ปรากฏในแต่ละสมรรถนะ ผลการสังเคราะห์พบว่า สมรรถนะทั้ง 7 ด้านสามารถจัดกลุ่มเป็นองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skills) 3) คุณลักษณะ (Attributes) และ 4) การบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวถูกนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตในขั้นตอนต่อไป

องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต ได้จากการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Synthesis) ของแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดกลุ่มสมรรถนะเป็น 4 องค์ประกอบ พร้อมกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ ผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูล Scopus, ERIC, Google Scholar และ ThaiJO โดยใช้คำค้นเกี่ยวกับสมรรถนะครูและการจัดการเรียนรู้ปฐมวัย ครอบคลุมบทความระหว่างปี ค.ศ. 2000 - 2025 ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีพื้นฐาน (Seminal Works) ที่เป็นรากฐานของการพัฒนาสมรรถนะครูปฐมวัย ได้แก่ แนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget, J. (Piaget, J., 1972) แนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมของ Vygotsky, L. S. (Vygotsky, L. S., 1978) แนวคิดสมรรถนะของ Boyatzis, R. E. และแนวคิดความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของ Spencer, L. M., & Spencer, S. M. เป็นพื้นฐานในการสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของการวิจัยครั้งนี้ (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993)

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร ได้แก่ 1) เป็นบทความวิจัยหรือเอกสารวิชาการที่ผ่านการประเมินคุณภาพ (Peer-reviewed) 2) มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสมรรถนะครูปฐมวัย การจัดการเรียนรู้ หรือทักษะแห่งอนาคต และ 3) สามารถเข้าถึงเอกสารฉบับสมบูรณ์ได้ ส่วนเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ เอกสารที่ซ้ำซ้อน ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา หรือมีข้อมูลด้านระเบียบวิธีวิจัยไม่เพียงพอ จากการสืบค้นเบื้องต้นพบเอกสาร จำนวน 52 เรื่อง เมื่อคัดกรองตามเกณฑ์และพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหา คงเหลือเอกสารสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ จำนวน 18 แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการจัดกลุ่มเชิงประเด็น (Thematic Categorization) โดยกำหนดให้ประเด็นที่จะนำมาสังเคราะห์ต้องปรากฏในเอกสารไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของเอกสารทั้งหมด หรืออย่างน้อย 6 จาก 18 แหล่งข้อมูล และได้รับการกล่าวถึงอย่างสม่ำเสมอ จึงนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Synthesis) พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม จำนวน 7 ด้าน มีความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกันในหลายมิติ โดยสมรรถนะบางด้านมีลักษณะร่วมกันทั้งในด้านองค์ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของครู

ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิเคราะห์ความหมาย ความซ้ำซ้อน และความสัมพันธ์ของเนื้อหาในแต่ละสมรรถนะด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจัดกลุ่มเชิงประเด็น (Thematic Categorization) ก่อนจัดกลุ่มสมรรถนะทั้ง 7 ด้านใหม่เป็น 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) ซึ่งครอบคลุมสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้านพัฒนาการเด็ก หลักสูตร และเทคโนโลยีทางการศึกษา 2) ด้านทักษะ (Skills) ซึ่งครอบคลุมสมรรถนะด้านการออกแบบการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี การวัดและประเมินผล และการจัดการชั้นเรียน 3) ด้านคุณลักษณะ (Attributes) ซึ่งครอบคลุมสมรรถนะด้านจริยธรรมวิชาชีพ ความคิดสร้างสรรค์ การเปิดรับการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาตนเอง และ 4) ด้านการบูรณาการ (Integration) ซึ่งครอบคลุมสมรรถนะด้านการเชื่อมโยงองค์ความรู้ การทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน ตลอดจนการประยุกต์ใช้การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทจริงของผู้เรียน ทั้งนี้ การจัดกลุ่มดังกล่าวเป็นผลจากการสังเคราะห์เชิงเนื้อหาของผู้วิจัย มิใช่การแยกองค์ประกอบแบบหนึ่งต่อหนึ่งจากสมรรถนะทั้ง 7 ด้าน แต่เป็นการรวบรวมสมรรถนะที่มีความสัมพันธ์กันไว้ภายใต้องค์ประกอบเดียวกัน เพื่อให้ได้กรอบสมรรถนะที่มีความกระชับ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ได้อย่างเป็นระบบ ดังแสดงในตารางที่ 2 และตารางที่ 1 แสดงการเชื่อมโยงสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากการทบทวนวรรณกรรมสู่การสังเคราะห์องค์ประกอบหลัก

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากการทบทวนวรรณกรรมสู่การสังเคราะห์องค์ประกอบหลัก

สมรรถนะจากการทบทวนวรรณกรรม (7 ด้าน)	องค์ประกอบที่สังเคราะห์	เหตุผลในการจัดกลุ่ม
1. สมรรถนะด้านการออกแบบการเรียนรู้	ด้านทักษะ (Skills)	เป็นความสามารถในการออกแบบกิจกรรมและวางแผนการจัดการเรียนรู้
2. สมรรถนะด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้	ด้านทักษะ (Skills)	มุ่งเน้นการนำความรู้ไปใช้ในการจัดกิจกรรมและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้
3. สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล	ด้านความรู้ (Knowledge) และด้านทักษะ (Skills)	ต้องอาศัยทั้งความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและทักษะในการประยุกต์ใช้
4. สมรรถนะด้านการวัดและประเมินผลพัฒนาการเด็ก	ด้านความรู้ (Knowledge) และด้านทักษะ (Skills)	ใช้องค์ความรู้ด้านการประเมินร่วมกับทักษะการประเมินตามสภาพจริง
5. สมรรถนะด้านการจัดการชั้นเรียนและบรรยากาศการเรียนรู้	ด้านทักษะ (Skills) และด้านคุณลักษณะ (Attributes)	ต้องอาศัยทั้งทักษะการบริหารจัดการและคุณลักษณะด้านความเข้าใจเด็กและการสร้างสัมพันธภาพ
6. สมรรถนะด้านการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน	ด้านการบูรณาการ (Integration)	เป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาเด็ก
7. สมรรถนะด้านการพัฒนาตนเองและจริยธรรมวิชาชีพ	ด้านคุณลักษณะ (Attributes)	สะท้อนคุณลักษณะภายในของครูทั้งจริยธรรม ความรับผิดชอบ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากตารางที่ 1 สรุปได้ว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากการทบทวนวรรณกรรม 7 ด้าน สามารถสังเคราะห์เป็น 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) คุณลักษณะ (Attributes) และการบูรณาการ (Integration) โดยด้านทักษะมีความครอบคลุมมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้และคุณลักษณะ ส่วนการบูรณาการเน้นการทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน ทั้ง 4 องค์ประกอบมีความเชื่อมโยงกันและเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาครูปฐมวัยให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับโลกอนาคต

ตารางที่ 2 นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

องค์ประกอบสมรรถนะ	นิยามเชิงปฏิบัติการ	ตัวบ่งชี้	แหล่งข้อมูล
1. ด้านความรู้ (Knowledge)	ความสามารถของครูในการมีและเข้าใจองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เด็กปฐมวัย ทั้งด้านพัฒนาการ หลักสูตร และเทคโนโลยีทางการศึกษา เพื่อใช้เป็นฐานในการออกแบบการเรียนรู้	1. มีความรู้ด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2. เข้าใจหลักสูตรและแนวคิดการเรียนรู้สมัยใหม่ 3. มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	(Shulman, L. S., 1987) (Bredekamp, S. & Copple, C., 1997) (Mishra, P. & Koehler, M. J., 2006) (Morrison, G. S., 2018) (OECD, 2019) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) (Darling-Hammond, L., 2006)
2. ด้านทักษะ (Skills)	ความสามารถในการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรม การใช้สื่อ การวัดและประเมินผล และการจัดการชั้นเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ	1. ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย 2. ใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ 3. ประเมินพัฒนาการเด็กอย่างหลากหลาย 4. จัดการชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสม	(Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) (Morrison, G. S., 2018) (National Association for the Education of Young Children, 2020) (UNESCO, 2018) (Trilling, B. & Fadel, C., 2009) (Niemi, H., 2015)
3. ด้านคุณลักษณะ (Attributes)	ลักษณะภายในของครูที่สะท้อนเจตคติ ค่านิยม และคุณธรรมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาเด็กอย่างเหมาะสมในบริบทโลกอนาคต	1. มีความรักและเข้าใจเด็ก 2. มีความคิดสร้างสรรค์และยืดหยุ่น 3. มีจริยธรรมและความรับผิดชอบ 4. เปิดรับการเปลี่ยนแปลง	(Boyatzis, R. E., 1982) (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) (OECD, 2019) (UNESCO, 2021) (คุรุสภา, 2562) (Fullan, M., 2020)
4. ด้านการบูรณาการ (Integration)	ความสามารถของครูในการเชื่อมโยงเนื้อหาความรู้จากหลายศาสตร์ เช่น วิทยาศาสตร์ ภาษา ศิลปะ คณิตศาสตร์ และประสบการณ์ในชีวิตจริง มาออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย	1. เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง 2. บูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์และบริบทการเรียนรู้ 3. ส่งเสริมทักษะแห่งอนาคตของผู้เรียน	(Trilling, B. & Fadel, C., 2009) (Partnership for 21st Century Learning, 2019) (UNESCO, 2015) (OECD, 2019) (Darling-Hammond, L., 2006) (Fullan, M., 2020)

จากตารางที่ 2 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 18 แหล่งข้อมูล พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม จำนวน 7 ด้าน สามารถนำมาวิเคราะห์และจัดกลุ่มใหม่เป็นองค์ประกอบหลัก จำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านทักษะ (Skills) 3) ด้านคุณลักษณะ (Attributes) และ 4) ด้านการบูรณาการ (Integration)

การจัดกลุ่มดังกล่าวเกิดจากกระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพิจารณาความหมาย ความสัมพันธ์ ความสอดคล้อง และความซ้ำซ้อนของประเด็นที่ปรากฏในเอกสารแต่ละแหล่งข้อมูล จากนั้นจึงนำสมรรถนะที่มีลักษณะร่วมกันมาจัดอยู่ภายใต้องค์ประกอบเดียวกัน เพื่อให้ได้กรอบสมรรถนะที่มีความชัดเจน กระชับ และสามารถอธิบายบทบาทของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตได้อย่างครอบคลุม ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะ 7 ด้าน จากการทบทวนวรรณกรรมกับองค์ประกอบ 4 ด้าน ที่ได้จากการสังเคราะห์ แสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

องค์ประกอบด้านความรู้ (Knowledge) เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนพื้นฐานทางวิชาการและองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัว ได้แก่ 1) มีความรู้ด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัย 2) เข้าใจหลักสูตรและแนวคิดการเรียนรู้สมัยใหม่ และ 3) มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของเด็กปฐมวัย

องค์ประกอบด้านทักษะ (Skills) สะท้อนความสามารถของครูในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ จำนวน 4 ตัว ได้แก่ 1) ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย2) ใช้สื่อและเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ 3) ประเมินพัฒนาการเด็กอย่างหลากหลาย และ 4) จัดการชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นความสามารถสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างรอบด้าน

องค์ประกอบด้านคุณลักษณะ (Attributes) เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนคุณลักษณะภายใน เจตคติ และจริยธรรมวิชาชีพของครู ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ จำนวน 4 ตัว ได้แก่ 1) มีความรักและเข้าใจเด็ก 2) มีความคิดสร้างสรรค์และยืดหยุ่น 3) มีจริยธรรมและความรับผิดชอบ และ 4) เปิดรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ครูในบริบทของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

องค์ประกอบด้านการบูรณาการ (Integration) สะท้อนความสามารถในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมาย ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัว ได้แก่ 1) เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริง 2) บูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์และบริบทการเรียนรู้ และ 3) ส่งเสริมทักษะแห่งอนาคตของผู้เรียน ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กและสังคมในอนาคต

ทั้งนี้ แม้ว่าผลการทบทวนวรรณกรรมจะพบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตจำนวน 7 ด้าน แต่เมื่อผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา พบว่า สามารถจัดกลุ่มเป็น 4 องค์ประกอบหลัก ซึ่งครอบคลุมสาระสำคัญของสมรรถนะทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ มิติด้านองค์ความรู้ มิติด้านความสามารถในการปฏิบัติ มิติด้านคุณลักษณะของความเป็นครู และมิติด้านการบูรณาการเพื่อการจัดการเรียนรู้ในอนาคต ดังนั้น องค์ประกอบทั้ง 4 ด้านจึงเป็นผลลัพธ์จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงระบบ และสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ ตัวบ่งชี้ และการพัฒนาเครื่องมือวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตได้

ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต มิได้จำกัดอยู่เพียงความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่เป็นความสามารถเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และความสามารถในการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติจริง เพื่อให้ครูสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) คุณลักษณะ (Attributes) และการบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูและผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต จำนวน 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Development: CPD) 2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning) 4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ 5) การวิจัยในชั้นเรียน (Action Research) โดยแต่ละแนวทางมุ่งส่งเสริมการพัฒนาองค์ประกอบสมรรถนะทั้ง 4 ด้านอย่างบูรณาการและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้ครูปฐมวัยสามารถพัฒนาศักยภาพทางวิชาชีพและจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต ดังแสดงในตารางที่ 3

แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

จากผลการสังเคราะห์วรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต สามารถจัดกลุ่มเป็น 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skills) 3) คุณลักษณะ (Attributes) และ 4) การบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) ซึ่งมีความสัมพันธ์และเกื้อหนุนกันในการพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยี และความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จากนั้นผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบดังกล่าวมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการพัฒนาวิชาชีพครู มาตรฐานวิชาชีพครู และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จนสังเคราะห์เป็นแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะ 5 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (CPD) 2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning) 4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ 5) การวิจัยในชั้นเรียน (Action Research) เพื่อพัฒนาสมรรถนะทั้ง 4 องค์ประกอบอย่างบูรณาการ ดังแสดงในตารางที่ 2

1. การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Development: CPD)

การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะวิชาชีพของครูปฐมวัย โดยมุ่งพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะควบคู่กันผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาวิชาชีพควรครอบคลุมการอบรม การสัมมนา การฝึกปฏิบัติ การนิเทศ การให้คำปรึกษา (Coaching and Mentoring) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาองค์ความรู้ ปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้ และสร้างนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา

การพัฒนาอย่างต่อเนื่องยังช่วยส่งเสริมให้ครูเกิดการสะท้อนคิด (Reflection) และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาวิชาชีพครูที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Darling-Hammond, L. et al., 2017); (DuFour, R. & Eaker, R., 1998); (OECD, 2019)

2. การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้เป็นสมรรถนะสำคัญของครูปฐมวัย โดยเฉพาะด้านความรู้ ทักษะ และการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง Mishra, P. & Koehler, M. J. เสนอแนวคิด TPACK ที่อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพต้องบูรณาการความรู้ด้านเนื้อหา การสอน และเทคโนโลยี เพื่อออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน (Mishra, P. & Koehler, M. J., 2006) ขณะที่ UNESCO เสนอกรอบสมรรถนะครูด้าน ICT ซึ่งเน้นการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสม ความปลอดภัย และจริยธรรมดิจิทัล (UNESCO, 2018); (UNESCO, 2021) ดังนั้น ครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตควรสามารถประยุกต์ใช้ AI และเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้เฉพาะบุคคล และทักษะแห่งอนาคต ควบคู่กับประสบการณ์ตรงของเด็ก

3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning)

การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะครู ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การทดลองจัดการเรียนรู้ การสังเกตผล และการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง Kolb, D. A. เสนอวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle) ซึ่งเชื่อมโยงประสบการณ์ การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการทดลองปฏิบัติใหม่ (Kolb, D. A., 1984) ขณะที่ Schön, D. A. เสนอแนวคิดการปฏิบัติแบบใคร่ครวญ (Reflective Practice) ที่ช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจเชิงวิชาชีพของครู (Schön, D. A., 1983)

4. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

การพัฒนาสมรรถนะของครูปฐมวัยควรอาศัยความร่วมมือจากสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายวิชาชีพ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน Epstein, J. L. เสนอแนวคิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน (School-Family-Community Partnerships) ซึ่งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก (Epstein, J. L., 2011) ขณะที่ UNESCO เน้นการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับความร่วมมือ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องในระบบการศึกษา ซึ่งช่วยส่งเสริมสมรรถนะครูด้านการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบต่อสังคม (UNESCO, 2017)

5. การวิจัยในชั้นเรียน (Action Research)

การวิจัยในชั้นเรียนเป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพที่ช่วยให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเริ่มจากการศึกษาปัญหา การวางแผน การทดลองใช้แนวทางใหม่ การประเมินผล และการสะท้อนผล เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง Kemmis, S. & McTaggart, R. เสนอแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งพัฒนาการปฏิบัติงานผ่านวงจรการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล ซึ่งช่วยเสริมสร้างสมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ (Kemmis, S. & McTaggart, R., 1988) นอกจากนี้ การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based Practice)

เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถตัดสินใจและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะทางวิชาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน

ตารางที่ 3 แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต

แนวทางการพัฒนา	คำอธิบาย	วิธีดำเนินการ	ตัวชี้วัดความสำเร็จ
1. การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (CPD)	การพัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง	- อบรม/สัมมนา/เวิร์กชอป - ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) - การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- ครูเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ - มีการนำความรู้ไปใช้จริง - ผลการสอนมีคุณภาพดีขึ้น
2. การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้	การใช้สื่อและเครื่องมือดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้	- ใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ - พัฒนาสื่อดิจิทัล - ใช้เทคโนโลยีในชั้นเรียน	- ครูใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม - เด็กมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น - สื่อการเรียนรู้มีความหลากหลาย
3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning)	การพัฒนาผ่านประสบการณ์ตรงและการสะท้อนผล	- ทดลองสอนจริง - สังเกตการสอน - สะท้อนผล (Reflection)	- ครูสามารถปรับปรุงการสอนได้ - เกิดนวัตกรรมการสอน - มีการพัฒนาต่อเนื่อง
4. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ	การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน	- ประชุมผู้ปกครอง - กิจกรรมชุมชน - สร้างเครือข่ายครู	- ผู้ปกครองมีส่วนร่วมมากขึ้น - เกิดความร่วมมือในชุมชน - การพัฒนาเด็กมีความต่อเนื่อง
5. การวิจัยในชั้นเรียน (Action Research)	การพัฒนาการสอนอย่างเป็นระบบโดยใช้การวิจัย	- ศึกษาปัญหาในชั้นเรียน - ทดลองแนวทางใหม่ - ประเมินผลและปรับปรุง	- มีผลงานวิจัยในชั้นเรียน - การสอนมีประสิทธิภาพขึ้น - ใช้ข้อมูลพัฒนาการเรียนรู้

จากตารางที่ 3 พบว่า แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต ประกอบด้วย 5 แนวทางสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Development: CPD) 2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning) 4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ 5) การวิจัยในชั้นเรียน (Action Research) ซึ่งแต่ละแนวทางมีบทบาทในการพัฒนาองค์ประกอบสมรรถนะทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) คุณลักษณะ (Attributes) และการบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) อย่างเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน

แนวทางทั้ง 5 ประการไม่ได้มุ่งพัฒนาองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพที่บูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของครูให้สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องช่วยยกระดับองค์ความรู้และทักษะวิชาชีพ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ส่งเสริมสมรรถนะด้านดิจิทัลและการออกแบบการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติและการวิจัยในชั้นเรียนช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ การสะท้อนผล และการพัฒนานวัตกรรม ขณะที่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะด้านการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน อันนำไปสู่การบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติในบริบทจริง

ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะทั้ง 5 แนวทางจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาครูปฐมวัยให้มีสมรรถนะที่ครอบคลุมทั้ง 4 องค์ประกอบ และสามารถออกแบบ จัดการ และประเมินการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี สังคม และความต้องการของผู้เรียนในโลกอนาคต ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาครูของสถาบันผลิตครู สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแผนพัฒนาวิชาชีพครูอย่างเป็นระบบ

สรุป

สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคตเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาปฐมวัยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความต้องการของผู้เรียนที่มีความหลากหลายมากขึ้น ครูปฐมวัยจึงจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และความสามารถในการบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ เพื่อให้สามารถออกแบบและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กและบริบทของสังคมในอนาคต จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจัดหมวดหมู่เชิงประเด็น (Thematic Categorization) พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยแห่งโลกอนาคต ประกอบด้วย สมรรถนะสำคัญ 7 ด้าน ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Skills) 3) คุณลักษณะ (Attributes) และ 4) การบูรณาการสมรรถนะสู่การปฏิบัติ (Integrated Competency) โดยทั้ง 4 องค์ประกอบมีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันในการพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและบริบททางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ บทความยังสังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัย 5 แนวทาง ได้แก่ การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Development: CPD) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Experiential Learning) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการวิจัยในชั้นเรียน (Action Research) ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาองค์ประกอบสมรรถนะทั้ง 4 ด้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง พร้อมส่งเสริมให้ครูสามารถประยุกต์ใช้สมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของเด็กปฐมวัย องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรผลิตครู การพัฒนาวิชาชีพครู การกำหนดมาตรฐานและตัวบ่งชี้สมรรถนะ การออกแบบหลักสูตรฝึกอบรม และการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาครูปฐมวัยของสถาบันผลิตครู สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือประเมินสมรรถนะครู การวางแผนพัฒนาวิชาชีพ การนิเทศ และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยอย่างยั่งยืนสำหรับการศึกษาต่อยอด ควรพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่ได้จากการสังเคราะห์ให้เป็นเครื่องมือวัดสมรรถนะที่มีคุณภาพ พร้อมตรวจสอบความตรงและความเชื่อมั่นของเครื่องมือ รวมทั้งดำเนินการวิจัยเชิงประจักษ์ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) เพื่อยืนยันโครงสร้างสมรรถนะ

นอกจากนี้ ควรพัฒนารูปแบบหรือโปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะตามองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้กับปัจจัยด้านภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร การสนับสนุนจากสถานศึกษา การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และผลลัพธ์การเรียนรู้ของเด็ก เพื่อขยายองค์ความรู้และสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการพัฒนาครูปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพครู ผู้เรียน และระบบการศึกษาปฐมวัยให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคตอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร: กระทรวง ศึกษาธิการ.

คุรุสภา. (2562). มาตรฐานวิชาชีพครูและจรรยาบรรณของวิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

Boyatzis, R. E. (1982). The competent manager: A model for effective performance. New York: John Wiley & Sons.

Bredekamp, S. & Copple, C. (1997). Developmentally appropriate practice in early childhood programs. Washington: National Association for the Education of Young Children.

Darling-Hammond, L. (2006). Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs. San Francisco: Jossey-Bass.

Darling-Hammond, L. et al. (2017). Implications for educational practice of the science of learning and development. Applied Developmental Science, 24(2), 97-140.

DuFour, R. & Eaker, R. (1998). Professional learning communities at work: Best practices for enhancing student achievement. Bloomington: Solution Tree.

Epstein, J. L. (2011). School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools. (2nd ed.). Boulder: Westview Press.

Fullan, M. (2020). Leading in a culture of change. (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Hamre, B. K. & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. Child Development, 72(2), 625-638.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (1988). The action research planner. Geelong, Australia: Deakin University Press.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017-1054.

Morrison, G. S. (2018). Early childhood education today. (14th ed.). Boston: Pearson.

National Association for the Education of Young Children. (2020). Developmentally appropriate practice: Position statement. Washington: National Association for the Education of Young Children.

Niemi, H. (2015). Teacher professional development in Finland: Towards a more holistic approach. Psychology, Society & Education, 7(3), 279-294.

OECD. (2019). OECD future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030. Paris, France: OECD Publishing.

Partnership for 21st Century Learning. (2019). Framework for 21st century learning. Washington: Battelle for Kids.

Piaget, J. (1972). The psychology of the child. New York: Basic Books.

Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. New York: Basic Books.

Shepard, L. A. (2000). The role of assessment in a learning culture. Educational Researcher, 29(7), 4-14.

Shonkoff, J. P. & Phillips, D. A. (2000). From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development. Washington: National Academy Press.

Shulman, L. S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1-22.

Spencer, L. M. & Spencer, S. M. (1993). Competence at work: Models for superior performance. New York: John Wiley & Sons.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. San Francisco: Jossey-Bass.

UNESCO. (2015). Rethinking education: Towards a global common good? Paris, France: UNESCO Publishing.

_____. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. Paris, France: UNESCO Publishing.

_____. (2018). The futures of education: Learning to become. Paris, France: UNESCO.

_____. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris, France: UNESCO Publishing.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

World Economic Forum. (2020). The future of jobs report 2020. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

บทความวิชาการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนทางด้านการตลาด*

AN INTEGRATED LEARNING MANAGEMENT APPROACH THROUGH COMMUNITY-BASED PRACTICAL ACTIVITIES FOR ENHANCING LEARNING OUTCOMES IN MARKETING EDUCATION

กันย์ณิภัฐ สุวรรณอ่อน[1*], ปทุมวรรณ ทองตราชู[1], มณีรัตน์ รัตนพันธ์[1], ชุติมา ทัศโร[2]

Kannipat Suwan-on[1*], Patumwan Thongtrachou[1], Maneerat Rattanaphan[1], Chutima Thutsaro[2]

[1]คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[1]Hatyai Business School, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[2]คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University, Songkhla, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: kannipat@hu.ac.th

[*]Tel: 089-463-3469

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้านการตลาด โดยสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้เชิงรุก และการจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ ภายใต้บริบทการศึกษาด้านการตลาด บทความมุ่งอธิบายการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการตลาด โดยเฉพาะส่วนประสมทางการตลาด 4 ด้าน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด เข้ากับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และสมรรถนะของผู้เรียน ผลการสังเคราะห์พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบูรณาการรายวิชา การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสะท้อนกลับการเรียนรู้ และการประเมินผลแบบองค์รวม ซึ่งช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ และความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการตลาดกับบริบทชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างเหมาะสม จากการสังเคราะห์ดังกล่าว ผู้เขียนได้นำเสนอ “โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด” เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติจริง มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” ควบคู่กับการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรด้านการตลาด ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม

* Received 18 June 2026; Revised 21 July 2026; Accepted 11 August 2026

การวิเคราะห์และวางแผนกลยุทธ์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสื่อสาร อันนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านการตลาด ความพร้อมในการทำงาน และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21
คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน, การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ, ผลลัพธ์การเรียนรู้, การศึกษาทางการตลาดในศตวรรษที่ 21

Abstract

This academic article aims to present an integrated learning management approach through community-based practical activities for enhancing learning outcomes in marketing education. The article synthesizes relevant concepts and theories, including community-based integration, experiential learning, active learning, and outcome-based education within the context of marketing education. It explains the design of learning activities that connect marketing knowledge, particularly the 4P marketing mix including product, price, place, and promotion with community participation in order to develop learners' knowledge, skills, and competencies. The synthesis findings indicate that effective learning management should consist of four key components: integration, practice-based learning, reflective learning, and holistic assessment. These components promote critical thinking, problem-solving, communication, collaboration, self-directed learning, and the application of knowledge in real-world situations. At the same time, they foster morality, ethics, public consciousness, and social responsibility. Furthermore, they enable learners to connect marketing knowledge with community contexts and stakeholders appropriately. Based on the synthesis, the author proposes the "Integrated Learning Management Model through Marketing Practical Activities" to bridge theoretical learning and practical implementation. The model aims to develop learners to embody "critical thinking, moral integrity, and achievement" while achieving the curriculum learning outcomes in marketing, including morality and ethics, strategic analysis and planning, digital technology utilization, stakeholder collaboration, and communication. Ultimately, the model contributes to marketing learning outcomes, work readiness, and the development of 21st century skills.
Keywords: Community-Based Integrated, Practice-Based Learning, Learning Outcomes, Marketing Education in the 21st-Century

บทนำ

บริบทของเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเทศ โดยเฉพาะในยุคที่เศรษฐกิจให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีดิจิทัล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 จึงมุ่งพัฒนาคน

ให้มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ การสร้างสรรค์ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) แนวทางดังกล่าวส่งผลให้การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนจากการเน้นถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงทฤษฎี ไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในบริบทจริงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน แนวคิดการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน ยังให้ความสำคัญกับชุมชน ในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการศึกษาจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากพื้นที่จริง ผ่านการมีส่วนร่วมกับชุมชนและการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการเข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่เป็นฐาน (Place-based Education: PBE) ที่เน้นการสร้างการเรียนรู้จากบริบทของชุมชนและประสบการณ์ตรงของผู้เรียน (Sobel, D., 2004); (Gruenewald, D. A., 2003) อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนในหลายสถาบันยังคงมีลักษณะแยกส่วนรายวิชา ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม (Drake, S. M. & Burns, R. C., 2004)

สำหรับการเรียนการสอนทางด้านการตลาด การจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชนเป็นแนวทางสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำองค์ความรู้ทางการตลาดไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง และพัฒนาทักษะที่จำเป็น ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผ่านการลงมือปฏิบัติในบริบทของชุมชน เนื่องจากศาสตร์ทางการตลาดเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภค การแข่งขันทางธุรกิจ และเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีทั้งความรู้ ทักษะ และสมรรถนะทางวิชาชีพ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ การออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาด การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงการตระหนักถึงคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม กิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาดร่วมกับชุมชนดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการลงพื้นที่ศึกษาบริบทของชุมชนและรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภคและชุมชน การวิเคราะห์ตลาด การวางแผนกลยุทธ์ และการใช้ส่วนประสมทางการตลาดให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง กระบวนการดังกล่าวช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการตลาดกับการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Prince, M., 2004) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาดร่วมกับชุมชน จึงเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพและสมรรถนะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Kolb, D. A., 1984) และการเรียนรู้เชิงรุก (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) โดยช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในวิชาชีพทางการตลาดผ่านการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน (Piaget, J., 1973); (Silberman, M., 1996)

นอกจากนี้ แนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวยังสอดคล้องกับปรัชญาการจัดการศึกษาของ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” (มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, 2569) โดยมหาวิทยาลัยหาดใหญ่จัดอยู่ในกลุ่ม 3 การพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงองค์ความรู้กับการพัฒนาสังคมชุมชน และการสร้างคุณค่าให้แก่ท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้กับสังคมและชุมชน ตลอดจนส่งเสริมผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรทางด้านการตลาด ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม การประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความวิชาการฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนด้านการตลาด โดยสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้เชิงรุก และการจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็น “โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด” ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบูรณาการรายวิชา การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสะท้อนผลการเรียนรู้ และการประเมินผลแบบองค์รวม ภายใต้บริบทการศึกษาทางการตลาดในศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการประกอบวิชาชีพ พร้อมเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาดในหลากหลายมิติ เช่น การวิเคราะห์ตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสื่อสารการตลาด การพัฒนาชุมชน เป็นต้น และเตรียมความพร้อมต่อการเรียนรู้ การทำงาน และการดำรงชีวิตในอนาคตอย่างยั่งยืน

บริบทของการเรียนการสอนทางด้านการตลาด

ศาสตร์ทางการตลาดเป็นศาสตร์ที่มีลักษณะบูรณาการองค์ความรู้จากหลายด้าน ทั้งพฤติกรรมผู้บริโภค การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การสื่อสารทางการตลาด และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้การจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบททางธุรกิจและสังคมอย่างเหมาะสม การเรียนการสอนทางด้านการตลาดจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการเรียนรู้เชิงทฤษฎี แต่ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การวิเคราะห์กรณีศึกษา การศึกษาตลาด การทำโครงการ การลงพื้นที่ชุมชน และการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการตลาดสู่การปฏิบัติจริง และเข้าใจบริบทของผู้บริโภค ชุมชน และตลาดได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ยังควรมุ่งพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การสื่อสาร การตัดสินใจ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างคุณค่าและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการตลาดได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของวิชาชีพในปัจจุบัน ด้วยลักษณะดังกล่าว การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนทางด้านการตลาดให้มีทั้งความรู้ ทักษะ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้สู่การปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนรู้การเรียนการสอนทางด้านการตลาด

1. การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน (Community-based Integration)

เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายศาสตร์และหลายรายวิชาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ศาสตร์ด้านการตลาด การบริหารธุรกิจ การพัฒนาชุมชน สังคมศาสตร์ และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ วางแผน และแก้ไขปัญหาในบริบทจริง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ความรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้อย่างเหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาบริบทของชุมชน วิเคราะห์ตลาด และความต้องการของผู้บริโภค วางแผนกิจกรรมทางการตลาด และเรียนรู้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง (Gruenewald, D. A., 2003)

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน (Place-based Education: PBE) ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาชีพ หรือประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ โดยใช้สิ่งเหล่านี้เป็นฐานสำคัญในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด “รู้คิด” ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาและเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน อีกทั้งยังช่วยปลูกฝัง “รู้ธรรม” ผ่านการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Sobel, D., 2004) นอกจากนี้ การบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนยังช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การแก้ไขปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม อันนำไปสู่ “รู้สำเร็จ” ซึ่งเป็นความสามารถในการนำองค์ความรู้ไปใช้ได้จริงทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบวิชาชีพในอนาคต (Drake, S. M. & Burns, R. C., 2004)

2. การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)

เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ และทักษะผ่านการลงมือปฏิบัติจริง จากประสบการณ์ตรง โดยประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการตลาดผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชน เช่น การวิเคราะห์ตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสื่อสารการตลาด และการประยุกต์ใช้ส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้จากภาคทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง โดยอาศัยการสะท้อนคิด การเชื่อมโยงประสบการณ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ หรือบริบทที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เกิดจากกระบวนการ 4 ขั้น (Kolb, D. A., 1984) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง ได้แก่ การได้รับประสบการณ์จริง (Concrete Experience) การสังเกตและไตร่ตรอง (Reflective Observation) การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) และการนำไปทดลองใช้ (Active Experimentation) กระบวนการดังกล่าวช่วยลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ พร้อมส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การวางแผน การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารระหว่างบุคคล อันนำไปสู่การพัฒนา “รู้คิด” ผ่านการคิดอย่างเป็นระบบและการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง

ขณะเดียวกัน การเรียนรู้จากประสบการณ์ยังช่วยพัฒนาด้าน “รู้ธรรม” ผ่านการสะท้อนคิด การเรียนรู้จากผลกระทบของการตัดสินใจ และการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังส่งเสริม “รู้สำเร็จ” โดยทำให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้และประสบการณ์ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญ และส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายเช่น การอภิปราย การทำโครงงาน การทำงานกลุ่ม การลงมือปฏิบัติงานจริง และการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้รับข้อมูลจากผู้สอนเท่านั้น แต่ได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อเพิ่มความเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง และจดจำองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991)

การเรียนรู้เชิงรุกยังมุ่งพัฒนาทักษะสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ข้อมูล การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Freeman, S. et al., 2014) ลักษณะสำคัญ คือ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด “รู้คิด” ผ่านกระบวนการคิดเชิงลึก นำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหา และมีการประเมินผลต่อเนื่องระหว่างกระบวนการเรียนรู้ (Prince, M., 2004) รูปแบบและกลยุทธ์ของการเรียนรู้เชิงรุกเช่น

3.1 การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเน้นทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยสมาชิกในกลุ่มมีบทบาทและความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงาน การเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการทำงานเป็นทีม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Johnson, D. W. et al., 1998)

3.2 การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหา หรือสถานการณ์ที่ใกล้เคียงความเป็นจริง เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ เพื่อฝึกและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดเชิงวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล การวางแผน และการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ (Hmelo-Silver, C. E., 2004)

3.3 การเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project-based Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนดำเนินงานผ่านโครงการหรือชิ้นงานที่มีความหมาย เชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริง โดยผู้เรียนต้องวางแผน ศึกษาค้นคว้า ลงมือปฏิบัติ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และนำเสนอผลลัพธ์ของโครงการอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการปฏิบัติ การบริหารจัดการ และการสื่อสารได้ (Thomas, J. W., 2000) นอกจากนี้ การเรียนรู้เชิงรุกยังช่วยพัฒนาด้าน “รู้ธรรม” ผ่านการทำงานร่วมกัน การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการเรียนรู้อย่างมีจริยธรรม ขณะเดียวกัน ยังส่งเสริม “รู้สำเร็จ” ผ่านการสร้างผลงาน การทำโครงการและการนำเสนอผลลัพธ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบททางวิชาชีพ จึงถือได้ว่า การเรียนรู้เชิงรุกเป็นแนวทางสำคัญ และมีประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในรายวิชาที่มุ่งเน้นทักษะการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงลึก สามารถคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาสมัยใหม่ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งนักคิด นักปฏิบัติ และผู้สร้างสรรค์ความรู้ใหม่ในวิชาชีพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ (Outcome-based Education)

เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจน แล้วออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลให้สอดคล้องกับผลลัพธ์ดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงสมรรถนะได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้แนะนำและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ (Spady, W. G., 1994) การจัดการเรียนรู้ลักษณะนี้มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้ความสำคัญกับสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (Macayan, J. V., 2017)

นอกจากนี้ แนวทางดังกล่าวยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด “รู้คิด” ผ่านกระบวนการสร้างองค์ความรู้ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง โดยผู้เรียนสามารถเลือกแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง และพัฒนาทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต ขณะเดียวกันการจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ยังช่วยปลูกฝัง “รู้ธรรม” โดยมุ่งส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบ และการตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในระดับองค์กร สังคม และชุมชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการประเมินผลที่สะท้อนถึงพฤติกรรมและการปฏิบัติของผู้เรียนอย่างเหมาะสม อีกทั้ง ยังมุ่งพัฒนา “รู้สำเร็จ” โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพ สามารถสร้างผลงาน วางแผนการทำงาน ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดจนสื่อสารและนำเสนอแนวคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเส้นทางสู่ความสำเร็จที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Noor, M. M. et al., 2009) ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์จึงถือเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ช่วยเตรียมความพร้อมของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการทำงานในอนาคต ทำให้มีกรอบในการออกแบบการเรียนการสอนและการประเมินผลได้อย่างชัดเจน รวมถึงพัฒนาผู้เรียนให้ “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

จากการจัดการเรียนรู้การเรียนการสอนทั้ง 4 รูปแบบ สามารถนำมาจัดทำเป็นตารางได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้และการเชื่อมโยงสู่ “รู้คิด รู้ธรรม รู้สำเร็จ”

หัวข้อเปรียบเทียบ	การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน (Community-based Integration)	การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)	การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ (Outcome-based Education: OBE)
1. แนวคิดสำคัญ	เชื่อมโยงองค์ความรู้หลายศาสตร์กับบริบทชุมชนและสถานการณ์จริง	เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการสะท้อนคิด	เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติ	มุ่งพัฒนาสมรรถนะตามผลลัพธ์การเรียนรู้
2. ลักษณะการจัดการเรียนรู้	บูรณาการหลายรายวิชาร่วมกับชุมชน	เรียนรู้ผ่านวงจรประสบการณ์ 4 ขั้น	ใช้กิจกรรมหลากหลายและผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง	ออกแบบกิจกรรมและการประเมินให้สอดคล้องผลลัพธ์
3. รูปแบบกิจกรรม	ลงพื้นที่ ศึกษาชุมชน ทำโครงการร่วมกับชุมชน	ฝึกปฏิบัติ ทดลอง สะท้อนคิด และนำไปใช้	อภิปราย ทำงานกลุ่ม โครงงาน และแก้ปัญหา	กิจกรรมตามสมรรถนะและผลลัพธ์การเรียนรู้
4. จุดเน้นของผู้เรียน	เรียนรู้จากปัญหาและสถานการณ์จริงในชุมชน	เรียนรู้จากการลงมือทำและประสบการณ์ตรง	สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการมีส่วนร่วม	พัฒนาความรู้ ทักษะ และสมรรถนะตามเป้าหมาย
5. บทบาทผู้สอน	ผู้ประสานและเชื่อมโยงการเรียนรู้กับชุมชน	ผู้อำนวยความสะดวกในการสะท้อนประสบการณ์	ผู้กระตุ้นการมีส่วนร่วมและจัดกิจกรรม	ผู้แนะนำ ผู้ฝึกอบรม และผู้ให้คำปรึกษา
6. ทักษะที่พัฒนา	การสื่อสาร การทำงานร่วมกับชุมชน การแก้ปัญหา	การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการปรับตัว	การคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม	การคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยี และการสื่อสาร
7. การส่งเสริม “รู้คิด”	วิเคราะห์ปัญหาและเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายศาสตร์	สร้างองค์ความรู้ผ่านประสบการณ์และการสะท้อนคิด	คิดเชิงลึก วิเคราะห์ และแก้ปัญหา	คิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ความรู้ตามผลลัพธ์
8. การส่งเสริม “รู้ธรรม”	สร้างจิตสำนึกต่อชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	เรียนรู้ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น	เรียนรู้การทำงานร่วมกันและจริยธรรมการทำงาน	ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบ
9. การส่งเสริม “รู้สำเร็จ”	ประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนและวิชาชีพ	นำประสบการณ์ไปใช้ในการทำงานจริง	สร้างผลงานและนำเสนอผลลัพธ์ได้จริง	พัฒนาสมรรถนะสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ

ตารางที่ 1 สรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้และการเชื่อมโยงสู่ “รู้คิด รู้ธรรม รู้สำเร็จ” (ต่อ)

หัวข้อเปรียบเทียบ	การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน (Community-based Integration)	การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)	การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)	การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ (Outcome-based Education: OBE)
10. ความสอดคล้องกับศตวรรษที่ 21	เรียนรู้จากบริบทจริงและการอยู่ร่วมกับสังคม	พัฒนาทักษะการปรับตัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต	พัฒนาทักษะการคิด การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน	พัฒนาสมรรถนะที่ตอบสนองต่อโลกการทำงานยุคใหม่
11. ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	ผู้เรียนเข้าใจชุมชนและประยุกต์ใช้ความรู้ได้จริง	ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์และนำไปใช้ได้	ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และสร้างองค์ความรู้ได้	ผู้เรียนมีสมรรถนะพร้อมต่อการทำงานในอนาคต

จากตารางที่ 1 พบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ทั้ง 4 รูปแบบ ล้วนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการประกอบวิชาชีพในศตวรรษที่ 21 ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การลงมือปฏิบัติจริง และการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับสถานการณ์จริง

การเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการประยุกต์ใช้ความรู้ทางการตลาดได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ยังช่วยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” ขณะที่การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ ช่วยพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพ ทั้งด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสาร การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด ซึ่งสอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (PLOs) และการพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อมต่อการทำงานและการดำรงชีวิตในอนาคตอย่างยั่งยืน

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเชิงปฏิบัติ

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเชิงปฏิบัติ เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และสมรรถนะผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติจริง โดยบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้เชิงรุก และการจัดการศึกษาแบบเน้นผลลัพธ์เข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” ควบคู่กับการพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการประยุกต์ใช้ความรู้ทางการตลาดในสถานการณ์จริง

แนวทางดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางด้านการตลาดในหลากหลายมิติ ทั้งการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค การวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด การตลาดเพื่อช่วยเหลือสังคมและชุมชน การจัดทำโครงงานทางการตลาด การสร้างแบรนด์ การออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ และการตลาดดิจิทัล โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้ส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการ (Product) การกำหนดราคา (Price) การวางแผนช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ผ่านกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชุมชน สถานประกอบการ และสถานการณ์ทางธุรกิจจริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงทั้งในระดับวิชาชีพและการดำรงชีวิต โดยสามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preparation) ผู้สอนร่วมกันกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ วิเคราะห์เนื้อหา และวางแผนกิจกรรมที่สามารถบูรณาการร่วมกันระหว่างศาสตร์หรือรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยคำนึงถึงบริบทของผู้เรียน ชุมชน และสถานการณ์ทางธุรกิจในปัจจุบัน เช่น การศึกษาปัญหาทางการตลาดของชุมชน การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบรรจุภัณฑ์ การกำหนดแนวทางด้านราคา การเลือกช่องทางการจัดจำหน่าย และการวางแผนกิจกรรมส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อดิจิทัลและสื่อชุมชน ในขั้นตอนนี้ ผู้สอนได้มีการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ วางแผน และตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริม “รู้คิด” คู่กับการปลูกฝังความรับผิดชอบ จริยธรรม และตระหนักถึงผลกระทบต่อสังคม ชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันสะท้อนถึง “รู้ธรรม” พร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สามารถต่อยอดสู่การปฏิบัติงานจริง เพื่อพัฒนา “รู้สำเร็จ”

2. ขั้นดำเนินการ (Implementation) ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น การทำโครงการทางการตลาด การวิเคราะห์กรณีศึกษา การสำรวจพฤติกรรมผู้บริโภค การออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ การกำหนดราคา การวางแผนช่องทางการจัดจำหน่าย การจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ การนำเสนอแนวคิดทางธุรกิจ หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสื่อสารทางการตลาด ในการช่วยเหลือชุมชน

กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะด้านการคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งส่งเสริม “รู้คิด” ผ่านการสร้างองค์ความรู้จากสถานการณ์จริง ขณะเดียวกันยังช่วยพัฒนา “รู้ธรรม” ผ่านการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางการตลาด รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างผลงานหรือผลลัพธ์ที่นำไปใช้ได้จริง อันสะท้อนถึง “รู้สำเร็จ”

3. ขั้นสะท้อนผล (Reflection) หลังจากดำเนินกิจกรรม ผู้เรียนร่วมกันสะท้อนผลการเรียนรู้ผ่านการอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเขียนบันทึกสะท้อนคิด หรือการนำเสนอผลการดำเนินงาน เพื่อวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาการทำงาน พร้อมเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ได้รับเข้ากับแนวคิด ทฤษฎี และหลักการทางการตลาด รวมถึงการประยุกต์ใช้กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและผู้บริโภค

กระบวนการสะท้อนผลช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเชิงลึกและสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง อันเป็นการพัฒนา “รู้คิด” ขณะเดียวกันยังช่วยส่งเสริม “รู้ธรรม” ผ่านการตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และผลกระทบของการตัดสินใจทางการตลาดที่มีต่อสังคมและผู้บริโภค รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำข้อค้นพบจากประสบการณ์ไปพัฒนาตนเองและต่อยอดการทำงานให้เกิด “รู้สำเร็จ” ได้อย่างต่อเนื่อง

4. ขั้นประเมินผล (Evaluation) การประเมินผลการเรียนรู้มุ่งประเมินผู้เรียนรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการคิด และคุณลักษณะทางพฤติกรรม โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและสอดคล้องกับลักษณะกิจกรรม เช่น การประเมินผลงาน การประเมินจากการปฏิบัติจริง การนำเสนอแผนการตลาด การประเมินโครงการ การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อน และการประเมินจากสถานการณ์จริงหรือกรณีศึกษา

การประเมินในลักษณะนี้ช่วยสะท้อนระดับความสามารถของผู้เรียนในการคิดวิเคราะห์ การวางแผน และการประยุกต์ใช้ความรู้ทางการตลาด รวมถึงความสามารถในการออกแบบกลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด ซึ่งแสดงถึง “รู้คิด” รวมถึงสะท้อนพฤติกรรมด้านจริยธรรม ความรับผิดชอบ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “รู้ธรรม” ขณะเดียวกันยังช่วยประเมินความสามารถในการสร้างผลงาน การสื่อสาร การนำเสนอ และการนำองค์ความรู้ไปใช้ได้จริง อันสะท้อนถึง “รู้สำเร็จ” และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพทางการตลาดในอนาคตได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบบูรณาการร่วมกับชุมชน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้เชิงรุก และการจัดการเรียนรู้แบบเน้นผลลัพธ์ ผู้เขียนได้บูรณาการจุดเด่นของแต่ละแนวคิด เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของ “โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด” ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการประกอบวิชาชีพในศตวรรษที่ 21 ผ่านการบูรณาการรายวิชา การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสะท้อนผลการเรียนรู้ และการประเมินผลแบบองค์รวม โดยประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางการตลาด ผ่านการวิเคราะห์ตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสื่อสารการตลาด และการประยุกต์ใช้ส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” โมเดลดังกล่าว ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

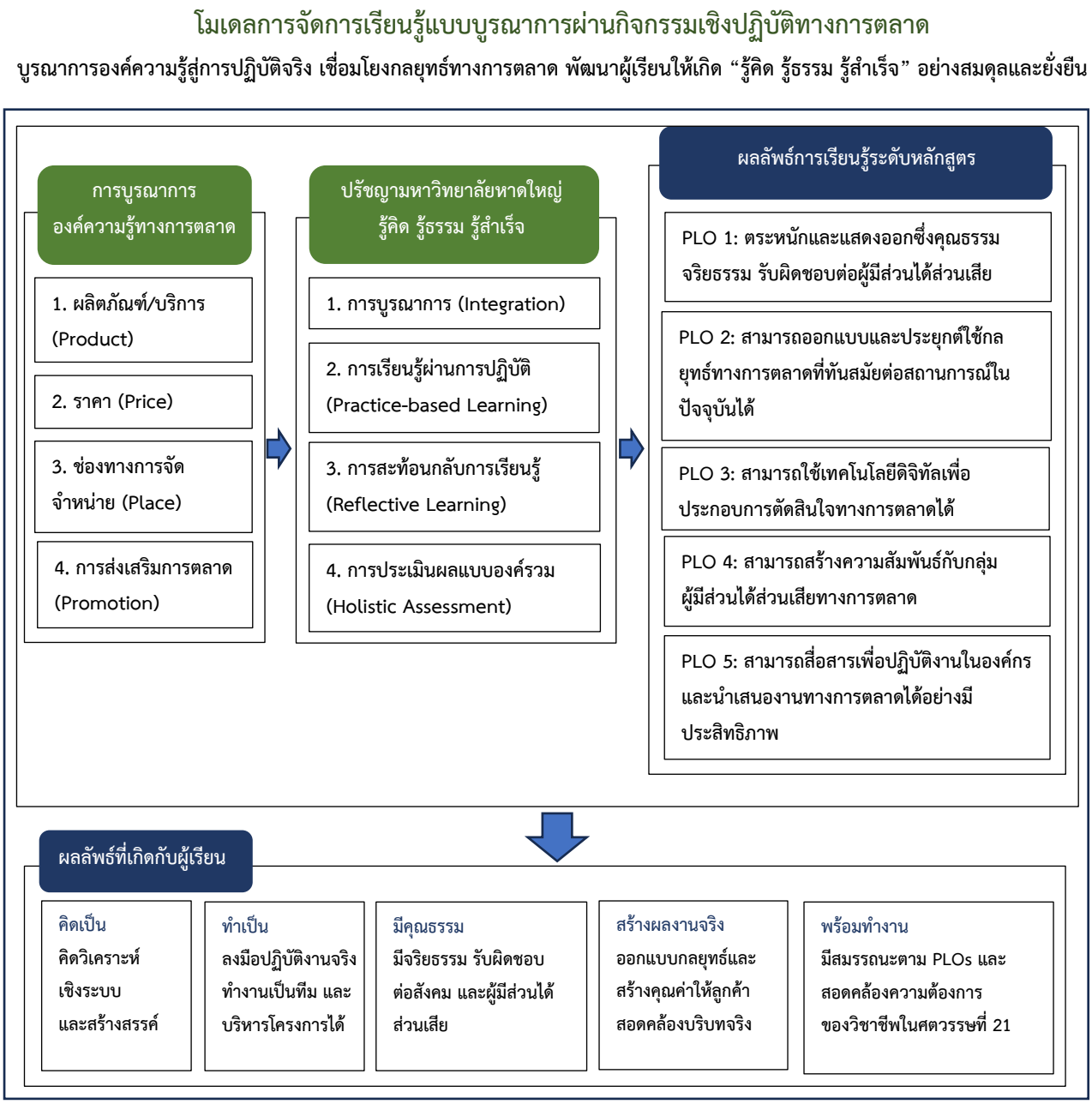
1. การบูรณาการรายวิชา (Integration) เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากหลายรายวิชาทางการตลาดเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เช่น การวิเคราะห์ผู้บริโภค การวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา การวางแผนช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด โดยเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน สถานประกอบการ หรือสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพรวมและประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม

2. การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Practice-based Learning) เป็นกระบวนการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ผ่านการทำโครงการ การวิเคราะห์กรณีศึกษา การจัดกิจกรรมทางการตลาด การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ หรือการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนและสถานประกอบการ เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการดำเนินงานทางการตลาด

3. การสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflective Learning) เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ทบทวน วิเคราะห์ และเชื่อมโยงประสบการณ์จากการปฏิบัติงานเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีทางการตลาด ผ่านการอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการสะท้อนคิดจากประสบการณ์จริง ซึ่งช่วยพัฒนาการคิดเชิงลึก การตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4. การประเมินผลแบบองค์รวม (Holistic Assessment) เป็นการประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณลักษณะของผู้เรียน โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินผลงาน การนำเสนอแผนการตลาด การประเมินจากสถานการณ์จริง การประเมินตนเอง และการประเมินโดยเพื่อน เพื่อสะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน

โมเดลการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยเชื่อมโยงการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติจริง ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาดร่วมกับชุมชน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ วางแผน และประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับการสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนสามารถสร้างผลงานและผลลัพธ์ที่นำไปใช้ได้จริงในบริบททางวิชาชีพ อันเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรและความต้องการของโลกการทำงานในอนาคตได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด

จากภาพที่ 1 แสดง “โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด” ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิด “รู้คิด รู้ธรรม รู้สำเร็จ” ผ่านกระบวนการเรียนรู้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบูรณาการองค์ความรู้ (Integration) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Practice-based Learning) การสะท้อนผลการเรียนรู้ (Reflection) และการประเมินผลแบบองค์รวม (Holistic Assessment) โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการตลาดกับบริบทของชุมชน องค์กร และสถานการณ์จริง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการวิเคราะห์และสื่อสารข้อมูล ทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนำประสบการณ์ที่ได้รับมาสะท้อนผลเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันยังมุ่งประเมินผู้เรียนอย่างรอบด้านทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผ่านวิธีการที่หลากหลาย โมเดลดังกล่าวบูรณาการส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทางวิชาชีพและผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตร (PLOs) ทั้งด้านจริยธรรม การประยุกต์ใช้ความรู้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสร้างความร่วมมือ และการสื่อสารทางวิชาชีพ โดยความสำเร็จของโมเดลขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้สอนในฐานะผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง และการประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติร่วมกับชุมชน เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางการตลาดกับสถานการณ์จริง ส่งเสริมความรู้ ทักษะ สมรรถนะทางวิชาชีพ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิด “รู้คิด รู้ธรรม และรู้สำเร็จ” ควบคู่กับการเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แนวทางดังกล่าว นำไปสู่การพัฒนาเป็น “โมเดลการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติทางการตลาด” ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบูรณาการองค์ความรู้ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสะท้อนผลการเรียนรู้ และการประเมินผลแบบองค์รวม อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้ส่วนประสมทางการตลาด (4Ps) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติจริง นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทจริงของชุมชนหรือสถานประกอบการมากยิ่งขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์และประยุกต์ใช้กลยุทธ์ทางการตลาดในมิติของ 4Ps ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการประเมินผลที่สะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนอย่างหลากหลาย เพื่อให้การจัดการเรียนรู้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิชาชีพในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ โมเดลดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบการจัดการเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรด้านการตลาด รวมถึงสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชุมชนและสถานประกอบการในบริบทที่หลากหลาย สำหรับการศึกษาทางวิชาการในอนาคต ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์

เพื่อนำโมเดลดังกล่าวไปทดลองใช้ในรายวิชาหรือสถาบันการศึกษาที่แตกต่างกัน และศึกษาผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ สมรรถนะทางวิชาชีพ และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน เพื่อยืนยันความเหมาะสมของโมเดลและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาและความต้องการของภาควิชาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. (2569). ปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ. เรียกใช้เมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.hu.ac.th/philosopsy.html

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570. เรียกใช้เมื่อ 18 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-2023-2027/

Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom. 1991 ASHE-ERIC higher education reports. Retrieved May 10, 2026, from https://eric.ed.gov/?id=ED336049

Drake, S. M. & Burns, R. C. (2004). Meeting standards through integrated curriculum. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.

Freeman, S. et al. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the national academy of sciences, 111(23), 8410-8415. https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111.

Gruenewald, D. A. (2003). The best of both worlds: A critical pedagogy of place. Educational researcher, 32(4), 3-12. https://doi.org/10.3102/0013189X032004003.

Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-based learning: What and how do students learn? Educational Psychology Review, 16, 235-266. https://doi.org/10.1023/B:EDPR.0000034022.16470.f3.

Johnson, D. W. et al. . (1998). Active Learning: Cooperation in the College Classroom. (2nd ed.). Edina: Interaction Book Company.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Macayan, J. V. (2017). Implementing outcome-based education (OBE) framework: Implications for assessment of students' performance. Educational Measurement and Evaluation Review, 8(1), 1-10.

Noor, M. M. et al. (2009). Education reform model at faculty of mechanical engineering, Universiti Malaysia Pahang. International Journal of Recent Trends in Engineering, 1(5), 166-171.

Piaget, J. (1973). To understand is to invent: The future of education. New York: Grossman Publishers.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223-231. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x.

Silberman, M. (1996). Active Learning: 101 Strategies To Teach Any Subject. Boston: Allyn & Bacon.

Sobel, D. (2004). Place-based education: Connecting classrooms and communities. Education for meaning and social justice, 17(3), 63-64.

Spady, W. G. (1994). Outcome-based education: Critical issues and answers. American Association of School Administrators. Retrieved May 5, 2026, from https://eric.ed.gov/?id=ED380910

Thomas, J. W. (2000). A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael: Autodesk Foundation.

บทความวิจัย

การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

A STUDY OF LEADERSHIP AMONG PRIVATE HOSPITAL EXECUTIVES IN NORTHEASTERN THAILAND

มัณฑนา เสนมี*, อัจฉริยะ อุปการกุล
Manthana Senmee*, Adchariya Auppakarakul
วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น ประเทศไทย
College of Graduate Study in Management, Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand
*Corresponding author E-mail: manthana.senmee@hotmail.com
*Tel: 088-701-2028

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมาย และคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบหรือมิติของภาวะผู้นำ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานกระบวนการ สุนทรียสาธก ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน 10 คน และหัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป และหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล รวมทั้งสิ้น 30 คน จากโรงพยาบาลเอกชน 10 แห่ง ใน 7 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และแบบการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสะท้อน ตามแนวทางของ Braun และ Clarke ร่วมกับ การตีความเชิงสังเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออก เฉียงเหนือให้ความหมายของภาวะผู้นำในลักษณะของการยึดคนเป็นศูนย์กลาง การบริหารด้วยความเมตตา - กรุณา การรับฟังบุคลากร สร้างความร่วมมือ และสร้างสมดุลระหว่างคุณภาพบริการ เป้าหมายทางธุรกิจ และความรับผิดชอบต่อสังคมในบริบทความท้าทายด้านทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงของระบบสุขภาพ และการขาดแคลนบุคลากรวิชาชีพ สามารถสังเคราะห์คุณลักษณะ ภาวะผู้นำ 7 ประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงมนุษยธรรม ภาวะผู้นำเชิงร่วมมือ ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำเชิงรับฟัง ภาวะผู้นำเชิงยุติธรรม ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว และภาวะผู้นำเชิงสร้างสมดุล ยังนำไปสู่การสังเคราะห์ “รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก” ที่เหมาะสมกับบริบทโรงพยาบาลเอกชน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ชั้นใน คือ หลักพรหมวิหาร 4 เป็นฐานคุณธรรมของภาวะผู้นำชั้นกลาง คือ คุณลักษณะภาวะผู้นำ 8 ประการ และชั้นนอก คือ กระบวนการสุนทรียสาธก 4-D เป็นกลไกการขับเคลื่อนพัฒนาองค์กรตามโครงสร้างบนฐานบริบทของวัฒนธรรมและสังคม ที่เน้นความเอื้ออาทรนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, กระบวนการสุนทรียสาธก, ผู้บริหาร, กระบวนการสุนทรียสาธก 4-D

---

* Received 24 June 2026; Revised 4 August 2026; Accepted 18 August 2026

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the definition and leadership characteristics of private hospital executives in Northeast Thailand, and 2) Analyze and synthesize a model or dimensions of leadership. Utilizing a qualitative research methodology, this study integrated Appreciative Inquiry (AI) with Action Research. The key informants consisted of 10 private hospital executives, along with heads of general administration and nursing departments, totaling 30 participants from 10 private hospitals across 7 northeastern provinces. The research instruments included semi-structured in-depth interviews and focus group discussions. Data were analyzed using reflexive thematic analysis based on the Braun and Clarke framework, combined with a synthetic interpretation of field data. The findings revealed that private hospital executives in Northeast Thailand defined leadership as being human-centric, managing with loving-kindness and compassion, listening to personnel, building collaboration, and balancing service quality, business goals, and social responsibility amidst resource challenges, healthcare system shifts, and professional shortages. Seven leadership characteristics were synthesized: humanitarian leadership, collaborative leadership, visionary leadership, listening leadership, fair leadership, adaptive leadership, and balancing leadership. Furthermore, the study synthesized an "Appreciative Leadership Model" tailored to the private hospital context. This model comprises 3 core components: an inner layer of the Four Sublime States of Mind (Brahmavihara IV) as the moral foundation; a middle layer consisting of 8 leadership characteristics; and an outer layer utilizing the 4-D Appreciative Inquiry process as a mechanism for organizational development. This structure is grounded in a socio-cultural context that emphasizes care and empathy, allowing it to be effectively applied to leadership development.

Keywords: Leadership, Appreciative Inquiry, Executives, 4-D Appreciative Inquiry Process

บทนำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) ปัจจัยสำคัญ ที่กำหนดความสำเร็จขององค์กร การสำรวจผู้นำธุรกิจ และทรัพยากรมนุษย์กว่า 14,000 คน ใน 95 ประเทศของชี้ให้เห็นว่า องค์กรจำเป็นต้องปรับรูปแบบการนำจากแนวคิดดั้งเดิมไปสู่แนวคิด ที่เน้นศักยภาพของมนุษย์ (Human Performance) โดยผู้นำที่มีประสิทธิผลสามารถสร้างแรงจูงใจ ความผูกพัน และความไว้วางใจในองค์กร ส่งผลให้ผลการปฏิบัติงานโดยรวมดีขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำ พบว่า มีรูปแบบภาวะผู้นำที่หลากหลายซึ่งได้รับ การศึกษาในบริบทองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำแบบรับใช้ ภาวะผู้นำแบบแท้จริง และ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Wang, Z. et al., 2016) นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดภาวะผู้นำเชิงบวกของ Cameron, K. S. ที่เน้น 4 มิติ ได้แก่ บรรยากาศเชิงบวก สัมพันธภาพเชิงบวก การสื่อสารเชิงบวก และความหมายเชิงบวก (Cameron, K. S., 2021) รวมทั้งแนวคิดภาวะผู้นำพลังบวก

ของ Whitney, D. et al. ที่ประกอบด้วย กลยุทธ์ 5I ได้แก่ Inquiry Illumination Inclusion Inspiration และ Integrity (Whitney, D. et al., 2020) ซึ่งพัฒนาจากกระบวนการสุนทรียสาทก ของ Cooperrider, D. L. & Srivastva, S. อย่างไรก็ตาม การศึกษาจำนวนมากยังคงดำเนินการในบริบท ตะวันตก และมีกรอบทฤษฎีที่ชัดเจนตั้งแต่ต้น ขณะที่การศึกษาเชิงคุณภาพที่เปิดโอกาสให้ประสบการณ์ จากผู้บริหารเป็นฐานในการสร้างองค์ความรู้ (Cooperrider, D. L. & Srivastva, S., 1987)

การบริการธุรกิจโรงพยาบาลเอกชน ภาวะผู้นำมีความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นธุรกิจ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิต และสุขภาพของผู้คน งานทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบของ Sarto, F. & Veronesi, G. ที่วิเคราะห์ผลการศึกษา 21 ชิ้น จากฐานข้อมูล PubMed และ Scopus พบว่า ภาวะผู้นำมีประสิทธิผลสูงต่อผลลัพธ์ด้านสุขภาพโดยเฉพาะในโรงพยาบาลเอกชน (β = 0.60) สูงกว่าโรงพยาบาลรัฐ (Sarto, F. & Veronesi, G., 2016)

จากการทบทวนงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาภาวะผู้นำในองค์กรด้านสุขภาพ พบว่า งานจำนวนมากยังมุ่งอธิบายภาวะผู้นำผ่านกรอบแนวคิดหรือโมเดลที่กำหนดไว้ล่วงหน้า และใช้กรอบทฤษฎีเป็น เครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล (Cameron, K. S., 2021) ขณะเดียวกัน หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำมีความสัมพันธ์ กับผลลัพธ์ด้านสุขภาพ และประสิทธิผลขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทโรงพยาบาลเอกชน อย่างไรก็ดี งานวิจัยที่มุ่งศึกษาประสบการณ์ของผู้บริหารระดับสูง ในองค์กรด้านสุขภาพยังมีจำนวนจำกัด และส่วนใหญ่ดำเนินการในบริบทต่างประเทศ (Sarto, F. & Veronesi, G., 2016) ส่งผลให้การศึกษาเชิงคุณภาพที่เปิดโอกาสให้ “ประสบการณ์ของผู้บริหาร โรงพยาบาลเอกชนในประเทศไทย” เป็นฐานในการค้นหาความหมาย คุณลักษณะ และสังเคราะห์ รูปแบบของภาวะผู้นำจากข้อมูลจริงยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในบริบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเฉพาะตัว จากช่องว่างทางวิชาการข้างต้น การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพที่เปิดกว้าง ข้อมูลที่ได้จากผู้บริหาร เป็นฐานในการวิเคราะห์หาแนวคิดและรูปแบบของความหมาย คุณลักษณะ และ รูปแบบภาวะผู้นำ ซึ่งก่อเกิดประโยชน์ ทั้งในด้านวิชาการ ช่วยสร้างองค์ความรู้และขยายมิติภาวะผู้นำรูปแบบใหม่ที่เฉพาะเจาะจงกับบริบทโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับแนวคิดสุนทรียสาธกและการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงสะท้อนอย่างเป็นระบบ ขณะที่ด้านการบริหารงานองค์กร ได้มอบ “รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก” และคุณลักษณะผู้นำ 7 ประการ ที่ช่วยสร้างความสมดุลอย่างยั่งยืนระหว่างคุณภาพการบริการทางการแพทย์ เป้าหมายทางธุรกิจ และความรับผิดชอบต่อสังคม ท่ามกลางความท้าทายด้านทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงของระบบสุขภาพ ยิ่งไปกว่านั้นในด้านการพัฒนาบุคลากร ผลการวิจัยยังสามารถนำไปใช้เป็นกรอบโครงสร้างและหลักสูตรเพื่อฝึกอบรม พัฒนาหรือคัดเลือกผู้บริหารรุ่นใหม่ โดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 ควบคู่กับกระบวนการ 4-D เพื่อขับเคลื่อนองค์กรด้วยวัฒนธรรมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางและการรับฟัง ซึ่งช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนและรักษาบุคลากรวิชาชีพในระยะยาวได้จริงตามฐานบริบททางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมาย และคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบหรือมิติของภาวะผู้นำ จากข้อมูลผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผสมผสานกระบวนการ สุนทรียสาธก (Appreciative Inquiry: AI)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ ผู้บริหารระดับสูงของโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ หรือรองผู้อำนวยการ ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและทิศทางขององค์กร โดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ตามเกณฑ์คัดเลือก

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลเสริม คือ บุคลากรที่ทำงานโดยตรงกับผู้บริหารระดับสูง โรงพยาบาลละ 2 - 3 คน รวมประมาณ 20 - 30 คน ได้แก่ หัวหน้าแผนก (Department Head) หัวหน้าพยาบาล (Head Nurse) หรือบุคลากรวิชาชีพอาวุโสที่ทำงานใกล้ชิดกับผู้บริหารผู้ให้ข้อมูลเสริมมีบทบาทในการให้มุมมองจาก ฝ่ายบุคลากรเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหาร เพื่อใช้เป็นข้อมูลตรวจสอบ (Triangulation) กับข้อมูลจากผู้บริหาร เกณฑ์คัดเลือก ได้แก่ ทำงานในตำแหน่งที่ต้องรายงาน โดยตรงต่อผู้บริหารที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก มีประสบการณ์ทำงานในโรงพยาบาลไม่น้อยกว่า 2 ปี และมีความสมัครใจให้ข้อมูล

2. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Guide)

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ออกแบบตามแนวทางกระบวนการสุนทรียสาทก ที่เน้นคำถามเชิงบวก ตามหลักการของ Cooperrider, D. L. & Whitney, D. ที่ระบุว่าลักษณะของคำถามจะกำหนดทิศทางของการค้นพบ แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์ในตำแหน่งบริหาร และขนาดของโรงพยาบาล ส่วนที่ 2 คำถามสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ประกอบด้วย คำถามหลักและคำถามเจาะลึก เช่น ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์ มีดังนี้ ช่วยเล่าถึงประสบการณ์ความสำเร็จที่ภาคภูมิใจที่สุดในฐานะผู้บริหารโรงพยาบาล อะไรทำให้ช่วงเวลานั้นพิเศษ ในความคิดของท่าน ภาวะผู้นำที่ดีหมายถึงอะไร ท่านใช้วิธีการอะไรในการสร้างพลังบวกและแรงบันดาลใจให้กับบุคลากร ช่วยเล่าประสบการณ์ ที่ท่านเห็นว่าภาวะผู้นำของท่านส่งผลกระทบเชิงบวกต่อบุคลากรและผู้ป่วย ท่านมีวิธีการรับมือ กับความท้าทายหรือสถานการณ์ยากลำบากอย่างไรในขณะที่ยังคงรักษาพลังบวกไว้ ท่านจินตนาการ ภาพอนาคตที่ดีที่สุดของผู้ภาวะผู้นำในโรงพยาบาลเป็นอย่างไร คำถามเหล่านี้ออกแบบให้เปิดกว้าง ไม่ชี้นำ และไม่ผูกติดกับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง เพื่อให้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติจากประสบการณ์จริงของผู้บริหาร จำนวน 15 ข้อ ที่ออกแบบให้ครอบคลุมประเด็นวิจัย (Cooperrider, D. L. & Whitney, D., 2020)

2.2 คู่มือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียสาธก (AI Summit Workshop)

คู่มือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียสาธก ออกแบบตาม แนวทางของ Ludema, J. D. et al. ซึ่งเป็นตำราหลักที่ได้รับการยอมรับ ในระดับสากลสำหรับการจัดกิจกรรม AI Summit โดยผู้วิจัยปรับรูปแบบให้เป็น Mini Summit ที่เหมาะสมกับบริบทการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากกระบวนการสุนทรียสาทก มีความยืดหยุ่นสูง และสามารถปรับขนาดได้ตามบริบท (Ludema, J. D. et al., 2003)

2.3 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Recording Form)

แบบบันทึกการสนทนากลุ่มใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเสริม (บุคลากร) ออกแบบตามแนวทางของ Krueger, R. A. & Casey, M. A. ที่เน้นการจัดโครงสร้างคำถามจากคำถาม เปิดทั่วไปไปสู่คำถามเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้เข้าร่วม คำถามนำสำหรับ การสนทนา ได้แก่ ท่านมองว่าผู้บริหารของท่านมีคุณลักษณะภาวะผู้นำอย่างไร อะไรคือ สิ่งที่ดีที่สุด ที่ผู้บริหารทำเพื่อสร้างพลังบวกให้ทีมงาน ภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลต่อบรรยากาศการทำงานและ คุณภาพบริการอย่างไร และพื้นที่บันทึกประเด็นสำคัญ คำพูดเด่น และข้อสังเกตของผู้วิจัย (Krueger, R. A. & Casey, M. A., 2015) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มจะใช้เป็นข้อมูลตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ตามเกณฑ์ ของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

2.4 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน (Demographic Questionnaire)

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลทั้งสองกลุ่ม ครอบคลุมข้อมูล ดังนี้ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งปัจจุบัน ระยะเวลาในตำแหน่งปัจจุบัน ประสบการณ์ทำงานรวม ขนาดของโรงพยาบาล (จำนวนเตียง) และจังหวัดที่ตั้ง ข้อมูลเหล่านี้จะนำมา ใช้ในการบรรยายบริบทอย่างหนาแน่น ตามแนวคิดของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. เพื่อเพิ่มความสามารถในการถ่ายโอนของผลการวิจัย รวมทั้งใช้ในการวิเคราะห์ความหลากหลายของข้อมูล (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

2.5 แบบประเมินความเหมาะสมของแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำ

แบบประเมินความเหมาะสมใช้ในขั้นตอนการลงมือทำ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ประเมินแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่พัฒนาขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตรวจสอบ โดยผู้เชี่ยวชาญภายนอก ตามเกณฑ์ความเที่ยงของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. ครอบคลุมเกณฑ์การประเมิน ดังนี้ ความสอดคล้องกับผลการวิจัย ความเหมาะสม กับบริบทโรงพยาบาลเอกชนไทย ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ความชัดเจนและความสมบูรณ์ของแนวทาง และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

3.1 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

เครื่องมือวิจัยทุกชิ้นผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำและการบริหารองค์กร ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารโรงพยาบาลหรือองค์กร สุขภาพ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความสอดคล้องระหว่างคำถามสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย (Item-Objective Congruence: IOC) โดยคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไปจึงจะถูกคัดเลือกไว้ใช้ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

3.2 การทดลองใช้เครื่องมือ (Pilot Study)

ผู้วิจัยทดลองใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 3 คน เพื่อทดสอบความชัดเจนของคำถาม ความเหมาะสมของลำดับคำถาม ระยะเวลาที่ใช้ ในการสัมภาษณ์ และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการเก็บข้อมูล จากนั้นปรับปรุงเครื่องมือตาม ผลการทดลองใช้ก่อนนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักของการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน จำนวน 10 คน แบบตัวต่อตัว ณ สถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูล สะดวกและรู้สึกปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 30 นาที

ขั้นตอนการสัมภาษณ์ดำเนินการ ดังนี้ ก่อนเริ่มสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาแนะนำตนเอง ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตเวลา สิทธิของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งการรักษาความลับ และขอความ ยินยอมเข้าร่วมวิจัยเป็นลายลักษณ์อักษร ขออนุญาตบันทึกเสียงตลอดการ สัมภาษณ์ ในระหว่างสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มด้วยคำถามเบื้องต้นเพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย จากนั้น จึงเข้าสู่คำถามหลักตามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยใช้ทักษะการสัมภาษณ์ ได้แก่ การฟัง อย่างตั้งใจ การถามเจาะลึก การสะท้อนความ และการ สรุปความผู้วิจัยจดบันทึกภาคสนาม ควบคู่กับการบันทึกเสียง โดยบันทึกสีหน้า ท่าทาง อารมณ์ และบริบทแวดล้อมที่อาจมีผลต่อการตีความข้อมูล หลังสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยัน ขอบคุณผู้ให้ข้อมูล และบันทึก สะท้อนคิด ของผู้วิจัยทันทีหลังจากสัมภาษณ์

4.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเสริม (บุคลากร) โดยจัด สนทนากลุ่มในแต่ละโรงพยาบาล กลุ่มละ 2 - 3 คน ใช้เวลาประมาณ 35 - 40 นาที ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็น ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ใช้คำถามนำที่ออกแบบไว้ในแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม โดยเน้น ให้ผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์เกี่ยวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหาร พฤติกรรมที่สร้างพลังบวก และผลกระทบต่อการทำงาน การสนทนากลุ่มบันทึกเสียงและจดบันทึก เช่นเดียวกับ การสัมภาษณ์เชิงลึก

4.3 กิจกรรมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียสาธก (AI Summit Workshop)

กิจกรรมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสุนทรียสาธก (AI Summit Workshop) เป็นการ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้บริหาร จำนวน 10 คน ใช้เวลา 1 วัน (6 - 8 ชั่วโมง)

4.4 การบันทึกภาคสนามและบันทึกสะท้อนคิด เกี่ยวกับบริบท สภาพแวดล้อม ท่าทางและอารมณ์ของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างการเก็บข้อมูล

5. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การเตรียมข้อมูล

ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้วิจัยดำเนินการถอดเทปสัมภาษณ์ทุกคำพูด โดยเร็วที่สุด (ภายใน 48 ชั่วโมง) เพื่อให้ข้อมูลยังคงสดใหม่ในความทรงจำ ข้อมูลที่ถอดเทปแล้วจะถูกจัดพิมพ์เป็นเอกสาร กำกับรหัสผู้ให้ข้อมูล (เช่น ADM-01 ถึง ADM-10 สำหรับผู้บริหาร และ STF-01 ถึง STF-30 สำหรับบุคลากร)

หมายเลขบรรทัด และวันที่สัมภาษณ์ เพื่อความสะดวกในการอ้างอิงและตรวจสอบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยอ่านข้อมูลทั้งหมดซ้ำหลายรอบ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกับข้อมูลโดยรวม ก่อนเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ

5.2 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเป็นวิธีหลักในการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นระบบ ดังนี้

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรม ATLAS.ti เวอร์ชัน 24 เป็นเครื่องมือ ช่วยในการจัดระเบียบและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ โดยนำข้อมูลที่ถอดเทปแล้ว ทั้งหมดเข้าสู่โปรแกรม จากนั้นดำเนินการให้รหัสข้อมูล จัดกลุ่มรหัสเป็นประเด็นหลักสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างประเด็น และใช้ฟังก์ชัน ค้นหาและกรองข้อมูล เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนและความอิ่มตัวของข้อมูลในแต่ละประเด็น จากนั้นตีความและสร้างข้อสรุป

6. ขอบเขตเนื้อหาคำอธิบายรูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (Appreciative Leadership)

รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกสำหรับโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (APLM-NE) ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้จากข้อมูลภาคสนาม มีโครงสร้างเชิงองค์รวม ที่ประกอบด้วย 3 ชั้น สำคัญ ดังนี้

ชั้นที่ 1 แก่นภายใน (Inner Core) - พรหมวิหาร 4 แก่นภายในของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (Appreciative Leadership) คือ หลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นรากฐานทางจริยธรรมของผู้นำ ประกอบด้วย เมตตา (ความปรารถนาดี) กรุณา (ความสงสารเห็นใจ) มุทิตา (ความยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น) และอุเบกขา (ความเที่ยงธรรม) ผู้ศึกษา พบว่า พรหมวิหาร 4 เป็นแก่นกลางที่ส่งผลต่อคุณลักษณะและกระบวนการภาวะผู้นำทั้งหมด หากผู้นำขาดรากฐานทางคุณธรรมเหล่านี้ แม้จะมีสมรรถนะเชิงบริหารสูง ก็อาจไม่สามารถสร้างความ ไว้วางใจและความผูกพันกับบุคลากรได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ พรหมวิหาร 4 ยังเป็นจุดที่เชื่อมโยง ระหว่างทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบวกของตะวันตกกับวัฒนธรรมไทย ทำให้รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (Appreciative Leadership) มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาตะวันออก และตะวันตก อย่างกลมกลืน

ชั้นที่ 2 คุณลักษณะ (Characteristics Layer) 8 ประการ ชั้นที่สอง คือ คุณลักษณะภาวะผู้นำ 8 ประการที่สังเคราะห์ได้จากข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเชื่อมโยง กับภาวะผู้นำเชิงบวก 4 มิติของ Cameron, K. S., Whitney, D. et al. อย่างสอดคล้อง คุณลักษณะทั้ง 8 ประการนี้เป็นการแสดงออก (manifestation) ของพรหมวิหาร 4 ในชั้นแก่นภายใน ในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทการบริหารโรงพยาบาล กล่าวคือ ความเป็นธรรมและความยุติธรรม (สะท้อนอุเบกขา) ความเมตตาและเข้าอกเข้าใจ (สะท้อนเมตตา - กรุณา) การให้คุณค่ากับคน (สะท้อน มุทิตา - เมตตา) การสื่อสารเปิดกว้างและรับฟัง (สะท้อนเมตตา - อุเบกขา) การสร้างการมีส่วนร่วม (สะท้อนมุทิตา) การเป็นแบบอย่างและมีความมั่นคง (สะท้อนอุเบกขา - เมตตา) วิสัยทัศน์เชิงระบบ (สะท้อนกรุณา - อุเบกขา) และความยืดหยุ่น (สะท้อนการบูรณาการของพรหมวิหารทั้ง 4) (Cameron, K. S., 2021); (Whitney, D. et al., 2020)

ชั้นที่ 3 กระบวนการ (Process Layer) 4-D Cycle ชั้นที่สาม คือ กระบวนการภาวะผู้นำที่เคลื่อนผ่าน 4 ระยะตามกรอบสุนทรียสาธก ได้แก่ 1) ระยะค้นพบ (Discovery) เพื่อค้นหาจุดแข็งและประสบการณ์ความสำเร็จขององค์กรและบุคลากร 2) ระยะวาดฝัน (Dream) เพื่อสร้างวิสัยทัศน์และภาพฝันร่วมกันขององค์กร 3) ระยะออกแบบ (Design) เพื่อออกแบบระบบงาน วัฒนธรรมองค์กร และพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ภาพฝัน และ 4) ระยะ ส่งมอบ (Destiny) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงและสร้างความยั่งยืน

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้บริหาร และบุคลากรระดับหัวหน้าฝ่ายจาก โรงพยาบาลเอกชน 10 แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนทั้งสิ้น 30 ท่าน โดยครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัดสำคัญในภูมิภาค ได้แก่ เลย หนองคาย อุดรธานี กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ ขอนแก่น และนครราชสีมา โรงพยาบาลที่ศึกษามีขนาดและลักษณะการให้บริการที่หลากหลาย ตั้งแต่โรงพยาบาลขนาดเล็กระดับ อำเภอที่ให้บริการในชุมชน โรงพยาบาลขนาดกลางระดับจังหวัดที่ให้บริการทั่วไป ไปจนถึงโรงพยาบาล ขนาดใหญ่ระดับตติยภูมิที่ให้บริการเฉพาะทาง

2. สรุปบริบทและคุณลักษณะของโรงพยาบาลทั้ง 10 แห่ง

ผู้ศึกษาได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้เห็นภาพรวมของบริบทองค์กร และคุณลักษณะด้านภาวะผู้นำของโรงพยาบาลเอกชนทั้ง 10 แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำเสนอในรูปแบบตารางสรุป ดังตารางที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ลักษณะเด่นขององค์กร บริบทการดำเนินงาน ตลอดจนจุดเน้นด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารในแต่ละ โรงพยาบาลอย่างเป็นระบบและชัดเจน

ตารางที่ 1 สรุปบริบทและจุดเน้นภาวะผู้นำของโรงพยาบาลเอกชน 10 แห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลำดับ	โรงพยาบาล	ขนาด/ระดับ	จุดเน้นเชิงบริบทและภาวะผู้นำ
1	รพ.พิสัยเวช	เล็ก/อำเภอ	เน้นบริหารคน และทรัพยากรจำกัด ยึดหลักธรรมาภิบาล และความเป็นธรรม สะท้อนบทบาทผู้นำชัดเจน ผ่านการรับมือวิกฤต COVID-19
2	รพ.เมืองเลย ราม	กลาง/จังหวัด	วัฒนธรรมองค์กรแบบครอบครัว เข้าใจประชาชน เน้น “รักษาคน ไม่ใช่รักษาเฉพาะโรค” ไม่มองเฉพาะผลกำไร
3	รพ.วัฒนา - หนองคาย	กลาง/จังหวัด	เน้นความรู้ ความสามารถ และทักษะการบริหาร จัดการ ทำให้บุคลากรยอมรับด้วยความศรัทธา ไม่ใช่อำนาจตามตำแหน่ง
3	รพ.รวมแพทย์หนองคาย	กลาง/จังหวัด	ผู้นำที่มีเครดิต กล้าคิด กล้าทำ ขยายโรงพยาบาล จาก 10 เตียง สู่ 50 เตียง มีบทบาทต่อชุมชน เน้นใช้ข้อมูลจริงตัดสินใจ
5	รพ.เอกอุดร	กลาง/จังหวัด	บริหารแบบมีส่วนร่วม ตัดสินใจบนข้อมูล เป็นแบบอย่างที่ดี ขยายศักยภาพ ICU/ห้องผ่าตัด เพื่อลดการส่งต่อ
6	รพ.ชัยภูมิ ราม	กลาง/จังหวัด	สร้างค่านิยมร่วม “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ” สร้างสมดุลคุณภาพกับความอยู่รอดในช่วงเศรษฐกิจ ชะลอ
7	รพ. นอร์ทอีสเทอร์น - วัฒนา	กลาง/จังหวัด	ความยืดหยุ่น การตัดสินใจรอบด้าน ความเข้าใจคน ประคับประคองทั้งระบบ และความรู้สึก คิดง่าย ๆ ว่า “ถ้าพ่อแม่เรามารับบริการ”
8	รพ.กาฬสินธุ์ - ธนบุรี	กลาง/จังหวัด	คิดเชิงระบบ ยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง ใช้ข้อมูล ประกอบการตัดสินใจ มีจริยธรรม และความรับผิดชอบ ต่อสังคม
9	รพ.กรุงเทพ ราชสีมา	ใหญ่/ตติยภูมิ	ศูนย์การแพทย์เฉพาะทางภูมิภาค (Center of Excellence) เน้นมาตรฐานสากล JCI บริหารเทคโนโลยีและแพทย์เฉพาะทางผ่าน clinical pathway
10	รพ.ราชพฤกษ์	ใหญ่/ภูมิภาค	แนวคิด Healing Environment การดูแล ด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ ผู้นำด้วยความเข้าใจ ทั้งระบบและหัวใจ การนำด้วย “การให้”

3. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกที่สังเคราะห์ได้จากข้อมูลภาคสนาม

บทสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและประเด็นสำคัญที่ค้นพบ

ประการที่หนึ่ง ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี ลักษณะของภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (Appreciative Leadership) อย่างเด่นชัด โดยเน้นการค้นหา จุดแข็ง การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การออกแบบระบบงาน และวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับ คุณค่าความเป็นมนุษย์ตลอดจนการนำไปสู่การปฏิบัติจริงอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนกระบวนการ 4-D Cycle ของสุนทรียสาธก ได้แก่ Discovery Dream Design และ Destiny อย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่สอง คุณลักษณะภาวะผู้นำทั้ง 8 ประการที่ค้นพบจากการศึกษา มีความสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงบวกสากล ขณะเดียวกันยังมี รากฐานสำคัญที่เชื่อมโยงกับหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นภูมิปัญญาตะวันออกอันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (Appreciative Leadership) ที่สอดคล้องกับบริบทของโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างแท้จริงประการที่สาม คุณลักษณะด้านการให้คุณค่ากับคน (Valuing People) ปรากฏในผู้ให้สัมภาษณ์ ทุกท่าน ขณะที่คุณลักษณะด้านความเมตตาและความเข้าใจผู้อื่น (Compassion and Empathy) ปรากฏในระดับสูงเช่นเดียวกัน สะท้อนให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของภาวะผู้นำในโรงพยาบาลเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การยึดคนเป็นศูนย์กลาง (People-centered Leadership) ทั้งในมิติ ของผู้ป่วยบุคลากร และชุมชน ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่แตกต่างจากแนวทางการบริหารที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพเชิงองค์กรเพียงอย่างเดียว

ประการที่สาม คุณลักษณะด้านการให้คุณค่ากับคน (Valuing People) ปรากฏในผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ขณะที่คุณลักษณะด้านความเมตตาและความเข้าใจผู้อื่น (Compassion and Empathy) ปรากฏในระดับสูงเช่นเดียวกัน สะท้อนให้เห็นว่าหัวใจสำคัญของภาวะผู้นำในโรงพยาบาลเอกชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ การยึดคนเป็นศูนย์กลาง (People-centered Leadership) ทั้งในมิติ ของผู้ป่วยบุคลากร และชุมชน ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่แตกต่างจากแนวทางการบริหารที่มุ่งเน้น ประสิทธิภาพเชิงองค์กรเพียงอย่างเดียว

ประการที่สี่ ผู้บริหารโรงพยาบาลทั้ง 10 แห่ง สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรมที่สะท้อน ภาวะผู้นำได้อย่างชัดเจน เช่น การบริหารจัดการสถานการณ์ COVID-19 ของ รพ.เมืองเลย ราม การขยายโรงพยาบาลภายใต้แนวคิดสภาพแวดล้อมเพื่อการเยียวยา ของ รพ.ราชพฤกษ์ การพัฒนา Center of Excellence ของ รพ.กรุงเทพราชสีมา และการพัฒนาระบบ บริการสุขภาพด้วยแนวคิด Digital Health ของ รพ.พิสัยเวช และรพ.รวมแพทย์หนองคาย ผลลัพธ์ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทั้งในระดับ องค์กรและชุมชนได้จริง

ประการที่ห้า รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกสำหรับโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย 3 ชั้นที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็น ระบบ ได้แก่ แก่นภายใน คุณลักษณะภาวะผู้นำและชั้นกระบวนการ (4-D Cycle) ซึ่งตั้งอยู่บนบริบทของวัฒนธรรมและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รูปแบบดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางในการ พัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน รวมถึงใช้เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการพัฒนา หลักสูตร การบริหารองค์กรสุขภาพ และการวิจัยต่อยอดในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

สรุปผลการศึกษา

สรุปบริบทและคุณลักษณะของโรงพยาบาลทั้ง 10 แห่ง

ผู้ศึกษาได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้เห็นภาพรวมของบริบทองค์กร และคุณลักษณะด้านภาวะผู้นำของโรงพยาบาลเอกชนทั้ง 10 แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำเสนอในรูปแบบตารางสรุป ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ลักษณะเด่นขององค์กร บริบทการดำเนินงาน ตลอดจนจุดเน้นด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารในแต่ละ โรงพยาบาลอย่างเป็นระบบและชัดเจนแม้โรงพยาบาลเอกชนทั้ง 10 แห่งจะมีขนาดองค์กรและบริบทการดำเนินงานที่แตกต่างกัน แต่ล้วนมีจุดร่วมสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับ “ภาวะผู้นำที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง” (People-centered Leadership) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญ ของแนวทางการบริหารองค์กรด้านสุขภาพในบริบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกัน แต่ละโรงพยาบาลยังมีอัตลักษณ์ด้านภาวะผู้นำที่สะท้อนผ่านปรัชญาการบริหารและแนวทางการ ให้บริการของผู้บริหารแต่ละแห่ง อาทิ แนวคิด “การให้” ของ รพ.ราชพฤกษ์ แนวคิด “รักษาคน ไม่ใช่รักษาเฉพาะโรค” ของ รพ.พิสัยเวช หลัก “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ” ของ รพ.ชัยภูมิ ราม และแนวคิด “ช่วยดู ช่วยสอน แนะนำก่อนลงโทษ” ของ รพ.เมืองเลย ราม ความแตกต่างดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับบริบทองค์กร ขนาดของโรงพยาบาล และลักษณะการให้บริการที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ทุกแนวคิดล้วนมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การสร้างคุณค่าแก่ผู้ป่วย บุคลากร และชุมชน ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการ สังเคราะห์รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกที่เหมาะสมกับบริบทของโรงพยาบาลเอกชนในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

ผลการวิเคราะห์ตามกระบวนการสุนทรียสาธก 4 ระยะ (4-D Cycle)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการสุนทรียสาธก 4 ระยะ (4-D Cycle) มาใช้เป็นกรอบในการจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย ระยะค้นพบ (Discovery) ระยะวาดฝัน (Dream) ระยะออกแบบ (Design) และ ระยะส่งมอบ (Destiny) การใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นให้ข้อมูลภาคสนามต้องสอดคล้อง กับทฤษฎีอย่างเคร่งครัด หากแต่ใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยจัดระบบข้อมูล ช่วยสะท้อนธรรมชาติของกระบวนการภาวะผู้นำที่ค้นพบจากการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อค้นหาและสร้างรูปแบบหรือธีม (Reflexive Thematic Analysis) โดยดำเนินตามกระบวนวิเคราะห์ 6 ขั้นตอน ตั้งแต่การทำความคุ้นเคยกับข้อมูล การลงรหัส เบื้องต้น การค้นหาแก่นเรื่อง การทบทวน การให้ชื่อแก่นเรื่อง และการเขียนรายงาน โดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti เป็นเครื่องมือสนับสนุน

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพปัจจุบันและจุดแข็งของภาวะผู้นำ (Discovery)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 10 ท่าน (ผู้อำนวยการโรงพยาบาล) และผู้ให้ข้อมูลเสริม 20 ท่าน (หัวหน้าฝ่ายบริหาร 10 ท่าน และหัวหน้าฝ่ายการพยาบาล 10 ท่าน) จากโรงพยาบาลเอกชน 10 แห่ง ใน 7 จังหวัด ได้แก่ เลย (รพ.เมืองเลย ราม) หนองคาย (รพ.พิสัยเวช รพ.วัฒนา - หนองคาย รพ.รวมแพทย์หนองคาย) กาฬสินธุ์ (รพ.เอกอุดร รพ.นอร์ทอีสเทอร์น - วัฒนา รพ.กาฬสินธุ์ - ธนบุรี) ชัยภูมิ (รพ.ชัยภูมิ ราม) นครราชสีมา (รพ.กรุงเทพราชสีมา) และขอนแก่น (รพ.ราชพฤกษ์) พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจุดแข็ง ที่สะท้อนเป็น 7 ประเด็นหลัก (Themes) ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำเชิงมนุษยธรรม (Humanistic Leadership) ปรากฏในผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน เน้นการยึดคนเป็นศูนย์กลางทั้งผู้ป่วยและบุคลากร

2) ภาวะผู้นำเชิงร่วมมือ (Collaborative Leadership) เน้นการสร้างการมีส่วนร่วม และทีมที่หลากหลายวิชาชีพ 3) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ (Visionary Leadership) เน้นการมองภาพรวมระยะยาว และการเชื่อมโยงกับชุมชน 4) ภาวะผู้นำเชิงรับฟัง (Empathic Listening Leadership) เน้นการเปิดพื้นที่ให้บุคลากร ได้สะท้อน 5) ภาวะผู้นำเชิงยุติธรรม (Equitable Leadership) เน้นความเป็นธรรม และธรรมาภิบาล ในการบริหารบุคลากร 6) ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว (Adaptive Leadership) เน้นความยืดหยุ่นในภาวะวิกฤต โดยเฉพาะช่วง COVID-19 และ 7) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสมดุล (Balancing Leadership) เน้นการบริหารความขัดแย้ง ระหว่างคุณภาพ - ต้นทุน และระหว่างเป้าหมายธุรกิจ - สังคม

บริบทการบริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความท้าทาย 4 ประการ คือ 1) ข้อจำกัดด้านกำลังซื้อของผู้รับบริการเมื่อเทียบกับเขตเมืองใหญ่ 2) ความขาดแคลนบุคลากร วิชาชีพเฉพาะทาง โดยเฉพาะแพทย์เฉพาะทาง และพยาบาลผู้เชี่ยวชาญ 3) การแข่งขันระหว่าง โรงพยาบาลรัฐ และโรงพยาบาลเอกชนอื่น และ 4) การเปลี่ยนแปลงของระบบสุขภาพและเทคโนโลยี ทั้งระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า ระบบ DRG และเทคโนโลยี Digital Health ความท้าทายเหล่านี้ ผลักดันให้ผู้บริหารต้องใช้ภาวะผู้นำที่ยืดหยุ่น และสร้างสมดุลระหว่างคุณภาพกับต้นทุน ระหว่าง เป้าหมายทางธุรกิจกับความรับผิดชอบต่อสังคม และระหว่างมาตรฐานวิชาชีพกับความเป็นมนุษย์

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 ภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำ (Dream)

ภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 30 ท่าน ประกอบด้วย คุณลักษณะ 8 ประการ เรียงตามความถี่ที่ปรากฏในข้อมูล ได้แก่ 1) ความสามารถในการบริหารคน 2) ความเมตตา - กรุณา 3) วิสัยทัศน์ 4) ความสามารถในการสื่อสารและรับฟัง 5) ความยุติธรรมและ โปร่งใส 6) ความรับผิดชอบ 7) ความกล้าตัดสินใจ และ 8) ความมั่นคงทางอารมณ์และยืดหยุ่น ภาพฝันชุดนี้สะท้อนการผสานระหว่างความเข้าใจมนุษย์ (human-centered) กับความสามารถ เชิงกลยุทธ์ (strategic competence) ซึ่งเป็นจุดเด่นเฉพาะของผู้นำในบริบทไทยอีสาน

ในมิติของทิศทางการพัฒนาในอนาคต ผู้ให้ข้อมูลมองว่าภาวะผู้นำของโรงพยาบาลเอกชน ในอนาคตควรพัฒนาใน 5 ด้าน คือ 1) ภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล ทั้งการนำ Electronic Medical Record (EMR) Telemedicine และ AI มาใช้อย่างเหมาะสม 2) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัว และนำพาองค์กรผ่านความเปลี่ยนแปลง 3) ภาวะผู้นำเชิงมนุษยธรรมที่ไม่ละเลยเทคโนโลยี 4) ภาวะผู้นำ เชิงคุณภาพประสบการณ์ผู้ป่วย (Patient Experience Leadership) และ 5) ภาวะผู้นำเชิงเครือข่าย และชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีมุมมองต่อภาพอนาคตในฐานะการผสาน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ากับมิติความเป็นมนุษย์อย่างเกื้อหนุนกัน มากกว่าการทดแทนหรือ แลกเปลี่ยนระหว่างกัน

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 การสังเคราะห์รูปแบบภาวะผู้นำ (Design)

จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบในขั้น Discovery และภาพฝันในขั้น Dream ผู้วิจัยได้พัฒนา รูปแบบภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธกสำหรับผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Appreciative Leadership) ที่ประกอบด้วย โครงสร้าง 3 ชั้น คือ 1) ชั้นแก่นคุณค่า (Core Values Layer) ได้แก่ พรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) 2) ชั้นคุณลักษณะ (Characteristics Layer) ซึ่งประกอบด้วย คุณลักษณะภาวะผู้นำ 8 ประการที่สังเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การให้ คุณค่ากับคน ความเมตตาและเข้าใจ การสื่อสารเปิดกว้างและรับฟัง

การเป็นแบบอย่าง การสร้าง การมีส่วนร่วม การเป็นธรรม วิสัยทัศน์เชิงระบบ และความยืดหยุ่น - ปรับตัว และ 3) ชั้นกระบวนการ (Process Layer) คือ วงจรสุนทรียสาธก 4-D (Discovery-Dream-Design-Destiny) โดยทั้ง 3 ชั้นตั้งอยู่บนฐานของบริบทวัฒนธรรม และสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์เชิงครอบครัว ความใกล้ชิดกับชุมชน และความผูกพันกับระบบบริการสุขภาพ ของประเทศ

รูปแบบ (Adaptive Leadership) มิได้พัฒนาขึ้นแบบโดดเดี่ยวจากกรอบทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นการบูรณาการกรอบสากล 2 กรอบหลัก คือ ภาวะผู้นำเชิงบวก 4 มิติ และภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก 5I เข้ากับหลักพุทธปรัชญาที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย คุณลักษณะ 8 ประการในชั้นที่ 2 เป็นการแสดงออกร่วมของพรหมวิหาร 4 (ชั้นใน) กับทั้งสองกรอบสากลในบริบทเฉพาะของโรงพยาบาลเอกชนภาคอีสาน

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่ 4 แนวทางการขับเคลื่อนรูปแบบสู่การปฏิบัติ (Destiny)

การขับเคลื่อนรูปแบบภาวะผู้นำเชิงปรับตัว (Adaptive Leadership) สู่การปฏิบัติ สามารถดำเนินการได้ใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับหน่วยงาน และระดับองค์การ โดยมี รายละเอียด ดังนี้

ระดับบุคคล ผู้บริหารสามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ผ่าน 1) การจัดเวทีรับฟัง (Leader Listening Tour) อย่างน้อยไตรมาสละ 1 ครั้ง เพื่อสร้างความใกล้ชิดกับบุคลากรหน้างาน 2) การเดินเยี่ยมหน่วยงาน (Gemba Walk) อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อพบเห็นการทำงานจริง 3) การฝึกเจริญสติ (Mindfulness Practice) เพื่อพัฒนาแก่นภายใน (พรหมวิหาร 4) และ 4) การใช้ การเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อสื่อสารคุณค่าและวิสัยทัศน์ขององค์การผ่านช่องทางต่าง ๆ อย่าง สม่ำเสมอ

ระดับหน่วยงาน หัวหน้างานระดับกลาง (หัวหน้าฝ่ายบริหาร หัวหน้าฝ่ายการพยาบาล หัวหน้ากลุ่มงาน) สามารถนำรูปแบบไปใช้ใน 1) การประชุมทีมสหวิชาชีพเชิงสุนทรียสาธก (AI-based Interprofessional Meeting) โดยใช้คำถามเชิงบวกนำการประชุม 2) การออกแบบระบบงาน แบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) ที่เปิดให้บุคลากรหน้างานร่วมออกแบบ 3) การสร้างระบบ การเรียนรู้ข้ามวิชาชีพ (Cross-functional Learning) และ 4) การพัฒนาตัวชี้วัดเชิงคุณค่า (Value-based Indicators) สำหรับหน่วยงาน

ระดับองค์การ ผู้บริหารระดับสูงและคณะกรรมการบริหารโรงพยาบาลสามารถ 1) จัดทำแผนพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก (APL Development Plan) เป็นระยะ 3 - 5 ปี 2) ใช้การประเมินผู้บริหารแบบ 360 องศา ที่อิงกับคุณลักษณะ 8 ประการของรูปแบบภาวะผู้นำเชิง สุนทรียสาธก (Appreciative Leadership) 3) จัดเวที Mini AI Summit ประจำปี เพื่อสร้างวัฒนธรรม เชิงสุนทรียสาธกในระดับองค์การ และ 4) เชื่อมโยงกลยุทธ์โรงพยาบาลกับเป้าหมายการพัฒนา ที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 3 (Good Health and Well-being) และเป้าหมายที่ 8 (Decent Work and Economic Growth)

อภิปรายผล

1. ภาวะผู้นำเชิงมนุษยธรรมในฐานะแก่นหลักของภาวะผู้นำโรงพยาบาล

ข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดของการวิจัยครั้งนี้ คือ ภาวะผู้นำเชิงมนุษยธรรมปรากฏในข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน สะท้อนว่าการยึดคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแก่นหลัก ของภาวะผู้นำในบริบทโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานทบทวนวรรณกรรมเชิงระบบ ของ Demeke, G. W. et al. ที่ทบทวนงานวิจัย

ภาวะผู้นำเชิงรับใช้ ในระบบบริการสุขภาพ และพบว่า ภาวะผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการรับใช้ และดูแลผู้ตามมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพบริการและความผูกพันของบุคลากร (Demeke, G. W. et al., 2024) นอกจากนี้ กลีบแก้ว สองเมือง และคณะ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงจรยธรรมของหัวหน้ากลุ่มงานการพยาบาลที่มีคุณลักษณะด้านการมีความยุติธรรมเป็นการบริหารจัดการอย่างยุติธรรม เสมอภาค มีเหตุมีผล การมอบหมายงาน และการจะเลือกคนขึ้นสู่ตำแหน่ง ต้องมีแนวทางและหลักเกณฑ์ ผู้บริหารทางการพยาบาลจึงต้องมีการบริหารโดยยึดหลักความยุติธรรมเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการบริหาร (กลีบแก้ว สองเมือง และคณะ, 2565)

วลีประจำใจของผู้บริหารหลายแห่งในการวิจัยนี้ เช่น “ถ้าพ่อแม่ของเราเองมาใช้บริการ” และ “การดูแลด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์” สะท้อนแนวคิด human-to-human care ที่สอดคล้องกับงานทบทวนของ Cho, H. & Ardichvili, A. ซึ่งสังเคราะห์งานวิจัยภาวะผู้นำเชิงเมตตา ในระบบ บริการสุขภาพ และพบ 7 ประเด็นหลัก ได้แก่ การปฏิบัติต่อบุคลากรในฐานะปัจเจก การสร้างวัฒนธรรม การสื่อสารที่เปิดและปลอดภัย การอยู่เคียงข้างบุคลากร การให้การสนับสนุนแบบครอบคลุม การเข้าใจอารมณ์ของบุคลากร การสร้างความไว้วางใจ และการเป็นแบบอย่างในจริยธรรม ซึ่งทั้ง 7 ประเด็นหลัก ล้วนสอดคล้องกับคุณลักษณะ 8 ประการที่สังเคราะห์ได้ในการศึกษานี้ (Cho, H. & Ardichvili, A., 2024) ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลักขณา ศรีบุญวงศ์ และคณะ ที่ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และพบว่า การยึดคนเป็นศูนย์กลางและการบริหารด้วยหลักธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จขององค์การ (ลักขณา ศรีบุญวงศ์ และคณะ, 2564)

2. การผสานพรหมวิหาร 4 กับภาวะผู้นำเชิงบวกสากล

การค้นพบว่าคุณลักษณะภาวะผู้นำ ที่สังเคราะห์ได้จากข้อมูลภาคสนาม มีความสอดคล้องอย่างเป็นธรรมชาติกับทั้งหลักพรหมวิหาร 4 ของพระพุทธศาสนา ภาวะผู้นำเชิงบวก 4 มิติของ Cameron, K. S. และภาวะผู้นำเชิงสุนทรียสาธก 5I ของ Whitney, D. et al. การผสานกรอบทั้งสามนี้เป็นจุดแข็งของรูปแบบ (Adaptive Leadership) ทำให้รูปแบบนี้มีทั้งความเป็นสากล และความเป็นท้องถิ่น หรือที่เรียกในวงวิชาการว่า “Glocal Model” รายละเอียดการเชื่อมโยงคุณลักษณะ 8 ประการ กับทั้ง สามกรอบ (Cameron, K. S., 2021); (Whitney, D. et al., 2020) แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเชื่อมโยงคุณลักษณะ 8 ประการของภาวะผู้นำเชิงปรับตัวกับพรหมวิหาร 4 Cameron’s 4D และ Whitney’s 5I

คุณลักษณะที่ค้นพบ (8 ประการ)	พรหมวิหาร 4	Cameron’s 4 Dimensions	Whitney’s 5I
1. การให้คุณค่ากับคน (People-Centered)	เมตตา	Positive Relationships and Positive Meaning	Inclusion and Inspiration
2. ความเมตตา และเข้าใจ (Compassion & Empathy)	กรุณา	Positive Climate and Positive Relationships	Inquiry and Illumination
3. การสื่อสาร เปิดกว้างและรับฟัง (Open Communication)	เมตตา และอุเบกขา	Positive Communication	Inquiry and Inclusion
4. การเป็นแบบอย่าง (Exemplary)	อุเบกขา และเมตตา	Positive Meaning and Positive Climate	Integrity

ตารางที่ 2 การเชื่อมโยงคุณลักษณะ 8 ประการของภาวะผู้นำเชิงปรับตัวกับพรหมวิหาร 4 Cameron's 4D และ Whitney's 5I (ต่อ)

คุณลักษณะที่ค้นพบ (8 ประการ)	พรหมวิหาร 4	Cameron's 4 Dimensions	Whitney's 5I
5. การสร้างการ มีส่วนร่วม (Inclusive Participation)	มุทิตา	Positive Relationships and Positive Climate	Inclusion and Inspiration
6. การเป็นธรรม (Fairness)	อุเบกขา	Positive Climate and Positive Meaning	Integrity
7. วิสัยทัศน์เชิงระบบ (Systemic Vision)	ปัญญา (เสริม)	Positive Meaning	Illumination and Inspiration
8. ความยืดหยุ่น และการปรับตัว (Adaptive Flexibility)	ขันติ และอุเบกขา (เสริม)	Positive Climate (Resilience)	Inquiry and Illumination

3. ความสอดคล้องของกระบวนการภาวะผู้นำกับวงจรสุนทรียสาธก 4-D

การวิเคราะห์พฤติกรรมและกระบวนการภาวะผู้นำของผู้บริหารทั้ง 10 ท่าน พบว่า กระบวนการที่ผู้บริหารใช้มีความสอดคล้องกับวงจรสุนทรียสาธก 4-D ของ Cooperrider, D. L. & Whitney, D. อย่างเป็นธรรมชาติ แม้ผู้บริหารส่วนใหญ่จะไม่ได้รับรู้กรอบแนวคิดนี้มาก่อน ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ การที่ ผอ.รพ.รวมแพทย์หนองคาย ใช้กระบวนการ AI 4-D ในการพัฒนา โรงพยาบาลจาก 10 เตียง เป็น 50 เตียง โดยเริ่มจาก Discovery (ค้นพบจุดแข็งของบุคลากรและ ชุมชน) Dream (วาดฝันการเป็นโรงพยาบาลของชุมชน) Design (ออกแบบกระบวนการขยายตัว) Destiny (ส่งมอบบริการที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง) ข้อค้นพบนี้สนับสนุนข้อเสนอที่ว่ากระบวนการ 4-D เป็น "Positive process" ที่ปรากฏในภาวะผู้นำเชิงบวกโดยธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเป็น กระบวนการที่กำหนดจากภายนอกเสมอไป การค้นพบครั้งนี้จึงเป็นการยืนยันเชิงประจักษ์ ของทฤษฎีสุนทรียสาธกในบริบทโรงพยาบาลเอกชนในประเทศไทย (Cooperrider, D. L. & Whitney, D., 2020) ซึ่งสอดคล้องกับงานทบทวนเชิงบูรณาการของ Cho, H. & Ardichvili, A. ที่สังเคราะห์งานวิจัย AI ใน 3 สาขาวิชาหลัก (สุขภาพ การศึกษา และการจัดการ) และพบว่า กระบวนการ 4-D สามารถนำไป ประยุกต์ได้ในหลายบริบท แม้จะมีการดัดแปลงบางขั้นตอนตามบริบทของแต่ละองค์การ (Cho, H. & Ardichvili, A., 2024)

นอกจากนี้ ทศพร ม่วงสวย พบว่า การใช้กระบวนการสุนทรียสาธกในการสัมภาษณ์เชิงลึกทำให้มองเห็นเป้าหมายที่เป็นจุดร่วมของผู้บริหารที่ง่ายขึ้น เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เคยมองต่างกันเป็นเรื่องเดียวกัน เช่น นิยามของคำว่านวัตกรรม ซึ่งในความหมายของผู้บริหาร หมายถึง "สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาล" และทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ของเป้าหมายที่มากขึ้น ส่วนการใช้กระบวนการสุนทรียสาธกมาประยุกต์ใช้ในการสนทนากลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมได้ง่ายและมีพลัง รวมทั้งบรรยากาศในการสนทนาเป็นมิตร แต่สามารถหาข้อสรุปได้ สามารถสร้างทีมได้ง่ายขึ้น (ทศพร ม่วงสวย, 2561)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้อค้นพบที่สำคัญของการศึกษาครั้งนี้ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคอีสาน มีจุดแข็งในมิติความเป็นมนุษย์ ความเมตตา - เข้าใจ ความยุติธรรม และความสมดุล ซึ่งสอดคล้อง กับหลักพรหมวิหาร 4 ของพระพุทธศาสนา และเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดภาวะผู้นำเชิงบวก และเชิงสุนทรียสาธก ในระดับสากล รูปแบบภาวะผู้นำเชิงปรับตัวที่สังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย โครงสร้าง 3 ชั้นที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ คือ 1) แก่นคุณค่า (พรหมวิหาร 4) 2) คุณลักษณะ 8 ประการ และ 3) กระบวนการวงจร 4-D โดยทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานบริบทของวัฒนธรรมและสังคมภาคอีสาน ที่เน้นความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์เชิงครอบครัว และความผูกพันกับชุมชน รูปแบบนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชน ทั้งในระดับบุคคล หน่วยงาน และองค์การ และยังเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 3 และ SDG 8) ของสหประชาชาติได้ อย่างเป็นรูปธรรม โดยตระหนักว่า ภาวะผู้นำที่แท้จริงในโรงพยาบาลไม่ได้อยู่ที่อำนาจ ตำแหน่ง หรือเทคนิคการบริหาร แต่อยู่ที่หัวใจของการให้คุณค่ากับเพื่อนมนุษย์ ทั้งผู้ป่วย บุคลากร ครอบครัว และชุมชน ดังที่ ผอ.รพ.ราชพฤกษ์ ได้สะท้อนไว้ว่า “ภาวะผู้นำในโรงพยาบาลควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “การให้” มากกว่าการควบคุม” และในที่สุด ภาวะผู้นำที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การสั่งการ แต่อยู่ที่การทำให้คนอยากเดินไปกับเรา ด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นแก่นภายในที่หล่อหลอมจิตใจของผู้นำ และเป็นรากฐานของความยั่งยืน ขององค์กรสุขภาพในยุคใหม่ จากผลการวิจัยนำมาสู่ข้อเสนอแนะเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้ศึกษาจึงขอเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข ควรพัฒนากรอบสมรรถนะผู้บริหารโรงพยาบาลที่ครอบคลุมมิติสมรรถนะเชิงเทคนิค และมิติสมรรถนะเชิงภาวะผู้นำเชิงบวกและเชิงมนุษยธรรม โดยบูรณาการกรอบแนวคิดภาวะผู้นำเชิงปรับตัว ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านภาวะผู้นำ การบริหาร ในบริบทภูมิภาค และการรับมือกับความท้าทายร่วม เช่น การขาดแคลนบุคลากรวิชาชีพ การแข่งขัน กับโรงพยาบาลรัฐ และการเปลี่ยนผ่านสู่ Digital Health และ 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้บริหารโรงพยาบาลเอกชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาขอเสนอข้อเสนอแนะ เชิงปฏิบัติ 3 ระดับตามโครงสร้างการขับเคลื่อนรูปแบบภาวะผู้นำเชิงปรับตัว สู่การปฏิบัติ สำหรับผู้บริหารระดับสูง หัวหน้างานระดับกลาง และบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนรูปแบบภาวะผู้นำเชิงปรับตัว ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาจาก หน้างานอย่างสร้างสรรค์ในเวทีที่องค์การเปิดให้ การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาตนเองที่องค์การจัดให้

เอกสารอ้างอิง

กลีบแก้ว สองเมือง และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของหัวหน้าหอผู้ป่วยและพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การตามการรับรู้ของพยาบาลในโรงพยาบาลศูนย์. พยาบาลสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 49(3), 352-363.

ทศพร ม่วงสวย. (2561). การประยุกต์ใช้กระบวนการสุนทรียสาธก ในการจัดทำแผนพัฒนาองค์กร กรณีศึกษาโรงพยาบาลเจ้าพระยา. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงกลยุทธ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลักขณา ศรีบุญวงศ์ และคณะ. (2564). ภาวะผู้นำและพฤติกรรมสร้างนวัตกรรมในการทำงาน ในองค์กรภาครัฐ: การทบทวนอย่างเป็นระบบ. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาล และการสาธารณสุขภาคใต้, 8(1), 1-11.

Cameron, K. S. (2021). Positive Leadership: Strategies for Extraordinary Performance. Oakland: Berrett-Koehler Publishers.

Cho, H. & Ardichvili, A. (2024). Appreciative Inquiry: An Integrative Review of Studies in Three Disciplines. Advances in Developing Human Resources, 23(3), 178-196.

Cooperrider, D. L. & Srivastva, S. (1987). APPRECIATIVE INQUIRY IN ORGANIZATIONAL LIFE. Research in Organizational Change and Development, 1(1987), 129-169.

Cooperrider, D. L. & Whitney, D. (2020). Appreciative Inquiry: A Positive Revolution in Change. Oakland: Berrett-Koehler Publishers.

Demeke, G. W. et al. (2024). Servant Leadership in the Healthcare Literature: A Systematic Review. Journal of Healthcare Leadership, 16(2024), 1-14.

Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2015). Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research. (5th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Ludema, J. D. et al. (2003). The Appreciative Inquiry Summit: A Practitioner's Guide for Leading Large-Group Change. Oakland: Berrett-Koehler Publishers.

Sarto, F. & Veronesi, G. (2016). Clinical leadership and hospital performance: assessing the evidence base. BMC Health Services Research, 16(2), 86-97.

Wang, Z. et al. (2016). Servant leadership and employee outcomes: the moderating role of subordinates' motives. Journal of Organizational Behavior, 25(5), 1-13.

Whitney, D. et al. (2020). Appreciative Leadership: Focus on What Works to Drive Winning Performance and Build a Thriving Organization. Columbus: McGraw-Hill Education.

บทความวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในประเทศไทย*

FACTORS AFFECTING THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN SUPPLY CHAINS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SMES) IN THAILAND

กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี*, ประสิทธิชัย นรากรณ์, วิจิตรา จำลองราษฎร์

Kawinphat Lertpongmanee*, Prasittichai Narakorn, Wichitra Chamlongrath

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก ประเทศไทย

Doctor of Philosophy Program in Business Administration, Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, Thailand

*Corresponding author E-mail: kawinphat.ler67@prsu.ac.th

*Tel: 090-328-7936

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย รวมถึงแนวทางการพัฒนาโมเดลการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 88 งานวิจัย ร่วมกับการสนทนากลุ่มกับนักวิชาการด้านห่วงโซ่อุปทาน ผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ และผู้ประกอบการ SMEs จำนวน 5 คน คัดเลือกด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ด้วยวิธีดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์โดยมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงประเด็น พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ ในห่วงโซ่อุปทานของ SMEs ไทยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยภายในองค์กรและภายนอกองค์กร โดยปัจจัยภายในองค์กร ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล ความพร้อมด้านเทคโนโลยีดิจิทัล วัฒนธรรมองค์กร ระบบข้อมูล และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ปัจจัยภายนอกองค์กร ประกอบด้วย นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ การแข่งขันทางธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และแนวคิดด้านความยั่งยืน การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้านการพยากรณ์อุปสงค์ การบริหารสินค้าคงคลัง การลดต้นทุน และการตอบสนองต่อลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม SMEs ไทยยังเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความรู้ด้านดิจิทัล จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษา

* Received 6 July 2026; Revised 4 August 2026; Accepted 24 August 2026

อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้เสนอโมเดลการประยุกต์ใช้ ปัญญาประดิษฐ์ ในห่วงโซ่อุปทาน SMEs ไทย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันขององค์กรในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

คำสำคัญ: ปัจจัยภายในองค์กร, ปัจจัยภายนอกองค์กร, ปัญญาประดิษฐ์ (AI), ห่วงโซ่อุปทาน, วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

Abstract

This qualitative research aimed to examine the internal and external organizational factors influencing the application of artificial intelligence (AI) in the supply chains of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Thailand and to develop an AI application model that enhances sustainable competitive advantage. The study employed documentary research by reviewing 88 documents, including relevant theories, concepts, and previous studies, as well as focus group discussions with five participants comprising supply chain scholars, AI experts, and SME entrepreneurs, selected by specific sampling method. The research instrument was a focus group discussion guide, which was validated by three experts using the Item-Objective Congruence (IOC) index, with values ranging from 0.67 to 1.00. Data were analyzed using content and thematic analyses. The findings revealed that the factors influencing AI application in the supply chains of Thai SMEs can be classified into two categories: internal and external organizational factors. Internal factors include human resources, digital technology readiness, organizational culture, information systems, and top management support. External factors consist of government policies and support, business competition, technological change, and sustainability orientation. AI applications also improve demand forecasting, inventory management, cost reduction, and customer responsiveness, thereby strengthening sustainable competitive advantage. However, Thai SMEs continue to face constraints related to financial resources, workforce capability, and digital knowledge. These findings indicate the need for continuous support from government agencies and higher education institutions to facilitate AI adoption. Based on these findings, the study proposes an AI application model for supply chain management in Thai SMEs, serving as a practical framework to strengthen organizational capabilities and improve competitiveness in the digital economy.

Keywords: Internal Organizational Factors, External Organizational Factors, Artificial Intelligence (AI), Supply Chain, Small and Medium Enterprises

บทนำ

ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจในหลากหลายอุตสาหกรรม โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุน และเสริมสร้างความสามารถ

ในการแข่งขันขององค์กร ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ การคาดการณ์อุปสงค์ การวางแผนการผลิต การบริหารสินค้าคงคลัง และการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ได้อย่างแม่นยำมากขึ้น (Ivanov, D. et al., 2019) นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจดิจิทัลและนโยบาย Thailand 4.0 ของรัฐบาลไทยยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเพื่อยกระดับขีดความสามารถของภาคธุรกิจ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SMEs) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจประเทศ คิดเป็นมากกว่าร้อยละ 99 ของจำนวนวิสาหกิจทั้งหมด และมีบทบาทสำคัญในการสร้างการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ระดับชุมชน (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566)

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานมีความแตกต่างจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) ทั่วไป เนื่องจาก AI ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสนับสนุนการจัดเก็บ ประมวลผล หรือแลกเปลี่ยนข้อมูล แต่สามารถเรียนรู้จากข้อมูล (Machine Learning) วิเคราะห์รูปแบบของข้อมูลจำนวนมาก และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงคาดการณ์ได้โดยอัตโนมัติ ทำให้ AI มีบทบาทในการเพิ่มความแม่นยำของการพยากรณ์อุปสงค์ การวางแผนการผลิต การบริหารสินค้าคงคลัง และการบริหารความเสี่ยงของห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งมีความซับซ้อนมากกว่าการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในรูปแบบเดิม อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ AI จำเป็นต้องอาศัยคุณภาพของข้อมูล ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และความสามารถขององค์กรในการบูรณาการ AI เข้ากับกระบวนการดำเนินงาน จึงทำให้ความท้าทายในการนำ AI มาใช้แตกต่างจากการนำเทคโนโลยีสารสนเทศทั่วไปมาใช้ในองค์กร (Davenport, T. H. & Ronanki, R., 2018); (Vial, G., 2019); (Ivanov, D. et al., 2019)

นอกจากนี้ SMEs ไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะการบริหารในรูปแบบธุรกิจครอบครัว (Family-owned Business) ซึ่งผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจหลัก การกำหนดนโยบาย การลงทุน และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจึงขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และทัศนคติของผู้บริหารเป็นสำคัญ โครงสร้างการบริหารลักษณะดังกล่าวช่วยให้การตัดสินใจมีความรวดเร็ว แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจทำให้การลงทุนในเทคโนโลยีใหม่เป็นไปอย่างระมัดระวัง เนื่องจากข้อจำกัดด้านเงินทุน ความกังวลเกี่ยวกับความคุ้มค่าของการลงทุน และความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินงาน ส่งผลให้การยอมรับและการประยุกต์ใช้ AI ใน SMEs ไทยยังดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป แม้ว่าผู้ประกอบการจะตระหนักถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีดังกล่าวก็ตาม (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566)

จากสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ไทยในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อยกระดับการบริหารห่วงโซ่อุปทานเป็นประเด็นที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในมิติของการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน การลดต้นทุน การเพิ่มความยืดหยุ่นของห่วงโซ่อุปทาน และการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทยยังมุ่งศึกษาเพียงประโยชน์หรือการยอมรับเทคโนโลยี AI ในบางมิติ ขณะที่ยังขาดการศึกษาเชิงบูรณาการที่อธิบายกลไกความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านความพร้อมขององค์กร การประยุกต์ใช้ AI ประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน และความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในบริบทของ SMEs ไทย ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมีความจำเป็นทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว

รวมทั้งเสนอแนวทางเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติที่สามารถสนับสนุนผู้ประกอบการ SMEs ให้สามารถประยุกต์ใช้ AI ได้อย่างมีประสิทธิผล อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืนของภาคธุรกิจไทยในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย รวมถึงแนวทางการพัฒนาโมเดลการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อเสริมสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ในประเทศไทย และพัฒนาโมเดลการประยุกต์ใช้ AI เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยใช้ การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประสบการณ์ ซึ่งสามารถอธิบายบริบทของการประยุกต์ใช้ AI ใน SMEs ไทยได้อย่างครอบคลุม

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Sources) ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการ จำนวน 88 แหล่ง ซึ่งประกอบด้วยบทความวิจัย หนังสือ ตำรา รายงานวิจัย และเอกสารจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) การบริหารห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SMEs) การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล (Digital Transformation) และความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน (Sustainable Competitive Advantage) การคัดเลือกเอกสารดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดเกณฑ์ให้เป็นผลงานที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2534 - 2567 และให้น้ำหนักกับงานวิจัยในช่วง 10 ปีล่าสุด เพื่อสะท้อนพัฒนาการขององค์ความรู้ร่วมสมัย เอกสารที่นำมาศึกษาเป็นผลงานที่เผยแพร่ในฐานข้อมูลวิชาการที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ได้แก่ Scopus, Web of Science, ScienceDirect, Emerald Insight, SpringerLink และ Taylor & Francis รวมทั้ง เอกสารเชิงนโยบายจาก OECD, United Nations และสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) นอกจากนี้ เอกสารทุกฉบับต้องมีเนื้อหาเกี่ยวข้องอย่างน้อยหนึ่งประเด็น ได้แก่ ปัญญาประดิษฐ์ การบริหารห่วงโซ่อุปทาน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) ความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล และความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน รวมทั้งต้องเป็นบทความที่ผ่านการประเมินคุณภาพทางวิชาการ (Peer-reviewed) หรือเป็นเอกสารจากหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือ จากการสืบค้นเบื้องต้น ผู้วิจัยพบเอกสารจำนวนมาก ก่อนดำเนินการคัดกรองโดยพิจารณาความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ความถูกต้องของข้อมูล

ความซ้ำซ้อน และคุณภาพของแหล่งอ้างอิง จนได้เอกสารที่ตรงตามเกณฑ์ จำนวน 88 แหล่ง เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด รวมทั้งองค์ประกอบของโมเดลการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของ SMEs ไทย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 5 คน ได้รับการคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ การบริหารห่วงโซ่อุปทาน หรือการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารห่วงโซ่อุปทาน ผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ นักวิชาการด้านการจัดการ และผู้ประกอบการ SMEs ที่มีประสบการณ์ในการประยุกต์ใช้ AI เพื่อการดำเนินธุรกิจ การกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 5 คน มีความเหมาะสมกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ Guest et al. ซึ่งเสนอว่า การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะและมีความเชี่ยวชาญในประเด็นเดียวกันประมาณ 5 - 6 คน สามารถทำให้ข้อมูลเกิดความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) ได้ เนื่องจากประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องเริ่มมีลักษณะซ้ำและไม่ปรากฏข้อมูลใหม่เพิ่มเติม (Guest, G. et al., 2006) อีกทั้งยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ Creswell, J. W. & Poth, C. N. ที่ระบุว่า งานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมุ่งอธิบายปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้งสามารถใช้ผู้ให้ข้อมูลจำนวนน้อยได้ หากผู้ให้ข้อมูลมีคุณสมบัติเหมาะสมและสามารถสะท้อนข้อมูลได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อคุ้มครองสิทธิและรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2018) ผู้วิจัยกำหนดรหัสแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น K1-K5 โดยใช้รหัสดังกล่าวในการนำเสนอผลการวิจัยและการอ้างอิงคำให้สัมภาษณ์ ทั้งนี้ รหัสดังกล่าวไม่มีความเชื่อมโยงกับตัวตนของผู้ให้ข้อมูล และใช้เพื่อรักษาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ที่พัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมภายใต้กรอบแนวคิด Resource-Based View (RBV), Dynamic Capabilities และ Supply Chain Management โดยครอบคลุมประเด็นด้านปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก การประยุกต์ใช้ AI อุปสรรค ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และข้อเสนอแนะในการพัฒนาโมเดล เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน และมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 แสดงว่าเครื่องมือมีความเหมาะสมสำหรับการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยทำการบันทึกเสียง จดบันทึก และถอดความข้อมูลอย่างละเอียด เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงลึก ข้อมูลทั้งหมดถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Theme Analysis) เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จ อุปสรรค และแนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในห่วงโซ่อุปทานของ SMEs ไทยอย่างเป็นระบบ รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาโมเดลการวิจัยที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัยอีกด้วย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเคราะห์วรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผลการสังเคราะห์วรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ไทย สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยภายในองค์กร (Internal Factors) และปัจจัยภายนอกองค์กร (External Factors) โดยทั้งสองกลุ่มปัจจัยมีความสัมพันธ์และส่งเสริมกันในการขับเคลื่อนการบูรณาการเทคโนโลยี AI เข้าสู่กระบวนการดำเนินงานขององค์กร อันนำไปสู่การประยุกต์ใช้ AI ในห่วงโซ่อุปทาน การเพิ่มประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน และการสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของ SMEs ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล นอกจากนี้ ผลการสังเคราะห์ยังแสดงให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้ AI อย่างมีประสิทธิผลไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความพร้อมของทรัพยากรภายในองค์กรควบคู่กับการสนับสนุนจากสภาพแวดล้อมภายนอก จึงจะสามารถสร้างคุณค่าและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันขององค์กรได้อย่างยั่งยืน

1.1 ปัจจัยภายในองค์กร (Internal Factors)

ผลการสังเคราะห์วรรณกรรม พบว่า ปัจจัยภายในองค์กร เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อความสำเร็จของการนำ AI มาใช้ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของ SMEs โดยปัจจัยดังกล่าวสะท้อนถึงความพร้อมขององค์กรในการปรับตัวสู่การดำเนินธุรกิจในยุคดิจิทัล ทั้งด้านบุคลากร โครงสร้างองค์กร เทคโนโลยี งบประมาณ และวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ตามแนวคิด Resource-Based View (RBV) ที่สามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันได้ จากการสังเคราะห์วรรณกรรมสามารถจำแนกปัจจัยภายในองค์กรออกเป็น 5 องค์ประกอบหลัก และ 15 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ ความรู้และทักษะของบุคลากร โครงสร้างและกระบวนการขององค์กร ทรัพยากรด้านเทคโนโลยี งบประมาณและการลงทุน และวัฒนธรรมองค์กร ดังแสดงในตารางที่ 1

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย จำนวน 88 แหล่ง ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกตามที่กำหนดแล้วสังเคราะห์ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพื่อจัดกลุ่มองค์ประกอบและองค์ประกอบย่อยของตัวแปรที่ศึกษา คำว่า “นักวิชาการที่สนับสนุน” ในตารางที่ 1 - 2 หมายถึง ผู้แต่งหรือแหล่งอ้างอิงที่ปรากฏในเอกสารวิชาการทั้ง 88 แหล่ง ซึ่งสนับสนุนองค์ประกอบนั้น ๆ จากการสังเคราะห์วรรณกรรม มิใช่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เข้าร่วมการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและองค์ประกอบย่อยของปัจจัยภายในองค์กร

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	นักวิชาการที่สนับสนุน	จำนวน
1. ความรู้และทักษะของบุคลากร (Human Resource Knowledge and Skills)	1) ทักษะด้านดิจิทัลและการวิเคราะห์ข้อมูล 2) การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะด้าน AI อย่างต่อเนื่อง และ 3) ความสามารถในการประยุกต์ใช้ AI กับการบริหารห่วงโซ่อุปทาน	(Grant, R. M., 1996); (Teece, D. J., 2007); (Waller, M. A. & Fawcett, S. E., 2013); (Vial, G., 2019); (Venkatesh, T. et al., 2012)	5

ตารางที่ 1 องค์ประกอบและองค์ประกอบย่อยของปัจจัยภายในองค์กร (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	นักวิชาการที่สนับสนุน	จำนวน
2. โครงสร้างและกระบวนการขององค์กร (Organizational Structure and Process)	1) การประสานงานระหว่างหน่วยงาน 2) การตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูล (Data-driven Decision Making) 3) กระบวนการและแนวปฏิบัติในการใช้ AI และ 4) การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจน	(Barney, J. B., 1991); (Grant, R. M., 1996); (Mintzberg, H., 1989); (Bharadwaj, A. S., 2000); (Teece, D. J., 2007); (Mentzer, J. T. et al., 2001); (Vial, G., 2019); (Waller, M. A. & Fawcett, S. E., 2013)	8
3. ทรัพยากรด้านเทคโนโลยี (Technological Resources)	1) โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 2) ระบบฐานข้อมูลและการบูรณาการข้อมูล 3) เครื่องมือ AI และ Data Analytics 1 และ 4) ความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล	(Barney, J. B., 1991); (Bharadwaj, A. S., 2000); (Teece, D. J., 2007); (Waller, M. A. & Fawcett, S. E., 2013); (Vial, G., 2019)	5
4. งบประมาณและการลงทุน (Budget and Investment)	1) การจัดสรรงบประมาณด้านดิจิทัลและ AI 2) การสนับสนุนการลงทุนจากผู้บริหาร 3) การลงทุนต่อเนื่องในการพัฒนาเทคโนโลยี และ 4) การประเมินความคุ้มค่าของการลงทุน	(Grant, R. M., 1996); (Bharadwaj, A. S., 2000); (Teece, D. J., 2007); (Storey, D. J., 2016); (Vial, G., 2019); (Bughin, J. et al., 2017)	6
5. วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture)	1) การเปิดรับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี 2) วัฒนธรรมแห่งนวัตกรรมและการทดลอง 3) การเรียนรู้ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และ 4) การสนับสนุนการทำงานร่วมกัน	(Barney, J. B., 1991); (Grant, R. M., 1996); (Teece, D. J., 2007); (Schein, E. H., 2010); (Vial, G., 2019); (Venkatesh, T. et al., 2012)	6

จากตารางที่ 1 พบว่า องค์ประกอบด้านโครงสร้างและกระบวนการขององค์กร ได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ งบประมาณและการลงทุน วัฒนธรรมองค์กร ความรู้และทักษะของบุคลากร และทรัพยากรด้านเทคโนโลยี ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดกระบวนการทำงานที่ชัดเจน การบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน และการสนับสนุนจากผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถประยุกต์ใช้ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน การพัฒนาบุคลากรและการลงทุนด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบบดิจิทัลอย่างยั่งยืน

1.2 ปัจจัยภายนอกองค์กร (External Factors)

ผลการสังเคราะห์วรรณกรรม พบว่า นอกจากความพร้อมภายในองค์กรแล้ว ปัจจัยภายนอกองค์กรยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและเร่งให้ SMEs สามารถนำ AI มาประยุกต์ใช้ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะภายใต้บริบทที่เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

จากการสังเคราะห์สามารถจำแนกปัจจัยภายนอกออกเป็น 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ และ กลยุทธ์และแนวคิดด้านความยั่งยืน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการสังเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยภายนอกองค์กร (External Factors)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	นักวิชาการที่สนับสนุน	จำนวน
1. นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ (Government Policy and Support)	1) การสนับสนุนด้านเงินทุนและสิทธิประโยชน์ทางภาษี 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของประเทศ 3) การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลและ AI ของแรงงาน และ 4) มาตรการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ AI ในภาคธุรกิจ	(North, D. C., 1990); (Porter, M. E. & Kramer, M. R., 2011); (OECD, 2021); (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566)	4
2. สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน (Competitive Environment)	1) ความรุนแรงของการแข่งขันในอุตสาหกรรม 2) การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล 3) ความต้องการและพฤติกรรมของลูกค้า และ 4) แรงกดดันจากคู่ค้าและห่วงโซ่อุปทาน	(Porter, M. E., 1985); (Christopher, M., 2016); (Vial, G., 2019); (Dubey, R. et al., 2020); (Bag, S. et al., 2021)	5
3. เครือข่ายความร่วมมือและพันธมิตรทางธุรกิจ (Collaboration and Business Networks)	1) ความร่วมมือกับซัพพลายเออร์ 2) ความร่วมมือกับลูกค้า 3) ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัย และ 4) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรม	(Mentzer, J. T. et al., 2001); (Christopher, M., 2016); (Dubey, R. et al., 2020); (Bag, S. et al., 2021); (Ivanov, D. et al., 2019)	5
4. แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainability Strategy)	1) การดำเนินธุรกิจตามหลัก ESG 2) การประยุกต์ใช้แนวคิด BCG Economy 3) การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ 4) การสร้างคุณค่าร่วมทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	(Elkington, J., 1997); (Hart, S. L., 1995); (Porter, M. E. & Kramer, M. R., 2011); (United Nations, 2015); (OECD, 2021)	5

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัจจัยภายนอกองค์กร เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสนับสนุนและเร่งการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 องค์ประกอบหลัก 16 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ 2) สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน 3) เครือข่ายความร่วมมือและพันธมิตรทางธุรกิจ และ 4) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อพิจารณาผลการสังเคราะห์ พบว่า ทุกองค์ประกอบได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการ จำนวน 5 แหล่งอ้างอิงเท่ากัน แสดงให้เห็นว่าแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านสู่การใช้ AI ใน SMEs อย่างสมดุล โดยนโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ มีบทบาทในการลดข้อจำกัดด้านเงินทุน โครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาทักษะดิจิทัล ขณะที่ สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน เป็นแรงผลักดันให้องค์กรต้องเร่งปรับตัวและนำ AI มาเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน นอกจากนี้ เครือข่ายความร่วมมือ ยังช่วยเสริมสร้างการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และ การพัฒนานวัตกรรมร่วมกัน ส่วน แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น ESG และ BCG Economy เป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้การประยุกต์ใช้ AI ไม่เพียงเพิ่มประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน แต่ยังช่วยสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารห่วงโซ่อุปทาน ผู้เชี่ยวชาญด้านปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) นักวิชาการด้านการจัดการ และผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) สามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญได้ 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความพร้อมของ SMEs ไทยในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ผลการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า SMEs ไทยเริ่มให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ AI มากขึ้นตามกระแสการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัล อย่างไรก็ตาม ความพร้อมขององค์กรยังอยู่ในระดับเริ่มต้น เนื่องจากยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากรที่มีทักษะดิจิทัล ระบบข้อมูล และงบประมาณสำหรับการลงทุนด้านเทคโนโลยี ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “SMEs ส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญของ AI แต่ยังขาดข้อมูลที่เป็นระบบและบุคลากรที่สามารถนำ AI ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง” (K2, 2569) ขณะที่ผู้ประกอบการสะท้อนว่า “สิ่งที่กังวลมากที่สุด คือ ความคุ้มค่าของการลงทุน เพราะธุรกิจขนาดเล็กมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ” (K4, 2569)

ประเด็นที่ 2 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่า ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ AI ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการบูรณาการหลายปัจจัยร่วมกัน ได้แก่ วิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ความพร้อมของบุคลากร คุณภาพของข้อมูล และวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลง โดยผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นว่า “ผู้บริหารต้องเป็นผู้ผลักดันการเปลี่ยนแปลง หากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของ AI การลงทุนด้านเทคโนโลยีก็จะไม่เกิดผลอย่างแท้จริง” (K3, 2569) นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารห่วงโซ่อุปทานยังให้ความเห็นว่า “AI จะสร้างคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อองค์กรมีข้อมูลที่ถูกต้องและมีกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ” (K1, 2569)

ประเด็นที่ 3 อุปสรรคในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI)

ผลการสัมภาษณ์ พบว่า อุปสรรคสำคัญของ SMEs ไทย ได้แก่ การขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน AI ต้นทุนการลงทุนที่ค่อนข้างสูง ความไม่พร้อมของข้อมูล และความเข้าใจที่ยังจำกัดเกี่ยวกับศักยภาพของ AI ในการบริหารห่วงโซ่อุปทาน ผู้ประกอบการรายหนึ่งกล่าวว่า “หลายองค์กรยังเก็บข้อมูลในรูปแบบที่ไม่สามารถนำไปใช้กับ AI ได้ ทำให้ต้องเริ่มต้นจากการจัดระบบข้อมูลก่อน” (K5, 2569) ขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้าน AI ให้ความเห็นว่า “ปัญหาที่พบไม่ใช่การขาดเทคโนโลยี แต่เป็นการขาดความเข้าใจว่าจะนำ AI ไปประยุกต์ใช้กับกระบวนการทำงานอย่างไร” (K2, 2569)

ประเด็นที่ 4 แนวทางการพัฒนาโมเดลปัญญาประดิษฐ์ (AI) สำหรับ SMEs ไทย

ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่า โมเดล AI สำหรับ SMEs ไทยควรออกแบบให้สอดคล้องกับศักยภาพของผู้ประกอบการ โดยสามารถเริ่มต้นจากระบบขนาดเล็ก ใช้งานง่าย ใช้งบประมาณไม่สูง และสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ตามความพร้อมขององค์กร นอกจากนี้ ควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ มหาวิทยาลัย และเครือข่ายภาคธุรกิจในการถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารห่วงโซ่อุปทานเสนอว่า “SMEs ควรเริ่มใช้ AI กับกระบวนการที่สร้างผลลัพธ์ได้ชัดเจน เช่น การพยากรณ์อุปสงค์หรือการบริหารสินค้าคงคลัง ก่อนขยายไปสู่กระบวนการอื่น” (K1, 2569) ขณะที่นักวิชาการด้านการจัดการให้ความเห็นว่า “การพัฒนา AI จะเกิดผลได้อย่างยั่งยืน หากมีความร่วมมือระหว่างภาครัฐ มหาวิทยาลัย และภาคธุรกิจในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนาบุคลากร” (K3, 2569)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายในองค์กรกับการประยุกต์ใช้ AI ในการบริหารห่วงโซ่อุปทาน

การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไม่ได้เกิดจากการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากความพร้อมขององค์กรในหลายมิติ ทั้งด้านบุคลากร ระบบข้อมูล โครงสร้างการบริหาร งบประมาณ และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้ทำงานร่วมกัน องค์กรจึงสามารถประยุกต์ใช้ AI ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานได้อย่างแท้จริง ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด Resource-Based View ซึ่งมองว่าความได้เปรียบในการแข่งขันเกิดจากทรัพยากรภายในที่องค์กรสามารถพัฒนาและรักษาไว้ได้ โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีคุณค่า มีความเฉพาะ และยากต่อการลอกเลียนแบบ (Barney, J. B., 1991) ในบริบทของ SMEs ไทย ทรัพยากรที่มีความสำคัญมิใช่เครื่องมือดิจิทัลเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงบุคลากรที่สามารถเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ความพร้อมของระบบข้อมูล และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้การลงทุนด้าน AI ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่จับต้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Grant, R. M. ที่อธิบายว่า ความรู้ของบุคลากรเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ขององค์กร (Grant, R. M., 1996) และ Bharadwaj, A. S. ซึ่งเสนอว่า ความสามารถด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานขององค์กรโดยตรง (Bharadwaj, A. S., 2000) และการสนับสนุนจากผู้บริหารและศักยภาพของบุคลากรเป็นเงื่อนไขสำคัญของการนำ AI มาใช้ในห่วงโซ่อุปทาน (Dubey, R. et al., 2020); (Bag, S. et al., 2021) อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ขยายองค์ความรู้เดิมให้เห็นว่า ปัจจัยภายในแต่ละด้านมิได้ทำงานอย่างแยกส่วน แต่มีความสัมพันธ์และเกื้อหนุนกัน กล่าวคือ แม้องค์กรจะลงทุนด้านเทคโนโลยี จำนวนมาก หากขาดบุคลากรที่สามารถใช้เทคโนโลยี หรือขาดผู้บริหารที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลง การประยุกต์ใช้ AI ก็ไม่สามารถสร้างผลลัพธ์ตามที่คาดหวังได้

2. การบูรณาการ AI กับกระบวนการดำเนินงาน

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มอง AI ในฐานะเครื่องมือทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่พบว่าคุณค่าของ AI จะเกิดขึ้นเมื่อสามารถเชื่อมโยงเข้ากับกระบวนการดำเนินงานขององค์กรได้อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการข้อมูล การวางแผนการผลิต การควบคุมสินค้าคงคลัง หรือการตัดสินใจด้านโลจิสติกส์ สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความสำเร็จของ AI ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของเทคโนโลยี แต่ขึ้นอยู่กับการออกแบบกระบวนการทำงานให้สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (Davenport, T. H., 2006) นอกจากนี้ การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งองค์กร มิใช่เพียงการติดตั้งระบบสารสนเทศ (Vial, G., 2019) สิ่งที่แตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้า คือ การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า สำหรับ SMEs ไทย การบูรณาการ AI ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากระบบที่มีความซับซ้อนหรือใช้งบประมาณสูง แต่สามารถเริ่มจากการปรับปรุงกระบวนการทำงานและพัฒนาคุณภาพของข้อมูลก่อน เมื่อองค์กรมีข้อมูลที่ถูกต้องและมีระบบการทำงานที่ชัดเจน การขยายการใช้ AI ไปยังส่วนอื่นของห่วงโซ่อุปทานก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น

3. การประยุกต์ใช้ AI กับการบริหารห่วงโซ่อุปทาน

ผลการศึกษายังแสดงให้เห็นว่า AI มีบทบาทครอบคลุมกิจกรรมหลักของห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การพยากรณ์อุปสงค์ การจัดการสินค้าคงคลัง การวางแผนการผลิต ไปจนถึงการบริหารโลจิสติกส์และการสนับสนุนการตัดสินใจ ความสามารถในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมากทำให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้รวดเร็วขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าBig Data Analytics และ AI เป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน (Waller, M. A. & Fawcett, S. E., 2013) รวมถึงแนวคิดที่ระบุว่า AI ช่วยลดความไม่แน่นอนของห่วงโซ่อุปทานและเพิ่มความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Ivanov, D. et al., 2019) ในอีกมุมหนึ่ง ผลการศึกษาสะท้อนว่า AI ทำให้ SMEs เปลี่ยนจากการบริหารที่อาศัยประสบการณ์หรือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไปสู่การตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและการคาดการณ์ ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับสภาพการแข่งขันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

4. ประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน

การประยุกต์ใช้ AI ส่งผลให้ประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทานดีขึ้นในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการลดต้นทุน การลดระยะเวลาการดำเนินงาน การเพิ่มความแม่นยำของข้อมูล และการปรับตัวต่อความผันผวนของตลาด สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่าประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทานไม่ได้วัดจากต้นทุนเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความเร็ว ความยืดหยุ่น และคุณภาพของการตัดสินใจ สอดคล้องกับแนวคิดห่วงโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว (Christopher, M., 2016) และแนวคิดว่า AI มีบทบาทสำคัญต่อการเพิ่มความยืดหยุ่นและการบริหารความเสี่ยงของห่วงโซ่อุปทาน (Ivanov, D. et al., 2019) การศึกษาครั้งนี้ยังสะท้อนว่า ประโยชน์ของ AI ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มประสิทธิภาพของแต่ละกิจกรรม แต่ช่วยยกระดับการเชื่อมโยงข้อมูลตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทาน ส่งผลให้การตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนมีความสอดคล้องและลดความสูญเสียที่เกิดจากข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนหรือไม่ทันเวลา

5. ความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

อีกประเด็นหนึ่งที่เห็นได้ชัดจากการศึกษา คือ การประยุกต์ใช้ AI ไม่ได้ส่งผลเฉพาะต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงาน แต่ยังช่วยสร้างความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว ทั้งด้านการลดต้นทุน การพัฒนานวัตกรรม การเพิ่มความรวดเร็วในการตอบสนองต่อลูกค้า และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด สอดคล้องกับแนวคิดความได้เปรียบในการแข่งขัน (Porter, M. E., 1985) และทฤษฎี Dynamic Capabilities ซึ่งอธิบายว่าองค์กรจำเป็นต้องพัฒนาและปรับเปลี่ยนทรัพยากรอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน (Teece, D. J., 2007) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลจะสร้างคุณค่าได้ต่อเมื่อองค์กรสามารถพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัวควบคู่กัน (Ellström, D. et al., 2022) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า AI ควรถูกมองเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพขององค์กร มากกว่าการเป็นเป้าหมายของการลงทุน เทคโนโลยีจะสร้างความได้เปรียบได้ต่อเมื่อถูกใช้เพื่อยกระดับกระบวนการทำงาน การตัดสินใจ และการสร้างคุณค่าให้แก่ลูกค้า

6. ปัจจัยภายนอกองค์กร

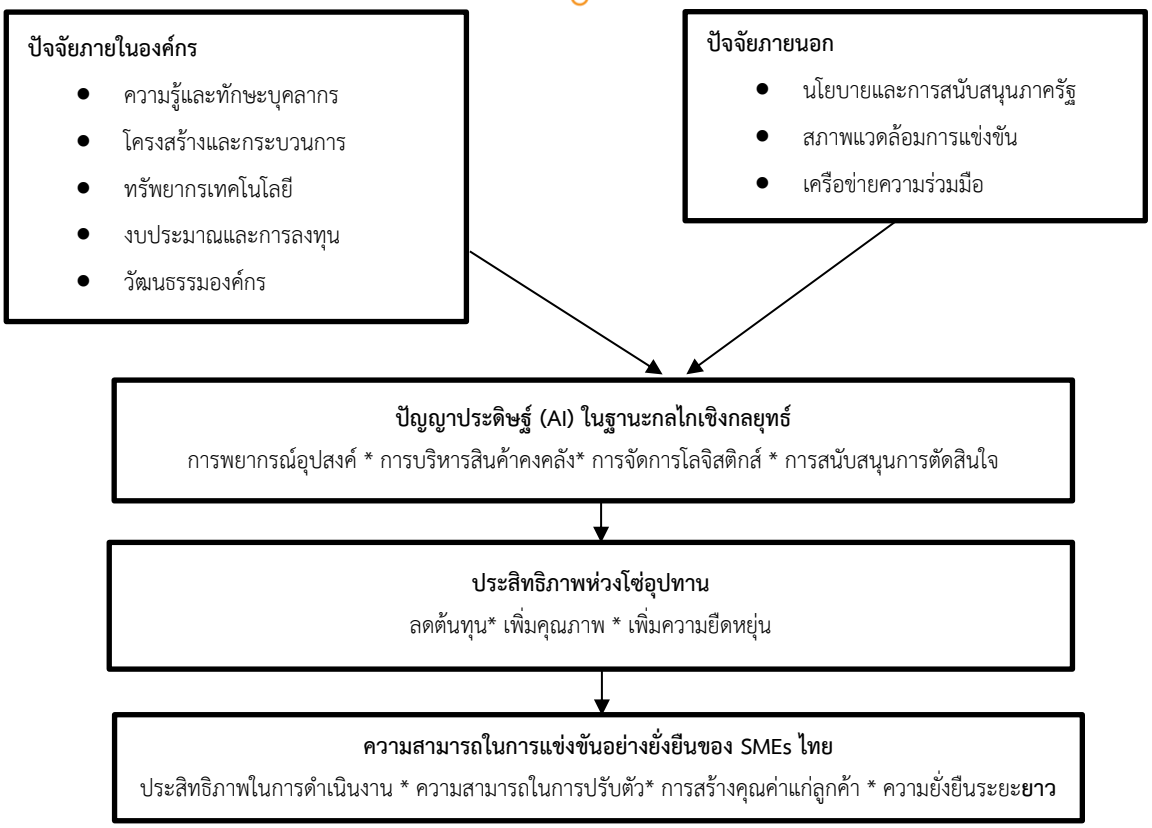
แม้ว่าความพร้อมภายในองค์กรจะเป็นพื้นฐานของการประยุกต์ใช้ AI แต่ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายนอกยังมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ SMEs สามารถเปลี่ยนผ่านสู่การใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะนโยบายภาครัฐ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เครือข่ายความร่วมมือ และแนวคิดด้านความยั่งยืน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเชิงสถาบันที่เสนอว่า กฎระเบียบและนโยบายของรัฐมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมขององค์กร (North, D. C., 1990) และแนวคิด Creating Shared Value ที่ชี้ให้เห็นว่า การเชื่อมโยงเป้าหมายทางธุรกิจกับความยั่งยืนสามารถสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้พร้อมกัน (Porter, M. E. & Kramer, M. R., 2011) การศึกษาครั้งนี้เสนอประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่า สำหรับ SMEs ไทย การพัฒนา AI ไม่ควรเป็นภาระของผู้ประกอบการเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรอาศัยระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการสนับสนุนจากภาครัฐ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชนควบคู่กัน จึงจะช่วยให้การประยุกต์ใช้ AI ขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์ในวงกว้างภายในองค์กรที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของ SMEs ไทย การศึกษาครั้งนี้เสนอประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมว่า สำหรับ SMEs ไทย การพัฒนา AI ไม่ควรเป็นภาระของผู้ประกอบการเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรอาศัยระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการสนับสนุนจากภาครัฐ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชนควบคู่กัน จึงจะช่วยให้การประยุกต์ใช้ AI ขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์ในวงกว้าง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาโมเดลการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เพื่อยกระดับการบริหารห่วงโซ่อุปทานและสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ AI ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก การบูรณาการทรัพยากรภายในองค์กรร่วมกับปัจจัยแวดล้อมภายนอก อย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ ความรู้และทักษะของบุคลากร โครงสร้างและกระบวนการทำงาน ทรัพยากรด้านเทคโนโลยี งบประมาณและการลงทุน รวมถึงวัฒนธรรมองค์กร ทำหน้าที่เป็นศักยภาพพื้นฐาน (Organizational Readiness) ที่เอื้อต่อการประยุกต์ใช้ AI ขณะที่ ปัจจัยภายนอกองค์กร ได้แก่ นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐ สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน เครือข่ายความร่วมมือ และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำหน้าที่เป็น กลไกสนับสนุน (External Enablers) ที่ช่วยเร่งให้การนำ AI ไปใช้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ คือ AI ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบในการแข่งขันโดยตรง แต่ทำหน้าที่เป็น “กลไกเชิงกลยุทธ์” (Strategic Enabler) ที่เชื่อมโยงความพร้อมขององค์กรกับการพัฒนาห่วงโซ่อุปทาน โดยเมื่อองค์กรสามารถบูรณาการ AI เข้ากับกิจกรรมหลักของห่วงโซ่อุปทาน เช่น การพยากรณ์อุปสงค์ การบริหารสินค้าคงคลัง การจัดการโลจิสติกส์ และการสนับสนุนการตัดสินใจ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทานเพิ่มขึ้นทั้งด้านต้นทุน เวลา คุณภาพ และความยืดหยุ่น ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น โมเดลที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยครั้งนี้จึงขยายองค์ความรู้เดิม โดยอธิบายว่า ความสามารถในการแข่งขันของ SMEs ไทย ไม่ได้เกิดจากการประยุกต์ใช้ AI เพียงลำพัง แต่เกิดจากการบูรณาการระหว่างศักยภาพภายในองค์กร ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก และการใช้ AI เป็นกลไกในการยกระดับประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งเป็นมุมมองเชิงระบบที่สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการ และการวางแผนการเปลี่ยนผ่านสู่ธุรกิจดิจิทัลของ SMEs ไทยได้



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ด้านความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของ SMEs ไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ไทย จะประสบความสำเร็จ เมื่อองค์กรมีความพร้อมด้านบุคลากร เทคโนโลยี ระบบข้อมูล และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ควบคู่กับการได้รับแรงสนับสนุนจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายภาครัฐ สภาพแวดล้อมทางการแข่งขัน และแนวคิดด้านความยั่งยืน การบูรณาการ AI เข้ากับกระบวนการห่วงโซ่อุปทานช่วยยกระดับการพยากรณ์อุปสงค์ การบริหารสินค้าคงคลัง การจัดการโลจิสติกส์ และการตัดสินใจ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการดำเนินงานสูงขึ้น ลดต้นทุน เพิ่มความยืดหยุ่น และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การวิจัยได้พัฒนาโมเดลการประยุกต์ใช้ AI สำหรับ SMEs ไทย ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและการพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากผลการวิจัย หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดมาตรการส่งเสริมการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อย่างเป็นรูปธรรม โดยสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยี การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และการยกระดับทักษะด้าน AI ของผู้ประกอบการและบุคลากร เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคธุรกิจไทย ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบการควรพัฒนาความพร้อมภายในองค์กร ทั้งด้านบุคลากร ระบบข้อมูล และวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับนวัตกรรม พร้อมทั้งเริ่มประยุกต์ใช้ AI

ในกระบวนการที่สร้างผลลัพธ์ได้ชัดเจน เช่น การพยากรณ์อุปสงค์ การบริหารสินค้าคงคลัง และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ การวิจัยในอนาคตควรนำโมเดลที่พัฒนาขึ้นไปทดสอบเชิงประจักษ์ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM หรือ PLS-SEM) เพื่อยืนยันความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยภายในองค์กร (เช่น ความพร้อมด้านบุคลากร เทคโนโลยี ระบบข้อมูล และการสนับสนุนจากผู้บริหาร) ปัจจัยภายนอกองค์กร (เช่น นโยบายภาครัฐ การแข่งขันทางธุรกิจ และการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี) การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ประสิทธิภาพของห่วงโซ่อุปทาน และ ความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ควรศึกษาบทบาทของตัวแปรกำกับหรือตัวแปรส่งผ่าน เช่น วัฒนธรรมองค์กร ความพร้อมด้านดิจิทัล (Digital Readiness) นวัตกรรมองค์กร (Innovation Capability) และความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) เพื่ออธิบายกลไกของโมเดลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งควรนำโมเดลไปทดสอบในอุตสาหกรรมที่มีลักษณะการบริหารห่วงโซ่อุปทานแตกต่างกัน เช่น อุตสาหกรรมการผลิต อุตสาหกรรมอาหารและเกษตรแปรรูป โลจิสติกส์และคลังสินค้า ค้าปลีกและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) รวมถึงธุรกิจบริการ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ AI และตรวจสอบความสามารถในการประยุกต์ใช้โมเดลในบริบทของ SMEs ไทยที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). SME White Paper 2023. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

K1. (15 มีนาคม 2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ผู้สัมภาษณ์)

K2. (18 มีนาคม 2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ผู้สัมภาษณ์)

K3. (20 มีนาคม 2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ผู้สัมภาษณ์)

K4. (22 มีนาคม 2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ผู้สัมภาษณ์)

K5. (24 มีนาคม 2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (กวินพัฒน์ เลิศพงษ์มณี, ผู้สัมภาษณ์)

Bag, S. et al. (2021). Role of technological dimensions of green supply chain management practices on firm performance. Journal of Enterprise Information Management, 34(1), 1-27.

Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Bharadwaj, A. S. (2000). A resource-based perspective on information technology capability and firm performance: An empirical investigation. MIS Quarterly, 24(1), 169-196.

Bughin, J. et al. (2017). Notes from the AI frontier: Modeling the impact of AI on the world economy. San Francisco: McKinsey Global Institute.

Christopher, M. (2016). Logistics and supply chain management. (5th ed.). Harlow: Pearson Education.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (4th ed.). New Jersey: Sage Publications.

Davenport, T. H. & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. Harvard Business Review, 96(1), 108-116.

Davenport, T. H. (2006). Competing on analytics: The new science of winning. Boston: Harvard Business School Press.

Dubey, R. et al. (2020). Big data and predictive analytics and manufacturing performance: Integrating institutional theory, resource-based view and big data culture. British Journal of Management, 30(2), 341-361.

Elkington, J. (1997). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. Oxford: Capstone.

Ellström, D. et al. (2022). Dynamic capabilities for digital transformation. Journal of Strategy and Management, 15(2), 272-286.

Grant, R. M. (1996). Toward a knowledge-based theory of the firm. Strategic Management Journal, 17(2), 109-122.

Guest, G. et al. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. Field Methods, 18(1), 59-82.

Hart, S. L. (1995). A natural-resource-based view of the firm. Academy of Management Review, 20(4), 986-1014.

Ivanov, D. et al. (2019). The impact of digital technology and Industry 4.0 on the ripple effect and supply chain risk analytics. International Journal of Production Research, 57(3), 829-846.

Mentzer, J. T. et al. (2001). Defining supply chain management. Journal of Business Logistics, 22(2), 1-25.

Mintzberg, H. (1989). Mintzberg on management: Inside our strange world of organizations. New York: Free Press.

North, D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: Cambridge University Press.

OECD. (2021). The digital transformation of SMEs. Paris: OECD Publishing.

Porter, M. E. & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. Harvard Business Review, 89(2), 62-77.

Porter, M. E. (1985). Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. New York: Free Press.

Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership. (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Storey, D. J. (2016). Understanding the small business sector. London: Routledge.

Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. Strategic Management Journal, 28(13), 1319-1350.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. New York: United Nations.

Venkatesh, T. et al. (2012). Consumer acceptance and use of information technology: Extending the unified theory of acceptance and use of technology. MIS Quarterly, 36(1), 157-178.

Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. The Journal of Strategic Information Systems, 28(2), 118-144.

Waller, M. A. & Fawcett, S. E. (2013). Data science, predictive analytics, and big data: A revolution that will transform supply chain design and management. Journal of Business Logistics, 34(2), 77-84.

บทความวิชาการ

สถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด: การบริหารจัดการเงินบริจาคและที่ธรณีสงฆ์*

LEGAL STATUS AND PROTECTION OF TEMPLE PROPERTY: MANAGEMENT OF DONATIONS AND TEMPLE LAND

จรัญ ศรีสุข

Jaran Sresuk

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

Corresponding author E-mail: jaran.sresuk@gmail.com

Tel: 089-196-9029

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องสถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด การบริหารจัดการเงินบริจาคและที่ธรณีสงฆ์ มุ่งศึกษาและวิเคราะห์สถานะทางกฎหมายรวมถึงกลไกการคุ้มครองศาสนสมบัติของวัด และใช้การศึกษาจากเอกสารและบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นกระบวนการบริหารจัดการเงินบริจาคและที่ดินธรณีสงฆ์ภายใต้บริบทสังคมและกฎหมายไทยปัจจุบัน แม้วัดจะมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งได้รับการรับรองสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ในทางปฏิบัติกลับเผชิญความท้าทายเชิงโครงสร้างรอบด้าน ทั้งประเด็นความโปร่งใส ความคลุมเครือของตัวบทกฎหมาย และการขาดระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพในส่วนของการบริหารจัดการเงินบริจาค ขณะที่การคุ้มครองที่ธรณีสงฆ์ประสบปัญหาการบุกรุกครอบครองพื้นที่ ซึ่งมีความซับซ้อนในมิติทางกฎหมายเนื่องจากระบบกฎหมายไทยกำหนดมาตรการคุ้มครองที่ธรณีสงฆ์ไว้อย่างเคร่งครัด โดยห้ามไม่ให้มีการโอนกรรมสิทธิ์แก่บุคคลใด เว้นแต่จะดำเนินการตราเป็นพระราชบัญญัติเท่านั้น แม้ปัจจุบันจะมีกฎกระทรวงและระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติคอยกำกับดูแล แต่การบังคับใช้กฎหมายและการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดเสถียรภาพ โครงสร้างการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดส่วนใหญ่ยังคงผูกขาดอยู่ภายใต้อำนาจและการตัดสินใจของเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร การปฏิรูปกฎหมายธรรมาภิบาลศาสนสถานมุ่งเน้นความโปร่งใสทางการเงินและเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมตรวจสอบเพื่อปกป้องศาสนสมบัติข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ ควรนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสร้างแพลตฟอร์มส่วนกลางเพื่อเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินให้ประชาชนเข้าถึงและ ตรวจสอบได้ง่าย พร้อมทั้งควรจัดตั้งทีมผู้เชี่ยวชาญเพื่อลงพื้นที่ให้ความรู้ด้านการทำบัญชีมาตรฐานแก่บุคลากรของวัด เพื่อสร้างความโปร่งใสและรักษาศรัทธาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ที่ธรณีสงฆ์, การบริหารจัดการเงินบริจาค, สถานะทางกฎหมาย

---

* Received 17 June 2026; Revised 9 July 2026; Accepted 10 August 2026

Abstract

This academic article on the legal status and protection of temple property, including the management of donations and temple land, aims to study and analyze the legal status and mechanisms for protecting temple assets. It utilizes relevant documents and legal provisions, focusing on the management of donations and temple land within the current Thai social and legal context. Although temples have legal personality under the Sangha Act, granting them legal rights and duties, they face multifaceted structural challenges. These include transparency issues, legal ambiguity, and the lack of an effective oversight system for donation management. Meanwhile, the protection of temple land is plagued by encroachment and illegal occupation, complex due to the strict Thai legal system prohibiting the transfer of ownership without a specific Act. While ministerial regulations and National Office of Buddhism currently govern these matters, enforcement and integration with relevant agencies lack stability. The management structure of temple assets largely remains monopolized by the abbot and temple treasurer. Reforms to religious governance laws should focus on financial transparency and community oversight to protect temple assets. Further recommendations include utilizing digital technology to create a central platform for publicly accessing and auditing temple asset accounts. In addition, a team of experts should be established to conduct on-site training on standard accounting practices for temple personnel, in order to create transparency and maintain lasting faith.

Keywords: Temple Land, Managing Donations, Legal Status

บทนำ

สถาบันสงฆ์และวัดวาอารามในสังคมไทยมิได้มีบทบาทเพียงแค่การเป็นศูนย์รวมจิตใจและการประกอบศาสนพิธีของพุทธศาสนิกชนเท่านั้น หากแต่ยังดำรงฐานะเป็นองค์กรที่มีความผูกพันกับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของประเทศมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อบริบทของสังคมวิวัฒน์ไปสู่ความทันสมัย ระบบการบริหารจัดการองค์กรทางศาสนาจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวและสอดรับกับหลักกฎหมายบ้านเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานะทางกฎหมายของวัดในประเทศไทยจึงเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อนและสำคัญยิ่ง เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (นิติพันธ์ อินทโชติ, 2563) สถานะทางกฎหมายและการบริหารจัดการศาสนสมบัติของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงกลไกเชิงโครงสร้างและข้อบังคับทางกฎหมายให้สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเท่าทัน ปรากฏการณ์ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ธรณีสงฆ์และผลประโยชน์แอบแฝงจากเงินบริจาคที่เกิดขึ้นเนือง ๆ นั้น มิได้เป็นเพียงแค่ปัญหาระดับบุคคลของพระภิกษุหรือไวยาวัจกรบางกลุ่มเท่านั้น หากแต่เป็นดัชนีชี้วัดถึงช่องว่างทางกฎหมายในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ยังขาดการบูรณาการระบบบัญชีและการตรวจสอบทรัพย์สิน

ที่เป็นมาตรฐานสากล การเปลี่ยนผ่านแนวคิดจากการบริหารจัดการบนฐานแห่งความไว้วางใจส่วนบุคคล ความสำคัญของการคุ้มครองทรัพย์สินของวัดเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในประเภทและลักษณะของทรัพย์สินเหล่านั้น ซึ่งตามกฎหมายคณะสงฆ์ได้มีการจำแนกศาสนสมบัติออกเป็นศาสนสมบัติส่วนกลางและศาสนสมบัติของวัด โดยทรัพย์สินที่อยู่ในความดูแลของวัดแต่ละแห่งจะประกอบไปด้วยเสนาสนะ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตลอดจนเงินสดและที่ดินรูปแบบต่าง ๆ ทรัพย์สินเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นจากกิจกรรมเชิงพาณิชย์ขององค์กร แต่กำเนิดมาจากศรัทธาอันบริสุทธิ์ของประชาชนที่มุ่งหวังจะจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน การคุ้มครองทรัพย์สินของวัดจึงมีมิติที่มากกว่าการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่เป็นเรื่องของการรักษาเจตนารมณ์ของผู้บริจาคและความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันสงฆ์ กฎหมายไทยจึงได้วางกรอบการคุ้มครองที่เข้มงวด เช่น การห้ามมิให้บุคคลใดสถาปนาสิทธิครอบครองหรือยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดในเรื่องของที่ดินศาสนสมบัติ ตลอดจนการกำหนดให้การโอนที่ดินของวัดจะต้องกระทำผ่านกระบวนการทางกฎหมายที่ซับซ้อนและต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกาหรือพระราชบัญญัติเท่านั้น (พระใบฎีกาสุชินนะ อนิญชิโต, 2563) อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติยังคงพบช่องว่างและข้อท้าทายมากมายในการบังคับใช้กฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดแคลนระบบทะเบียนทรัพย์สินที่ทันสมัยและเป็นเอกภาพ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่วัดโดยมิชอบหรือความไม่ชัดเจนในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้ดูแลรักษาทรัพย์สิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ลำพังเพียงตัวบทกฎหมายที่เขียนไว้ในกระดาษอาจไม่เพียงพอ หากขาดกลไกการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการตรวจสอบถ่วงดุลที่เหมาะสมจากทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง ระบบธรรมาภิบาลทางนิติศาสตร์ที่เน้นความโปร่งใสและตรวจสอบได้ จึงเป็นกุญแจสำคัญในการคุ้มครองศาสนสมบัติมิให้ถูกบิดเบือนไปจากเจตนารมณ์ดั้งเดิมของผู้บริจาค หนังสือและข้อเขียนทางวิชาการฉบับนี้จึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงหลักพุทธศาสตร์เข้ากับหลักนิติศาสตร์ เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างตรงประเด็นและเป็นรูปธรรม ผ่านมุมมองที่ร่วมสมัยและยืดหยุ่นตามกาลเวลา ซึ่งหากสถาบันสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องยังละเลยต่อการปฏิรูปกระบวนการบริหารจัดการเหล่านี้ ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับวิกฤตศรัทธาและการตั้งคำถามจากสาธารณชนอย่างรุนแรง ดังนั้น การจัดวางสถานะทางกฎหมายให้รัดกุมควบคู่ไปกับการเปิดระบบให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ จึงเป็นทางออกสูงสุดที่จะช่วยธำรงรักษาความศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้สถิตเสถียรเป็นเสาหลักทางจิตวิญญาณของสังคมไทยได้อย่างสง่างามและบริสุทธิ์ยุติธรรมอย่างแท้จริง (วชิระ ศิริลักษ์, 2566) ซึ่งรองรับสิทธิและหน้าที่ในการครอบครองทะนุบำรุง และบริหารจัดการทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากการอุทิศถวายด้วยแรงศรัทธาของมหาชน การรับรองสถานะทางกฎหมายนี้มิใช่เพียงแค่การให้สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเชิงวัตถุ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการคุ้มครองและรักษาไว้ซึ่งสมบัติของพระศาสนาไม่ให้สูญหายหรือถูกเบียดบังไปโดยมิชอบ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของวัดจึงเป็นรากฐานสำคัญอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์กลไกการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด ซึ่งครอบคลุมไปถึงการบริหารจัดการเงินบริจาคและที่ดินอันเป็นศาสนสมบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ธรณีสงฆ์ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินที่มีความเปราะบางและมักเกิดข้อพิพาทในทางปฏิบัติอยู่บ่อยครั้ง ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันที่เรียกร้องหาความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการมีธรรมาภิบาลในทุกภาคส่วน รวมถึงสถาบันทางศาสนาด้วยเช่นกัน (พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ, 2566)

การบริหารจัดการเงินบริจาคถือเป็นกระแสเงินสดและทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องสูงที่สุดของวัด ยิ่งพบว่าเป็นประเด็นที่เปราะบางและดึงดูดความสนใจจากสาธารณชนเป็นอย่างมาก เงินบริจาคของวัดมีที่มาจากหลากหลายช่องทาง ตั้งแต่เงินทำบุญใส่ตู้บริจาคขนาดเล็กตามศาลาการเปรียญ เงินทำบุญในพิธีกรรมทางศาสนา ไปจนถึงเงินบริจาคจำนวนมหาศาลจากผ้าป่า กฐิน หรือการเช่าบูชาวัตถุมงคล เงินเหล่านี้โดยแท้จริงแล้วต้องถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำนุบำรุงพระศาสนา การก่อสร้างและปฏิสังขรณ์เสนาสนะ การสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และการสาธารณสงเคราะห์ โครงสร้างการบริหารจัดการเงินบริจาคในปัจจุบันมักจะผูกติดอยู่กับตัวบุคคล เช่น เจ้าอาวาส หรือไวยาวัจกร เป็นหลัก ซึ่งหากขาดระบบบัญชีที่ได้มาตรฐาน ขาดการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก และขาดการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะอย่างโปร่งใสก็มักจะนำไปสู่ปัญหาความแคลงใจของสังคม เกิดการทุจริตคอร์รัปชันหรือการใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อระบบคณะสงฆ์โดยรวม โดยผู้บริหารจัดการวัดต้องขับเคลื่อนภารกิจภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง และมติมหาเถรสมาคม ควบคู่ไปกับการรักษาเจตนารมณ์แห่งพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ มุ่งเน้นการรักษาประโยชน์สูงสุดของส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน เพื่อขจัดข้อครหาด้านความโปร่งใสและสร้างระบบบัญชีที่เป็นมาตรฐานสากล อันจะเป็นกลไกสำคัญในการปกป้องสินทรัพย์ทางพระศาสนา และสถาปนาความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่สาธารณชนได้อย่างยั่งยืน (นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโภคางกุล, 2019) ทั้งนี้ ทุนทรัพย์ที่ได้จากการบริจาคของพุทธศาสนิกชนเพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้ถูกนำไปจัดสรรและพัฒนาเป็นที่ธรณีสงฆ์ อันเป็นพื้นที่สำหรับรองรับการปฏิบัติศาสนกิจและการศึกษาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ ที่ดินดังกล่าวจึงถือเป็นมรดกทางศาสนาที่สะท้อนถึงกุศลเจตนาของผู้บริจาค และเป็นรากฐานสำคัญในการสืบทอดความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

อีกหนึ่งประเด็นที่มีความสำคัญทางกฎหมายและสร้างข้อพิพาทอย่างต่อเนื่อง คือ เรื่องของที่ธรณีสงฆ์และที่ดินของวัด ที่ดินในทางพระพุทธศาสนามีความหมายและประเภทที่เฉพาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นที่วัดอันเป็นที่ตั้งของวัด ที่ธรณีสงฆ์ซึ่งเป็นที่ดินที่เป็นสมบัติของวัดแต่ไม่ได้เป็นที่ตั้งของวัด และที่กัลปนาซึ่งเป็นที่ดินที่ผู้อุทิศผลประโยชน์ให้แต่วัด ที่ดินเหล่านี้ถือเป็นศาสนสมบัติที่มีลักษณะพิเศษและได้รับการคุ้มครองอย่างยิ่งยวดตามกฎหมาย ธรณีสงฆ์มีข้อต้องห้ามในการจำหน่ายจ่ายโอนไม่สามารถที่จะซื้อขายได้ เว้นแต่จะเป็นการโอนแก่หน่วยงานราชการด้วยการเวนคืน ทั้งนี้ วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล สามารถที่จะดำเนินการใด ๆ ได้โดยผ่านทางเจ้าอาวาส (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2505) ทว่าในความเป็นจริง การบริหารจัดการที่ธรณีสงฆ์กลับประสบปัญหาอย่างมาก โดยเฉพาะการนำที่ดินไปจัดหาผลประโยชน์ในรูปแบบการให้เช่าเพื่อการอยู่อาศัยหรือการพาณิชย์หลายกรณี พบว่าการจัดทำสัญญาเช่าไม่รัดกุม ค่าเช่าต่ำกว่าความเป็นจริง หรือเกิดปัญหาผู้เช่าช่วงและผู้บุกรุกที่ไม่ยอมย้ายออกเนื่องจากอ้างสิทธิทำกินมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ ปัญหาความคลุมเครือของแนวเขตที่ดินระหว่างวัดกับที่ดินของรัฐประเภทอื่นหรือที่ดินของเอกชนข้างเคียง ก็นำไปสู่การฟ้องร้องดำเนินคดีที่ยืดเยื้อยาวนาน การศึกษาพิจารณาเรื่องที่ธรณีสงฆ์จึงต้องมองทั้งในมิติของกฎหมายที่ต้องการรักษาทรัพย์สินไว้ให้คงอยู่ มิติทางเศรษฐศาสตร์ในการสร้างรายได้มาบำรุงวัดอย่างเป็นธรรม และมิติทางสังคมในการอยู่ร่วมกับชุมชนรอบวัดอย่างเกื้อกูล (พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), 2569)

จากการเชื่อมโยงประเด็นทั้งหมดเข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าสถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด การบริหารจัดการเงินบริจาค และที่ธรณีสงฆ์ ล้วนเป็นองคาพยพที่แยกออกจากกันไม่ได้และส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบปัญหาที่เกิดขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมส่งแรงสั่นสะเทือนไปยังส่วนอื่น ๆ เช่น การขาดระบบบัญชีเงินบริจาคที่ดีอาจนำไปสู่การสูญเสียเงินที่ควรจะนำไปพัฒนาที่ธรณีสงฆ์ หรือการที่สถานะทางกฎหมายของวัดบางแห่งไม่ชัดเจนอาจทำให้การคุ้มครองทรัพย์สินหย่อนยานลงไป การศึกษาวิจัยและการทำความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านจึงมิใช่เพียงการวิเคราะห์ข้อกฎหมายในเชิงทฤษฎี แต่เป็นการแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานบุคคลและงานทรัพย์สินของคณะสงฆ์ เพื่อให้วัดสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ โดยยังคงรักษาศรัทธาและความบริสุทธิ์ของพระศาสนาไว้ได้อย่างงดงาม การวางรากฐานทางกฎหมายและระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส เที่ยงธรรม และมีประสิทธิภาพ จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยปกป้องศาสนสมบัติอันเป็นของส่วนรวมให้คงอยู่เป็นมรดกทางปัญญาและจิตวิญญาณของสังคมไทยสืบไป

บทบาทหน้าที่ของวัดในฐานะนิติบุคคลและการก่อเกิดศาสนสมบัติจากศรัทธาชุมชน

ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย วัดมิได้ทำหน้าที่เพียงการเป็นศูนย์รวมจิตใจและพื้นที่รองรับการประกอบศาสนพิธีของชุมชนเท่านั้น แต่ในมิติทางกฎหมายวัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลมหาชน ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งการรับรองสิทธิทางกฎหมายดังกล่าว ส่งผลให้วัดมีศักดิ์และสิทธิในการดำเนินนิติกรรมต่าง ๆ ในทางโลกได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้แทนสถาบันตามกฎหมาย โครงสร้างเชิงสถาบันนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการศาสนสมบัติ ซึ่งได้รับจากการบริจาคและการอุทิศทรัพย์สินของพุทธศาสนิกชน การมีสถานะเป็นนิติบุคคลจึงเป็นกลไกเชิงระบบที่เข้ามาจัดระเบียบ ควบคุม และคุ้มครองทรัพย์สินของวัด ไม่ว่าจะเป็นสังหาริมทรัพย์ เงินบริจาค หรืออสังหาริมทรัพย์อย่างที่ดินศาสนสมบัติวัดและที่ธรณีสงฆ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การรับรองสถานะดังกล่าวจึงถือเป็นมาตรการทางกฎหมายที่ช่วยคุ้มครองเจตนารมณ์ในการทำบุญของประชาชน เพื่อสร้างหลักประกันว่าศาสนสมบัติเหล่านั้นจะถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีกฎหมายของรัฐเป็นเครื่องมือสร้างธรรมาภิบาลและความน่าเชื่อถือให้แก่สถาบันสงฆ์ในระยะยาว

สถานภาพทางกฎหมายของวัดในฐานะนิติบุคคลขอบเขตอำนาจและภาระหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้บัญญัติรองรับให้วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมามีสถานภาพทางกฎหมายเป็นนิติบุคคล ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้นักบวชและศาสนสถานมีตัวตนในทางกฎหมายแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา ส่งผลให้วัดมีความสามารถในการทรงสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของวัด ไม่ว่าจะเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่กัลปนา ตลอดจนสามารถเข้าทำนิติกรรมสัญญา ซื้อขาย เช่า หรือเป็นโจทก์จำเลยในชั้นศาลเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของพระศาสนาได้ตามกฎหมาย โดยมีเจ้าอาวาส เป็นผู้แทนของนิติบุคคลในการใช้อำนาจและจัดทำนิติกรรมเหล่านั้น สำหรับขอบเขตอำนาจของวัดผ่านองค์กรผู้แทนอย่างเจ้าอาวาสนั้น

กฎหมายได้กำหนดให้มีอำนาจปกครองดูแลรักษาวัด รวมทั้งจัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ภายใต้ระเบียบมหาเถรสมาคมและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ทว่าอำนาจดังกล่าวก็ไม่ได้ไร้ซึ่งขอบเขต เนื่องจากศาสนสมบัติของวัดเป็นทรัพย์สินที่มุ่งประโยชน์สาธารณะและทำนุบำรุงศาสนา การจะโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดหรือที่ธรณีสงฆ์จึงไม่สามารถทำได้โดยพลการ แต่ต้องกระทำผ่านกระบวนการที่เข้มงวด เช่น การตราเป็นพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา แล้วแต่กรณี เพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สินของพระศาสนาถูกแปรสภาพไปโดยมิชอบ (พระสิทธินิติธาดา, 2559) ในด้านภาระหน้าที่ วัดในฐานะนิติบุคคลมีพันธกิจหลักในการทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เจ้าอาวาสและบุคลากรในวัดมีหน้าที่ต้องจัดการดูแลศาสนสมบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดและโปร่งใส ต้องจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัดให้ถูกต้องตามกฎกระทรวง ทั้งยังมีหน้าที่ในการปกครอง อบรมสั่งสอน และควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรตลอดจนศิษย์วัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง นอกจากนี้ วัดยังมีภาระหน้าที่ทางสังคมในการเป็นศูนย์รวมจิตใจ จัดการศาสนพิธีและให้การศึกษาอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและรักษาเสถียรภาพอันดีงามของสังคมไทย

กระบวนการก่อรูปของศาสนสมบัติจากทุนทางสังคมและพลังศรัทธาของชุมชน

กระบวนการก่อรูปของศาสนสมบัติ ไม่ได้มีปฐมบทมาจากวัตถุกายภาพ อาทิ อิฐ หิน ปูน ทราย หรือมูลค่าเชิงพาณิชย์ของเม็ดเงินจำนวนมหาศาล แต่เกิดขึ้นจากทุนทางสังคมอันเป็นอัตลักษณ์แห่งสายใยความสัมพันธ์ ความไว้วางใจเชิงโครงสร้าง และบรรทัดฐานค่านิยมร่วมของสมาชิกในชุมชนที่ยึดโยงอยู่กับสถาบันศาสนา ทุนทางสังคมเหล่านี้นับเป็นทรัพยากรนามธรรมอันทรงคุณค่า ซึ่งแปรเปลี่ยนเป็นกลไกขับเคลื่อนส่วนรวมเมื่อชุมชนเกิดฉันทามติร่วมกันในการสร้างสรรค์หรือบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน เมื่อพลวัตแห่งความเลื่อมใสได้รับการกระตุ้นผ่านบทบาทของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางอำนาจทางวัฒนธรรม กระบวนการระดมทรัพยากรจึงอุบัติขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการสละทรัพย์สินโดยศรัทธาจริตและการอุทิศแรงงานในลักษณะบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นงานสถาปัตยกรรมล้วนถูกหล่อหลอมและสลายความแตกต่างในพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์และแฝงเร้นด้วยความหมายทุกหยาดเหงื่อและปัจจัยที่อุทิศให้สะท้อนถึงประจักษ์พยานแห่งการแปรสภาพจากทุนนามธรรมไปสู่ทุนทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้ ส่งผลให้วัตถุสถานเหล่านั้นมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางสถาปัตยกรรมทั่วไปแต่ปฏิสนธิตนขึ้นเป็นศาสนสมบัติ อันศักดิ์สิทธิ์ที่เปี่ยมล้นด้วยอุดมการณ์ จิตวิญญาณ และคุณค่าเชิงสัญลักษณ์อันสะท้อนถึงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่ฝังรากลึกในชุมชน โดยกระบวนการก่อรูปของศาสนสมบัติจากทุนทางสังคมและพลังศรัทธาของชุมชน อาทิ กระบวนการก่อรูปของศาสนสมบัติภายในวัดเทวราชกุญชร ล้วนเป็นผลึกธารแห่งพลังศรัทธาและทุนทางสังคมที่ถักทอร้อยเรียงร่วมกันมาอย่างยาวนาน จนเกิดเป็นโบราณสถานอันทรงคุณค่าและสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่งดงามหาชมได้ยาก จิตวิญญาณและความเลื่อมใสของชุมชนได้แปรเปลี่ยนเป็นความร่วมมือร่วมใจในการจัดสร้างอาคารเทวราชธรรมสภา เพื่อเป็นแหล่งศึกษาสถาปัตยกรรมอันวิจิตรตลอดจนการร่วมกันสืบทอดองค์ความรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์ไม้สักทอง ที่รวบรวมประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและลำดับพระสังฆราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้เป็นสมบัติทางปัญญาของแผ่นดิน นอกจากนี้ พลังแห่งความศรัทธายังสะท้อนเด่นชัดผ่านพระเจดีย์ทรงเครื่องสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่ได้รับการบูรณะตามแบบแผนของกรมศิลปากรอย่างประณีต โดยสร้างสรรค์ด้วยความจำนงอันบริสุทธิ์เพื่ออัญเชิญผอบทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐาน

ณ ปลายยอดพระเจดีย์สูงสุด ศาสนสมบัติทั้งหมดนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่สิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ แต่เป็นอนุสรณ์สถานแห่งความรักและความหวงแหนในรากเหง้าวัฒนธรรม ที่ชุมชนร่วมกันส่งมอบจากรุ่นสู่รุ่น (พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต พุ่มพวง), 2564)

สถานะทางกฎหมายของวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างสถาบันสงฆ์กับรัฐ

บทบาทและสถานะทางกฎหมายของวัดในประเทศไทยได้รับการรองรับอย่างเป็นรูปธรรมผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งกำหนดให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน สถานะดังกล่าวส่งผลให้วัดมีสิทธิและหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพย์สินของตนเองภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ โดยมีการแบ่งประเภทของวัดออกเป็นสองลักษณะสำคัญ คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งถือเป็นวัดที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย มีเขตแดนอุโบสถแยกออกจากที่ดินทั่วไป และสำนักสงฆ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนเริ่มต้นของการสร้างวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานเขตสีมา การเป็นนิติบุคคลนี้ทำให้วัดสามารถทำนิติกรรมสัญญาถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและได้รับการคุ้มครอง ทรัพย์สินในฐานะที่วัด หรือที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เด็ดขาดว่าห้ามมิให้บุคคลใดโอนกรรมสิทธิ์ไปด้วยวิธีปกติ เว้นแต่จะตราเป็นพระราชกฤษฎีกาหรือพระราชบัญญัติ อีกทั้งยังได้รับความคุ้มครองจากการยึดทรัพย์เพื่อบังคับคดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของรัฐในการทำนุบำรุงและปกป้องพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

ในเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับรัฐนั้น มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลและถ่วงดุลซึ่งกันและกันผ่านกลไกทางกฎหมายรัฐบาลโดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภ์ และทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก โดยมีมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ มีอำนาจออกกฎมหาเถรสมาคมเพื่อระเบียบเรียบร้อยของสังฆมณฑล ขณะเดียวกัน รัฐได้เข้ามามีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนและกำกับดูแลผ่านทางฝ่ายบริหาร โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่เป็นเลขานุการของมหาเถรสมาคม สนองงานคณะสงฆ์ และบริหารงบประมาณอุดหนุนจากภาครัฐ โครงสร้างนี้แสดงให้เห็นว่าแม้สถาบันสงฆ์จะมีอำนาจในการปกครองตนเองในทางธรรมและวินัยสงฆ์ แต่ในทางกฎหมายและการบริหารจัดการเชิงระบบ ยังคงต้องพึ่งพิงและอยู่ภายใต้กรอบกติกาของรัฐ เพื่อให้การดำเนินงานของศาสนจักรเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาประเทศและความสงบเรียบร้อยของสังคมไทย โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับรัฐไทยมีลักษณะการแบ่งแยกทางอำนาจหน้าที่อย่างเป็นเอกเทศโดยรัฐยอมรับให้คณะสงฆ์เป็นองค์กรทางศาสนาที่มีอำนาจปกครองตนเองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎมหาเถรสมาคม ส่งผลให้การแต่งตั้งหรือถอดถอนพระสังฆาธิการไม่อยู่ในอำนาจตรวจสอบของศาลปกครอง เพราะไม่ใช่การใช้อำนาจทางปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐ ทว่าในขณะเดียวกัน รัฐยังคงเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยการรับรองสถานะทางกฎหมายทางโลก โดยกำหนดตามมาตรา 45 ให้พระภิกษุผู้มีอำนาจปกครองเหล่านี้มีสถานะเป็นเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา เพื่อคุ้มครองและเอื้อให้การบริหารศาสนจักรมีความศักดิ์สิทธิ์และสอดรับกับกลไกความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอย่างสมดุล (วัชรากรณ์ อนุพันธ์, 2566)

สภาพปัญหาและความท้าทายในการบริหารจัดการเงินบริจาคและการจัดทำบัญชีทรัพย์สินของวัดตามหลักธรรมาภิบาล

ในปัจจุบันการบริหารจัดการเงินบริจาคและทรัพย์สินของวัดในประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างสูงด้านความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของหลักธรรมาภิบาล สภาพปัญหาที่พบเห็นได้บ่อย คือ วัดส่วนใหญ่ยังคงใช้ระบบการจัดการแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาความไว้วางใจในตัวบุคคล เช่น เจ้าอาวาส หรือไวยาวัจกร เป็นหลัก โดยขาดการทำบัญชีรายรับ รายจ่ายที่ได้มาตรฐานสากล เงินบริจาคจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้ามาผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งตู้บริจาค การจัดงานวัด หรือการทอดผ้าป่า มักไม่มีการออกหลักฐานการรับเงินที่ชัดเจน ทำให้เสี่ยงต่อการรั่วไหลและการทุจริตประพฤติมิชอบ

ปัญหาด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ในการบริหารจัดการเงินบริจาค

การบริจาคทุนทรัพย์จากสาธารณชนจะสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมทางสังคม แต่ปัญหาด้านความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในองค์กรการกุศลยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญ การขาดการชี้แจงสถานะทางการเงิน ตลอดจนระบบบัญชีและการตรวจสอบจากหน่วยงานภายนอกที่ไม่ได้มาตรฐาน ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อการทุจริตและการจัดสรรงบประมาณที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ ความคลุมเครือในกระบวนการรายงานรายรับ รายจ่ายดังกล่าว ไม่เพียงแต่ลดทอนความน่าเชื่อถือและความเป็นมืออาชีพขององค์กรเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบเชิงลบต่อความเชื่อมั่นของสาธารณชน ซึ่งอาจนำไปสู่การลดลงของการสนับสนุนทางการเงินในภาคประชาสังคมระยะยาว กระบวนการบริหารจัดการเงินบริจาคในปัจจุบันมักประสบปัญหาขาดความโปร่งใส เนื่องจากไม่มีการชี้แจงบัญชีรายรับ รายจ่ายที่ชัดเจน รวมถึงขาดกลไกการตรวจสอบจากภาคส่วนภายนอก และระบบบัญชีมาตรฐานสากล ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงต่อการรั่วไหลของเงินทุนและพฤติกรรมการแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ อีกทั้งปัญหาด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ในการบริหารจัดการเงินบริจาคและเงินอุดหนุนของวัดในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงรอยรั่วทางกฎหมายที่เกิดจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งมอบอำนาจเด็ดขาดในการบริหารจัดการให้แก่เจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว จนอาจกลายเป็นช่องโหว่สำคัญที่เอื้อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนและการทุจริตเชิงโครงสร้างได้ง่าย การขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขวิกฤตศรัทธาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นการปฏิรูปวางระเบียบการจัดการทรัพย์สินตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเคร่งครัด ควบคู่ไปกับการบังคับใช้พระธรรมวินัยอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ควรกระจายอำนาจด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยจัดทำทะเบียนทรัพย์สิน ตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายให้ถูกต้องแม่นยำ และแต่งตั้งคณะกรรมการวัดที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อกำหนดนโยบายและมาตรการทางกฎหมายที่รัดกุมอันจะช่วยยกระดับระบบการเงินของวัดให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับหลักธรรมวินัยอย่างยั่งยืน (พระมหาวิทยา คำรัง และเพิ่ม หลวงแก้ว, 2568)

ตารางที่ 1 ตารางสรุปกฎหมาย และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด

กฎหมาย/กฎกระทรวง	สาระสำคัญและบทบาทหน้าที่	ประเด็นปัญหา/ช่องโหว่ทางกฎหมาย
1. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม)	• มาตรา 37 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี	• การรวมศูนย์อำนาจ: มอบอำนาจเด็ดขาดในการบริหารจัดการทรัพย์สินให้แก่เจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว

ตารางที่ 1 ตารางสรุปกฎหมาย และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับสถานะทางกฎหมายและการคุ้มครองทรัพย์สินของวัด (ต่อ)

กฎหมาย/กฎกระทรวง	สาระสำคัญและบทบาทหน้าที่	ประเด็นปัญหา/ช่องโหว่ทางกฎหมาย
	• มาตรา 38 ให้เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป (มีฐานะเป็นนิติบุคคล) • มาตรา 40 การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง	• ความเสี่ยงทางธรรมาภิบาล: กลายเป็นช่องโหว่สำคัญที่เอื้อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนและการทุจริตเชิงโครงสร้างได้ง่าย หากขาดการตรวจสอบ
2. กฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความใน พ.ฎ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่าด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติ	• กำหนดให้การจัดหาผลประโยชน์จากศาสนสมบัติของวัด (เช่น การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร) ต้องทำเป็นหนังสือและได้รับความเห็นชอบตามเกณฑ์ • กำหนดให้วัดต้องจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย และบัญชีทรัพย์สินของวัดให้ถูกต้อง	• ระบบบัญชีล้าสมัย: แม้จะกำหนดให้ทำบัญชี แต่ในทางปฏิบัติส่วนใหญ่ยังเป็นระบบดั้งเดิม พึ่งพาความไว้วางใจในตัวบุคคล ขาดมาตรฐานสากล • ขาดการตรวจสอบภายนอก: ไม่มีกลไกการบังคับตรวจสอบบัญชีจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นมาตรฐาน
3. ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยการแต่งตั้งไวยาวัจกร	• กำหนดคุณสมบัติ หน้าที่ และขั้นตอนการแต่งตั้ง “ไวยาวัจกร” ซึ่งเป็นคฤหัสถ์ที่ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่จัดการเงินและทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย	• การผูกขาดความไว้วางใจ: ระบบพึ่งพาตัวบุคคล (เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร) เป็นหลัก หากขาดกลไกคณะกรรมการร่วมจะทำให้เสี่ยงต่อการรั่วไหลและการทุจริต

กฎหมายว่าด้วยสิทธิในที่ดินของวัด การแบ่งประเภทและการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ที่ตั้งวัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา

ตามกฎหมายไทย ที่ดินของวัดถือเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาและได้รับความคุ้มครองอย่างเข้มงวด โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้จำแนกประเภทที่ดินของวัดออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ที่ตั้งวัด ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของโบสถ์ วิหาร และเสนาสนะเพื่อการทำสังฆกรรม ที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ดินที่เป็นสมบัติของวัดแต่ไม่ได้ใช้เป็นที่ตั้งวัดโดยตรง โดยมักจะนำไปหาผลประโยชน์เพื่อบำรุงวัด และ ที่กัลปนา ซึ่งเป็นที่ดินที่ผู้อุทิศให้เพื่อนำผลประโยชน์และรายได้ไปใช้ทำนุบำรุงพระศาสนาหรือวัดใดวัดหนึ่งเป็นการเฉพาะ ในด้านการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ กฎหมายได้กำหนดมาตรการคุ้มครองขั้นสูงสุดไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ที่ดินของวัดสูญหาย โดยที่ดินทั้ง 3 ประเภทนี้จะไม่สามารถโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่กันได้ด้วยนิติกรรมทั่วไป เว้นแต่จะมีการตราเป็นพระราชกฤษฎีกาหรือพระราชบัญญัติเท่านั้น นอกจากนี้ ที่ดินของวัดยังไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี ทำให้บุคคลภายนอกไม่สามารถฟ้องร้องยึดทรัพย์หรือยึดที่ดินของวัดไปขายทอดตลาดเพื่อชำระหนี้ได้ และที่สำคัญที่สุด คือ ไม่สามารถยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดได้

สิทธิในที่ดินของวัดตามกฎหมาย การจำแนกประเภทและการคุ้มครองกรรมสิทธิ์

ในทางกฎหมายและพระพุทธศาสนา ที่ดินของวัดถือเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญยิ่งและได้รับความคุ้มครองเป็นพิเศษตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทหลักตามลักษณะการใช้ประโยชน์และเจตนาของผู้บริจาค ประการแรก คือ ที่ตั้งวัด หมายถึง ผืนดินที่ตัววัดตั้งอยู่รวมถึงบริเวณของวัดนั้น ๆ ประการที่สอง คือ ที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็นที่ดินที่เป็นสมบัติของวัดแต่ไม่ได้ใช้เป็นที่ตั้งวัดโดยตรง โดยอาจนำไปจัดหาผลประโยชน์เพื่อบำรุงวัด และประการสุดท้าย คือ ที่กัลปนา อันหมายถึง ที่ดินที่เจ้าของยกผลประโยชน์หรือรายได้ทั้งหมดหรือบางส่วนให้แก่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศล แต่กรรมสิทธิ์ในที่ดินอาจยังคงเป็นของเอกชนหรือโอนมาเป็นของวัดตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ การจำแนกประเภทนี้ช่วยให้การบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเป็นไปอย่างมีระบบและตรงตามเจตนารมณ์ของมหาชน ทั้งนี้ สิทธิของวัดในทรัพย์มรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย ย่อมจำกัดเฉพาะทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ และพระภิกษุนั้นต้องมีภูมิลำเนา ณ วัดดังกล่าวขณะถึงแก่มรณภาพ ทั้งนี้ เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ในทางตรงกันข้าม หากเป็นทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาจำเดิมก่อนอุปสมบท ทรัพย์สินดังกล่าวย่อมตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายลักษณะมรดกอนุวัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624 (ภิรนา พุทธรัตน์, 2560)

กลไกการคุ้มครองกรรมสิทธิ์และลักษณะพิเศษทางกฎหมาย

เนื่องจากที่ดินของวัดจัดเป็นศาสนสมบัติเพื่อประโยชน์สาธารณะ กฎหมายจึงวางมาตรการคุ้มครองไว้อย่างเข้มงวดและเด็ดขาดเพื่อป้องกันการสูญเสียที่ดินพุทธจักร โดยมีหลักการสำคัญ คือ ที่ดินของวัดเป็นทรัพย์สินที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี หมายความว่าเจ้าหนี้ไม่สามารถฟ้องร้องเพื่อยึดหรืออายัดที่ดินของวัดไปขายทอดตลาดเพื่อชำระหนี้ได้ นอกจากนี้ ที่ดินของวัดยังไม่อาจยกอายุความขึ้นต่อสู้ได้ หมายความว่าเอกชนรายใดจะเข้ามาครอบครองที่ดินวัดเป็นเวลานานเท่าใด ก็ไม่สามารถอ้างการครอบครองปรปักษ์เพื่อแย่งกรรมสิทธิ์ไปได้ และท้ายที่สุด การโอนกรรมสิทธิ์ที่ตั้งวัดหรือที่ธรณีสงฆ์จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อมีการตราเป็นพระราชบัญญัติ หรือพระราชกฤษฎีกาเท่านั้น กฎหมายเหล่านี้นับเป็นเกราะป้องกันอันแข็งแกร่งที่ช่วยรักษาผืนดินศาสนาให้คงอยู่คู่สถาบันสงฆ์ กลไกการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ในศาสนสมบัติของวัดตามกฎกระทรวง พ.ศ. 2564 ได้สะท้อนถึงลักษณะพิเศษทางกฎหมายที่มีความเข้มงวดเป็นพิเศษ โดยมีการวางระบบควบคุมการจัดประโยชน์เหนือที่ดินของวัดไม่ว่าจะเป็นที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่วัดที่จัดประโยชน์ ไว้อย่างเป็นขั้นตอนและเป็นสัดส่วน ผ่านการแบ่งเกณฑ์ระยะเวลาการเช่าออกเป็นสามระดับ เพื่อดุลอำนาจระหว่างการบริหารจัดการภายในวัดและการกำกับดูแลจากองค์กรส่วนกลาง ซึ่งหากเป็นการเช่าระยะสั้นไม่เกินสามปี ทางวัดสามารถดำเนินการได้เองเพื่อความคล่องตัว แต่หากเป็นการเช่าระยะยาวที่เกินสามปีขึ้นไปจนถึงสิบปี หรือมากกว่านั้น กฎหมายกำหนดเงื่อนไขสำคัญให้ต้องผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และต้องได้รับอนุญาตจากมหาเถรสมาคมเสียก่อนเสมอ มาตรการทางกฎหมายที่รัดกุมนี้ไม่ได้มีขึ้นเพื่อจำกัดสิทธิ์ แต่เป็นกลไกเชิงป้องกันที่มีมิติด้านการคุ้มครองทรัพย์สินของพระพุทธศาสนาในระยะยาว เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายหรือการผูกขาดประโยชน์อันมิชอบ และป้องกันไม่ให้ผู้บริหารวัดนำที่ดินไปจัดหาประโยชน์ในลักษณะที่ขัดต่อหลักศาสนวินัย กฎกระทรวงฉบับนี้จึงถือเป็นเครื่องมือทางกฎหมายชิ้นสำคัญที่ช่วยรักษาดุลยภาพ ระหว่างการสร้างรายได้บำรุงวัดและการดำรงอยู่ของศาสนสมบัติอย่างยั่งยืน (พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์ (สุทัศน์ กิตตินาโม) และวรพจน์ ถนอมกุล, 2567)

บทบาทและข้อจำกัดของหน่วยงานกำกับดูแลในปัจจุบัน

หน่วยงานกำกับดูแลในปัจจุบันเปรียบเสมือนป้อมปราการที่คอยปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงพวกเขามีบทบาทสำคัญในการสร้างกติกาเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการแข่งขันที่เป็นธรรมและการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างรัดกุมทว่าภายใต้ความพยายามเหล่านั้น พวกเขากำลังเผชิญข้อจำกัดอันหนักอึ้งจากกฎหมายที่มักจะปรับตัวไม่ทันเทคโนโลยีที่ก้าวกระโดดปัญหาขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางและทรัพยากร ทำให้การตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมายมักเดินตามหลังนวัตกรรมใหม่ ๆ อยู่หนึ่งก้าวเสมอหน่วยงานเหล่านี้จึงต้องดิ้นรนอย่างหนักเพื่อหาจุดตัดที่สมบูรณ์แบบระหว่างการควบคุมที่ปลอดภัยและการไม่ปิดกั้นการเติบโตของโลกยุคใหม่

กรณีศึกษาที่เป็นข้อพิพาทที่ธรณีสงฆ์ของวัดศาลามีชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคำสั่งศาลฎีกาในคดีขออนุญาตฎีกา ซึ่งกระทำขึ้นในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ คดีหมายเลขที่ ครพ. 2650/2568 ประจำปีพุทธศักราช 2568 เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการ เป็นผู้รับรองสำเนาถูกต้อง คดีนี้เป็นข้อพิพาทในเรื่องที่ดินและการขับไล่ ระหว่าง วัดศาลามีชัย ในฐานะโจทก์ และ นางสาวปราณีต ในฐานะจำเลย

เหตุการณ์ในคดีสืบเนื่องมาจาก จำเลยได้ทำการยื่นคำร้องขออนุญาตฎีกาและคำร้องขอทุเลาการบังคับคดีในระหว่างฎีกา พร้อมทั้งยื่นฎีกาคัดค้านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ภาค 8 ซึ่งได้มีคำพิพากษาลงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2566

ต่อมา ศาลฎีกา โดยแผนกคดีคำสั่งคำร้องและขออนุญาตฎีกา ได้ทำการตรวจสำนวนและประชุมปรึกษาหารือกันแล้ว มีความเห็นพ้องกันว่า ฎีกาที่จำเลยยื่นมานั้น ไม่ถือเป็นปัญหาสำคัญที่ศาลฎีกาจำต้องหยิบยกขึ้นวินิจฉัยตามที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 249 โดยศาลได้ให้เหตุผลประกอบว่า ประเด็นตามฎีกาดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาที่เกี่ยวพันกับประโยชน์สาธารณะ หรือความสงบเรียบร้อยของประชาชนแต่อย่างใด อีกทั้งกรณีนี้ คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ภาค 8 ก็ไม่ได้เป็นการวินิจฉัยข้อกฎหมายที่สำคัญซึ่งยังไม่เคยมีแนวคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกามาก่อน และการที่ศาลฎีกาจะรับวินิจฉัยคดีนี้ก็ไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาการตีความทางกฎหมายเพิ่มเติม นอกจากนี้ เมื่อศาลได้พิจารณาประกอบกันทั้งในส่วนของข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้ว เห็นว่าผลของการพิจารณาก็ไม่อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญใด ๆ ในคำพิพากษาเดิมของศาลอุทธรณ์ภาค 8 ได้

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมด ศาลฎีกาจึงมีคำสั่งเด็ดขาด ไม่อนุญาตให้จำเลยฎีกา โดยให้ยกคำร้องขออนุญาตฎีกา ไม่รับฎีกาของจำเลย รวมถึงให้ยกคำร้องขอทุเลาการบังคับคดีในระหว่างฎีกา และไม่รับคำแก้ฎีกาของโจทก์ด้วย

สรุป

กล่าวโดยสรุปสถานะทางกฎหมายของวัดในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้รับการรับรองให้เป็นนิติบุคคลและเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาเพื่อเอื้อต่อการใช้อำนาจปกครองดูแล และบริหารจัดการศาสนสมบัติอันเกิดจากทุนทางสังคมและพลังศรัทธาอันบริสุทธิ์ของชุมชน แต่ในทางปฏิบัติกลับต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายเชิงโครงสร้างรอบด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในเรื่องปัญหารอยรั่วทางกฎหมาย

ที่มอบอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจไว้เพียงแค่ตัวบุคคลอย่างเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงขาดทักษะและความเข้าใจในระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินสมัยใหม่ จนนำไปสู่ปัญหาความคลุมเครือ ขาดความโปร่งใสและการไร้ซึ่งระบบบัญชีรายรับ รายจ่ายที่ได้มาตรฐานสากลในการตรวจสอบเงินบริจาคและเงินอุดหนุน ท่ามกลางกระแสสังคมโลกยุคปัจจุบันที่พยายามเรียกร้องหาความถูกต้องและหลักธรรมาภิบาลในศาสนสถาน ขณะเดียวกันในมิติของการคุ้มครองที่ดินของวัดไม่ว่าจะเป็นที่ตั้งวัด ที่กัลปนา หรือที่ธรณีสงฆ์ แม้จะมีมาตรการทางกฎหมายอันเคร่งครัดที่ห้ามมิให้ผู้ใดบุกรุกครอบครอง โอนกรรมสิทธิ์ หรือนำไปบังคับคดีขายทอดตลาด เว้นแต่จะตราเป็นพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา รวมถึงกฎกระทรวง พ.ศ. 2564 ที่วางระบบแบ่งเกณฑ์ควบคุมการจัดประโยชน์เช่าที่ดินไว้อย่างเป็นสัดส่วน ทว่าในความเป็นจริงกลับยังคงประสบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ การจัดหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ที่ไม่รัดกุม ตลอดจนข้อพิพาทเรื่องแนวเขตและการเวนคืนที่ยืดเยื้อยาวนาน ด้วยเหตุนี้ การปฏิรูปและการพัฒนากลไกทางกฎหมายเพื่อเปิดระบบให้ภาคประชาชนและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ตลอดจนการกระจายอำนาจสู่คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินที่โปร่งใส จึงเป็นกุญแจสำคัญและเป็นทางออกสูงสุดที่จะช่วยขจัดวิกฤตศรัทธา พร้อมทั้งปกป้องรักษาศาสนสมบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อธำรงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้เป็นเสาหลักทางจิตวิญญาณของสังคมไทยได้อย่างสง่างามและยั่งยืน ทั้งนี้ ขอเสนอข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาระบบการบริหารจัดการของวัด ได้ดังนี้ กระจายอำนาจการบริหารและยกระดับมาตรฐานทางบัญชี ควรปรับแก้กฎหมายหรือระเบียบเพื่อลดการผูกขาดอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ตัวบุคคล (เจ้าอาวาสและไวยาวัจกร) โดยจัดตั้งคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาช่วยดูแล พร้อมทั้งบังคับใช้ระบบบัญชีรายรับ - รายจ่ายให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อขจัดความคลุมเครือและสร้างความโปร่งใสในการจัดการเงินบริจาค และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและชุมชนร่วมตรวจสอบ ควรพัฒนากลไกที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมและคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบการบริหารจัดการศาสนสมบัติเพื่อให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่สังคมเรียกร้อง ซึ่งกุญแจสำคัญนี้จะช่วยขจัดวิกฤตศรัทธาและสร้างความโปร่งใสได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโภคางกุล. (2019). การบริหารจัดการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาค และทรัพย์สินของวัด. Journal, Silpakorn University, 12(5), 167-180.

นิติพันธ์ อินทโชติ. (2563). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 3(3), 52-60.

พระครูปริยัติกิตตยาภรณ์ (สุทัศน์ กิตตินาโม) และวรพจน์ ถนอมกุล. (2567). ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดระยะเวลาและการคุ้มครองการให้เช่าที่ดินของวัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, 9(4), 198-209.

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต พุ่มพวง). (2564). ศาสนสมบัติภายใน วัดเทวราชกุญชร วรวิหาร. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(4), 131-141.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระใบฎีกาสุชินนะ อนิญชิโต. (2563). การจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 5(2), 66-77.

พระมหาวิทยา คำรัง และเพิ่ม หลวงแก้ว. (2568). มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค. วารสารปัญญาปณิธาน, 10(1), 403-416.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2505). ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 79 ตอนที่ 115 หน้าที่ 29 (31 ธันวาคม 2505).

พระสิทธินิติธาดา. (2559). สถานภาพทางกฎหมายของวัดที่มิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์. วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์, 5(1), 53-81.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร). (2569). กฎหมายคณะสงฆ์ว่าด้วยทรัพย์สินของวัดและการบริจาคในนามวัด. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 9(1), 256-269.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร) และคณะ. (2566). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดนนทบุรี. Journal of Buddhist Innovation and Management, 6(4), 53-67.

ภิรนา พุทธรัตน์. (2560). สิทธิของวัดในทรัพย์มรดกของพระภิกษุตามกฎหมาย. วารสารวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง, 6(1), 18-27.

วชิระ ศิริลักษ์. (2566). สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. วารสารพุทธศาสน์สังคมร่วมสมัย, 2(1), 57-62.

วัชรากรณ์ อนุพันธ์. (2566). การปกครองคณะสงฆ์กับคดีเพิกถอนคำสั่งทางปกครอง. วารสารมหาจุฬาคชสาร, 14(1), 9-19.

บทความวิจัย

รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง*

MEDITATION PRACTICES FOR ENHANCING MENTAL HEALTH AMONG OLDER ADULTS IN LAMPANG PROVINCE

นฤมล จิวัฒนาสุข[1*], พระกิตติเชษฐ์ เปรมสกุล[2]

Narumon Jiwattanasuk[1*], Phra Kittiched Premsakul[2]

[1]วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

[1]International Buddhist Studies College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phranakorn Sri Ayutthaya, Thailand

[2]คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

[2]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phranakorn Sri Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: narumonji@gmail.com

*Tel: 089-799-7709

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง 2) พัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตในจังหวัดลำปาง และ 3) ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง การวิจัยดำเนินการด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสานวิธีแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ 35 คน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมผ่านการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 17 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วย พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และผู้สูงอายุ รวมทั้งการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูป/คน และ 3) การวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อประเมินประสิทธิผลโดยทดลองใช้รูปแบบกับกลุ่มผู้สูงอายุ 35 คน โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุเผชิญปัญหาทางจิตใจสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้สึกโดดเดี่ยว ความกดดันจากบทบาทในครอบครัวและความวิตกกังวลด้านสุขภาพ 2) รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตสำหรับผู้สูงวัยที่พัฒนาขึ้นเป็นการบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 และพุทธานุสสติ ประกอบด้วย การเจริญสติแบบกลุ่ม 1 วัน การปฏิบัติด้วยตนเองที่บ้านต่อเนื่อง 14 วันผ่านสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติและการเจริญสติแบบกลุ่มอีก 1 วัน และ 3) ผลการประเมินประสิทธิผลพบว่า สุขภาพจิตของผู้สูงอายุยกระดับจากเกณฑ์ปกติสู่เกณฑ์ที่ดีกว่าคนทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Mean เพิ่มขึ้นจาก 45.43 เป็น 51.23, $t = 5.835$, $p < .01$) โดยข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อนว่าผู้สูงอายุมีความกังวลลดลง นอนหลับดีขึ้นและสามารถจัดการความเครียดได้ดีขึ้น

คำสำคัญ: การปฏิบัติธรรม, ผู้สูงอายุ, พุทธานุสสติ, สติปัฏฐาน 4, สุขภาพจิต

* Received 30 May 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 17 August 2026

Abstract

This research aimed to 1) Study problems and current mental health of older adults in Lampang province, 2) Develop a meditation practice for enhancing mental health in Lampang province, and 3) Evaluate the effectiveness of meditation practice for enhancing mental health among older adults in Lampang Province. The study employed a mixed methods research design consisting of three phases: 1) A qualitative study exploring the problems and current mental health among 35 older adults through in-depth interviews; 2) A qualitative study to develop meditation practice through in-depth interviews with 17 key informants, including Vipassanā masters, Buddhist scholars, older adults, together with focus group discussion of 9 experts; and 3) A quantitative and qualitative study to evaluate the effectiveness of meditation practice among 35 older adults using questionnaires and in-depth interviews. The findings revealed that: 1) Older adults experienced three major psychological challenges, namely feelings of loneliness, pressure from family responsibilities, and anxiety about health issues; 2) The developed meditation practice to enhance mental health of older adults integrated the Four Foundations of Mindfulness (Satipaṭṭhāna 4) and the Recollection of the Buddha (Buddhānussati). The program began with a one-day group mindfulness practice, followed by 14 consecutive days of self-practice at home using digital MP3 audio media featuring dhamma songs for the Recollection of the Buddha (Buddhānussati) , and concluded with another one-day of meditation practice.; and 3) The effectiveness evaluation demonstrated that the mental health of older adults improved significantly from the normal range to a level higher than that of the general population (Mean increased from 45.43 to 51.23, $t = 5.835$, $p < .01$). Qualitative findings further indicated that participants experienced reduced anxiety, improved sleep quality, and enhanced ability to manage stress.

Keywords: Meditation Practice, Older Adults, Buddhānussati, Four Foundations of Mindfulness, Mental Health

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดในปี พ.ศ. 2574 การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2023); (United Nations, 2023) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ World Health Organization, National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุทั่วโลกกำลังเผชิญกับปัญหาความโดดเดี่ยวและภาวะซึมเศร้าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (World Health Organization, 2021); (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2022)

ในระดับประเทศ ปัญหาความโดดเดี่ยว การอยู่อาศัยเพียงลำพัง และการขาดการสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มที่สูญเสียคู่ชีวิตหรือมีโรคประจำตัว (World Health Organization, 2021); (United Nations, 2023) แม้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาและต้องการเข้าร่วมกิจกรรมทางธรรมะเพื่อพัฒนาจิตใจแต่ข้อจำกัดด้านร่างกาย เช่น ความเสื่อมถอยตามวัย และข้อจำกัดด้านจิตใจ เช่น ความสิ้นหวังและการขาดแรงจูงใจกลับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การเข้าถึงกิจกรรมดังกล่าวเป็นไปได้อย่างจำกัด ส่งผลให้ปัจจุบันยังขาดรูปแบบการดูแลสุขภาพจิตที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตและเอื้อต่อการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องของผู้สูงอายุในชุมชน

สำหรับบริบทของจังหวัดลำปางซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (National Statistical Office, 2023); (Department of Older Persons, 2022) ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย สังคม และบทบาทในครอบครัวซึ่งอาจส่งผลต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตในระยะยาวจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพจิตที่เหมาะสมกับบริบทและข้อจำกัดของผู้สูงอายุในพื้นที่

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาทั้งหมด แม้การดูแลสุขภาพจิตวิถีพุทธจะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจโดยการปฏิบัติธรรมสามารถช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล และส่งเสริมความสงบทางจิตใจของผู้สูงอายุได้ แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดเรื่องรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและขาดการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน งานวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมที่บูรณาการหลักสติปัฏฐานสี่และพุทธานุสสติร่วมกับสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ ซึ่งออกแบบให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในบริบทชุมชนไทยและสามารถเข้าถึงได้ง่ายในชีวิตประจำวัน โดยคาดว่าประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัยนี้ จะเป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่สำคัญในการช่วยบรรเทาความโดดเดี่ยวและยกระดับสุขภาวะทางจิตของผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดลำปางได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) (Creswell, J. W. & Creswell, J. D., 2023) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสภาพปัจจุบันโดยมุ่งเน้นการสำรวจและทำความเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในบริบทพื้นที่วิจัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมในระยะถัดไป สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์เบื้องต้น ได้แก่ ผู้สูงอายุ จำนวน 50 คน ซึ่งเป็นสมาชิกของโรงเรียนชมรม

ผู้สูงอายุ ตำบลแม่ปะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากการวิจัยในระยะนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งทำความเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในเชิงลึก จึงให้ความสำคัญกับการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงและสามารถให้ข้อมูลที่มีความลุ่มลึกและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย อันจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมในระยะถัดไปได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่วิจัย จากผู้ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) ซึ่งประกอบด้วย 1) มีสภาพร่างกายแข็งแรง และ 2) สามารถเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรม ณ มูลนิธิพุทธะมหาเมตตาได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยระยะนี้จำนวนทั้งสิ้น 35 คน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนถึงประสบการณ์ สภาพปัญหา วิธีการจัดการกับอารมณ์ และภาวะสุขภาพจิตทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เริ่มต้น แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างดังกล่าวได้รับการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และได้มีการคำนวณค่าดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index; CVI) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า CVI ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (Polit, D. F. & Beck, C. T., 2006) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริง ข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมได้จะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) ตามแนวทางของ Braun, V. & Clarke, V. เพื่อดำเนินการสังเคราะห์ประเด็นหลัก (Themes) และระบุความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ซึ่งผลการวิเคราะห์ในระยะนี้จะถูกนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการออกแบบและพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมในระยะที่ 2 ต่อไป (Braun, V. & Clarke, V., 2022)

ระยะที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบและพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ โดยอาศัยข้อมูลจากผลการศึกษาในระยะที่ 1 ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านสุขภาพจิตผู้สูงอายุและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะหลักสติปัฏฐาน 4 และพุทธานุสสติ เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบรูปแบบการปฏิบัติธรรม โดยหลักสติปัฏฐาน 4 นั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์ และโทมนัสเพื่อบรรลุญายธรรมเพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ควบคู่ไปกับการใช้หลักพุทธานุสสติซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างนวัตกรรมธรรมคีตะเพื่อเป็นสื่อเกื้อกูลให้ผู้สูงอายุได้เจริญพุทธานุสสติ อันหมายถึง การระลึกถึงพระพุทธเจ้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตลอดจนสอดคล้องกับคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เอกธัมมบาลี ซึ่งอธิบายว่าการเจริญกรรมฐานหมวดนี้มีอานิสงส์สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การทำจิตให้ร่าเริงเบิกบานเป็นประโยชน์ และ 2) การเป็นบาทฐานสู่การเห็นแจ้งตามความเป็นจริง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

ต่อจากนั้นได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูป/คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูล

เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนา และความเหมาะสมของกิจกรรมปฏิบัติธรรม และ 3) ผู้วิจัยยังได้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เพื่อร่วมกันพิจารณาวิเคราะห์ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสอดคล้องและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้จริง

ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม (Zanarini, M. C. et al., 1996) โดยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างนั้นได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ซึ่งพิจารณาคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (CVI) ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป พร้อมทั้งปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งหมดจะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญของภาวะจิตใจ ปัจจัยจากบริบทสังคม ครอบครัว และบุคคล ผลลัพธ์จากการดำเนินการในระยะนี้ทำให้ได้รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่พัฒนาขึ้นจากการบูรณาการข้อมูลเชิงประจักษ์ องค์ความรู้จากวรรณกรรมและข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยมีลักษณะเป็นรูปแบบการปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการ ที่ประกอบด้วย การปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มควบคู่กับการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองผ่านการใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความพร้อมและเหมาะสมสำหรับการนำไปทดลองใช้จริงในระยะที่ 3 ต่อไป

ระยะที่ 3 เพื่อประเมินประสิทธิผลรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่ประกอบด้วยการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ครอบคลุมทั้งด้านผลลัพธ์เชิงสถิติและประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม (Geiger, P. J. et al., 2016)

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการทดลอง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จำนวน 35 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกันกับในระยะที่ 1 โดยได้มาจากการใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลงานวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามประเมินสุขภาพจิตผู้สูงอายุฉบับสั้น (Thai Geriatric Mental Health Assessment Tool: T-GMHA-15) โดย ศูนย์สุขภาพจิตที่ 5 กรมสุขภาพจิต และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างซึ่งได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบคุณภาพอย่างเป็นระบบ โดยแบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตามเกณฑ์ที่กำหนด การวิจัยครั้งนี้ได้ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.822 ซึ่งอยู่ในระดับดีและเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือวิจัยมีความสอดคล้องภายในของข้อคำถามและมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนแบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ

โดยมีการคำนวณค่าดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (CVI) และคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า CVI ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง (ศูนย์สุขภาพจิตที่ 5 กรมสุขภาพจิต, 2569)

ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองเริ่มต้นด้วยการเก็บข้อมูลก่อนการทดลอง (Pre-test) ผ่านแบบประเมินสุขภาพจิตผู้สูงอายุฉบับสั้น (Thai Geriatric Mental Health Assessment Tool: T-GMHA-15) โดย ศูนย์สุขภาพจิตที่ 5 กรมสุขภาพจิต จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มเป็นระยะเวลา 1 วัน และมอบสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมนำกลับไปใช้ปฏิบัติธรรมด้วยตนเองที่บ้านอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์สุขภาพจิตที่ 5 กรมสุขภาพจิต, 2569) โดยเลือกระยะเวลาที่สามารถวัดประสิทธิผลที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เป็นระยะเวลา 14 วัน (Srisuwan, P. et al., 2025); (Dellefield, K. S. & McDougall, G. J., 1996) เมื่อครบกำหนดระยะเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยใช้การวัดหลังการทดลอง (Post-test) ด้วยแบบประเมินสุขภาพจิตฉบับเดียวกัน (Haberlin, S., 2024)

ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมการวิจัยภายหลังเสร็จสิ้นการทดลอง เพื่อสะท้อนประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติธรรม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการ

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณจะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การคำนวณค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และทดสอบความแตกต่างของคะแนนสุขภาพจิตก่อนและหลังการทดลองด้วยสถิติการทดสอบทีแบบจับคู่ (Paired Sample t-test) (Wankhade, T. et al., 2025) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) อย่างเป็นระบบ เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของรูปแบบการปฏิบัติธรรมอย่างครบถ้วน (Sparby, T., 2020)

จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมในการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขใบรับรอง ว.809/2568 ลงวันที่ 20 ธันวาคม 2568

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง สามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์หลัก 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง พบว่า ผู้สูงอายุ จำนวน 35 คน จากโรงเรียนชมรมผู้สูงอายุ ตำบลแม่ปะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีสภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตโดยใช้การวิเคราะห์เชิงธีมได้ 3 ประเด็น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 คือ ปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดที่เกิดจากการอยู่ลำพังและการสูญเสีย ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวโดยเฉพาะผู้ที่สูญเสียคู่สมรสหรือเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน มีแนวโน้มเผชิญกับความเหงา ความโดดเดี่ยว และความวิตกกังวลเกี่ยวกับในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดความคิดฟุ้งซ่านและนอนไม่หลับ

ประเด็นที่ 2 คือ ความเครียดที่เกิดจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งมีสาเหตุมาจากความกังวล ความผิดหวัง และความไม่สบายใจ โดยเฉพาะพฤติกรรมของบุตรหลานที่ประพฤติตนไม่ถูกต้องตามศีลธรรม ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกทุกข์ใจและผิดหวังในบทบาทของความเป็นบุพการี นอกจากนี้ ผู้สูงอายุจำนวนมากมีภาระในการเลี้ยงดูหลาน ผู้สูงอายุบางรายทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่เจ็บป่วย ซึ่งเป็นการเพิ่มภาระการดูแล อันจะนำไปสู่การสะสมความเครียดในระยะยาว

ประเด็นที่ 3 คือ ความกังวลด้านสุขภาพกาย โดยผู้สูงอายุมีความเครียดจากโรคประจำตัวและความเจ็บป่วยของตนเอง เช่น โรคความดันโลหิตสูงและโรคมะเร็ง แม้ได้รับการรักษาแล้วแต่ยังต้องติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความวิตกกังวลและความไม่มั่นคงทางอารมณ์ในระยะยาว

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุยังคงเผชิญปัจจัยเสี่ยงสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความโดดเดี่ยวจากการอยู่ลำพังและการสูญเสีย ความเครียดจากครอบครัวและความกังวลด้านสุขภาพกาย ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ควบคุมได้ยากและส่งผลต่อภาวะสุขภาพจิต ดังนั้น การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวันจึงมีความสำคัญเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุรู้เท่าทันและยอมรับความจริงของชีวิต ลดความวิตกกังวล และดำรงชีวิตอย่างมั่นคงในบั้นปลายชีวิต

ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตจึงควรออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทปัญหาดังกล่าว โดยเน้นการลดความเหงา เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและส่งเสริมกลไกการเผชิญปัญหาที่เหมาะสมตามหลักพุทธธรรม อันนำไปสู่วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง พบว่า รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปางได้รับการพัฒนาขึ้นโดยบูรณาการข้อมูลเชิงประจักษ์จากผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทางวิชาการและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบรูปแบบการปฏิบัติธรรม โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักสติปัฏฐานสี่และหลักพุทธานุสสติ ในส่วนของหลักสติปัฏฐานสี่นั้นได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการปฏิบัติ

ในกระบวนการพัฒนา ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 รูป/คน ซึ่งมุ่งเน้นการรวบรวมประสบการณ์เชิงลึก มุมมอง และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ขณะเดียวกัน การสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน เพื่อยืนยันองค์ประกอบของรูปแบบก่อนนำไปสู่การสรุปรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่สมบูรณ์ ผลการวิเคราะห์เชิงธีมสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบที่เหมาะสมควรมีลักษณะเป็นการปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการที่ผสมผสานการปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มกับการปฏิบัติด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยออกแบบให้ตอบสนองต่อปัญหาสำคัญที่ค้นพบในระยะที่ 1 ได้แก่ 1) ความเหงาและการอยู่ลำพัง 2) ความเครียดจากครอบครัว และ 3) ความกังวลด้านสุขภาพกาย ทั้งนี้ ได้มีการเชื่อมโยงแต่ละประเด็นปัญหาเข้ากับกิจกรรมในหลักสูตรอย่างเป็นระบบและผ่านการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง ดังมีรายละเอียดตามด้านล่าง

พบว่า รูปแบบดังกล่าวได้รับการออกแบบโดยบูรณาการข้อมูลเชิงประจักษ์จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสติปัฏฐานสี่ และพุทธานุสสติ เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูป/คน และการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์องค์ประกอบ ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของรูปแบบ ผลการวิเคราะห์เชิงธีมสะท้อนว่า รูปแบบที่เหมาะสมควรมีลักษณะเป็นการปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการที่ผสมผสานการปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มกับการปฏิบัติด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องโดยสอดคล้องกับบริบทปัญหาสำคัญ ได้แก่ ความเหงา ความเครียดจากครอบครัว และความกังวลด้านสุขภาพกาย

ประเด็นที่ 1 ความเหงา การอยู่คนเดียว และความกังวลด้านความปลอดภัย

ปัญหาที่พบ ผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังประสบความเหงา วิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยส่วนตัว และมีความรู้สึกสูญเสีย เช่น การสูญเสียคู่ชีวิต

กิจกรรมในรูปแบบ เน้นการปฏิบัติธรรมแบบกลุ่ม เช่น กิจกรรมนันทนาการที่ออกแบบมาเพื่อบรรเทาความเครียดและส่งเสริมสุขภาพจิต ผู้เข้าอบรมได้ฝึกปฏิบัติการเดินจงกรมและนั่งสมาธิเพื่อเสริมสร้างสติและความสงบสุขภายใน นอกจากนี้ ยังมีการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวมือ (กำหนอ - เหยียดหนอ) เพื่อเป็นรูปแบบให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเองที่บ้านอย่างต่อเนื่องและสามารถประยุกต์ใช้ให้รู้เท่าทันอารมณ์และความคิด โดยเฉพาะเมื่อเกิดความรู้สึกว้าเหว่หรือโดดเดี่ยว

ประเด็นที่ 2 ปัญหาครอบครัวและความกังวลเกี่ยวกับลูกหลาน

ปัญหาที่พบ ผู้สูงอายุประสบความเครียดจากพฤติกรรมของลูกหลาน ความสัมพันธ์ในครอบครัว รวมถึงความกังวลและความทุกข์ใจจากการเห็นบุตรหลานประพฤติตนไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมและคุณค่าที่ตนยึดถือส่งผลให้เกิดความผิดหวัง ความวิตกกังวล และความเครียดสะสม

กิจกรรมในรูปแบบ มุ่งเน้นแนวทางแบบองค์รวมเพื่อคลี่คลายความเครียดที่เกี่ยวเนื่องกับปัญหาครอบครัว กระบวนการเริ่มต้นจากการบูรณาการสื่อธรรมะคีตะเข้ากับการเดินจงกรมซึ่งจะช่วยทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถเจริญสติและเกิดการปล่อยวางได้ดียิ่งขึ้น ควบคู่ไปกับการเจริญเมตตาภาวนาที่ช่วยให้ขัดเกลาจิตใจให้เกิดความเอื้ออาทรต่อสมาชิกในครอบครัว ลดการเพ่งโทษหรือการตัดสินผู้อื่น นอกจากนี้ ยังมีการบรรยายธรรมจากพระวิปัสสนาจารย์เพื่อเป็นกุศโลบายในการเสริมสร้างปัญญาและมีแนวทางในการรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวและการครองตนในกรอบศีลธรรมอันดีงาม ในด้านการจัดการอารมณ์ผู้สูงอายุจะได้ฝึกการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวมือ (กำหนอ - เหยียดหนอ) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับให้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ท้ายที่สุดยังมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวเพื่อเสริมสร้างสายสัมพันธ์ในครอบครัว

ประเด็นที่ 3 ความกังวลด้านสุขภาพและความไม่แน่นอนของชีวิต

ปัญหาที่พบ ผู้สูงอายุมีความกังวลเกี่ยวกับโรคประจำตัว สภาวะสุขภาพของตนเอง และสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสร้างความวิตกกังวลอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของชีวิต

กิจกรรมในรูปแบบ รูปแบบการปฏิบัติธรรมนี้ออกแบบเพื่อบรรเทาความกังวลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยใช้กิจกรรมนันทนาการเพื่อลดความเครียดและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม ควบคู่กับการเจริญสติผ่านการเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวมือ (กำหนอ - เหยียดหนอ) รวมทั้งการเจริญสติในการรับประทานอาหาร การเดินจงกรมด้วยธรรมะคีตะ การเจริญเมตตาภาวนาและการฟังธรรมบรรยายจากพระวิปัสสนาจารย์เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสติ เท่าทันความคิดและอารมณ์ที่เข้ามา เข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต ยอมรับความเสื่อมของร่างกาย และส่งเสริมสุขภาวะทางจิตให้ดียิ่งขึ้น

รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่พัฒนาขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มระยะเวลา 1 วัน รอบที่ 1

จัด ณ มูลนิธิพุทธะมหาเมตตา อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐานสี่ ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกตัวในปัจจุบันขณะ ลดความฟุ้งซ่านและความเครียดจากปัญหาครอบครัว ผู้สูงอายุมีความสุข จิตใจเบิกบานแจ่มใส มีสติและสามารถตระหนักรู้เท่าทันความคิดหรืออารมณ์ของตนเองได้ในทุกสถานการณ์ ซึ่งงานวิจัยรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปางนี้มีการออกแบบกิจกรรมให้มีความเรียบง่าย เหมาะสมกับข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุและครอบคลุมมิติทางกาย จิตใจ และสังคม โดยเน้นการบูรณาการการเจริญสติร่วมกับธรรมะคีตะเพื่อส่งเสริมสุขภาวะจิตใจของผู้สูงอายุ

ระยะที่ 2 การปฏิบัติธรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง 14 วัน

เป็นการต่อยอดการเรียนรู้สู่ชีวิตประจำวันผ่านการใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ โดยออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทผู้สูงอายุอย่างเฉพาะเจาะจง ตัวอุปกรณ์เครื่องเล่นได้รับการออกแบบให้ใช้งานง่าย มีปุ่มขนาดใหญ่ ไม่ซับซ้อน และเหมาะสมกับข้อจำกัดด้านการมองเห็นและการใช้งานของผู้สูงอายุ รูปแบบดังกล่าวจึงเป็นนวัตกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน

สำหรับรูปแบบการปฏิบัติธรรมด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง 14 วัน จะมีการใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ โดยมีเป้าหมายที่จะแก้ปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะความรู้สึกเดียวดายจากการสูญเสียคนรัก โดยเปลี่ยนความคิดถึงให้กลายเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้าผ่านพุทธานุสสติ อันเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางจิตใจอย่างมีนัยสำคัญ โดยการประยุกต์ใช้สื่อธรรมะเชิงสร้างสรรค์ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและรับรู้ได้ง่ายนั้นจะมีประสิทธิภาพในการกระตุ้นความสนใจและฟื้นฟูสุขภาวะทางจิตใจได้อย่างดีและการปฏิบัติธรรมโดยใช้ธรรมะคีตะจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขและสุขภาพจิตดีขึ้น

ระยะที่ 3 การปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มระยะเวลา 1 วัน รอบที่ 2

ภายหลังการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง 14 วัน ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มอีกครั้งเป็นระยะเวลา 1 วัน เพื่อทำหน้าที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทบทวนประสบการณ์การปฏิบัติในรูปแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กิจกรรมในระยะนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม และทำให้ผู้สูงอายุสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ภายในกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นรูปแบบบูรณาการเชิงพุทธนวัตกรรมแบบ 3 ระยะ ที่ผสานการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งสามารถส่งเสริมพัฒนาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์และมีความพร้อมอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการทดลองปฏิบัติจริงเพื่อประเมินประสิทธิผลในระยะที่ 3 ต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินประสิทธิผลรูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง

ผลการประเมินเชิงปริมาณ พบว่า ภาวะสุขภาพจิตของกลุ่มผู้สูงอายุก่อนเข้ารับการอบรมโดยภาพรวมผู้สูงอายุมีระดับสุขภาพจิตอยู่ในเกณฑ์เท่ากับคนทั่วไป โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองอยู่ที่ 45.43 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.60 คะแนนสุขภาพจิตเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 51.23 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 4.43 ซึ่งอยู่ในระดับที่ดีกว่าประชากรทั่วไป การทดสอบความแตกต่างของคะแนนสุขภาพจิตก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการด้วยสถิติ Paired Sample t-test พบว่า คะแนนสุขภาพจิตหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 5.835$, $p < .01$) สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการปฏิบัติธรรมที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมและยกระดับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปางได้อย่างมีประสิทธิผล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบคะแนนสุขภาพจิตก่อนและหลังการฝึกอบรมในผู้เข้าร่วมกลุ่มผู้สูงอายุ

ช่วงเวลาที่ทำการประเมิน	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับสุขภาพจิต	ค่าสถิติทดสอบที	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
การประเมินก่อนการอบรม	35	45.43	4.60	เท่ากับประชากรทั่วไป		
การประเมินหลังการอบรม	35	51.23	4.43	ดีกว่าประชากรทั่วไป	5.835	< .01

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพภายหลังการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 ระยะ พบว่า ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางจิตดีขึ้น โดยกิจกรรมปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มระยะเวลา 1 วัน ช่วยส่งเสริมการมีสติผ่านการเดินจงกรมและการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวมือ (กำหนอ - เหยียดหนอ) ส่วนการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองต่อเนื่อง 14 วันโดยใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ ช่วยให้ผู้สูงสามารถปฏิบัติธรรมควบคู่กับกิจวัตรประจำวัน ส่งผลให้รู้สึกผ่อนคลายมีความสุขและลดความรู้สึกโดดเดี่ยว สำหรับการปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มในระยะสุดท้ายอีก 1 วันเป็นการทบทวนและเสริมสร้างความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติธรรมภาคปฏิบัติ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อรูปแบบกิจกรรมส่งผลให้สุขภาวะทางจิตได้รับการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง อภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาและภาวะสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดลำปาง ผลการวิเคราะห์เชิงลึกสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะความเปราะบางทางอารมณ์และจิตใจของผู้สูงวัยที่กำลังเผชิญกับปัจจัยกดดันหลัก 3 ประการที่บั่นทอนความมั่นคงทางจิตใจ ประการแรก คือ ความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้างซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงจากการต้องอยู่อาศัย

เพียงลำพังและการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ไม่ว่าจะเป็นคู่ชีวิตหรือเพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน สภาวะเช่นนี้ผลักดันให้ผู้สูงอายุอยู่กับความเศร้าโศก เกิดความคิดฟุ้งซ่าน ขาดแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตและนำไปสู่ปัญหาการนอนไม่หลับเรื้อรัง ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องปัจจัยทำนายภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่พบว่า ความโดดเดี่ยวทางสังคมและการขาดเครือข่ายสนับสนุนทางจิตใจจากการอาศัยอยู่คนเดียวเป็นสาเหตุรากฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ความวิตกกังวลในการใช้ชีวิตและกระตุ้นให้เกิดโรคซึมเศร้าในกลุ่มผู้สูงอายุ (ธนวัฒน์ คงธรรม, 2566) ประการที่ 2 คือ ความเครียดและความกดดันที่เกิดจากความสัมพันธ์และบทบาทภายในครอบครัว ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องแบกรับภาระหนักในการเลี้ยงดูบุตรหลาน หรือต้องเผชิญกับความผิดหวังเมื่อบุตรหลานมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความกังวลและความทุกข์ใจแก่ผู้สูงอายุ ความกังวลใจเหล่านี้ก่อตัวเป็นความทุกข์สะสมในระยะยาว ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตำบลหนองชุมพลเหนือ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ที่พบว่า ภาระผูกพันในการดูแลหลานแทนบิดามารดาที่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านนั้นส่งผลกระทบเชิงลบต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุโดยตรง ทำให้เกิดภาวะความเครียดรุนแรงและเพิ่มความเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีนัยสำคัญ (พวงแก้ว แสนคำ และคณะ, 2568) ประการที่ 3 ยังพบปัญหาความกังวลด้านสุขภาพกายที่เสื่อมถอยตามกาลเวลาและการเผชิญกับโรคเรื้อรังต่าง ๆ ทำให้เกิดความหวาดกลัวต่อความเจ็บป่วยและความไม่แน่นอนของชีวิต ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง Mental Health of Older Adults ที่พบว่า การเสื่อมถอยของสมรรถภาพร่างกายและโรคเรื้อรังเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุและก่อให้เกิดความทุกข์ทางจิตใจ ความวิตกกังวลและภาวะซึมเศร้าได้ (World Health Organization, 2025) ปัจจัยความเสี่ยงทั้ง 3 ประการนี้ล้วนเป็นสิ่งเร้าภายนอกที่ควบคุมได้ยากและเป็นอุปสรรคสำคัญในการรักษาดุลยภาพทางอารมณ์ของผู้สูงวัย

2. ผลการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้บูรณาการองค์ความรู้ทางวิชาการและข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมเชิงพุทธที่ตอบโจทย์ข้อจำกัดทางกายภาพและวิถีชีวิตของผู้สูงวัยอย่างแท้จริง กระบวนการดังกล่าวตกผลึกเป็นรูปแบบการปฏิบัติธรรม 3 ระยะ ที่ผสมผสานหลักสติปัฏฐาน 4 และหลักพุทธานุสสติเข้าด้วยกันอย่างแยบยล โดยเริ่มต้นจากการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแบบกลุ่มที่เน้นการเจริญสติผ่านการเคลื่อนไหวมือและการเดินจงกรม ตามด้วยการให้ผู้สูงอายุกลับไปปฏิบัติด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องที่บ้านเป็นระยะเวลา 14 วัน การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างรากฐานความมั่นคงทางจิตใจ ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกตัวในปัจจุบันขณะ สามารถรู้เท่าทันและปล่อยวางจากความยึดติดหรือความเครียดต่าง ๆ ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในผู้ป่วยจิตเวช ที่พบว่า การฝึกสติปัฏฐาน 4 ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดความตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางความคิด ลดอารมณ์ด้านลบและพัฒนาความสงบทางใจได้อย่างยั่งยืน (นันทนา มวลเมืองสอง, 2568) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในบริบทของผู้ป่วยจิตเวชและผู้สูงอายุโดยเฉพาะการส่งเสริมการรู้เท่าทันอารมณ์และการจัดการความทุกข์ทางใจอย่างเหมาะสมนอกจากการเจริญสติผ่านหลักสติปัฏฐาน 4 แล้ว งานวิจัยครั้งนี้ยังได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธานุสสติผ่านสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ เพื่อเสริมสร้างที่พึ่งทางใจและลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุ งานวิจัยยังมีการประพันธ์บทเพลงธรรมะที่มีเนื้อหาเพื่อใช้ในการระลึกถึงพระพุทธเจ้ามีชื่อเพลงว่า พุทธะเคียงข้างเธอ

ในเนื้อหาธรรมะคีตะยังกล่าวถึงการระลึกถึงพระพุทธเจ้าจนตราบลมหายใจสุดท้ายเหมาะสมกับการเตรียมจิตในวาระสุดท้ายของผู้สูงวัยเป็นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับเหตุการณ์ของ ผู้เจ็บหนักและถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวรอความตายที่ระเบียงบ้าน ในวาระสุดท้าย เขาไม่มีที่พึ่งอื่นใด จึงได้น้อมจิตมีความเลื่อมใสระลึกถึงพระพุทธเจ้าในเวลาใกล้ตาย เมื่อตายไปแล้วมีอานิสงส์แห่งการมีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งในลมหายใจสุดท้ายจึงส่งผลให้เขาไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566) กล่าวโดยสรุป คือ การเตรียมจิตก่อนตายหรือมรณานุสติโดยการระลึกถึงพระพุทธเจ้าจิตที่ยึดเหนี่ยวพระพุทธเจ้าในยามสิ้นลม จะไม่หวาดกลัวต่อมรณภัยและเป็นจิตที่ผ่องใส นำไปสู่สุคติภูมิ กุศโลบายนี้มีส่วนช่วยยกระดับสภาวะจิตใจให้เบิกบานและปราศจากความหวาดกลัว สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง Application of Mindfulness Meditation with Dhamma Song for Senior Practitioner: A Case Study of Buddhamahametta Foundation ที่พบว่า การบูรณาการหลักการเจริญสติร่วมกับธรรมะคีตะ สามารถช่วยฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม (Supavanichyanon, K. et al., 2024)

3. ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการปฏิบัติธรรมแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ โดยข้อมูลเชิงปริมาณยืนยันว่าคะแนนสุขภาพจิตเฉลี่ยของผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นจากระดับปกติไปสู่เกณฑ์ที่ดีกว่าคนทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นการสะท้อนศักยภาพของรูปแบบที่ได้รับการออกแบบมาอย่างเหมาะสม ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีการตระหนักรู้ในตนเองที่ดีขึ้น สามารถจัดการกับอารมณ์เชิงลบ ลดทอนความวิตกกังวล และมีคุณภาพการนอนหลับที่ลึกและยาวนานขึ้น การบูรณาการสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติเข้ากับชีวิตประจำวันยังช่วยให้การปฏิบัติธรรมดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับวิธีชีวิตของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องในเชิงหลักการกับงานวิจัย ที่พบว่า การพัฒนาจิตใจและปัญญาตามหลักภาวนา 4 มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุทั้งด้านกาย จิต สังคม และปัญญา (รัสรินทร์ ชุติวิบูลย์ฉัตร, 2565) ขณะที่การวิจัยครั้งนี้พบว่า การประยุกต์ใช้สติปัฏฐาน 4 ร่วมกับพุทธานุสสติและสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติช่วยเสริมสร้างการรู้เท่าทันตนเอง ความมั่นคงทางจิตใจ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิผล

นอกเหนือจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกของผู้สูงอายุแล้ว ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติในการขยายผลไปสู่ระดับครอบครัวและชุมชนอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุเปิดรับฟังสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติภายในบ้าน เนื้อหาทางธรรมและท่วงทำนองที่สงบช่วยเอื้อต่อการสร้างบรรยากาศแห่งสติและความสงบภายในครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าธรรมะคีตะมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อสนับสนุนการปฏิบัติธรรมของผู้สูงอายุเท่านั้น หากยังสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและบรรยากาศแห่งความสงบไปสู่สมาชิกในครอบครัวอันเป็นการขยายผลของการปฏิบัติธรรมจากระดับปัจเจกสู่ระดับครอบครัวและชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องในเชิงหลักการกับงานวิจัยเรื่อง Effect of Music Therapy on Cognitive Function Among Older Adults: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials ที่พบว่า การประยุกต์ใช้ดนตรีและสื่อเสียงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพจิต ฟื้นฟูการทำงานของสมอง และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (Zhou, M. et al., 2025)

และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง Music-based intervention to reduce aggressive behavior in children and adolescents A meta-analysis. Medicine ที่พบว่า การใช้สื่อเสียงและกิจกรรมทางดนตรีบำบัดมีประสิทธิภาพในการเพิ่มความสามารถด้านการควบคุมอารมณ์และลดพฤติกรรมก้าวร้าวในกลุ่มเด็กและวัยรุ่นได้อย่างมีนัยสำคัญ (Ye, P. et al., 2021)

สรุปภาพรวมของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่บูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 พุทธานุสสติ และสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติมีความเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง โดยเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมควบคู่กับกิจวัตรประจำวัน ช่วยส่งเสริมสุขภาพจิต เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ และสนับสนุนการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต จึงมีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุในบริบทอื่น การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายการทดลองไปยังพื้นที่หรือภูมิภาคอื่น เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงทั่วไปและเสริมสร้างความเข้มแข็งของผลการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ 1 รูปแบบการปฏิบัติธรรมบูรณาการเชิงพุทธนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในบริบทชุมชนลำปาง

งานวิจัยนี้ได้พัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมบูรณาการเชิงพุทธนวัตกรรมซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์จากบริบทชุมชนจริงเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักมหาสติปัฏฐานสี่และพุทธานุสสติ รูปแบบดังกล่าวมีจุดเด่นที่แตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้า คือ การออกแบบให้ตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุที่ค้นพบจากบริบทจริงใน 3 มิติ ได้แก่ ความโดดเดี่ยวจากการอยู่ลำพังและการสูญเสียความเครียดจากบทบาทและสัมพันธภาพในครอบครัว และความกังวลด้านสุขภาพกายที่ส่งผลต่อความไม่มั่นคงทางจิตใจ

รูปแบบการปฏิบัติธรรมนี้เริ่มต้นด้วยการปฏิบัติแบบกลุ่ม 1 วัน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรม ผ่านกิจกรรมที่สอดคล้องกับข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุ เช่น การเจริญสติแบบเคลื่อนไหวมือ (กำหนอ - เหยียดหนอ) การเดินจงกรม และการรับฟังธรรมเพื่อปูพื้นฐานทางจิตใจ จากนั้นจึงเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติด้วยตนเองที่บ้านอย่างต่อเนื่อง 14 วัน ผ่านสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติที่ออกแบบให้ใช้งานง่ายและเหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการเจริญพุทธานุสสติและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ก่อนจะปิดท้ายด้วยการรวมกลุ่มปฏิบัติธรรมอีก 1 วันเพื่อทบทวนและสะท้อนผลการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

ความโดดเด่นของรูปแบบนี้ คือ การปรับกิจกรรมการปฏิบัติแบบกลุ่มให้เข้ากับผู้สูงวัยและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยในช่วงที่ปฏิบัติที่ตนเองที่บ้านผ่านบทเพลงธรรมคีตะเพื่อเจริญพุทธานุสสติในบทเพลงนั้นได้มีเลือกใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มความรู้สึกคุ้นเคย ผลการประเมินประสิทธิผล พบว่า คะแนนสุขภาพจิตเฉลี่ยของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจาก 45.43 เป็น 51.23 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ($t = 5.835$) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยกระดับสุขภาพจิตจากเกณฑ์คนทั่วไปสู่เกณฑ์ที่ดีกว่าคนทั่วไปอย่างชัดเจน องค์ความรู้นี้จึงเป็นแบบจำลองที่มีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างยืดหยุ่น

องค์ความรู้ใหม่ที่ 2 นวัตกรรมพุทธานุสสติผ่านรูปแบบธรรมคีตะเพลง พุทธะเคียงข้างเธอ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

องค์ความรู้ใหม่ที่สอง คือ การพัฒนาสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติในรูปแบบบทเพลงที่มีชื่อว่า พุทธะเคียงข้างเธอ ซึ่งเป็นนวัตกรรมเฉพาะที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบโจทย์ข้อจำกัดในการเข้าถึงการปฏิบัติธรรมของผู้สูงอายุในบริบทชุมชน บทเพลงนี้ไม่ใช่เพียงสื่อเพื่อความเพลิดเพลินหากแต่เป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณที่ได้รับการออกแบบอย่างมีเจตนารมณ์เฉพาะ โดยบูรณาการองค์ประกอบสำคัญเข้าด้วยกัน ได้แก่ หลักพุทธานุสสติและหลักการเจริญสติในชีวิตประจำวัน เช่น การมีสติในการคิด การพูด และการกระทำ จุดเด่นของธรรมะคีตะ คือ การใช้กระบวนการปรับเปลี่ยนความคิดเชิงพุทธเปลี่ยนความรู้สึกสูญเสียและโดดเดี่ยวให้เป็นกลายเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อยกระดับจิตใจจากความทุกข์สู่ความสงบ โดยใช้เนื้อหาที่สะท้อนสภาวะจิตใจของผู้สูงอายุผ่านภาษาท้องถิ่น เพื่อสร้างที่พึ่งทางจิตวิญญาณที่เข้าถึงได้จริงในชีวิตประจำวัน

ธรรมะคีตะนี้ถูกนำไปใช้จริงผ่านวิทยุ MP3 ที่ออกแบบมาให้ใช้งานง่าย ตอบโจทย์ข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ทำให้สามารถเปิดฟังเพื่อเยียวยาจิตใจได้ตลอดเวลา ผลวิจัยชี้ชัดว่าผู้สูงอายุที่ฟังเป็นประจำมีจิตใจที่สงบ ลดความเครียดและนอนหลับได้ดีขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น สื่อเสียงนี้ยังส่งผลเชิงบวกต่อเด็กในบ้าน โดยช่วยลดความหงุดหงิดก้าวร้าวลงได้ นวัตกรรมชิ้นนี้จึงเป็นมากกว่าเครื่องมือดูแลผู้สูงอายุ แต่เป็นสื่อกลางที่ช่วยยกระดับสุขภาวะทางจิตได้ทั้งในระดับบุคคลและครอบครัว บทเพลงธรรมคีตะ พุทธะเคียงข้างเธอ นับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการพุทธศาสตร์ สุนทรียศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับวัยเข้าด้วยกัน ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ในการศึกษาตามบริบทชุมชนไทยมาก่อน นวัตกรรมนี้มีศักยภาพสูงในการต่อยอดสู่ต้นแบบ ธรรมคีตะบำบัดเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยต่อไป จากองค์ความรู้ใหม่ทั้ง 2 สามารถแสดงภาพได้ดังรูป ภาพที่ 1



ภาพที่ 1 รูปแบบนวัตกรรมเชิงภาวนาสององค์ประกอบเพื่อการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุในบริบทชุมชนไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมที่บูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 พุทธานุสสติ และสื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับบริบทปัญหาความเหงา ความกดดันจากครอบครัว และความกังวลด้านสุขภาพ โดยข้อค้นพบสำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติเป็นเครื่องมือสนับสนุนการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน ซึ่งเอื้อต่อการเข้าถึงการปฏิบัติธรรมของผู้สูงอายุและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต รูปแบบดังกล่าวยังแสดงให้เห็นศักยภาพในการขยายผลจากระดับปัจเจกสู่ระดับครอบครัวและชุมชน ผ่านการถ่ายทอดบรรยากาศแห่งสติและความสงบไปสู่สมาชิกในครอบครัว สำหรับข้อเสนอแนะ 1) เชิงนโยบาย หน่วยงานด้านสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรสนับสนุนการบูรณาการกิจกรรมการปฏิบัติธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุในชุมชน 2) เชิงการปฏิบัติ วัด ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และผู้ดูแลผู้สูงอายุ สามารถนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้โดยเฉพาะการใช้สื่อเสียงดิจิทัล MP3 ธรรมะคีตะเพื่อพุทธานุสสติเป็นสื่อสนับสนุนการปฏิบัติธรรมที่บ้าน ซึ่งเหมาะสมกับข้อจำกัดด้านร่างกายและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ และ 3) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบในพื้นที่และบริบทางสังคมที่หลากหลาย ติดตามผลในระยะยาว และเปรียบเทียบกับรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพจิตอื่นเพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงทั่วไปและเสริมสร้างความเข้มแข็งของหลักฐานเชิงวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

ธนวัฒน์ คงธรรม. (2566). ปัจจัยทำนายภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารสาธารณสุขและสุขภาพศึกษา, 3(3), 42-58.

นันทนา มวลเมืองสอง. (2568). การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในผู้ป่วยจิตเวช. วารสารพุทธศาสตร์ มจร อุบลราชธานี, 7(3), 151-160.

พวงแก้ว แสนคำ และคณะ. (2568). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตำบลหนองชุมพลเหนือ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 5(1), 1-12.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2566). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัสรินทร์ ชุติวิบูลย์ฉัตร. (2565). การพัฒนาสันติสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงวัยโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีตำบลสวาย อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(7), 3000-3011.

ศูนย์สุขภาพจิตที่ 5 กรมสุขภาพจิต. (2569). แบบประเมินสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ฉบับสั้น (T-GMHA-15). เรียกใช้เมื่อ 3 มกราคม 2569 จาก https://dmh-elibrary.org/items/show/1454

Braun, V. & Clarke, V. (2022). Thematic Analysis A Practical Guide. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2023). RESEARCH DESIGN: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approach. Thousand Oaks: Sage Publications.

Dellefield, K. S. & McDougall, G. J. (1996). Increasing Metamemory In Older Adults. Nursing Research, 45(5), 284-290.

Department of Older Persons. (2022). Situation of The Thai Older Persons 2022. Bangkok: Amarin Corporations Public Company Limited.

Geiger, P. J. et al. (2016). Mindfulness-Based Interventions for Older Adults: a Review of the Effects on Physical and Emotional Well-Being. Mindfulness, 7(2), 296-307.

Haberlin, S. (2024). Sitting with the Data: Experimenting with Meditative Thematic Analysis. The Qualitative Report, 29(7), 1969-1980.

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2022). Social Isolation and Loneliness in Older Adults: Opportunities for the Health Care System. Washington: National Academies Press.

National Statistical Office. (2023). Population statistics report. Bangkok: National Statistical Office.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2023). The Thirteenth Plan (2023-2027) The National Economic and Social Development Plan. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.

Polit, D. F. & Beck, C. T. (2006). The content validity index: Are you sure you know what's being reported? critique and recommendations. Research in Nursing & Health, 29(5), 489-497.

Sparby, T. (2020). Body, Soul, and Spirit: An Explorative Qualitative Study of Anthroposophic Meditation and Spiritual Practice. Religions, 11(6), 314. https://doi.org/10.3390/rel11060314.

Srisuwan, P. et al. (2025). Efficacy of a group-based 8-week multicomponent cognitive training on cognition, mood and activities of daily living among healthy older adults: A two-year follow-up of a randomized controlled trial. The Journal of Prevention of Alzheimer's Disease, 12(2). https://doi.org/10.1016/j.tjpad.2024.100033.

Supavanichyanon, K. et al. (2024). Application of Mindfulness Meditation with Dhamma Song For Senior Practitioner: A Case Study of Buddhamahametta Foundation, Chiangrak Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya. Journal of MCU Buddhism Review, 8(2), 280-290.

United Nations. (2023). World Social Report 2023: Leaving No One Behind In An Ageing World. New York: United Nations.

Wankhade, T. et al. (2025). An Observational Study to Assess the Reflection of Vipassana Meditation (VM) on the Perception of "Mindfulness" as a Tool for Health Promotion Among Beneficiaries of VM. Cureus, 17(8). https://doi.org/10.7759/cureus.89865.

World Health Organization. (2021). Social isolation and loneliness among older people: advocacy brief. Geneva: World Health Organization.

_____. (2025). Mental health of older adults. Retrieved July 3, 2026, from https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults

Ye, P. et al. (2021). Music-based intervention to reduce aggressive behavior in children and adolescents A meta-analysis. Medicine, 100(4). https://doi.org/10.1097/MD.00000000000 23894.

Zanarini, M. C. et al. (1996). The Revised Diagnostic Interview for Borderlines: Discriminating BPD from other Axis II Disorders. Journal of Personality Disorders, 3(1), 10-18.

Zhou, M. et al. (2025). Effect of Music Therapy on Cognitive Function Among Older Adults: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. The Gerontologist, 65(6). https://doi.org/10.1093/geront/gnaf106.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช*

DEVELOPING A MODEL TO ENHANCE THE COMPETENCE OF DEVELOPMENT ADMINISTRATORS IN THE 21ST CENTURY FOR DISTRICT CHIEFS IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

กัณฑิตา ศรีวิไล*, ชนิกานต์ ใสยเกื้อ, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์

Kantita Sriwilai*, Chanikarn Saikuea, Werayut Chatakan

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Graduate School, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: saannit60@gmail.com

*Tel: 098-229-4191

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในสมรรถนะ 2) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะ และ 3) ตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นไปพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะ และตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น การวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) เพื่อเชื่อมโยงผลการศึกษาความต้องการจำเป็นเชิงปริมาณกับการพัฒนารูปแบบและการตรวจสอบความเหมาะสมอย่างเป็นระบบ แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การศึกษาความต้องการจำเป็น การพัฒนารูปแบบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และการตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาสมรรถนะที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะ และสมรรถนะที่ควรได้รับการพัฒนาเร่งด่วนที่สุด คือ การนำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนานายอำเภอควรเริ่มจากการวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะก่อนกำหนดแนวทางพัฒนา 2) ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนารูปแบบ LSGISCB MODEL ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก และมีจุดเด่น คือ การบูรณาการสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 เข้ากับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และ 3) ผลการตรวจสอบยืนยัน พบว่า รูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับสูง สามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสมรรถนะนายอำเภอ ส่งเสริมภาวะผู้นำ

* Received 12 June 2026; Revised 4 July 2026; Accepted 22 July 2026

การเปลี่ยนแปลง การบริหารเชิงยุทธศาสตร์ การบูรณาการความร่วมมือ และการพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารราชการในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะ, นักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21, นายอำเภอ, การบริหารราชการส่วนภูมิภาค, จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

The purposes of this research article were to 1) Examine the current conditions, desired conditions, and priority needs related to competencies; 2) Develop a competency enhancement model; and 3) Validate a competency enhancement model for 21st-century development administrators serving as district chiefs in Nakhon Si Thammarat Province. The results of the needs assessment were used to develop the competency enhancement model and to examine its validity, appropriateness, feasibility, and usefulness. This study employed a Research and Development (R&D) design using a mixed-methods approach. The mixed-methods design was adopted to systematically integrate the quantitative findings from the needs assessment with the development of the competency enhancement model and the evaluation of its appropriateness. The research was conducted in three phases: 1) Needs assessment, 2) Model development through an expert seminar, and 3) Model validation by a panel of experts. The findings revealed three major results. First, the competency development process with the highest priority need was competency gap assessment, while the competency requiring the most urgent development was change leadership. These findings indicate that the development of district chiefs should begin with an assessment of competency gaps before appropriate development strategies are formulated. Second, the findings from the needs assessment led to the development of the LSGISCB Model, which comprises five major components. The model's distinctive feature is the systematic and continuous integration of the competencies required of 21st-century development administrators into the competency development process. Third, the validation results confirmed that the developed model demonstrated high levels of validity, appropriateness, feasibility, and usefulness. The model can serve as a practical framework for enhancing the competencies of district chiefs by strengthening change leadership, strategic management, collaborative governance, and area-based development in alignment with the demands of public administration in the 21st century.

Keywords: Competency Enhancement Model, 21st-Century Development Administrators, District Chiefs, Public Administration, Nakhon Si Thammarat Province

บทนำ

เทคโนโลยีดิจิทัล สิ่งแวดล้อม การเมืองโลก และกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้การบริหารการพัฒนาเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน จนไม่สามารถดำเนินการด้วยแนวทางเดิมได้อีกต่อไป สอดคล้องกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ที่มุ่งเน้นการบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติ (United Nations, 2015) ขณะเดียวกันภาครัฐจำเป็นต้องปรับสู่การบริหารที่ยืดหยุ่น ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อรับมือกับปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อน (Gerson, D., 2020) ภายใต้บริบทดังกล่าว นักบริหารการพัฒนาจึงต้องมีสมรรถนะด้านการคิดเชิงวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การบริหารการเปลี่ยนแปลง และการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ (เยาวภา รุ่งเรือง และคณะ, 2566); (กชภัทร์ สงวนเครือ, 2566) อีกทั้งการพัฒนาองค์กรภาครัฐยังต้องอาศัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถสร้างวิสัยทัศน์และส่งเสริมการปรับตัวของบุคลากรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง (นันธิดา จันทร์ศิริ, 2561) นายอำเภอเป็นผู้แทนรัฐบาลและหัวหน้าฝ่ายปกครองระดับอำเภอ มีหน้าที่นำนโยบายของรัฐบาลไปสู่การปฏิบัติ บริหารจัดการและประสานการดำเนินงานในระดับพื้นที่ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยมีปลัดอำเภอและหัวหน้าส่วนราชการเป็นกลไกสนับสนุนการดำเนินงาน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2560) นอกจากนี้ นายอำเภอยังมีบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย การอำนวยความเป็นธรรม การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการบูรณาการความร่วมมือผ่านหลัก 5 ร่วม เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Denhardt, J. V. & Denhardt, R. B., 2000); (Ansell, C. & Gash, A., 2008)

ปฏิบัติงานตามภารกิจของรัฐ แต่ต้องพัฒนาไปสู่การเป็นนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ที่มีสมรรถนะด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง การคิดเชิงยุทธศาสตร์ การใช้ข้อมูลและเทคโนโลยี และการสร้างความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ภารกิจที่เพิ่มขึ้นจากกฎหมาย นโยบายของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนของบทบาทและข้อจำกัดในการบูรณาการการทำงาน โดย กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2560) ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างสมรรถนะด้านการบริหารเชิงยุทธศาสตร์ การบริหารการเปลี่ยนแปลง และการสร้างความร่วมมือ ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของการวิจัยครั้งนี้ พบว่า การประเมินช่องว่างสมรรถนะและการนำการเปลี่ยนแปลงเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาเร่งด่วน สะท้อนว่าระบบการพัฒนาสมรรถนะในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับบริบทการบริหารราชการยุคใหม่ ขณะที่งานวิจัยที่ผ่านมาแม้จะศึกษาการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารภาครัฐอย่างกว้างขวาง แต่ยังไม่ปรากฏรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเฉพาะสำหรับนายอำเภอและสอดคล้องกับบริบทของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความหลากหลายของพื้นที่ทั้งโซนเขา ป่า นา และเล จึงเกิดช่องว่างทางวิชาการและเชิงปฏิบัติที่ควรได้รับการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมต่อไป

จะเห็นได้ว่า นายอำเภอเป็นกลไกสำคัญในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคระดับอำเภอ ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) และผู้บริหารจัดการพื้นที่ รับผิดชอบการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และการพัฒนาพื้นที่ให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน จนได้รับการยอมรับ

ในบทบาทผู้บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ตามภารกิจสำคัญของกระทรวงมหาดไทย อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทการบริหารราชการในปัจจุบัน นายอำเภอต้องรับผิดชอบภารกิจจากรัฐบาล กระทรวงมหาดไทย และหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนของบทบาท ข้อจำกัดในการบูรณาการการทำงาน และการขับเคลื่อนภารกิจบางด้านไม่สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมรรถนะผู้นำหรือผู้บริหารภาครัฐในภาพรวม แต่ยังขาดรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะที่ออกแบบเฉพาะสำหรับนายอำเภอในฐานะนักบริหารการพัฒนา และยังไม่มีการพัฒนารูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทการบริหารพื้นที่ของจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของสมรรถนะ เพื่อนำผลการศึกษามาพัฒนาและตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และสามารถนำไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพนายอำเภอให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารและการพัฒนาพื้นที่ในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น มุ่งศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง) ปลัดเทศบาล และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครศรีธรรมราช รวม 379 คน กำหนดเกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวในช่วงเก็บรวบรวมข้อมูลและมีประสบการณ์ด้านการประสานงาน การบริหารราชการ หรือการพัฒนาพื้นที่ร่วมกับนายอำเภอ ส่วนเกณฑ์คัดออก ได้แก่ ผู้ที่พ้นจากตำแหน่ง ย้ายออกนอกพื้นที่ หรือไม่สามารถให้ข้อมูลได้ครบถ้วน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ได้ 191 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนของตำแหน่งเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ปลัดอำเภอ ปลัดเทศบาล และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล แล้วสุ่มอย่างง่ายจากบัญชีรายชื่อในแต่ละชั้น (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ทั้งนี้ หากผู้ที่สุ่มได้ไม่เข้าเกณฑ์ ไม่ยินยอมให้ข้อมูล

หรือแบบสอบถามไม่สมบูรณ์ จะสุ่มรายชื่อสำรองจากชั้นเดียวกันเพื่อคงสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่าง 2) เครื่องมือวิจัย ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย การพิทักษ์สิทธิ์ และการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ภายหลังการเก็บข้อมูล ได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความสมเหตุสมผลของแบบสอบถามก่อนวิเคราะห์ หากพบข้อมูลไม่สมบูรณ์หรือผิดปกติจะคัดออก และใช้เฉพาะแบบสอบถามที่สมบูรณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีความต้องการจำเป็นปรับปรุง ($PNI_{modified}$) ตามสูตรดังนี้ $PNI_{modified}$ = (I-D)/ D (โดยที่ I = ค่าเฉลี่ยสภาพที่พึงประสงค์, D = ค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบัน) พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ ดำเนินการยกร่างรูปแบบและตรวจสอบคุณภาพด้วยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ท่าน คัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยนักวิชาการหรืออาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์หรือสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก จำนวน 4 ท่าน ผู้บริหารระดับสูงของจังหวัดนครศรีธรรมราช (ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือรองผู้ว่าราชการจังหวัด) จำนวน 4 ท่าน และนายอำเภอที่มีผลงานดีเด่น จำนวน 2 ท่าน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกให้เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารราชการส่วนภูมิภาค การพัฒนาสมรรถนะผู้บริหาร การบริหารการพัฒนา หรือการขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี มีผลงานหรือบทบาทที่เกี่ยวข้อง และสามารถให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติได้อย่างรอบด้าน การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญจากภาควิชาการ ภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายและลดอคติในการพัฒนารูปแบบ และ 2) เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แบบบันทึกการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่เปรียบเทียบความสอดคล้องของความคิดเห็น และสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุงองค์ประกอบของรูปแบบและคู่มือในประเด็นที่มีนัยสำคัญต่อความเหมาะสมของรูปแบบ

ระยะที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ ดำเนินการตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ โดยสอบถามนายอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีพื้นที่โซนเขา ป่า นา และเล มีรายละเอียด ดังนี้ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 ท่าน คัดเลือกแบบเจาะจงจากนายอำเภอหรือผู้เคยดำรงตำแหน่งนายอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดเกณฑ์ให้มีประสบการณ์บริหารราชการระดับอำเภอไม่น้อยกว่า 5 ปี มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ด้านการบริหารพื้นที่ การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ การบูรณาการความร่วมมือ หรือการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ และได้รับการยอมรับว่ามีภาวะผู้นำและสมรรถนะด้านการบริหารการพัฒนา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติงานจริง และ 2) เครื่องมือและการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยพิจารณาความสอดคล้องจาก 3 ด้าน ได้แก่ 1) แหล่งข้อมูล คือ กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ทรงคุณวุฒิ 2) วิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม

การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์เนื้อหา และ 3) การเปรียบเทียบข้อค้นพบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมตรวจสอบความครบถ้วนและความสอดคล้องของผลการวิจัยทั้ง 3 ระยะ ก่อนนำไปปรับปรุงเป็นรูปแบบฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการสร้างองค์ความรู้จากสภาพปัญหาไปสู่แนวทางแก้ไขที่ยั่งยืน ดังนี้

ระยะที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน และสภาพพึงประสงค์ของกระบวนการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอ และการจัดลำดับความต้องการจำเป็น พบว่า สภาพปัจจุบันของกระบวนการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.27) ขณะที่สภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.84) และมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นโดยรวมเท่ากับ 0.480 โดยด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะ ($PNI_{modified}$ = 0.502) รองลงมา คือ การกำหนดพฤติกรรม ($PNI_{modified}$ = 0.498) และการใช้ผลการปฏิบัติงานจริงวัดผล ($PNI_{modified}$ = 0.497) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า กระบวนการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอยังมีช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่กับสภาพที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะการประเมินช่องว่างสมรรถนะ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการวางแผนพัฒนารายบุคคล การเลือกวิธีพัฒนา และการติดตามผล หากขาดการประเมินที่ชัดเจน การพัฒนาย่อมไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำข้อค้นพบดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการออกแบบรูปแบบโดยกำหนดให้การประเมินช่องว่างสมรรถนะเป็นขั้นตอนหลักของกระบวนการพัฒนา เพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และการจัดทำแผนพัฒนารายบุคคลอย่างเป็นระบบ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ พบว่า สภาพปัจจุบันในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.29) ขณะที่สภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.80) และมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นโดยรวมเท่ากับ 0.460 โดยสมรรถนะที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การนำการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{modified}$ = 0.480) รองลงมา คือ ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ($PNI_{modified}$ = 0.469) และธรรมาภิบาลและความโปร่งใส ($PNI_{modified}$ = 0.459) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การนำการเปลี่ยนแปลง เป็นสมรรถนะที่ควรได้รับการพัฒนาเร่งด่วนที่สุด เนื่องจากนายอำเภอต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบาย เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และความต้องการของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำข้อค้นพบนี้มาใช้เป็นฐานในการออกแบบรูปแบบโดยมุ่งเสริมสร้างความสามารถด้านการคิดเชิงยุทธศาสตร์ การบริหารการเปลี่ยนแปลง การตัดสินใจภายใต้สถานการณ์ที่ซับซ้อน และการขับเคลื่อนความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวเป็นการศึกษาขั้นต้น ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลจากปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง) ปลัดเทศบาล และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล

ในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 191 ราย เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่จริงกับสิ่งที่คาดหวังผลการวิจัยเชิงปริมาณสะท้อนให้เห็นว่า มีประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาเร่งด่วน 2 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านกระบวนการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอ คือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะ และ 2) ด้านสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 คือ การนำการเปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่า ผลการวิจัยระยะที่ 1 ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยทำให้ทราบสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และลำดับความต้องการจำเป็นที่ควรได้รับการพัฒนา ซึ่งข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานเชิงประจักษ์สำคัญสำหรับนำไปสู่การพัฒนารูปแบบในระยะที่ 2

ระยะที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลจากการศึกษาความต้องการจำเป็นในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎี และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ท่าน จนพัฒนาเป็น LSGISCB MODEL ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ รูปแบบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยวิธีดำเนินงานเชื่อมโยงโดยตรงกับผลการวิเคราะห์ PNI กล่าวคือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะซึ่งมีค่า PNI สูงสุด ถูกกำหนดเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนา ส่วนสมรรถนะด้านการนำการเปลี่ยนแปลงถูกนำมาเป็นแกนหลักของกิจกรรมการพัฒนา ผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การโค้ชและการเป็นพี่เลี้ยง และการประเมินผลจากผลการปฏิบัติงาน รูปแบบดังกล่าวยึดหลักการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงกับภารกิจและบริบทพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของนายอำเภอในการบริหารและขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงบูรณาการ รวมทั้งใช้เป็นกรอบในการวางแผน พัฒนา และประเมินสมรรถนะอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของการตรวจสอบร่างคู่มือการใช้รูปแบบ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยจัดโครงสร้างคู่มือเป็น 3 ส่วน ได้แก่ บทนำ รูปแบบและรายละเอียดของรูปแบบ และแนวทางการนำรูปแบบไปใช้พร้อมบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ประเด็นสำคัญที่ได้รับการปรับปรุง ได้แก่ การจัดลำดับขั้นตอนการพัฒนาให้ชัดเจน การเพิ่มคำอธิบายบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง การกำหนดให้การประเมินช่องว่างสมรรถนะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา และการขยายเงื่อนไขความสำเร็จให้ครอบคลุมทั้งระดับบุคคล องค์กร และเครือข่ายความร่วมมือ ผลการพัฒนาสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมิได้เป็นเพียงกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติที่เชื่อมโยงผลการศึกษาความต้องการจำเป็นในระยะที่ 1 เข้ากับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบ สรุปได้ว่า ผลการวิจัยระยะที่ 2 ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยทำให้ได้รูปแบบที่มีองค์ประกอบชัดเจน สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอได้อย่างเป็นรูปธรรม

ระยะที่ 3 ผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการตรวจสอบยืนยันร่างรูปแบบและร่างคู่มือการใช้รูปแบบ เพื่อให้มั่นใจว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบโดยการสอบถามนายอำเภอ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีพื้นที่โซนเขา ป่า นา เล ที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 9 ท่าน ผลการตรวจสอบยืนยันสอดคล้องกันว่า รูปแบบและคู่มือการใช้

รูปแบบมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ในระดับสูง เมื่อพิจารณาในเชิงรูปธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า รูปแบบมีจุดเด่นใน 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) มีองค์ประกอบครบถ้วนและเข้าใจง่าย 2) มีขั้นตอนการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้จริง 3) เชื่อมโยงกับบทบาทของนายอำเภอในฐานะนักบริหารการพัฒนา และ 4) ช่วยสนับสนุนการวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ การวางแผนพัฒนาตนเอง และการขับเคลื่อนงานเชิงบูรณาการในพื้นที่ นอกจากนี้ คู่มือการใช้รูปแบบยังช่วยทำให้การนำรูปแบบไปใช้มีความชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากระบุแนวทางดำเนินงาน บทบาทของผู้เกี่ยวข้อง และเงื่อนไขความสำเร็จไว้เป็นลำดับ โดยนายอำเภอสะท้อนว่า การนำรูปแบบไปใช้จะช่วยแก้ปัญหาการขาดแนวทางในการเสริมสร้างสมรรถนะที่เป็นระบบ ทำให้สามารถวิเคราะห์ช่องว่างสมรรถนะ วางแผนพัฒนาตนเอง และประยุกต์ใช้สมรรถนะที่จำเป็นต่อการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะคู่มือการใช้รูปแบบที่กำหนดขั้นตอนและแนวทางไว้อย่างชัดเจน ช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนภารกิจเชิงบูรณาการ การประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและพัฒนาพื้นที่ สรุปได้ว่าผลการวิจัยระยะที่ 3 ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 โดยยืนยันว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพนายอำเภอให้สอดคล้องกับบทบาทนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 และบริบทของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างเหมาะสม

โดยสรุป ผลการวิจัยทั้ง 3 ระยะมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ระยะที่ 1 ทำให้ทราบปัญหาและความต้องการจำเป็น ระยะที่ 2 นำผลดังกล่าวไปพัฒนาเป็นรูปแบบ และระยะที่ 3 ตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ จึงทำให้รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีฐานข้อมูลเชิงประจักษ์รองรับและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

อภิปรายผล

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราชการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล จำนวน 3 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุดของกระบวนการพัฒนาสมรรถนะของนายอำเภอ คือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะ ซึ่งสะท้อนว่าการพัฒนาสมรรถนะควรเริ่มจากการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างสมรรถนะที่มีอยู่กับสมรรถนะที่พึงประสงค์ เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และความต้องการที่แท้จริง มากกว่าการดำเนินกิจกรรมพัฒนาในลักษณะทั่วไป ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI) พบว่า การประเมินช่องว่างสมรรถนะมีค่าสูงสุดเมื่อเทียบกับกระบวนการพัฒนาด้านอื่น แสดงให้เห็นว่าระบบการพัฒนาที่ผ่านมายังขาดกระบวนการวิเคราะห์สมรรถนะรายบุคคลที่ชัดเจน ส่งผลให้การวางแผนและการพัฒนาอาจไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้ปฏิบัติงาน ผู้วิจัยเห็นว่าการประเมินช่องว่างสมรรถนะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาบุคลากรมีความเฉพาะเจาะจง สามารถจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของนายอำเภอได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีบริบทพื้นที่หลากหลายทั้งเขา ป่า นา และเล การใช้แนวทางพัฒนาแบบเดียวกันจึงอาจไม่เหมาะสม การประเมินช่องว่างสมรรถนะจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาให้สอดคล้องกับพื้นที่

และรายบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการประเมินสมรรถนะเพื่อค้นหาช่องว่างระหว่างสมรรถนะที่เป็นจริงกับสมรรถนะที่องค์การคาดหวัง เป็นพื้นฐานของการวางแผนและออกแบบการพัฒนาบุคลากรให้เหมาะสมกับภารกิจขององค์กร (ฐาปนี ช้างแรงการ และวิเชศ คำบุญรัตน์, 2565); (นภาภร ส่งแสง และคณะ, 2561) และการพัฒนาสมรรถนะที่มีประสิทธิผลควรเริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและออกแบบแนวทางพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กร (สุภาภรณ์ สุวรรณชะรา และคณะ, 2565)

ในส่วนสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ พบว่า การนำการเปลี่ยนแปลงมีความต้องการจำเป็นสูงสุด สะท้อนว่า นายอำเภอจำเป็นต้องยกระดับบทบาทจากผู้ปฏิบัติตามนโยบายสู่ผู้นำที่สามารถแปลงนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ สร้างความร่วมมือ และบริหารจัดการปัญหาที่ซับซ้อน ผลที่มีค่า PNI สูงสุดในด้านนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีความหลากหลายของพื้นที่และภารกิจ จึงต้องอาศัยการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์และการบูรณาการความร่วมมือมากกว่าการบริหารแบบเดิม แม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนจะมีค่าความต้องการจำเป็นต่ำกว่า แต่ไม่ได้หมายความว่ามีความสำคัญน้อย หากสะท้อนว่าด้านนี้มีการพัฒนาอยู่แล้วในระดับหนึ่ง ขณะที่การนำการเปลี่ยนแปลงยังเป็นประเด็นที่ควรเร่งพัฒนา อย่างไรก็ตาม การตีความผลควรจำกัดอยู่ในบริบทของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงอาจยังไม่ครอบคลุมมุมมองของประชาชนและภาคส่วนอื่น

2. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก พร้อมคู่มือการใช้ที่กำหนดบทบาทหน้าที่และขั้นตอนอย่างชัดเจน สะท้อนว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นระบบและเชื่อมโยงหลักการ สมรรถนะ กระบวนการพัฒนา และการนำไปใช้ในบริบทพื้นที่ โดยพัฒนาบนพื้นฐานผลการศึกษาความต้องการจำเป็น โดยเฉพาะการประเมินช่องว่างสมรรถนะและการนำการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้รูปแบบมีฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และตอบโจทย์ปัญหาของพื้นที่โดยตรง ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบดังกล่าวเชื่อมโยงผลการประเมินความต้องการจำเป็นกับกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นลำดับ ตั้งแต่การประเมินช่องว่างสมรรถนะ การวางแผนพัฒนารายบุคคล การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การโค้ชและการเป็นพี่เลี้ยง จนถึงการติดตามและประเมินผล ทำให้การพัฒนาสมรรถนะเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับภารกิจของนายอำเภอ ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการพัฒนาสมรรถนะที่มีประสิทธิภาพต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การกำหนดสมรรถนะที่จำเป็น การวิเคราะห์สมรรถนะที่มีอยู่ และการออกแบบแนวทางพัฒนาให้เหมาะสมกับบทบาทของบุคลากร (ทศพร พีสะระ, 2566); (ธัชพงศ์ เศรษฐบุตร, 2560) ขณะเดียวกันเงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบยังเน้นการสนับสนุนจากผู้บริหาร วัฒนธรรมองค์กร และเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน (ธัญญารัตน์ พรหมสุทธิ์ และคณะ, 2564) อย่างไรก็ตาม รูปแบบนี้พัฒนาจากบริบทของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหลัก การนำไปใช้ในพื้นที่อื่นจึงควรปรับให้เหมาะสมกับบริบท และควรมีการทดลองใช้เพื่อประเมินประสิทธิผลเพิ่มเติม

3. การตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติในพื้นที่ พบว่า รูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ได้ในระดับสูง สะท้อนว่ารูปแบบมีความสอดคล้องกับบริบทการบริหารราชการระดับอำเภอ ทั้งด้านโครงสร้าง แนวคิด และกลไกการดำเนินงาน โดยผู้ตรวจสอบมิได้พิจารณา

เพียงความถูกต้องเชิงแนวคิด แต่ยังให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง โดยเฉพาะความชัดเจนของคู่มือขั้นตอนการดำเนินงาน และบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ผู้วิจัยเห็นว่าจุดเด่นของรูปแบบ คือ การเชื่อมโยงสมรรถนะเป้าหมาย กระบวนการพัฒนา บทบาทหน้าที่ และปัจจัยสนับสนุนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำให้รูปแบบไม่เป็นเพียงกรอบแนวคิด แต่สามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้จริง โดยเฉพาะคู่มือที่กำหนดขั้นตอน บทบาท และเงื่อนไขความสำเร็จไว้อย่างชัดเจน ช่วยให้การนำรูปแบบไปใช้เป็นมาตรฐานและลดความคลาดเคลื่อนในการตีความ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนารูปแบบที่เน้นการกำหนดองค์ประกอบ การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และการเชื่อมโยงแนวคิด วัตถุประสงค์ กระบวนการ และการประเมินผลเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง (ปริญา ปริพุฒ และธูปทอง กว้างสวาสดิ์, 2560) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดเชิงระบบที่ใช้ข้อมูลจากการวิจัยเป็นฐานในการออกแบบรูปแบบให้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้ใช้ (คมฉาย แสงพร้อม และคณะ, 2566)

อย่างไรก็ตาม ผลการตรวจสอบรูปแบบยังมีข้อจำกัด เนื่องจากดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญและนายอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสะท้อนบริบทเฉพาะของพื้นที่ และเป็นการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ในระยะเริ่มต้น ยังมิได้ทดลองใช้และติดตามผลในสถานการณ์จริงระยะยาว ดังนั้น ข้อสรุปจึงควรตีความในฐานะการยืนยันความเหมาะสมเบื้องต้น มากกว่าการยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบในทุกบริบท อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความครบถ้วนทั้งด้านองค์ประกอบ วิธีดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ จึงสามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสมรรถนะนายอำเภอได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำไปใช้ในพื้นที่อื่นควรมีการทดลองใช้ ติดตามผล และปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ LSGISCB MODEL ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาที่บูรณาการสมรรถนะนักบริหารการพัฒนา บทบาทของนายอำเภอ และบริบทการบริหารราชการส่วนภูมิภาค เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ จุดเด่นของรูปแบบ คือ การเชื่อมโยงองค์ประกอบของรูปแบบ สมรรถนะหลัก และกระบวนการพัฒนาไว้ในระบบเดียว ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ลำดับการทำงานของ LSGISCB MODEL เริ่มจากการประเมินช่องว่างสมรรถนะ เพื่อนำผลไปกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายและจัดทำแผนพัฒนารายบุคคล จากนั้นพัฒนาผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การโค้ชและการเป็นพี่เลี้ยง ก่อนประเมินผลและนำผลกลับมาปรับปรุงแผนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดเป็นวงจรการพัฒนาสมรรถนะเชิงพลวัต

ความใหม่ขององค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ คือ การบูรณาการ 3 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) องค์ประกอบของรูปแบบ 5 องค์ประกอบ 2) สมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 จำนวน 7 ด้าน และ 3) กระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การประเมินช่องว่างสมรรถนะจนถึงการใช้ผลการปฏิบัติงานจริงเพื่อปรับปรุงการพัฒนา ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเดิมที่มักเน้นเพียงการกำหนดสมรรถนะหรือการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร โดยยังไม่ได้เชื่อมโยงสมรรถนะ กระบวนการพัฒนา บทบาทนายอำเภอ และบริบทพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้

ที่ค้นพบชี้ให้เห็นว่า การพัฒนานายอำเภอควรเชื่อมโยงการประเมินสมรรถนะ การพัฒนา และการติดตามผลอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับภารกิจและบริบทของพื้นที่ ดังนั้น LSGISCB MODEL จึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือพัฒนาสมรรถนะรายบุคคล แต่ยังเป็นกรอบสำหรับการวางแผน พัฒนา และประเมินศักยภาพผู้บริหารระดับอำเภอ ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารราชการ การบูรณาการความร่วมมือ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งสามารถใช้เป็นทั้งกรอบวิชาการและแนวทางเชิงปฏิบัติในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐระดับพื้นที่ในยุคการบริหารราชการสมัยใหม่



ภาพที่ 1 รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอจังหวัดนครศรีธรรมราชแบบ LSGISCB MODEL

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของสมรรถนะนักบริหารการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของนายอำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะ และ 3) ตรวจสอบรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การประเมินช่องว่างสมรรถนะ ส่วนสมรรถนะที่ควรพัฒนาเร่งด่วน คือ การนำการเปลี่ยนแปลง จึงควรเริ่มการพัฒนาจากการประเมินสมรรถนะรายบุคคลและเสริมสร้างศักยภาพด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ได้พัฒนา LSGISCB MODEL ซึ่งเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นกับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบ และผลการตรวจสอบยืนยันว่ารูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ได้จริง พร้อมคู่มือที่สนับสนุนการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ รูปแบบดังกล่าวสามารถใช้เป็นกรอบในการวางแผน พัฒนา ติดตาม และประเมินสมรรถนะนายอำเภอของกรมการปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การวิจัยดำเนินการภายใต้บริบทของจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงควรปรับประยุกต์ก่อนนำไปใช้ในพื้นที่อื่น และควรมีการทดลองใช้และติดตามผลระยะยาวเพื่อยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบ จากข้อค้นพบดังกล่าวกรมการปกครองควรสนับสนุนการนำรูปแบบไปใช้เป็นกรอบมาตรฐานในการพัฒนานายอำเภอ โดยส่งเสริมระบบประเมินสมรรถนะ การจัดทำแผนพัฒนารายบุคคล และระบบโค้ชและพี่เลี้ยง ขณะที่จังหวัดและอำเภอควรประยุกต์ใช้รูปแบบในการพัฒนาบุคลากรและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง สำหรับการวิจัยในอนาคต ควรศึกษาการทดลองใช้รูปแบบในสถานการณ์จริง เปรียบเทียบผลในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน และพัฒนาระบบดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการประเมินและพัฒนาสมรรถนะให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กชภัทร์ สงวนเครือ. (2566). “แนวทางสมรรถนะของครูในศตวรรษที่ 21 ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.”. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 6(1), 89-102.

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2560). คู่มือเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติราชการของนายอำเภอ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน.

คมฉาย แสงพร้อม และคณะ. (2566). การพัฒนารูปแบบและกลไกการใช้ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอาชีวศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของนักศึกษาอาชีวศึกษา. วารสารการทดสอบและการประเมินทางการศึกษาระดับชาติ, 4(1), 18-32.

ฐาปนี ช้างแรงการ และวิเชศ คำบุญรัตน์. (2565). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะกลุ่มงานวิศวกรในส่วนงานจัดการทรัพย์สิน ร้านสาขาของบริษัท ABC. วารสารวิชาการ วิจัย และนวัตกรรม มสธ, 2(1), 52-62.

ทศพร พีสะระ. (2566). สมรรถนะกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลง. วารสารวิจยวิชาการ, 6(3), 341-358.

ธัชพงศ์ เศรษฐบุตร. (2560). การพัฒนาสมรรถนะนักทรัพยากรมนุษย์ภาคอุตสาหกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารสมาคมนักวิจัย, 22(2), 176-190.

ธัญญารัตน์ พรหมสุทธิ์ และคณะ. (2564). การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, 10(1), 228-243.

นภาภร ส่งแสง และคณะ. (2561). การวิเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะและช่องว่างสมรรถนะของผู้ประเมินภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารศรีปทุมปริทัศน์, 18(2), 123-134.

นันธิดา จันทร์ศิริ. (2561). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมภายในองค์กร. Asian Journal of Arts and Culture, 17(1), 79-98.

ปริญา ปริพุฒ และธูปทอง กว้างสวาสดิ์. (2560). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเป็นผู้เรียนรู้อย่างเชี่ยวชาญ. วารสารราชพฤกษ์, 15(2), 53-62.

เยาวภา รุ่งเรือง และคณะ. (2566). สมรรถนะดิจิทัล : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐในศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 6(1), 185-201.

สุภาภรณ์ สุวรรณชะรา และคณะ. (2565). การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ (RCIM), 10(3), 41-52.

Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543-571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032.

Denhardt, J. V. & Denhardt, R. B. (2000). The new public service. Public Administration Review, 60(6), 549-559. https://doi.org/10.1111/0033-3352.00117.

Gerson, D. (2020). Leadership for a high performing civil service: Towards senior civil service systems in OECD countries. Retrieved January 27, 2026, from https://www.oecd.org/en/publications/leadership-for-a-high-performing-civil-service_ed8235c8-en.html

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. Retrieved January 27, 2026, from https://sdgs.un.org/2030agenda

บทความวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ*

DEVELOPING TEACHER LEADERSHIP FOR LEARNING MANAGEMENT IN THE DIGITAL ERA OF MATTHAYOM WARITCHAPHUM SCHOOL

ภาณุทัต คำทะเนตร*, ศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์, ไชยา ภาวะบุตร

Panutat Kumtanate*, Sikan Pienthunyakorn, Chaiya Pawabutra

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร สกลนคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, Sakon Nakhon, Thailand

*Corresponding author E-mail: Panutat.pwk@gmail.com

*Tel: 095-652-3185

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบ ความต้องการจำเป็น แนวทาง และผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 วงรอบ วงรอบละ 4 ขั้นตอน คือ วางแผน (Planning) ปฏิบัติการ (Action) สังเกตการณ์ (Observation) และสะท้อนกลับ (Reflection) พื้นที่เป้าหมาย คือ โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร กลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ครู 46 คน ผู้ให้ข้อมูล 92 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร 3 คน หัวหน้าวิชาการ 1 คน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 คน ตัวแทนนักเรียนและผู้ปกครองกลุ่มละ 40 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบของภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1.1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล 1.2) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 1.3) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ 1.4) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู 1.5) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 1.6) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 1.7) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน 2) ความต้องการจำเป็น เรียงสามลำดับแรก คือ ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล ($PNI_{modified}$ = 0.097) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ($PNI_{modified}$ = 0.078) และการออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{modified}$ = 0.076) 3) แนวทางพัฒนา ได้แก่ 3.1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ 3.2) การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน 3.3) การศึกษาและพัฒนาตนเอง (ฝึกปฏิบัติจริงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้) 3.4) การประชุมกลุ่มย่อย และ 3.5) การรายงานผลการพัฒนาตนเอง และ 4) ครูมีความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.51 ขึ้นไป) มีผลการประเมินการจัดการเรียนรู้จากนักเรียนระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71) ผู้ปกครองประเมินนักเรียนระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ระดับดีมาก (ร้อยละ 79.96) สมรรถนะสำคัญระดับดีเยี่ยม (ร้อยละ 96.67) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ระดับดีเยี่ยม (ร้อยละ 93.00)

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำครู, การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล, การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, สมรรถนะดิจิทัล, การพัฒนาวิชาชีพครู

* Received 21 June 2026; Revised 21 July 2026; Accepted 8 August 2026

Abstract

The purposes of this research aimed to examine the components, needs assessment, development guidelines, and outcomes of teacher leadership development for learning management in the digital era at Matthayom Waritchaphum School. This study employed Participatory Action Research (PAR) conducted through two cycles, each comprising four stages: Planning, Action, Observation, and Reflection. The target research site was Matthayom Waritchaphum School, located in Sakon Nakhon Province. The research participants consisted of 46 teachers. The informants included 92 participants including 3 school administrators, 1 head of the academic affairs department, 8 heads of learning areas, and representatives of students and students' parents, with 40 participants from each group. The findings were as follows: 1) The components of teacher leadership for learning management in the digital era comprised: 1.1) Digital skills and competencies, 1.2) Learning design in the digital era, 1.3) Learning innovation development, 1.4) Self-development, professional development, and peer development, 1.5) Curriculum development and learning management, 1.6) Transformational teacher leadership, and 1.7) Classroom management and student development. 2) The priority needs assessment, identified the top three areas as: digital skills and competencies ($PNI_{modified}$ = 0.097), learning innovation development ($PNI_{modified}$ = 0.078), and learning design in the digital era ($PNI_{modified}$ = 0.076). 3) The proposed development approaches included: 3.1) Workshop, 3.2) On-the-job development, 3.3) Self-directed learning and professional development through authentic practice and collaborative knowledge sharing, 3.4) Focus group discussions, and 3.5) Self-development reporting, and 4) The outcomes of the development indicated that teachers demonstrated the ability to design lesson plans at the highest level ($\bar{x}$ ≥ 4.51). Their instructional management was evaluated by students at the highest level ($\bar{x}$ = 4.71), while parents rated students' overall performance at the highest level ($\bar{x}$ = 4.53). Furthermore, students achieved learning outcomes at a very good academic performance (79.96%), excellent key competencies (96.67%) and excellent desirable characteristics (93.00%).

Keywords: Teacher Leadership, Learning Management in the Digital Era, Participatory Action Research, Digital Competence, Teacher Professional Development

บทนำ

การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเป็นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับกระบวนการเรียนการสอน เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น รูปแบบการเรียนรู้ใหม่นี้ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่และทุกเวลา การเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และการเรียนรู้แบบเคลื่อนที่

ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีกับแนวทางการสอนที่หลากหลาย การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถนำองค์ความรู้ไปสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม (ปุณณิฐฐา มาเชค, 2565)

ภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัล (Teacher Leadership for Digital Learning) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในยุคปัจจุบัน ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมหรือคุณลักษณะที่ครูผู้สอนแสดงความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วในการสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้ ตามแนวการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษาสามารถชี้นำผู้อื่นด้วยการใช้ภาวะผู้นำและทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล (พระมหาภัทรพงศ์ ธมฺมทีโป (วงค์ศรีลา), 2569) การวิจัยของ Warren, L. L. พบว่า ภาวะผู้นำของครูมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างชัดเจนกับความสำเร็จทางวิชาการของนักเรียน ครูผู้นำสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่กระตุ้นการมีส่วนร่วม ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักเรียน การใช้กลยุทธ์การจัดการชั้นเรียนและวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพของครูผู้นำส่งผลให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ที่จำเป็นสำหรับความสำเร็จในศตวรรษที่ 21 (Warren, L. L., 2021) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะในการใช้เครื่องมือดิจิทัลที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญยังคงปรากฏในหลายมิติ โดยเฉพาะในเรื่องการรักษาความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การคัดสรรและจัดการทรัพยากรการเรียนรู้ดิจิทัลให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพผ่านเทคโนโลยี จะเห็นได้จากการศึกษาของ Butler-Henderson, K. & Crawford, J. พบว่า พฤติกรรมความเป็นผู้นำที่แท้จริงของครูสามารถส่งเสริมความเข้มแข็งทางดิจิทัลในหมู่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความเป็นผู้นำแบบแท้จริงนี้มีลักษณะสำคัญ คือ การแสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเอง การมีคุณธรรมจริยธรรม การตระหนักรู้ในตนเอง และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น คุณลักษณะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัล (Butler-Henderson, K. & Crawford, J., 2020)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระบุว่าครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในด้านความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการออกแบบการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การสร้างสื่อการเรียนรู้ดิจิทัล และการวัดประเมินผลโดยใช้เทคโนโลยี นอกจากนี้ ยังพบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564) โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร ยังมีข้อจำกัดเหมือนโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น ๆ ที่มุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล โดยมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะแห่งยุคดิจิทัลและเตรียมความพร้อมสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัล อย่างไรก็ตามจากการรายงานประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-assessment Report) พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัลในโรงเรียนยังไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง

ครูส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน และยังไม่สามารถแสดงบทบาทการเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ, 2566) การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ การพัฒนาครูให้มีภาวะผู้นำและสมรรถนะที่เหมาะสมจะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ
2. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครู เพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ
4. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่เป้าหมาย คือ โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยเจาะจงเลือกเนื่องจาก 1) ครูมีความสนใจและพร้อมที่จะพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนได้มีคุณลักษณะเป็นบุคคลในยุคดิจิทัล และ 2) เป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยเป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษา

กลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ครูโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ ใช้เกณฑ์อายุไม่เกิน 50 ปี เป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา จำนวน 46 คน ผู้ให้ข้อมูล 92 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร 3 คน หัวหน้าวิชาการ 1 คน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 คน ตัวแทนนักเรียน จำนวน 40 คน โดยพิจารณาคัดเลือกตัวแทนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 5 และตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 40 คน โดยพิจารณาคัดเลือกผู้ปกครองนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 5 โดยพิจารณาดังนี้ 1) เป็นผู้ปกครองนักเรียนที่บุตรหลานศึกษาเล่าเรียนที่โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ และ 2) เป็นผู้ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีการดำเนินการ 3 ระยะ ประกอบด้วย

1. การศึกษาองค์ประกอบ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ดังนี้ 1) วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้เป็น 7 องค์ประกอบ คือ 1.1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล 1.2) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 1.3) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ 1.4) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู 1.5) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 1.6) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 1.7) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน 2) การศึกษาความต้องการจำเป็น โดยใช้แบบสอบถามความต้องการจำเป็นที่ผู้วิจัยและกลุ่มผู้ร่วมวิจัยจัดทำขึ้น ซึ่งเป็นการนำเอาองค์ประกอบการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และกลุ่มผู้ร่วมวิจัย จำนวน 46 คน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม และ 3) การเตรียมบุคลากร

2. การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ดำเนินการ 2 วงรอบ แต่ละวงรอบ 4 ขั้นตอน (Kemmis, S & McTaggart, R., 1988) ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning) ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ (Action) ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตการณ์ (Observation) และขั้นตอนที่ 4 การ สะท้อนกลับ (Reflection) ดังนี้

2.1 ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning) การศึกษาความต้องการจำเป็น และออกแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ

2.1.1 ทำหนังสือราชการขอความร่วมมือผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ เพื่อขอความร่วมมือด้านบุคลากร ด้านเวลา ด้านสถานที่ และงบประมาณ

2.1.2 ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

2.1.3 ขอความร่วมมือหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ทำหน้าที่ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ของครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ตนเองรับผิดชอบ

2.2 ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ (Action) ดำเนินการการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ดำเนินการดังนี้

2.2.1 ชี้แจงความจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

2.2.2 ระบุจำนวนครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

2.2.3 ร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดย 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน 3) การศึกษาและพัฒนาตนเอง 3.1) การฝึกปฏิบัติจริง และ 3.2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ 3) การประชุมกลุ่มย่อย และ 4) การรายงานผลการพัฒนาตนเอง

2.3 ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตการณ์ (Observation) ปฏิบัติการตรวจสอบ คุณภาพการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

2.3.1 หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ของครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ของตน โดยกำหนดส่งแผนการจัดการเรียนรู้ 1 แผน ในต้นสัปดาห์ที่ 2 และต้นสัปดาห์ที่ 4 ของทุกเดือน โดยหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้

2.3.2 หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ร่วมกันสังเกตภาวะผู้นำครูในขณะที่ครูจัดการเรียนรู้ในรายวิชาที่ตนเองรับผิดชอบ 2 สัปดาห์ครั้ง โดยมีการนัดหมายกันล่วงหน้า

2.4 ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนกลับ (Reflection) การประเมินผลและรายงานผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง โดยหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่ม ร่วมกันสรุปประเด็นการแสดงออกถึงการมีภาวะผู้นำเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครู

การดำเนินการวงรอบที่ 2 ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Re-Planning) ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ (Re-action) ขั้นตอนที่ 3 การสังเกตการณ์ (Re-Observation) ขั้นตอนที่ 4 การสะท้อนกลับ (Re-Reflection)

3. การติดตามประเมินผลการพัฒนาในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ และสรุปผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในวงรอบที่ 2 มี 2 ส่วน คือ 1) ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และ 2) ผลที่เกิดกับนักเรียนของครูกลุ่มเป้าหมาย 2.1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2.2) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และ 2.3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

งานวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เลขที่ IEC No. HE68-113 (COA No. 088/2568) รับรองเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2568

ผลการวิจัย

การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ สรุปผล ดังนี้

1. องค์ประกอบ มี 7 องค์ประกอบ คือ 1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล 2) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 3) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ 4) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู 5) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 6) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 7) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน

2. ความต้องการจำเป็น เรียงลำดับ ดังนี้ 1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล ($PNI_{modified}$= 0.097) 2) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ($PNI_{modified}$= 0.078) 3) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{modified}$= 0.076) 4) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ($PNI_{modified}$ = 0.074) 5) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน ($PNI_{modified}$ = 0.072) 6) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู ($PNI_{modified}$= 0.064) และ 7) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{modified}$ = 0.059) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ

องค์ประกอบ	สภาพการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคดิจิทัล	การแปลค่า	สภาพความคาดหวังของการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	การแปลค่า	PNI Modied	ดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนา
1. ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล	3.91	มาก	4.30	มาก	0.097	1
2. การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	4.21	มาก	4.52	มากที่สุด	0.076	3
3. การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้	4.09	มาก	4.42	มาก	0.078	2
4. การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู	4.23	มาก	4.50	มาก	0.064	6
5.การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	4.21	มาก	4.52	มากที่สุด	0.074	4
6. การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง	4.28	มาก	4.52	มากที่สุด	0.059	7

ตารางที่ 1 ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ (ต่อ)

องค์ประกอบ	สภาพการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคดิจิทัล	การแปลค่า	สภาพความคาดหวังของการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	การแปลค่า	PNI Modied	ดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนา
7. การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน	4.24	มาก	4.53	มากที่สุด	0.072	5
ภาพรวม	**4.17**	**มาก**	**4.47**	**มาก**	**0.07**	

3. แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน 3) การศึกษาและพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย 3.1) การฝึกปฏิบัติจริง และ 3.2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ 4) การประชุมกลุ่มย่อย และ 5) การรายงานผลการพัฒนาตนเอง

4. ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล คือ

4.1 ครูโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล หลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีค่าความก้าวหน้าโดยรวม ร้อยละ 36.62 เรียงลำดับร้อยค่าความก้าวหน้าจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (ร้อยละ 39.24) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน (ร้อยละ 38.16) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 36.26) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล (ร้อยละ 35.78) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู (ร้อยละ 35.06) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ 33.33) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละความก้าวหน้าของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

องค์ประกอบภาวะผู้นำครู	ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ก่อน - หลัง การอบรมเชิงปฏิบัติการ		ร้อยละความก้าวหน้า	ลำดับ
	$\bar{x}$ ก่อน	$\bar{x}$ หลัง		
1. ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล	3.91	4.30	35.78	5
2. การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล	4.21	4.52	39.24	1
3. การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้	4.09	4.42	36.26	4
4. การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู	4.23	4.50	35.06	6
5. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	4.21	4.52	39.24	1
6. การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง	4.28	4.52	33.33	7
7. การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน	4.24	4.53	38.16	3
ภาพรวม	**4.17**	**4.47**	**36.62**	**-**

ผลการสัมภาษณ์ของครูที่เป็นตัวแทนแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

“...ผมมีความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ได้มากขึ้น สามารถออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผสานระหว่างเนื้อหาวิชาคณิตศาสตร์กับเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างสมดุล...” (ชิรพล เวียงสมุทร, 2568)

“...ดิฉันได้รับความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการพัฒนาวิชาชีพครูในฐานะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล โดยนำแนวคิดที่ได้รับจากการอบรมมาปรับประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยที่เน้นทักษะการอ่าน การเขียน และการสื่อสารในบริบทดิจิทัล โดยสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สื่อดิจิทัล...” (จริญญา นาคะอินทร์, 2568)

“...ผมได้รับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่เน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลโดยสามารถออกแบบหน่วยการเรียนรู้สังคมศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดเชิงระบบและการแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังได้พัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการชั้นเรียนแบบร่วมมือร่วมใจผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล...” (พิชิต ทิศจันทร์, 2568)

“...ดิฉันสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เน้นการคิดเชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้อย่างหลากหลาย และยังได้พัฒนาความสามารถในการเป็นครูผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง...” (พิมพ์ปภัทร แก้วดี, 2568)

“...ผมได้พัฒนาความสามารถในการเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศในยุคดิจิทัลได้อย่างมีวิสัยทัศน์ โดยสามารถออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการการใช้สื่อดิจิทัลและภาษาต่างประเทศเข้าด้วยกันได้อย่างสมดุล...” (ธรรมนิตย์ พรมสุวรรณ์, 2568)

“...ดิฉันได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำครูและมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อทุกสาขาอาชีพ สามารถออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะอาชีพและสมรรถนะดิจิทัลไปพร้อมกัน...” (ธิวารัตน์ ศรีมุกดา, 2568)

“...ผมมีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับบทบาทของครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มสาระศิลปะ โดยสามารถนำแนวคิดการออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลมาสร้างสรรค์กิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้อย่างหลากหลาย...” (พงษ์พันธ์ รัชปัญญา, 2568)

“...ผมมีความสามารถในการเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนสุขศึกษาและพลศึกษาให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผสานระหว่างการฝึกทักษะทางกายและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างลงตัว...” (ณรงค์กร ไชยประเทศ, 2568)

4.2 การพัฒนาการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบ เมื่อพัฒนาในวงรอบที่ 2 ครูทุกคนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.51 ขึ้นไป)

4.3 การรายงานผลการพัฒนาตนเอง ครูที่เข้ารับการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ทุกคน มีการเขียนรายงานผลการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับผลที่ได้ในด้านต่าง ๆ ทำให้ตนเองมีความมั่นใจในความสามารถและศักยภาพของตนเอง

4.4 ผลการประเมินการจัดการเรียนรู้ของครูโดยนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้จากครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71) และผลการประเมินนักเรียนโดยผู้ปกครองที่บุตรหลานของตนเองได้รับการจัดการเรียนรู้จากครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53)

4.5 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอยู่ในระดับดีมาก (ร้อยละ 79.96) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน (ร้อยละ 92.67) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (ร้อยละ 93.00) อยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลที่เกิดกับนักเรียนของครูโดยภาพรวมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในวงรอบ 2

กลุ่มสาระการเรียนรู้	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน			สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน			คุณลักษณะอันพึงประสงค์		
	คะแนน (50)	ร้อยละ	แปลผล	คะแนน (3)	ร้อยละ	แปลผล	คะแนน (3)	ร้อยละ	แปลผล
คณิตศาสตร์	38.15	76.30	ดีมาก	2.72	90.67	ดีเยี่ยม	2.73	91.00	ดีเยี่ยม
ภาษาไทย	37.80	75.60	ดีมาก	2.72	90.67	ดีเยี่ยม	2.77	92.33	ดีเยี่ยม
สังคมศึกษา ฯ	40.55	81.10	ดีเยี่ยม	2.88	96.00	ดีเยี่ยม	2.90	96.67	ดีเยี่ยม
วิทยาศาสตร์ฯ	42.85	85.70	ดีเยี่ยม	2.71	90.33	ดีเยี่ยม	2.73	91.00	ดีเยี่ยม
ภาษาต่างประเทศ	37.48	74.96	ดีมาก	2.62	87.33	ดีเยี่ยม	2.63	87.67	ดีเยี่ยม
การงานอาชีพ	42.00	84.00	ดีเยี่ยม	2.88	96.00	ดีเยี่ยม	2.88	96.00	ดีเยี่ยม
ศิลปะ	39.00	78.00	ดีมาก	2.75	91.67	ดีเยี่ยม	2.76	92.00	ดีเยี่ยม
สุขศึกษาและพลศึกษา	42	84.00	ดีเยี่ยม	2.94	98.00	ดีเยี่ยม	2.94	98.00	ดีเยี่ยม
ภาพรวม	**39.98**	**79.96**	**ดีมาก**	**2.78**	**92.67**	**ดีเยี่ยม**	**2.79**	**93.00**	**ดีเยียม**

อภิปรายผล

ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ พบว่า

1. องค์ประกอบของภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ มี 7 องค์ประกอบ คือ 1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะทักษะและสมรรถนะดิจิทัลเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถของครูในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและมีวิจารณญาณ จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับดิจิทัล ในขณะเดียวกันต้องมีการรู้เท่าทันเกี่ยวกับการใช้ดิจิทัลโดยไม่หลงเป็นเหยื่อของการสื่อสารดิจิทัล นอกจากนี้ ครูในยุคปัจจุบันต้องมีความสามารถในการแก้ไขข้อขัดข้องของระบบเทคโนโลยีดิจิทัลที่นำมาใช้

ในสถานศึกษาหรือในขณะที่จัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ European Commission ที่นำเสนอว่าสมรรถนะดิจิทัลเป็น 1 ใน 8 สมรรถนะหลักที่ทุกคนควรได้รับการพัฒนา โดยถือว่าเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นศตวรรษที่มนุษย์ต้องมีการดำเนินชีวิตและการสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ตนเองสามารถพัฒนาศักยภาพให้ตรงกับความต้องการของสังคม และสรรสร้างการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนสังคมแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (European Commission, 2006) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิลาวรรณ จันโทวาท ที่พบว่า การรู้และมีทักษะดิจิทัล เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วิลาวรรณ จันโทวาท, 2568) 2) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ เนื่องมาจากในยุคดิจิทัลมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในการจัดการเรียนรู้ซึ่งในสภาพความเป็นจริงนั้นการออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ Kukulska-Hulme, A. & Traxler, J. ที่นำเสนอว่าไม่ว่าจะเป็นการออกแบบเนื้อหา และออกแบบกิจกรรมการเรียนที่มุ่งเน้นพฤติกรรมทางการเรียน การสร้างสรรค์ทางด้านการเรียน ตลอดจนการออบแบบกระบวนการสื่อสารเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพราะการออกแบบการเรียนรู้ที่ดีเป็นเสมือนเครื่องมือที่ส่งเสริมให้นักเรียนรักการเรียน ตั้งใจเรียน และช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ของการเรียน สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (Kukulska-Hulme, A. & Traxler, J., 2013) 3) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมยุคดิจิทัลเป็นสังคมที่มีความต้องการให้ครูมีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และพัฒนาวิธีการสอน ตลอดจนเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีความแปลกใหม่แตกต่างจากเดิมโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุน สอดคล้องกับแนวคิดของ สุกัญญา แช่มช้อย ที่นำเสนอว่าการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการที่ครูสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้จะทำให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนและพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้ครูสามารถจัดการศึกษาได้อย่างประสิทธิภาพ (สุกัญญา แช่มช้อย, 2565) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มัตติกา ผาลี ที่พบว่า การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูยุคดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตพื้นที่รับผิดชอบสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 (มัตติกา ผาลี, 2566) 4) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู ทั้งนี้ เนื่องมาจากในยุคดิจิทัลซึ่งเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การที่จะทำให้ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้จนได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน ครูจึงต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ว่าในยุคปัจจุบันนอกจากครูต้องพัฒนาตนเองให้เก่งแล้วยังต้องพัฒนาเพื่อนครู ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวอาจทำได้ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนประสบการณ์กับเพื่อนร่วมงาน ประกอบไปด้วยการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และความเป็นครู (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, 2560) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มาลี กอนอุไล พบว่า การพัฒนาตนเองและเพื่อนครู เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ในยุคปกติใหม่โรงเรียนมัธยมสงฆ์ตอนต้น แขวงสะหวันนะเขต แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (มาลี กอนอุไล, 2568)

5) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีหลักสูตรที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุง จะเป็นหลักสูตรที่นำเสนอองค์ความรู้ที่แปลกใหม่ที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นในโลกปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สร้อยสุดา กรีน ที่พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตร การใช้หลักสูตร และด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 (สร้อยสุดา กรีน, 2563) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน ที่พบว่า คุณภาพการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของครูในการออกแบบกิจกรรมที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บูรณาการเครื่องมือเทคโนโลยี และประเมินผลอย่างหลากหลายรอบด้าน ซึ่งช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้เด่นชัดและสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ปกครอง (พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน, 2551) 6) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะในยุคดิจิทัลสังคมต้องการให้ครูเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีความกล้าหาญในการนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ มีความสามารถในการกระตุ้น ชี้นำเพื่อนครูรวมถึงบิดามารดา ผู้ปกครอง ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องประพฤติตนตามแนวคิดขององค์กร Teach for Thailand ว่าจะต้องแสดงบทบาท คือ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ให้กับนักเรียนก่อน รวมถึงในการสอนแต่ละครั้งครูต้องรู้จักวางแผนในการทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของนักเรียน ทำให้นักเรียนเห็นพัฒนาการของตนเองและต้องเป็นครูที่มีความเห็นใจผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเพื่อนครู นักเรียน เพื่อนร่วมงาน (Teach for Thailand, 2022) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สร้อยสุดา กรีน ที่พบว่า ด้านการเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 (สร้อยสุดา กรีน, 2563) และ 7) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะจุดหมายสำคัญของการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา คือ ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการศึกษา นั่นคือ ผู้เรียนต้องเป็นคนดี คนเก่ง และดำเนินชีวิตอยู่กับสังคมได้อย่างมีความสุข การที่จะดำเนินการได้ ครูต้องบริหารจัดการสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนได้อย่างเหมาะสม สิ่งสำคัญที่สุด คือ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยบริหารจัดการชั้นเรียนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนในทุกด้าน สอดคล้องกับแนวคิดของ อดุลย์เดช ศรีพิลา และสุจิน บุตรดีสุวรรณ ที่นำเสนอว่าในการบริหารจัดการชั้นเรียนครูจำเป็นจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมและสังคมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง ตลอดจนการรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองในชั้นเรียน ครูจำเป็นต้องเสริมสร้างและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการบริหารจัดการชั้นเรียน (อดุลย์เดช ศรีพิลา และสุจิน บุตรดีสุวรรณ, 2563)

2. ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ ดังนี้ ลำดับที่ 1 คือ ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล จะเห็นว่าทักษะและสมรรถนะดิจิทัลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก เพราะทักษะเป็นความสามารถในการใช้ความรู้ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ในความเป็นจริงการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันของครูนอกจากการปฏิบัติหน้าที่สอนครูยังต้องปฏิบัติงานพิเศษต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายตามความสามารถและความสนใจ ทำให้การที่จะมีเวลาว่างที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่มีทักษะและสมรรถนะดิจิทัล

จึงทำได้ค่อนข้างยาก แต่ปัจจุบันอยู่ในยุคดิจิทัลมีความจำเป็นที่ครูจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในด้านการจัดการเรียนรู้ จึงทำให้องค์ประกอบทักษะและสมรรถนะดิจิทัลมีค่าความต้องการจำเป็นอยู่ในอันดับแรก ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิลาวรรณ จันโทวาท ที่พบว่า การรู้และมีทักษะดิจิทัลเป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาอยู่ในอันดับที่ 2 (วิลาวรรณ จันโทวาท, 2568) ในขณะที่งานวิจัยของผู้วิจัยครั้งนี้องค์ประกอบทักษะและสมรรถนะดิจิทัล มีความต้องการจำเป็นที่ได้รับการพัฒนาอยู่ในอันดับที่ 1 ลำดับที่ 2 คือ การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เป็นความสามารถของครูในการคิดสร้างสรรค์และพัฒนาวิธีการสอน เครื่องมือ หรือกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม ถึงแม้ว่าโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอที่มีความพร้อมในส่วนของเครื่องมือ อุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลที่มีความสมบูรณ์ที่สามารถช่วยให้ครูสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ แต่ในสภาพการณ์เป็นจริงครูโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิมีภาระงานที่ได้รับมอบหมายทั้งงานด้านการสอนและภาระงานอื่นมาก จนทำให้ครูแทบไม่มีเวลาที่จะกระตุ้นโน้มน้าวให้เพื่อนครูและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมสร้างนวัตกรรมหรือภาระงานของครูให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงทำให้องค์ประกอบการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ มีค่าความต้องการจำเป็นอยู่ในอันดับที่ 2 ผลการวิจัยครั้งนี้จะเห็นได้ว่างานวิจัยของ มัตติกา ผาลี ที่พบว่า การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำครูยุคดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตพื้นที่รับผิดชอบสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 ที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาในอันดับที่ 5 (มัตติกา ผาลี, 2566) ลำดับที่ 3 คือ การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เป็นกระบวนการวางแผนและจัดทำแผนการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับเนื้อหาและวิธีการสอน เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในยุคดิจิทัล โดยต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน สภาพแวดล้อม และเป้าหมายการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะเห็นว่าการออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เป็นองค์ประกอบที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยองค์ความรู้ทางด้านวิชาการและประสบการณ์เฉพาะตัวของครู ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สมจิต จันทร์ฉาย ที่นำเสนอเกี่ยวกับการออกแบบการสอนในตำราการออกแบบและการพัฒนาการจัดการเรียนรู้เป็นความจำเป็นข้างต้นของการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เพราะการออกแบบการเรียนการสอนที่ดีจะช่วยให้ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมได้ครบและถูกต้องตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นจุดหมายสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ (สมจิต จันทร์ฉาย, 2557)

3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ ประกอบด้วย 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ช่วยให้ผู้เข้าร่วมอบรมเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง ได้ฝึกฝนทักษะจนเกิดความชำนาญสามารถนำไปปรับใช้กับการสอนได้ การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจีนุช ดาโอภา ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา 2) การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรที่มุ่งจัดกิจกรรมให้ผู้เข้ารับการพัฒนาได้มีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลาย (ขจีนุช ดาโอภา, 2568) ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิลาวรรณ จันโทวาท ที่ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การพัฒนา

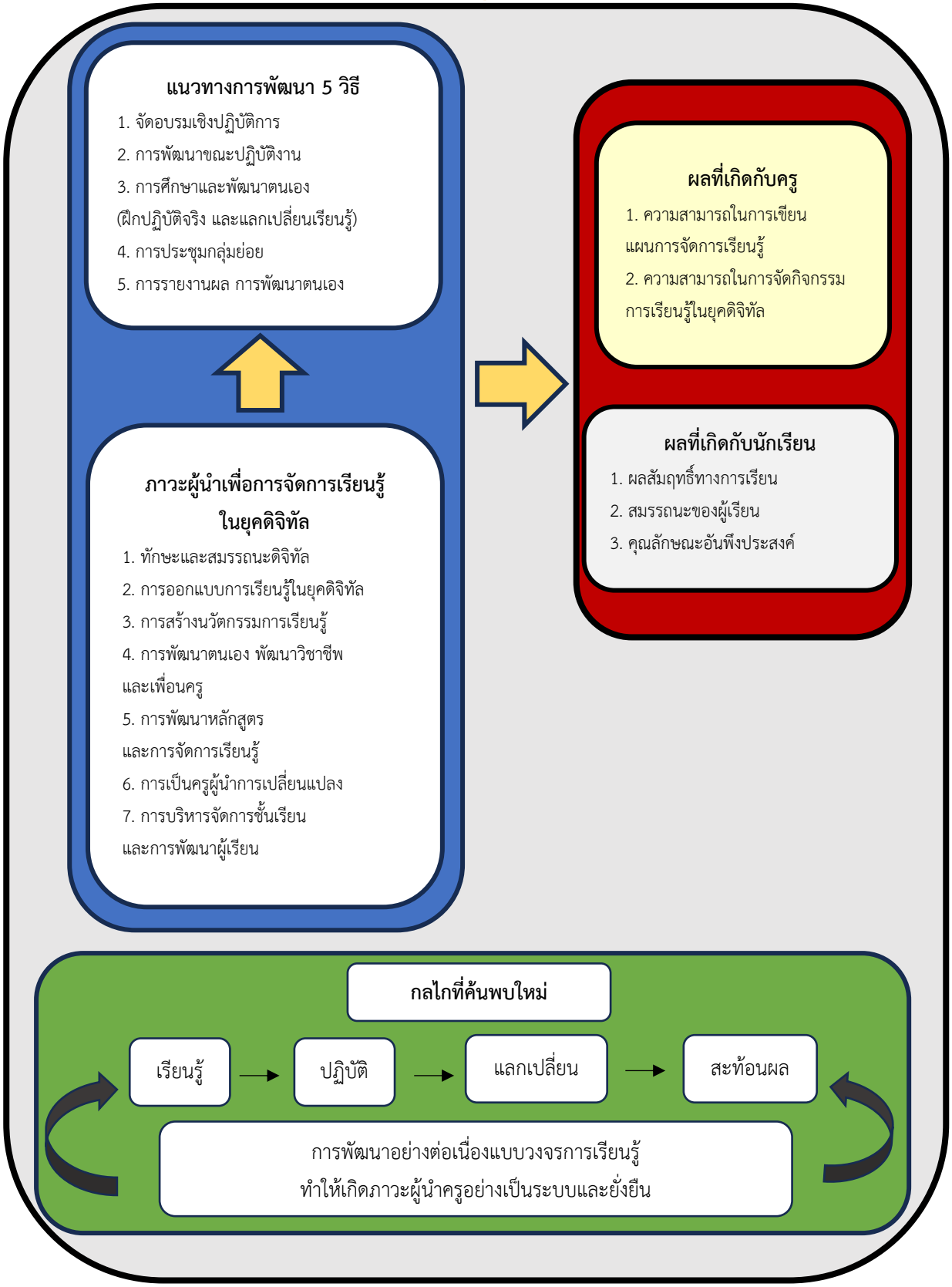
ขณะปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3.3) การศึกษาและพัฒนาตนเองของครู ประกอบด้วย 3.3.1) การฝึกปฏิบัติจริง ครูศึกษาด้วยตนเองในช่วงเวลาที่ว่างจากการปฏิบัติงาน การที่ครูดำเนินการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูมีความสนใจและตั้งใจพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง (วิลาวรรณ จันโทวาท, 2568) การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจีนุช ดาโอภา ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การฝึกปฏิบัติจริงในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา (ขจีนุช ดาโอภา, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลันดา ประยูรเสาวภาคย์ ที่ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การฝึกปฏิบัติจริงและการศึกษาด้วยตนเองในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 3.3.2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (ชลันดา ประยูรเสาวภาคย์, 2568) โดย Starfishlabz นำเสนอว่าชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ คือ การที่ครู ผู้บริหาร และนักการศึกษาตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาร่วมแบ่งปันแนวคิดเพื่อพัฒนาแนวทางการสอน และสร้างสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่ช่วยให้นักเรียนทุกคนสามารถบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนเองได้ (Starfishlabz, 2564) การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจีนุช ดาโอภา ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เป็นกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา 3.4) การประชุมกลุ่มย่อย ในการจัดการประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้จัดขึ้นที่ห้องปฏิบัติการของกลุ่มสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม เพื่อสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพ ปัญหา การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ (ขจีนุช ดาโอภา, 2568) ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิตรา สำแดงไชย ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ของครูในยุคดิจิทัล โรงเรียนศูนย์เครือข่ายการศึกษาที่ 19 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 ที่ใช้การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา และ 3.5) การรายงานผลการพัฒนาตนเอง เป็นการสะท้อนผลถึงการพัฒนาที่หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ และครูผู้สอนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล จากวิทยากรแล้วนำความรู้ ความเข้าใจ จากการอบรมเชิงปฏิบัติการกลับไปประยุกต์ใช้ และมีการทบทวนหลังปฏิบัติงาน(After Action Review: AAR) สะท้อนความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค หลังจากนั้นครูรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเพื่อนครูไปพัฒนาปรับปรุงกระบวนการจัดกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด (วิจิตรา สำแดงไชย, 2566) ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลันดา ประยูรเสาวภาคย์ ที่ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ภาตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การฝึกปฏิบัติจริงและการทบทวนหลังปฏิบัติงาน ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ (ชลันดา ประยูรเสาวภาคย์, 2568)

4. ผลที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ของครู 1) ผลที่เกิดจากการจัดการเรียนรู้ของครูเมื่อสิ้นสุดการวิจัยในวงรอบที่ 2 ที่ได้รับการประเมินจากนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการประเมินนักเรียนโดยผู้ปกครองนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นชัดว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ประสบความสำเร็จ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

และ 2) ผลการจัดการเรียนรู้ของครูที่เกิดกับผู้เรียนด้านผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับดีมาก โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงสุด คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะว่าการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักเรียนจะได้ฝึกปฏิบัติการคิดวิเคราะห์ การออกแบบการทดลอง การลงมือการปฏิบัติการทดลองเป็นกลุ่ม การร่วมกันสังเกตผลการทดลอง การออกแบบตารางบันทึกผลการทดลอง การร่วมกันสรุปและอภิปรายผลการทดลอง และการนำเสนอผลการทดลอง ถือว่าเป็นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดรุณตรีย์ เหลากลม ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องโมเมนตัมและการชนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องโมเมนตัมและการชน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในภาพรวมอยู่ในระดับดีเยี่ยม โดยมีกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ที่มีสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนสูงสุด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาพฤติกรรมด้านสุขภาพ ทั้งในด้านความรู้ เจตคติ คุณธรรม และค่านิยม ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกซึ่งสมรรถนะต่าง ๆ ออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นธรรมชาติ (ดรุณตรีย์ เหลากลม, 2561) สอดคล้องกับแนวคิดของ วรศักดิ์ เพียรชอบ ที่ระบุว่าการจัดการเรียนรู้วิชาพลศึกษานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมบูรณ์ในทุกด้าน โดยใช้กิจกรรมทางกายและการกีฬาเป็นสื่อในการเรียนรู้ ซึ่งช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางสติปัญญา อารมณ์และสังคมไปพร้อมกับการมีสมรรถภาพทางกายที่ดี จึงส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านสมรรถนะที่ชัดเจนและมีระดับคะแนนที่สูงกว่าวิชาที่เน้นการบรรยาย (วรศักดิ์ เพียรชอบ, 2560) และด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในภาพรวมอยู่ในระดับดีเยี่ยม โดยมีกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สูงสุด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น เพราะธรรมชาติของรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นการลงมือทำ การทำงานกลุ่ม สอดคล้องกับแนวทางของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ระบุว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกในกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาสมรรถนะควบคู่ไปกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยเฉพาะด้านความมีวินัย ใฝ่เรียนรู้ และมุ่งมั่นในการทำงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

โมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำครู เริ่มจาก 7 องค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำครู ขับเคลื่อนผ่าน 5 แนวทางการพัฒนา ภายใต้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ส่งผลให้ครูมีภาวะผู้นำทางวิชาชีพ สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ สมรรถนะ และคุณลักษณะของผู้เรียนให้สูงขึ้น ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ มี 7 องค์ประกอบ คือ 1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล 2) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 3) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ 4) การพัฒนาตนเอง พัฒนาวิชาชีพ และเพื่อนครู 5) การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 6) การเป็นครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 7) การบริหารจัดการชั้นเรียนและพัฒนาผู้เรียน โดยมีความต้องการจำเป็น 3 ลำดับแรก ดังนี้ 1) ทักษะและสมรรถนะดิจิทัล ($PNI_{modified}$ = 0.097) 2) การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ($PNI_{modified}$ = 0.078) และ 3) การออกแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ($PNI_{modified}$= 0.076) แนวทางการพัฒนา ใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาขณะปฏิบัติงาน การฝึกปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการรายงานผลการพัฒนาตนเอง ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น สามารถพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ผ่านเกณฑ์ได้ครบทุกคนในวงรอบที่ 2 และผลการประเมินการจัดการเรียนรู้ของครูโดยนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71) ตลอดจนผลการประเมินนักเรียนโดยผู้ปกครองนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53) ซึ่งส่งผลดีต่อตัวผู้เรียนโดยตรงทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับดีมาก (ร้อยละ 79.96) ควบคู่ไปกับสมรรถนะ (ร้อยละ 92.67) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (ร้อยละ 93.00) อยู่ในระดับดีเยี่ยมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ได้แก่ 1) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ ดังนี้ 1.1) ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ให้มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และ 1.2) การใช้ครูพี่เลี้ยงในการพัฒนาการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ เพราะช่วยให้ครูที่ได้รับการพัฒนาสามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ได้ถูกต้อง เหมาะสม และครบถ้วน ตามเกณฑ์การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวปฏิบัติ ดังนี้ 2.1) ควรจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ ในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลหรือปัญญาประดิษฐ์ และ 2.2) ต้องพัฒนาสมรรถนะของครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ และในส่วนให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติทักษะทางภาษา ตั้งแต่การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน

เอกสารอ้างอิง

ขจีนุช ดาโอภา. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

จริญญา นาคะอินทร์. (4 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

ชลันดา ประยูรเสาวภาคย์. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของครูใน โรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ชิรพล เวียงสมุทร. (3 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

ณรงค์กร ไชยประเทศ. (12 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

ดรุณตรีย์ เหลากลม. (2561). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง โมเมนตัมและการชน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ธรรมนิตย์ พรมสุวรรณ์. (7 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

ธิวารัตน์ ศรีมุกดา. (8 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

ปุณณิฐฐา มาเชค. (2565). การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล: นวัตกรรมและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พงษ์พันธ์ รัชปัญญา. (11 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

พระมหาภัทรพงศ์ ธมฺมทีโป (วงค์ศรีลา). (2569). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูยุคดิจิทัล โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เขต 8 สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พิชิต ทิศจันทร์. (5 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

พิมพ์ปภัทร แก้วดี. (6 พ.ย. 2568). ผลการพัฒนาภาวะผู้นำครูเพื่อการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล. (ภาณุทัต คำทะเนตร, ผู้สัมภาษณ์)

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน. (2551). สมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในสังคมที่เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.

มัตติกา ผาลี. (2566). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูยุคดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่รับผิดชอบสำนักงานศึกษาธิการภาค 11. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

มาลี กอนอุไล. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ในยุคปกติใหม่โรงเรียนมัธยมสงฆ์ตอนต้น แขวงสะหวันนะเขต แห่งสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ. (2566). รายงานประจำปี โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ พ.ศ. 2566. สกลนคร: งานประกันคุณภาพโรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ.

วรศักดิ์ เพียรชอบ. (2560). รวมบทความเกี่ยวกับปรัชญา หลักการ วิธีสอน และการวัดเพื่อประเมินผลทางการพลศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจิตรา สำแดงไชย. (2566). การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ของครูในยุคดิจิทัล โรงเรียนศูนย์เครือข่ายการศึกษาที่ 19 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วิลาวรรณ จันโทวาท. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครูในสังคม 5.0 โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ในดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สมจิต จันทร์ฉาย. (2557). การออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอน. นครปฐม: เพชรเกษม3 พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สร้อยสุดา กรีน. (2563). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) สู่การพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). กรอบสมรรถนะครูในยุคดิจิทัล. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2560). หลักเกณฑ์และวิธีการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สายงานการสอน ที่ ศธ 0206.7/ว 22 (5 กรกฎาคม 2560). เรียกใช้เมื่อ 21 กันยายน 2568 จาก https://otepc.go.th/images/00_YEAR2561/07_PS/v22_ 2560.pdf

สุกัญญา แช่มช้อย. (2565). การบริหารสถานศึกษาเพื่อการสร้างนวัตกรรุ่นเยาว์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดุลย์เดช ศรีพิลา และสุจิน บุตรดีสุวรรณ. (2563). รูปแบบการจัดการชั้นเรียนแบบผู้เรียนมีส่วนร่วม ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

Butler-Henderson, K. & Crawford, J. (2020). Digitally empowered students through teacher leadership: The role of authentic leadership. Journal of Applied Learning & Teaching, 3(1), 1-9. https://doi.org/10.37074/jalt.2020.3.s1.6.

European Commission. (2006). Communication from the Commission to the European Parliament, the Counciland the European Economic and Social Committee. Retrieved 2025 21, September, from https://statewatch.org/wp-content/uploads/2026/04/COM-2006-437.pdf

Kemmis, S & McTaggart, R. (1988). The Action Research Planer. (3rd ed.). Victoria: Deakin University.

Kukulska-Hulme, A. & Traxler, J. (2013). Design principles for mobile learning. Abingdon: Routledge.

Starfishlabz. (2564). ประโยชน์ 4 ข้อ ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC). เรียกใช้เมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก https://www.starfishlabz.com/blog/917-plc

Teach for Thailand. (2022). Why become a Teacher Change Leader. Retrieved September 19, 2025, from https://shorturl.asia/IQZ0j

Warren, L. L. (2021). The importance of teacher leadership skills in the classroom. Education Journal 2021, 10(1), 8-15 https://doi.org/10.11648/J.EDU.20211001.12.

บทความวิจัย

การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น*

THE DEVELOPMENT OF A RECREATION PROGRAM TO PROMOTE THE ASSERTIVE BEHAVIOR OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS

ปภณ มะโน*, สุมนรตรี นิ่มเนติพันธ์, อนันต์ มาลารัตน์
Paphon Mano*, Sumonratree Nimnatipun, Anan Malarat
คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Physical Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Toon_rb118@hotmail.com
*Tel: 080-246-6909

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น 2) สร้างและพัฒนาโปรแกรมนันทนาการ และ 3) ประเมินผลและขยายผลการใช้โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 292 คน 2) การพัฒนาโปรแกรม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ 7 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสนทนากลุ่ม 9 คน และ 3) การทดลองใช้และขยายผลโปรแกรมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) และโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน โรงเรียนละ 30 คน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามความต้องการจำเป็น แบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออก โปรแกรมนันทนาการ และคู่มือโปรแกรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และการทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความต้องการจำเป็นสูงสุดในกิจกรรมนันทนาการทางสังคม ($PNI_{modified}$ = 0.12) รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการประเภทเต้นรำ ($PNI_{modified}$ = 0.11) และกิจกรรมนันทนาการพิเศษ ($PNI_{modified}$ = 0.05) โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นตามกระบวนการ APIE มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.92, S.D. = 0.29) ภายหลังการทดลองใช้โปรแกรม นักเรียนทั้งกลุ่มทดลอง (t = 5.918, p < .001) และกลุ่มขยายผล (t = 7.707, p < .001) มีคะแนนพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูงกว่า ก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าโปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

* Received 20 June 2026; Revised 17 July 2026; Accepted 29 July 2026

คำสำคัญ: โปรแกรมนันทนาการ, พฤติกรรมกล้าแสดงออก, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น, กระบวนการ APIE

Abstract

This research article aimed to: 1) Investigate the problems and needs assessment, 2) Develop a recreation program, and 3) Evaluate and expand the implementation of the recreation program to promote assertive behavior among lower secondary school students. The research was conducted in three phases. 1) Involved a study of problems and needs assessment with a sample of 292 lower secondary school students from demonstration schools under Srinakharinwirot University. 2) Focused on program development, involving seven experts for instrument validation and nine experts for focus group discussion. and 3) Consisted of the implementation and expansion of the recreation program with two groups of Grade 7 students from Srinakharinwirot University Demonstration School, Prasarnmit (Secondary) and Srinakharinwirot University Demonstration School, Pathumwan, with 30 students from each school. The research instruments included a needs assessment questionnaire, an assertive behavior scale, the recreation program, and the program manual. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, the Priority Needs Index Modified ($PNI_{modified}$), and the paired-samples t-test. The results indicated that students reported the highest priority need for social recreation activities ($PNI_{modified}$ = 0.12), followed by dance activities ($PNI_{modified}$ = 0.11) and special recreation activities ($PNI_{modified}$ = 0.05). The recreation program developed based on the APIE process demonstrated the highest overall quality ($\bar{x}$ = 4.92, S.D. = 0.29). After the implementation, both the experimental group (t = 5.918, p < .001) and the expansion group (t = 7.707, p < .001) showed significantly higher assertive behavior scores than before participating in the program. These findings indicate that the developed recreation program was effective in promoting assertive behavior among lower secondary school students.

Keywords: Recreation Program, Assertive Behavior, Junior High School Student, Apie Process

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในทุกระดับ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต อาทิ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะสำคัญในการดำรงชีวิต มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ กล้าแสดงออก และสามารถสื่อสารความคิดเห็นของตนได้อย่างสร้างสรรค์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ทั้งนี้ พฤติกรรมการกล้าแสดงออกนับเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ของการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน เนื่องจากเป็นพื้นฐานของการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นว่า เด็กและวัยรุ่นจำนวนหนึ่งเผชิญปัญหาด้านจิตใจ อารมณ์ และการปรับตัวทางสังคม ซึ่งอาจส่งผลต่อความมั่นใจ การสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมทางสังคม โดยกรมสุขภาพจิตรายงานข้อมูลการประเมินผ่านแอปพลิเคชัน Mental Health Check-in ระหว่างวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2565 ถึง 14 ตุลาคม 2567 ในกลุ่มเด็กและวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวนสะสม 503,884 ราย พบว่า มีผู้เสี่ยงซึมเศร้า 51,789 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.28 และเสี่ยงทำร้ายตนเอง 87,718 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.4 (Hfocus, 2567); (องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย, 2565) รายงานว่า วัยรุ่นไทยอายุ 10 - 19 ปี ประมาณ 1 ใน 7 คน มีความผิดปกติทางจิตประสาทและอารมณ์ และปัญหาสุขภาพจิตดังกล่าวอาจส่งผลต่อสุขภาพ การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการจัดกิจกรรมหรือโปรแกรมที่ช่วยส่งเสริมความมั่นใจ การสื่อสาร และการปรับตัวทางสังคมของผู้เรียนอย่างเหมาะสม พฤติกรรมการกล้าแสดงออก (Assertive Behavior) จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นทักษะทางสังคมที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นความสามารถของบุคคลในการแสดงความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และสิทธิของตนอย่างเหมาะสม ภายใต้การเคารพสิทธิของผู้อื่น (Lange, A. J. & Jakubowski, P., 1976); (Fensterheim, H., 1993) อีกทั้งยังเป็นพฤติกรรมที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การฝึกฝน และประสบการณ์ทางสังคมที่เหมาะสม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2565)

กิจกรรมนันทนาการเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างสมัครใจ เกิดความสนุกสนาน ผ่อนคลาย และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น กิจกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมความมั่นใจในตนเอง พัฒนาทักษะทางสังคม การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการปรับตัวของเด็กและเยาวชนได้อย่างเหมาะสม (Caldwell, L. L. & Witt, P. A., 2011) การนำกิจกรรมนันทนาการมาใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมการกล้าแสดงออกจึงมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนวัยมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ช่วยลดความตึงเครียด สร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก และเอื้อให้ผู้เรียนได้ฝึกแสดงออกผ่านสถานการณ์จริง โดยใช้กระบวนการ APIE (Assessment, Planning, Implementation and Evaluation) ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การประเมิน (Assessment) การวางแผน (Planning) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) โดยขั้นการประเมินช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ขั้นการวางแผนช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และวิธีดำเนินการให้เหมาะสม ขั้นการนำไปใช้เป็นการจัดกิจกรรมตามแผนที่กำหนด และขั้นการประเมินผลเป็นการตรวจสอบประสิทธิผลของโปรแกรม กระบวนการดังกล่าวจึงเหมาะสมต่อการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยประยุกต์ใช้กระบวนการพัฒนาโปรแกรมตามแนวคิด APIE ร่วมกับแนวคิดพฤติกรรมการกล้าแสดงออกเพื่อพัฒนาโปรแกรมที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของสถานศึกษา ตลอดจนศึกษาประสิทธิผลและการขยายผลของโปรแกรมที่พัฒนาขึ้น อันจะนำไปสู่องค์ความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออก

ผ่านกิจกรรมนันทนาการ และเป็นแนวทางสำหรับครู ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนด้านการสื่อสาร ความเชื่อมั่นในตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เพื่อสร้างและพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

3. เพื่อประเมินผลและขยายผลการใช้โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สร้างและตรวจสอบคุณภาพโปรแกรม ทดลองใช้ และประเมินผลโปรแกรม การวิจัยดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบโปรแกรม 2) การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการและตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ และ 3) การทดลองใช้และขยายผลโปรแกรมนันทนาการ เพื่อประเมินประสิทธิผลของโปรแกรมในการส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 1,215 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตาราง Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. โดยกำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% และระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 292 คน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน สำหรับตรวจสอบความถูกต้องความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของเครื่องมือ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน สำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโปรแกรมและคู่มือโปรแกรม โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ การปรับพฤติกรรม จิตวิทยาพฤติกรรม การพัฒนาโปรแกรม หรือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ระยะที่ 3 การประเมินผลและขยายผลการใช้โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) จำนวน 30 คน

ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่างในการขยายผล ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยโปรแกรม G*Power โดยกำหนดค่าอิทธิพล (Effect Size) เท่ากับ 0.50 ค่าความคลาดเคลื่อน (α) เท่ากับ 0.05 และค่าอำนาจการทดสอบ (Power) เท่ากับ 0.80 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 27 คน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูล ผู้วิจัยจึงเพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างเป็น 30 คน

การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการ แบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออก โปรแกรมนันทนาการ และคู่มือโปรแกรม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการ ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของข้อคำถาม ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านนันทนาการ ด้านการปรับพฤติกรรม และด้านจิตวิทยาพฤติกรรม ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) ผลการประเมิน พบว่า แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการมีค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 1.00 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและครอบคลุมเนื้อหา

2. แบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออก ผู้วิจัยสร้างแบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออกจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของข้อคำถาม ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับการตรวจสอบแบบสอบถามความต้องการจำเป็น พิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยใช้ดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index: CVI) ผลการประเมินพบว่า แบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออกมีค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 0.87 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

3. โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออก การทดลองใช้เครื่องมือและตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น หลังจากปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยนำแบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการและแบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออกไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ผลการประเมิน พบว่า แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .933 และแบบวัดพฤติกรรมกล้าแสดงออกมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .928 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือทั้งสองฉบับมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง และมีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

4. คู่มือโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออก ผู้วิจัยนำแบบร่างโปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นจากผลการตอบแบบสอบถามความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านนันทนาการ ด้านการปรับพฤติกรรม และด้านจิตวิทยาพฤติกรรม เพื่อร่วมตรวจสอบ

และอภิปรายกลุ่ม (Focus Group) ในการพิจารณาจุดบกพร่อง รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขโปรแกรม พร้อมทั้งประเมินคุณภาพของโปรแกรมและคู่มือโปรแกรมใน 3 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ผลการประเมินพบว่า ด้านความถูกต้องมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.92 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.30 ด้านความเหมาะสมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.92 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.31 และด้านความเป็นไปได้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.93 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมและคู่มือโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเหมาะสมสำหรับนำไปทดลองใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ระยะ โดยระยะที่ 1 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 292 คน ด้วยแบบสอบถามความต้องการจำเป็น ระยะที่ 2 ผู้วิจัยนำผลการศึกษาที่ได้มาพัฒนาโปรแกรมและคู่มือโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก นำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ 7 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโปรแกรม ก่อนปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และระยะที่ 3 ผู้วิจัยนำโปรแกรมไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) จำนวน 30 คน และขยายผลกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จำนวน 30 คน โดยเข้าร่วมโปรแกรมเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ ครั้งละ 90 นาที รวม 16 กิจกรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1 กิจกรรม “กล้าเล่า กล้าฟัง เรื่องของฉัน” กิจกรรม “นิทานของฉัน เสียงจากใจ”
สัปดาห์ที่ 2 กิจกรรม “แดนซ์แบทเทิล” (Dance Battle) กิจกรรม “เรื่องเล่าของเพื่อน”
สัปดาห์ที่ 3 กิจกรรม “OX จริงหรือเท็จ” กิจกรรม “Random Play Dance”
สัปดาห์ที่ 4 กิจกรรม “ตัวตนของฉัน” กิจกรรม “ฉันเป็นอะไรบนโลกใบนี้”
สัปดาห์ที่ 5 กิจกรรม “Twerk Post-It” กิจกรรม “ปั้นหุ่นดินน้ำมัน”
สัปดาห์ที่ 6 กิจกรรม “เล่นบท เรียนวัฒนธรรม” กิจกรรม “ลูกโป่งแห่งความฝัน”
สัปดาห์ที่ 7 กิจกรรม “แชร์บอลทีม” กิจกรรม “จรวดมอญ”
สัปดาห์ที่ 8 กิจกรรม “Worms Gone Wild” กิจกรรม “ปาร์ตี้พลังเพื่อน”

โดยดำเนินการเก็บข้อมูลพฤติกรรมกล้าแสดงออกก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมเพื่อนำมาศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) และเปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมกล้าแสดงออกก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมด้วยการทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (Dependent Samples t-test) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก

ความต้องการจำเป็นกิจกรรมนันทนาการ	สภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบัน			สภาพที่ควรจะเป็น			$PNI_{modified}$	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล		
1. นันทนาการประเภทการฝีมือและประเภทศิลปะหัตถกรรม	3.75	1.12	มาก	3.69	1.12	มาก	-0.02	7
2. นันทนาการประเภทเกม กีฬา กรีฑา	3.99	0.98	มาก	4.03	1.07	มาก	0.01	5
3. นันทนาการประเภทดนตรีและร้องเพลง	3.93	1.09	มาก	3.95	1.05	มาก	0.01	5
4. นันทนาการประเภทละครภาพยนตร์	4.08	1.02	มาก	4.01	1.07	มาก	-0.02	7
5. นันทนาการประเภทงานอดิเรก	3.63	1.22	มาก	3.64	1.27	มาก	0.00	6
6. นันทนาการประเภทกิจกรรมทางสังคม	3.70	1.31	มาก	4.13	1.09	มาก	0.12	1
7. นันทนาการประเภทเต้นรำ	3.50	1.25	ปานกลาง	3.88	1.12	มาก	0.11	2
8. นันทนาการประเภทนอกสถานที่ (นอกเมือง)	3.78	1.13	มาก	3.62	1.17	มาก	-0.04	8
9. นันทนาการประเภทอ่าน พูด เขียนและทางวรรณกรรม	3.80	1.07	มาก	3.94	1.07	มาก	0.04	4
10. นันทนาการประเภทกิจกรรมพิเศษ	3.78	1.15	มาก	3.97	1.03	มาก	0.05	3
11. นันทนาการประเภทอาสาสมัคร	3.76	1.11	มาก	3.75	1.10	มาก	0.00	6
รวม	**3.79**	**1.14**	**มาก**	**3.87**	**1.12**	**มาก**	**0.02**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.79, S.D. = 1.14) และสภาพที่ควรจะเป็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.87, S.D. = 1.12) เมื่อวิเคราะห์ด้วยดัชนี $PNI_{modified}$ พบว่า กิจกรรมนันทนาการทางสังคมมีความต้องการจำเป็นสูงสุด ($PNI_{modified}$ = 0.12) รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการประเภทเต้นรำ ($PNI_{modified}$ = 0.11) และกิจกรรมนันทนาการพิเศษ ($PNI_{modified}$ = 0.05) ตามลำดับ ส่วนกิจกรรมที่มีค่า $PNI_{modified}$ ติดลบ ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการประเภทนอกสถานที่ (นอกเมือง) ($PNI_{modified}$ = -0.04) กิจกรรมนันทนาการประเภทการฝีมือและศิลปะหัตถกรรม ($PNI_{modified}$ = -0.02) และกิจกรรมนันทนาการประเภทละครและภาพยนตร์ ($PNI_{modified}$ = -0.02) สะท้อนว่าสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าสภาพที่ควรจะเป็น จึงไม่ใช่ประเด็นความต้องการจำเป็นเร่งด่วนเมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมที่มีค่า $PNI_{modified}$ เป็นบวก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำกิจกรรมนันทนาการทางสังคม กิจกรรมนันทนาการประเภทเต้นรำ และกิจกรรมนันทนาการพิเศษไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบโปรแกรมนันทนาการ

ระยะที่ 2 การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ผู้วิจัยได้พัฒนาโปรแกรมนันทนาการตามกระบวนการ APIE (Assessment, Planning, Implementation and Evaluation) โดยนำผลการศึกษาความต้องการจำเป็นมาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบกิจกรรม โปรแกรมประกอบด้วย กิจกรรมนันทนาการ จำนวน 16 กิจกรรม จัดกิจกรรมเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ ครั้งละ 90 นาที รวม 8 ครั้ง โดยมีรายละเอียดกิจกรรม ดังนี้

สัปดาห์ที่ 1 กิจกรรม “กล้าเล่า กล้าฟัง เรื่องของฉัน” กิจกรรม “นิทานของฉัน เสียงจากใจ”

สัปดาห์ที่ 2 กิจกรรม “แดนซ์แบทเทิล” (Dance Battle) กิจกรรม “เรื่องเล่าของเพื่อน”

สัปดาห์ที่ 3 กิจกรรม “OX จริงหรือเท็จ” กิจกรรม “Random Play Dance”

สัปดาห์ที่ 4 กิจกรรม “ตัวตนของฉัน” กิจกรรม “ฉันเป็นอะไรบนโลกใบนี้”

สัปดาห์ที่ 5 กิจกรรม “Twerk Post-It” กิจกรรม “ปั้นหุ่นดินน้ำมัน”

สัปดาห์ที่ 6 กิจกรรม “เล่นบท เรียนวัฒนธรรม” กิจกรรม “ลูกโป่งแห่งความฝัน”

สัปดาห์ที่ 7 กิจกรรม “แชร์บอลทีม” กิจกรรม “จรวดมอญ”

สัปดาห์ที่ 8 กิจกรรม “Worms Gone Wild” กิจกรรม “ปาร์ตี้พลังเพื่อน” จากนั้นนำร่างโปรแกรมให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินผล ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ด้านการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ความถูกต้อง	4.92	0.30	มากที่สุด
ความเหมาะสม	4.92	0.31	มากที่สุด
ความเป็นไปได้	4.93	0.27	มากที่สุด
รวม	**4.92**	**0.29**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินคุณภาพโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่าน พบว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นตามกระบวนการ APIE (Assessment, Planning, Implementation and Evaluation) มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านความถูกต้องมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.92 (S.D. = 0.30) ด้านความเหมาะสมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.92 (S.D. = 0.31) และด้านความเป็นไปได้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.93 (S.D. = 0.27)

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มทดลอง

พฤติกรรมการกล้าแสดงออก	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		t	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
การกล้าแสดงออกขั้นพื้นฐาน	3.61	0.71	4.23	0.56	6.513	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะเข้าอกเข้าใจ	3.77	0.63	4.34	0.51	5.334	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะของการเพิ่มระดับ	3.82	0.74	4.39	0.49	4.282	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะการเผชิญหน้า	3.92	0.88	4.54	0.46	4.306	.000

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มทดลอง (ต่อ)

พฤติกรรมการกล้าแสดงออก	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		t	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
การกล้าแสดงออกในลักษณะของการใช้ภาษาผม/ดิฉัน	4.06	0.70	4.61	0.44	4.205	.000
การกล้าแสดงออกและการชักจูง	3.94	0.74	4.62	0.44	5.125	.000
รวม	**3.85**	**0.63**	**4.46**	**0.38**	**5.918**	**.000**

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มทดลองก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรมนันทนาการ พบว่า ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนพฤติกรรมการกล้าแสดงออกโดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 (S.D. = 0.63) และหลังการเข้าร่วมโปรแกรมมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 4.46 (S.D. = 0.38) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม พบว่า คะแนนพฤติกรรมการกล้าแสดงออกหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 5.918$, $p < .001$)

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มขยายผล

พฤติกรรมการกล้าแสดงออก	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		t	p
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
การกล้าแสดงออกขั้นพื้นฐาน	3.39	0.89	4.46	0.66	6.355	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะเข้าอกเข้าใจ	3.49	0.97	4.44	0.46	4.814	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะของการเพิ่มระดับ	3.61	0.83	4.40	0.54	5.634	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะการเผชิญหน้า	3.78	0.79	4.28	0.62	3.660	.000
การกล้าแสดงออกในลักษณะของการใช้ภาษาผม/ดิฉัน	3.71	0.92	4.20	0.55	3.631	.000
การกล้าแสดงออกและการชักจูง	3.74	0.68	4.33	0.54	4.992	.000
รวม	**3.62**	**0.62**	**4.35**	**0.39**	**7.707**	**.000**

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการขยายผลโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีคะแนนพฤติกรรมการกล้าแสดงออกโดยรวมเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 (S.D. = 0.62) และหลังการเข้าร่วมโปรแกรมมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 4.35 (S.D. = 0.39) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม พบว่า คะแนนพฤติกรรมการกล้าแสดงออกหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 7.707$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้อย่างมีประสิทธิผล และสามารถนำไปขยายผลในบริบทสถานศึกษาอื่นได้

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก โดยกิจกรรมนันทนาการทางสังคมมีความต้องการจำเป็นสูงสุด รองลงมาได้แก่ กิจกรรมนันทนาการประเภทเต้นรำ และกิจกรรมนันทนาการพิเศษ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ฝึกการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการแสดงออกในสถานการณ์ทางสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมกล้าแสดงออก โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นตอนต้นที่ผู้เรียนอยู่ระหว่างการพัฒนาทักษะทางสังคม การสร้างสัมพันธภาพกับเพื่อน และการสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Austin, D. R. ที่กล่าวว่า กิจกรรมนันทนาการเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม อารมณ์ และบุคลิกภาพของผู้เข้าร่วม (Austin, D. R., 2018) และสอดคล้องกับ Caldwell, L. L. & Witt, P. A. ที่อธิบายว่า กิจกรรมนันทนาการทางสังคมช่วยส่งเสริมทักษะทางสังคม การสร้างสัมพันธภาพ และการปรับตัวของวัยรุ่นได้อย่างเหมาะสม (Caldwell, L. L. & Witt, P. A., 2011) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญศิริ นิยมทัศน์ ที่ศึกษาการจัดกิจกรรม “ร้อง เล่น เต้น รำ” เพื่อเสริมสร้างความกล้าแสดงออกของเด็กและเยาวชนในชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54 พบว่า ความกล้าแสดงออกของเด็กและเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้นในระดับมากที่สุด และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นว่ากิจกรรมช่วยให้มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 92.00 (บุญศิริ นิยมทัศน์, 2564) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ เก่งกาจ เกลี้ยงแก้ว และคณิต เขียววิชัย ที่พัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้กิจกรรมนันทนาการ จำนวน 40 กิจกรรม เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนมีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (เก่งกาจ เกลี้ยงแก้ว และคณิต เขียววิชัย, 2562) สะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม การมีปฏิสัมพันธ์ และการปรับตัวของนักเรียนวัยมัธยมศึกษาตอนต้นได้ ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า การออกแบบโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมทางสังคม การเคลื่อนไหว การเต้นรำ การสื่อสาร และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เนื่องจากกิจกรรมลักษณะดังกล่าวเอื้อต่อการพัฒนาความมั่นใจ การสร้างสัมพันธภาพ และพฤติกรรมกล้าแสดงออกของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

2. ผลการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่พัฒนาขึ้นมีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาโปรแกรมอย่างเป็นระบบตามกระบวนการ APIE ประกอบด้วย การประเมินความต้องการจำเป็น (Assessment) การวางแผน (Planning) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) ส่งผลให้กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับความต้องการและลักษณะพัฒนาการของกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับ Austin, D. R. ที่เสนอว่า

กระบวนการ APIE เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริง (Austin, D. R., 2018) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb, D. A. และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura, A. ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Kolb, D. A., 1984); (Bandura, A., 1986) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ วิรัตน์ ทองแก้ว ที่พบว่า การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการอย่างเป็นระบบสามารถส่งเสริมคุณลักษณะเชิงบวกของผู้เข้าร่วมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทการศึกษา ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจึงสะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพและมีศักยภาพในการนำไปใช้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม (วิรัตน์ ทองแก้ว, 2561) ดังนั้น ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจึงสะท้อนให้เห็นว่า โปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีและบริบทของกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนมีศักยภาพในการนำไปใช้เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้อย่างเหมาะสม

3. ผลการทดลองใช้และการขยายผลโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มขยายผลมีคะแนนพฤติกรรมกล้าแสดงออกหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ การกล้าแสดงออกขั้นพื้นฐาน การแสดงออกในลักษณะเข้าอกเข้าใจ การแสดงออกในลักษณะของการเพิ่มระดับ การแสดงออกในลักษณะการเผชิญหน้า การแสดงออกในลักษณะของการใช้ภาษา และการแสดงออกและการชักจูง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกิจกรรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกับผู้อื่น การตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการเผชิญสถานการณ์ทางสังคมผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจในการแสดงออกมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดพฤติกรรมกล้าแสดงออกของ Lange, A. J. & Jakubowski, P. ที่อธิบายว่าพฤติกรรมกล้าแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ผ่านการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง (Lange, A. J. & Jakubowski, P., 1976) ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Fensterheim, H. ที่เสนอว่าการฝึกการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น และการแสดงสิทธิของตนเองอย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาพฤติกรรมกล้าแสดงออกและเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองได้ (Fensterheim, H., 1993) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ บุษราคัม รักพวก และคณะ ที่ศึกษาการเสริมสร้างพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการปรึกษากลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยม พบว่า หลังการทดลอง นักเรียนกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (บุษราคัม รักพวก และคณะ, 2567) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Parray, W. M. & Kumar, S. ที่ศึกษาผลของการฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกต่อพฤติกรรม ความภาคภูมิใจในตนเอง ความเครียด ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสุขภาวะทางจิตใจของผู้เรียน โดยใช้รูปแบบการวิจัยกึ่งทดลอง พบว่า การฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออกช่วยส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก ความภาคภูมิใจในตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสุขภาวะทางจิตใจ รวมทั้งช่วยลดความเครียดได้ ผลดังกล่าวสนับสนุนว่า โปรแกรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการสื่อสาร การแสดงออก การตัดสินใจ และการเผชิญสถานการณ์ทางสังคมอย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาพฤติกรรมกล้าแสดงออกของผู้เรียนได้ (Parray, W. M. & Kumar, S., 2022) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ ตรรกพร สุขเกษม ที่พบว่า การจัดกิจกรรมบทบาทสมมติช่วยให้นักศึกษามีพฤติกรรมกล้าแสดงออกอยู่ในระดับดีเยี่ยม (ตรรกพร สุขเกษม, 2554) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้

แตกต่างจาก กฤตภัค ใจกล้า ที่พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาและทดลองใช้โปรแกรมนันทนาการที่ออกแบบขึ้นเฉพาะเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก โดยเน้นกิจกรรมเชิงประสบการณ์และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนและพัฒนาทักษะการกล้าแสดงออกอย่างเป็นระบบมากกว่าการศึกษาสภาพพฤติกรรมตามธรรมชาติของผู้เรียนเพียงอย่างเดียว (กฤตภัค ใจกล้า, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ โมเดลการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการประยุกต์ใช้กระบวนการพัฒนาโปรแกรม APIE ประกอบด้วย การประเมิน (Assessment) การวางแผน (Planning) การนำไปใช้ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) ร่วมกับแนวคิดพฤติกรรมกล้าแสดงออก การพัฒนาโปรแกรมเริ่มจากการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักเรียน ก่อนนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการออกแบบกิจกรรมจากประเภทกิจกรรมนันทนาการ 11 ประเภท ได้แก่ เกม กีฬาและกรีฑา ศิลปหัตถกรรม ดนตรีและการร้องเพลง การแสดงและละคร เต้นรำ งานอดิเรก วรรณกรรม กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมพิเศษ และกิจกรรมอาสาสมัคร โดยคัดเลือกกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน

โมเดลดังกล่าวมุ่งส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก 6 ด้าน ได้แก่ การกล้าแสดงออกขั้นพื้นฐาน การกล้าแสดงออกเชิงเข้าอกเข้าใจ การกล้าแสดงออกเชิงเพิ่มระดับ การกล้าแสดงออกเชิงเผชิญหน้า การใช้ภาษาผม/ดิฉัน และการกล้าแสดงออกและการชักจูง ผ่านกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสถานศึกษาอื่นได้ตามความเหมาะสม ดังภาพ



ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาโปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น พัฒนาโปรแกรม และประเมินผลการใช้โปรแกรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออก โดยกิจกรรมนันทนาการทางสังคมมีความต้องการสูงสุด รองลงมา ได้แก่ กิจกรรมเต้นรำ และกิจกรรมพิเศษ โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นตามกระบวนการ APIE ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญว่ามีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ ผลการทดลองใช้และการขยายผลโปรแกรม พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกหลังการเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่าโปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลในการส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สถานศึกษาสามารถนำโปรแกรมไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อส่งเสริมทักษะการสื่อสาร ความมั่นใจในตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลของโปรแกรมในกลุ่มนักเรียนหรือบริบทสถานศึกษาที่แตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาผลระยะยาวและตัวแปรทางจิตสังคมอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายองค์ความรู้และเพิ่มประสิทธิภาพของโปรแกรมต่อไป ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) สถานศึกษาสามารถนำโปรแกรมนันทนาการที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมชุมนุม หรือกิจกรรมโฮมรูม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมกล้าแสดงออกและพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนให้เหมาะสมกับช่วงวัย 2) ผู้รับผิดชอบการจัดกิจกรรมควรออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งเอื้อต่อการฝึกการสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น และการทำงานร่วมกับผู้อื่น 3) การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นเคย มีความมั่นใจในการแสดงออก และสามารถพัฒนาพฤติกรรมกล้าแสดงออกได้อย่างยั่งยืน และ 4) ผู้สอนหรือผู้ดำเนินกิจกรรมควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เป็นมิตร และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ เพื่อส่งเสริมความมั่นใจและลดความวิตกกังวลในการแสดงออก ในส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษาการพัฒนาและประเมินผลโปรแกรมนันทนาการในกลุ่มนักเรียนระดับชั้นอื่น หรือในบริบทของสถานศึกษาที่มีลักษณะแตกต่างกัน เพื่อยืนยันประสิทธิผลและขยายขอบเขตการนำโปรแกรมไปใช้ 2) ควรศึกษาผลของกิจกรรมนันทนาการประเภทอื่นเพิ่มเติม เช่น กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมอาสาสมัคร หรือกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อพฤติกรรมกล้าแสดงออกของผู้เรียน 3) ควรมีการติดตามผลในระยะยาวหลังสิ้นสุดการเข้าร่วมโปรแกรม เพื่อศึกษาความคงทนของพฤติกรรมกล้าแสดงออกและประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และ 4) ควรศึกษาตัวแปรทางจิตสังคมอื่นร่วมด้วย เช่น ความมั่นใจในตนเอง ทักษะทางสังคม ภาวะผู้นำ หรือสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับผลของโปรแกรมนันทนาการในมิติที่กว้างและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กฤตภัค ใจกล้า. (2561). พฤติกรรมการกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เก่งกาจ เกลี้ยงแก้ว และคณิต เขียววิชัย. (2562). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts), 12(1), 548-565.

ตรรกพร สุขเกษม. (2554). การพัฒนาพฤติกรรมกล้าแสดงออก โดยใช้วิธีแสดงบทบาทสมมติ ของนักศึกษาระดับชั้นปีที่ 1. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

บุญศิริ นิยมทัศน์. (2564). การจัดกิจกรรมร้อง เล่น เต้น รำ เพื่อเสริมสร้างความกล้าแสดงออกของเด็กและเยาวชนในชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ 54. วารสารลวะศรี, 5(1), 17-26.

บุษราคัม รักพวก และคณะ. (2567). การเสริมสร้างพฤติกรรมการกล้าแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสิริรัตนาธร โดยการปรึกษากลุ่มตามทฤษฎีพฤติกรรมนิยม. วารสารสถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จเจ้าพระยา, 18(1), 72-85.

วิรัตน์ ทองแก้ว. (2561). การพัฒนาโปรแกรมนันทนาการกลางแจ้งเพื่อสร้างเสริมการเป็นผู้นำของเยาวชนอาสาสมัครการท่องเที่ยว. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการกีฬาและนันทนาการ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2565). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย. (2565). ยูนิเซฟและกรมสุขภาพจิตชี้สุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นไทยน่าเป็นห่วง ต้องยกระดับบริการสุขภาพจิตโดยเร่งด่วน. เรียกใช้เมื่อ 7 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.unic ef.org/thailand/th/press-releases/ยูนิเซฟและกรมสุขภาพจิตชี้สุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นไทยน่าเป็นห่วง

Austin, D. R. (2018). Therapeutic Recreation Processes and Techniques. (8th ed.). Lllinois: Sagamore-Venture.

Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action. New Jersey: Prentice Hall.

Caldwell, L. L. & Witt, P. A. (2011). Leisure, recreation, and play from a developmental context. New Directions for Youth Development, 2011(130), 13-27.

Fensterheim, H. (1993). Don’t Say Yes When You Want to Say NO. New York: Dell Publishing.

Hfocus. (2567). สธ. เผยผลสำรวจสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นปี 65-67 เสี่ยงซึมเศร้า 51,789 ราย. เรียกใช้เมื่อ 7 กรกฎาคม 2569 จาก https://www.hfocus.org/content/2024/10/32003

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development. New Jersey: Prentice Hall.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Lange, A. J. & Jakubowski, P. (1976). Responsible Assertive Behavior: Cognitive/behavioral Procedures for Trainers. Lllinois: Research Press.

Parray, W. M. & Kumar, S. (2022). The Effect of Assertiveness Training on Behaviour, Self-esteem, Stress, Academic Achievement and Psychological Well-Being of Students: A Quasi-Experimental Study. Research & Development, 2(2), 83-90.

บทความวิจัย

อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซด ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่*

THE INFLUENCE OF ORGANIZATIONAL CULTURE, HUMAN RESOURCE PRACTICES, AND WORK-LIFE BALANCE ON INTENTION TO STAY OF GENERATION Z PERSONNEL IN MINISTRY OF PUBLIC HEALTH AGENCIES, CHIANG MAI PROVINCE

อนุวัฒน์ พาแอะ, ศุทธิกานต์ คงคล้าย*

Anuwat Pha-Ae, Sutthikarn Khong-khai*

สาขาวิชาบริหารธุรกิจและการเป็นผู้ประกอบการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ - ชุมพร ชุมพร ประเทศไทย

Business Administration and Entrepreneurship Program, Maejo University-Chumphon, Chumphon, Thailand

*Corresponding author E-mail: mjuonn@gmail.com

*Tel: 095-174-7426

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงปริมาณนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากร เจเนอเรชันแซด ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) วิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยดังกล่าวต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน กลุ่มตัวอย่าง คือ บุคลากรที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2550 ซึ่งปฏิบัติงานในโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุมทั้งข้าราชการ พนักงานกระทรวงสาธารณสุข ลูกจ้าง และผู้รับจ้างเหมาบริการ จำนวน 300 คน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามออนไลน์ วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาและการถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่า 1) บุคลากรเจเนอเรชันแซดมีระดับความคิดเห็นต่อตัวแปรทั้งสี่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ วัฒนธรรมองค์กร ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.49) การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ($\bar{X}$ = 4.07, S.D. = 0.54) ความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน ($\bar{X}$ = 4.03, S.D. = 0.71) และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ($\bar{X}$ = 3.74, S.D. = 0.79) และ 2) วัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.01$ ($R = 0.718$, $R^2 = 0.516$, Adj. $R^2 = 0.511$) โดยการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลสูงสุด ($\beta = 0.407$) รองลงมา คือ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ($\beta = 0.259$) และวัฒนธรรมองค์กร ($\beta = 0.163$) ตามลำดับ หน่วยงานสาธารณสุขควรทบทวนค่าตอบแทนและสวัสดิการ จัดตารางเวรที่ยืดหยุ่น ลดภาระงานล่วงเวลา และออกแบบเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพที่ชัดเจนแก่บุคลากรทุกประเภท

* Received 27 June 2026; Revised 4 August 2026; Accepted 19 August 2026

คำสำคัญ: วัฒนธรรมองค์กร, การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์, สมดุลชีวิตและการทำงาน, เจเนอเรชันแซด, ความตั้งใจคงอยู่

Abstract

This quantitative research article aimed to 1) Examine the levels of organizational culture, human resource practices, work-life balance, and intention to stay of Generation Z personnel in Ministry of Public Health agencies, Chiang Mai Province; and 2) Analyze the influence of these factors on intention to stay. The sample consisted of 300 personnel born between 1997 and 2007 who were working in regional hospitals, general hospitals, district public health offices, and sub-district health promoting hospitals in Chiang Mai Province, covering civil servants, Ministry of Public Health employees, wage employees, and service contractors. They were selected through purposive sampling, and data were collected using an online questionnaire and analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis. The findings revealed that 1) Generation Z personnel rated all four variables at a high level: organizational culture ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.49), human resource practices ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.54), intention to stay ($\bar{x}$ = 4.03, S.D. = 0.71), and work-life balance ($\bar{x}$ = 3.74, S.D. = 0.79); and 2) Organizational culture, human resource practices, and work-life balance had statistically significant positive influences on intention to stay at $p < 0.01$ ($R = 0.718$, $R^2 = 0.516$, Adj. $R^2 = 0.511$), with human resource practices exerting the greatest influence ($\beta = 0.407$), followed by work-life balance ($\beta = 0.259$) and organizational culture ($\beta = 0.163$). Public health agencies should therefore review compensation and benefits, introduce flexible shift scheduling, reduce overtime, and design clear career paths for personnel of all employment types.

Keywords: Organizational Culture, Human Resource Practices, Work-Life Balance, Generation Z, Intention to Stay

บทนำ

ทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จและความยั่งยืนขององค์กร ภายใต้กรอบแนวคิดทุนมนุษย์ (Human Capital) บุคลากรที่มีคุณภาพย่อมส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กร และอัตราการคงอยู่ในงาน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความสามารถในการบริหารทรัพยากรบุคคล (Becker, G. S., 1964); (Armstrong, M., 2020) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานภาครัฐที่พึ่งพากำลังคนเป็นหลัก สถานการณ์การสูญเสียบุคลากรย่อมส่งผลต่อความต่อเนื่องและคุณภาพของบริการที่ส่งมอบต่อประชาชน รายงานกำลังคนภาครัฐ พ.ศ. 2567 ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ระบุว่ากระทรวงสาธารณสุขประสบกับการสูญเสียข้าราชการรวมทั้งสิ้น 33,853 คน ในช่วงปีงบประมาณ 2564 - 2567 โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ทั้งนี้สาเหตุหลักของการสูญเสีย

มาจากการลาออกและการเกษียณอายุราชการรวมกันกว่าร้อยละ 95 ของทุกปี (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2567) ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลของกระทรวงสาธารณสุข และชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการทำความเข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากร โดยเฉพาะกลุ่มเจเนอเรชันแซด (Generation Z) ซึ่งกำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบสาธารณสุขในปัจจุบัน ทั้งนี้ วัฒนธรรมองค์กรที่ศึกษาในบทความนี้ หมายถึง แบบแผนของค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานที่บุคลากรในหน่วยงานยึดถือร่วมกัน ตามกรอบแนวคิดคุณค่าที่แข่งขันกัน (Competing Values Framework) ซึ่งจำแนกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมแบบกลุ่ม วัฒนธรรมแบบเฉพาะกลุ่ม วัฒนธรรมการตลาด และวัฒนธรรมลำดับชั้น (Cameron, K. S. & Quinn, R. E., 2011) มิใช่วัฒนธรรมความปลอดภัยของผู้ป่วย (Patient Safety Culture) ซึ่งเป็นแนวคิดเฉพาะด้านการประเมินระบบบริการสุขภาพ

แนวโน้มการลาออกของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในสายอาชีพสุขภาพมิได้จำกัดเฉพาะในประเทศไทย แต่เกิดขึ้นในระดับโลก ผลสำรวจของ Soliant Health พบว่า บุคลากรด้านสุขภาพกลุ่มเจเนอเรชันแซดประมาณร้อยละ 22 มีแผนจะลาออกจากสายอาชีพภายใน 1 - 3 ปีข้างหน้า ซึ่งสูงกว่ากลุ่มมิลเลนเนียลและเจเนอเรชันเอ็กซ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ตัดสินใจลาออก ได้แก่ ภาวะความเครียดจากงาน ภาวะหมดไฟ (Burnout) และวัฒนธรรมองค์กรที่เป็นพิษ ซึ่งไม่สอดคล้องกับค่านิยมของเจเนอเรชันแซดที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Work-Life Balance) และการทำงานที่มีความหมาย (Meaningful Work) มากกว่าความมั่นคงในตำแหน่งงาน (Soliant Health, 2024) สำหรับประเทศไทย สถานการณ์มีลักษณะคล้ายคลึงกัน Hfocus รายงานว่า พยาบาลในระบบสาธารณสุขมีอัตราการลาออกเฉลี่ยปีละกว่า 7,000 คน หรือประมาณร้อยละ 4 ของบุคลากรทั้งหมด โดยมีสาเหตุหลักจากภาระงานหนัก ชั่วโมงทำงานยาวนาน และความไม่สมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน (Hfocus, 2023) ขณะที่สภาการพยาบาลรายงานว่าพยาบาลจบใหม่มีอัตราการลาออกในปีแรกสูงถึงร้อยละ 48.86 ซึ่งสะท้อนถึงการขาดระบบสนับสนุนและแรงจูงใจในระยะเริ่มต้นของวิชาชีพ (สภาการพยาบาล, 2566)

ในบริบทของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพของภาคเหนือและมีเครือข่ายบริการสาธารณสุขในระดับปฐมภูมิรวม 267 แห่ง กระจายอยู่ใน 24 เครือข่ายบริการสุขภาพ ครอบคลุมตั้งแต่พื้นที่เมืองไปจนถึงพื้นที่ทุรกันดารบนที่สูง (วุฒิประกร หล้าอี่, 2565) ลักษณะเชิงพื้นที่ดังกล่าวทำให้จังหวัดเชียงใหม่แตกต่างจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น กล่าวคือ แม้จะมีจำนวนบุคลากรมากเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นในเขตสุขภาพ ที่ 1 แต่ยังคงประสบปัญหาความไม่สมดุลของการกระจายกำลังคน โดยเฉพาะในหน่วยบริการปฐมภูมิพื้นที่ห่างไกลซึ่งมีภาระงานบริการสูงแต่มีข้อจำกัดด้านอัตรากำลัง ส่งผลให้บุคลากรต้องปฏิบัติงานเกินศักยภาพและเผชิญความเครียดสะสม (วุฒิประกร หล้าอี่, 2565) ประกอบกับสถานการณ์การสูญเสียบุคลากรในกลุ่มข้าราชการ พบว่า มีอัตราการลาออกเฉลี่ยร้อยละ 16.8 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัดอื่นในภาคเหนือ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่, 2564) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนแนวโน้มที่บุคลากรรุ่นใหม่โดยเฉพาะกลุ่มเจเนอเรชันแซดที่เพิ่งเข้าสู่ระบบราชการ ต้องเผชิญกับภาระงานสูง ความคาดหวังต่อความก้าวหน้าในอาชีพ และสภาพแวดล้อมการทำงานที่ท้าทาย ซึ่งอาจส่งผลโดยตรงต่อความผูกพันต่อองค์กรและความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานระยะยาว อย่างไรก็ดี งานวิจัยที่ผ่านมายังศึกษาประเด็นนี้อย่างจำกัด กล่าวคือ งานส่วนใหญ่มุ่งเน้นบุคลากรภาคเอกชน (ธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ และปิยศักดิ์ สูตรนันท์, 2568)

หรือเจาะจงเฉพาะกลุ่มวิชาชีพพยาบาล (จุฬาพร กระเทศ และคณะ, 2564) จึงทำให้ยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ที่อธิบายอิทธิพลของปัจจัยเชิงองค์กรต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐในระดับพื้นที่อย่างเฉพาะเจาะจง

จากประเด็นปัญหาและช่องว่างขององค์ความรู้ที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ โดยอาศัยกรอบทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory) ซึ่งอธิบายว่าบุคลากรมีแนวโน้ม คงอยู่กับองค์กรเมื่อรับรู้ถึงการสนับสนุนและการตอบแทนที่ยุติธรรม (Blau, P. M., 1964) ร่วมกับกรอบทรัพยากรและความต้องการของงาน (Job Demands-Resources Model) ที่ชี้ให้เห็นว่าความสมดุลระหว่างภาระงานและทรัพยากรสนับสนุนมีบทบาทสำคัญในการลดความเครียดและเพิ่มแรงจูงใจ (Demerouti, E. et al., 2001) และทฤษฎีความผูกพันต่อองค์กรของ Allen, N. J. & Meyer, J. P. ที่อธิบายกลไกทางจิตใจของบุคลากรที่นำไปสู่ความสมัครใจคงอยู่ในองค์กรในระยะยาว (Allen, N. J. & Meyer, J. P., 1990) ผลการวิจัยนี้ คาดว่าจะเป็นประโยชน์ในมิติวิชาการในการเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้เกี่ยวกับการคงอยู่ของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในภาครัฐสาธารณสุขไทย และในมิติปฏิบัติการโดยเฉพาะต่อสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่และหน่วยบริการในเครือข่าย ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนกำลังคน การทบทวนเงื่อนไขการจ้างงานและค่าตอบแทน ตลอดจนการออกแบบมาตรการธำรงรักษาบุคลากรรุ่นใหม่ให้สอดคล้องกับค่านิยมและความคาดหวังของบุคลากรกลุ่มนี้ในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประชากรในการวิจัย คือ บุคลากรเจเนอเรชันแซด (Generation Z) ที่ปฏิบัติงาน ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ โดยตามนิยามของ Pew Research Center เจเนอเรชันแซด หมายถึงผู้ที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2555 (Pew Research Center, 2019) อย่างไรก็ตาม การวิจัยนี้มุ่งศึกษาบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่จริง จึงกำหนดขอบเขตเฉพาะผู้ที่มีอายุ 18 - 28 ปี ณ ปีที่เก็บข้อมูล ซึ่งตรงกับผู้ที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2550 ทั้งนี้ ประชากรในการวิจัยไม่จำกัดเฉพาะผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพที่ต้องมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ แต่ครอบคลุมบุคลากรทุกประเภทการจ้างงานและทุกระดับการศึกษาที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานดังกล่าว

ซึ่งรวมถึงตำแหน่งที่รับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง อันสามารถเข้าปฏิบัติงานได้ตั้งแต่อายุ 18 ปีบริบูรณ์ คณะผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตล่างของช่วงปีเกิดไว้ที่ พ.ศ. 2550 แทนที่จะใช้ พ.ศ. 2555 ตามนิยามข้างต้น เพื่อคัดผู้ที่ยังไม่เข้าสู่วัยทำงานออกจากประชากรเป้าหมาย ขณะเดียวกันก็ไม่ตัดบุคลากรอายุน้อยที่ปฏิบัติงานอยู่จริงในระบบออกไป ทั้งนี้ ประชากรดังกล่าวปฏิบัติงานในโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เนื่องจากไม่มีฐานข้อมูลจำแนกตามช่วงอายุที่กำหนดของบุคลากรกลุ่มดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงไม่สามารถระบุจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้หลักเกณฑ์ของ Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. สำหรับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ซึ่งกำหนดว่าขนาดตัวอย่างขั้นต่ำ คือ $n \geq 50 + 8m$ เมื่อ m คือ จำนวนตัวแปรอิสระ ดังนั้นการวิจัยนี้ซึ่งมีตัวแปรอิสระ 3 ตัว ต้องการขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 74 คน (Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S., 2013) คณะผู้วิจัยได้กำหนดขนาดตัวอย่าง จำนวน 300 คน ซึ่งเพียงพอตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว และใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คัดเลือก ได้แก่ เป็นผู้ที่มีอายุ 18 - 28 ปี ปฏิบัติงานในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ มีอายุงานตั้งแต่ 3 เดือนขึ้นไป และยินยอมตอบแบบสอบถามด้วยความสมัครใจ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คำถามคัดกรองเบื้องต้น 2 ข้อ ได้แก่ 1) ท่านมีอายุ 18 - 28 ปี หรือไม่ และ 2) ท่านปฏิบัติงานในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ และมีอายุงานมากกว่า 3 เดือนขึ้นไป หรือไม่ โดยผู้ที่ตอบว่า “ไม่ใช่” ในข้อใดข้อหนึ่งจะยุติการตอบแบบสอบถามทันที ส่วนที่ 2 ข้อมูลประชากรศาสตร์ 6 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ในการทำงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่วนที่ 3 วัฒนธรรมองค์กร 12 ข้อ ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ วัฒนธรรมแบบกลุ่ม วัฒนธรรมแบบเฉพาะกลุ่ม วัฒนธรรมการตลาด และวัฒนธรรมลำดับชั้น ดัดแปลงจากกรอบแนวคิดคุณค่าที่แข่งขันกัน (Competing Values Framework) ของ Quinn, R. E. & Rohrbaugh, J. และเครื่องมือวัดของ Deshpandé, R. et al. ส่วนที่ 4 การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ 19 ข้อ ประกอบด้วย 6 มิติ ได้แก่ การฝึกอบรมและโอกาสก้าวหน้า การมีส่วนร่วม การประเมินผลการปฏิบัติงาน ค่าตอบแทนและสวัสดิการ งานที่มีความหมายและความท้าทายในงาน (Quinn, R. E. & Rohrbaugh, J., 1983); (Deshpandé, R. et al., 1993) ดัดแปลงจากแนวคิดของ Boxall, P. & Purcell, J., Maslow, A. H. ส่วนที่ 5 ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน 3 ข้อ (Boxall, P. & Purcell, J., 2016); (Maslow, A. H., 1943) ดัดแปลงจากแนวคิดของ Greenhaus, J. H. et al. และส่วนที่ 6 ความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน 4 ข้อ (Greenhaus, J. H. et al., 2003) ดัดแปลงจากแนวคิดของ Price, J. L. & Mueller, C. W., Allen, N. J. & Meyer, J. P. โดยส่วนที่ 3 ถึง 6 ใช้มาตรประเมินค่าแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ ตั้งแต่เห็นด้วยน้อยที่สุด (1 คะแนน) ถึงเห็นด้วยมากที่สุด (5 คะแนน) และกำหนดเกณฑ์การแปลผลคะแนนเฉลี่ยตามอันตรภาคชั้น 5 ระดับ ได้แก่ 1.00 - 1.80 (น้อยที่สุด) 1.81 - 2.60 (น้อย) 2.61 - 3.40 (ปานกลาง) 3.41 - 4.20 (มาก) และ 4.21 - 5.00 (มากที่สุด) (Price, J. L. & Mueller, C. W., 1981); (Allen, N. J. & Meyer, J. P., 1990)

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ 1) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ประเมินด้วยดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00

ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 ที่กำหนด และ 2) การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรเป้าหมาย จำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์เบื้องต้น พบว่า ข้อคำถามด้านความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานข้อหนึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างข้อกับคะแนนรวม ที่ปรับแล้วติดลบ คณะผู้วิจัยจึงตัดข้อคำถามดังกล่าวออก ทำให้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์มี 38 ข้อ ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นรายด้านอยู่ระหว่าง 0.700 - 0.835 และค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.880 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 ที่กำหนด (Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H., 1994)

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านแบบสอบถามออนไลน์ (Online Questionnaire) ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2568 โดยประสานงานกับสาธารณสุขอำเภอและผู้อำนวยการโรงพยาบาลในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเผยแพร่ลิงก์แบบสอบถามผ่านช่องทางสื่อสารภายในของหน่วยงาน คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจนได้แบบสอบถามที่ผ่านเกณฑ์คัดกรองและตอบครบถ้วนสมบูรณ์ จำนวน 300 ฉบับ ครบตามขนาดกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด จึงยุติการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติ 2 ประเภท คือ สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อนำเสนอลักษณะทางประชากรศาสตร์และระดับความคิดเห็นต่อตัวแปรที่ศึกษา และสถิติอ้างอิง ได้แก่ การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) แบบ Enter Method โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $p < 0.05$ เพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย ก่อนดำเนินการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ คณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้น 2 ประการ คือ ความเป็นอิสระของความคลาดเคลื่อน พิจารณาจากค่า Durbin-Watson ที่ควรอยู่ระหว่าง 1.5 - 2.5 (Field, A., 2018) และปัญหาพหุสัมพันธ์พิจารณาจากค่า VIF ที่ไม่ควรเกิน 10 และค่า Tolerance ที่ไม่ควร ต่ำกว่า 0.1 (Hair, J. F. et al., 2019)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 300 คน จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประเภทการจ้างงาน ประสบการณ์ในการทำงาน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (n = 300)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	133	44.30
หญิง	167	55.70
อายุ		
18 - 21 ปี	31	10.30
22 - 25 ปี	130	43.30
26 - 28 ปี	139	46.30

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามข้อมูลทั่วไป (n = 300) (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาปีที่ 6	60	20.00
ปวส./อนุปริญญา	48	16.00
ปริญญาตรี	190	63.30
ปริญญาโท	2	0.70
ประเภทการจ้างงาน		
ข้าราชการ	30	10.00
พนักงานกระทรวงสาธารณสุข	99	33.00
ลูกจ้างรายวัน	125	41.70
ลูกจ้างรายเดือน	16	5.30
จ้างเหมาบริการ	30	10.00
ประสบการณ์ในการทำงาน		
ต่ำกว่า 1 ปี	48	16.00
1 - 3 ปี	137	45.70
4 - 6 ปี	95	31.70
มากกว่า 6 ปี	20	6.70
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
5,001 - 15,000 บาท	172	57.30
15,001 - 25,000 บาท	107	35.70
25,001 - 35,000 บาท	21	7.00

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.70 และเพศชาย ร้อยละ 44.30 ด้านอายุ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 26 - 28 ปี ร้อยละ 46.30 รองลงมา คือ 22 - 25 ปี ร้อยละ 43.30 และ 18 - 21 ปี ร้อยละ 10.30 ด้านระดับการศึกษา ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 63.30 รองลงมา คือ มัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 20.00 ปวส./อนุปริญญา ร้อยละ 16.00 และปริญญาโท ร้อยละ 0.70 ด้านประเภทการจ้างงาน ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างรายวัน ร้อยละ 41.70 รองลงมา คือ พนักงานกระทรวงสาธารณสุข ร้อยละ 33.00 ข้าราชการและจ้างเหมาบริการเท่ากันที่ร้อยละ 10.00 และลูกจ้างรายเดือน ร้อยละ 5.30 ด้านประสบการณ์ในการทำงาน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ 1 - 3 ปี ร้อยละ 45.70 รองลงมา คือ 4 - 6 ปี ร้อยละ 31.70 ต่ำกว่า 1 ปี ร้อยละ 16.00 และมากกว่า 6 ปี ร้อยละ 6.70 และด้านรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ส่วนใหญ่มีรายได้ 5,001 - 15,000 บาท ร้อยละ 57.30 รองลงมา คือ 15,001 - 25,000 บาท ร้อยละ 35.70 และ 25,001 - 35,000 บาท ร้อยละ 7.00

ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ระดับของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน โดยนำเสนอเป็นค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซด

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
วัฒนธรรมองค์กร (ภาพรวม)	**4.18**	**0.49**	**มาก**
วัฒนธรรมแบบกลุ่ม	4.37	0.61	มากที่สุด
วัฒนธรรมลำดับชั้น	4.30	0.62	มากที่สุด
วัฒนธรรมการตลาด	4.10	0.60	มาก
วัฒนธรรมแบบเฉพาะกลุ่ม	3.97	0.71	มาก
การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ (ภาพรวม)	**4.07**	**0.54**	**มาก**
ความท้าทายในงาน	4.31	0.61	มากที่สุด
งานที่มีความหมาย	4.27	0.66	มากที่สุด
การประเมินผลการปฏิบัติงาน	4.07	0.67	มาก
การฝึกอบรมและโอกาสก้าวหน้า	4.04	0.64	มาก
การมีส่วนร่วม	3.98	0.73	มาก
ค่าตอบแทนและสวัสดิการ	3.72	0.89	มาก
ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน	**3.74**	**0.79**	**มาก**
ความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน	**4.03**	**0.71**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า บุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ มีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมองค์กรในภาพรวมระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ วัฒนธรรมแบบกลุ่ม รองลงมา คือ วัฒนธรรมลำดับชั้น วัฒนธรรมการตลาด และวัฒนธรรมแบบเฉพาะกลุ่ม ตามลำดับ ส่วนการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความท้าทายในงาน รองลงมา คือ งานที่มีความหมาย การประเมินผลการปฏิบัติงาน การฝึกอบรมและโอกาสก้าวหน้า การมีส่วนร่วม และค่าตอบแทนและสวัสดิการ ตามลำดับ ในขณะที่ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานอยู่ในระดับมาก และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอยู่ในระดับมาก

ก่อนการวิเคราะห์อิทธิพลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คณะผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.805 ซึ่งอยู่ในช่วง 1.50 - 2.50 แสดงว่าความคลาดเคลื่อนมีความเป็นอิสระจากกัน และค่า Tolerance ของตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่าระหว่าง 0.318 - 0.574 ซึ่งสูงกว่า 0.1 ขณะที่ค่า VIF อยู่ระหว่าง 1.743 - 3.147 ซึ่งต่ำกว่า 10 แสดงว่าไม่มีปัญหาพหุสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรอิสระ ดังนั้น ข้อมูลผ่านข้อตกลงเบื้องต้นและสามารถดำเนินการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณได้

2. อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซด

ตัวแปร	B	S.E.	β	t	p	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	0.111	0.254	-	0.437	0.662	-	-
วัฒนธรรมองค์กร (X_1)	0.236	0.086	0.163	2.755**	0.006	0.469	2.133
การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ (X_2)	0.538	0.095	0.407	5.666**	0.000	0.318	3.147
ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (X_3)	0.203	0.042	0.259	4.857**	0.000	0.574	1.743

$R = 0.718$, $R^2 = 0.516$, Adj. $R^2 = 0.511$, $F = 105.086$, $p = 0.000$, Durbin-Watson = 1.805 **$p < 0.01$

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซด พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานได้ร้อยละ 51.10 (Adj. $R^2 = 0.511$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < 0.01$ ($R = 0.718$, $F = 105.086$, $p = 0.000$) โดยตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสามารถเขียนสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ ได้ดังนี้ ความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน = 0.111 + 0.236**(OC) + 0.538**(HR) + 0.203**(WLB) สะท้อนว่าหากองค์กรเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเพิ่มขึ้นเท่าใด ย่อมส่งผลทำให้บุคลากรเจเนอเรชันแซดมีความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน (β) พบว่า การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลสูงสุด ($\beta = 0.407$) รองลงมา คือ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ($\beta = 0.259$) และวัฒนธรรมองค์กร ($\beta = 0.163$) ตามลำดับ ดังนั้น สมมติฐานทั้ง 3 ข้อได้รับการสนับสนุนทั้งหมด

อภิปรายผล

1. ระดับของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและ การทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่มีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมองค์กรในภาพรวมระดับมาก โดยด้านวัฒนธรรมแบบกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ขณะที่การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานอยู่ในระดับมาก และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในเชิงลึก พบว่า ด้านวัฒนธรรมแบบกลุ่ม (Clan)

และวัฒนธรรมลำดับชั้น (Hierarchy) มีค่าเฉลี่ยสูงในระดับมากที่สุด สะท้อนลักษณะของหน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐที่ผสมผสานระหว่างบรรยากาศการทำงานเป็นทีมและโครงสร้างการบริหารแบบเป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Schein, E. H. ที่อธิบายว่า วัฒนธรรมองค์กรเป็นระบบของค่านิยมและบรรทัดฐานที่สมาชิกในองค์กรยึดถือร่วมกัน (Schein, E. H., 2010) นอกจากนี้ ระดับความท้าทายในงานและงานที่มีความหมายที่อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนคุณลักษณะของบุคลากรเจเนอเรชันแซดที่ให้ความสำคัญกับการได้ใช้ศักยภาพและเห็นคุณค่าในงานมากกว่าผลตอบแทนทางวัตถุเพียงอย่างเดียว ในทางตรงข้าม ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในกลุ่มการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานก็มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเมื่อเทียบกับตัวแปรอิสระทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นเชิงโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐที่ควรพัฒนา โดยเฉพาะระบบค่าตอบแทนที่ต้องมีความยุติธรรมและแข่งขันได้กับตลาดแรงงาน (Boxall, P. & Purcell, J., 2016) และนโยบายสนับสนุนความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานสำหรับบุคลากรในระบบสาธารณสุขที่มีลักษณะงานเข้มข้นและต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาในเชิงลึกถึงมิติย่อยของการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ พบว่า ด้านความท้าทายในงาน ($\overline{X}$ = 4.31) และด้านงานที่มีความหมาย ($\overline{X}$ = 4.27) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมากที่สุด ในขณะที่ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\overline{X}$ = 3.72) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในระบบสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญกับการได้ใช้ศักยภาพและเห็นคุณค่าในงานที่ตนทำมากกว่าผลตอบแทนทางวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fletcher, P. ที่อธิบายว่างานที่มีความหมายตอบสนองต่อความต้องการเชิงจิตวิทยาที่ลึกซึ้งในการแสวงหาคุณค่าและการยืนยันตัวตนของบุคคล (Fletcher, P., 2018) และแนวคิดของ Oldham, G. R. & Cummings, A. ที่ชี้ว่างานที่มีความท้าทายเหมาะสมตอบสนองต่อ Self-Actualization Needs ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ก่อให้เกิดแรงจูงใจภายในและความพึงพอใจในงานที่ยั่งยืน (Oldham, G. R. & Cummings, A., 1996) ในบริบทของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในระบบสาธารณสุขที่มีลักษณะงานเสียสละและจิตสาธารณะ การได้รับมอบหมายงานที่ท้าทายและมีคุณค่าต่อประชาชนย่อมเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง อย่างไรก็ตาม ระดับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ต่ำกว่ามิติอื่นอย่างเห็นได้ชัด ชี้ให้เห็นถึงประเด็นเชิงนโยบายที่หน่วยงานภาครัฐต้องเร่งทบทวน เพราะหากองค์กรไม่สามารถพัฒนาระบบค่าตอบแทน ให้แข่งขันได้ ความได้เปรียบจาก “งานที่มีความหมาย” อาจไม่เพียงพอที่จะรักษาบุคลากรในระยะยาวเมื่อเผชิญข้อเสนอจากภาคเอกชนที่จูงใจกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะเป็นลูกจ้างรายวันและมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เปราะบางต่อการลาออกหากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย

ประเด็นที่น่าสนใจเป็นพิเศษ คือ วัฒนธรรมลำดับชั้น (Hierarchy Culture) ได้รับคะแนนเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.30) ซึ่งดูขัดแย้งกับคุณลักษณะของบุคลากรเจเนอเรชันแซดที่มักถูกอธิบายว่าให้คุณค่ากับความยืดหยุ่น ความเป็นอิสระ และมีแนวโน้มตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจแบบเป็นทางการ คณะผู้วิจัยอภิปรายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ 3 ประการ ประการแรก ในบริบทวิชาชีพด้านสุขภาพ ซึ่งความผิดพลาดในการปฏิบัติงานส่งผลโดยตรงต่อชีวิตและความปลอดภัยของผู้ป่วย โครงสร้างลำดับชั้นและสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนทำหน้าที่ลดความกำกวมในการตัดสินใจและกระจายความรับผิดชอบไปยังผู้มีอำนาจตามสายงาน บุคลากรรุ่นใหม่ที่ยังมีประสบการณ์จำกัด

ซึ่งในการวิจัยนี้มีสัดส่วนถึงร้อยละ 61.70 ที่มีประสบการณ์ทำงานไม่เกิน 3 ปี จึงมีแนวโน้มรับรู้ระบบดังกล่าวในฐานะกลไกคุ้มครองและแหล่งความมั่นคงทางจิตใจ มากกว่าจะรับรู้เป็นข้อจำกัดของอิสระในการทำงาน ประการที่สอง ลักษณะการจ้างงานของกลุ่มตัวอย่างซึ่งส่วนใหญ่มีสถานะไม่ถาวร โดยมีสัดส่วนลูกจ้างและผู้รับจ้างเหมาบริการรวมกันร้อยละ 57.00 อาจทำให้บุคลากรมองว่าระบบระเบียบและเกณฑ์การประเมิน ที่ชัดเจนเป็นหลักประกันความเป็นธรรมในการต่อสัญญาจ้าง และการพิจารณาความก้าวหน้ามากกว่าจะขึ้นอยู่กับดุลยพินิจส่วนบุคคลของผู้บังคับบัญชา ประการที่สาม เมื่อพิจารณาร่วมกับผลที่ว่าวัฒนธรรมแบบกลุ่มมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.37) จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมทั้งสองรูปแบบดำรงอยู่ควบคู่กันโดยไม่ขัดแย้ง ซึ่งสอดคล้องกับ กรอบแนวคิดคุณค่าที่แข่งขันกันที่จัดวัฒนธรรมแบบกลุ่มและวัฒนธรรมลำดับชั้นไว้ในมิติเดียวกัน คือ การมุ่งเน้นภายในองค์กรและการบูรณาการ (Internal Focus and Integration) (Cameron, K. S. & Quinn, R. E., 2011) สะท้อนว่า บุคลากรรับรู้หน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐในฐานะองค์กรที่มีทั้งโครงสร้างที่เป็นทางการและบรรยากาศการดูแลกันแบบครอบครัวไปพร้อมกัน ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การตีความค่านิยมของเจเนอเรชันแซดจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทเชิงวิชาชีพและเงื่อนไขการจ้างงาน มิใช่ยึดคุณลักษณะเชิงเจเนอเรชันเพียงอย่างเดียว

2. อิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่มีต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่

วัฒนธรรมองค์กรมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.163, $p < 0.01$) แม้จะมีค่าน้ำหนักอิทธิพลต่ำที่สุดในกลุ่มตัวแปรอิสระทั้งสามตัว ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Cameron, K. S. & Quinn, R. E., Denison, D. R. et al. ที่อธิบายว่าวัฒนธรรมองค์กรที่มีประสิทธิผลซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความสม่ำเสมอ และพันธกิจที่ชัดเจน จะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ ส่งผลให้บุคลากรเกิดความผูกพันและความตั้งใจคงอยู่กับองค์กรในระยะยาว (Cameron, K. S. & Quinn, R. E., 2011); (Denison, D. R. et al. , 2014) นอกจากนี้ สามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory) ของ Blau, P. M. ที่ชี้ว่า เมื่อบุคลากรรับรู้ว่าองค์กรมีบรรยากาศการทำงานที่อบอุ่น ไว้วางใจ และเป็นกันเอง บุคลากรจะตอบแทนด้วยความผูกพันทางอารมณ์และความตั้งใจคงอยู่ในองค์กร (Blau, P. M., 1964) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Takase, M. et al. ที่ชี้ว่าวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนการคงอยู่ของบุคลากรในองค์กรบริการสุขภาพ (Takase, M. et al., 2009) และงานวิจัยของ จุฬาพร กระเทศ และคณะ ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ของพยาบาลวิชาชีพในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่า ความผูกพันต่อองค์กรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการคงอยู่ในการทำงาน โดยเฉพาะเมื่อองค์กรส่งเสริมวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง (จุฬาพร กระเทศ และคณะ, 2564) อย่างไรก็ตาม ค่าน้ำหนักอิทธิพลของวัฒนธรรมองค์กรที่ต่ำกว่าตัวแปรอื่นในการวิจัยนี้ อาจอธิบายได้ว่า บุคลากรเจเนอเรชันแซดในระบบสาธารณสุขภาครัฐรับรู้วัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นแต่ไม่ใช่แรงผลักดันโดยตรง ในขณะที่ปัจจัยด้านการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์และความสมดุลชีวิตเป็นปัจจัยที่กระตุ้นความผูกพันเชิงบวกได้แรงกว่า

การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุดต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน (β = 0.407, $p < 0.01$) ซึ่งสะท้อนว่า ระบบบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกสำคัญที่สุดในการธำรงรักษาบุคลากรเจเนอเรชันแซด ในหน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Mossholder, K. W. et al. ที่อธิบายว่า การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกสำคัญในการบริหารทุนมนุษย์ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตในการทำงาน เพิ่มแรงจูงใจและความผูกพัน (Mossholder, K. W. et al., 2011) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับกรอบทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ที่อธิบายว่าการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของบุคลากรในแต่ละระดับอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ความต้องการพื้นฐานด้านค่าตอบแทนและความมั่นคง ไปจนถึงความต้องการบรรลุศักยภาพสูงสุดผ่านงานที่มีความหมายและความท้าทาย (Maslow, A. H., 1943) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ และปิยศักดิ์ สูตรนันท์ ที่พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ตอบโจทย์บุคลากรรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการสร้างโอกาสก้าวหน้าและสวัสดิการยืดหยุ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่ลดการลาออกของกลุ่มเจเนอเรชันแซด (ธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ และปิยศักดิ์ สูตรนันท์, 2568)

ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = 0.259, $p < 0.01$) เป็นตัวแปรที่มีน้ำหนักอิทธิพลสูงเป็นอันดับสอง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับกรอบทรัพยากรและความต้องการของงาน (Job Demands-Resources Model) ของ Demerouti, E. et al., Bakker, A. B. & Demerouti, E. ที่อธิบายว่า ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานทำหน้าที่เป็นทรัพยากรด้านงาน (Job Resource) ที่ช่วยลดผลกระทบของความต้องการด้านงานที่สูงเกินไป และเพิ่มพลังเชิงบวกให้แก่บุคลากร ส่งผลให้บุคลากรมีแรงจูงใจภายในสูงขึ้นและคงอยู่กับองค์กรในระยะยาว (Demerouti, E. et al., 2001); (Bakker, A. B. & Demerouti, E., 2007) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Greenhaus, J. H. & Powell, G. N. ที่อธิบายว่า ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานช่วยลดความเครียด เพิ่มความพึงพอใจ และเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานโดยรวม (Greenhaus, J. H. & Powell, G. N., 2006) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Chan, X. W. et al. ที่พบว่า ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานส่งเสริมความผูกพันต่องาน (Work Engagement) ของบุคลากรอย่างมีนัยสำคัญ (Chan, X. W. et al., 2017) ทั้งนี้ ระดับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่อยู่ในระดับมากแต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเมื่อเทียบกับตัวแปรอิสระอื่น สะท้อนถึงความท้าทายเฉพาะของหน่วยงานสาธารณสุขที่มีลักษณะงานเข้มข้นและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการให้บริการที่ต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง 24 ชั่วโมง ภาระงานที่สูงและชั่วโมงทำงานที่ยาวนาน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อภาวะหมดไฟ (Burnout) ในกลุ่มบุคลากรรุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญกับเวลาส่วนตัวสูง การที่ตัวแปรนี้มีอิทธิพลในระดับสูงเป็นอันดับสอง สะท้อนถึงความสำคัญเชิงนโยบายที่ผู้บริหารหน่วยงานสาธารณสุขต้องพิจารณานโยบายที่เป็นรูปธรรม เช่น ตารางเวรที่ยืดหยุ่น การลดภาระงานล่วงเวลาที่ไม่จำเป็น และการสนับสนุนสุขภาวะของบุคลากร เพื่อรักษาทุนมนุษย์คุณภาพไว้กับองค์กรในระยะยาว

เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลการวิจัย สามารถสังเคราะห์ได้ว่า ตัวแปรอิสระทั้งสามตัวทำงานร่วมกันในฐานะ “ระบบนิเวศของการธำรงรักษาบุคลากร” ภายใต้กรอบทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมและกรอบทรัพยากรและความต้องการของงาน โดยการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์และความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานทำหน้าที่เป็น “ทรัพยากรงาน” (Job Resources) ที่องค์กรมอบให้บุคลากร ตามกรอบ JD-R Model (Demerouti, E. et al., 2001)

ในขณะที่วัฒนธรรมองค์กรทำหน้าที่เป็น “บริบทเชิงคุณค่า” (Value Context) ที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเชิงบวกระหว่างบุคลากรและองค์กรตามกรอบ Social Exchange Theory (Blau, P. M., 1964) ดังนั้น เมื่อบุคลากรเจเนอเรชันแซดรับรู้ว่าตนได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นระบบทั้งในเชิงทรัพยากรและเชิงคุณค่า บุคลากรจะตอบแทนด้วยความตั้งใจคงอยู่ในการทำงาน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของความผูกพันทางอารมณ์ตามกรอบทฤษฎีของ Allen, N. J. & Meyer, J. P. ผลการวิจัยนี้มีคุณูปการเชิงทฤษฎีในการขยายความเข้าใจกรอบ JD-R Model และ Social Exchange Theory ในบริบทของบุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าในบริบทนี้ทรัพยากรงานเชิงรูปธรรม (HR Practices และ Work-Life Balance) มีน้ำหนักการขับเคลื่อนการคงอยู่สูงกว่าระบบค่านิยมเชิงนามธรรม (Organizational Culture) ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่ต่างจากงานวิจัยในภาคเอกชน ที่มักพบว่าวัฒนธรรมองค์กรเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุด ผลการวิจัยจึงเปิดประเด็นการศึกษาต่อในอนาคตเกี่ยวกับความแตกต่างของกลไกการคงอยู่ในบุคลากรระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงระหว่างกลุ่มเจเนอเรชันที่ต่างกัน (Allen, N. J. & Meyer, J. P., 1990)

สรุปและข้อเสนอแนะ

บุคลากรเจเนอเรชันแซดในหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ มีระดับความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมองค์กร การปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานอยู่ในระดับมาก โดยตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานได้ร้อยละ 51.10 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุด รองลงมา คือ ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และวัฒนธรรมองค์กร ตามลำดับ จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถนำเสนอข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ หน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุขควรให้ความสำคัญสูงสุดกับการพัฒนาระบบการปฏิบัติด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะการออกแบบเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ (Career Path) ที่ชัดเจนสำหรับบุคลากรทุกประเภท การจัดระบบการฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ การออกแบบลักษณะงานให้มีความหลากหลายและท้าทาย เปิดโอกาสให้บุคลากรเห็นผลลัพธ์ของงานที่มีคุณค่าต่อสังคม รวมทั้งการทบทวนระบบค่าตอบแทนและสวัสดิการให้มีความยุติธรรมและแข่งขันได้กับตลาดแรงงาน ในขณะเดียวกัน หน่วยงานควรกำหนดนโยบายสนับสนุนความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตารางเวรที่คำนึงถึงความต้องการส่วนตัวของบุคลากร การลดภาระงานล่วงเวลาที่ไม่จำเป็น การส่งเสริมให้บุคลากรมีวันหยุดพักผ่อนเพียงพอ และการสนับสนุนสุขภาวะกายและสุขภาพจิตของบุคลากร นอกจากนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความร่วมมือ การสื่อสารสองทาง และการสร้างพื้นที่ให้บุคลากรรุ่นใหม่นำเสนอความคิดสร้างสรรค์จะช่วยเสริมสร้างความผูกพันทางอารมณ์และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรในระยะยาว สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่และหน่วยบริการในเครือข่ายสามารถดำเนินการได้ในระดับพื้นที่โดยไม่ต้องรอการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจากส่วนกลาง ดังนี้ ประการแรก จัดทำฐานข้อมูลกำลังคนจำแนกตามช่วงอายุและประเภทการจ้างงาน เพื่อให้สามารถติดตามสถานการณ์การคงอยู่ของบุคลากรรุ่นใหม่ได้อย่างต่อเนื่องและวางแผนทดแทนอัตรากำลังได้ทันเวลา ประการที่สอง จัดระบบพี่เลี้ยงสำหรับบุคลากรใหม่

ในช่วงปีแรกของการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในหน่วยบริการ ปฐมภูมิพื้นที่ห่างไกลที่มีอัตรากำลังจำกัด เพื่อลดความรู้สึกโดดเดี่ยวและเสริมความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ประการที่สาม จัดระบบหมุนเวียนกำลังคนระหว่างหน่วยบริการภายในเครือข่ายบริการสุขภาพเดียวกันในช่วง ที่มีภาระงานสูง เพื่อกระจายภาระงานและยกระดับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ประการที่สี่ จัดเวที รับฟังความคิดเห็นของบุคลากรรุ่นใหม่เป็นประจำในระดับอำเภอ เพื่อเปิดช่องทางการสื่อสารสองทางและ นำข้อเสนอไปปรับปรุงการบริหารงานบุคคลในพื้นที่ และประการที่ห้า พิจารณาความเป็นไปได้ในการปรับปรุงค่าตอบแทนและสวัสดิการเพิ่มเติมจากงบประมาณของหน่วยบริการ ควบคู่กับการเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์ ต่อส่วนกลางเพื่อประกอบการทบทวนโครงสร้างค่าตอบแทนของบุคลากรที่มีสถานะการจ้างงานไม่ถาวร 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป บุคคลที่สนใจทำวิจัยด้านความตั้งใจคงอยู่ในการทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดควรขยายขอบเขตพื้นที่การวิจัยให้ครอบคลุมบุคลากรในจังหวัดอื่นหรือในระดับประเทศ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเชิงพื้นที่และเพิ่มความสามารถในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัย นอกจากนี้ควรนำ ตัวแปรอื่นที่อาจมีอิทธิพลต่อความตั้งใจคงอยู่เข้ามาศึกษาเพิ่มเติม เช่น ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ความพึงพอใจในงาน (Job Satisfaction) หรือการรับรู้การสนับสนุนจากองค์กร (Perceived Organizational Support) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตาม รวมทั้งควรใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเพิ่มการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม ควบคู่กับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและครอบคลุมต่อปัจจัยเชิงจิตวิทยาและประสบการณ์การทำงานของบุคลากรเจเนอเรชันแซดมากยิ่งขึ้น และควรพิจารณาใช้การออกแบบการวิจัยเชิงยาว (Longitudinal Design) เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของความตั้งใจ คงอยู่ในระยะเวลาต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรได้อย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

จุฬาพร กระเทศ และคณะ. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการคงอยู่ในงานของพยาบาลวิชาชีพ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 30(3), 561-573.

ธราพงศ์ ลิ้มสุทธิวันภูมิ และปิยศักดิ์ สูตรนันท์. (2568). ทำอย่างไรให้คน Gen Z ทำงานอยู่ในองค์กรเอกชนได้นานและลดอัตราการลาออก. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 8(1), 104-115.

วุฒิประกร หล้าอี่. (2565). งานและอัตรากำลังเภสัชกรงานปฐมภูมิในจังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์เภสัชศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเภสัชกรรม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สภาการพยาบาล. (2566). รายงานสถานการณ์บุคลากรพยาบาลและอัตราการลาออกของพยาบาลจบใหม่. นนทบุรี: สภาการพยาบาล.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2567). กำลังคนภาครัฐ พ.ศ. 2567. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่. (2564). รายงานการบริหารทรัพยากรบุคคลจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2564. เชียงใหม่: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่.

Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance, and normative commitment to the organization. Journal of Occupational Psychology, 63(1), 1-18.

Armstrong, M. (2020). Armstrong's handbook of human resource management practice. (16th ed.). London: Kogan Page.

Bakker, A. B. & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. Journal of Managerial Psychology, 22(3), 309-328.

Becker, G. S. (1964). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education. New York: National Bureau of Economic Research.

Blau, P. M. (1964). Exchange and power in social life. New York: Wiley.

Boxall, P. & Purcell, J. (2016). Strategy and human resource management. (4th ed.). London: Palgrave Macmillan.

Cameron, K. S. & Quinn, R. E. (2011). Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework. (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Chan, X. W. et al. (2017). Self-efficacy and work engagement: Test of a chain model. International Journal of Manpower, 38(6), 819-834.

Demerouti, E. et al. (2001). The job demands-resources model of burnout. Journal of Applied Psychology, 86(3), 499-512.

Denison, D. R. et al. (2014). Diagnosing organizational cultures: A conceptual and empirical review of culture effectiveness surveys. European Journal of Work and Organizational Psychology, 23(1), 145-161.

Deshpandé, R. et al. (1993). Corporate culture, customer orientation, and innovativeness in Japanese firms: A quadrad analysis. Journal of Marketing, 57(1), 23-37.

Field, A. (2018). Discovering statistics using IBM SPSS statistics. (5th ed.). London: Sage Publications.

Fletcher, P. (2018). Disrupters: Success strategies from women who break the mold. Irvine: Entrepreneur Press.

Greenhaus, J. H. & Powell, G. N. (2006). When work and family are allies: A theory of work-family enrichment. Academy of Management Review, 31(1), 72-92.

Greenhaus, J. H. et al. (2003). The relation between work-family balance and quality of life. Journal of Vocational Behavior, 63(3), 510-531.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). Andover: Cengage Learning.

Hfocus. (2023). พยาบาลลาออกเฉลี่ยปีละ 7,000 คน เหตุภาระงานหนัก ค่าตอบแทนต่ำ. เรียกใช้เมื่อ 13 กันยายน 2568 จาก https://www.hfocus.org/content/2023/06/27788

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396.

Mossholder, K. W. et al. (2011). Human resource systems and helping in organizations: A relational perspective. Academy of Management Review, 36(1), 33-52.

Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory. (3rd ed.). New York: McGraw-Hill.

Oldham, G. R. & Cummings, A. (1996). Employee creativity: Personal and contextual factors at work. Academy of Management Journal, 39(3), 607-634.

Pew Research Center. (2019). Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins. Retrieved October 6, 2025, from https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/

Price, J. L. & Mueller, C. W. (1981). A causal model of turnover for nurses. Academy of Management Journal, 24(3), 543-565.

Quinn, R. E. & Rohrbaugh, J. (1983). A spatial model of effectiveness criteria: Towards a competing values approach to organizational analysis. Management Science, 29(3), 363-377.

Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership. (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Soliant Health. (2024). Healthcare employment trends report 2024. Retrieved September 15, 2025, from https://www.soliant.com/blog/soliant-2024-healthcare-employment-trends-report/

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics. (6th ed.). Boston: Pearson.

Takase, M. et al. (2009). Generational differences in factors influencing job turnover among Japanese nurses: An exploratory comparative design. International Journal of Nursing Studies, 46(7), 957-967.

บทความวิจัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากพืชส้มลิ้มของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก*

SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT THROUGH INCREASING THE VALUE OF PLANT-BASED PRESERVED MANGO SOUVENIRS FOR THE ELDERLY IN PA MAMUANG SUBDISTRICT, MUEANG TAK DISTRICT, TAK PROVINCE

ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, สุวัจนกานดา พูลเอียด*, ดุษฎี มุกดาอ่อน

Sirisak Saksirikun, Suwatchanakanda Phuniat*, Dutsadee Mukda-on

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตาก ประเทศไทย

Faculty of Business Administration and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna, Tak, Thailand

*Corresponding author E-mail: phuniat.suwat@gmail.com

*Tel: 063-154-1953

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการพัฒนาสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ดังกล่าว โดยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก และระดมความคิดเห็นร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ จำนวน 55 คนคัดเลือกโดยวิธีการเฉพาะเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้สูงอายุในชุมชนให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นสินค้าของฝากที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นและสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ โดยผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการคัดเลือก คือ “ส้มลิ้ม หรือ มะม่วงกวน” ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นที่มีศักยภาพในการต่อยอดเชิงพาณิชย์ โดยมีการประยุกต์ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัย สะดวกต่อการพกพา การบริโภค และเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และ 2) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ควรให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด 7 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด ด้านบุคลากร ด้านการสร้างและนำเสนอลักษณะทางกายภาพ และด้านกระบวนการตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาสินค้าของฝากสามารถช่วยสร้างรายได้เสริมสร้างคุณค่าให้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว โดยมีองค์ความรู้ใหม่ คือ โมเดลการพัฒนาสินค้าของฝากโดยผู้สูงอายุ เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม การเพิ่มมูลค่า และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

* Received 22 June 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 14 August 2026

คำสำคัญ: การพัฒนาการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, การเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝาก, ผู้สูงอายุ, ผลิตภัณฑ์จากพืชส้มลิ้ม

Abstract

This qualitative research aimed to 1) Examine elderly participation in sustainable tourism development through the development of souvenir products in Pa Mamuang Subdistrict, Mueang Tak District, Tak Province, and 2) Propose guidelines for sustainable tourism development through value-added souvenir products for older adults in the study area. The study employed in-depth interviews and focus group discussions with 55 older adults from the Pa Mamuang Elderly Development and Occupational Promotion Center. Participants were selected using purposive sampling. The findings revealed that: 1) older adults recognized the importance of utilizing local wisdom and community resources and actively participated in developing souvenir products that reflected local identity and generated added value. The selected product, Som Lim, a traditional preserved mango confectionery, demonstrated strong commercial potential. Participants collaboratively redesigned the product and its packaging to improve visual appeal, portability, convenience, and suitability for tourists' preferences. 2) Guidelines for sustainable tourism development through value-added souvenir products should emphasize the seven elements of the marketing mix (7Ps): product, price, place, promotion, people, physical evidence, and process. These elements strengthen product competitiveness and enhance market opportunities. The findings indicate that the participation of the elderly in souvenir product development can generate income, preserve local wisdom, strengthen community identity, and support sustainable community tourism. The study also proposes a new knowledge model for souvenir product development through elderly participation, which integrates local cultural capital, elderly participation, value-added product development, and sustainable tourism development.

Keywords: Tourism Development, Sustainable Tourism, Value-added Souvenir Products, Older Adults, Plant-Based Preserved Mango Souvenirs

บทนำ

การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่า (Value Creation) ควบคู่กับความยั่งยืน (Sustainability) โดยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ที่มุ่งยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งให้ความสำคัญกับการเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการส่งเสริม

การท่องเที่ยวคุณภาพ ตลอดจนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติที่มุ่งยกระดับสินค้าและบริการท่องเที่ยวบนฐานอัตลักษณ์ของพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน ภายใต้แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ ส่งผลให้การพัฒนาภาคบริการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับการพัฒนาสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม กระจายรายได้สู่ชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้สอดรับกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี 2548 โดยมีประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนในปี 2565 ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 และคาดว่าในปี 2576 จะเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 28 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564) สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และระบบการดูแลผู้สูงอายุของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีแนวโน้มสัดส่วนผู้สูงอายุสูงที่สุด การส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสูงวัยอย่างมีพลัง และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ผ่านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างอาชีพเสริม และการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุจำนวนมากยังเผชิญกับปัญหาทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจ การขาดผู้ดูแลจากครอบครัว และรายได้ไม่เพียงพอ โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในการดำรงชีวิตและขาดโอกาสในการสร้างรายได้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกัน จังหวัดตากเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

แนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสให้คนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ เข้ามามีบทบาททั้งในฐานะผู้ผลิต ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่น และผู้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของฝากและของที่ระลึกของชุมชน การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจึงไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าสินค้าและสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ยังช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ชัชวาล มงคล, 2559) โดยในปี 2562 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาเยือน จำนวน 2.25 ล้านคน สร้างรายได้กว่า 7,316 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2561 ร้อยละ 3.16 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) ศักยภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นโอกาสในการเชื่อมโยงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้ากับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพัฒนาสินค้าของฝากและของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์สามารถสร้างรายได้เสริมและเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

สำหรับตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุค่อนข้างสูง โดยในปี 2564 มีผู้สูงอายุ จำนวน 884 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 ของประชากรทั้งตำบล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างชัดเจน (สำนักงานสถิติจังหวัดตาก, 2564) แม้ชุมชนจะมีศักยภาพด้านทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน แต่ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาและรับรองมาตรฐานยังมีจำนวนจำกัด เช่น ผลิตภัณฑ์

จากผลไม้กวนและน้ำส้มเกล็ดหิมะ อีกทั้งยังขาดเอกลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนของชุมชนอย่างชัดเจน การผลิตสินค้ายังกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่ ส่งผลให้ผู้สูงอายุบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากการสำรวจยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเพิ่มมูลค่าสินค้า และการขยายช่องทางการตลาด เพื่อให้ผลิตภัณฑ์สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวและแข่งขันในตลาดได้มากขึ้น โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลป่ามะม่วง ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2562 จึงเป็นกลไกสำคัญในการรวมกลุ่ม ส่งเสริมกิจกรรม และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยสามารถเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของฝากและของที่ระลึกของชุมชน การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ดังกล่าวไม่เพียงช่วยสร้างรายได้เสริมและความภาคภูมิใจให้แก่ผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์สินค้าของผู้สูงอายุสู่การส่งเสริมของฝากของที่ระลึกของชุมชนตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก” โดยมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีเอกลักษณ์ มีมูลค่าเพิ่ม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและชุมชนต่อไป ในมิติของการพัฒนาชุมชน นิลุบล วิโรจน์ฐิติยวงศ์ และคณะ สรุปได้ว่าการนำผลผลิตมะม่วงมาแปรรูปโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่ามะม่วง สร้างองค์ความรู้ด้านการผลิต และส่งเสริมการสร้างอาชีพในท้องถิ่น ดังนั้น ส้มลิ้มจึงมิได้เป็นเพียงอาหารแปรรูป แต่ยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนภูมิปัญญา อัตลักษณ์ และศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (นิลุบล วิโรจน์ฐิติยวงศ์ และคณะ, 2566)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านผลิตภัณฑ์จากพืชส้มลิ้มหรือมะม่วงกวนของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากพืชส้มลิ้มหรือมะม่วงกวนของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษามุมมอง ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะของผู้สูงอายุและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึกในชุมชนตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก เพื่อสะท้อนบริบทจริงของชุมชน และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมสอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชน และสามารถสร้างรายได้อย่างยั่งยืนแก่ผู้สูงอายุและชุมชน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลป่ามะม่วง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของฝากของชุมชน โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลป่ามะม่วง และ 2) ผู้สูงอายุในชุมชน รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน จำนวน 7 คน กลุ่มอาชีพ จำนวน 7 คน หรือผู้ที่มีบทบาทด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 7 คน

และผู้ที่มีบทบาทด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 7 คน โดยมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลประมาณ 55 คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลตามหลักความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ เมื่อข้อมูลที่ได้รับเริ่มมีลักษณะซ้ำกันและไม่พบประเด็นใหม่เพิ่มเติมจึงยุติการเก็บข้อมูล

เกณฑ์การคัดเข้าศึกษา ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลป่ามะม่วง มีประสบการณ์หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือการผลิตสินค้าของฝากของชุมชน และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย ส่วนเกณฑ์การคัดออกได้แก่ ผู้ที่ไม่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างต่อเนื่อง มีปัญหาด้านการสื่อสารที่ส่งผลต่อการให้ข้อมูล หรือไม่ยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน การตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัย เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นด้านอัตลักษณ์ชุมชน การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ช่องทางการตลาด การสร้างมูลค่าเพิ่ม และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการพัฒนาชุมชน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยวิธี IOC (Index of Item-Objective Congruence) โดยนำเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารธุรกิจการพัฒนาชุมชน หรือการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีค่า IOC 0.88 ซึ่งถือ ว่าสูงว่าเกณฑ์มาตรฐาน 0.70 ผู้วิจัยจึงได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำเครื่องมือไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ โดยผู้วิจัยทำการบันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม และถอดความข้อมูลแบบคำต่อคำเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญสังเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูล และตีความตามบริบทของชุมชน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) จากหลายแหล่งข้อมูล และการทวนสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลบางส่วน (Member Checking) เพื่อยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยอีกด้วย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยในบทนี้นำเสนอผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมซึ่งรวบรวมข้อมูลจากการสัญจรภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องในตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย และสะท้อนมุมมองประสบการณ์ และข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ได้แก่

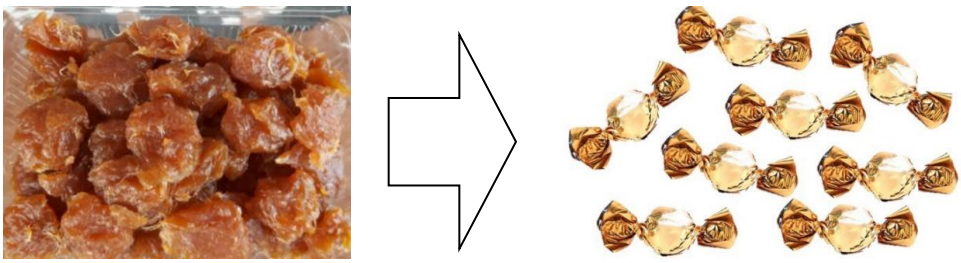
1. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

ผลการวิจัยนี้มาจากการสังเคราะห์ร่วมกันทั้งจากสัญจรภาคสนาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม พบว่า ผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนตำบลป่ามะม่วง คือ “ส้มลิ้ม” หรือมะม่วงกวน ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับคะแนนการเลือกสูงที่สุดจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (ร้อยละ 75) ซึ่งเป็นสินค้าของฝากที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร โดยใช้ผลมะม่วงที่มีปริมาณมากในช่วงฤดูสุกนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถเก็บรักษาไว้บริโภคได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวกลายเป็นของฝากที่ได้รับความนิยมในชุมชนและสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้สูงอายุ พบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์เดิมยังขาดความน่าสนใจและมีข้อจำกัดด้านการเก็บรักษา เนื่องจากได้รับผลกระทบจากแสงและความชื้น ส่งผลต่อคุณภาพของสินค้า รวมถึงความไม่สะดวกในการพกพาและการรับประทาน ผู้สูงอายุจึงมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ใหม่ โดยมุ่งเน้นความสะดวกในการใช้งานและการเพิ่มคุณค่าเชิงภาพลักษณ์ของสินค้า

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 3 กล่าวว่า “ส้มลิ้มเป็นของที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ แต่เมื่อก่อนขายแบบห่อธรรมดา คนซื้อส่วนใหญ่ก็เป็นคนในพื้นที่ ถ้าปรับให้ดูสวยขึ้น พกง่ายขึ้น ก็จะเหมาะกับนักท่องเที่ยวและขายได้มากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 2568)

ผู้ให้ข้อมูลหลักรายที่ 8 กล่าวว่า “ทุกคนช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไรให้ของฝากดูทันสมัย แต่ยังคงความเป็นส้มลิ้มของชุมชนไว้ การเปลี่ยนเป็นชิ้นเล็กเหมือนลูกอมและใส่ซองใหม่ทำให้หยิบกินง่าย เหมาะที่จะซื้อเป็นของฝากมากกว่าเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8, 2568)

ผลการมีส่วนร่วมดังกล่าวนำไปสู่การออกแบบบรรจุภัณฑ์รูปทรงซองก้นตั้ง ขนาดประมาณ 5 × 8 นิ้ว ซึ่งสามารถพกพาและเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ได้ดี การเลือกใช้โทนสีม่วงและสีเหลืองช่วยเสริมความโดดเด่นและสะท้อนเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ขณะที่รูปแบบผลิตภัณฑ์ภายในถูกพัฒนาเป็นลูกอมจากมะม่วงกวน ห่อด้วยกระดาษใสสีเหลืองทอง เพื่อเพิ่มความสะดวกในการรับประทานและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวและผู้บริโภคทั่วไป การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการออกแบบดังกล่าวไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของฝากเท่านั้น หากยังส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของ สร้างการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของชุมชน และสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหารให้คงอยู่และถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป อันเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับชุมชน



ภาพที่ 1 ภาพส้มลิ้มรูปแบบเดิมและส้มลิ้มรูปแบบใหม่



ภาพที่ 2 ต้นแบบบรรจุภัณฑ์ด้านหน้า



ภาพที่ 3 ต้นแบบบรรจุภัณฑ์ใหม่

2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ควรตั้งอยู่บนความเข้าใจบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลหลายรายให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้จำกัดและมีข้อจำกัดด้านสุขภาพ จึงควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซับซ้อนและเหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “พวกเราทำอะไรที่ไม่หนักเกินไป ทำได้ตามกำลัง แต่ก็อยากให้ของที่ทำขายได้จริง มีคนสนใจ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2568) ในด้านผลิตภัณฑ์ ผู้ให้ข้อมูลเห็นตรงกันว่าการออกแบบบรรจุภัณฑ์มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มมูลค่าและความน่าสนใจของสินค้าของฝาก โดยเฉพาะบรรจุภัณฑ์ที่ช่วยรักษาคุณภาพสินค้าและดูทันสมัย ผู้สูงอายุรายหนึ่งสะท้อนว่า “ของเดิมมันดูไม่ค่อยน่าซื้อ เก็บก็ยาก ถ้าแพ็กเกจดูดีขึ้น คนก็น่าจะอยากซื้อเป็นของฝากมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 2568) ในด้านราคา ผู้ให้ข้อมูลเน้นว่าราคาควรสะท้อนความคุ้มค่าและไม่สูงเกินกำลังซื้อของผู้บริโภค โดยคำนึงถึงต้นทุนการผลิตของผู้สูงอายุเป็นหลัก ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลว่า “ถ้าตั้งราคาสูงไปก็ขายยาก แต่ถ้าราคาพอดีกับคุณภาพ คนก็จะกล้าซื้อ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 2568) สำหรับด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าการมีจุดจำหน่ายที่เข้าถึงง่ายและอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวจะช่วยเพิ่มโอกาสในการขายสินค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าร้านอยู่ตรงที่นักท่องเที่ยวผ่านเห็นง่าย

เขาก็จะแวะซื้อของเรา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10, 2568) ในด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าควรใช้การประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน เช่น การบอกต่อ การจัดกิจกรรมร่วมกับการท่องเที่ยว และการใช้สื่อออนไลน์ในรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน โดยมีคำกล่าวว่า “ไม่ต้องอะไรยาก ๆ แค่มีคนช่วยถ่ายรูป ช่วยลงเฟซบุ๊ก คนก็เริ่มรู้จักมากขึ้นแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13, 2568) ด้านบุคลากรและการให้บริการ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าการบริการที่เป็นมิตรและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนช่วยสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ดังคำกล่าวว่า “คนที่มาซื้อไม่ได้มาดูแค่ของ แต่เขามาดูวิถีชีวิต มาคุยกับเรา ถ้าเราต้อนรับดี เขาก็จำเราได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16, 2568) ในด้านลักษณะทางกายภาพและกระบวนการ ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าร้านค้าและขั้นตอนการผลิตควรมีความเป็นระเบียบ ใช้งานง่าย และเหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “ถ้าทำให้ง่าย ไม่ซับซ้อน พวกเราก็ทำได้ต่อเนื่อง ไม่เหนื่อยเกินไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19, 2568)

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุควรเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การจัดจำหน่าย ไปจนถึงการสื่อสารการตลาด ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินค้า แต่ยังเสริมสร้างความภาคภูมิใจ อัตลักษณ์ชุมชน และความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น

อภิปรายผล

อภิปรายผลการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านสินค้าของฝาก

ผลการวิจัยจากการประชุมระดมความคิดเห็น (Focus Group Discussion) ชี้ให้เห็นว่า “ส้มลิ้ม” หรือมะม่วงกวน เป็นผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาสินค้าของฝากเพื่อการท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตาม รูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์เดิมยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านความสวยงาม ความสะดวกในการใช้งาน และการรักษาคุณภาพสินค้า ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ เย็นจิต นาคพุ่ม และคณะ สรุปว่าบรรจุภัณฑ์ที่มีรูปแบบทันสมัย ใช้งานสะดวก และสามารถปกป้องสินค้าได้ดี เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มการรับรู้คุณค่าและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ในสายตาผู้บริโภค นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกระบวนการออกแบบและตัดสินใจ ยังสะท้อนแนวคิดการพัฒนาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community-based Development) (เย็นจิต นาคพุ่ม และคณะ, 2562) นอกจากนี้ กระบวนการที่ผู้สูงอายุร่วมเสนอความคิดเห็น ร่วมออกแบบผลิตภัณฑ์ ร่วมโหวตเลือกสีบรรจุภัณฑ์แบบซองก้นตั้งสีม่วง - เหลือง และร่วมปรับรูปทรงของส้มลิ้มให้มีลักษณะคล้ายลูกอม สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การออกแบบ และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community-based Development) และสอดคล้องกับแนวคิดของ United Nations World Tourism Organization (UNWTO) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Participatory Decision-Making) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน (Community Empowerment) และการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (United Nations World Tourism Organization (UNWTO), 2018) การมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงผู้ผลิตสินค้า แต่เป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทาง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งช่วยเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้และความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

อภิปรายผลแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ

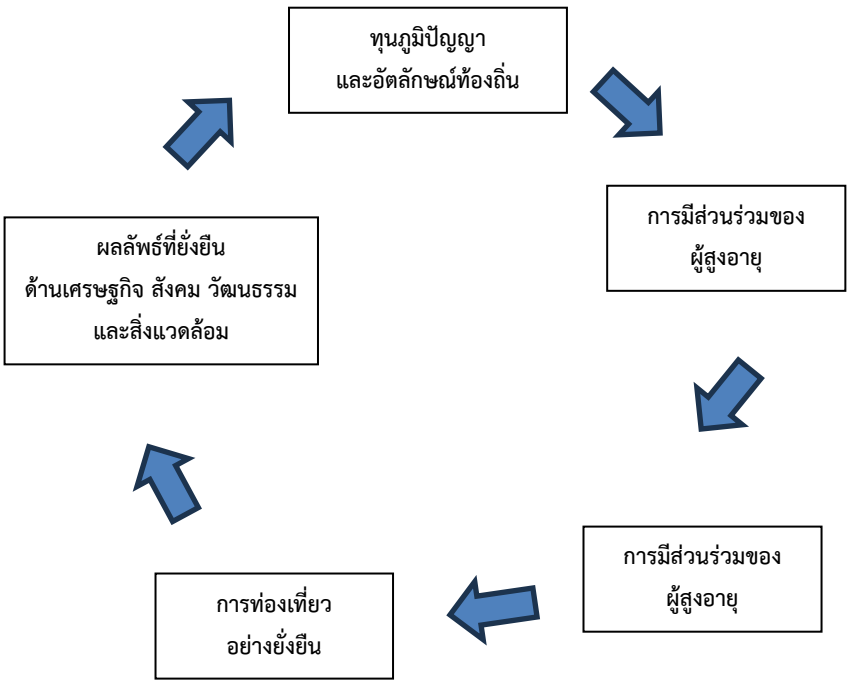
ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนว่า การเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากควรเป็นการบูรณาการองค์ประกอบด้านการตลาดและการจัดการให้สอดคล้องกับบริบทของผู้สูงอายุและชุมชน ในด้านผลิตภัณฑ์ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนและช่วยยกระดับภาพลักษณ์สินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑาภรณ์ เลิศไกร และคณะ สรุปได้ว่าการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่คำนึงถึงอัตลักษณ์และการใช้งาน สามารถเพิ่มการยอมรับของตลาดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้สูงอายุ (จุฑาภรณ์ เลิศไกร และคณะ, 2562)

ในด้านราคา ผลการวิจัยชี้ว่าความเหมาะสมระหว่างราคา คุณภาพ และต้นทุนการผลิต เป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สินสุข แสงแก้ว ที่พบว่า ราคาเป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในตลาดชุมชน (สินสุข แสงแก้ว, 2564) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler, P. & Keller, K. L. ที่ระบุว่าการกำหนดราคาควรสะท้อนคุณค่าที่ผู้บริโภครับรู้ (Perceived Value) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ผลการวิจัยพบว่า ทำเลที่ตั้งที่เข้าถึงง่ายและเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Zhou, Z. ที่สรุปได้ว่าทำเลและการจัดวางสินค้าเป็นปัจจัยสำคัญของสินค้าของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ในด้านการส่งเสริมการตลาด ผลการวิจัยสะท้อนว่าการใช้ช่องทางประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทชุมชนช่วยเพิ่มการรับรู้และความน่าสนใจของสินค้า (Zhou, Z., 2019) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฤดี เสริมชยุต สรุปได้ว่าการสื่อสารการตลาดเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนในยุคดิจิทัล ด้านบุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการให้บริการที่เป็นมิตร การจัดร้านที่เป็นระเบียบ และกระบวนการที่สะดวกต่อผู้สูงอายุ มีผลต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว (ฤดี เสริมชยุต, 2563) ที่สอดคล้องกับแนวคิดส่วนประสมการตลาดบริการของ Kotler, P. & Keller, K. L. ที่เน้นว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพและพนักงานเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างคุณค่าให้กับสินค้าและบริการ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า การเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากควรบูรณาการส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 7 ด้านร่วมกัน โดยเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสื่อสารการตลาด และการสร้างประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เน้นการสร้างคุณค่าร่วมระหว่างชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (UN Tourism, 2024)

โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการด้านการตลาดอย่างเหมาะสม ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน แต่ยังส่งเสริมการอนุรักษ์อัตลักษณ์และความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการพัฒนาสินค้าของฝากโดยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โครงสร้างของโมเดล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ทุนภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Local Wisdom and Community Identity) ประกอบด้วย องค์ความรู้ด้านการถนอมอาหาร วัตถุดิบในท้องถิ่น วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของฝากที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ (Elderly Participation) ผู้สูงอายุมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมตัดสินใจ และร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาเป็นทุนทางสังคมของชุมชน 3) การเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝาก (Value-added Souvenir Products) ประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การกำหนดราคา การจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด การบริการ และการจัดการกระบวนการตามแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด 7Ps เพื่อยกระดับคุณภาพและความสามารถในการแข่งขันของสินค้า และ 4) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ การสร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนกับการพัฒนาสินค้าของฝากให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวชุมชนในระยะยาว



ภาพที่ 3 โมเดลการพัฒนาสินค้าของฝากโดยการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยผู้สูงอายุมีบทบาทในการร่วมวิเคราะห์ปัญหา เสนอแนวทางพัฒนา และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์ “ส้มลิ้ม” อันนำไปสู่การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่มีความทันสมัย สะดวกต่อการบริโภค และสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น ทั้งนี้ การพัฒนาสินค้าของฝากเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรบูรณาการส่วนประสมทางการตลาด 7 ด้าน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากร ลักษณะทางกายภาพ และกระบวนการ ควบคู่กับการคำนึงถึงศักยภาพและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ รวมถึงการรักษาอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างสมดุล ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการพัฒนาสินค้าจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านงบประมาณ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน รวมถึงการพัฒนาช่องทางการตลาดทั้งออนไลน์และออฟไลน์เพื่อเพิ่มโอกาสทางการค้า ข้อเสนอแนะต่อชุมชนและสังคม โดยที่การพัฒนาด้านการตลาดดิจิทัลควรดำเนินการในรูปแบบ ความร่วมมือระหว่างวัย (Intergenerational Collaboration) โดยเสนอให้โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลป่ามะม่วงสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือกลุ่มเยาวชนในชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาการตลาดดิจิทัล การถ่ายภาพสินค้า การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ และการจำหน่ายสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ขณะที่ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา และผู้เล่าเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ (Storytelling) ซึ่งจะช่วยเพิ่มคุณค่าและความน่าเชื่อถือของสินค้าของฝาก ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัย การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะด้านนโยบายนั้นหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้เพื่อใช้ประชาสัมพันธ์ในการสร้างอาชีพและรายได้สำหรับผู้สูงอายุต่อไป สำหรับการวิจัยในอนาคต ควรขยายการศึกษาไปยังผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอื่น ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของนักท่องเที่ยว และเปรียบเทียบบริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้มีความครอบคลุมและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). รายงานประจำปี 2562 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด.

จุฑาภรณ์ เลิศไกร และคณะ. (2562). การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์เครื่องแกงของกลุ่มผู้สูงอายุบ้านลำพด ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

ชัชวาล มงคล. (2559). การพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสตรีแปรรูปผลไม้ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 6(2), 99-114.

นิลุบล วิโรจน์ฐิติยวงศ์ และคณะ. (2566). กระบวนการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าผลิตภัณฑ์มะม่วงโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลโนนจาน อำเภอบัวลาย จังหวัดนครราชสีมา. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 17(1), 99-113.

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8. (15 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านการเพิ่มมูลค่าสินค้าของฝากสำหรับผู้สูงอายุ ตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. (ศิริศักดิ์ ศักดิ์ศิริคุณ, ผู้สัมภาษณ์)

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2564). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

เย็นจิต นาคพุ่ม และคณะ. (2562). แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนในอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. สงขลา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.

ฤดี เสริมชยุต. (2563). กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวชุมชน. วารสารสหวิทยาการวิจัยและพัฒนา, 2(4), 51-61.

สำนักงานสถิติจังหวัดตาก. (2564). สรุปสถานการณ์ด้านสังคม: ผู้สูงอายุ จังหวัดตาก. เรียกใช้เมื่อ 17 มิถุนายน 2568 จาก https://tak.nso.go.th/?view=article&id=94

สินสุข แสงแก้ว. (2564). ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าของผู้บริโภคในตลาดนัดหัวมุมเกษตร-นวมินทร์. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยเกริก.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2016). Marketing management. (15th ed.). Harlow: Pearson Education.

UN Tourism. (2024). Tourism in the 2030 Agenda. Madrid, Spain: UN Tourism. Retrieved June 17, 2025, from https://www.untourism.int/tourism-in-2030-agenda

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2018). Tourism and the Sustainable Development Goals: Journey to 2030. Retrieved June 17, 2025, from https://www.unwto.org/tourism-and-the-sustainable-development-goals-journey-to-2030

Zhou, Z. (2019). Factors influencing tourists' souvenir purchasing decisions in Chiang Mai Province. In Master's Thesis, Tourism Management Program. Maejo University.

บทความวิจัย

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่*

A CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS INFLUENCING CUSTOMER LOYALTY IN MOBILE COMMERCE

วิศิษฎ์ บิลมาศ*, ประสิทธิชัย นรากรณ์, ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ
Wisit Binlanmat*, Prasittichai Narakorn, Tummatinna Seesupan
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Management, Science Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: meepoohnudraft@gmail.com
*Tel: 095-886-1554

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ 2) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ และ 3) เพื่อทดสอบอิทธิพลทางตรงของคุณภาพการบริการ และอิทธิพลทางอ้อมผ่านความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ที่มีต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริโภคที่เคยซื้อสินค้าหรือบริการผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ในประเทศไทย จำนวน 795 คน จากการเลือกตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนร่วมกับการเลือกแบบตามสะดวก เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (PLS-SEM) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริโภคมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าอยู่ในระดับสูง แบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความภักดีของลูกค้าได้ร้อยละ 72.40 คุณภาพการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า นอกจากนี้ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจทำหน้าที่เป็นตัวแปรสื่อกลาง โดยการรับรู้คุณค่ามีบทบาทในการถ่ายทอดอิทธิพลสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความไว้วางใจ และความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพการบริการควบคู่กับเสริมสร้างการรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความพึงพอใจ จะช่วยยกระดับความภักดีของลูกค้าและความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่

คำสำคัญ: โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ, คุณภาพการบริการ, การพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่, ความไว้วางใจ, ความภักดีของลูกค้า

* Received 21 June 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 8 August 2026

Abstract

This study aimed to 1) Examine consumers' perceptions of service quality, satisfaction, perceived value, and trust influencing customer loyalty in mobile commerce; 2) Examine the fit of a causal relationship model of factors influencing customer loyalty in mobile commerce; and 3) Investigate the direct effect of service quality and the indirect effects of satisfaction, perceived value, and trust on customer loyalty in mobile commerce. This study employed a quantitative research design. The sample consisted of 795 consumers in Thailand who had previously purchased products or services through mobile commerce. Participants were selected using a multistage sampling technique combined with convenience sampling. Data were collected using an online questionnaire and analyzed using descriptive statistics and Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). The findings revealed that consumers reported high levels of perceived service quality, satisfaction, perceived value, trust, and customer loyalty. The proposed model explained 72.40% of the variance in customer loyalty. Service quality had significant positive effects on satisfaction, perceived value, trust, and customer loyalty. Furthermore, satisfaction, perceived value, and trust served as mediating variables in the relationship between service quality and customer loyalty, with perceived value exhibiting the strongest mediating effect, followed by trust and satisfaction. The findings suggest that improving service quality while simultaneously enhancing customers' perceived value, trust, and satisfaction can strengthen customer loyalty and improve the competitiveness of mobile commerce businesses.

Keywords: Causal Relationship Model, Service Quality, Mobile Commerce, Trust, Customer Loyalty

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านอินเทอร์เน็ตได้ผลักดันให้การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce: E-Commerce) เติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทำให้ผู้บริโภคหันมาใช้ช่องทางดิจิทัลในการดำเนินชีวิตและการซื้อขายสินค้าเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจดิจิทัลและการเปลี่ยนแปลงสู่ยุค Next Normal ที่ผู้บริโภคยอมรับและใช้บริการดิจิทัลมากขึ้น (ธนาคารกรุงเทพ เอสเอ็มอี, 2564); (จิตตะเวลธ์, 2565) ขณะเดียวกัน ประเทศไทยมีการเติบโตของตลาด การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ อย่างต่อเนื่อง และเป็นหนึ่งในประเทศที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจดิจิทัลสูงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2566); (Payments and Commerce Market Intelligence, 2024) แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าช่องทางการค้าออนไลน์ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจดิจิทัล และเป็นปัจจัยที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพการให้บริการเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันและรักษาฐานลูกค้าในระยะยาว

ในปัจจุบัน การพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobile Commerce: M-Commerce) ได้กลายเป็นช่องทางหลักของการซื้อสินค้าและบริการผ่านระบบออนไลน์ โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 74 ของธุรกรรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดในประเทศไทย (International Trade Administration, 2026) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตลาดจะเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ประกอบการยังคงเผชิญกับความท้าทายด้านการแข่งขันที่รุนแรง รวมถึงปัญหาคุณภาพการบริการ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสบการณ์ของผู้บริโภคและความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ ทั้งนี้ สภาองค์กรของผู้บริโภครายงานผลการสำรวจเกี่ยวกับปัญหาการซื้อสินค้าออนไลน์ พบว่า ผู้บริโภคประมาณร้อยละ 50 เคยประสบปัญหาจากการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยปัญหาที่พบมากที่สุด ได้แก่ การได้รับสินค้าไม่ตรงตามที่สั่งซื้อ การจัดส่งสินค้าล่าช้า สินค้าชำรุดหรือใช้งานไม่ได้ การชำระเงินแล้วแต่ไม่ได้รับสินค้า และการได้รับข้อมูลสินค้าไม่ครบถ้วนหรือไม่ชัดเจน (สภาองค์กรของผู้บริโภค, 2565) นอกจากนี้ งานวิจัยด้านคุณภาพการบริการอิเล็กทรอนิกส์ยังชี้ให้เห็นว่า ผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญกับความถูกต้องของข้อมูล การตอบสนองต่อผู้ใช้บริการ ความปลอดภัยของระบบ และประสิทธิภาพของการให้บริการ เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพการบริการของผู้บริโภค (พงษ์สันติ์ ตันหยง และพัชรกันต์ นิมิตรศดิกุล, 2565) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อประสบการณ์ของผู้บริโภค และอาจส่งผลต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าในระยะยาว (Al-dweeri, R. M. et al., 2017); (Singh, V. et al., 2023) ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า แต่ยังมีงานวิจัยที่ศึกษากลไกการเชื่อมโยงผ่านความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจร่วมกันในบริบทการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ของประเทศไทยค่อนข้างจำกัด นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้พัฒนากรอบแนวคิดบนพื้นฐานของทฤษฎีและแนวคิดสำคัญหลายประการ ได้แก่ แนวคิดคุณภาพการบริการของ Parasuraman, A. P. et al. ซึ่งอธิบายว่าคุณภาพการบริการเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการประเมินประสบการณ์ของผู้บริโภค (Parasuraman, A. P. et al., 1988) แนวคิดการยืนยันความคาดหวังของ Oliver, R. L. ซึ่งใช้อธิบายการเกิดความพึงพอใจของผู้บริโภคภายหลังการใช้บริการ (Oliver, R. L., 1980) แนวคิดการรับรู้คุณค่าของ Zeithaml, V. A. et al. ซึ่งอธิบายการประเมินคุณค่าที่ผู้บริโภคได้รับจากสินค้าและบริการ (Zeithaml, V. A. et al., 1988) และแนวคิดความไว้วางใจของ Morgan, R. M. & Hunt, S. D. ซึ่งอธิบายบทบาทของความไว้วางใจในการสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างผู้บริโภคกับผู้ให้บริการ (Morgan, R. M. & Hunt, S. D., 1994) ร่วมกับแนวคิดความภักดีของลูกค้าของ Oliver, R. L. ซึ่งอธิบายการพัฒนาความภักดีของลูกค้าในระยะยาว (Oliver, R. L., 1999) เมื่อบูรณาการแนวคิดดังกล่าวเข้าด้วยกัน จึงสามารถอธิบายได้ว่า คุณภาพการบริการส่งผลต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความภักดีของลูกค้าในระยะยาว ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงนำทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบแนวคิดและสมมติฐานการวิจัยในบริบทการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ของประเทศไทย

จากความสำคัญของประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ภายใต้แบบจำลอง

เชิงโครงสร้างที่บูรณาการตัวแปรดังกล่าวไว้ในกรอบแนวคิดเดียว ผลการศึกษาจะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านคุณภาพการบริการ พฤติกรรมผู้บริโภค และการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ สำหรับผู้ประกอบการในการพัฒนาคุณภาพการบริการและกำหนดกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค อันจะนำไปสู่การสร้างความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและการเติบโตอย่างยั่งยืนของธุรกิจในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่
3. เพื่อทดสอบอิทธิพลทางตรงของคุณภาพการบริการ และอิทธิพลทางอ้อมผ่านความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ที่มีต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้บริโภคที่เคยซื้อสินค้าหรือบริการผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobile Commerce: M-Commerce) ในประเทศไทย โดยอ้างอิงข้อมูลจาก Payments and Commerce Market Intelligence ที่รายงานว่าประเทศไทยมีผู้ซื้อสินค้าออนไลน์ประมาณ 40.6 ล้านคน (Payments and Commerce Market Intelligence, 2024) และข้อมูลจาก International Trade Administration ที่ระบุว่าธุรกรรมผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่คิดเป็นประมาณร้อยละ 74 ของธุรกรรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมดของประเทศ (International Trade Administration, 2026) กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่เคยซื้อสินค้าหรือบริการผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย โดยใช้คำถามคัดกรองก่อนตอบแบบสอบถาม ผู้ที่ไม่เคยซื้อสินค้าหรือบริการผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่จะยุติการตอบแบบสอบถามและไม่นำข้อมูลมาวิเคราะห์ การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงแนวทางของ Hair, J. F. et al. ซึ่งเสนอให้ใช้จำนวนตัวอย่างอย่างน้อย 10 - 20 เท่าของจำนวนตัวแปรสังเกตได้ (Hair, J. F. et al., 2010) โดยการวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตได้ 51 ตัวแปร จึงควรมีกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 510 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลได้ทั้งสิ้น 795 คน ซึ่งเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้างกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (PLS-SEM) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) ร่วมกับการเลือกแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามภูมิภาคของประเทศไทย ได้กลุ่มตัวอย่างจากกรุงเทพมหานคร 128 คน ภาคกลาง 216 คน ภาคเหนือ 153 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 179 คน และภาคใต้ 119 คน รวมทั้งสิ้น 795 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยดัดแปลงข้อคำถามจากเครื่องมือวัดที่ได้รับการพัฒนาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพในงานวิจัยก่อนหน้าให้เหมาะสมกับบริบทของการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ในประเทศไทย โดยมีข้อคำถามเกี่ยวกับคุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobile Commerce Service Quality: MSQ) ประกอบด้วย 7 มิติ ซึ่งได้ดัดแปลงข้อคำถามจาก Omar, S. et al. ในด้านประสิทธิภาพ (Efficiency) (Omar, S. et al., 2021) ดัดแปลงจาก Mehedintu, A. & Soava, G., Omar, S. et al., Akgul, Y. ในด้านเนื้อหา (Content) (Mehedintu, A. & Soava, G., 2022); (Omar, S. et al., 2021); (Akgul, Y., 2021) ดัดแปลงจาก Omar, S. et al. และ Mehedintu, A. & Soava, G. ในด้านการทำให้บรรลุเป้าหมาย (Fulfillment) และความภักดีของลูกค้า (Customer Loyalty: LOY) (Omar, S. et al., 2021); (Mehedintu, A. & Soava, G., 2022) ดัดแปลงจาก Omar, S. et al., Akgul, Y. ในด้านการตอบสนอง (Responsiveness) และการติดต่อ (Contact) (Omar, S. et al., 2021); (Akgul, Y., 2021) ดัดแปลงจาก Mehedintu, A. & Soava, G. ในด้านความปลอดภัย (Security) ความพึงพอใจ (Satisfaction: SAT) การรับรู้คุณค่า (Perceived Value: PER) และความไว้วางใจ (Trust: TRU) (Mehedintu, A. & Soava, G., 2022) ผู้วิจัยได้ปรับถ้อยคำของข้อคำถามให้เหมาะสมกับบริบทของการศึกษาครั้งนี้ โดยยังคงสาระสำคัญของตัวชี้วัดเดิมไว้

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 7 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งประกอบด้วย 7 ปัจจัยแฝง ได้แก่ ประสิทธิภาพ (Efficiency) เนื้อหา (Content) ความเพลิดเพลิน (Enjoyment) การทำให้บรรลุเป้าหมาย (Fulfillment) การตอบสนอง (Responsiveness) การติดต่อ (Contact) และความปลอดภัย (Security) 3) ความพึงพอใจ ซึ่งประกอบด้วย 1 ปัจจัยแฝง 4) การรับรู้คุณค่า ซึ่งประกอบด้วย 1 ปัจจัยแฝง 5) ความไว้วางใจ ซึ่งประกอบด้วย 1 ปัจจัยแฝง 6) ความภักดีของลูกค้า ซึ่งประกอบด้วย 1 ปัจจัยแฝง และ 7) ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยข้อคำถามในส่วนที่ 2 - 6 ใช้มาตรประมาณค่าแบบ 5 ระดับ (5-point Likert Scale) ตั้งแต่ 1 = เห็นด้วยน้อยที่สุด ถึง 5 = เห็นด้วยมากที่สุด เนื่องจากเป็นมาตรวัดที่เหมาะสมสำหรับการวัดระดับความคิดเห็นและทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถาม สามารถจำแนกระดับความคิดเห็นได้อย่างชัดเจน ลดความสับสนในการตอบแบบสอบถาม และเป็นมาตราส่วนที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ (David, M. & Sutton, C. D., 2011)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการด้วยโปรแกรม SmartPLS 4 โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม จากนั้นจึงประเมินแบบจำลองการวัด เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยพิจารณาความเชื่อมั่นของตัวชี้วัดและตัวแปรแฝง ตรวจสอบความตรงเชิงบรรจบ (Convergent Validity) ความตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity) ด้วยค่า Heterotrait–Monotrait Ratio (HTMT) และตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นพหุ (Multicollinearity) ด้วยค่า Variance Inflation Factor (VIF) ก่อนดำเนินการประเมินแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Structural Model Assessment) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficients) ค่าสัมประสิทธิ์การกำหนด (Coefficient of Determination: R^2) ความสามารถในการพยากรณ์ของแบบจำลอง (Predictive Relevance: Q^2) และขนาดอิทธิพลของตัวแปร (Effect Size: f^2) (Hair, J. F. et al., 2022) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อิทธิพลทางตรง (Direct Effects) อิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effects) และอิทธิพลรวม (Total Effects) ของตัวแปรที่ศึกษา พร้อมทั้งทดสอบสมมติฐานการวิจัยด้วยวิธี Bootstrapping เพื่อประเมินนัยสำคัญทางสถิติของค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง และใช้ผลการวิเคราะห์ในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรตามกรอบแนวคิดการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ก่อนนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ประเมินคุณภาพของเครื่องมือในด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถาม ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการประเมินดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) พบว่า ทุกข้อคำถามมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับได้ที่ 0.50 (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) จึงถือว่าข้อคำถามมีความครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จากนั้นได้ดำเนินการทดลองใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรเป้าหมาย จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องภายในของเครื่องมือ ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.87 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่แนะนำไว้ที่ 0.70 (Nunnally, J. C., 1978) แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีและมีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการในช่วงเดือนสิงหาคม - กันยายน 2566 โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์เผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์และช่องทางดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้การพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความยินยอมจากผู้ตอบแบบสอบถามก่อนเข้าร่วมการวิจัย ผู้ตอบเข้าร่วมโดยสมัครใจ สามารถยุติการตอบได้ทุกเมื่อ ข้อมูลถูกเก็บเป็นความลับ ไม่ระบุตัวตน และใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 795 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 14 - 25 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี และเป็นนักเรียน/นักศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามกระจายอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทย สำหรับพฤติกรรมการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ส่วนใหญ่นิยมซื้อสินค้า 2 - 3 ครั้งต่อเดือน ชำระเงินหลังได้รับสินค้า และใช้ Shopee เป็นแพลตฟอร์มหลัก โดยสินค้าที่นิยมซื้อได้แก่ เสื้อผ้า รองเท้า ผลิตภัณฑ์ความงาม ของใช้ส่วนตัว และอาหารและเครื่องดื่ม

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสัมประสิทธิ์ความผันแปรของตัวแปร

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	CV	ระดับความคิดเห็น
คุณภาพการบริการ (MSQ)	3.883	0.874	0.227	มาก
ความพึงพอใจ (SAT)	3.884	0.823	0.215	มาก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสัมประสิทธิ์ความผันแปรของตัวแปร (ต่อ)

ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	CV	ระดับความคิดเห็น
การรับรู้คุณค่า (PER)	3.813	0.890	0.233	มาก
ความไว้วางใจ (TRU)	3.685	0.886	0.240	มาก
ความภักดีของลูกค้า (LOY)	3.918	0.890	0.227	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าอยู่ในระดับมากทุกตัวแปร โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์ความผันแปร (CV) พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.215 - 0.240 แสดงให้เห็นว่าข้อมูลมีการกระจายตัวน้อย และความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสอดคล้องกันในระดับดี

1. ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ พบว่า ผู้บริโภคมีความคิดเห็นต่อทุกตัวแปรอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 ค่าความเที่ยงตรงเชิงเหมือน (convergent validity)

ตัวแปรแฝง	Loading	Cronbach's Alpha	Composite Reliability (CR)	AVE
ประสิทธิภาพ (EFF)	0.754 - 0.833	0.868	0.904	0.654
เนื้อหา (CON)	0.772 - 0.833	0.861	0.900	0.643
ความเพลิดเพลิน (ENJ)	0.818 - 0.860	0.861	0.906	0.706
การทำให้บรรลุเป้าหมาย (FUL)	0.754 - 0.845	0.881	0.910	0.627
การตอบสนอง (RES)	0.813 - 0.868	0.917	0.917	0.706
การติดต่อ (CONT)	0.857 - 0.902	0.861	0.900	0.643
ความปลอดภัย (SEC)	0.850 - 0.915	0.908	0.936	0.785
คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ (MSQ)	0.738 - 0.873	0.965	0.968	0.569
ความพึงพอใจ (SAT)	0.821 - 0.871	0.908	0.932	0.732
การรับรู้คุณค่า (PER)	0.867 - 0.913	0.866	0.918	0.789
ความไว้วางใจ (TRU)	0.857 - 0.911	0.913	0.939	0.793
ความภักดีของลูกค้า (LOY)	0.853 - 0.862	0.911	0.933	0.737

จากตารางที่ 2 ของตัวชี้วัดทั้งหมดมีค่าอยู่ระหว่าง 0.738 - 0.915 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ 0.70 นอกจากนี้ ค่าความเชื่อมั่นภายใน (Cronbach's Alpha) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.861 - 0.965 และค่า Composite Reliability (CR) อยู่ระหว่าง 0.900 - 0.968 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 ทุกตัวแปร ขณะที่ค่า Average Variance Extracted (AVE) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.569 - 0.793 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรแฝงทั้งหมดมีความเชื่อมั่นและความตรงเชิงเหมือน (Convergent Validity) อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ จึงสามารถนำไปวิเคราะห์โมเดลโครงสร้าง (Structural Model) ในขั้นตอนต่อไปได้

ตารางที่ 3 แสดงความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Discriminant Validity)

Cross Construct Correlation											
Construct	EFF	CON	ENJ	FUL	RES	CONT	SEC	SAT	PER	TRU	LOY
EFF	0.808										
CON	0.712	0.802									
ENJ	0.718	0.767	0.840								
FUL	0.625	0.690	0.686	0.792							
RES	0.490	0.608	0.595	0.689	0.840						
CONT	0.426	0.548	0.518	0.621	0.790	0.883					
SEC	0.389	0.536	0.505	0.577	0.722	0.782	0.886				
SAT	0.529	0.610	0.614	0.677	0.700	0.679	0.713	0.856			
PER	0.544	0.611	0.639	0.666	0.666	0.650	0.649	0.797	0.888		
TRU	0.446	0.597	0.573	0.668	0.766	0.750	0.754	0.763	0.762	0.890	
LOY	0.537	0.597	0.640	0.658	0.681	0.660	0.636	0.772	0.787	0.779	0.858

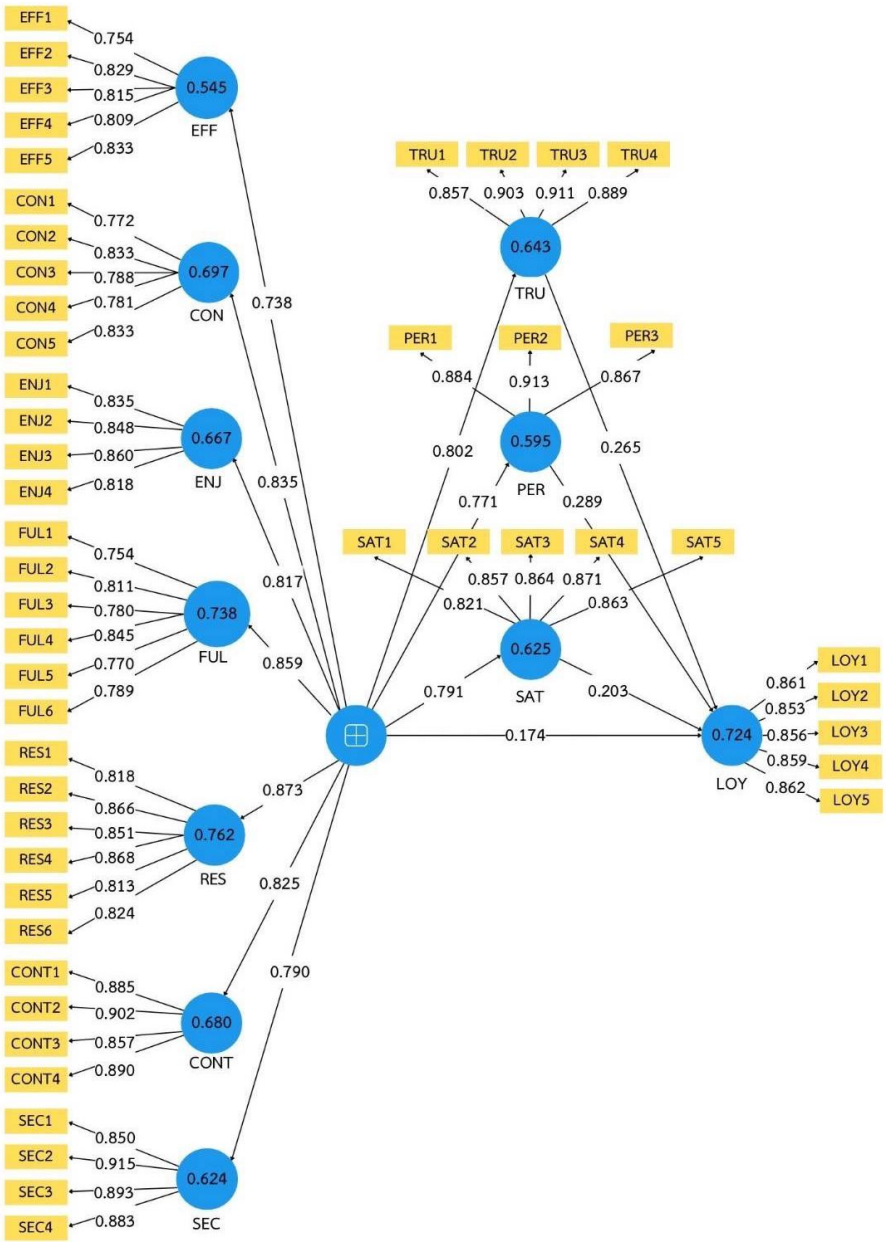
จากตารางที่ 3 ผลการตรวจสอบความตรงเชิงจำแนกตามเกณฑ์ Fornell-Larcker พบว่า ค่ารากที่สองของ AVE ของแต่ละองค์ประกอบแฝงมีค่าสูงกว่าค่าสหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบแฝงนั้นกับองค์ประกอบแฝงอื่นทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าตัวแปรแฝงแต่ละตัวมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน และไม่มีปัญหาความซ้อนทับกันของโครงสร้างการวัด จึงสามารถยืนยันได้ว่าโมเดลการวัดมีความตรงเชิงจำแนกอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงจำแนกของเครื่องมือวัด (Discriminant Validity: Heterotrait-Monotrait Ratio of Correlations (HTMT)

Construct	EFF	CON	ENJ	FUL	RES	CONT	SEC	SAT	PER	TRU	LOY
EFF											
CON	0.819										
ENJ	0.826	0.887									
FUL	0.711	0.790	0.786								
RES	0.542	0.681	0.663	0.765							
CONT	0.473	0.620	0.581	0.692	0.867						
SEC	0.428	0.604	0.564	0.640	0.791	0.861					
SAT	0.591	0.689	0.692	0.755	0.767	0.749	0.785				
PER	0.622	0.707	0.737	0.761	0.748	0.734	0.732	0.898			
TRU	0.495	0.673	0.641	0.743	0.837	0.825	0.827	0.838	0.858		
LOY	0.601	0.674	0.721	0.732	0.745	0.726	0.697	0.848	0.885	0.853	

จากตารางที่ 4 ผลการตรวจสอบความตรงเชิงจำแนกด้วยค่า Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) พบว่า ค่า HTMT ของทุกคู่ตัวแปรอยู่ระหว่าง 0.428 - 0.898 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.90 ขณะที่ผลการตรวจสอบปัญหา Multicollinearity ด้วยค่า Variance Inflation Factor (VIF) พบว่า ค่า VIF ของตัวชี้วัดทั้งหมดอยู่ระหว่าง 1.744 - 3.810 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 5.00 แสดงว่าแบบจำลองการวัดมีความตรงเชิงจำแนกที่ดีและไม่พบปัญหา Multicollinearity จึงมีความเหมาะสมสำหรับการประเมินแบบจำลองเชิงโครงสร้าง

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้า ผลการประเมินแบบจำลองเชิงโครงสร้าง พบว่า แบบจำลองมีความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรตาม และมีความสามารถในการพยากรณ์ข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับที่ดี สะท้อนว่าแบบจำลองมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุตามกรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพที่ 1 เส้นทางความสัมพันธ์ตัวแบบสมการโครงสร้าง

จากภาพที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างด้วยวิธี PLS-SEM เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ โดยใช้โปรแกรม SmartPLS 4 ในการวิเคราะห์

ตารางที่ 5 ผลการประเมินคุณภาพของแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Structural Model Assessment)

ตัวแปรตาม	R^2	ระดับ	Q^2	ระดับ	f^2	ระดับ
SAT	0.625	ปานกลาง	0.624	สูง	1.667	สูง
PER	0.595	ปานกลาง	0.594	สูง	1.470	สูง
TRU	0.643	ปานกลาง	0.642	สูง	1.803	สูง
LOY	0.724	ปานกลาง	0.591	สูง	0.089	ต่ำ

หมายเหตุ: เกณฑ์การแปลผลค่า R^2 เท่ากับ 0.75, 0.50 และ 0.25 หมายถึง ระดับสูง ปานกลาง และต่ำ ตามลำดับ ส่วนค่า Q^2 และ f^2 เท่ากับ 0.02, 0.15 และ 0.35 หมายถึง ระดับต่ำ ปานกลาง และสูง ตามลำดับ

จากตารางที่ 5 ผลการประเมินแบบจำลองเชิงโครงสร้าง พบว่า ความพึงพอใจ (SAT) การรับรู้คุณค่า (PER) และความไว้วางใจ (TRU) มีค่า R^2 เท่ากับ 0.625, 0.595 และ 0.643 ตามลำดับ ส่วนความภักดีของลูกค้า (LOY) มีค่า R^2 เท่ากับ 0.724 แสดงว่าแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความภักดีของลูกค้าได้ร้อยละ 72.40 นอกจากนี้ ตัวแปรตามทุกตัวมีค่า Q^2 มากกว่า 0.35 สะท้อนว่าแบบจำลองมีความสามารถในการพยากรณ์ข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับสูง ขณะที่ผลการประเมินขนาดอิทธิพล (f^2) พบว่า คุณภาพการบริการมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจในระดับสูง แต่มีอิทธิพลทางตรงต่อความภักดีของลูกค้าในระดับต่ำ (f^2 = 0.089)

3. ผลการทดสอบอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้า

ตารางที่ 6 อิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตาม

	SAT			PER			TRU			LOY		
	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE
MSQ	0.791***	-	0.791***	0.771***	-	0.771***	0.802***	-	0.802***	0.174***	0.595***	0.769***
SAT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.203***	0.160***	0.363***
PER	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.289***	0.223***	0.512***
TRU	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.265***	0.212***	0.477***

DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect, *p-value ≤ 0.05 (t ≥ 1.96), ** p-value ≤ 0.01 (t ≥ 2.59), *** p-value ≤ 0.001**(t≥ 3.29)

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลในแบบจำลองโครงสร้าง พบว่า คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ (MSQ) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อความพึงพอใจ (SAT) การรับรู้คุณค่า (PER) และความไว้วางใจ (TRU) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.791, 0.771 และ 0.802 ตามลำดับ ($p < 0.001$) เมื่อพิจารณาตัวแปรความภักดีของลูกค้า (LOY) พบว่า คุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.174 และมีอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.595 ส่งผลให้อิทธิพลรวมมีค่าเท่ากับ 0.769 นอกจากนี้ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ มีอิทธิพลทางตรงต่อความภักดีของลูกค้าเท่ากับ 0.203, 0.289 และ 0.265 ตามลำดับ ขณะเดียวกันยังพบอิทธิพลทางอ้อมของความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ เท่ากับ 0.160, 0.223 และ 0.212 ตามลำดับ

ตารางที่ 7 การทดสอบสมมติฐาน

	สมมติฐานการวิจัย	Path Coef.	t-Statistics	p-value	ผลการทดสอบ
H_1	คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความภักดีของลูกค้า	0.174	4.481***	0.000	สนับสนุน
H_2	คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจ	0.791	52.452***	0.000	สนับสนุน
H_3	ความพึงพอใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความภักดีของลูกค้า	0.203	4.947***	0.000	สนับสนุน
H_4	คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรับรู้คุณค่า	0.771	46.221***	0.000	สนับสนุน
H_5	การรับรู้คุณค่ามีอิทธิพลเชิงบวกต่อความภักดีของลูกค้า	0.265	6.247***	0.000	สนับสนุน
H_6	คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความไว้วางใจ	0.802	60.186***	0.000	สนับสนุน
H_7	ความไว้วางใจมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความภักดีของลูกค้า	0.260	6.090***	0.000	สนับสนุน
H_8	ความพึงพอใจเป็นตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพการบริการสู่ความภักดี	0.160	4.890***	0.000	สนับสนุน
H_9	การรับรู้คุณค่าเป็นตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพการบริการสู่ความภักดี	0.223	6.842***	0.000	สนับสนุน
H_{10}	ความไว้วางใจเป็นตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพบริการสู่ความภักดี	0.212	6.203***	0.000	สนับสนุน

* p-value ≤ 0.05 (t≥ 1.96), ** p-value ≤ 0.01 (t ≥ 2.59), *** p-value ≤ 0.001**(t≥ 3.29)

จากตารางที่ 7 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า สมมติฐานทั้ง 10 ข้อได้รับการสนับสนุน โดยทุกเส้นทางความสัมพันธ์มีค่า p-value น้อยกว่า 0.001 และมีค่า t-Statistics สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในแบบจำลองมีนัยสำคัญทางสถิติทุกเส้นทาง

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างคุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1. อิทธิพลของคุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้บริโภครับรู้ว่าแพลตฟอร์มมีคุณภาพการบริการที่ดี

ทั้งด้านประสิทธิภาพของระบบ ความถูกต้องของข้อมูล ความสะดวกในการใช้งาน การตอบสนอง ความปลอดภัยของธุรกรรม และการติดต่อสื่อสารกับผู้ให้บริการ จะส่งผลให้เกิดการประเมินประสบการณ์ในเชิงบวก นำไปสู่ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพการบริการ ของ Parasuraman, A. P. et al. ที่อธิบายว่า คุณภาพการบริการเป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างการรับรู้และความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้า (Parasuraman, A. P. et al., 1988) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดความพึงพอใจของ Oliver, R. L. ที่เสนอว่า เมื่อประสบการณ์การใช้บริการเป็นไปตามหรือสูงกว่าความคาดหวัง ผู้บริโภคจะเกิดความพึงพอใจและมีแนวโน้มใช้บริการอย่างต่อเนื่อง (Oliver, R. L., 1980) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., Efdison, Z. et al., Mehedintu, A. & Soava, G. ที่รายงานว่าคุณภาพการบริการอิเล็กทรอนิกส์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า (Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., 2025); (Efdison, Z. et al., 2024); (Mehedintu, A. & Soava, G., 2022) ผลการศึกษาครั้งนี้ยังสะท้อนว่า แม้ตลาดการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ของไทยจะมีการแข่งขันด้านราคาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้บริโภคยังให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความน่าเชื่อถือ และประสบการณ์การใช้งานโดยรวม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณภาพการบริการยังคงเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันของผู้ประกอบการ

2. อิทธิพลของความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจต่อความภักดีของลูกค้า ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ล้วนมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความภักดีของลูกค้า โดยการรับรู้คุณค่ามีอิทธิพลสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความไว้วางใจ และความพึงพอใจ สะท้อนให้เห็นว่า ความภักดีของลูกค้าไม่ได้เกิดจากความพึงพอใจเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการประเมินว่าการใช้บริการมีความคุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างประโยชน์ที่ได้รับกับต้นทุนที่เสียไป ทั้งด้านราคา เวลา ความสะดวก และความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการรับรู้คุณค่าของ Zeithaml, V. A. et al. และแนวคิดความไว้วางใจของ Morgan, R. M. & Hunt, S. D. ที่อธิบายว่าการรับรู้คุณค่าและความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างผู้บริโภคกับผู้ให้บริการ (Zeithaml, V. A. et al., 1988); (Morgan, R. M. & Hunt, S. D., 1994) ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานของ Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., Cuong, D. T., Chanpariyavatevong, K. et al. ที่พบว่า ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญของความภักดีของลูกค้า (Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., 2025); (Cuong, D. T., 2025); (Chanpariyavatevong, K. et al., 2021) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า ในบริบทการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ของประเทศไทย การรับรู้คุณค่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีมากที่สุด สะท้อนว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าโดยรวมของการใช้บริการมากกว่าความพึงพอใจเชิงอารมณ์เพียงอย่างเดียว

3. บทบาทของตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพการบริการและความภักดีของลูกค้า ผลการวิจัยยืนยันว่า ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ทำหน้าที่เป็นตัวแปรเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพการบริการและความภักดีของลูกค้าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยการรับรู้คุณค่ามีบทบาทในการเชื่อมโยงสูงที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความไว้วางใจ และความพึงพอใจ ผลดังกล่าวสนับสนุนแนวคิดสายโซ่เส้นทาง (Causal Chain) ที่อธิบายว่า ความภักดีของลูกค้าเกิดจากกระบวนการรับรู้และประเมินประสบการณ์การใช้บริการอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ คุณภาพการบริการ

ก่อให้เกิดความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ ก่อนพัฒนาไปสู่ความภักดีของลูกค้า นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า อิทธิพลทางอ้อมของคุณภาพการบริการผ่านตัวแปรสื่อกลางมีขนาดสูงกว่าอิทธิพลทางตรงต่อความภักดีของลูกค้า สะท้อนว่าการพัฒนาคุณภาพการบริการเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากผู้ประกอบการไม่สามารถทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณค่าที่ได้รับและเกิดความเชื่อมั่นต่อแพลตฟอร์ม ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., Omar, S. et al., Kazmi, S. & Fatima, S. ที่พบว่า คุณภาพการบริการส่งผลต่อความภักดีผ่านตัวแปรด้านจิตวิทยาของผู้บริโภค (Riswanda, A. Z. & Millanyani, H., 2025); (Omar, S. et al., 2021); (Kazmi, S. & Fatima, S., 2024) ทั้งนี้ ผลการศึกษาครั้งนี้ได้ขยายองค์ความรู้โดยแสดงให้เห็นลำดับความสำคัญของตัวแปรสื่อกลางอย่างชัดเจน โดยการรับรู้คุณค่าเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการเชื่อมโยงคุณภาพการบริการไปสู่ความภักดีของลูกค้าในบริบทการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ของประเทศไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความภักดีของลูกค้าในการซื้อสินค้าผ่านการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ผลการวิจัยยืนยันว่า คุณภาพการบริการของการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความภักดีของลูกค้าทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจ โดยพบว่า การรับรู้คุณค่ามีบทบาทในการถ่ายทอดอิทธิพลสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ความไว้วางใจ และความพึงพอใจ สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างความภักดีของลูกค้าไม่ได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาคุณภาพการบริการเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจควบคู่กันไป ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้ช่วยขยายองค์ความรู้โดยบูรณาการแนวคิดคุณภาพการบริการ ความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าไว้ในกรอบแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ พร้อมยืนยันบทบาทของความพึงพอใจ การรับรู้คุณค่า และความไว้วางใจในฐานะตัวแปรสื่อกลางในบริบทการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ของประเทศไทย ส่วนในเชิงปฏิบัติ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้ประกอบการควรมุ่งพัฒนาคุณภาพการบริการอย่างรอบด้าน ทั้งด้านประสิทธิภาพของระบบ ความสะดวกในการใช้งาน ความถูกต้องของข้อมูล การตอบสนองต่อปัญหาและข้อร้องเรียน รวมถึงความปลอดภัยของข้อมูลและธุรกรรม ควบคู่กับการสร้างคุณค่าให้แก่ลูกค้าผ่านการกำหนดราคาที่เหมาะสม การมอบสิทธิประโยชน์ และการพัฒนาประสบการณ์การใช้งานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยควรพิจารณาภายใต้ข้อจำกัดของการเก็บข้อมูลแบบภาคตัดขวาง ซึ่งสะท้อนความคิดเห็นของผู้ตอบในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และการใช้ข้อมูลจากการประเมินตนเองของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากอคติในการตอบคำถาม ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรขยายการศึกษาไปยังแพลตฟอร์มและกลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย รวมทั้งศึกษาตัวแปรเพิ่มเติม เช่น ภาพลักษณ์ของแบรนด์ คุณภาพความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของลูกค้า ความภักดีต่อแพลตฟอร์ม และประสบการณ์ของลูกค้า ตลอดจนประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงผสม การวิจัยเชิงทดลอง หรือการวิจัยแบบติดตามผล เพื่อยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและเพิ่มความสามารถในการอธิบายความภักดีของลูกค้าในการพาณิชย์บนโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้อย่างครอบคลุมและแม่นยำยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จิตตะเวลธ์. (2565). M-commerce ฮอตฮิตในยุคการใช้ชีวิตนิวนอร์มอล. เรียกใช้เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2566 จาก https://www.tnnthailand.com/news/tnnexclusive/109919/

ธนาคารกรุงเทพ เอสเอ็มอี. (2564). 10 เทรนด์ The Next Normal เพราะโควิดชีวิตจึงเปลี่ยน! เรียกใช้เมื่อ 20 ตุลาคม 2565 จาก https://www.bangkokbanksme.com/sme-knowledge/sme-update/the-next-normal-trend-covids-life-changed

พงษ์สันติ์ ตันหยง และพัชรกันต์ นิมิตรศดิกุล. (2565). องค์ประกอบคุณภาพบริการอิเล็กทรอนิกส์ของธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย. วารสารศิลปการจัดการ, 6(4), 1713-1732.

สภาองค์กรของผู้บริโภค. (2565). คนใต้ ‘กว่าครึ่ง’ พบปัญหาซื้อของออนไลน์. เรียกใช้เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2566 จาก https://www.tcc.or.th/onlineshopping-survey/

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). ผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565. เรียกใช้เมื่อ 28 ธันวาคม 2566 จาก https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/publications/iub2022.aspx

Akgul, Y. (2021). SEM: Artificial Neural Network-Based Research of Customer Satisfaction and Behavioral Customer Loyalty in Mobile Shopping - The Role of E-Service Quality and E-Recovery. Hershey: IGI Global Scientific.

Al-dweeri, R. M. et al. (2017). The Impact of E-Service Quality and E-Loyalty on Online Shopping: Moderating Effect of E-Satisfaction and E-Trust. International Journal of Marketing Studies, 9(2), 92-103.

Chanpariyavatevong, K. et al. (2021). Predicting Airline Customer Loyalty by Integrating Structural Equation Modeling and Bayesian Networks. Sustainability, 13(13), https://doi.org/10.3390/su13137046.

Cuong, D. T. (2025). The influence of utilitarian value, hedonic value, and online review on consumers' satisfaction, trust, and repurchasing intention in e-commerce platforms. Innovative Marketing, 21(2), 105-118.

David, M. & Sutton, C. D. (2011). Social Research: An Introduction. (2nd ed.). Los Angeles: SAGE Publications.

Efdison, Z. et al. (2024). The The Influence of E-Service Quality on E-Customer Loyalty Through E-Satifcation as a Mediation in Indonesian Social Media Commerce. TOFEDU: The Future of Education Journal, 3(5), 1838-1847.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate Data Analysis: A Global Perspective. (7th ed.). New Jersey: Pearson Education.

_____. (2022). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). (3rd ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

International Trade Administration. (2026). Thailand Country Commercial Guide. Retrieved May 10, 2026, from https://www.trade.gov/country-commercial-guides/thailand-ecommerce

Kazmi, S. & Fatima, S. (2024). Nexus Between Service Quality and Customer Loyalty: With the Parallel Mediation of Perceived Value and Customer Satisfaction. International Journal of Management Research and Emerging Sciences, 14(2), 25-45.

Mehedintu, A. & Soava, G. (2022). A Hybrid SEM-Neural Network Modeling of Quality of M-Commerce Services under the Impact of the COVID-19 Pandemic. Electronics, 11(16), https://doi.org/10.3390/electronics11162499.

Morgan, R. M. & Hunt, S. D. (1994). The Commitment-Trust Theory of Relationship Marketing. Journal of Marketing Research, 58(3), 20-38.

Nunnally, J. C. (1978). PSYCHOMETRIC THEORY. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Oliver, R. L. (1980). A Cognitive Model of the Antecedents and Consequences of Satisfaction Decisions. Journal of Marketing Research, 17(4), 460-469.

_____. (1999). Whence Consumer Loyalty? Journal of Marketing, 63(4), 33-44.

Omar, S. et al. (2021). M-commerce: The nexus between mobile shopping service quality and loyalty. Journal of Retailing and Consumer Services, 60, https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2021.102468.

Parasuraman, A. P. et al. (1988). SERVQUAL A Multiple-item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. Journal of Retailing, 64(1), 12-40.

Payments and Commerce Market Intelligence. (2024). E-Commerce in Thailand: Market Size, Top Products, and Consumer Shopping Habits. Retrieved May 12, 2026, from https://paymentscmi.com/insights/thailand-ecommerce-market-data-insights/

Riswanda, A. Z. & Millanyani, H. (2025). The influence of electronic service quality and perceived value on customer loyalty with electronic trust and customer satisfaction as mediating variables on the Agoda application. Annals of Human Resource Management Research, 5(2), 253-268.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. Dutch Journal of Educational Research, 2, 49-60. https://eric.ed.gov/?id=ED121845.

Singh, V. et al. (2023). Service Quality, Customer Satisfaction And Customer Loyalty: A Comprehensive Literature Review. Journal of Survey in Fisheries Sciences, 10(4), 3457-3464.

Zeithaml, V. A. et al. (1988). Communication and Control Processes in the Delivery of Service Quality. Journal of Marketing, 52(2), 35-48.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี*

DEVELOPMENT OF A TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP MODEL FOR SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE SURAT THANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ลักขณา เพชรแป้น*, ชุติมา มุสิกานนท์

Lakkhana Petpaen*, Chutima Musikanon

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ปทุมธานี ประเทศไทย

Educational Administration, Western University, Pathum Thani, Thailand

*Corresponding author E-mail: mixzer32p@gmail.com

*Tel: 085-654-6920

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา 2) สร้างและตรวจสอบรูปแบบการพัฒนา และ 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา การวิจัยดำเนินการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนา โดยเก็บข้อมูลจากผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 100 คน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งคัดเลือกตามคุณสมบัติและประสบการณ์ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดัชนีความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างและตรวจสอบรูปแบบจากผลการศึกษา โดยตรวจสอบความเหมาะสมผ่านการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน และประเมินรูปแบบจากผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 66 คน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ทักษะภาวะผู้นำ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหาการพัฒนา แนวทาง การนำไปใช้ การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ ผลการประเมินรูปแบบพบว่า มีความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.66, S.D. = 0.52) และความเป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.48) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นบูรณาการผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นกับองค์ประกอบการพัฒนาที่เป็นระบบ สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน

* Received 7 July 2026; Revised 15 August 2026; Accepted 24 August 2026

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี และสามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนา ผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research aimed to 1) Investigate the development guidelines for transformational leadership among school administrators, 2) Develop and validate a transformational leadership development model, and 3) Evaluate the developed model. The study was conducted in three phases. Phase 1 examined the current and desirable conditions, priority needs, and development guidelines using questionnaires administered to 100 school directors and deputy directors under the Surat Thani Primary Educational Service Area Office, selected through purposive sampling, together with interviews with five experts selected based on their qualifications and administrative experience. Data were analyzed using mean, standard deviation, the Priority Needs Index (PNI), and content analysis. Phase 2 involved developing and validating the model through a focus group discussion with six purposively selected experts. Phase 3 evaluated the model using data collected from 66 school administrators and educational personnel selected through purposive sampling. Data were analyzed using mean and standard deviation. The findings indicated that the overall current condition of transformational leadership was at a moderate level, whereas the desirable condition was at the highest level. Leadership skills represented the highest priority need. The developed model comprised six components: principles, objectives, development content, implementation guidelines, evaluation, and success conditions. The evaluation results showed that the model achieved the highest levels of feasibility ($\bar{X}$ = 4.66, S.D. = 0.52) and utility ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.48). The findings indicate that the model integrates priority needs assessment with a systematic development framework, aligns with the context of schools under the Surat Thani Primary Educational Service Area Office, and can be effectively applied as a framework for developing transformational leadership among school administrators.

Keywords: Model Development, Transformational Leadership, School Administrators

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) โลกาภิวัตน์ และพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะ ที่สอดคล้องกับทักษะแห่งอนาคตและความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] ระบุว่า การพัฒนาระบบนิเวศการศึกษาดิจิทัล ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยผู้นำทางการศึกษาที่มีความสามารถในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงและการสร้างนวัตกรรม (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2023) ขณะเดียวกัน แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา และการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและนวัตกรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560); (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ยังได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งยกระดับคุณภาพคนและระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) จึงกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายของประเทศ

สถานการณ์การศึกษาของประเทศไทยยังคงเผชิญความท้าทายหลายประการ ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพการจัดการศึกษา และประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยผลการประเมิน Programme for International Student Assessment (PISA) ปี 2022 พบว่า นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยด้านคณิตศาสตร์ การอ่านและวิทยาศาสตร์ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) และมีแนวโน้มลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2023) นอกจากนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้รายงานว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยยังประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ความแตกต่างด้านคุณภาพระหว่างสถานศึกษา และข้อจำกัดในการขับเคลื่อนนโยบาย สู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) ขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาให้สามารถบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง พัฒนานวัตกรรม และยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสถานศึกษาและภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) Burns, J. M., Bass, B. M. อธิบายว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการคิดเชิงสร้างสรรค์ และพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Burns, J. M., 1978); (Bass, B. M., 1985) ต่อมา Bass, B. M. ได้ขยายแนวคิดดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Bass, B. M., 1997) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Hallinger, P., Leithwood, K. et al. ที่พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียน วัฒนธรรมองค์กร ความผูกพันของบุคลากร และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (Hallinger, P., 2018); (Leithwood, K. et al., 2020) ขณะเดียวกัน Fullan, M. ได้เสนอว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงขององค์กร การพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ และการยกระดับคุณภาพการศึกษา (Fullan, M., 2020) และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ รุ่งอรุณ หงส์เวียงจันทร์, สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพผู้เรียน ประสิทธิผลของโรงเรียน และประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา (รุ่งอรุณ หงษ์เวียงจันทร์, 2560); (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566)

สำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านบริบททางสังคม เศรษฐกิจ ขนาดของสถานศึกษาและทรัพยากรทางการศึกษา การบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีคุณภาพและสามารถตอบสนองต่อนโยบายทางการศึกษาจึงเป็นความท้าทายสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและแผนปฏิบัติการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 เขต 2 และเขต 3 พบว่าทุกเขตพื้นที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพผู้เรียน การพัฒนาศักยภาพผู้บริหารและครู การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการ การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา แม้ว่าจะมีความแตกต่างด้านบริบทและทรัพยากรของแต่ละพื้นที่ แต่ต่างเผชิญความท้าทายร่วมกันในการขับเคลื่อนนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1, 2567); (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2, 2567); (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3, 2567) นอกจากนี้ รายงานผลการดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 ยังสะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษาในสังกัดมีความแตกต่างด้านศักยภาพการบริหารจัดการ คุณภาพผู้เรียน และความพร้อมของทรัพยากร ส่งผลให้ประสิทธิผลในการขับเคลื่อนนโยบายและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของแต่ละสถานศึกษามีความแตกต่างกัน ซึ่งถือเป็นลักษณะของความท้าทายเชิงพื้นที่ที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นในหลายเขตพื้นที่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเช่นกัน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1, 2567) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร ใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลในการตัดสินใจ ตลอดจนพัฒนานวัตกรรมการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. ที่เสนอว่าผู้นำต้องสร้างวัฒนธรรมแห่งการเปลี่ยนแปลงและใช้นวัตกรรมในการพัฒนาองค์กร (Fullan, M., 2020) และสอดคล้องกับ Hallinger, P., ที่อธิบายว่าความสำเร็จของภาวะผู้นำทางการศึกษาขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ รวมถึงการบริหารการเปลี่ยนแปลงและการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน (Hallinger, P., 2018) เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ อรวรรณ ภัทรดำเนินสุข ที่พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู (อรวรรณ ภัทรดำเนินสุข, 2564) เช่นเดียวกับ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาควรมุ่งส่งเสริมการมีวิสัยทัศน์ การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และภาวะผู้นำทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อคุณภาพการบริหารจัดการและผลลัพธ์ทางการศึกษา แต่ผลการศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับตัวแปรต่าง ๆ มากกว่าการพัฒนาและตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทเฉพาะของสถานศึกษา แนวคิดของ Hallinger, P., Leithwood, K. et al. ยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาควรคำนึงถึงบริบทของสถานศึกษาและพื้นที่เป็นสำคัญ (Hallinger, P., 2018); (Leithwood, K. et al., 2020) ในบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งสถานศึกษามีความแตกต่าง

ทั้งด้านขนาด ความพร้อมของทรัพยากร และบริบทของพื้นที่ โดย Fullan, M. กล่าวว่า การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการบริหารควบคู่กัน เพื่อให้ผู้บริหารสามารถใช้ข้อมูลสารสนเทศในการวางแผนและตัดสินใจ พัฒนาระบบบริหารจัดการดิจิทัล ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) (Fullan, M., 2020) สอดคล้องกับ Leithwood, K. et al. ที่กล่าวว่า ประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา อันจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และยกระดับคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืน (Leithwood, K. et al., 2020) นอกจากนี้ UNESCO ยังเสนอว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารและการจัดการเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผลก็ต่อเมื่อผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ บริหารการเปลี่ยนแปลง และสร้างระบบสนับสนุนการใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา (UNESCO, 2023) ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยที่มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมทางการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่มุ่งพัฒนา สร้าง และตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยเฉพาะ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบตามแนวคิดของ Richey, R. C. & Klein, J. D. ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างทางองค์ความรู้และความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ดังกล่าว (Richey, R. C. & Klein, J. D., 2007)

จากความสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและช่องว่างทางองค์ความรู้ดังกล่าว การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาองค์ประกอบ สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนพัฒนาและประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยคาดว่าจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษา และเป็นแนวทางเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติสำหรับการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษา อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการศึกษา คุณภาพผู้เรียน และความยั่งยืนของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา
2. เพื่อสร้างและตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา
3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 100 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ 1) ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการสถานศึกษา 2) ปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 3 ปี และ 3) สมัครใจเข้าร่วมการวิจัย

1.3 ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ 1) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการบริหารการศึกษา หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง หรือเป็นผู้บริหารการศึกษาหรือผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารไม่น้อยกว่า 10 ปี 2) มีผลงานวิชาการหรือมีประสบการณ์ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ 3) ยินยอมให้ข้อมูลในการวิจัย

1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในของผู้บริหารสถานศึกษา การสร้างเครื่องมือวิจัยเริ่มจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นจึงสร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) พบว่า ข้อคำถามมีค่า IOC 1.00 ทุกข้อ จากนั้นนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: PNI Modified)

2. ศึกษาแนวทางและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาวะผู้นำ การบริหารสถานศึกษา หรือภาวะผู้นำทางวิชาการ มีประสบการณ์ตรงและมีผลงานวิจัยหรือผลงานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้อง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา แล้วนำมากำหนดกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับร่าง จากนั้นนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จำนวน 5 คน เพื่อปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ จากนั้นนำไปหาความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาหาค่า IOC (Index of Item Objectives Congruence) พบว่า ได้ค่า เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ ผู้วิจัยจึงปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ และ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอเป็นความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

1. การยกร่างรูปแบบ

นำผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์และยกร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

2. ตรวจสอบร่างรูปแบบ

2.1 ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ กลุ่มที่ 1 จำนวน 3 คน เป็นผู้บริหารการศึกษาหรือศึกษานิเทศก์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านการบริหารการศึกษาหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง มีประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาและการพัฒนารูปแบบไม่น้อยกว่า 5 ปี และกลุ่มที่ 2 จำนวน 3 คน เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา แล้วนำมากำหนดกรอบแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาหาค่า IOC (Index of Item Objectives Congruence) ได้ค่า เท่ากับ 1.00 ทุกข้อจากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุง แก้ไขร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ผู้ให้ข้อมูลในการประเมินรูปแบบ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปีการศึกษา 2567 จำนวน 66 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้มีบทบาทในการบริหารหรือการกำกับติดตามการจัดการศึกษา และมีประสบการณ์ด้านการบริหารหรือการพัฒนาการศึกษา เพื่อให้สามารถประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 1 คน ศึกษานิเทศก์ จำนวน 4 คน ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 30 คน และรองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ ลักษณะเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิด

การสร้างเครื่องมือเริ่มจากการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบในการสร้างข้อคำถาม จากนั้นนำร่างแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ความครอบคลุม และการใช้ภาษา แล้วปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ก่อนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) มีค่า 1.00 ทุกข้อ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (0.50) แสดงว่าแบบสอบถามมีความตรงเชิงเนื้อหาและมีความเหมาะสมสำหรับใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ ค่าความถี่และร้อยละ ส่วนข้อมูลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ วิเคราะห์ด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยแปลผลตามเกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด และข้อเสนอแนะจากคำถามปลายเปิด วิเคราะห์ด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำมาสรุปและใช้เป็นข้อมูลประกอบการปรับปรุงรูปแบบ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบ สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าความต้องการจำเป็นของการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมรายด้าน

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI	อันดับ
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล		
1. ทักษะภาวะผู้นำ	3.07	0.21	ปานกลาง	4.33	0.46	มาก	0.41	1
2. การบริหารการเปลี่ยนแปลง	3.54	0.39	มาก	4.58	0.20	มากที่สุด	0.29	4
3. มนุษยสัมพันธ์	3.51	0.41	มาก	4.54	0.30	มากที่สุด	0.29	4
4. สมรรถนะภาวะผู้นำ	3.44	0.35	ปานกลาง	4.61	0.28	มากที่สุด	0.34	2
5. คุณลักษณะที่พึงประสงค์	3.47	0.29	มาก	4.48	0.20	มากที่สุด	0.29	3
โดยรวม	**3.39**	**0.28**	**ปานกลาง**	**4.52**	**0.25**	**มากที่สุด**	**0.33**	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.39, S.D. = 0.28) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}$ = 3.54, S.D. = 0.39) รองลงมา คือ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = 0.41) ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ($\bar{X}$ = 3.47, S.D. = 0.29) และด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ($\bar{X}$ = 3.44, S.D. = 0.35) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านทักษะภาวะผู้นำ ($\bar{X}$ = 3.07, S.D. = 0.21)

สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.25) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.28) รองลงมา คือ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.20) ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.30) ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ($\bar{X}$ = 4.48, S.D. = 0.20) และด้านทักษะภาวะผู้นำ ($\bar{X}$ = 4.33, S.D. = 0.46)

ความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) พบว่า โดยรวมเท่ากับ 0.33 โดยด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านทักษะภาวะผู้นำ ($PNI_{modified}$ = 0.41) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ($PNI_{modified}$ = 0.34) และด้านที่มีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง ($PNI_{modified}$ = 0.29) ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($PNI_{modified}$ = 0.29) และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ($PNI_{modified}$ = 0.29)

2. ผลการสร้างและพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เนื้อหาการพัฒนา แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ การประเมินผลรูปแบบ และเงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 หลักการ ประกอบด้วย 1) หลักการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม 2) หลักการสร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจ 3) หลักการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และ 4) หลักการบริหารเชิงระบบและการเปลี่ยนแปลง

2.2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เพื่อพัฒนาความสามารถของผู้บริหารในการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและเป็นเอกภาพ 3) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการสร้างแรงบันดาลใจ ความเชื่อมั่น และความร่วมมือของบุคลากร และ 4) เพื่อพัฒนาความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพและความยั่งยืนของสถานศึกษา

2.3 เนื้อหาการพัฒนา ประกอบด้วย 1) ด้านทักษะภาวะผู้นำ 2) ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง 3) ด้านมนุษยสัมพันธ์ 4) ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ และ 5) ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.4 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาและเรียนรู้ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา และ 4) การประเมินผลและปรับปรุง

2.5 การประเมินผลรูปแบบ ประกอบด้วย 1) การประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง 2) การประเมินการเรียนรู้ 3) การประเมินพฤติกรรม และ 4) การประเมินผลลัพธ์

2.6 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนจากผู้บริหารและองค์กร 2) การสนับสนุนจากหน่วยงาน และ 3) การประเมินผลและข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การตรวจสอบรูปแบบโดยสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)ของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 ท่าน ทำการประเมินรูปแบบด้านความถูกต้อง และความเหมาะสมของรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมรายด้าน

รายการประเมิน	ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ	4.62	0.56	มากที่สุด	4.73	0.48	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	4.64	0.50	มากที่สุด	4.75	0.44	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 3 เนื้อหาของรูปแบบ	4.64	0.52	มากที่สุด	4.73	0.47	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 4 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้	4.73	0.47	มากที่สุด	4.70	0.45	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลรูปแบบ	4.72	0.47	มากที่สุด	4.71	0.48	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ	4.62	0.56	มากที่สุด	4.73	0.48	มากที่สุด
รวม	**4.66**	**0.52**	**มากที่สุด**	**4.72**	**0.47**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา มีความเป็น ไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.66, S.D. = 0.52) และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.72, S.D. = 0.48) เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า ทุกองค์ประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุดทำให้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) มีค่าในระดับค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านทักษะภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความต้องการได้รับการพัฒนาด้านทักษะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เมื่อพิจารณาในระดับรายข้อ พบว่า ด้านทักษะภาวะผู้นำมีประเด็นที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูง ได้แก่ ด้านทักษะภาวะผู้นำมีประเด็นที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงหลายประเด็น ซึ่งสะท้อนว่าผู้บริหารสถานศึกษายังต้องการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ซึ่งมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นรองลงมา พบว่า ประเด็นที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูง ได้แก่ สมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับ

การบริหารสถานศึกษาในบริบทการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาบุคลากร และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษายังมีช่องว่างระหว่างสมรรถนะที่มีอยู่กับสมรรถนะที่จำเป็นต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านหลักสูตรหรือโครงการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการในแต่ละด้าน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและบริบทของการบริหารการศึกษาในระบบราชการไทย โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามักต้องปฏิบัติงานภายใต้กรอบนโยบาย ระเบียบ และข้อบังคับที่มีความซับซ้อน ส่งผลให้การริเริ่มนวัตกรรม การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงรุกทำได้ค่อนข้างจำกัด สอดคล้องกับแนวคิดของ Leithwood, K. & Jantzi, D. ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษามักมีความพร้อมในด้านการบริหารงานประจำ (Managerial Leadership) มากกว่าด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบประการที่สาม ผลการวิจัยที่พบว่า สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงความคาดหวังของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อบทบาทของผู้นำ ในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ สามารถสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการมีส่วนร่วม และนำพาสถานศึกษาให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และนโยบายการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Leithwood, K. & Jantzi, D., 2006) ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมเกียรติ บุญรอด ที่พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 17 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด (สมเกียรติ บุญรอด, 2568) นอกจากนี้ Hallinger, P. ยังพบว่า เมื่อระบบการศึกษาเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความต้องการผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน และหากผู้บริหารยังคงยึดติดกับรูปแบบการบริหารแบบเดิม จะส่งผลให้ประสิทธิผลของสถานศึกษาลดลง (Hallinger, P., 2011) ขณะที่สายฝน สวัสดิเอื้อ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาไทยส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 แต่ยังขาดโอกาสและระบบสนับสนุนในการพัฒนาสมรรถนะดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สภาพปัจจุบันยังไม่สามารถตอบสนองต่อสภาพที่พึงประสงค์ได้อย่างเต็มที่ (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566) ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า หน่วยงานต้นสังกัด เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำผลการวิเคราะห์รายข้อในด้านทักษะภาวะผู้นำและด้านสมรรถนะภาวะผู้นำไปใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดหลักสูตรและแผนพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับประเด็นที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูง เพื่อให้การพัฒนาผู้บริหารสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาและสามารถยกระดับประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) เนื้อหาการพัฒนา 4) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ 5) การประเมินผลรูปแบบ และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้วิจัยได้ออกแบบรูปแบบโดยอาศัยทั้งผลการวิจัยเชิงปริมาณ และผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้รูปแบบมีความครอบคลุมตั้งแต่ หลักคิด เป้าหมาย สิ่งที่ต้องพัฒนา ขั้นตอน และการประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญารัตน์ แรกรุ่น พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1 องค์ประกอบมี 5 ส่วน ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการและแนวคิด

3) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 4) องค์ประกอบหลักที่ศึกษา และ 5) แนวทาง การดำเนินงานพร้อมเงื่อนไขความสำเร็จ (กัญญารัตน์ แรกรุ่น, 2561) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณศรี เงินเสือ ได้สรุปว่า รูปแบบการบริหารงานวิจัยในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ประกอบด้วย กล่าวโดยสรุปว่า องค์ประกอบของรูปแบบ มี 6 ประการ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) ระบบและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีดำเนินการของรูปแบบ 5) แนวทางการประเมินผล และ 6) เงื่อนไขของรูปแบบ (อรุณศรี เงินเสือ, 2559)

องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ ประกอบด้วย 1) หลักการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม 2) หลักการสร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจ 3) หลักการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และ 4) หลักการบริหารเชิงระบบและการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 4 หลักการ สะท้อนสาระสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นต่อการนำองค์กรการศึกษาได้อย่างครอบคลุม สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. & Quinn, J ที่กล่าวว่า รูปแบบทางการศึกษาจึงควรมีหลักการที่ชัดเจน เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดทิศทางของรูปแบบ และสร้างความสอดคล้องระหว่างแนวคิดทางทฤษฎีกับการปฏิบัติในสถานศึกษา (Fullan, M. & Quinn, J., 2016)

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เพื่อพัฒนาความสามารถของผู้บริหารในการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมของสถานศึกษาอย่างชัดเจนและเป็นเอกภาพ 3) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการสร้างแรงบันดาลใจ ความเชื่อมั่นและความร่วมมือของบุคลากร และ 4) เพื่อพัฒนาความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบเพื่อยกระดับประสิทธิภาพและความยั่งยืนของสถานศึกษา สะท้อนถึงเป้าประสงค์การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นทั้งผู้นำทางความคิดและผู้นำการปฏิบัติ สามารถกำหนดทิศทางขององค์กร สร้างแรงบันดาลใจ พัฒนาศักยภาพบุคลากร และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล มองบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมากกว่าผู้จัดการงานประจำ สอดคล้องกับแนวคิดของ Leithwood, K. et al. ที่สรุปว่า ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลต้องสามารถกำหนดทิศทาง (Setting Directions) พัฒนาบุคลากร (Developing People) ปรับปรุงองค์กร (Redesigning the Organization) และขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ให้เกิดผลต่อคุณภาพผู้เรียน (Leithwood, K. et al., 2020) ขณะที่ Hallinger, P. ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาจะเกิดประสิทธิผลได้เมื่อผู้นำสามารถประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางการศึกษา (Hallinger, P., 2018)

องค์ประกอบที่ 3 เนื้อหาการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) ด้านทักษะภาวะผู้นำ 2) ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง 3) ด้านมนุษย์สัมพันธ์ 4) ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ และ 5) ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งครอบคลุมมิติสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่จำเป็นต่อการบริหารสถานศึกษาในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม สมรรถนะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งล้วนสะท้อนถึงการพัฒนาทักษะ สมรรถนะ และศักยภาพ ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษา

ของ อรวรรณ ภัทรดำเนินสุข ที่พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของด้านมนุษย์สัมพันธ์ การสร้างแรงบันดาลใจ และคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถส่งเสริมความร่วมมือและการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อรวรรณ ภัทรดำเนินสุข, 2564)

องค์ประกอบที่ 4 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาและเรียนรู้ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา และ 4) การประเมินผลและปรับปรุง ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้จากองค์ความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงและการสะท้อนผลเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อันเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ควรประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบ มีการเรียนรู้จากเนื้อหาการพัฒนา การนำไปปฏิบัติจริง และการประเมินผลเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้บริหารอย่างต่อเนื่อง (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Darling-Hammond, L. et al. ที่พบว่า การพัฒนาวิชาชีพ ที่มีประสิทธิผลควรส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การประยุกต์ใช้ความรู้ในการปฏิบัติงานจริง และการสะท้อนผลการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้เข้ารับการพัฒนา สามารถยกระดับความรู้ ทักษะ และสมรรถนะในการปฏิบัติงานได้อย่างยั่งยืน (Darling-Hammond, L. et al., 2017)

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางการประเมิน ประกอบด้วย 1) การประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction) 2) การประเมินการเรียนรู้ (Learning) 3) การประเมินพฤติกรรม (Behavior) และ 4) การประเมินผลลัพธ์ (Results) ซึ่งเป็นการประเมินที่ครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้และความพึงพอใจของผู้เข้ารับการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และทักษะ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อสถานศึกษาในภาพรวม สอดคล้องกับแนวคิดการประเมินผลการพัฒนาบุคลากรของ Kirkpatrick, D. L. & Kirkpatrick, J. D. ที่เสนอว่าการประเมินประสิทธิผลของการพัฒนาควรดำเนินการอย่างเป็นระบบใน 4 ระดับ ได้แก่ ปฏิกิริยาตอบสนอง การเรียนรู้ พฤติกรรม และผลลัพธ์ เพื่อให้สามารถสะท้อนความสำเร็จของการพัฒนาได้อย่างครอบคลุม (Kirkpatrick, D. L. & Kirkpatrick, J. D., 2006) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประกิต ปอคูสุวรรณ พบว่า กระบวนการประเมินผลของการอบรม ได้แก่ การประเมินความพึงพอใจ การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ เจตคติ การประเมินทักษะปฏิบัติจริง และการติดตามผลหลังอบรม 1 เดือนเพื่อสะท้อนความคงทนของผลการเรียนรู้ (ประกิต ปอคูสุวรรณ, 2561) เช่นเดียวกับ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่ใช้การประเมินผลรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกระบวนการและผลลัพธ์ เพื่อสะท้อนประสิทธิผลของรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566)

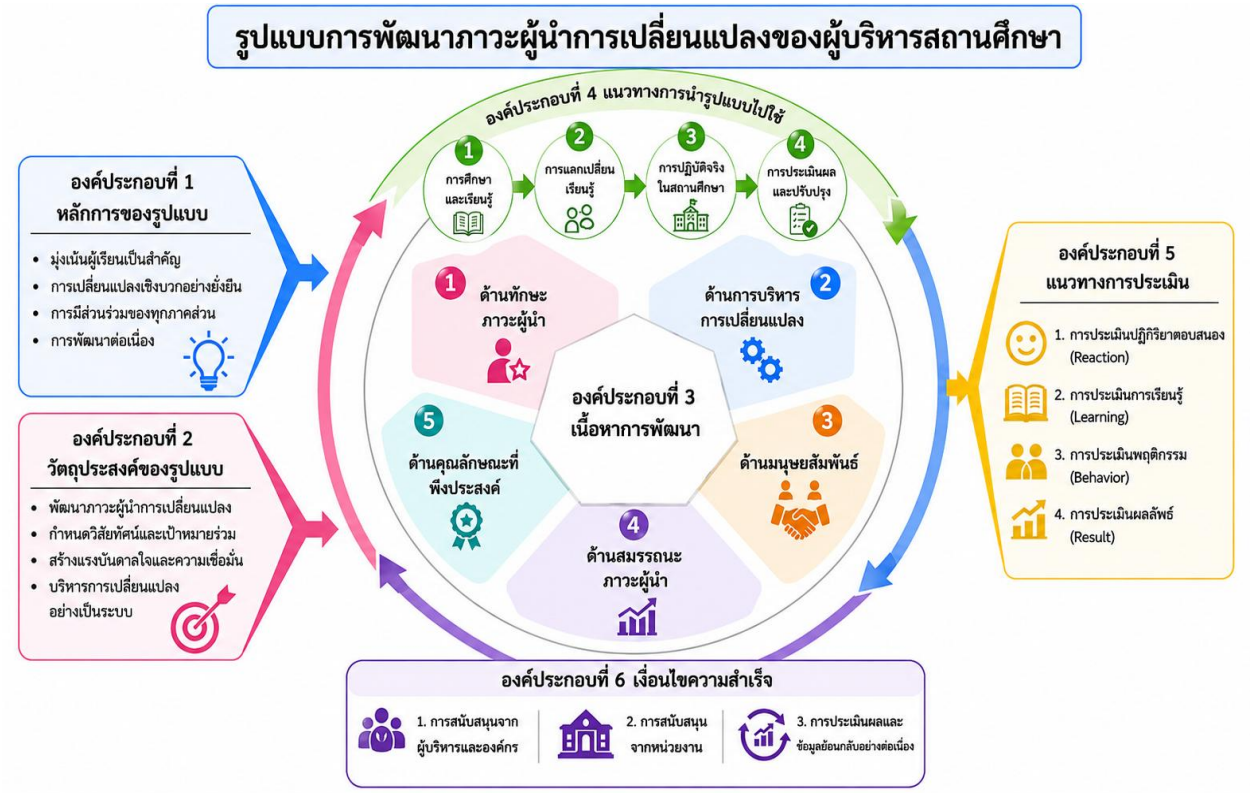
องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนจากผู้บริหารและองค์กร 2) การสนับสนุนจากหน่วยงาน และ 3) การประเมินผลและข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การนำรูปแบบไปใช้เกิดประสิทธิผลและความยั่งยืน โดยการสนับสนุนจากผู้บริหารและองค์กรช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเสริมทรัพยากร คำปรึกษา

และการกำกับติดตาม ขณะที่การประเมินผลและการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่องช่วยให้ผู้เข้ารับการพัฒนาสามารถปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับการสนับสนุนจากองค์กร การมีส่วนร่วมของเครือข่าย และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. ที่ชี้ให้เห็นว่าการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำร่วม การสนับสนุนจากทุกภาคส่วน และการใช้ข้อมูลสะท้อนผลเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Fullan, M., 2020)

3. ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้รับการสังเคราะห์จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาจากผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งผ่านกระบวนการตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปประเมิน ส่งผลให้รูปแบบมีความสอดคล้องกับบริบทการบริหารสถานศึกษาและความต้องการในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างแท้จริง นอกจากนี้ องค์ประกอบของรูปแบบยังครอบคลุมทั้งด้านทักษะภาวะผู้นำ การบริหารการเปลี่ยนแปลง มนุษยสัมพันธ์ สมรรถนะภาวะผู้นำ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตลอดจนมีแนวทาง การนำรูปแบบไปใช้ การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จที่ชัดเจน จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Richey, R. C. & Klein, J. D. ที่เสนอว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ จะมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทเป้าหมาย (Richey, R. C. & Klein, J. D., 2007) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทขององค์กร การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Fullan, M., 2020) อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายฝน สวัสดิเอื้อ ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา มีความเป็นไปได้และสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล (สายฝน สวัสดิเอื้อ, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังภาพ



ภาพที่ 1 รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ ยึดโยงกับ 4 เสาหลัก ได้แก่ หลักการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม หลักการสร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจ หลักการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และหลักการบริหารเชิงระบบและการเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

องค์ประกอบที่ 3 เนื้อหาการพัฒนา ครอบคลุมการพัฒนา 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านทักษะภาวะผู้นำด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง ด้านมนุษย์สัมพันธ์ ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์

องค์ประกอบที่ 4 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่เรื่องของการเข้าห้องอบรมเพียงอย่างเดียว แต่คือ การสร้างประสบการณ์ แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ จึงประกอบด้วย การอบรมสัมมนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติจริง และการนิเทศ กำกับ ติดตาม

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลรูปแบบ ใช้การประเมินที่ครอบคลุม 4 ระดับ ประกอบด้วย 1) การประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง 2) การประเมินการเรียนรู้ 3) การประเมินพฤติกรรม และ 4) การประเมินผลลัพธ์ การให้ความสำคัญกับการประเมินระดับ Behavior และ Result คือ กุญแจสำคัญ เพราะความสำเร็จที่แท้จริงไม่ใช่จำนวนผู้ผ่านการอบรม แต่คือ “ผลลัพธ์เชิงประจักษ์” ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและการลงมือทำของผู้บริหาร

องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากผู้บริหารและองค์กร ระบบสนับสนุนและทรัพยากรที่เหมาะสมหน่วยงานทางการศึกษา และการประเมินผลและข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดำเนินการพัฒนาขึ้นจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนาร่วมกับการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัด สุราษฎร์ธานี โดยผลการวิจัยพบว่า แม้ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับสภาพที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะด้านทักษะภาวะผู้นำซึ่งมีความต้องการจำเป็นสูงสุด รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เนื้อหาการพัฒนา แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ แนวทางการประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้ ผลการประเมินรูปแบบพบว่า มีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนการนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับประเด็นที่ ผลการวิจัยพบว่า มีความต้องการจำเป็นสูง โดยเฉพาะด้านทักษะภาวะผู้นำ ได้แก่ ทักษะผู้บริหารในการจัดระบบการทำงานอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารจัดระบบการทำงานอย่างมีแบบแผน และการสร้างแรงจูงใจให้ทุกคนเห็นภาพเป้าหมายในศตวรรษที่ 21 และด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ได้แก่ การทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา และยอมอุทิศตนทำงานเพื่อส่วนร่วม การทำให้ผู้ร่วมงานมองเห็นผลประโยชน์ของโรงเรียนมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตน และการทำให้ผู้ร่วมงานมองเห็นผลประโยชน์ของโรงเรียนเสมือนหนึ่งผลประโยชน์ของตนเอง เพื่อให้ผู้บริหารสามารถกำหนดวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง พัฒนานวัตกรรม และบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ ควรจัดให้มีระบบการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรม การโค้ช (Coaching) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) รวมทั้งระบบติดตาม ประเมินผล และให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กัญญารัตน์ แรกรุ่น. (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

ประกิต ปอคูสุวรรณ. (2561). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถภาพการบริหารการจัดการสอนของครูระดับอาชีวศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

รุ่งอรุณ หงษ์เวียงจันทร์. (2560). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคตะวันตก. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารเพื่อการพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

สมเกียรติ บุญรอด. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 17. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(3), 290-309.

สายฝน สวัสดิเอื้อ. (2566). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาประถมศึกษาขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์, 8(3), 1382-1390.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1. (2567). รายงานผลการดำเนินงานประจำปี งบประมาณ พ.ศ. 2567. สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. (2567). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับทบทวน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567). สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (2567). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566-2570 (ฉบับปรับปรุง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567). สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49-53 (1 พฤษภาคม 2562).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). รายงานผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (2565). รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2565: การฟื้นฟูการเรียนรู้และ เร่งรัดประสิทธิผลการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2566). แผนการศึกษาแห่งชาติและทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อรวรรณ ภัทรดำเนินสุข. (2564). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสงคราม. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรุณศรี เงินเสือ. (2559). รูปแบบการบริหารงานวิจัยในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York: The Free Press.

_____. (1997). Does the transactional-transformational leadership paradigm transcend organizational and national boundaries. American Psychologist, 52(2), 130-139.

Burns, J. M. (1978). Leadership. New York: Harper and Row.

Darling-Hammond, L. et al. (2017). Effective teacher professional development. Palo Alto: Learning Policy Institute.

Fullan, M. & Quinn, J. (2016). Coherence: The right drivers in action for schools, districts, and systems. Thousand Oaks: Corwin.

Fullan, M. (2020). Leading in a culture of change. (2nd ed.). Hoboken: Jossey-Bass.

Hallinger, P. (2011). Leadership for Learning: Lessons from 40 Years of Empirical Research. Journal of Educational Administration, 49(2), 125-142.

_____. (2018). Principal instructional leadership: From prescription to theory to practice. In M. Peters (Ed.), The Wiley handbook of teaching and learning. (pp. 505-528). New Jersey: Wiley.

Kirkpatrick, D. L. & Kirkpatrick, J. D. (2006). Evaluating Training Programs. (3rd ed.). Oakland, California: Berrett-Koehler Publishers, Inc.

Leithwood, K. & Jantzi, D. (2006). Transformational school leadership for large-scale reform: Effects on students, teachers, and their classroom practices. School Effectiveness and School Improvement, 17(2), 20-227.

Leithwood, K. et al. (2020). How school leadership influences student learning: A test of the four paths model. Educational Administration Quarterly, 56(4), 570-599.

_____. (2020). Seven Strong Claims about Successful School Leadership. School Leadership and Management, 28(1), 27-42.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2023). PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education. Paris: OECD Publishing.

Richey, R. C. & Klein, J. D. (2007). Design and development research: Methods, strategies, and issues. Mahwah. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms? Paris: UNESCO.

บทความวิจัย

การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโครงการเครือข่ายเข้มแข็ง ชุมชนปลอดบุหรี่ พื้นที่พหุวัฒนธรรมปลอดปัจจัยเสี่ยงภาคใต้*

EVALUATION OF SOCIAL OUTCOMES AND RETURNS FROM INVESTMENT IN THE STRONG NETWORK PROJECT, SMOKE-FREE COMMUNITIES, RISK-FREE MULTICULTURAL AREAS IN THE SOUTH

สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร[1*], เลิศสุรชัย หนูสวัสดิ์[1], ณกัญญา วัฒนกุล[2]

Supreecha Chamnanphuttiphon[1*], Lertsurachai Noosawat[1], Nakanya Wattanakul[2]

[1]คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]มูลนิธิคนเห็นคน กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]People See People Foundation, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: Supreecha.cha@mbu.ac.th

[*]Tel: 081-989-9690

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาบริบท ปัจจัยเอื้อ และกลไกความร่วมมือ 2) ประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคม และ 3) ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาโครงการเพื่อความยั่งยืน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี เชิงปริมาณ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง 334 คน ตามสูตร Taro Yamane โดยสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วนอย่างเป็นระบบ เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิจัยเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง 50 คน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทและกลไกเครือข่ายใช้ทุนทางสังคมเป็นฐานรากสำคัญในการขับเคลื่อนสุขภาวะชุมชน และ 2) ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) พบว่า โครงการมีความคุ้มค่าทางสังคม โดยมีอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมเท่ากับ 1 : 1.5 เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ทางสังคม 3 ด้าน พบว่า ด้านสิ่งแวดล้อมสร้างมูลค่าทางสังคมสูงสุด จากพื้นที่สุขภาวะลดปัจจัยเสี่ยง รองลงมา คือ ด้านสังคม เด่นชัดเรื่องการมีส่วนร่วมและถักทอเครือข่ายอย่างแน่นแฟ้น ด้านเศรษฐกิจสร้างมูลค่าทางสังคมได้ต่ำที่สุด สะท้อนถึงข้อจำกัดในการแปรเปลี่ยนพฤติกรรมการลดละเลิกบุหรี่ให้เป็นมูลค่าตัวเงินหรือรายได้เสริม ข้อวิจารณ์ความสำเร็จด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดจากความเข้าใจบริบทพหุวัฒนธรรมที่สร้างความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้น ภาครัฐ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรนำผลการประเมินมูลค่าทางสังคมนี้ไปใช้เป็นกรอบในการปรับปรุงกิจกรรมในอนาคต

* Received 23 June 2026; Revised 5 August 2026; Accepted 19 August 2026

เพิ่มมาตรการเชิงรุกเน้นการแปลงการลดค่าใช้จ่ายยาสูบให้เป็นระบบการออมของครัวเรือน คู่กับการสนับสนุนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน เพื่อยกระดับความคุ้มค่า (SROI) และต้นแบบชุมชนสู่พื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

คำสำคัญ: การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI), ชุมชนปลอดบุหรี่, เครือข่ายเข้มแข็ง, ปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ, พื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้

Abstract

This research aims to 1) Study the context, enabling factors, and cooperation mechanisms; 2) Evaluate social outcomes and calculate social returns; and 3) Provide policy recommendations and guidelines for sustainable project development. A mixed-methods research approach was used. Quantitatively, a sample size of 334 people was determined using Taro Yamane's formula, stratified random sampling, and systematic proportional sampling. The instrument was a questionnaire, and data was analyzed using the mean (X) and standard deviation (S.D.). Qualitatively, 50 key informants were selected using purposive sampling, and data was collected through in-depth interviews, analyzed using thematic content analysis. The research findings revealed that 1) the context and network mechanisms utilize social capital as a crucial foundation for driving community well-being; and 2) the evaluation of social return on investment (SROI) showed that the project was socially worthwhile, with a SROI ratio of 1:1.5. Considering the three social outcomes, the environment generated the highest social value, stemming from the reduction of risk factors in well-being areas. This was followed by the social aspect, highlighting participation and strong network building. The economic aspect generated the lowest social value, reflecting limitations in transformation. The conversion of smoking cessation into monetary value or supplementary income is a key consideration. Criticisms highlight that environmental and social success stems from an understanding of the multicultural context that fosters strong collaboration. Government and stakeholders should therefore utilize this social valuation assessment as a framework for improving future activities, implementing proactive measures, and focusing on transforming tobacco expenditure reduction into household savings systems. This should be coupled with support for creative economy systems within communities to enhance Social Responsibility and create model communities for other areas.

Keywords: Social Return on Investment (SROI), Smoke-Free Communities, Strong Networks, Health Risk Factors, Multicultural Southern Region

บทนำ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีมาตรการเชิงนโยบายควบคุมการบริโภคยาสูบอย่างต่อเนื่อง ทว่าข้อมูลสถานการณ์ล่าสุดของ สำนักงานสถิติแห่งชาติและรายงานระดับพื้นที่ในปี พ.ศ. 2568 - 2569 ยังคงชี้ชัดว่า ภูมิภาคภาคใต้มีอัตราการสูบบุหรี่เฉลี่ยสูงที่สุดในประเทศ (ร้อยละ 19.8) ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวมของทั้งประเทศ (ร้อยละ 16.5) อย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างต้นทุนทางสุขภาวะ เศรษฐกิจครัวเรือน และความเสี่ยงในมิติสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างรุนแรง (ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และชุมชนท้องถิ่นที่มีบริบท

ในการขับเคลื่อนนโยบายควบคุมยาสูบระดับท้องถิ่นที่ผ่านมา งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการประเมินในเชิงคลินิกหรือผลลัพธ์เชิงปริมาณในระยะสั้น (World Health Organization, 2019) อย่างไรก็ดี ในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้ มีการนำทุนทางวัฒนธรรมและมิติศาสนามาบูรณาการผ่านนวัตกรรมทางสังคม อาทิ แนวคิด “ละหมาดสร้างปัญญา” บทบาทของผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม) และปราชญ์ชุมชนในการขับเคลื่อน “มัสยิดปลอดบุหรี่ต้นแบบ” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2567)

อย่างไรก็ตาม ช่องว่างขององค์ความรู้ (Research Gap) ในปัจจุบัน คือ งานวิจัยส่วนใหญ่ยังขาดการประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นระบบในรูปแบบ “ผลลัพธ์ทางสังคมสามมิติ” (Three-Dimensional Social Impact) ที่ครอบคลุมมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกัน การประเมินโครงการส่วนใหญ่ในอดีตมักเผชิญข้อจำกัดเรื่องการประยุกต์ใช้เครื่องมือการเงินที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง หรือไม่ได้สะท้อนความคุ้มค่าผ่านฐานคิดของรัฐประศาสนศาสตร์ที่ให้คุณค่ากับทุนทางสังคม (Social Capital) และความหลากหลายทางชาติพันธุ์อย่างแท้จริง การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเข้ามาเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษากลไกนี้ โดยเรียงลำดับการวิจัยอย่างเป็นระบบ เริ่มต้นจากการศึกษาบริบทและกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายบนฐานพหุวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจต้นทุนและทุนทางสังคมที่แท้จริง จากนั้นจึงทำการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการเครือข่ายเข้มแข็ง ชุมชนปลอดบุหรี่ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้ ด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods) ที่สอดคล้องกับมาตรวัดเชิงประจักษ์ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations) ในการพัฒนาโครงการเครือข่ายชุมชนปลอดบุหรี่และปัจจัยเสี่ยงให้เกิดความยั่งยืน และสามารถขยายผลการดำเนินงานสู่พื้นที่สาธารณะอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท ปัจจัยเอื้อ และกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย รวมทั้งสะท้อนเสียงและมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนต่อผลกระทบและคุณค่าที่ได้รับจากโครงการ

2. เพื่อประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการเครือข่ายเข้มแข็ง ชุมชนปลอดบุหรี่ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้ โดยอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณประกอบการวิเคราะห์

3. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาโครงการชุมชนปลอดบุหรี่ให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อความครอบคลุมทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก ผู้วิจัยทำการศึกษาประเด็น “ผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการเครือข่ายชุมชนปลอดบุหรี่” โดยออกแบบการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับ ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหา 5 ประเด็น ได้แก่

1. ผลลัพธ์ของโครงการ ในระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน
2. ผลตอบแทนทางสังคม ทั้งในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมที่ไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้
3. กระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน
4. ผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ในพื้นที่พหุวัฒนธรรม
5. ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรค ของโครงการ

นอกจากนี้ ในส่วนการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการประเมิน SROI ตามมาตรฐานสากล 6 ขั้นตอน โดยมีกระบวนการคำนวณและแปลงมูลค่า ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการจัดทำแผนภาพการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change): ระบุปัจจัยนำเข้า (Inputs) กิจกรรม (Outputs) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของโครงการ

2. การกำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies): นำข้อมูลผลลัพธ์เชิงคุณภาพและปริมาณที่ได้จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม มาเทียบเคียงมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยใช้ราคาตลาด (Market Price) ค่าใช้จ่ายที่ประหยัดได้ (Cost Avoided) หรือความเต็มใจที่จะจ่าย (Willingness to Pay) เพื่อแปลงผลลัพธ์ที่ไม่ใช่ตัวเงินให้เป็นมูลค่าทางการเงิน

3. การคำนวณผลกระทบสุทธิ (Net Impact Adjustment): กำหนดเกณฑ์หักลดหย่อนผลตอบแทนเกินจริงตามหลักการ SROI ได้แก่

Deadweight: ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอยู่แล้วแม้ไม่มีโครงการ

Displacement: ผลลัพธ์ที่ไปทดแทนหรือย้ายปัญหาไปจุดอื่น

Attribution: สัดส่วนผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัย/หน่วยงานอื่น

Drop-off: อัตราการลดลงของผลกระทบตามระยะเวลา

4. การคำนวณอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคม (SROI Ratio): คำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) ของผลกระทบสังคม เปรียบเทียบกับต้นทุนเงินลงทุนทั้งหมดของโครงการ

5. การกำหนดขอบเขตเนื้อหาและระเบียบวิธีประเมิน SROI ดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษานี้วิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างรอบด้าน สะท้อนมูลค่าความคุ้มค่าเชิงสังคมที่แท้จริงในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรม และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายต่อไป

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เพื่อให้วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายสอดคล้องตามหลักสถิติและวิธีวิทยาการวิจัย ผู้วิจัยจึงจำแนกกระบวนการและเกณฑ์การคัดเลือกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลในมิติการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Sample)

ประชากร คือ ประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการเครือข่ายชุมชนปลอดบุหรี่และปัจจัยเสี่ยงภาคใต้ รวมทั้งสิ้น 127 โครงการย่อย มีประชากรเป้าหมายรวม 2,000 คน

การคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำจากประชากร 2,000 คน โดยใช้สูตรคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Yamane, T. ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 (ระดับความเชื่อมั่น 95%) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

$$n = \frac{2{,}000}{1+2{,}000(0.05)^2} = \frac{2{,}000}{1+5} = 333.33$$

ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำไว้ที่ 334 คน เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนในการเก็บข้อมูล (Yamane, T., 1973)

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ได้ตัวแทนที่กระจายตัวครอบคลุมทุกมิติ ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยใช้สัดส่วนของแต่ละกลุ่มประชากรใน 127 โครงการ จากนั้นทำการสุ่มอย่างเป็นระบบ (Systematic Random Sampling) จากรายชื่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) ประชาชนในชุมชนเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่ (ทั้งผู้สูบบุหรี่และไม่สูบบุหรี่) 2) สมาชิกครัวเรือนของผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงในระดับครอบครัว 3) เยาวชนและนักเรียนในพื้นที่โครงการ เพื่อประเมินผลด้านการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงในกลุ่มวัยเรียน และ 4) ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมปลอดบุหรี่

2. ผู้ให้ข้อมูลในมิติการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Key Informants) วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 50 คน เหตุผลที่เลือกใช้วิธีนี้เนื่องจากต้องการคัดเลือกผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Key Stakeholders) ที่มีบทบาท หน้าที่ มีประสบการณ์ตรง และสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบท ปัจจัยเอื้อ กลไกความร่วมมือ และประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ได้อย่างรอบด้าน โดยจำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้นำศาสนา (อิหม่าม พระภิกษุสงฆ์ ผู้นำทางจิตวิญญาณ) ในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของคนในชุมชน 2) แกนนำเครือข่ายชุมชน หรือผู้ประสานงานหลักของโครงการในพื้นที่ 3) ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หรือหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและสังคม 4) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสนับสนุนโครงการ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ศูนย์สุขภาพจิต หรือภาคีเครือข่ายที่มีบทบาทด้านนโยบาย 5) ตัวแทนกลุ่มเป้าหมายที่มีประสบการณ์ตรงจากการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ผู้ที่เลิกบุหรี่ได้สำเร็จ หรือผู้ที่กลายเป็นอาสาสมัครต่อยอดกิจกรรมในชุมชน และ 6) ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการพัฒนาเครือข่ายหรือการสร้างชุมชนสุขภาวะ ที่สามารถสะท้อนมุมมองเชิงนโยบายและการขยายผล

กระบวนการคัดกรองผู้เข้าร่วมวิจัย (Participant Screening)

เพื่อควบคุมคุณภาพข้อมูลและปกป้องสิทธิ์ของผู้เข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดกรอง (Eligibility Criteria) ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria) 1) เป็นประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีรายชื่อในกลุ่มเป้าหมายของโครงการ 2) มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป (สำหรับกลุ่มเยาวชน/นักเรียน) หรือ 18 ปีขึ้นไป (สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป

และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ) 3) อาศัยหรือทำงานในพื้นที่โครงการมาไม่น้อยกว่า 1 ปี และ 4) ยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยการลงนามในใบยินยอม (Informed Consent)

2. เกณฑ์การคัดออก (Exclusion Criteria) 1) ผู้ที่มีภาวะจำกัดด้านการรับรู้ การสื่อสาร หรือสุขภาพจิตที่ไม่สามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงได้ 2) ผู้ที่ไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่นใต้ได้และไม่มีผู้ช่วยแปลภาษาในขณะเก็บข้อมูล และ 3) ผู้ที่ขอถอนตัวหรือปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัยในขั้นตอนการแจกแบบสอบถามหรือระหว่างนัดหมายสัมภาษณ์

กระบวนการและจำนวนที่คัดออก ในขั้นตอนการจัดทำฐานข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบคุณสมบัติเบื้องต้น หากพบผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การคัดเข้าจะทำการบันทึกจำนวนและเหตุผล (เช่น อายุไม่ถึงเกณฑ์ หรือปฏิเสธการลงนาม) และตัดออกจากกระบวนการทันที โดยจะสรุปจำนวนผู้เข้าร่วมวิจัยที่ผ่านและไม่ผ่านเกณฑ์ในแต่ละขั้นตอนเป็นแผนภาพขั้นตอนการคัดกรอง (Flow Chart) แสดงไว้ในบทที่ 4

การจัดการข้อมูลหลังการเก็บรวบรวม (Data Management)

หลังสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินกระบวนการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบก่อนนำไปวิเคราะห์ทางสถิติและวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

1. การตรวจสอบความครบถ้วนและการจัดการข้อมูลสูญหาย (Data Cleaning & Missing Data) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ (Data Editing) หากพบแบบสอบถามที่มีข้อมูลสูญหาย (Missing Data) ในส่วนที่เป็นตัวแปรหลัก หรือตอบไม่ครบถ้วนเกินกว่าร้อยละ 10 ของแบบสอบถามฉบับนั้น ผู้วิจัยจะทำการตัดแบบสอบถามฉบับนั้นออกจากการวิเคราะห์ทันที (Listwise Deletion) แต่หากมีข้อมูลสูญหายเพียงเล็กน้อยในส่วนที่ไม่ใช่ตัวแปรสำคัญ จะใช้การแทนที่ค่าด้วยค่าเฉลี่ย (Mean Imputation) ตามหลักสถิติ

2. การเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding)

2.1 ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามที่ผ่านการคัดกรองแล้ว จะนำมาลงรหัสตัวเลข (Coding Coding) ตามคู่มือการลงรหัสที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ จากนั้นบันทึกเข้าสู่โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของช่วงข้อมูล (Data Entry Verification) อีกครั้ง

2.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จะนำไฟล์บันทึกเสียงมาถอดเทปแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) จากนั้นทำความสะอาดข้อมูลโดยตัดคำซ้ำซ้อนที่ไม่เกี่ยวข้องออก และจัดกลุ่มคำรหัส (Open Coding) ตามประเด็นโครงสร้างแนวคำถามเพื่อเตรียมวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3. การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล (Confidentiality & Anonymization) เพื่อปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ข้อมูลระบุตัวตนทั้งหมดของผู้เข้าร่วมวิจัยจะถูกปกปิดเป็นความลับ โดยผู้วิจัยจะแปลงข้อมูลให้เป็นนามแฝง (Anonymization) เช่น ใช้รหัส ST001 - ST334 แทนชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้รหัส KI01 - KI50 แทนชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ไฟล์ข้อมูลดิจิทัลทั้งหมดจะถูกจัดเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ที่เข้ารหัสผ่าน (Password-protected) ซึ่งมีเพียงผู้วิจัยหลักเท่านั้นที่เข้าถึงได้ ส่วนแบบสอบถามที่เป็นเอกสาร (Hard Copy) จะถูกทำลายด้วยเครื่องย่อยทำลายเอกสาร และไฟล์ดิจิทัลจะถูกลบอย่างถาวรหลังจากการเผยแพร่รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสร็จสิ้นแล้วเป็นเวลา 3 ปี

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการเครือข่ายชุมชนปลอดบุหรี่และปัจจัยเสี่ยงในพื้นที่พหุวัฒนธรรม” เพื่อนำมาสร้างกรอบของแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม (มาตรวัด 5 ระดับของ Likert Scale) ให้ครอบคลุมหัวข้อการวิจัยและวัตถุประสงค์

3. นำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

4. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทำการทดสอบใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกันที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ซึ่งเครื่องมือที่นำไปใช้จริงต้องมีค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมและรายด้านไม่น้อยกว่า 0.70

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทั้งหมดตามขั้นตอน ดังนี้

1. การอนุมัติทางจริยธรรมและการเข้าถึงพื้นที่: เนื่องจากงานวิจัยนี้ดำเนินงานในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรมที่มีความอ่อนไหว ผู้วิจัยจึงได้ผ่านกระบวนการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Ethics Approval) จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียบร้อยแล้ว (เลขที่ขออนุมัติ 0053/2568 และทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากวิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ถึงผู้นำชุมชนและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการ

2. ทำการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่กับกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคำนึงถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ (เช่น หลีกเลี่ยงวันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา)

3. ดำเนินการสัมภาษณ์ แจกแบบสอบถาม และจัดสนทนากลุ่ม ตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยชี้แจงสิทธิ์และการปกปิดข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างชัดเจน และขออนุญาตจดบันทึก บันทึกเสียง และบันทึกภาพถ่ายประกอบการวิจัยเป็นรายบุคคล

4. นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมและเข้าสู่กระบวนการทำความสะอาดข้อมูลเพื่อเตรียมวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกตามระเบียบวิธีวิจัย 2 ส่วนหลัก ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ข้อมูลจากแบบสอบถาม (มาตรวัด Likert Scale 5 ระดับ) ถูกจัดเก็บและประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้ การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage)

ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อประเมินระดับผลลัพธ์ทางสังคมในแต่ละมิติ (เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม) และแปรผลความพึงพอใจและคุณค่าที่เกิดขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐาน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มที่ถอดเทปคำต่อคำ (Verbatim Transcription) จะนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น (Thematic Content Analysis) ตามขั้นตอน ดังนี้

2.1 การอ่านทบทวนข้อมูลหลายรอบ (Data Familiarization) ผู้วิจัยอ่านข้อมูลซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจประเด็นหลักและบริบทของคำตอบในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

2.2 การจัดกลุ่มประเด็นและการลงรหัส (Open Coding) ทำการระบุข้อความ รหัส หรือหัวข้อหลักที่สะท้อนสาระสำคัญของปัจจัยเอื้อ กลไกความร่วมมือ และบริบทสุขภาวะ

2.3 การสังเคราะห์ธีมหลัก (Thematic Synthesis) วิเคราะห์และจัดกลุ่มรหัสที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันออกมาเป็นธีมหลัก (Themes) และธีมย่อย (Sub-themes) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และ 3

2.4 การอ้างอิงข้อมูลโดยตรง (Verbatim Quotes) คัดสรรข้อความหรือคำพูดของผู้ให้สัมภาษณ์โดยตรงบางส่วนมาประกอบการเขียนรายงานผลการวิจัย เพื่อสนับสนุนข้อค้นพบเชิงประจักษ์และเพิ่มความตรงและความน่าเชื่อถือให้กับผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับการรับรู้คุณค่าและผลลัพธ์ทางสังคม (เชิงปริมาณ)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่รวบรวมจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 334 คน เพื่อประเมินระดับการรับรู้คุณค่าและผลลัพธ์ทางสังคม (Perceived Social Outcomes) ใน 3 มิติหลัก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ซึ่งสรุป ได้ดังนี้

1.1 มิติด้านบริบทและกลไกเครือข่าย: บริบทและกลไกเครือข่ายเป็นฐานรากสำคัญในการนำทุนทางสังคมมาใช้ขับเคลื่อนสุขภาวะของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 มิติด้านผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI): ผลการประเมินพบว่า โครงการมีความคุ้มค่าทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเท่ากับ 1 : 1.5 (การลงทุน 1 บาท ก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมกลับคืนมา 1.5 บาท) รายละเอียดผลการวิเคราะห์ระดับการรับรู้คุณค่าและผลลัพธ์ทางสังคมในแต่ละมิติ ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นต่อการรับรู้คุณค่าผลลัพธ์ทางสังคมในภาพรวมและรายด้าน (n = 334)

มิติผลลัพธ์ทางสังคม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับคุณค่าผลลัพธ์	อันดับ
1. มิติสิ่งแวดล้อมทางสุขภาวะ	3.156	1.036	สูง	1
2. มิติต่อสังคมและการมีส่วนร่วม	2.990	1.095	ปานกลาง	2
3. มิติเศรษฐกิจและปากท้องครัวเรือน	2.570	1.217	ปานกลางค่อนไปทางต่ำ	3
ภาพรวมโครงการ	**2.905**	**1.116**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินการรับรู้คุณค่าผลลัพธ์ทางสังคม (Perceived Social Outcomes) ของโครงการฯ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.905, S.D. = 1.116) สะท้อนว่าโครงการสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ดีในระยะเริ่มต้น โดยเฉพาะด้านสุขภาวะทางกายภาพ แต่ยังพบช่องว่างสำคัญในมิติเศรษฐกิจที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เมื่อจำแนกรายด้านพบประเด็นสำคัญ ดังนี้

- มิติสิ่งแวดล้อมทางสุขภาวะ (อันดับ 1/ระดับสูง) ($\bar{X}$ = 3.156, S.D. = 1.036) เป็นมิติที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมที่สุด โครงการสามารถขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชุมชนลดควันบุหรี่มือสอง และจัดการพื้นที่สาธารณะในสถาบันศาสนาและชุมชนพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- มิติต่อสังคมและการมีส่วนร่วม (อันดับ 2/ระดับปานกลาง) ($\bar{X}$ = 2.990, S.D. = 1.095) แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนเครือข่ายพหุภาคีและการมีส่วนร่วมของคนสองวิถีวัฒนธรรมได้ดีในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังคงเผชิญสิ่งท้าทายจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะความเสี่ยงในการเข้าถึงบุหรี่และบุหรี่ไฟฟ้าของเด็กและเยาวชนในพื้นที่

- มิติเศรษฐกิจและปากท้องครัวเรือน (อันดับ 3/ระดับปานกลางค่อนไปทางต่ำ) ($\bar{X}$ = 2.570, S.D. = 1.217) ผลการประเมินที่ รั้งอันดับสุดท้ายและมีคะแนนต่ำที่สุด ชี้ให้เห็นถึง ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญของโครงการ เนื่องจากกิจกรรมหลักยังคงกระจุกตัวอยู่เพียงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพและการประหยัดค่าใช้จ่ายจากการลด/เลิกบุหรี่ในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถยกระดับไปสู่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ เช่น การพัฒนาทักษะอาชีพ การเพิ่มรายได้ หรือการสร้างทุนหมุนเวียนในชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ผลการวิเคราะห์ประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) (เชิงคุณภาพ)

จากการศึกษาเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 50 คน สามารถจำแนกเนื้อหาและนำเสนอเสียงสะท้อนจริง (Verbatim Quotes) เพื่อถ่วงน้ำหนักข้อมูลให้เป็นรูปธรรมตามมิติสำคัญได้ ดังนี้

2.1 มิติสิ่งแวดล้อมทางสุขภาวะ สอดคล้องกับผลสถิติอันดับ 1: ($\bar{X}$ = 3.156)

เป็นมิติที่โครงการประสบความสำเร็จสูงสุดอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านกลไกการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย/สถาบันศาสนาปลอดบุหรี่” โดยมีเสียงสะท้อนสำคัญจากผู้นำศาสนาทั้งสองวิถีวัฒนธรรมที่เป็นหัวใจหลักในการขับเคลื่อนโครงการ

“ในมุมของศาสนาอิสลาม เรานำแนวคิด “ละหมาดสร้างปัญญา” มาจับ คนที่จะเข้าเฝ้าอัลลอฮ์ ร่างกายและลมหายใจต้องสะอาดบริสุทธิ์ การสูบบุหรี่ คือ การทำลายฮารอม (สิ่งต้องห้าม) ต่อร่างกายตนเองและเบียดเบียนผู้อื่น เราจึงประกาศให้มัสยิดและคุตบะห์วันศุกร์เป็นเขตปลอดบุหรี่เด็ดขาด ตอนนี้สภาพแวดล้อมในมัสยิดสะอาดขึ้นมาก ไม่มีควันมือสองมารบกวนสมาธิคนทำความดี” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1, 2568)

“ฝ่ายพุทธเราก็ขับเคลื่อน “ธรรมะสลัดนิโคติน” ใช้ศีล 5 และ สัปปุริสธรรม 7 มาเตือนสติว่าการติดสิ่งเสพติดทำให้ขาดสติและความรอบรู้ ตอนนี้ในวัดไม่มีพระเณรสูบ และโยมที่มางานศพหรืองานบุญก็เกรงใจ ป้ายเขตปลอดบุหรี่ที่ติดรอบวัดมันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นเพราะคนในชุมชนร่วมใจกันดูแล” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2, 2568)

2.2 มิติต่อสังคมและการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับผลสถิติอันดับ 2: ($\bar{X}$ = 2.990)

ผลลัพธ์อยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนว่าโครงการสามารถสร้างความร่วมมืออันดีและลดความขัดแย้งในครัวเรือนได้ ทว่ายังมีตัวฉุดรั้ง (Pain Point) สำคัญ คือ ความกังวลต่อกลุ่มเยาวชนและร้านค้าที่ยังขาดจิตสำนึกสาธารณะ ดังนี้

“พอสามีเข้าร่วมโครงการแล้วเลิกสูบได้ บรรยากาศในบ้านดีขึ้นมาก ลูกไม่ต้องดมควัน ไม่ต้องทะเลาะกันเรื่องกลิ่นบุหรี่เหมือนเมื่อก่อน แต่ในใจคนเป็นแม่ก็ยังห่วงลูกชายคนโตนะ เพราะเห็นเพื่อน ๆ ในโรงเรียนเขายังแอบพกบุหรี่ไฟฟ้ากันอยู่ กลไกสังคมในชุมชนยังต้องเข้มแข็งกว่านี้เพื่อปกป้องเด็ก ๆ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1, 2568)

“เราพยายามตั้งแนวร่วม อสม. พหุวัฒนธรรม เดินตรวจตราและรณรงค์ตามร้านค้าในหมู่บ้าน แต่ก็มีข้อจำกัด เพราะร้านค้าบางร้านเขายังแอบขายบุหรี่แยกมวนให้เด็กวัยรุ่นอยู่ มันเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัวที่ยังชนะจิตสำนึกส่วนรวม สถิติด้านสังคมเราเลยยังได้แค่ระดับปานกลาง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2, 2568)

2.3 มิติเศรษฐกิจและปากท้องครัวเรือน สอดคล้องกับผลสถิติอันดับ 3: ($\bar{X}$ = 2.570)

ผลลัพธ์ในมิตินี้รั้งท้ายและอยู่ในระดับปานกลางค่อนไปทางต่ำ ซึ่ง ตอบคำถามวิจัยเชิงลึกตรง ๆ ว่าโครงการมีข้อจำกัดในการยกระดับรายได้หรือสร้างเงินหมุนเวียนในระดับมหภาค แม้จะเกิดผลดีในการลดรายจ่ายในกระเป๋าซ้ายของคนบางกลุ่ม แต่ไม่สามารถเอาชนะวิกฤตเศรษฐกิจปากท้องในระดับชุมชนที่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างภายนอกได้ สะท้อนผ่านคำให้สัมภาษณ์ที่ขัดแย้งแต่สมเหตุสมผลคู่กัน ดังนี้

2.3.1 มุมสะท้อนเชิงบวก (ระดับจุลภาคในครัวเรือน): *“เมื่อก่อนซื้อบุหรี่วันละซอง ตกเดือนละเกือบสามพันบาท พอเข้าโครงการแล้วเลิกได้ เงินส่วนนี้กลายเป็นค่าขนมลูกกับค่ากับข้าวในบ้านทันที มันช่วยอุดรอยรั่วทางการเงินในบ้านได้จริงในยุคที่ของแพงแบบนี้”* (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1, 2568)

2.3.2 มุมสะท้อนที่เป็นข้อจำกัดแท้จริง (ระดับโครงสร้างชุมชน): *“เราจะไปเคลมว่าโครงการนี้ทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นไม่ได้หรอก รายได้หลักของชาวบ้านภาคใต้อยู่ที่ราคายางพารากับราคาปาล์มน้ำมัน พอราคามันตกต่ำ ปากท้องเขาก็แย่ โครงการสุขภาวะช่วยให้เขาประหยัดเงินค่าบุหรี่ได้ก็จริง แต่ไม่ได้ช่วยเพิ่มรายได้หรือสร้างอาชีพใหม่ให้เขาเลย คะแนนด้านเศรษฐกิจในแบบสอบถามมันถึงต่ำสุด เพราะมันยังไม่ได้เปลี่ยนสถานะความยากจนของชุมชน”* (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2, 2568)

3. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากโครงการ (Revised)

จากการประมวลผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตารางชุดความรู้ใหม่ โดยทำการ ตัดมาตรการปรับราคาบุหรี่ (ซึ่งเป็นนโยบายภาษีของรัฐ) ออกไป แล้วแทนที่ด้วยกลไกเชิงนโยบายระดับพื้นที่ที่ค้นพบจริงจากการวิจัยครั้งนี้

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ (New Knowledge Body) จากการดำเนินโครงการในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

มิติผลลัพธ์	รูปแบบ/มาตรการเดิม	องค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบจากโครงการ (นวัตกรรมชุมชน)
1. สิ่งแวดล้อม	ติดป้ายเตือนตามกฎหมายทั่วไป	นวัตกรรมสถาบันศาสนาสะอาด: การผสานข้อบัญญัติทางศาสนาเข้ากับพื้นที่สุขภาวะ (แนวคิด “ละหมาดสร้างปัญญา” และ “ธรรมะสลัดนิโคติน”) สร้างความศักดิ์สิทธิ์เชิงพื้นที่
2. สังคม	ต่างคนต่างรณรงค์แยกส่วน	กลไก อสม. พหุวัฒนธรรมจับคู่: การใช้แกนนำพุทธและมุสลิมปฏิบัติงานร่วมกัน เข้าทลายกำแพงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสร้างการยอมรับระดับครัวเรือน
3. เศรษฐกิจ	การรณรงค์ให้เลิกโดยไม่มีสิ่งรองรับ	มาตรการสัญญากติกาชุมชนพหุวัฒนธรรม: การควบคุมการขายแยกมวนในร้านค้าชุมชนและข้อตกลงการนำเงินที่ประหยัดได้จากค่าบุหรี่มาสร้างสวัสดิการครอบครัว

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาโครงการให้เกิดความยั่งยืน

จึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่าโครงการนี้ประสบความสำเร็จในการสร้างผลลัพธ์เชิงบวกได้อย่างสมบูรณ์แบบในทุกมิติ เนื่องจากตัวเลขในมิติเศรษฐกิจยังคงส่งสัญญาณเตือนที่ระดับ 2.570 เพื่อปิดช่องว่างเชิงโครงสร้างและแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเชิงนโยบายใน 3 ประเด็นสำคัญ โดยบูรณาการความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกับเสียงสะท้อนจากประชาชนในพื้นที่ ดังนี้

4.1 นโยบายบูรณาการมิติเศรษฐกิจเข้ากับงานสุขภาพ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ สสส. ต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากการรณรงค์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพแบบลอย ๆ ไปสู่การหนุนเสริมอาชีพและกองทุน โดยควรมอบหมายให้มีการต่อยอดกลุ่มผู้เลิกบุหรี่สำเร็จสู่การจัดตั้ง “กลุ่มสัจจะออมทรัพย์สุขภาวะ” เพื่อนำเงินที่ประหยัดได้จากการซื้อบุหรี่ (เฉลี่ยครัวเรือนละ 1,000 - 3,000 บาท/เดือน) มาแปลงเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพเสริม สอดรับกับคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่

“ถ้าอยากให้โครงการอยู่ยาวโดยไม่ต้องรอเงินทุนสนับสนุนจากภายนอกตลอดเวลา ท้องถิ่นต้องทำให้ชาวบ้านเห็นตัวเงินและผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจที่ผูกโยงกับการดูแลสุขภาพอย่างชัดเจน เลิกบุหรี่แล้วต้องมีอาชีพรองรับปากท้องอิ่ม สุขภาพถึงจะดีตาม” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3, 2568)

4.2 นโยบายควบคุมการเข้าถึงปัจจัยเสี่ยงในระดับพื้นที่

ฝ่ายปกครองและเครือข่ายชุมชนต้องเพิ่มความเข้มงวดของกลไกกฎกติกาชุมชนพหุวัฒนธรรม โดยการประกาศธรรมนูญหมู่บ้านหรือมาตรการทางสังคมเพื่อสกัดกั้นไม่ให้เยาวชนเข้าถึงบุหรี่และบุหรี่ไฟฟ้าได้ง่าย ควบคู่กับการกดดันทางสังคม (Social Sanction) ต่อร้านค้าชุมชนที่ยังฝ่าฝืนขายบุหรี่แยกมวนให้แก่เด็กและเยาวชน

4.3 การปรับปรุงและประเมินผลลัพธ์ทางสังคม (SROI) เชิงระบบอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

ในการดำเนินงานระยะต่อไป ควรจัดอบรมพัฒนาศักยภาพผู้ประสานงานโครงการในระดับพื้นที่ให้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ที่ถูกต้องตามหลักการเงิน (เช่น การหาค่า Financial Proxies, Deadweight และ Attribution) เพื่อให้สามารถแปลงคุณค่าเชิงการรับรู้ในมิติเศรษฐกิจและสังคม ออกมาเป็นมูลค่าตัวเงิน (SROI Ratio) ที่แม่นยำและน่าเชื่อถือในระยะยาวต่อไป

อภิปรายผล

การดำเนินโครงการขับเคลื่อนชุมชนปลอดบุหรี่ในระยะแรก แสดงให้เห็นถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงและการยกระดับฐานคิดของชุมชนในมิติต่าง ๆ อย่างมีระบบ แม้ว่าระดับการรับรู้และการตอบสนองต่อโครงการในแต่ละมิติจะมีความแตกต่างกันตามกรอบระยะเวลาและบริบทเชิงพื้นที่ แต่เมื่อนำข้อค้นพบมาวิเคราะห์เชิงตีความร่วมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและทฤษฎีหนุนเสริม สามารถอภิปรายผลเชิงลึก ได้ดังนี้

1. มิติด้านสังคม: พลวัตการเปลี่ยนผ่านและการถักทอทุนทางสังคม

ผลการศึกษาในมิติด้านสังคมสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะ “ช่วงเปลี่ยนผ่าน” ของความตระหนักรู้และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระยะเริ่มต้น แม้คนในชุมชนจะเริ่มเกิดกระแสความตื่นตัว แต่การเข้ามีส่วนร่วมและระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารยังคงมีลักษณะกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำหลัก ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า โครงการประสบความสำเร็จในการสะสม “ทุนทางสังคมในลักษณะของการสร้างสะพานเชื่อมโยงความร่วมมือ” (Bridging Social Capital) ระหว่างกลุ่มภาคีภายนอกและแกนนำในพื้นที่ ซึ่งตามกรอบแนวคิดทุนทางสังคมของ Putnam, R. D. ถือเป็นรากฐานสำคัญอันดับแรกในการสร้างบรรทัดฐานและความไว้วางใจเพื่อขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะร่วมกัน ความร่วมมือที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างเครือข่ายเชิงบูรณาการที่เกิดจากความร่วมมือของแกนนำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และภาคประชาสังคม เป็นกลไกหลักสำคัญในการหนุนเสริมให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และตื่นตัวต่อมาตรการควบคุมยาสูบในระดับพื้นที่อย่างมีทิศทาง (Putnam, R. D., 2000) สอดคล้องกับการศึกษาของ ศุลีวงศ์ สนสุผล และคณะ ที่ชี้ว่าความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาชนเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดการปัญหาการสูบบุหรี่ในระดับฐานราก (ศุลีวงศ์ สนสุผล และคณะ, 2560)

การวิเคราะห์เชิงเชื่อมโยงสู่ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาโครงการ: เพื่อเปลี่ยนผ่าน “ทุนทางสังคมระยะตั้งไข่” นี้ให้กลายเป็นพลังที่ยั่งยืนและกระจายตัวอย่างทั่วถึง โครงการไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการกระจายข่าวสารจากบนลงล่าง แต่ควรจัดกิจกรรมถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างกลุ่มแกนนำที่ตื่นตัวกับกลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่ยังอยู่ชายขอบของโครงการ เพื่อลดช่องว่างการรับรู้ และยกระดับมาตรการชุมชนไปสู่การจัดทำ “ธรรมนูญชุมชนหรือข้อตกลงร่วมกันของหมู่บ้าน” (Community Charter) ที่สมาชิกทุกคนร่วมกันกำหนดขึ้น ซึ่งจะเป็นเครื่องมือเชิงสังคมที่ช่วยควบคุมและกำกับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในระยะยาวด้วยความยอมรับจากภายในชุมชนเอง

2. มิติด้านสิ่งแวดล้อม: การสร้างบรรทัดฐานใหม่ภายใต้บริบทข้ามวัฒนธรรมของผู้นำศาสนา

ผลการวิจัยที่มิติด้านสิ่งแวดล้อมได้รับการตอบสนองและเห็นผลสัมฤทธิ์เชิงบวกชัดเจนที่สุด อธิบายได้ว่าเกิดจากกลไกการปรับแต่งสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการงดสูบบุหรี่ ทว่าเมื่อวิเคราะห์เจาะลึกผ่าน บริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรม จะพบว่า ความสำเร็จนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงบังคับทางกฎหมายหรือตัวป้ายสัญลักษณ์เตือนภัยเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการที่โครงการสามารถดึงพลังจาก “บทบาทของผู้นำศาสนาต่างศาสนา” ทั้งพระภิกษุและโต๊ะอิหม่าม เข้ามาเป็นผู้ขับเคลื่อนเชิงคุณค่าร่วมกัน

ในพื้นที่ศึกษา ผู้นำศาสนาทั้งสองระบบได้ก้าวข้ามกำแพงความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยหันมาใช้กลไกเชิงศรัทธาและหลักธรรมคำสอนเป็นเครื่องมือสร้างพื้นที่กลาง และแปรสภาพศาสนสถาน (วัดและมัสยิด) ให้กลายเป็น “เขตปลอดบุหรี่ต้นแบบ” อย่างเป็นรูปธรรม พลังแห่งความเคารพศรัทธาต่อผู้นำศาสนานี้ได้แปรเปลี่ยนเป็นแรงกดดันทางสังคมเชิงบวก (Positive Social Pressure) ที่ส่งผลกระทบต่อจิตสำนึกของผู้สูบบุหรี่อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า

มาตรการปรับทางกฎหมายทั่วไป จนสามารถหล่อหลอมให้เกิด “บรรทัดฐานใหม่ทางสังคม” (Social Norm) ที่กำกับว่าการสูบบุหรี่ในพื้นที่ส่วนกลางเป็นพฤติกรรมที่ไม่ได้รับการยอมรับทางวัฒนธรรม สอดรับกับแนวคิดของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ ที่เน้นย้ำว่า การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพควบคู่กับมาตรการทางสังคมและกลไกเชิงระบบในการปกป้องผู้ไม่สูบบุหรี่ จะช่วยหนุนเสริมความศักดิ์สิทธิ์และสร้างความยั่งยืนให้กับมาตรการควบคุมยาสูบในระดับพื้นที่ (ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ, 2564); (ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ, 2565) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในระดับพื้นที่และผู้นำตามธรรมชาติในการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมเพื่อปกป้องสุขภาวะของประชาชน สำหรับความผันแปรของความคิดเห็นในประเด็นนี้ สามารถตีความได้ว่าเกิดจากระยะห่างทางกายภาพของที่พักอาศัยและความถี่ในการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนกลางของชาวบ้านแต่ละกลุ่มที่ยังไม่เท่ากัน (World Health Organization, 2021)

การวิเคราะห์เชิงเชื่อมโยงสู่ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาโครงการ: เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของบรรทัดฐานใหม่นี้และขยายผลให้ครอบคลุม โครงการควรกระจายอำนาจการดูแลสิ่งแวดล้อมจากศูนย์กลางศาสนสถานไปสู่ระบบคุ้มบ้านหรือหย่อมบ้านย่อย โดยประสานงานร่วมกับผู้นำศาสนาและแกนนำกลุ่มย่อยในแต่ละจุด เพื่อร่วมกันขยายผลการจัดระเบียบพื้นที่ปลอดบุหรี่ให้ครอบคลุมไปถึงร้านค้าโชห่วยในชุมชน ตลาดนัด และพื้นที่กิจกรรมย่อย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดพื้นที่อับสายตาหรือจุดผ่อนปรนที่ไม่ได้ควบคุม

3. มิติด้านเศรษฐกิจ: ข้อจำกัดระยะสั้นและพลวัตการสะสม “เงินปันผลทางสุขภาพ”

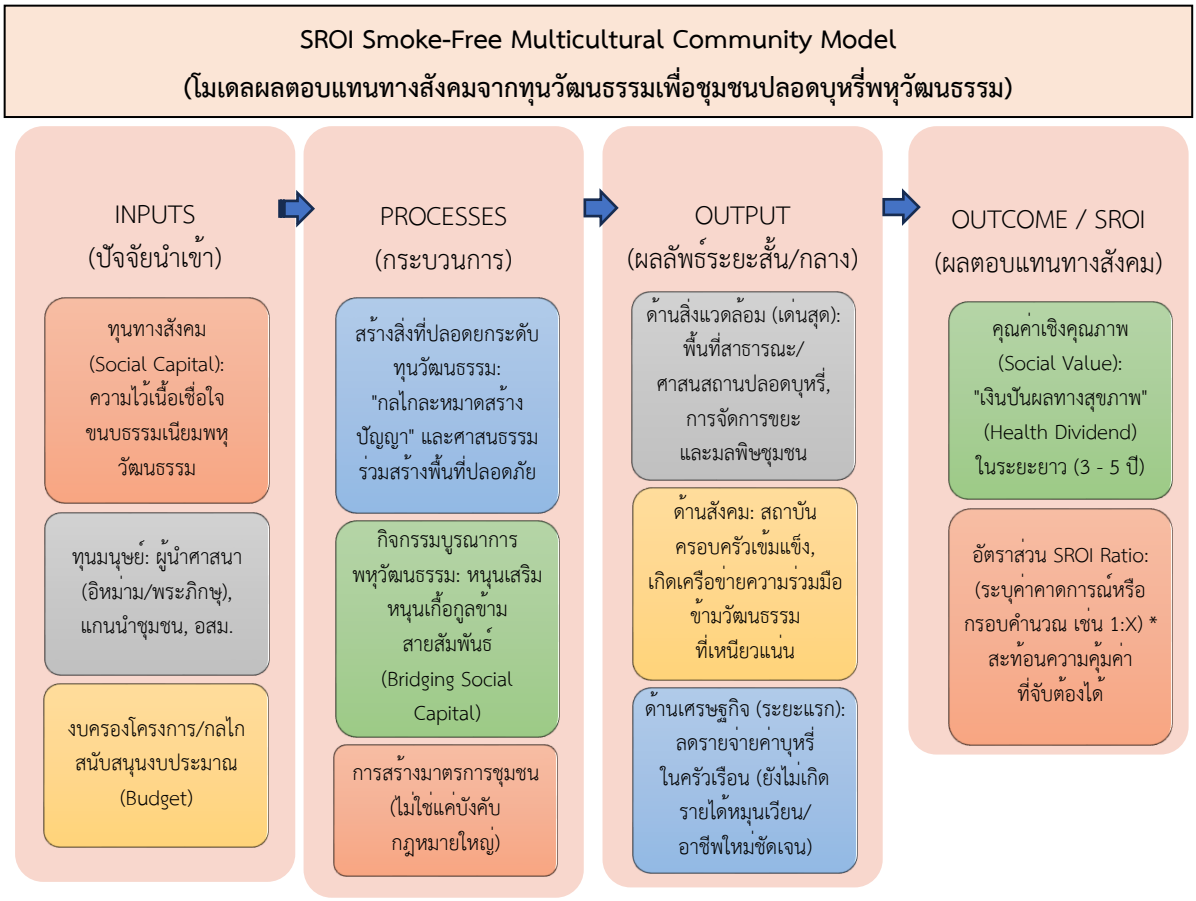
ในทางตรงกันข้าม มิติด้านเศรษฐกิจได้รับการประเมินในระดับที่ค่อนข้างต่ำและมีความเห็นที่แตกแยกกันอย่างชัดเจน ปรากฏการณ์นี้สะท้อนเชิงตีความได้ว่า ในระยะแรกเริ่มของโครงการ ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถมองเห็นผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงินหมุนเวียนในครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงกลุ่มผู้ที่สามารถหักดิบเลิกบุหรี่ได้สำเร็จเด็ดขาดแล้วเท่านั้นที่เริ่มรับรู้ถึงเม็ดเงินที่ประหยัดได้ในชีวิตประจำวัน ขณะที่สมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่รู้สึกถึงความคุ้มค่าหรือผลประโยชน์ร่วมในเชิงเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม การที่มิติด้านเศรษฐกิจรั้งท้ายมิได้หมายความว่าโครงการนี้ไร้ประสิทธิภาพ แต่ถือเป็นธรรมชาติตามตรรกะของโครงการด้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ เนื่องจากผลประโยชน์ในลักษณะ “เงินปันผลทางสุขภาพ” (Health Dividend) เช่น การลดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจากโรคเรื้อรัง และการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ของแรงงานในชุมชน เป็นผลตอบแทนเชิงอนุรักษ์ที่ไม่ปรากฏให้เห็นในระยะสั้น แต่ต้องอาศัยกลไกการสะสมตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับข้อค้นพบเชิงเศรษฐศาสตร์สาธารณสุขของ Johns, B. et al. ที่ระบุว่า ผลกระทบเชิงบวกทางเศรษฐกิจจากมาตรการควบคุมยาสูบจะมีลักษณะสะสมตัว (Cumulative Approach) และต้องใช้วงรอบเวลาในการลดอัตราความชุกของโรคปฐมภูมิก่อนที่ความคุ้มค่าทางตัวเลขจะแจ่มชัด (Johns, B. et al., 2003) สอดรับกับการศึกษาของ วิทยา กุลสมบูรณ์ และคณะ ที่ตอกย้ำว่า เสถียรภาพทางการเงินของครัวเรือนและการลดภาระค่าใช้จ่ายสาธารณสุขอย่างมีนัยสำคัญจะเริ่มแสดงผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์เมื่อโครงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและผู้เสพสามารถคงสภาพการเลิกบุหรี่ได้ตั้งแต่ 3 ถึง 5 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นเงื่อนเวลาที่ยาวนานกว่ากรอบเวลาในระยะเริ่มแรกของโครงการนี้ (วิทยา กุลสมบูรณ์ และคณะ, 2562)

การวิเคราะห์เชิงเชื่อมโยงสู่ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาโครงการ: เมื่อวิเคราะห์ได้ว่าข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจเป็นจุดเปราะบางที่อาจส่งผลให้ชาวบ้านขาดความกระตือรือร้นในการร่วมโครงการระยะยาว ผู้บริหารโครงการจึงไม่ควรรอคอยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางสุขภาพในระยะยาวเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องคิดค้น “กิจกรรมเชิงรุกเพื่อสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในระยะสั้น” เข้ามาหนุนเสริมทันที ตัวอย่างเช่น การจัดตั้ง “กองทุนสัจจะออมทรัพย์พหุวัฒนธรรมเพื่อการเลิกบุหรี่” โดยให้สมาชิกนำเม็ดเงินที่ประหยัดได้จากการลด/เลิกซื้อบุหรี่มารวบรวมเป็นทุนออมทรัพย์ประจำเดือน และมีระบบเงินสมทบทุนเสริมจากกองทุนสวัสดิการชุมชน หรือการเชื่อมโยงผู้ที่เลิกบุหรี่เข้ากับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและการพัฒนาอาชีพเสริมสร้างรายได้ เพื่อให้ชาวบ้านมองเห็นตัวเลขเงินออมและรายได้ที่งอกเงยขึ้นมาทดแทนอย่างเป็นรูปธรรมในทันที ซึ่งกลไกเศรษฐกิจระยะสั้นนี้จะทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนเชิงจิตวิทยาช่วยหล่อเลี้ยงและตรึงพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพของชาวบ้านให้ยั่งยืนจนบรรลุผลตอบแทนทางสุขภาพในระยะยาวต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ชื่อโมเดล SROI Smoke-Free Multicultural Community Model (โมเดลชุมชนพหุวัฒนธรรมปลอดบุหรี่เพื่อผลตอบแทนทางสังคมเชิงประจักษ์)



ภาพที่ 1 โมเดลผลตอบแทนทางสังคมจากทุนวัฒนธรรมเพื่อชุมชนปลอดบุหรี่พหุวัฒนธรรม

โมเดลนี้ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลดิบและข้อค้นพบในพื้นที่ภาคใต้ ผนวกกับแนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) ของ Putnam เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เชิงลึก

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) และกระบวนการ (Process) ที่มีอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม)

1.1 Bonding Social Capital (ทุนภายในกลุ่มวัฒนธรรม) การใช้กลไกทางศาสนาที่เข้มแข็ง เช่น “กลไกละหมาดสร้างปัญญา” ของชุมชนมุสลิม และการเทศนาธรรมของพระภิกษุ เพื่อสร้างความตระหนักรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในระดับจิตวิญญาณ

1.2 Bridging Social Capital (ทุนเชื่อมโยงข้ามวัฒนธรรม) บทบาทร่วมกันของผู้นำสองศาสนา (อิหม่ามและพระภิกษุ) ที่ก้าวข้ามความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยใช้ “สุขภาวะของชุมชน” เป็นเป้าหมายร่วม เกิดการสร้างกติกาชุมชนพหุวัฒนธรรมปลอดบุหรี่

2. การเชื่อมโยงผลลัพธ์ (Output/Outcome) กับข้อค้นพบจริง และความสมเหตุสมผลเชิงตรรกะ

จากการประเมินผลพบว่า ผลตอบแทนในแต่ละมิติมีความเหลื่อมล้ำกัน ซึ่งถูกนำมาจัดลำดับความสำคัญในโมเดลเพื่อการขยายผล ดังนี้

2.1 มิติสิ่งแวดล้อม: เกิดพื้นที่สีเขียวและศาสนสถานปลอดบุหรี่ร้อยละ 100 เนื่องจากกลไกทางศาสนาสามารถควบคุมพฤติกรรมเชิงพื้นที่ได้ทันที รวมถึงการจัดการขยะที่เชื่อมโยงกับหลักความสะอาดในศาสนา

2.2 มิติสังคม: ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้นจากการลดความขัดแย้งเรื่องควันบุหรี่ และเกิดความสามัคคีข้ามวัฒนธรรม

2.3 มิติเศรษฐกิจ: โครงการนี้ในระยะแรก ไม่สามารถสร้างอาชีพหรือรายได้เสริมใหม่ที่เป็นเม็ดเงินหมุนเวียนได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจที่แท้จริงเกิดจากการ “ลดรายจ่าย” จากการซื้อบุหรี่ของหัวหน้าครอบครัว ซึ่งทำให้มีเงินเหลือหมุนเวียนไปใช้ในสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ในครัวเรือนแทน

3. มิติผลตอบแทนทางสังคม (SROI) และการยกระดับสู่ทฤษฎี

เมื่อนำผลลัพธ์ข้างต้นมาคำนวณผ่านเครื่องมือ SROI แม้ว่าตัวเลขตัวคูณเม็ดเงิน (Financial Proxy) ในปีแรกอาจจะยังไม่สูงมากเนื่องจากข้อจำกัดมิติเศรษฐกิจข้างต้น แต่เมื่ออภิปรายผ่านแนวคิด “เงินปันผลทางสุขภาพ” (Health Dividend) จะอธิบายได้ว่า ผลตอบแทนที่แท้จริงของการลงทุนในชุมชนพหุวัฒนธรรมจะงอกเงยอย่างก้าวกระโดดในระยะ 3 - 5 ปีข้างหน้า จากการลดหย่อนค่ารักษาพยาบาลของรัฐ และการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ของประชากรวัยแรงงานในชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงขับเคลื่อนโครงการเครือข่ายเข้มแข็งชุมชนปลอดบุหรี่ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้ สามารถสรุปผลการดำเนินงานให้สอดคล้องและตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อ โดยสะท้อนภาพรวมคุณค่าที่โครงการสร้างขึ้นในทุกมิติ ดังนี้ มิติผลลัพธ์เชิงบูรณาการและมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: จากการศึกษาบริบท ปัจจัยเอื้อ และกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย พร้อมทั้งสะท้อนเสียงและมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน พบว่าคุณค่าที่โครงการสร้างขึ้นในภาพรวม มีผลสัมฤทธิ์เด่นชัดที่สุดในมิติด้านสิ่งแวดล้อม ($\bar{X}$ = 3.156, S.D. = 1.036) เนื่องจากการเกิดกลไกความร่วมมือที่เกื้อหนุนให้เกิดพื้นที่สาธารณะปลอดบุหรี่ในชุมชน รองลงมา คือ มิติด้านสังคม

ซึ่งมีผลสัมฤทธิ์ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.99, S.D. = 1.095) โดยบรรลุผลลัพธ์หลักในการสร้างเครือข่ายและกระตุ้นการมีส่วนร่วมบนฐานทุนทางสังคมและความไว้วางใจได้ดี ทว่าความเข้มแข็งยังกระจายไม่ทั่วถึง ขณะที่ มิติด้านเศรษฐกิจได้ค่าคะแนนต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 2.57, S.D. = 1.217) เนื่องจากข้อจำกัดในการเห็นผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินในระยะสั้น ผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน: การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) สะท้อนให้เห็นมูลค่าและความคุ้มค่าทางสังคมที่เป็นรูปธรรม โดยโครงการมีอัตราส่วนผลตอบแทนความคุ้มค่าเท่ากับ ระบุอัตราส่วน SROI 1 : 1.5 บาท ซึ่งเป็นการยืนยันประสิทธิภาพของคุณค่าที่เกิดขึ้นจริงเมื่อเทียบกับงบประมาณที่ลงทุนไป การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางพัฒนาสู่ความยั่งยืน: ข้อค้นพบข้างต้นนำไปสู่การสังเคราะห์กลไกการทำงานร่วมกันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ซึ่งช่วยลดช่องว่างความตระหนักรู้ผ่านทุนทางวัฒนธรรมและบทบาทของผู้นำศาสนา อันเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อแก้ปัญหาในภาคใต้ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีอัตราการสูบบุหรี่สูงที่สุดในประเทศอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์: เพื่อให้เกิดแนวทาง การพัฒนาโครงการชุมชนปลอดบุหรี่ให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่พหุวัฒนธรรมภาคใต้ จึงมีข้อเสนอแนะ 3 ด้านหลัก ดังนี้ ด้านนโยบายและการสนับสนุน: ควรบรรจุโครงการเข้าเป็นแผนยุทธศาสตร์สุขภาพถาวรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./อบจ.) เพื่อจัดสรรงบประมาณและกองทุนหมุนเวียนอย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยหนุนเสริมให้เกิดอานิสงส์จากการประหยัดค่าใช้จ่ายสุขภาพและเพิ่มโอกาสการออมในระยะยาว ซึ่งจะช่วยยกระดับมิติด้านเศรษฐกิจที่ยังคงเป็นจุดเปราะบาง ด้านกลไกขับเคลื่อนทางสังคม: ควรยกระดับศักยภาพแกนนำ อสม. และผู้นำศาสนา ผ่านนวัตกรรมการสื่อสารและสื่อรณรงค์ที่อิงคติธรรม วัฒนธรรม และภาษาท้องถิ่น เพื่อลดช่องว่างความตระหนักรู้ และขยายผลความเข้มแข็งในมิติด้านสังคมให้กระจายทั่วถึงทุกพื้นที่ ด้านการประเมินผลและการขยายผล: พัฒนาระบบติดตามระยะยาวด้วยเครื่องมือประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) เพื่อถอดบทเรียนและใช้มูลค่าความคุ้มค่าที่ค้นพบจากพื้นที่นำร่องนี้ ไปพัฒนาเป็นต้นแบบเพื่อขยายผลสู่พื้นที่พหุวัฒนธรรมอื่น ๆ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) การวิจัยเชิงประเมินผลระยะยาว (Longitudinal Study) ในกรอบเวลา 3 - 5 ปี เพื่อติดตามและพิสูจน์ผลกระทบทางเศรษฐกิจครัวเรือนรวมถึงแนวโน้มการลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่ชัดเจน 2) การวิจัยเชิงลึกด้านกลไกทางวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลเชิงลึกของผู้นำศาสนาและสถาบันสังคมที่มีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการลดละ เลิกยาสูบในพื้นที่เฉพาะ และ 3) การวิจัยเชิงเปรียบเทียบต้นทุนทางสังคม เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบค่า SROI ระหว่างชุมชนปลอดบุหรี่ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมกับพื้นที่บริบททั่วไป เพื่อชี้ให้เห็นมูลค่าที่เกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างกัน

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคม (SROI) จากการลงทุนของแต่ละโครงการที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายเข้มแข็ง ชุมชนปลอดบุหรี่ พื้นที่พหุวัฒนธรรมปลอดปัจจัยเสี่ยงภาคใต้” สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดีเนื่องด้วยได้รับความอนุเคราะห์ทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งเป็นทุนวิจัยสำหรับอาจารย์ประจำในมหาวิทยาลัย เพื่อสนับสนุนการสร้างสรรค์องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและตอบสนองต่อความจำเป็นของท้องถิ่น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1. (10 พ.ย. 2568). การวิเคราะห์ประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน. (ผู้นำศาสนา (อิหม่าม), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2. (20 พ.ย. 2568). การวิเคราะห์ประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน. (ผู้นำศาสนา (พระ), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3. (2 ธ.ค. 2568). การวิเคราะห์ประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน. (ผู้เข้าร่วมโครงการ), ผู้สัมภาษณ์)

วิทยา กุลสมบูรณ์ และคณะ. (2562). การประเมินผลตอบแทนทางสังคมและเงินปันผลทางสุขภาพจากการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ศุลีวงศ์ สนสุผล และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการเลิกบุหรี่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์. เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2569 จาก http://www.sangkhahospital.com/sangkha/ administrator/modules/mod_download/img/9_261_11_08_2017_16_17_13_Suliwong Sonsupol.pdf

ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ. (2564). แนวทางการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพและกลไกการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นปลอดบุหรี่. กรุงเทพมหานคร: แผนงานบริหารจัดการสร้างเสริมสุขภาพเชิงพื้นที่.

_____. (2565). แนวทางการขับเคลื่อนมาตรการควบคุมยาสูบโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

_____. (2568). รายงานสถานการณ์การควบคุมยาสูบในระดับภูมิภาคของประเทศไทย พ.ศ. 2567-2568. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและจัดการความรู้เพื่อการควบคุมยาสูบ.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2567). ถอดรหัสโมเดลสุขภาวะพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาโครงการละหมาดสร้างปัญญาและมัสยิดต้นแบบภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: เอส.พี.เอ็ม. พริ้นติ้ง.

Johns, B. et al. (2003). Programme costs in the economic evaluation of health interventions. Cost Effectiveness and Resource Allocation, 1(2003), 1-10.

Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.

World Health Organization. (2019). WHO report on the global tobacco epidemic 2019: Offer help to quit tobacco use. Geneva: World Health Organization.

_____. (2021). WHO report on the global tobacco epidemic 2021: Addressing new and emerging products. Geneva: World Health Organization.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

ศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง*

A STUDY OF THE BEHAVIOR AND PATTERNS OF WORKPLACE BULLYING OF EMPLOYEES IN THE PETROCHEMICAL CHEMICAL AND OIL REFINERY INDUSTRIES IN RAYONG PROVINCE

ณัฐพล พุ่มศิริ[1*], โฉมโสภา วุฒิสาร[2], รัฐวิชญ์ อุณากัณฑ์พร[3]

Nattapol Phumsiri[1*], Chomsopha Woottisan[2], Ratthawich Unakanporn[3]

[1]คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ระยอง ประเทศไทย

[1]Faculty of Business Administration, King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Rayong, Thailand

[2]บริษัท เอจีซี วีนิไทย จำกัด (มหาชน) ระยอง ประเทศไทย

[2]AGC VINYTHAI Public Company Limited, Rayong, Thailand

[3]บริษัท อีสโปร จำกัด ระยอง ประเทศไทย

[3]East Pro Company Limited, Rayong, Thailand

*Corresponding author E-mail: nattapol.p@fba.kmutnb.ac.th

*Tel: 064-891-5599

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน 2) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน ประชากร คือ พนักงานอุตสาหกรามปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมัน จำนวน 12,059 คน กลุ่มตัวอย่าง 400 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแจกแจงแบบที การวิเคราะห์ความแปรปรวน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ผลวิจัยพบว่า 1) พนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี ตำแหน่งพนักงานปฏิบัติการ มีพฤติกรรมไม่เคยกลั่นแกล้งใคร และมีประสบการณ์เคยถูกกลั่นแกล้ง 2) ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน จำแนกตามเพศ ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งงาน พบว่า ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา และด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยจึงทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ่ และ 4) ความสัมพันธ์รายคู่ของตัวแปรรูปแบบการกลั่นแกล้ง

* Received 29 May 2026; Revised 1 July 2026; Accepted 20 July 2026

ในที่ทำงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ความสัมพันธ์รายคู่มากที่สุด ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจากับด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีค่าความสัมพันธ์ .730

คำสำคัญ: พฤติกรรมการกลั่นแกล้ง, รูปแบบการกลั่นแกล้ง, การกลั่นแกล้งในที่ทำงาน, การคุกคามในที่ทำงาน

Abstract

This research article aims to: 1) Study the behaviors and patterns of workplace bullying; 2) Compare differences in these patterns; and 3) Analyze the relationships between different patterns of workplace bullying. The study population consists of 12,059 employees in the petrochemical, chemical, and oil refinery industries, from which a sample of 400 respondents was selected. The research instrument used was a questionnaire, and data were analyzed using statistical methods including percentages, means, standard deviations, t-tests, analysis of variance (ANOVA), and correlation coefficients. The research findings revealed that: 1) The majority of employees in these industries are male, possess 1 - 5 years of work experience, and hold operational positions. While most reported never having bullied anyone, a portion of the respondents had experienced bullying; 2) The overall level of perception regarding workplace bullying among employees was high; 3) Comparing the mean levels of perception regarding workplace bullying patterns by gender revealed that perceptions of cyberbullying differed significantly at the .05 statistical level. Furthermore, comparisons based on work experience and job position showed that perceptions of specific bullying patterns-namely verbal and social bullying-differed significantly at the .05 level, both overall and in specific aspects. Consequently, the researchers conducted pairwise post-hoc comparisons using the Scheffé method; and 4) There were relationships between variables related to workplace bullying among employees. The strongest relationship was found between verbal bullying and social bullying, with a correlation coefficient of .730.

Keywords: Bullying Behavior, Pattern of Bullying, Workplace Bullying, Workplace Harassment

บทนำ

จากรายงานภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมไทยในปี 2568 พบว่า อุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวมากที่สุด ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการกลั่นปิโตรเลียม โดยอัตราการใช้กำลังการผลิตอยู่ที่ร้อยละ 57.50 ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการกลั่นปิโตรเลียมส่วนใหญ่เป็นวัตถุดิบตั้งต้นในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี (เทียน เทียมศักดิ์, 2568) นอกจากนี้ ฐานการผลิตปิโตรเคมีที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยตั้งอยู่ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง นับเป็นแหล่งสำคัญของเศรษกิจจังหวัดระยอง ยิ่งไปกว่านั้นผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดระยอง Gross Provincial Product: GPP ในภาคอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์และผลิตเคมี การขุดเจาะ

ก๊าซธรรมชาติ ไฟฟ้า ก๊าซ ไอน้ำ คิดเป็นร้อยละ 79.20 จากข้อมูลสถิติการจ้างงานและการลงทุนของสำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง พบว่า จังหวัดระยองเป็นพื้นที่ที่มีสัดส่วนการลงทุนสูง ในปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 210 แห่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการขับเคลื่อนนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) แม้ว่ามูลค่าเงินลงทุนรวมจะมีสัดส่วนที่แปรผันในแต่ละปี โดยภาพรวมลดลงเล็กน้อยจากประมาณ 434,437 ล้านบาท ลงมาอยู่ที่ประมาณ 421,200 ล้านบาท อย่างไรก็ตามการขยายตัวของจำนวนสถานประกอบการและการคงอยู่ของฐานแรงงานกว่า 12,000 คน (สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง, 2567) สะท้อนให้เห็นได้ว่าทรัพยากรมนุษย์ยังคงเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่มีคุณค่าและสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาองค์กรธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืนในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ในทุกองค์กรต้องเผชิญ คือ อัตราการลาออกของพนักงานที่เพิ่มสูงขึ้น การโยกย้ายตำแหน่งงาน รวมถึงปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบในระดับองค์โดยรวม นอกจากนี้ ปัจจัยภายในองค์กรถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมากกว่า เช่น ปรากฏการณ์การถูกกลั่นแกล้ง และการถูกรังแกในที่ทำงาน รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ที่มักถูกมองข้าม ซึ่งลักษณะสำคัญของการกลั่นแกล้ง ประกอบด้วย การหาอุบายใส่ร้าย การด่าว่า ข่มเหง กีดกันทางสังคม ตลอดจนการลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554); (รัตนา ตฤษณารังสี, 2568); (Ngamchaiyaphum, M. C. P., 2020) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุหลักที่นำไปสู่การลางาน การขาดงาน การลาออก และการลดทอนแรงจูงใจในการทำงาน อันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของบุคลากรโดยตรง สอดคล้องกับผลสำรวจของ JobsDB by SEEK ชี้ให้เห็นว่าปัญหาสุขภาพจิตในที่ทำงานส่งผลให้การลาออกเพิ่มขึ้น (JobsDB by SEEK, 2567) โดยในทางวิชาการมีการระบุเกณฑ์ความถี่ของการเกิดพฤติกรรมนี้ว่ามักเกิดขึ้นอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้งต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน การถูกกลั่นแกล้งในที่ทำงานถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พนักงานหมดไฟ เบื่อหน่ายไม่อยากไปทำงานและลาออกมากขึ้น ร้ายแรงที่สุด คือ อาจเสี่ยงเป็นโรคซึมเศร้า (เจษฎา นกน้อย, 2562); (สุขพิชัย คานาชัง, 2566) ในทำนองเดียวกันกับข้อสังเกตที่ระบุว่ามิติของการกลั่นแกล้งที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลเป็นปัจจัยทำนายความตั้งใจที่จะลาออกของพนักงานอุตสาหกรรมเคมีภัณฑ์ (Asghar, S. & Zulfiqar, N., 2026)

จากปรากฏการณ์การกลั่นแกล้งในที่ทำงานถือเป็นภัยเงียบที่คุกคามสุขภาวะและบั่นทอนจิตใจของพนักงานอย่างรุนแรง ซึ่งในระดับสากลยืนยันว่าการตกเป็นเป้าหมายของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างรุนแรงต่อความตั้งใจที่จะลาออกของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแนวทางในการป้องกันและรับมือกับปัญหาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมการทำงานและส่งเสริมให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนและมีเสถียรภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง

2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลด้านเพศ ด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน

3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง จำนวน 12,059 คน (สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง, 2567) ขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรการคำนวณของ Yamane, T. ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ค่าความคลาดเคลื่อน ±5 อย่างไรก็ตามเพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนและครอบคลุมเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 400 ตัวอย่าง (Yamane, T., 1973) การสุ่มตัวอย่างเป็นการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) จำแนกประชากรออกเป็น 3 กลุ่มอุตสาหกรรม ได้แก่ กลุ่มปิโตรเคมี กลุ่มเคมีภัณฑ์ และกลุ่มโรงกลั่นน้ำมัน โดยจัดสรรขนาดตัวอย่างตามสัดส่วนประชากร และดำเนินการสุ่มตัวอย่างพนักงานในแต่ละกลุ่มด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2567)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ ลักษณะของคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน จำนวน 30 ข้อ ลักษณะของคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

แบบสอบถามผ่านการประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาหรือจุดประสงค์ (IOC.) จากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แล้วนำไปทดลองใช้ Try-Out กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ .929 และค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง .502 - .693

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอความร่วมมือจากพนักงานในภาคอุตสาหกรรม โดยแจกแบบสอบถามแบบตัวต่อตัว จัดทีมงานกระจายพื้นที่ลงเก็บแบบสอบถาม ในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่สะดวกตอบในทันที ผู้วิจัยได้จัดส่งและรับคืนแบบสอบถามทางไปรษณีย์สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาแล้วผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ถ้าแบบสอบถามไม่สมบูรณ์จะทำการคัดออกทันทีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ผู้วิจัยตระหนักถึงจริยธรรมการวิจัยโดยจะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลหรืออัตลักษณ์ใด ๆ ของผู้ตอบแบบสอบถาม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การคำนวณหาข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามตอนที่ 1 ใช้วิธีการค่าความถี่แล้วสรุปออกมาเป็นค่าร้อยละ ซึ่งไปเป็นตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4.2 เปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ โดยใช้การวิเคราะห์ความแตกต่างด้วยการแจกแจงแบบที t-test และ สถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว Anova ซึ่งไปเป็นตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

4.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Bivariate Correlations) ซึ่งไปเป็นตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง ดังตารางที่ 1 และ ตารางที่ 2

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของพฤติกรรมของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง

ตัวแปร		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	237	59.25
	หญิง	163	40.75
ประสบการณ์ทำงาน	น้อยกว่า 1 ปี	56	14.00
	1 - 5 ปี	198	49.50
	มากกว่า 5 ปี	146	36.50
ตำแหน่งงาน	พนักงานปฏิบัติการ	284	71.00
	หัวหน้างาน	81	20.25
	ผู้บริหาร	35	8.75
ท่านเคยกลั่นแกล้ง	เคย	149	37.25
	ไม่เคย	217	54.25
	ไม่แน่ใจ	34	8.50
ท่านถูกกลั่นแกล้ง	เคย	215	53.75
	ไม่เคย	153	38.25
	ไม่แน่ใจ	32	8.00

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 59.25 มีประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 49.50 ตำแหน่งงานพนักงานปฏิบัติการ คิดเป็นร้อยละ 71.00 พฤติกรรมไม่เคยกลั่นแกล้ง คิดเป็นร้อยละ 54.25 และ ท่านเคยถูกกลั่นแกล้ง คิดเป็นร้อยละ 53.75

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน

รูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
โดยภาพรวม	4.02	.61	มาก
ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย	3.83	.76	มาก
ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา	4.20	.72	มาก
ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม	4.24	.69	มาก
ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์	3.82	.76	มาก

จากตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 และ ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ อยู่ในระดับความคิดเห็นมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ ดังตารางที่ 3 และจำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 3 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ

รูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน	เพศ	$\bar{x}$	S.D.	t-Value	P-Value
โดยภาพรวม	ชาย	3.97	.59	-1.91	.06
	หญิง	4.09	.63		
ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย	ชาย	3.77	.72	-1.90	.06
	หญิง	3.92	.82		
ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา	ชาย	4.19	.71	-0.34	.74
	หญิง	4.21	.74		
ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม	ชาย	4.20	.71	-1.28	.20
	หญิง	4.29	.67		
ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์	ชาย	3.73	.71	-2.69	.01*
	หญิง	3.94	.82		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ลำดับต่อไปผู้วิจัยของนำเสนอผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ในรายด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ในรายด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ

เพศ	จำนวน	$\bar{x}$	S.D.	t-Value	P-Value
1. เพศชาย	237	3.73	.71	-2.69	.01*
2. เพศหญิง	163	3.94	.82		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ในรายด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์มากกว่าเพศชาย

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน

รูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน	ด้านประสบการณ์ทำงาน					ด้านตำแหน่งงาน				
	ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	F-Value	P-Value	ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	F-Value	P-Value
โดยภาพรวม	น้อยกว่า 1 ปี	4.02	.58	2.13	.12	ปฏิบัติการ	4.07	.54	2.81	.06
	1 - 5 ปี	4.08	.53			หัวหน้า	3.91	.74		
	มากกว่า 5 ปี	3.94	.70			ผู้บริหาร	3.90	.80		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน (ต่อ)

รูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน	ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	ด้านประสบการณ์ทำงาน		ตัวแปร	$\bar{x}$	S.D.	ด้านตำแหน่งงาน	
				F-Value	P-Value				F-Value	P-Value
ด้านการ	น้อยกว่า 1 ปี	3.68	.72	1.65	.19	ปฏิบัติการ	3.83	.73	.11	.89
กลั่นแกล้ง	1 - 5 ปี	3.88	.68			หัวหน้า	3.85	.79		
ทางกาย	มากกว่า 5 ปี	3.82	.88			ผู้บริหาร	3.78	.96		
ด้านการ	น้อยกว่า 1 ปี	4.25	.73	4.73	.01*	ปฏิบัติการ	4.28	.67	6.97	.00*
กลั่นแกล้ง	1 - 5 ปี	4.29	.67			หัวหน้า	4.03	.82		
ทางวาจา	มากกว่า 5 ปี	4.05	.78			ผู้บริหาร	3.91	.79.		
ด้านการ	น้อยกว่า 1 ปี	4.39	.67	7.65	.00*	ปฏิบัติการ	4.34	.61	11.22	.00*
กลั่นแกล้ง	1 - 5 ปี	4.32	.62			หัวหน้า	3.99	.80		
ทางสังคม	มากกว่า 5 ปี	4.06	.75			ผู้บริหาร	3.98	.85		
ด้านการ	น้อยกว่า 1 ปี	3.76	.72	.20	.82	ปฏิบัติการ	3.81	.68	.46	.63
กลั่นแกล้ง	1 - 5 ปี	3.82	.69			หัวหน้า	3.78	.96		
ทางไซเบอร์	มากกว่า 5 ปี	3.83	.87			ผู้บริหาร	3.93	.92		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน พบว่า ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา และด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยจึงได้ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ่ (Scheffe) ปรากฏผล ดังนี้

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน ปรากฏผลดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{x}$	น้อยกว่า 1 ปี	1 - 5 ปี	มากกว่า 5 ปี
		4.24	4.28	4.05
น้อยกว่า 1 ปี	4.24	-	0.04	0.19
1 - 5 ปี	4.28		-	0.23*
มากกว่า 5 ปี	4.05			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 1 คู่ โดยกลุ่มประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา มากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5 ปี

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน ปรากฏผลดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน

ประสบการณ์ทำงาน	$\bar{x}$	น้อยกว่า 1 ปี	1 - 5 ปี	มากกว่า 5 ปี
		4.38	4.32	4.06
น้อยกว่า 1 ปี	4.38	-	0.06*	0.32*
1 - 5 ปี	4.32		-	0.26*
มากกว่า 5 ปี	4.06			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 7 พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 3 คู่ โดยกลุ่มประสบการณ์ทำงานน้อยกว่า 1 ปี มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี และกลุ่มประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5 ปี

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน ปรากฏผลดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน

ตำแหน่งงาน	$\bar{x}$	ระดับปฏิบัติการ	ระดับหัวหน้า	ระดับผู้บริหาร
		4.28	4.03	3.90
ระดับปฏิบัติการ	4.28	-	0.25*	0.38*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 8 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน (ต่อ)

ตำแหน่งงาน	$\bar{x}$	ระดับปฏิบัติการ	ระดับหัวหน้า	ระดับผู้บริหาร
		4.28	4.03	3.90
ระดับหัวหน้า	4.03		-	0.13
ระดับผู้บริหาร	3.90			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 8 พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 2 คู่ โดยกลุ่มตำแหน่งงานระดับปฏิบัติการ มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา มากกว่ากลุ่มตำแหน่งงานระดับหัวหน้า และกลุ่มตำแหน่งงานระดับผู้บริหาร

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน ปรากฏผลดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงค่าสถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน

ตำแหน่งงาน	$\bar{x}$	ระดับปฏิบัติการ	ระดับหัวหน้า	ระดับผู้บริหาร
		4.33	3.99	3.97
ระดับปฏิบัติการ	4.33	-	0.34*	0.36*
ระดับหัวหน้า	3.99		-	0.02
ระดับผู้บริหาร	3.97			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 9 พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 2 คู่ โดยกลุ่มตำแหน่งงานระดับปฏิบัติการ มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มากกว่ากลุ่มตำแหน่งงานระดับหัวหน้า และกลุ่มตำแหน่งงานระดับผู้บริหาร

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันจังหวัดระยอง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Bivariate Correlations) เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงค่าสัมประสิทธ์สหสัมพันธ์ของตัวแปร (Bivariate Correlations)

ตัวแปร	ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย	ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา	ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม	ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์
ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย	1	.629***	.523***	.591***
ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา	-	1	.730***	.561***
ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม	-	-	1	.475***
ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์	-	-	-	1

*** มีความสัมพันธ์อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากตารางที่ 10 พบว่า ความสัมพันธ์รายคู่ของตัวแปรรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีจำนวน 6 คู่ ความสัมพันธ์รายคู่ 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีค่าความสัมพันธ์ .730 2) ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา มีค่าความสัมพันธ์ .629 และ 3) ด้านการกลั่นแกล้งทางกาย กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ มีค่าความสัมพันธ์ .591 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สำหรับระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมยี ฤทธิ์นำศุข พบว่า สถานการณ์การกลั่นแกล้งในที่ทำงานในองค์กรไทยภาคเอกชนเกิดขึ้นจริง เมื่อพิจารณาถึงประเภทของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานที่พบเห็นมากที่สุดทุกสัปดาห์หรือทุกวันจากงานวิจัย ได้แก่ การกลั่นแกล้งที่เกี่ยวกับงาน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ในที่ทำงาน พนักงานชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามแผนกหรือกะการทำงาน บางครั้งมีวัฒนธรรมกลุ่มและการกีดกัน หากพนักงานคนใดไม่ทำตามบรรทัดฐานของกลุ่มก็อาจจะถูกกลั่นแกล้งเพื่อให้ลาออกไปเองได้ (สุเมยี ฤทธิ์นำศุข, 2562) สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานมากที่สุด ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พศวีร์ อินทะโร ที่พบว่า พฤติกรรมการกลั่นแกล้งของนักเรียนที่มีปัญหาลำดับแรก ได้แก่ ด้านสังคมเป็นความรุนแรงของการกลั่นแกล้งของนักเรียน (พศวีร์ อินทะโร, 2567) อย่างไรก็ตามยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชชาภา บุญณสะ พบว่า ในองค์กรภาคเอกชนของไทยมีพฤติกรรมการกลั่นแกล้งในที่ทำงานมากที่สุด ได้แก่ การกลั่นแกล้งที่เกี่ยวข้องกับงาน และการกีดกันทางสังคม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (พิชชาภา บุญณสะ, 2563)

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ในที่ทำงานจะมีโครงสร้างบังคับบัญชาที่ชัดเจนและเข้มงวด อาจทำให้เกิดช่องว่างของอำนาจ ซึ่งเกิดจากการรวมศูนย์กลางการตัดสินใจอยู่ที่ระดับหัวหน้าทั้งหมด จึงเกิดการใช้อำนาจในทางที่ผิด เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการกลั่นแกล้งทางสังคมได้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ พบว่า เพศหญิงมีความคิดเห็นแตกต่างในด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์มากกว่าเพศชาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัททชฎา คำพวง เพศหญิงมีแนวโน้มในการตอบโต้จากการถูกรังแกมากกว่าเพศชาย เพราะว่าพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของวัยรุ่นในประเทศไทยโดยเพศหญิงใช้เฟสบุคมากกว่าเพศชาย (ภัททชฎา คำพวง, 2559) ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าสังคมไทยวัยรุ่นหญิงมักจะถูกคาดหวังให้มีความเรียบร้อย แต่ในโลกออนไลน์นั้นกลับกลายเป็นพื้นที่ระบาย ปลดปล่อยความอัดอั้นหรือตอบโต้ผู้ที่มาละเมิดสิทธิของตนได้โดยไม่ต้องเผชิญหน้ากัน

รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 3 คู่ โดยกลุ่มประสบการณ์ทำงานน้อยกว่า 1 ปี มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยองมากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี และกลุ่มประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5 ปี สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิริยะ กิมาลี ที่ระบุว่า พนักงานใหม่มีแนวโน้มถูกกลั่นแกล้งมากกว่าพนักงานที่มีประสบการณ์สูง (พิริยะ กิมาลี, 2562) และงานวิจัยของ สุเมยี ฤทธิ์นำศุข พบว่า พนักงานที่มีอายุงานน้อยกว่า 1 ปี และพนักงานที่มีอายุงาน 1 - 5 ปี มีแนวโน้มเลือกใช้วิธีการรับมือที่เป็นทางการ เช่น แจ้งหัวหน้าหน้างาน ขอความช่วยเหลือจากสายด่วนสุขภาพจิต ในขณะที่พนักงานที่มีอายุงานมากกว่า 5 ปี มักอาศัยประสบการณ์และเครือข่ายทางสังคมในการจัดการปัญหา (สุเมยี ฤทธิ์นำศุข, 2562) เนื่องจากพนักงานที่มีประสบการณ์น้อยกว่า 1 ปี จะถูกมองว่าเป็นคนที่มีอายุงานน้อย ไม่มีประสบการณ์ทำงาน จึงทำให้ตกเป็นเป้าหมายในการถูกกลั่นแกล้งทางสังคม

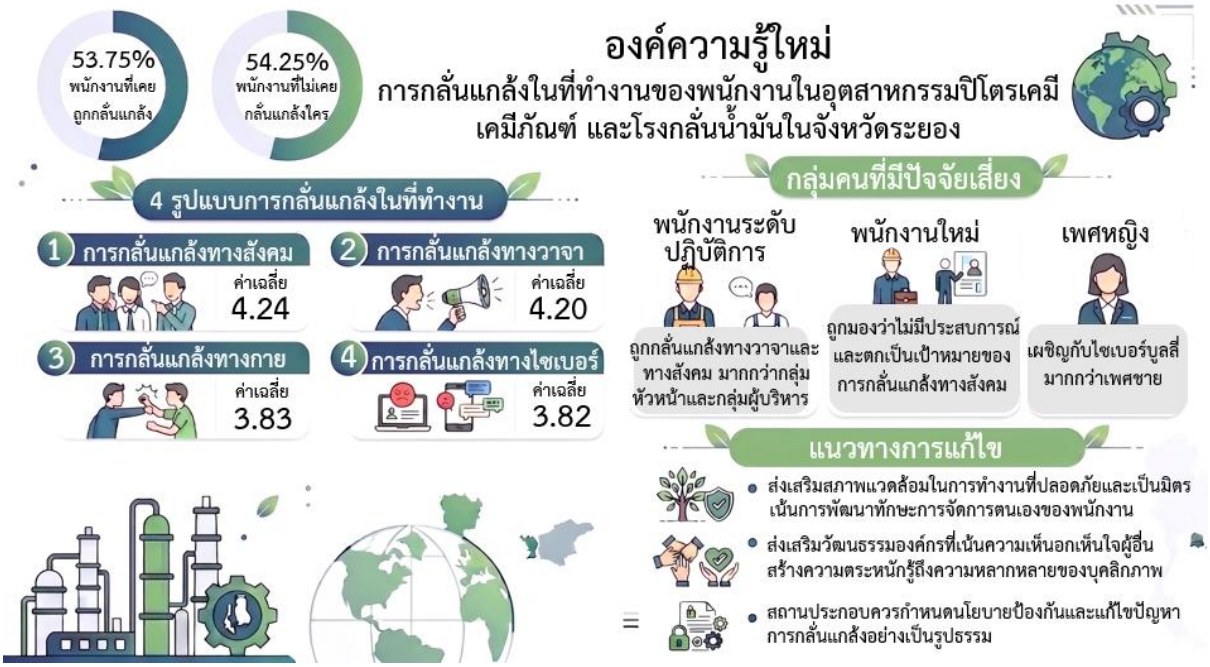
รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา และรายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี จำนวน 2 คู่ โดยกลุ่มตำแหน่งงานระดับปฏิบัติการ มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง กลุ่มตำแหน่งงานระดับหัวหน้า และกลุ่มตำแหน่งงานระดับผู้บริหาร สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมยี ฤทธิ์นำศุข งานวิจัยระบุว่า 43.2% ของการกลั่นแกล้งเกิดจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า (Top-down bullying) กระทำต่อผู้น้อย และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เป็นเหยื่อมักเป็นพนักงานระดับปฏิบัติการ ซึ่งต้องเผชิญกับการใช้วาจาสบประมาท การวิจารณ์งานที่รุนแรง หรือการปล่อยข่าวลือ (สุเมยี ฤทธิ์นำศุข, 2562) ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าผู้ปฏิบัติงานในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและโรงกลั่นจะใช้วิธีการสั่งการตามลำดับชั้นมากกว่าเพื่อความความปลอดภัยและความกดดันในเวลาปฏิบัติงานจึงทำให้เกิดการใช้วาจาที่รุนแรง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความสัมพันธ์รายคู่ของตัวแปรรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ความสัมพันธ์รายคู่ที่มีความสัมพันธ์มากที่สุด ได้แก่ 1) ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีค่าความสัมพันธ์ .730 และความสัมพันธ์รายคู่ที่มีความสัมพันธ์น้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ มีค่าความสัมพันธ์ .475 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ishak, M. S. et al. พบว่า การกลั่นแกล้งทางวาจา

เป็นตัวทำนายที่แม่นยำที่สุดของการเกิดการกลั่นแกล้งทางสังคม ในขณะเดียวกัน ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคมและด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์มีค่าความสัมพันธ์รายคู่น้อยที่สุด (Ishak, M. S. et al., 2023) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Malinowska-Cieślik, M. et al. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า การกลั่นแกล้งทางสังคม และการกลั่นแกล้งด้านไซเบอร์ ถูกจัดเป็นคนละปรากฏการณ์ โดยมีกลไกทางจิตวิทยาที่ต่างกัน งานวิจัยนี้ระบุค่าสหสัมพันธ์ระหว่างสองด้านนี้มีนัยสำคัญน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับการกลั่นแกล้งทางวาจาและร่างกาย (Malinowska-Cieślik, M. et al., 2023) ทั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าหากองค์กรในอุตสาหกรรมปิโตรเคมีสามารถควบคุมการสื่อสารในที่ทำงานให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ก็จะสามารถลดโอกาสการเกิดการกลั่นแกล้งทางสังคมได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า มีพนักงานที่เคยตกเป็นเป้าหมายของการกลั่นแกล้งร้อยละ 53.75 ในขณะที่พนักงานร้อยละ 54.25 ระบุว่าตนเองไม่เคยมีพฤติกรรมกลั่นแกล้งผู้อื่น ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างด้านการรับรู้ (Perception Gap) ที่ผู้กระทำอาจมองว่าเป็นการหยอกล้อ ขบขัน แต่ผู้ถูกกระทำกลับรับรู้ว่าเป็นความรุนแรงทางจิตใจ โดยรูปแบบที่พบมากที่สุด คือ การกลั่นแกล้งทางสังคม เช่น การกีดกันออกจากกลุ่ม การปล่อยข่าวลือ ทั้งนี้ ผลการวิจัยชี้ว่าพนักงานระดับปฏิบัติการเป็นกลุ่มเสี่ยงที่สุด โดยพนักงานใหม่มักเผชิญกับการกีดกันทางสังคม และพนักงานเพศหญิงมีแนวโน้มถูกกลั่นแกล้งทางไซเบอร์มากกว่าเพศชาย ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางแก้ไขอย่างยั่งยืน 3 ประการ คือ 1) การส่งเสริมสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยาที่ปลอดภัยและพัฒนาทักษะการจัดการตนเองของพนักงาน 2) การปลูกฝังวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และ 3) การกำหนดนโยบายป้องกันแก้ไขปัญหาการกลั่นแกล้งอย่างเป็นรูปธรรม



ภาพที่ 1 การกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้ 1) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย มีอายุ 25 - 45 ปี ตำแหน่งพนักงานปฏิบัติการ มีประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี สำหรับพฤติกรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่ไม่เคยกลั่นแกล้งใคร คิดเป็นร้อยละ 54.25 และ พฤติกรรมที่เคยถูกกลั่นแกล้ง คิดเป็นร้อยละ 53.75 สำหรับระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับความคิดเห็นมาก สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานมากที่สุด ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม 2) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ พบว่า ระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง ด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศหญิงมีความคิดเห็นด้านการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์มากกว่าเพศชาย สำหรับการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง โดยภาพรวม และรายด้าน จำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน และด้านตำแหน่งงาน พบว่า ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา และด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยจึงได้ทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ่ (Scheffe) ปรากฏผล ดังนี้ รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจาจำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน โดยกลุ่มประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน มากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5 ปี รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคมจำแนกตามสถานภาพด้านประสบการณ์ทำงาน โดยกลุ่มประสบการณ์ทำงานน้อยกว่า 1 ปี มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน มากกว่ากลุ่มประสบการณ์ทำงาน 1 - 5 ปี และกลุ่มประสบการณ์ทำงานมากกว่า 5 ปี รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจาจำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน โดยกลุ่มตำแหน่งงานระดับปฏิบัติการ มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน รายด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา มากกว่ากลุ่มตำแหน่งงานระดับหัวหน้า และกลุ่มตำแหน่งงานระดับผู้บริหาร รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งงาน โดยกลุ่มตำแหน่งงานระดับปฏิบัติการ มีความคิดเห็นของรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน รายด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม มากกว่ากลุ่มตำแหน่งงานระดับหัวหน้า และกลุ่มตำแหน่งงานระดับผู้บริหาร และ 3) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 พบว่า ค่าความสัมพันธ์รายคู่ของตัวแปรรูปแบบการกลั่นแกล้งในที่ทำงานของพนักงานในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ และโรงกลั่นน้ำมันในจังหวัดระยอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีจำนวน 6 คู่ และคู่ที่มีค่าความสัมพันธ์สูงสุด ได้แก่ ด้านการกลั่นแกล้งทางวาจา กับ ด้านการกลั่นแกล้งทางสังคม ในส่วนข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ 1) ส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัยและเป็นมิตร โดยเน้นการพัฒนาทักษะการจัดการตนเองของพนักงาน เช่น การฝึกความมั่นคงทางอารมณ์ การรับมือกับคำพูดไม่เหมาะสม ฝึกทักษะการสื่อสารอย่างมีสติ

ไม่ตอบโต้ด้วยความโกรธหรืออารมณ์ 2) ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และปลูกฝังจริยธรรมในการทำงาน สร้างความตระหนักรู้ถึงความหลากหลายของบุคลิกภาพ โดยตระหนักว่าแต่ละคนมีพื้นฐานและบุคลิกภาพต่างกัน ดังนั้น ทุกคนควรให้ความเคารพความแตกต่าง และหลีกเลี่ยงการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความไม่สบายใจแก่ผู้อื่น แม้จะเป็นไปโดยความไม่ตั้งใจก็ตาม และ 3) สถานประกอบการควรมีการกำหนดนโยบายป้องกันและแก้ไขปัญหาการกลั่นแกล้งอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดแนวทางปฏิบัติในการสื่อสารที่เหมาะสม การกำหนดลงโทษแก่ผู้กระทำผิด จัดตั้งระบบร้องเรียนที่ปลอดภัยและโปร่งใส มีขั้นตอนการสอบสวนที่ยุติธรรม เป็นต้น สำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการกลั่นแกล้งในที่ทำงานในการทำวิจัยครั้งต่อไป เช่น ลักษณะสายงาน รูปแบบองค์กร และวัฒนธรรมองค์กร เป็นต้น และ 2) ควรมีการศึกษาถึงแนวทางวิธีการรับมือการกลั่นแกล้งในที่ทำงาน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

เจษฎา นกน้อย. (2562). การกลั่นแกล้งในที่ทำงาน: ผลกระทบและวิธีการรับมือ. วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 17(2), 263-273.

เทียน เทียมศักดิ์. (2568). แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2568-2570: อุตสาหกรรมโรงกลั่นน้ำมัน. เรียกใช้เมื่อ 15 สิงหาคม 2568 จาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/energy-utilities/refinery/io/industry-outlook-refinery-2025-2027

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2567). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. นนทบุรี: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.

พศวีร์ อินทะโร. (2567). การบริหารกิจการนักเรียนเพื่อป้องกันปัญหาพฤติกรรมการกลั่นแกล้งของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพรเขต 1. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(3), 85-98.

พิชชาภา บุญณสะ. (2563). ผลกระทบของการกลั่นแกล้งในที่ทำงานต่อผลปฏิบัติงาน ผ่านพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิริยะ กิมาลี. (2562). การศึกษาสาเหตุและผลกระทบเชิงลึกของการตกเป็นเหยื่อการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ในที่ทำงาน. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภัททชฎา คำพวง. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตอบโต้จากการถูกรังแกบนพื้นที่ไซเบอร์ของวัยรุ่นในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

รัตนา ตฤษณารังสี. (2568). การต่อต้านและการคุ้มครองบุคคลจากการถูกกลั่นแกล้งในสังคม. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 8(2), 345-355.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. เรียกใช้เมื่อ 15 ธันวาคม 2568 จาก https://dictionary.orst.go.th/.

สำนักงานแรงงานจังหวัดระยอง. (2567). รายงานสถานการณ์และดัชนีชี้วัดภาวะแรงงานจังหวัดระยอง. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/NvDFY

สุขพิชัย คานาชัง. (2566). Workplace Bullying “การบูลลี่ในที่ทำงาน คือ ภัยร้ายบั่นทอนวัฒนธรรมองค์กร”. เรียกใช้เมื่อ 4 พฤศจิกายน 2568 จาก https://shorturl.asia/jxfqe

สุเมยี ฤทธิ์นำศุข. (2562). การกลั่นแกล้งในที่ทำงานของไทย: ประเภทและวิธีการแก้ไข. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

JobsDB by SEEK. (2567). Jobsdb by SEEK ชี้ งานหนัก สาเหตุหลักทำพนักงานเครียดจนลาออก แนะกลยุทธ์ด้านสุขภาพจิต ช่วยรักษาพนักงาน ให้ภักดีกับองค์กร. เรียกใช้เมื่อ 1 พฤษภาคม 2568 จาก https://th.jobsdb.com/th/about/news/article/hcb-report-2024

Asghar, S. & Zulfiqar, N. (2026). Workplace bullying and turnover intention among industrial employees: job burnout as a mediator. International Journal of Organizational Analysis, 34(1), 127-142.

Ishak, M. S. et al. (2023). Global Research Trends in School Bullying: A Bibliometric Analysis. Journal of Educational and Social Research, 13(1), 91-105.

Malinowska-Cieślik, M. et al. (2023). Similarities and Differences between Psychosocial Determinants of Bullying and Cyberbullying Perpetration among Polish Adolescents. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(2). https://doi.org/10.3390/ijerph20021358.

Ngamchaiyaphum, M. C. P. (2020). Bullying in Buddhism Perspective. Journal of Thammawat, 1(2), 31-43.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)*

A STRATEGIC MANAGEMENT MODEL FOR DEVELOPING SCHOOL EXCELLENCE AT SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY PRASARNMIT DEMONSTRATION SCHOOL (ELEMENTARY DIVISION)

สมเกียรติ วรรณเฉลิม*, ชลวิทย์ เจียรจิตต์, ภูมิ มูลศิลป์
Somkiat Wonchalerm*, Cholvit Jearajit, Poom Moolsilpa
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Somkiat061108@gmail.com
*Tel: 086-512-8902

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) และ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน การวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความเป็นเลิศของสถานศึกษา โดยสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัย และสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน รวมทั้งศึกษาสภาพปัจจุบัน ความต้องการและความคาดหวังจากบุคลากร 10 คน ผู้ปกครอง จำนวน 10 คน นักเรียนจำนวน 10 คน และศิษย์เก่า จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน ซึ่งใช้วิธีคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงโดยใช้แบบสนทนากึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัยระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ จำนวน 9 คน และตรวจสอบยืนยันรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน แบบสนทนากลุ่มและแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ คุณภาพการบริหาร การดำเนินงานเป็นระบบ องค์กรยั่งยืน และผู้เรียนที่มีคุณภาพ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยี การบริหารแบบมีส่วนร่วม การใช้ข้อมูลสารสนเทศ และการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นใช้หลักการ “SMARTL MODEL” ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการแบบองค์รวม การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน การใช้เหตุผล การทำงานเป็นทีม และผู้เรียนคุณภาพสูง โดยผลการประเมินรูปแบบ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า มีความเหมาะสมระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.57) และสอดคล้องในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.63) สามารถนำไปใช้พัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศได้

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์, ความเป็นเลิศของสถานศึกษา, โรงเรียนสาธิต

* Received 5 July 2026; Revised 4 August 2026; Accepted 17 August 2026

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the organizational excellence of Srinakharinwirot University Prasarnmit Demonstration School (Elementary), and 2) To develop a strategic management model to steer the school toward excellence. The research was divided into two phases. Phase 1 focused on studying the foundational data of educational institution excellence by synthesizing relevant documents and research, followed by a focus group discussion with 10 experts. Additionally, the current states, needs, and expectations were examined through purposive sampling of 40 key informants, comprising 10 personnel, 10 parents, 10 students, and 10 alumni, using semi-structured interview guidelines. The data were analyzed using inductive analysis. Phase 2 involved the development of the strategic management model by 9 experts and the validation of the model by a panel of 15 experts. The research instruments included focus group discussions and questionnaires. Data were analyzed using mean, standard deviation, and content analysis. The research findings revealed that 1) The school's excellence consists of four components: administrative quality, systematic operation, sustainable organizational development, and quality student outcomes. Stakeholders placed significant emphasis on technology integration, participatory management, data-driven systems, and learning innovation development. 2) The developed model, utilizing the principles of the "SMARTL MODEL," comprises six components: systematic operation, holistic management, sustainable organizational development, rationalization, teamwork, and high-quality learners. The core implementation stages include environmental analysis, strategy formulation, strategy implementation, and strategic evaluation. The expert evaluation indicated that the model possesses a high level of appropriateness (MEAN = 4.46, S.D. = 0.57) and a high level of consistency (MEAN = 4.45, S.D. = 0.63), demonstrating its viability for developing educational institutions toward excellence.

Keywords: Strategic Management Model, School Excellence, Demonstration School

บทนำ

การพัฒนาคนถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นทุนที่มีคุณค่าและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว ระบบการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างเหมาะสม โดยการจัดการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งในยุคปัจจุบัน การพัฒนาศักยภาพมนุษย์จำเป็นต้องมุ่งเน้นการสร้าง

ความลุ่มลึกทั้งในด้านสติปัญญา พฤติกรรม และจิตวิญญาณ เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถเผชิญหน้ากับความคลุมเครือของโลกยุคใหม่ได้อย่างเท่าทัน (ศุภชัย พรหมสมบัติ, 2568) การศึกษาเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ส่งผลให้สถานศึกษาต้องปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้ การบริหารองค์กร และการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นในอนาคต สอดคล้องกับสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลวิทย์ เจียรจิตต์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศาสตร์และศิลป์ของกลยุทธ์ในการใช้สื่อเพื่อจัดการภาวะวิกฤตทางสังคมไทย (ชลวิทย์ เจียรจิตต์, 2567) ระบุว่า สถานศึกษาในยุคแห่งการพลิกผัน (Disruption) ไม่สามารถใช้วิธีการบริหารจัดการแบบดั้งเดิมได้ แต่ต้องเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและพร้อมปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจึงมิได้มุ่งเพียงการดำเนินงานให้เป็นไปตามภารกิจเท่านั้น แต่ต้องมุ่งพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ เพื่อสร้างคุณภาพ มาตรฐาน และความสามารถในการแข่งขันทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ปกครอง ชุมชน และสังคมโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งดำเนินการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีมาตรฐานระดับชาติและระดับสากล อีกทั้งยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนไทยยุคใหม่ที่มีคุณภาพ มีทักษะแห่งอนาคต และสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก ประกอบกับทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับสถาบันการศึกษาให้เป็นพื้นที่สร้างนวัตกรรม (พงษ์ศักดิ์ ศิริโสภณา, 2567) จึงส่งผลให้สถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถวางแผน กำหนดทิศทาง และขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ปัจจุบันการบริหารเชิงกลยุทธ์ได้กลายเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารองค์กรสมัยใหม่ โดยเฉพาะในองค์กรทางการศึกษา ซึ่งต้องเผชิญกับการแข่งขันด้านคุณภาพการศึกษาอย่างเข้มข้น ทั้งจากโรงเรียนสาธิต โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนนานาชาติ ผู้ปกครองในยุคปัจจุบันมีความคาดหวังต่อสถานศึกษาสูงขึ้น ไม่เพียงคาดหวังผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีเท่านั้น แต่ยังคาดหวังให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มีความสามารถด้านภาษา เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ คุณธรรม และทักษะชีวิตที่เหมาะสมกับโลกอนาคต ซึ่งสอดรับกับแนวคิดกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษาที่ชี้ว่า ผู้นำสถานศึกษาต้องใช้กลยุทธ์เชิงรุกเพื่อตอบสนองต่อพลวัตทางเทคโนโลยีและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียน (Brooks, T. R. & Adams, S. L., 2024) ส่งผลให้สถานศึกษาต้องเร่งพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความได้เปรียบในการแข่งขันทางการศึกษา (Fullan, M., 2014); (Hargreaves, A. & Fullan, M., 2012)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) เป็นสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในฐานะโรงเรียนสาธิตในสังกัดมหาวิทยาลัย ซึ่งมีพันธกิจทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และการเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู โรงเรียนจึงไม่ได้มีบทบาทเพียงการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่เป็นต้นแบบด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษาให้แก่สังคมอีกด้วย (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2566)

นอกจากนี้ บริบทการแข่งขันทางการศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบัน ยังส่งผลให้โรงเรียนสาธิตต้องเผชิญกับแรงกดดันด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความคาดหวังของผู้ปกครองที่ต้องการให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีทักษะภาษาอังกฤษและเทคโนโลยี มีคุณลักษณะและสมรรถนะที่พร้อมต่อการศึกษาต่อและการดำรงชีวิตในอนาคต บทบาทความเป็นผู้นำและการเป็นต้นแบบนี้ จำเป็นต้องอาศัยการคิดเชิงกลยุทธ์ที่ลุ่มลึกและการขับเคลื่อนวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศในทุกมิติ (Carter, D. M., 2025) ดังนั้น หากโรงเรียนขาดรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทขององค์กร อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียนในระยะยาว (Davies, B., 2006)

จากข้อมูลเชิงประจักษ์ในรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาในรอบปีการศึกษาที่ผ่านมา แม้โรงเรียนจะมีจุดเด่นด้านการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน แต่กลับพบข้อจำกัดเชิงยุทธศาสตร์ที่กลายเป็นความจำเป็นเร่งด่วน ที่ต้องได้รับการพัฒนาใน 3 มิติหลัก ได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องเชิงกลยุทธ์ของโครงการภายใน: การบริหารจัดการโครงการและกิจกรรมส่วนใหญ่ยังขาดการเชื่อมโยงเชิงระบบและขาดเครื่องมือในการติดตามประเมินผลลัพธ์ที่สะท้อนกลับไปสู่วิสัยทัศน์ในระยะยาว ภาวะขาดการจัดการความรู้: ขาดระบบการถอดบทเรียนและการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม ทำให้กระบวนการพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้และการวิจัยในชั้นเรียนยังคงกระจัดกระจายและขึ้นอยู่กับศักยภาพรายบุคคล ช่องว่างด้านข้อมูลความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: โรงเรียนยังขาดฐานข้อมูลความต้องการและความคาดหวัง จากกลุ่มผู้ปกครอง นักเรียน และศิษย์เก่าในยุคใหม่ ความจำเป็นเหล่านี้หากปล่อยให้เนิ่นช้าโดยไม่มีรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่ออกแบบมาเพื่อบริบทเฉพาะของตนเอง ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อขีดความสามารถในการรักษาความเป็นผู้นำทางการศึกษา ท่ามกลางสภาวะการแข่งขันที่เข้มข้นของโรงเรียนนานาชาติและโรงเรียนเอกชนในปัจจุบัน เนื่องจากการละเลยข้อจำกัดเชิงระบบและการไม่นำข้อมูลเชิงลึกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาใช้วางแผนกลยุทธ์ จะทำให้องค์กรสูญเสียความสามารถในการปรับตัวเชิงนวัตกรรม (Martinez, L. A. & Zhao, Y., 2024) ด้วยเหตุผลและความจำเป็นเร่งด่วนดังกล่าว จึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการและเสริมสร้างความเป็นต้นแบบทางการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน สาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้การรับรองจริยธรรมเลขที่ SWUEC682650 และเลือกใช้แบบแผนการวิจัยและพัฒนา (R&D) ควบคู่กับวิธีวิทยาการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ในลักษณะแบบแผนเชิงสำรวจนำ (Exploratory Sequential Design) เป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1. ขั้นตอนที่ 1 การสนทนากลุ่มในการยืนยัน นิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของการบริหาร เชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1.1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนสังกัด อว. อปท. สพฐ และเอกชนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน 10 คน

ผู้วิจัยกำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ตรงในมิติต่าง ๆ โดยมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1.1.1 เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาที่ดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

1.1.2 เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่เคยได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติในระดับชาติด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาหรือการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

1.1.3 เป็นผู้บริหารที่มาจากต้นสังกัดที่มีความหลากหลายทางบริบทเพื่อสะท้อนมุมมองเชิงกลยุทธ์รอบด้าน ได้แก่

1.2 วิธีดำเนินการ

1.2.1 สังเคราะห์เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้การบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1.2.2 สร้างแบบสนทนากลุ่มและตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยนำนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้การบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแบบสนทนาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องโดยปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

1.2.3 ทำหนังสือขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒส่งไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตให้ผู้วิจัยสนทนากลุ่ม

1.2.4 ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ โดยนำเสนอผลการศึกษา นิยามและองค์ประกอบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากเอกสารวิชาการต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความเห็นต่อนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) เป็นการยืนยันผลการสังเคราะห์เอกสารวิชาการที่ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ไว้

1.2.5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย

1.2.6 ผู้วิจัยสรุปประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1.3 เครื่องมือที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสนทนากึ่งโครงสร้าง โดยนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์และตีความ จัดกลุ่มและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยในประเด็นนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของการบริหารเชิงกลยุทธ์ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2. ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการและความคาดหวัง การบริหารจัดการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล บุคลากร ผู้ปกครอง นักเรียนและศิษย์เก่า โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จำนวนกลุ่มละ 10 คน

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูล จำนวน 4 กลุ่มหลัก กลุ่มละ 10 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกสะท้อนความต้องการหน้างานจริง โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้:

2.1.1 กลุ่มบุคลากรของโรงเรียน คัดเลือกจากผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน เจ้าหน้าที่ และพนักงานที่ปฏิบัติงานในปัจจุบัน โดยมีเกณฑ์ร่วม คือ ดำรงตำแหน่งในโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี

2.1.2 กลุ่มผู้ปกครอง คัดเลือกจากผู้ปกครองของนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีบทบาทหรือส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนไม่น้อยกว่า 2 ปีการศึกษา

2.1.3 กลุ่มนักเรียน คัดเลือกจากนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีพฤติกรรมดี และมีความสามารถในการสื่อสาร สะท้อนความต้องการด้านการเรียนรู้และการใช้ชีวิตในโรงเรียนได้อย่างชัดเจน

2.1.4 กลุ่มศิษย์เก่า คัดเลือกจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว มีความผูกพันและรับรู้พัฒนาการของโรงเรียน สามารถสะท้อนภาพผลผลิตของโรงเรียนในโลกภายนอกได้อย่างเป็นกลาง

2.2 วิธีดำเนินการ

2.2.1 สร้างแบบสนทนากลุ่มและตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผ่านการตรวจสอบคุณภาพแบบสนทนาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องโดยปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.2.2 ทำหนังสือขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่งไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตให้ผู้วิจัยสนทนากลุ่ม

2.2.3 ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัยและสรุปประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

2.3 เครื่องมือที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสนทนากลุ่มโครงสร้าง โดยนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการ วิเคราะห์เอกสาร

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์และตีความ จัดกลุ่มและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยประเด็นความคาดหวังและสภาพปัจจุบันของการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1. ขั้นตอนที่ 1 การยกร่างรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

1.1 ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนสาธิตโดยตรง โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้:

1.1.1 อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในฐานะผู้บริหารสูงสุดระดับนโยบายของมหาวิทยาลัยต้นสังกัด เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของร่างรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์กับทิศทางและแผนยุทธศาสตร์ภาพใหญ่ของมหาวิทยาลัย

1.1.2 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 8 คน คัดเลือกจากผู้บริหารในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวางแผนกลยุทธ์และการจัดการสถานศึกษาที่เป็นเลิศจาก 4 สังกัดหลักเพื่อร่วมวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโครงสร้างร่างโมเดล

1.2 ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จาก การวิจัยในระยะที่ 1 มาออกแบบเป็นร่างรูปแบบการบริหารเชิง กลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2. ขั้นตอนที่ 2 ยืนยันรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2.1 ผู้ให้ข้อมูล ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนสังกัด อว. อปท. สพฐ. และเอกชน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน 15 คน

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มใหม่หรือกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิระดับสูง เพื่อทำการตรวจสอบและประเมินค่าความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบฯ โดยมีหลักเกณฑ์คุณสมบัติ ดังนี้:

2.1.1 เป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหรือภายในที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา หรือการบริหารเชิงกลยุทธ์ หรือการประกันคุณภาพการศึกษา

2.1.2 มีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป หรือเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิทยฐานะเชี่ยวชาญขึ้นไป

2.1.3 ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาในสังกัด อว., สพฐ., อปท. หรือเอกชน ที่เคยได้รับรางวัลระดับชาติ และไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาร่างรูปแบบในขั้นตอนก่อนหน้า เพื่อความเป็นกลางในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบขอบเขต

2.2 วิธีดำเนินการ

2.2.1 สร้างแบบสอบถามและตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องโดยปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.2.2 ทำหนังสือขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒส่งไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล

2.2.3 ดำเนินการจัดการสำรวจกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจและสรุปประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

2.3 เครื่องมือที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์นิยามความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากเอกสารงานวิจัยและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

นิยามความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากเอกสารงานวิจัย	นิยามความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากผู้ทรงคุณวุฒิ	สรุปนิยามความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)
สถานะที่สถานศึกษามีคุณภาพเป็นเลิศในการบริหารจัดการเชิงวิชาการในระดับสากล มีบุคลากรมืออาชีพ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเป็นระบบ ภายใต้ค่านิยมร่วมที่มุ่งขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยฐานการวิจัย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงและมีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรมในระดับยอดเยี่ยม	สถานศึกษาที่มีสถานะในทางปฏิบัติจะขึ้นอยู่กับการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีการวัดผลและประเมินผลที่ชัดเจน รวมถึง การปรับปรุงและพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง สิ่งสำคัญ คือ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วมและมุ่งมั่นที่จะสร้างผลลัพธ์ที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษา	สถานะของสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศเชิงวิชาการระดับสากล ดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง บนฐานการวิจัย การมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลลัพธ์ผู้เรียนสู่คุณภาพสูงและการสร้างนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

จากตารางที่ 1 พบว่า ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) หมายถึง สถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศเชิงวิชาการระดับสากล ดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง บนฐานการวิจัย การมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลลัพธ์ผู้เรียนสู่คุณภาพสูงและการสร้างนวัตกรรมอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

ตารางที่ 2 การสังเคราะห์องค์ประกอบที่ 1 คุณภาพการบริหารของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

แหล่งข้อมูล	รายละเอียดองค์ประกอบ
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย	องค์ประกอบที่ 1: คุณภาพการบริหาร โดยผู้บริหารและระบบบริหารมีสมรรถนะสูง สามารถกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ และยกระดับมาตรฐานทางวิชาการให้เทียบเคียงสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ	องค์ประกอบที่ 1: คุณภาพการบริหาร หมายถึง คุณภาพด้านวิชาการที่เป็นแก่นหลักของการศึกษา ด้านบุคลากรที่เป็นทรัพยากรมนุษย์สำคัญ ด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่แสดงการเปิดระบบองค์กรการกำหนดให้มี “คุณภาพสูงสุด” ในทุกด้าน แสดงถึงการมุ่งสู่ความเป็นเลิศอย่างแท้จริงซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการบูรณาการทุกมิติเข้าด้วยกัน
สรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)	องค์ประกอบที่ 1: คุณภาพการบริหาร หมายถึง แบบบูรณาการทุกมิติของความเป็นเลิศอย่างต่อเนื่อง

จากตารางที่ 2 พบว่า ข้อสรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ด้านคุณภาพการบริหารที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการและการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง แบบบูรณาการทุกมิติของความเป็นเลิศอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 3 การสังเคราะห์องค์ประกอบที่ 2 การบริหารอย่างเป็นระบบของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

แหล่งข้อมูล	รายละเอียดองค์ประกอบ
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย	องค์ประกอบที่ 2: การบริหารอย่างเป็นระบบที่มุ่งเน้นกระบวนการบริหารจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจน มีการวางแผน ปฏิบัติ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ	องค์ประกอบที่ 2: การบริหารอย่างเป็นระบบ หมายถึง ใช้กระบวนการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐานสากลของการบริหารคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วยการวางแผนที่รอบคอบ การปฏิบัติตามแผน การติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ การประเมินผลอย่างเป็นระบบ และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การทำงานแบบวงจรนี้จะทำให้องค์กรมีการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)	องค์ประกอบที่ 2: การบริหารอย่างเป็นระบบ หมายถึง การใช้กระบวนการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) มาประยุกต์ใช้บริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ

จากตารางที่ 3 พบว่า ข้อสรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ด้านองค์กรที่ยั่งยืนที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการและการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาระบบ และการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถคงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือ บุคลากร

ตารางที่ 4 การสังเคราะห์องค์ประกอบที่ 3 การพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืนของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

แหล่งข้อมูล	รายละเอียดองค์ประกอบ
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย	องค์ประกอบที่ 3: การพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืนโดยเน้นการใช้ข้อมูลและงานวิจัยเป็นฐาน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ	องค์ประกอบที่ 3: การพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้หมายถึงเพียงการบรรลุเป้าหมายในระยะสั้น แต่รวมถึงการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการพัฒนาในระยะยาว การส่งต่อความสำเร็จสู่อนาคต เป็นแนวคิดที่สำคัญ ซึ่งต้อทอยการสร้างวัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาระบบ และการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถคงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือบุคลากร
สรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)	องค์ประกอบที่ 3: องค์กรที่ยั่งยืน หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาระบบและการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถคงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือบุคลากร

จากตารางที่ 4 พบว่า ข้อสรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ด้านองค์กรที่ยั่งยืนที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการและการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาระบบ และการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถคงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือบุคลากร

ตารางที่ 5 การสังเคราะห์องค์ประกอบที่ 4 ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

แหล่งข้อมูล	รายละเอียดองค์ประกอบ
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย	องค์ประกอบที่ 4: ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ สะท้อนความสำเร็จของการจัดการศึกษา ทั้งด้านความรู้ ทักษะ สมรรถนะ และความสามารถในการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม
องค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ	องค์ประกอบที่ 4: ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ หมายถึง ให้ผู้เรียนมีผลลัพธ์ด้านคุณภาพการเรียนรู้ในระดับยอดเยี่ยม” ทักษะศตวรรษที่ 21 ที่กำหนดไว้ครอบคลุมทั้งความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) คุณลักษณะ (Attributes) และความสามารถในการดำรงชีวิต (Life Skills) การเน้นความสามารถในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 แสดงให้เห็นการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
สรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)	องค์ประกอบที่ 4: ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ให้แก่นักเรียนเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

จากตารางที่ 5 พบว่า ข้อสรุปองค์ประกอบความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ด้านผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการและการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ให้แก่นักเรียนเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศเชิงวิชาการระดับสากล ดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง บนฐานการวิจัย การมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลลัพธ์ผู้เรียน สู่คุณภาพสูงและการสร้างนวัตกรรมอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบและผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้พฤติกรรมบ่งชี้ในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 คุณภาพการบริหาร หมายถึง แบบบูรณาการทุกมิติของความเป็นเลิศอย่างต่อเนื่อง

- ด้านการบริหารวิชาการ หลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและความต้องการของผู้เรียน โดยประเมินผลฐานสมรรถนะ
- ด้านการบริหารบุคลากร บริหารงานบุคคลด้วยความสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ
- ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างปลอดภัย
- ด้านความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน

องค์ประกอบที่ 2 ดำเนินการเป็นระบบ หมายถึง การใช้กระบวนการ PDCA (Plan-Do-Check-Act) มาประยุกต์ใช้บริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ

- การวางแผน มีแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนครอบคลุมเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรมตามขั้นตอนสากลอย่างต่อเนื่อง
- การปฏิบัติ ใช้เทคโนโลยีช่วยในการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบ
- การติดตาม มีระบบการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- การประเมินผลประเมินผลการดำเนินงานแบบ 360 องศา เปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดและวิเคราะห์สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลว
- การปรับปรุง นำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 3 องค์กรที่ยั่งยืน หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาระบบ และการถ่ายทอดความรู้ที่สามารถคงอยู่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือบุคลากร

- รากฐานที่แข็งแกร่ง พัฒนาบุคลากรและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งเอื้อต่อการเรียนรู้
- ความต่อเนื่องจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- เรียนรู้และปรับตัวส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนา

องค์ประกอบที่ 4 ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ให้แก่นักเรียนเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

- ด้านความรู้ ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานที่สำคัญตามมาตรฐานการศึกษาสากล
- ด้านทักษะ มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีร่วมกับทักษะในศตวรรษที่ 21

- ด้านคุณลักษณะ เป็นคนดี พัฒนาตนเองและเคารพในความแตกต่าง

- ด้านความสามารถในการดำรงชีวิตสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

โดยมีผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการและความคาดหวัง การบริหารจัดการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

- ในด้านคุณภาพการบริหาร พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับการจัดหาเทคโนโลยีเพื่อรองรับการเรียนรู้ยุคใหม่ การสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วม และการขยายการเรียนรู้นอกห้องเรียน

- ในด้านการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบความต้องการให้มีระบบสะท้อนความคิดเห็น ระบบติดตามศิษย์เก่า และระบบรายงานผลแบบ Real-time

- ในด้านองค์กรที่ยั่งยืน พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการให้โรงเรียนส่งเสริม Authentic Learning การคิดเชิงวิพากษ์ การเรียนรู้แบบ Hybrid และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

- ในด้านผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของผู้เรียนควบคู่กับคุณภาพทางวิชาการ โดยเฉพาะการปรับสมดุลภาระงาน การพัฒนาคุณธรรมผ่านประสบการณ์จริง และการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเลิศของโรงเรียน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) มีองค์ประกอบ ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2.2 หลักการของรูปแบบฯ เป็นการนำหลักการ SMARTL MODEL

2.2.1 หลักการของรูปแบบฯ มิติการดำเนินการอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาโรงเรียนสาธิตมศว ประสานมิตร (ฝ่ายจากประถม) สู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย

- การกำหนดวิสัยทัศน์และแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนสอดคล้องกับบริบท

- ใช้วงจรคุณภาพ PDCA เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน

- การประเมินผลแบบรอบด้านที่สะท้อนข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.2.2 หลักการของรูปแบบฯ มิติการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) สู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย

- บริหารแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทั้งด้านวิชาการ บุคลากร สิ่งแวดล้อม และความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสำคัญ อย่างเป็นระบบ

- นำเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบข้อมูลมาใช้ในการบริหารและตัดสินใจเชิงนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

- จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างปลอดภัยและทันสมัย

- การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

- การยึดหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้

2.2.3 หลักการของรูปแบบฯ มิติการพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืนของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ประกอบด้วย

- พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นฐานสำคัญ โดยส่งเสริมให้บุคลากรมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

- สร้างระบบจัดการความรู้ (KM) และการจัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOPs) เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง

- การสนับสนุนการวิจัยในงานประจำ (R2R) และการวิจัยในชั้นเรียน รวมถึงการสร้างนวัตกรรม

- พัฒนาองค์กรด้วยการบริหารเชิงข้อมูล (Data-driven Management)

2.2.4 หลักการของรูปแบบฯ มิติการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

- การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะและการเรียนรู้เชิงรุก

- ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและแนะแนวที่มีประสิทธิภาพ

- การส่งเสริมความเป็นสากล ทักษะภาษา การสื่อสาร และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการเคารพในความแตกต่าง

2.2.5 การใช้เหตุผล ส่งเสริมการดำเนินงานของบุคลากรในทุกระดับและทุกขั้นตอนกิจกรรมให้เป็นไปบนพื้นฐานของข้อมูลและข้อเท็จจริง รวมทั้งการวิเคราะห์เชิงเหตุผลอย่างรอบคอบ

2.2.6 การทำงานเป็นทีม สร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมในทุกระดับและทุกขั้นตอนกิจกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพระหว่างครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน

2.3 กระบวนการดำเนินการบริหารเชิงกลยุทธ์

2.3.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

- ศึกษานโยบายการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

- วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของโรงเรียนโดยใช้ SWOT Analysis

กิจกรรมในขั้นตอนนี้สะท้อนหลักการของรูปแบบด้านการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ การมีส่วนร่วม และการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย เพื่อสร้างพื้นฐานการบริหารที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน

2.3.2 การกำหนดกลยุทธ์มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

- กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และค่านิยมร่วมของโรงเรียน

- กำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์เชิงรับ กลยุทธ์เชิงพัฒนา กลยุทธ์เชิงฟื้นฟู

- จัดทำแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการโดยใช้วงจรคุณภาพ PDCA

- กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPIs) และค่าเป้าหมายในทุกมิติของการพัฒนา

- วางแผนพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะและการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

- กำหนดแนวทางการพัฒนาครูและบุคลากรผ่าน PLC การนิเทศภายใน และการวิจัยในชั้นเรียน

- วางระบบการจัดการความรู้ (KM) และมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOPs)

- วางแผนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบข้อมูลเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการ

- กำหนดแนวทางสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานภายนอก

- วางแนวทางส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความเป็นสากล และทักษะชีวิตของผู้เรียน

กิจกรรมในขั้นตอนนี้สะท้อนหลักการของรูปแบบด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน การบริหารเชิงข้อมูล และการมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงตามมาตรฐานสากล

2.3.3 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

- แต่งตั้งคณะกรรมการและกำหนดบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานอย่างชัดเจน

- ดำเนินโครงการตามแผนที่วางไว้ในขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์

กิจกรรมในขั้นตอนนี้สะท้อนหลักการของรูปแบบด้านการบริหารจัดการแบบองค์รวม การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การทำงานเป็นทีม และการมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพอย่างรอบด้าน

2.3.4 การประเมินผลกลยุทธ์ มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

- ติดตามผลการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

- ประเมินผลการดำเนินงานแบบ 360 องศาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

- วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สมรรถนะ และคุณลักษณะของผู้เรียน

- ประเมินประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการพัฒนาบุคลากร

- ประเมินความพึงพอใจของผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือ

- จัดทำรายงานผลการดำเนินงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเผยแพร่ต่อสาธารณะ

- ประชุมสะท้อนผล (Reflection) และสรุปบทเรียนร่วมกันของบุคลากรในองค์กร

- นำผลการประเมินมาปรับปรุงแผนกลยุทธ์ กระบวนการดำเนินงาน และนวัตกรรมการบริหาร

- พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและยกระดับมาตรฐานสู่ระดับสากล

- ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.4 การวัดและการประเมินผล กรอบแนวคิดการประเมินเชิงระบบและหลักการบริหารแบบ PDCA ควบคู่กับหลักการสำคัญของโรงเรียนมีการติดตามระดับความสำเร็จของยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ และเพื่อประเมินผลลัพธ์ต่อคุณภาพผู้เรียน ครู และระบบบริหาร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายและเชิงบริหารและนำผลไปใช้ปรับปรุงกลยุทธ์และยกระดับโรงเรียนสู่มาตรฐานสากล โดยมี

2.5 เงื่อนไขของการใช้

รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

2.5.1. โรงเรียนต้องดำเนินการขั้นเตรียมการ เพื่อสร้างความเข้าใจ และเพื่อพัฒนาทักษะการเป็น Facilitator และ Note Taker ของทีมที่เข้าร่วมทดลองก่อนเริ่มกระบวนการ

2.5.2. โรงเรียนสามารถปรับโครงสร้างของทีมและกระบวนการดำเนินงานได้ตามบริบทของ โรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

ส่วนผลยืนยันรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพและยืนยันคุณภาพ ซึ่งมีผลการประเมิน ดังนี้

ผลการประเมินความสอดคล้องของรูปแบบฯ ภาพรวมรูปแบบมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.45 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.63) สะท้อนให้เห็นว่าองค์ประกอบ กระบวนการ และแนวทางการดำเนินงานของรูปแบบมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันค่อนข้างสูง เนื่องจากค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ

ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบฯ ภาพรวมรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.46 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.57) แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ทั้งในด้านโครงสร้าง กระบวนการดำเนินงาน และแนวทางการบริหารจัดการ

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาและกรอบแนวคิดดังกล่าว สามารถสังเคราะห์การอภิปรายผลภาพรวมได้ว่า ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ในยุคปัจจุบัน เกิดจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการเชิงระบบ (PDCA) แบบดั้งเดิม สู่การเป็นองค์กรที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและการตอบสนองแบบฉับพลัน โดยมุ่งผสานนวัตกรรมเทคโนโลยีเข้ากับพื้นที่การเรียนรู้ยุคใหม่ที่เอื้อต่อการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้ความท้าทายสำคัญจากความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชี้ว่า “อัตลักษณ์ความเป็นเลิศระดับสากลที่ยั่งยืน” ต้องไม่ใช่เพียงการมุ่งเน้นความเข้มข้นทางวิชาการและทักษะแห่งอนาคตเท่านั้น แต่ต้องควบคู่ไปกับการปรับสมดุลภาระงานเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความสุขของผู้เรียน ผ่านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ OECD (Learning Compass 2030)

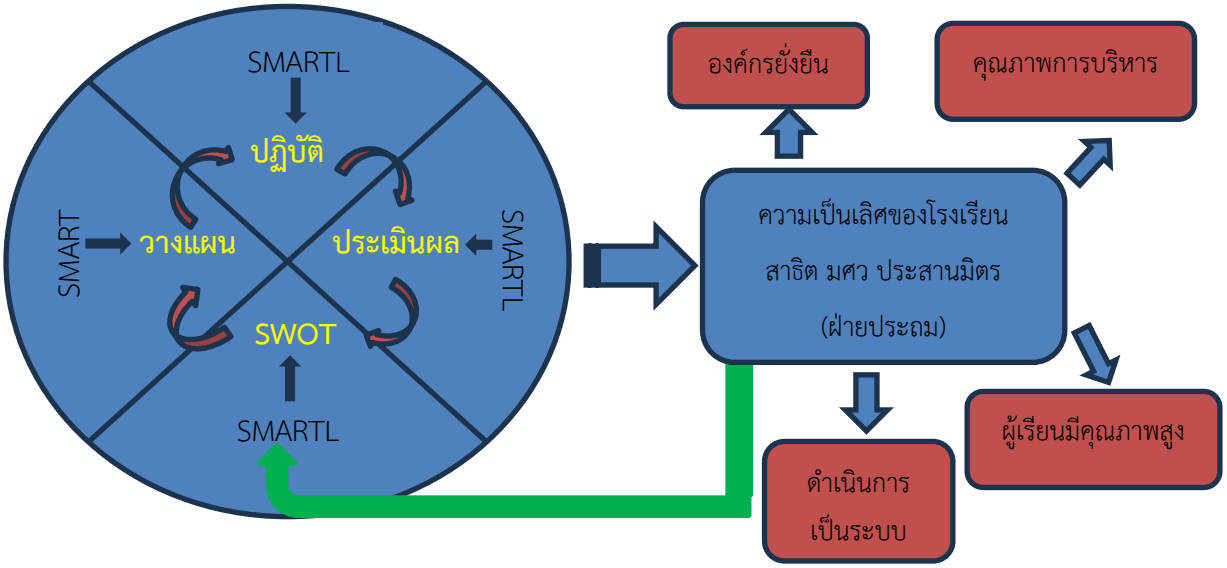
ที่มุ่งเน้นว่า ความเป็นเลิศระดับสากลของสถานศึกษาในอนาคตต้องให้ความสำคัญกับสุขภาวะของผู้เรียนควบคู่ไปกับสมรรถนะทางวิชาการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดดั้งเดิมที่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้น ระบบการบริหารจัดการที่เน้นข้อมูลแบบ Real-time Feedback Loop ยังสอดคล้องกับเกณฑ์คุณภาพแห่งชาติเพื่อความเป็นเลิศ (EdPEx) ในหมวดการจัดการความรู้และการวิเคราะห์องค์กร ที่ระบุว่าความยั่งยืนและความยืดหยุ่นของสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยระบบสารสนเทศที่ตอบสนองอย่างรวดเร็วและการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ตามแนวคิดภาคีสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนของ Epstein, J. ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องนวัตกรรมในการศึกษาสมัยใหม่ (Epstein, J., 2018)

2. การพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสมและความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวพัฒนาขึ้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การสังเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความคาดหวังตามกระบวนการวิจัย จึงมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ผลการวิจัยด้านองค์ประกอบ พบว่า รูปแบบ ประกอบด้วย หลักการสำคัญ ได้แก่ คุณภาพการบริหาร การบริหารอย่างเป็นระบบ การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่มีคุณภาพ การใช้เหตุผล และการทำงานเป็นทีม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีที่ว่าการบริหารสู่ความเป็นเลิศต้องอาศัยการกำหนดวิสัยทัศน์และการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ควบคู่การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และการทำงานร่วมกันของบุคลากรในองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์ของ Bryson, J. M. ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการวางแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับองค์การภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหากำไร ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพองค์กรอย่างต่อเนื่อง (Bryson, J. M., 2018) โดยใช้วงจรคุณภาพ PDCA ตามแนวคิดของ Deming, W. E. ที่ศึกษาวิจัยเรื่องก้าวพ้นวิกฤตองค์กร (Deming, W. E., 1986) ที่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล การทำงานร่วมกัน และการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ Likert, R. ที่ศึกษาเรื่ององค์การมนุษย์: การบริหารจัดการและคุณค่าขององค์การ (Likert, R., 1967) นอกจากนี้ กระบวนการวิจัยที่นำข้อมูลสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาพัฒนาเป็นร่างรูปแบบ ก่อนประเมินความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ส่งผลให้ได้องค์ประกอบที่สะท้อนบริบทจริง ครอบคลุมมิติการบริหาร ระบบงาน บุคลากร และคุณภาพผู้เรียน ทั้งนี้ องค์ประกอบด้านคุณภาพการบริหารช่วยให้กำหนดทิศทางเป้าหมายได้ชัดเจน ด้านการบริหารอย่างเป็นระบบช่วยให้ดำเนินงานต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่ด้านการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนสะท้อนถึงการส่งเสริมบุคลากร การสร้างนวัตกรรม และการจัดการความรู้ สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ Senge, P. M. ที่ศึกษาเรื่อง ศิลปะและปฏิบัติการขององค์กรแห่งการเรียนรู้ (Senge, P. M., 2006) สำหรับด้านการใช้เหตุผล มีบทบาทสำคัญต่อการวิเคราะห์ข้อมูลการตัดสินใจ และการใช้สารสนเทศประกอบการวางแผนเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ส่วนด้านการทำงานเป็นทีม เป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมและชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC)

อย่างไรก็ตาม แม้ผลการประเมินองค์ประกอบโดยรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่พบว่า บางด้าน เช่น การใช้เทคโนโลยี การดำเนินงาน PLC การสนับสนุนวิจัย R2R และระบบติดตามประเมินผล ควรได้รับการติดตามและปรับปรุง เนื่องจากข้อจำกัดด้านภาระงาน ความพร้อมของบุคลากร และทรัพยากร การนำรูปแบบไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทั้งด้านนโยบาย การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และระบบบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

SMARTL MODEL เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ยกระดับแนวคิด PDCA และการบริหารเชิงกลยุทธ์แบบเดิมสู่ระบบพลวัตที่ขับเคลื่อนด้วยคนและวัฒนธรรมองค์กรอย่างแท้จริง โดยแบบจำลองนี้ได้หลอมรวม กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ 4 ขั้นตอนเข้ากับ องค์ประกอบหลักการ 6 ด้านของ SMARTL ทำให้ทุกขั้นตอนการดำเนินงานถูกขับเคลื่อนด้วย SMARTL นอกจากนี้ โมเดลดังกล่าวยังเปลี่ยนเป้าหมายจากการรักษามาตรฐานการทำงานแบบเดิมไปสู่การสร้าง “ความเป็นเลิศรอบด้านอย่างยั่งยืน” ที่เน้นผลลัพธ์ผู้เรียนคุณภาพสูง ภายใต้เงื่อนไขความสำเร็จที่ตอบโจทย์ยุคดิจิทัล พร้อมทั้งมีวงจรข้อมูลย้อนกลับที่คอยสะท้อนผลและปรับปรุงส่งผลให้ SMARTL MODEL เป็นเครื่องมือบริหารสถานศึกษาที่มีความยืดหยุ่นสูงและเหมาะสมกับบริบทการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาในปัจจุบัน



ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลงานวิจัยประเด็นความเป็นเลิศของโรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) หมายถึง สถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศเชิงวิชาการระดับสากล ดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง บนฐานการวิจัย การมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลลัพธ์ผู้เรียนสู่คุณภาพสูงและการสร้างนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

มีองค์ประกอบ ดังนี้ คุณภาพการบริหาร ดำเนินการเป็นระบบ องค์กรที่ยั่งยืนและผู้เรียนที่มีคุณภาพและผลสรุปงานวิจัยประเด็นรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ รูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นมีหลักการของรูปแบบฯ ภายใต้ SMARTL MODEL ได้แก่ การดำเนินการอย่างเป็นระบบ การบริหารจัดการแบบองค์รวม การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน การใช้เหตุผล การทำงานเป็นทีม และผู้เรียนมีคุณภาพสูง อีกทั้งบทความวิจัยนี้ยังมีข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบฯ ไปใช้ คือ ควรมีการวางแผนเตรียมความพร้อมของบุคลากรสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมและข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยมองว่าควรนำรูปแบบนี้ไปต่อยอดทดลองใช้ในสถานศึกษาที่มีบริบทแตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2567). การบริหารสถานศึกษาในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลและนวัตกรรมทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พงษ์ศักดิ์ ศิริโสภณา. (2567). การพัฒนาระบบบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นเลิศ. วารสารบริหารการศึกษาและนวัตกรรมการเรียนรู้, 4(1), 45-60.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2566). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศุภชัย พรหมสมบัติ. (2568). กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทุนทางปัญญาในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

Brooks, T. R. & Adams, S. L. (2024). Strategic educational leadership in an era of rapid technological disruption. Educational Management Administration & Leadership, 52(3), 511–528.

Bryson, J. M. (2018). Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement. (5th ed.). America: John Wiley & Sons.

Carter, D. M. (2025). Driving organizational excellence: Strategic models for laboratory and demonstration schools. New York: Routledge.

Davies, B. (2006). Leading the strategically focused school: Success and sustainability. London: Paul Chapman Publishing.

Deming, W. E. (1986). Out of the crisis. Cambridge: The MIT Press.

Epstein, J. (2018). Innovation in modern education. Journal of Educational Studies, 45(2), 112-125.

Fullan, M. (2014). The principal: Three keys to maximizing impact. San Francisco: Jossey-Bass.

Hargreaves, A. & Fullan, M. (2012). Professional capital: Transforming teaching in every school. New York: Teachers College Press.

Likert, R. (1967). The human organization: Its management and values. New York: McGraw-Hill.

Martinez, L. A. & Zhao, Y. (2024). Stakeholder-centric strategic planning: Bridging the gap between institutional vision and community expectations. International Journal of Educational Development, 106, 103021. https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2024.103021.

Senge, P. M. (2006). The fifth discipline: The art & practice of the learning organization. New York: Doubleday.

บทความวิจัย

การพัฒนานิติวิธีของผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว ในการใช้มาตรการแทนการพิพากษาตามมาตรา 132: แนวทางนิติประสาทวิทยาสู่การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย (ศึกษาวิเคราะห์คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568)*

DEVELOPING THE JURIDICAL METHOD OF JUVENILE AND FAMILY COURT JUDGES IN APPLYING DIVERSIONARY MEASURES UNDER SECTION 132: A NEUROLAW APPROACH TO OBJECTIVE DIAGNOSIS (A CASE STUDY OF SUPREME COURT DECISION NO. 1688/2568)

ศุภกร ชมศิริ
Supakorn Chomsiri
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปทุมธานี ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: supakorn@vru.ac.th
*Tel: 089-577-0957

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553 ข้อบังคับประธานศาลฎีกาฯ พ.ศ. 2556 และนิติวิธีในคำพิพากษาฎีกาที่ 1688/2568 2) เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างเหตุแห่งการกระทำความผิดที่ศาลฎีกาวินิจฉัยกับมาตรการที่ศาลกำหนด ภายใต้ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริค อีริคสัน และทักษะสมองส่วนบริหาร (Executive Function: EF) และ 3) เสนอแนะ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” ตามแนวทางการวินิจฉัยเชิงภาววิสัย ผลการศึกษาพบว่า 1) กรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรา 132 วางอยู่บนปรัชญา 4 ประการ (Welfare Model, Parens Patriae, Restorative Justice และ Diversion Principle) แต่ยังขาดตัวชี้วัดของพัฒนาการแต่ละช่วงวัยและหลักพัฒนาการตามลำดับขั้น (Epigenetic Principle) ศาลฎีกาวางหลักว่า “สถานที่อื่น” ตามมาตรา 132 วรรคสอง ไม่รวมถึงศูนย์ฝึกและอบรม สอดคล้องกับหลักการเบี่ยงเบนคดี 2) การวินิจฉัยเหตุแห่งการกระทำความผิดของจำเลยว่าทำเพราะอยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ เป็นการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยทางศีลธรรม มิใช่เชิงภาววิสัยทางวิทยาศาสตร์ อีกทั้งมาตรการที่กำหนด (รายงานตัว ห้ามยาเสพติด และสุรา) มิได้แก้ไขเหตุที่ศาลระบุเอง และ 3) ผู้วิจัยเสนอ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” ที่บูรณาการทฤษฎีของอีริค อีริคสัน และ EF เป็นเครื่องมือวินิจฉัยเชิงภาววิสัย เปิดสาขา Neurolaw ในศาลเยาวชนไทย โดยเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่

* Received 18 June 2026; Revised 6 July 2026; Accepted 14 August 2026

การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย เทียบเคียงกับการวินิจฉัยโรคของแพทย์ที่สอดคล้องกับพยาธิสภาพ เพื่อให้มาตรการแก้เหตุได้ถูกต้องบนฐานหลักฐานเชิงประจักษ์ ตามหลักการ “การวินิจฉัยที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้อง”
คำสำคัญ: นิติประสาทวิทยา, ทักษะสมองส่วนบริหาร, การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย, มาตรการแทนการพิพากษา, กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

Abstract

This research article has three objectives: 1) To examine the legal conceptual framework of diversionary measures under Section 132 of the Juvenile and Family Court and Procedure Act, B.E. 2553 (2010), the Supreme Court President’s Regulation B.E. 2556 (2013), and the juridical method in Supreme Court Decision No. 1688/2568; 2) To analyze the proportionality between the cause of the offense diagnosed by the Supreme Court and the measures imposed, under Erik Erikson’s Psychosocial Development Theory and Executive Function (EF); 3) To propose a “ Developmentally Informed Juridical Method” grounded in the Objective Diagnostic Approach. The study found: 1) The legal conceptual framework of Section 132 rests on four philosophies (Welfare Model, Parens Patriae, Restorative Justice, and Diversion Principle) but lacks developmental-stage indicators and the epigenetic principle; the Supreme Court held that “other places” under Section 132, paragraph two, did not include training centres, aligning with the diversion principle. 2) The diagnosis that the defendant acted out of curiosity and ignorance about sex constituted a subjective-moralistic, not objective-scientific, diagnosis, and the imposed measures (reporting, prohibitions on narcotics and alcohol) failed to address the cause the court itself identified. and 3) The author proposes a “Developmentally Informed Juridical Method” integrating Erikson’s theory and EF as objective diagnostic instruments, opening Neurolaw in Thai juvenile courts-by shifting the paradigm toward objective diagnosis analogous to a physician’s medical diagnosis based on pathology, enabling measures to correctly address the cause on empirical grounds, in accordance with “a correct diagnosis leads to a correct treatment.”
Keywords: Neurolaw, Executive Function, Objective Diagnosis, Pre-judgment Diversionary Measures, Juvenile Justice

บทนำ

เนื่องจากวุฒิภาวะ การตัดสินใจ และประสบการณ์ของเด็กและเยาวชนยังไม่ทัดเทียมผู้ใหญ่ เกือบทุกประเทศในโลกจึงแยกกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั่วไป เพื่อมุ่งฟื้นฟูให้กลับคืนสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคม ตามหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ข้อ 3 และข้อ 40 (United Nations, 1989) ที่ผูกพันรัฐภาคี

ให้คำนึงถึงพัฒนาการ ศักดิ์ศรี และศักยภาพในการคืนสู่สังคมของเด็กและเยาวชน (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2019); (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights, 2023) เมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 185 ประกอบพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553 มาตรา 115 และ 119 สามารถสรุปประเด็นวินิจฉัยในคดีอาญาเด็กและเยาวชนได้ 4 กลุ่ม คือ 1) ความรับผิดทางอาญา 2) การคุ้มครองสิทธิเด็กในกระบวนพิจารณา 3) การกำหนดโทษ วิธีการ และมาตรการเบี่ยงเบนคดี และ 4) การประเมินตัวเด็ก สภาพครอบครัว สิ่งแวดล้อม และสาเหตุแห่งการกระทำความผิด (จรัญ ภักดีธนากุล, 2566); (พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, 2553) บทความนี้มุ่งศึกษาประเด็นที่ 3 และ 4 โดยเฉพาะมาตรการเบี่ยงเบนคดีตามมาตรา 132 ที่ให้อำนาจศาลภายหลังสืบพยานเสร็จสิ้นแต่ก่อนพิพากษา ใช้ดุลพินิจกำหนดมาตรการแทนการพิพากษา ประกอบข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการกำหนดมาตรการแทนการพิพากษาคดี พ.ศ. 2556 (ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการกำหนดมาตรการแทนการพิพากษาคดี พ.ศ. 2556, 2556) อย่างไรก็ดี การใช้ดุลพินิจดังกล่าวอาศัยเพียงนิติวิธี 2 ประการ คือ การตีความตัวบทและบรรทัดฐานจากคำพิพากษาศาลฎีกา แต่ยังไม่ได้หยิบยกมิติเกี่ยวกับ “ตัวเด็กและเยาวชน” การนำจิตใจและสมองที่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมมาพินิจพิจารณาอย่างเป็นระบบ อันเป็นช่องว่างเชิงนิติวิธีที่บทความนี้มุ่งเสนอทางออก

องค์ความรู้ด้านจิตวิทยาและประสาทวิทยาที่สามารถเติมเต็มช่องว่างของนิติวิธีดังกล่าวมี 2 ชุดหลัก คือ 1) ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคม (Psychosocial Development) ของอีริค อีริคสัน ซึ่งอธิบายว่าวัยรุ่นอายุ 12 - 18 ปี อยู่ในช่วงวิกฤตอัตลักษณ์ (Identity vs. Role Confusion) หากไม่ผ่านภารกิจพัฒนาการจะนำไปสู่อัตลักษณ์เชิงลบ (Negative Identity) อันเป็นเหตุของพฤติกรรมเสี่ยงและการกระทำความผิด (Erikson, E. H., 1968); (Erikson, E. H., 1982) และ 2) ทักษะสมองส่วนบริหาร (Executive Function: EF) ประกอบด้วย Inhibitory Control, Working Memory และ Cognitive Flexibility (Diamond, A., 2012); (Diamond, A., 2013) ซึ่งงานวิจัยประสาทวิทยา โดยเฉพาะแบบจำลองระบบคู่ (Steinberg, L., 2008) ยืนยันว่าสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนอายุประมาณ 25 ปี ขณะที่สมองส่วนอยาก (Limbic System) พัฒนาเต็มที่ตั้งแต่อายุ 15 - 16 ปี ทำให้เยาวชนมีแนวโน้มพฤติกรรมเสี่ยงและตอบสนองสิ่งเร้าทางอารมณ์มากกว่าปกติ (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2562); (van Haeringen, S. L. et al., 2026) ทฤษฎีทั้งสองเปิดทางสู่การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย (Objective Diagnosis) ที่ตรวจวัดได้ด้วยเครื่องมือ เช่น Marcia's Identity Status Interview (Marcia, J. E., 1966) BRIEF, MU.EF (นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล, 2562) อันเป็นรากฐานของสาขา “นิติประสาทวิทยา” (Neurolaw) ที่บทความนี้เสนอให้นำมาเปิดในศาลเยาวชนและครอบครัวไทย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568 เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนปัญหาเชิงนิติวิธีดังกล่าวอย่างชัดเจน จำเลยซึ่งเป็นเยาวชนชายกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศต่อเด็กตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 277, 283 ทวิ และ 317 (ประมวลกฎหมายอาญา, 2499) ศาลฎีกาวินิจฉัยวางหลักว่า “สถานที่อื่น” ตามมาตรา 132 วรรคสอง มิได้หมายความรวมถึงศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เพราะขัดเจตนารมณ์ของหลักการเบี่ยงเบนคดี และให้ปรับใช้มาตรา 132 วรรคแรก โดยมอบตัวจำเลยให้ตาและยาย พร้อมเงื่อนไขรายงานตัว กิจกรรมบำบัด 2 กิจกรรม ครอบครัวสัมพันธ์

และห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติดและสุราเป็นเวลา 1 ปี (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568, 2568) คำพิพากษานี้มีจุดเด่นในการตีความตัวบทอย่างเคร่งครัดสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักการเบี่ยงเบนคดี แต่เมื่อวิเคราะห์ผ่านมุมมองของทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมและ EF กลับพบช่องว่างอย่างมีนัยสำคัญใน 2 ระดับ ระดับแรก คือ การวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” ศาลระบุเหตุว่า “ความอยากลองและความโง่เขลาในเรื่องเพศ” ซึ่งเป็นการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยทางศีลธรรม มิใช่เชิงภาววิสัยทางวิทยาศาสตร์ ในขณะที่หากวิเคราะห์ผ่านกรอบจิตสังคมพัฒนาการพฤติกรรมดังกล่าว คือ การสำรวจอัตลักษณ์ทางเพศ (Exploration of Sexual Identity) ที่ยังไม่บรรลุภารกิจพัฒนาการและผ่านกรอบ EF คือ ความพร่องของ Inhibitory Control และ Working Memory ในการต้านทานสิ่งยั่วยุที่กระตุ้นโดย Limbic System ระดับที่สอง คือ มาตรการที่ศาลกำหนดมิได้ตอบสนองต่อเหตุที่ศาลเองระบุไว้ ไม่มีการให้ความรู้ทางเพศและความยินยอม (Sex & Consent Education) ไม่มีการฝึกพัฒนา EF เพื่อเสริมการควบคุมตนเอง และไม่มีการบำบัดที่มุ่งพัฒนาอัตลักษณ์ทางเพศที่เหมาะสม สะท้อนการขาดหลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับมาตรการ (Cause-measure Proportionality) ที่สำคัญ ปัญหานี้มิใช่ข้อจำกัดด้านพยานหลักฐาน เพราะศาลใช้อำนาจตามมาตรา 132 ภายหลังการสืบพยานเสร็จสิ้น มีข้อเท็จจริงครบถ้วน แต่เป็นข้อจำกัดเชิงนิติวิธี (Juridical Method Limitation) ที่ขาดเครื่องมือในการแปลงข้อเท็จจริงเป็นการวินิจฉัยเชิงวิทยาศาสตร์

ปัญหาการวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” ในคดีเยาวชนจึงมีความลึกซึ้งเกินกว่าจะใช้นิติวิธีที่อาศัยเพียงการตีความตัวบทและบรรทัดฐานจากคำพิพากษาที่วางหลักเกณฑ์การวินิจฉัยว่า “โง่เขลาในเรื่องเพศ” ซึ่งเป็นการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยที่อ้างอิงมาตรฐานทางศีลธรรมที่ศาลให้คุณค่าเอง ไม่ใช่การวินิจฉัยเชิงภาววิสัยที่อ้างอิงเครื่องมือซึ่งพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ได้ (สมภาร พรมทา, 2561); (Scott, E. S. & Steinberg, L., 2008) ผู้วิจัยจึงเสนอว่าศาลควรเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของนิติวิธีจากการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยไปสู่ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” (Developmentally Informed Juridical Method) อันบูรณาการทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริคสันและ EF เข้ากับการวินิจฉัยทางกฎหมายซึ่งสอดคล้องกับทิศทางสากลที่กำลังบูรณาการประสาทวิทยาเข้ากับกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน (van Haeringen, S. L. et al., 2026) เทียบเคียงได้กับการที่แพทย์ใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ในการวินิจฉัยโรคจากพยาธิสภาพ เพื่อให้มาตรการแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนสอดคล้องกับเหตุแห่งการกระทำผิดที่วินิจฉัยได้อย่างถูกต้องตามหลัก “การวินิจฉัยที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้อง”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรการแทนการพิพากษาคดีตามมาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการกำหนดมาตรการแทนการพิพากษา พ.ศ. 2556 และนิติวิธีของศาลในคำพิพากษาฎีกาที่ 1688/2568

2. เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่าง “เหตุแห่งการกระทำความผิดที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัย” กับ “มาตรการที่ศาลกำหนด” ภายใต้กรอบทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริค อีริคสัน และทักษะสมองส่วนบริหาร (Executive Function: EF)

3. เสนอแนะ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” ตามแนวทางการวินิจฉัยเชิงภาววิสัยเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของสาขา “นิติประสาทวิทยา” (Neurolaw) ในศาลเยาวชนและครอบครัวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) บูรณาการการวิเคราะห์คำพิพากษา (Case Analysis) การวิเคราะห์เชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) โดยใช้คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568 เป็นกรณีศึกษาหลัก

ประชากรในการวิจัย คือ เอกสารทางกฎหมายและทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการและประสาทวิทยาที่เกี่ยวข้อง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เอกสาร 4 กลุ่ม คือ กฎหมายและข้อบังคับของไทย คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568 เอกสารระหว่างประเทศ และทฤษฎีกับงานวิจัยทางวิชาการ

คัดเลือกด้วยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นการวิจัย ความเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และความน่าเชื่อถือทางวิชาการ

เครื่องมือในการวิเคราะห์ คือ กรอบ “ความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับการกำหนดมาตรการ” (Cause-measure Proportionality Analysis Framework) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการบูรณาการหลักการเบี่ยงเบนคดี ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคม และแนวคิดทักษะสมองส่วนบริหาร กรอบดังกล่าวประเมินความได้สัดส่วน 3 มิติ ได้แก่ มิติที่หนึ่ง การจับคู่ระหว่าง “เหตุของการกระทำผิด” ที่วินิจฉัยกับ “มาตรการที่กำหนด” ว่ามาตรการตอบเหตุนั้นโดยตรงหรือไม่ มิติที่สอง ความเหมาะสมของมาตรการกับขั้นพัฒนาการของเยาวชน (Developmental Fit) มิติที่สาม ความสามารถในการตรวจสอบและประเมินผล (Measurability) ของมาตรการ

ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ด้วยการอ้างอิงเอกสารที่ผ่าน peer review (Content Validity) และการสามเส้าทางทฤษฎี (Theoretical Triangulation) ระหว่างมุมมองนิติศาสตร์ จิตวิทยาพัฒนาการ และประสาทวิทยาศาสตร์การรู้คิด

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการจากแหล่งทางการ ได้แก่ เว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ราชกิจจานุเบกษา ระบบสืบค้นคำพิพากษาของศาลยุติธรรม สำนักประธานศาลฎีกา เว็บไซต์ OHCHR และฐานข้อมูลวิชาการสากล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดำเนินการสามขั้นตอน คือ การวิเคราะห์เชิงพรรณนาของกรอบความคิดทางกฎหมายและข้อเท็จจริงในคดี การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของนิติวิธีโดยใช้กรอบการแยกแยะระหว่างวิธีพิจารณาทางกฎหมายเชิงอัตวิสัยและเชิงภาววิสัย ภายใต้การเปรียบเทียบกับการวินิจฉัยทางการแพทย์ และการวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์เพื่อพัฒนากรอบ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” พร้อมข้อเสนอชุดมาตรการทางเลือกและข้อเสนอเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย

1. กรอบความคิดทางกฎหมายว่าด้วยมาตรการแทนการพิพากษาและคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568

กรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรการแทนการพิพากษาคดีเด็กและเยาวชนของไทย วางอยู่บนปรัชญา 4 ประการ ประการแรก แนวคิด Welfare Model ที่ระบบยุติธรรมเด็กต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและพัฒนาการของเด็ก

ยิ่งกว่าการลงโทษ ประการที่สอง หลัก Parens Patriae ที่รัฐทำหน้าที่เสมือนผู้ปกครองในการคุ้มครองเด็กที่ยังไม่อยู่ในวิสัยที่จะดูแลตนเองได้ ประการที่สาม แนวคิด Restorative Justice ที่มุ่งฟื้นฟูเด็กให้กลับคืนสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคม และประการที่สี่ หลักการเบี่ยงเบนคดี (Diversion Principle) ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และกฎอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็ก (The Beijing Rules) ที่ส่งเสริมการเบี่ยงเบนเด็กออกจากกระบวนการพิจารณาพิพากษาแบบปกติให้ได้มากที่สุด ปรัชญาทั้งสี่นี้ส่งผ่านสู่ตัวบทกฎหมายไทยใน 2 จุดสำคัญ คือ มาตรา 119 ที่กำหนดเป้าหมายของวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนว่ามุ่ง “การฝึกอบรม สั่งสอน และสงเคราะห์” ให้เด็กกลับตัวเป็น “พลเมืองดียิ่งกว่าการลงโทษ” และ มาตรา 132 ที่กำหนดเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น คือ การใช้มาตรการแทนการพิพากษา

1.1 มาตรา 132 แห่งพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ พ.ศ. 2553

มาตรา 132 เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจศาลใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดี (การเบี่ยงเบนคดี) แม้ในกรณีที่กระบวนสืบพยานเสร็จสิ้นแล้ว หากศาลเห็นว่าตามพฤติการณ์แห่งคดียังไม่สมควรจะมีคำพิพากษา หรือบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลซึ่งจำเลยอาศัยอยู่ด้วยร้องขอ ศาลอาจมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยชั่วคราว มอบตัวจำเลยให้บุคคลดังกล่าว พร้อมกำหนดเงื่อนไขในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เช่น การรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ การเข้ารับคำปรึกษาแนะนำ การเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดหรือกิจกรรมทางเลือก ภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินกว่าจำเลยอายุครบยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ บทบัญญัตินี้แบ่งออกเป็น 2 วรรคที่มีลักษณะของมาตรการในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนแตกต่างกัน วรรคหนึ่งเป็นมาตรการแบบไม่จำกัดอิสรภาพใช้ในกรณีที่เด็กและเยาวชนมีบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วยความดูแลเอาใจใส่ (Authoritative Parenting) หรือบุคคลดังกล่าวพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการอบรมและเลี้ยงดู (Communication) อันเป็นรูปแบบการเบี่ยงเบนคดีโดยอาศัยครอบครัวเป็นฐาน (Family-based Diversion) ที่กฎหมายให้ความสำคัญกับครอบครัวและชุมชนในการฟื้นฟู ส่วนวรรคสองเป็นมาตรการแบบจำกัดอิสรภาพใช้เมื่อเด็กไม่มีบุคคลดูแลใกล้ชิด (Uninvolved Parenting Style) หรือมีความจำเป็นที่ทำให้การส่งไปอยู่ในสถานพินิจ “สถานที่อื่น” จะเป็นประโยชน์แก่เด็กยิ่งกว่าตามหลักวิธีทางที่น้อยที่สุดที่จะทำให้บรรลุผล

ลักษณะสำคัญของมาตรา 132 คือ เป็นเครื่องมือ Pre-judgment Diversion ที่ศาลใช้แม้หลังจากการสืบพยานเสร็จสิ้นแล้ว เพื่อเปิดทางให้คดียุติได้โดยไม่ต้องมีคำพิพากษา ผ่านการทำงานคู่กับมาตรา 133 ซึ่งกำหนดว่า เมื่อจำเลยปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนดตามมาตรา 132 ครบถ้วนภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดแล้ว ให้ศาลสั่งยุติคดีโดยไม่ต้องมีคำพิพากษาเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลย และให้ถือว่าสิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ แต่หากจำเลยผิดเงื่อนไข ก็ให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาต่อไป ลักษณะของมาตรา 132 จึงแตกต่างจากการลงโทษหรือการใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนตามคำพิพากษา ที่เป็นมาตรการสำหรับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนหลังจากศาลมีคำพิพากษา (Post-judgment) ลักษณะที่แตกต่างกันนี้เองเป็นประเด็นสำคัญที่ศาลฎีกาใช้เป็นเหตุผลหลักในการตีความเพื่อปรับใช้มาตรานี้ในคำพิพากษาที่ 1688/2568

แม้กฎหมายไทยจะวางเป้าหมายและเครื่องมือไว้ แต่กรอบความคิดทางกฎหมายปัจจุบันยังขาด 3 มิติที่จำเป็น 1) เป้าหมาย ที่มาตรา 119 กำหนด คือ “พลเมืองดี” ซึ่งเป็นแนวคิดกว้าง แต่ไม่มีตัวชี้วัดของพัฒนาการแต่ละช่วงวัย 2) เกณฑ์การประเมิน ที่มาตรา 119 ระบุ “บุคลิกลักษณะ สภาพร่างกาย และสภาพจิต”

เปิดประตูให้นำเครื่องมือประสาทจิตวิทยา (Executive Function และ Identity Status) มาประเมินได้ แต่กฎหมายไม่ระบุเครื่องมือเฉพาะ ทำให้ศาลใช้ดุลพินิจเชิงอัตวิสัย และ 3) หลักความเหมาะสมรายบุคคล ที่ระบุ “ให้เหมาะสมกับตัวเด็กและพฤติการณ์เฉพาะเรื่อง” สอดคล้องกับ “หลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับการกำหนดมาตรการ” (Cause-measure Proportionality) ที่บทความนี้เสนอ ช่องว่างทั้งสามนี้เป็นเหตุให้บทความเสนอบูรณาการกรอบของอีริคสันและ EF เข้าสู่นิติวิธีของศาลเยาวชนและครอบครัว

1.2 ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดี พ.ศ. 2556

ข้อบังคับนี้ออกตามมาตรา 7 และมาตรา 132 วรรคสาม แบ่งเป็น 3 หมวด (หมวด 1 หลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไข ข้อ 5 - 15, หมวด 2 วิธีการประเมินสภาพปัญหา ข้อ 16 - 18, หมวด 3 การเตรียมความพร้อมเพื่อมอบตัว ข้อ 19 - 20)

บทบัญญัติที่เป็นหัวใจสำคัญมี 3 ข้อ 1) ข้อ 5 กำหนดเงื่อนไข 4 ประการในการออกคำสั่ง คือ คดีเสร็จการพิจารณาแล้ว พฤติการณ์ไม่เป็นภัยร้ายแรงเกินสมควร เด็กมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ และอายุไม่เกิน 24 ปีบริบูรณ์ 2) ข้อ 9 ให้ศาล “กำหนดเงื่อนไขในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน” คำว่า “ตามสภาพปัญหา” คือ ฐานทางกฎหมายของหลักลักษณะเฉพาะรายบุคคล (Individualization) และหลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับการกำหนดมาตรการ (Cause-measure Proportionality) และ 3) ข้อ 17 หมวด 2 กำหนดให้การประเมินสภาพปัญหาต้อง “คำนึงถึงปัจจัยด้านร่างกาย สุขภาพจิต และครอบครัวของเด็ก รวมทั้งสังคม สิ่งแวดล้อม พฤติการณ์แห่งคดี สาเหตุแห่งการกระทำความผิด แนวโน้มการกระทำผิดซ้ำ และความจำเป็นในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายบุคคล” เปิดช่องให้บูรณาการความรู้ทางจิตวิทยาพัฒนาการและ EF เป็น “ความรู้ของศาลชำนาญพิเศษ” (Judicial Notice) ได้

1.3 ข้อเท็จจริงและคำวินิจฉัยในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568

ข้อเท็จจริงในคดี พนักงานอัยการฟ้องนาย ธ. เยาวชนชาย ในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 1(18), 91, 277, 283 ทวิ และ 317 อันเกี่ยวข้องกับการกระทำชำเราเด็กหญิง ณ. การพรากผู้เยาว์และการเผยแพร่ภาพ จำเลยให้การรับสารภาพ วางเงิน 40,000 บาทเยียวยาผู้เสียหาย และแถลงว่ากระทำไปเพราะ “ความอยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ” มิได้เผยแพร่ภาพของผู้เสียหาย ภูมิหลังครอบครัวจากรายงานสืบเสาะปรากฏว่า เดิมจำเลยพักกับปู่ย่าที่ไม่เข้มงวด เมื่อจบมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำเลยย้ายมาอยู่กับตายายที่เข้มงวดกว่ามาก ปัจจุบันศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1

ศาลชั้นต้นใช้ดุลพินิจใช้อำนาจตามมาตรา 132 และปรับใช้มาตรการตามวรรคสองส่งจำเลยไปฝึกอบรมที่ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 1 จังหวัดระยอง เป็นเวลา 1 ปีพร้อมเงื่อนไขให้ฝึกวิชาชีพอย่างน้อย 2 หลักสูตร ศาลอุทธรณ์ชำนาญพิเศษแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวพิพากษาแก้เป็นให้ส่งฝึกอบรมวิชาชีพที่ศูนย์ฝึกเป็นเวลา 6 เดือน เมื่อจำเลยฎีกา ศาลฎีกาแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวได้วินิจฉัยกลับให้ใช้มาตรา 132 วรรคหนึ่ง

เหตุผลของศาลฎีกา ประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ประเด็นแรกการตีความตามตัวบท ศาลฎีกาวางหลักว่า “สถานที่อื่น” ตามมาตรา 132 วรรคสอง มิได้หมายรวมถึงศูนย์ฝึกและอบรมเด็กหรือเยาวชนตามคำพิพากษาจึงไม่อาจส่งจำเลยที่อยู่ในระหว่างการใช้มาตรการแทนการพิพากษาคดีไปยังศูนย์ฝึกอบรมได้ เพราะขัดต่อเจตนารมณ์ของการใช้มาตรการแทนการพิพากษาที่มุ่งหมายเบี่ยงเบนเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนพิจารณาพิพากษาแบบปกติ

ให้ได้มากที่สุด ประเด็นที่สองเรื่องการกำหนดมาตรการตามวรรคหนึ่ง ศาลฎีกาให้น้ำหนักแก่ความพร้อมของตาและยายในฐานะผู้ปกครองที่เข้มงวดและให้ความสำคัญแก่การศึกษาของจำเลย คำรับสารภาพของจำเลยต่อศาลทั้งส่วนการกระทำความผิดและเหตุแห่งการกระทำความผิด การวางเงินเยียวยา และพฤติการณ์ที่จำเลยไม่ได้เผยแพร่ภาพของผู้เสียหาย ศาลจึงพิพากษาให้ปล่อยตัวชั่วคราวโดยมอบตัวให้ตาและยาย พร้อมเงื่อนไข 4 ข้อ 1) ให้จำเลยรายงานตัวเพื่อรับคำปรึกษาแนะนำที่ศูนย์ให้คำปรึกษาฯ ต่อนักจิตวิทยาหรือผู้ให้คำปรึกษาและ รายงานผลการศึกษาและกิจกรรมงานอดิเรก 2) ให้จำเลยเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดหรือกิจกรรมทางเลือกของศาลขั้นต้นอย่างน้อย 2 กิจกรรม 3) ให้จำเลยและผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ และให้ผู้ปกครองเข้ารับคำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กชายที่เข้าสู่วัยรุ่นและเข้มงวดในการติดตามพฤติกรรมและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของจำเลย และ 4) ห้ามจำเลยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดทุกประเภทและห้ามดื่มสุรา เป็นเวลา 1 ปี

2. กรอบทฤษฎีและวิธีวินิจฉัยทางกฎหมายเชิงภาววิสัย

2.1 ทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริค อีริคสัน

อีริค อีริคสัน เสนอทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคม (Psychosocial Development Theory) อันอธิบายพัฒนาการของมนุษย์ตลอดวงจรชีวิต (Life Cycle) บนพื้นฐาน “หลักพัฒนาการตามลำดับขั้น” (Epigenetic Principle) ที่ยืมแนวคิดจากชีววิทยาพัฒนาการ ความล้มเหลวในขั้นใดขั้นหนึ่งจะสะสมและส่งผลต่อบุคลิกภาพในระยะยาว ด้วยเหตุนี้การวินิจฉัยพฤติกรรมของเยาวชนต้องมองในมิติของ “วงจรชีวิตทั้งหมด” มิใช่เพียง “ภาพถ่ายของช่วงวัย” หนึ่ง

อีริคสันแบ่งวงจรชีวิตเป็น 8 ขั้น แต่ละขั้นมี “วิกฤตทางจิตสังคม” (Psychosocial Crisis) เฉพาะจากวัยทารก (Trust vs. Mistrust) ผ่านวัยรุ่น (Identity vs. Role Confusion) วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (Generativity vs. Stagnation) ถึงวัยสูงอายุ (Integrity vs. Despair) การผ่านวิกฤตแต่ละขั้นได้สำเร็จจะพัฒนา “คุณธรรม” (Virtue) เป็นรากฐานของบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ (Healthy Personality) ในขณะที่การล้มเหลวจะสะสมและขัดขวางพัฒนาการในขั้นถัดไป

จุดที่บทความนี้สนใจ คือ ขั้นที่ 5 Identity vs. Role Confusion ของวัยรุ่นอายุ 12 - 18 ปี หากผ่านวิกฤตนี้ได้สำเร็จ วัยรุ่นจะพัฒนาคุณธรรม “ความซื่อสัตย์ต่อตน” (Fidelity) ในทางกลับกัน หากล้มเหลวจะนำไปสู่ “การสับสนในบทบาทหน้าที่” (Role Confusion) หรือ “อัตลักษณ์เชิงลบ” (Negative Identity) ส่งผลต่อ “บุคลิกภาพที่ไม่สมบูรณ์” (Unhealthy Personality) ในระยะยาว เจมส์ มาร์เซีย พัฒนากรอบ Identity Status จำแนกสภาวะอัตลักษณ์เป็น 4 กลุ่มตามมิติ “การสำรวจ” (Exploration) และ “การยึดมั่น” (Commitment) ได้แก่ Identity Achievement, Foreclosure, Moratorium และ Diffusion ซึ่งเป็นเครื่องมือเชิงภาววิสัยที่สามารถใช้ในการวินิจฉัยอัตลักษณ์ของเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม

ปลายทางของพัฒนาการ คือ “บุคลิกภาพที่สมบูรณ์” (Healthy Personality) ที่ตกผลึกในขั้นที่ 7 (Generativity คือ การเป็นผู้ก่อกำเนิดที่จะดูแลคนรุ่นถัดไปในฐานะ “พลเมืองดี” ที่ผลิตคุณค่าให้ชุมชนและรัฐ) และขั้นที่ 8 (Integrity คือ ความรู้สึกซื่อตรง ภาคภูมิใจต่อชีวิตที่ผ่านมาว่าทำได้อย่างดีแล้ว) โดย Integrity ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่มี Generativity และ Generativity ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่มี Identity ที่มั่นคงในขั้นที่ 5 ด้วยเหตุข้างต้น “หลัก Epigenetic Principle” นี้จึงมีนัยสำคัญต่อนิติวิธีของศาลเยาวชน 3 ประการ คือ 1) การวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” ต้องคำนึงถึงพัฒนาการที่ผ่านมาในขั้น 1 - 4 มิใช่เฉพาะขั้นที่ 5 2) มาตรการต้องมีเป้าหมาย

ระยะยาวที่เปิดทางสู่ Generativity และ Integrity สอดคล้องกับเจตนารมณ์ “พลเมืองดี” ตามมาตรา 119 และ 3) การประเมินผลต้องมองในมิติ “ลำดับขั้นพัฒนาการ” มิใช่เพียงการลดพฤติกรรมเสี่ยงในระยะสั้น เมื่อพิจารณาในมุมนี้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568 ที่วินิจฉัยเหตุว่า “อยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ” สะท้อน “ภาพถ่าย” (Snapshot) ของพฤติกรรมในขั้นที่ 5 โดยมิได้พิจารณาผลกระทบต่อขั้นที่ 6 - 8

2.2 ทักษะสมองส่วนบริหาร (Executive Function)

ทักษะสมองส่วนบริหาร หมายถึง ความสามารถของสมองส่วนหน้า (Prefrontal Cortex) ในการกำกับ ควบคุมความคิด อารมณ์ และการกระทำให้ถึงเป้าหมายที่กำหนดเองภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ ความสามารถในการควบคุมตัวเองด้วยตนเอง (Inhibitory Control) ความจำใช้งาน (Working Memory) และ ความคิดยืดหยุ่น (Cognitive Flexibility)

แบบจำลองระบบคู่ (Dual-systems Model) ของสไตน์เบิร์ก ระบุว่า ระบบประมวลผลทางสังคมและอารมณ์ (Socio-emotional System) ของวัยรุ่นพัฒนาเร็วกว่าระบบควบคุมการรู้คิด (Cognitive Control System) เกิดเป็นช่องว่างแห่งพัฒนาการ (Maturity Gap) ในช่วงอายุ 12 - 17 ปี อธิบายว่าเหตุใดวัยรุ่นจึงแสวงหาความตื่นเต้นท้าทายที่มีความเสี่ยง แม้จะรู้ว่าผิด

ความบกพร่อง EF สัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมก้าวร้าว การตัดสินใจที่ผิดพลาด และการกระทำผิดซ้ำของเยาวชน อย่างไรก็ดี EF ฝึกฝนและพัฒนาได้ผ่านโปรแกรมเฉพาะทาง เช่น การเจริญสติบำบัด (Mindfulness-based Intervention) การบำบัดความคิดและพฤติกรรม (CBT) ที่ปรับเหมาะกับวัยรุ่น และการโค้ชเพื่อพัฒนาทักษะสมอง (EF Coaching) ดังนั้น มาตรการเบี่ยงเบนคดีที่บูรณาการโปรแกรมฝึก EF จึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอย่างยั่งยืน

เครื่องมือประเมิน EF ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล คือ Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF) สำหรับประเทศไทย สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล ได้พัฒนา MU.EF ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะเด็กและเยาวชนไทย ทั้งสองเครื่องมือผ่านการทดสอบคุณสมบัติทางจิตวิทยา (Psychometric Properties) และความเที่ยงตรง (Validity) จึงเป็นเครื่องมือตรวจวินิจฉัยเชิงภาววิสัย (Objective Diagnostic Instrument) ที่มีน้ำหนักทางวิชาการในกระบวนการชั้นศาลได้

2.3 วิธีการพิจารณาทางกฎหมายเชิงอัตวิสัยและวิธีการพิจารณาทางกฎหมายเชิงภาววิสัย

ในการวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” ของเด็กและเยาวชน ผู้พิพากษาสามารถประยุกต์วิธีการพิจารณาทางกฎหมายได้ 2 รูปแบบ รูปแบบแรก วิธีการเชิงอัตวิสัย (Subjective Juridical Method) ที่อาศัยประสบการณ์ส่วนบุคคล จิตสำนึกทางศีลธรรม และดุลยพินิจเชิงคุณค่า สะท้อนผ่านถ้อยคำในชีวิตประจำวัน เช่น “ความโง่เขลา” “ความหลงผิด” หรือ “การรู้เท่าไม่ถึงการณ์” แม้จะยืดหยุ่นในการตีความ แต่ผลลัพธ์มีความเป็นส่วนตัวสูง ยากต่อการตรวจสอบ และเสี่ยงต่ออคติ รูปแบบที่สอง วิธีการเชิงภาววิสัย (Objective Juridical Method) ที่อ้างอิงเครื่องมือและเกณฑ์การประเมินที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validation) เช่น การวิเคราะห์สถานะอัตลักษณ์ตาม Marcia's Identity Status การวัด EF ด้วย BRIEF หรือ MU.EF ตลอดจนการประเมินประสบการณ์เชิงลบในวัยเด็ก (Adverse Childhood Experiences: ACEs) ทำให้คำวินิจฉัยโปร่งใส ตรวจสอบและทำซ้ำได้ และลดอคติของผู้วินิจฉัยอย่างมีนัยสำคัญ

กรอบเทียบเคียงกับการวินิจฉัยทางการแพทย์ (Medical-diagnostic Analogy) ชี้ว่า การเวชปฏิบัติไม่อาจอาศัยข้อสรุปเชิงอัตวิสัย เช่น “ผู้ป่วยอ่อนแอ” แต่ต้องพึ่งพาเครื่องมือและเกณฑ์มาตรฐานสากลอย่าง ICD-11 หรือ DSM-5-TR เพราะการวินิจฉัยที่คลาดเคลื่อนย่อมนำไปสู่การรักษาที่ผิดพลาด (Wrong Diagnosis, Wrong Treatment) ในทำนองเดียวกัน การวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” ด้วยวิธีเชิงอัตวิสัยย่อมทำให้มาตรการบิดเบือนจากข้อเท็จจริง การเปลี่ยนผ่านสู่แนวทางเชิงภาววิสัยจึงเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Necessary Condition) เพื่อบรรลุเจตนารมณ์ของมาตรา 132 และข้อบังคับของประธานศาลฎีกาฯ พ.ศ. 2556 ที่กำหนดให้การออกแบบมาตรการต้องสอดคล้อง “ตามสภาพปัญหา” และจำเพาะเจาะจง “เป็นรายบุคคล”

ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีของอีริคสันและเกณฑ์การประเมิน EF จึงมีสถานะเป็น “เครื่องมือวินิจฉัยเชิงภาววิสัยทางวิทยาศาสตร์” (Objective Diagnostic Instruments) ที่ควรเป็นมาตรฐานในนิติวิธีของกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน เสมือนการใช้เกณฑ์ DSM-5-TR วินิจฉัยความวิกลจริตตามมาตรา 65 แห่งประมวลกฎหมายอาญาในคดีผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นแนวทางที่นักกฎหมายยอมรับมาอย่างยาวนาน โดยไม่กระทบต่อหลักความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษา

3. นิติวิธีเชิงพัฒนาการ (Developmentally Informed Juridical Method)

จากการวิเคราะห์ในส่วนที่ 1 และ 2 ผู้วิจัยจึงเสนอ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” (Developmentally Informed Juridical Method) เป็นโมเดล 6 ขั้นตอน อันเป็นแนวทางการวินิจฉัยและกำหนดมาตรการในคดีเยาวชนตามมาตรา 132 ที่บูรณาการศาสตร์ทางกฎหมายเข้ากับทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคมของอีริค อีริคสันและทักษะสมองส่วนบริหาร (Executive Function) เพื่อให้การวินิจฉัย “เหตุแห่งการกระทำความผิด” และการกำหนดมาตรการเป็นไปบนฐานหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ตรวจวัดได้ มิใช่บนการอนุมานเชิงศีลธรรมของศาล นิติวิธีเชิงพัฒนาการประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ 1) การวินิจฉัยเชิงภาววิสัยด้วยเครื่องมือ 3 มิติ ทฤษฎี Identity Status ของอีริคสัน - มาร์เซีย ทักษะสมองส่วนบริหาร (EF) และบริบทครอบครัว 2) หลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุที่วินิจฉัยกับมาตรการที่กำหนด (Cause-measure Proportionality) 3) มาตรการที่ตอบเหตุได้ตรงจุด (Targeted Measures) และ 4) วงจรการประเมินซ้ำและปรับเปลี่ยน (Adaptive Loop) ดังจะแสดงในภาพที่ 1 ในส่วนองค์ความรู้ใหม่

องค์ประกอบที่หนึ่งของนิติวิธีเชิงพัฒนาการ คือ การวินิจฉัยเชิงภาววิสัยที่อาศัยเครื่องมือ 3 มิติ ได้แก่ มิติแรก ทฤษฎี Identity Status ของอีริคสัน - มาร์เซีย ที่ใช้แบบสัมภาษณ์ Identity Status Interview จำแนกอัตลักษณ์ของเยาวชนเป็น 4 กลุ่ม (Identity Achievement, Foreclosure, Moratorium และ Diffusion) เพื่อระบุตำแหน่งของจำเลยในการพัฒนาอัตลักษณ์ มิติที่สอง ทักษะสมองส่วนบริหาร ที่ตรวจวัดได้ด้วยเครื่องมือมาตรฐาน เช่น BRIEF ในระดับสากล หรือ MU.EF ในประเทศไทย ซึ่งวัด Inhibitory Control, Working Memory และ Cognitive Flexibility ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ และ มิติที่สาม บริบทครอบครัว ที่รวมสภาพการเลี้ยงดู ความสัมพันธ์กับผู้ดูแลหลัก และการมีแบบอย่างที่ดี (Role Model) ในชีวิต งานวิจัยเชิงประจักษ์กับเยาวชน 52 คนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก พบว่า การมีแบบอย่างที่ดีเป็นปัจจัยเดียวที่สัมพันธ์กับสุขภาวะทางจิตของเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) สะท้อนความสำคัญของบริบทครอบครัวต่อพัฒนาการของอัตลักษณ์

องค์ประกอบที่สองและสาม คือ หลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับมาตรการ (Cause-measure Proportionality) และมาตรการที่ตอบเหตุได้ตรงจุด (Targeted Measures) เมื่อประยุกต์กับคำพิพากษาฎีกาที่ 1688/2568 เหตุ “อยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ” หากแปลเป็นการวินิจฉัยเชิงภาววิสัย สะท้อน 1) การสำรวจอัตลักษณ์ทางเพศ ในขั้น Identity vs. Role Confusion 2) ความพร่องของ Inhibitory Control ต่อสิ่งยั่วยุที่กระตุ้นโดย Limbic System 3) Working Memory ที่ไม่เพียงพอต่อการคิดวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ และ 4) บริบทครอบครัวที่ขาดผู้ใหญ่เพศชายเป็นแบบอย่างเชิงบวก มาตรการที่ตรงเหตุจึงต้องรวม การให้ความรู้ทางเพศและความยินยอม (Sex & Consent Education) ร่วมกับ CBT โปรแกรมฝึก EF (Mindfulness-based EF Training) โปรแกรมพี่เลี้ยง (Mentoring Program) และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว (Family Strengthening) แทนที่จะกำหนดเพียงการรายงานตัวและห้ามยาเสพติด/สุรา

องค์ประกอบที่สี่ คือ วงจรการประเมินซ้ำและปรับเปลี่ยน (Adaptive Loop) ที่มาตรการต้องประเมินผลด้วยเครื่องมือเดิมเป็นระยะ และปรับเปลี่ยนตามพัฒนาการที่เกิดขึ้นจริง เปลี่ยนกระบวนทัศน์จาก “นิติวิธีเชิงคงที่” (Static Juridical Method) ไปสู่ “นิติวิธีเชิงปรับตัว” (Adaptive Juridical Method) เปรียบเสมือนแพทย์ที่ปรับยาตามพยาธิสภาพที่เปลี่ยนแปลง ในระดับสากล นิติวิธีเชิงพัฒนาการนี้สอดคล้องกับทิศทางของนิติประสาทวิทยา (Neurolaw) ที่กำลังขยายตัวในศาลเยาวชนทั่วโลก งานวิจัยในต่างประเทศ พบว่า แม้ในระบบศาลที่ก้าวหน้า EF ยังเป็น “blind spot” สะท้อนว่าเป็นปัญหาสากล ในระดับประเทศ งานเชิงประจักษ์ในเยาวชนศูนย์ฝึกฯ บ้านกาญจนาภิเษก พบว่า กว่าร้อยละ 75 มีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองระดับปานกลางถึงน้อย และ “ขาดประสบการณ์ที่สำคัญต่อการควบคุมตนเองในการดำรงชีวิต” สะท้อนความพร่อง EF และอัตลักษณ์ในเยาวชนไทย

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามลำดับวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อแรก: กรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรา 132

ผลการศึกษาพบว่า กรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรา 132 วางอยู่บนปรัชญา 4 ประการ (Welfare Model, Parens Patriae, Restorative Justice และ Diversion Principle) อันสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกรอบสากลด้านสิทธิเด็ก โดยเฉพาะอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ข้อ 3 และ 40 (United Nations, 1989) และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเด็กและเยาวชน (Beijing Rules) (United Nations, 1985) ที่มุ่งเน้นการเบี่ยงเบนคดี คำพิพากษาฎีกาที่ 1688/2568 ที่วินิจฉัยว่า “สถานที่อื่น” ตามมาตรา 132 วรรคสอง ไม่รวมถึงศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เป็นการตีความที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักการเบี่ยงเบนคดี ในแง่นี้คำพิพากษาดังกล่าวมีจุดเด่นในการรักษาเจตนารมณ์ของกฎหมาย

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาผ่านกรอบประเด็นข้อวินิจฉัยในคดีอาญา (จรัญ ภักดีธนากุล, 2566) โดยเฉพาะประเด็นที่ 4 ว่าด้วยการประเมินตัวเด็ก สภาพครอบครัว และสาเหตุแห่งการกระทำความผิด พบว่า กรอบกฎหมายปัจจุบันยังขาดตัวชี้วัดเชิงพัฒนาการ (Developmental Indicators) ที่ชัดเจน ทำให้การใช้ดุลพินิจของศาลพึ่งพาเพียงการตีความตามตัวบทและบรรทัดฐานจากคำพิพากษา โดยมิได้บูรณาการกับองค์ความรู้จากจิตวิทยาพัฒนาการและประสาทวิทยา ช่องว่างนี้ คือ สิ่งที่ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” มุ่งเติมเต็ม

2. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง: ความสอดคล้องระหว่างเหตุแห่งการกระทำความผิดกับมาตรการที่ศาลกำหนด

ผลการศึกษาพบว่า การวินิจฉัยเหตุของศาลในคดี 1688/2568 ว่า “อยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ” เป็นการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยทางศีลธรรม มิใช่เชิงภาววิสัยทางวิทยาศาสตร์ และมาตรการที่กำหนด (รายงานตัว และห้ามยาเสพติด/สุรา) มิได้ตอบสนองต่อเหตุที่ศาลเองระบุไว้ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ สมภาร พรมทา ที่ชี้ว่า การตัดสินทางศีลธรรมที่ไม่อ้างอิงเครื่องมือเชิงวิทยาศาสตร์ย่อมเป็นเพียงการสะท้อนค่านิยมของผู้ตัดสิน (สมภาร พรมทา, 2561) และของ Scott, E. S. & Steinberg, L. ที่ชี้ว่า การวินิจฉัยพฤติกรรมของวัยรุ่นต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของสมองเฉพาะวัย (Scott, E. S. & Steinberg, L., 2008)

เมื่อแปลเหตุที่ศาลระบุไว้เป็นการวินิจฉัยเชิงภาววิสัยตามทฤษฎีของอีริคสันและ EF จะเห็นว่า “ความอยากลอง” สะท้อนการสำรวจอัตลักษณ์ทางเพศ (Exploration of Sexual Identity) ในขั้นที่ 5 ของอีริคสัน ขณะที่ “ความโง่เขลา” สะท้อนความพร่องของ Inhibitory Control และ Working Memory ตามแนวคิด EF (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2562) ที่ทำให้วัยรุ่นไม่สามารถยับยั้งแรงกระตุ้นจาก Limbic System ที่พัฒนาเต็มที่แล้ว ในขณะที่ Prefrontal Cortex ยังพัฒนาไม่สมบูรณ์จนอายุประมาณ 25 ปี งานวิจัยเชิงประจักษ์ของ ปพนพัชร์ ชัยศิริวิกรม และพีรพนธ์ ลือบุญธวัชชัย ยืนยันความพร่อง EF เชิงระบบในเยาวชนไทย โดยพบว่า เยาวชนในศูนย์ฝึกฯ บ้านกาญจนาภิเษกกว่าร้อยละ 75 มีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองระดับปานกลางถึงน้อย และ “ขาดประสบการณ์ที่สำคัญต่อการควบคุมตนเองในการดำรงชีวิต” (ปพนพัชร์ ชัยศิริวิกรม และพีรพนธ์ ลือบุญธวัชชัย, 2566) สะท้อนว่าปัญหานี้มิใช่เฉพาะคดี 1688/2568 แต่เป็นปัญหาเชิงระบบของเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมไทย ดังนั้น มาตรการที่ตรงเหตุจึงต้องประกอบด้วยการให้ความรู้ทางเพศและความยินยอม การฝึก EF อย่างเป็นระบบ การจัดพี่เลี้ยงต้นแบบและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวแทนที่จะกำหนดเพียงมาตรการทั่วไปที่ไม่ตอบเหตุ

3. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม: นิติวิธีเชิงพัฒนาการและการเปิด Neurolaw ในศาลเยาวชนและครอบครัวไทย

ผลการศึกษาในส่วนที่ 3 เสนอ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” (Developmentally Informed Juridical Method) ที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย 3 มิติ Cause-measure Proportionality มาตรการที่ตรงเหตุ และ Adaptive Loop ข้อเสนอนี้สอดคล้องกับทิศทางสากลของวงวิชาการนิติประสาทวิทยา (Neurolaw) ที่กำลังขยายตัวในศาลเยาวชนทั่วโลก อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดเชิงปฏิบัติของการนำ BRIEF หรือ MU.EF มาใช้ในชั้นศาล ทั้งภาระงานคดีจำนวนมาก บุคลากรผู้ชำนาญที่กระจายไม่ทั่วถึง และค่าใช้จ่ายด้านเครื่องมือและผู้เชี่ยวชาญ ข้อจำกัดเหล่านี้จัดการได้ผ่านการนำร่องในคดีบางประเภทก่อนขยายผล การจัดทำเครือข่ายนักจิตวิทยาประจำศาลระดับเขต และการพัฒนาเครื่องมือประเมินโดยสถาบันในประเทศ จึงเป็นโจทย์การออกแบบกระบวนการให้เหมาะกับบริบทศาลไทย มิใช่เหตุผลปฏิเสธการประยุกต์ Neurolaw

นอกจากนี้ การเชื่อมโยงเจตนารมณ์ “พลเมืองดี” ตามมาตรา 119 กับแนวคิด Generativity ในขั้นที่ 7 ของอีริคสัน ทำให้เห็นว่าเป้าหมายของกฎหมายไทยกับทฤษฎีพัฒนาการสากลมีจุดร่วม กล่าวคือ การหล่อหลอมให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ผลิตคุณค่าให้สังคม และมี Integrity เมื่อมองย้อนกลับมาในวัยสูงอายุ มาตรการตามมาตรา 132 จึงมิควรเป็นเพียงการระงับพฤติกรรมในปัจจุบัน แต่ต้องเป็นการเปิดทางสู่พัฒนาการในขั้นที่ 6, 7 และ 8 ของชีวิตเยาวชน

ที่สำคัญที่สุด หลัก Epigenetic Principle และ Critical Period ของอีริคสันมีนัยพิเศษต่อกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน เพราะวัยรุ่นเป็นช่วงวิกฤต (Critical Period) ของการพัฒนาอัตลักษณ์ ที่หากผ่านไปโดยไม่ได้รับการแก้ไขที่เหมาะสม จะไม่สามารถย้อนกลับมาแก้ไขได้โดยง่าย มาตรา 132 จึงเป็น “หน้าต่างโอกาส” (Window of Opportunity) ที่ศาลควรใช้เพื่อแทรกแซงในเวลาที่ยังสามารถปรับเปลี่ยนพัฒนาการของเยาวชนได้ ความล้มเหลวในการกำหนดมาตรการที่ตรงเหตุในขั้นนี้จึงมิใช่เพียงความล้มเหลวของคดี แต่เป็นการตัดทอนความเป็นไปได้ของชีวิตทั้งวงจรของเยาวชน

ทั้งนี้ การวิจัยนี้มีข้อจำกัด 3 ประการที่ผู้อ่านควรพิจารณา ประการแรก เป็นการศึกษากรณีเดียว (Single-case Analysis) ที่ใช้คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568 เป็นกรณีศึกษาหลัก ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจึงอาจต้องการการตรวจสอบเพิ่มเติมจากกรณีคดีอื่น ๆ ในวงกว้าง ประการที่สอง การวิจัยเชิงเอกสารไม่ได้ทดสอบเชิงประจักษ์ว่ามาตรการที่เสนอ (เช่น EF Coaching หรือ Sex Education) จะมีประสิทธิภาพในการลดการกระทำผิดซ้ำในบริบทไทยจริงหรือไม่ ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยติดตามผล (Follow-up Study) ในอนาคต ประการที่สาม กรอบ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเป็นการสังเคราะห์เชิงทฤษฎี ที่ยังไม่ได้รับการทดสอบการนำไปใช้จริงโดยผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว การวิจัยในอนาคตควรนำกรอบนี้ไปทดสอบในรูปแบบ Pilot Study หรือ Action Research ร่วมกับผู้พิพากษาและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน

องค์ความรู้ใหม่

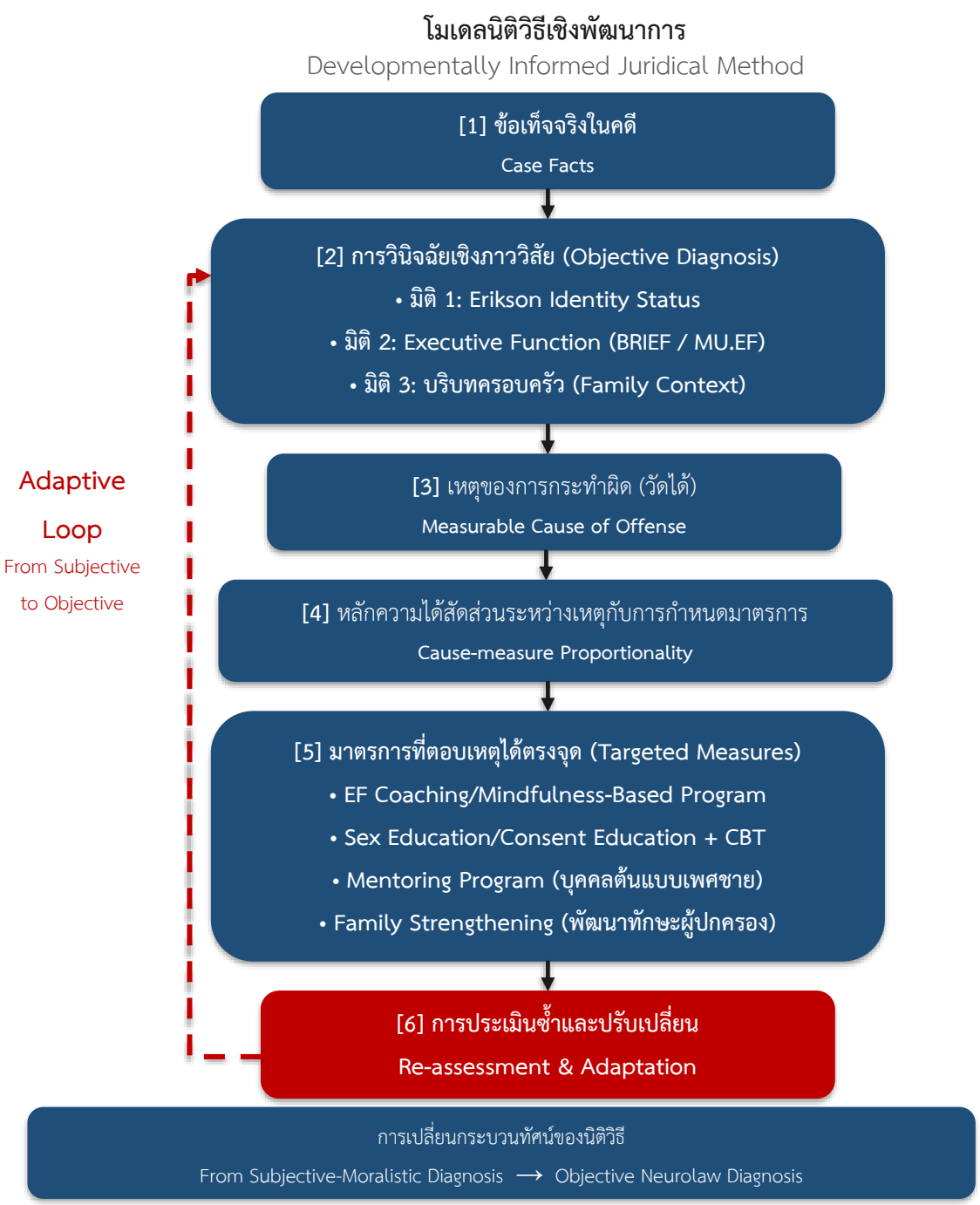
บทความวิจัยนี้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ 5 ประการ ที่เป็นการก้าวข้ามจากงานวิชาการกฎหมายเด็กและเยาวชนของไทยในอดีต ดังนี้

1. การเปิดสาขา “นิติประสาทวิทยา” (Neurolaw) ในศาลเยาวชนและครอบครัวไทย

บทความนี้เป็นงานชิ้นแรกในประเทศไทยที่บูรณาการประสาทวิทยา (Executive Function) เข้ากับนิติวิธีของศาลเยาวชนและครอบครัวอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับทิศทางสากลของ Neurolaw เปิดสาขาวิชาใหม่ที่ผสานนิติศาสตร์ จิตวิทยาพัฒนาการ และประสาทวิทยา

2. การเสนอ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” (Developmentally Informed Juridical Method)

กรอบใหม่นี้เป็นการใช้ดุลพินิจตามมาตรา 132 ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) การวินิจฉัยเชิงภาววิสัย 3 มิติ (ทฤษฎี Identity Status ของอีริคสัน - มาร์เซีย ทักษะสมองส่วนบริหาร และบริบทครอบครัว) 2) หลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับมาตรการ (Cause-measure Proportionality) 3) มาตรการที่ตอบเหตุได้ตรงจุด (Targeted Measures) และ 4) วงจรการประเมินซ้ำและปรับเปลี่ยน (Adaptive Loop)



ภาพที่ 1 โมเดลนิติวิธีเชิงพัฒนาการ (Developmentally Informed Juridical Method)

กรอบนี้เปลี่ยนกระบวนทัศน์จาก “นิติวิธีเชิงคงที่” (Static Juridical Method) ไปสู่ “นิติวิธีเชิงปรับตัว” (Adaptive Juridical Method)

3. การเชื่อมโยงเจตนารมณ์ “พลเมืองดี” ตามมาตรา 119 กับแนวคิด Generativity ของอีริคสัน

การเชื่อมโยงครั้งแรกระหว่างกฎหมายไทยกับทฤษฎีพัฒนาการสากลในระดับเชิงทฤษฎีนี้ ได้เปิดทางให้ตีความเจตนารมณ์ของกฎหมายเด็กและเยาวชนไทยในมิติของ Healthy Personality และ Integrity ตามวงจรชีวิต 8 ขั้น ทำให้เป้าหมายของกฎหมายไทยมีรากฐานทางทฤษฎีระดับสากลที่ตรวจสอบได้

4. การประยุกต์ใช้หลัก Epigenetic Principle และ Critical Period ในการวิเคราะห์คดี

มาตรา 132 มิใช่เพียงเครื่องมือระงับพฤติกรรม แต่เป็น “หน้าต่างโอกาส” (Window of Opportunity) ที่ศาลใช้แทรกแซงในช่วงวิกฤตของการพัฒนาอัตลักษณ์ มุมมอง “วงจรชีวิตทั้งหมด”

5. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทางการแพทย์ (Medical-diagnostic Analogy)

บทความเทียบเคียงนิติวิธีของศาลเยาวชนกับการวินิจฉัยโรคของแพทย์ที่อ้างอิงพยาธิสภาพ ตามหลัก “การวินิจฉัยที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้อง” กรอบเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นช่องว่างของนิติวิธีปัจจุบันที่อาศัยการอนุมานเชิงศีลธรรมมากกว่าการวินิจฉัยเชิงวิทยาศาสตร์ และเปิดทางให้พัฒนา “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” ที่ตรวจสอบได้ตามฐานหลักฐาน

องค์ความรู้ทั้ง 5 ประการนี้ มีนัยทางทฤษฎีในการเปิดสาขาวิชาใหม่ในวงการกฎหมายไทย และมีนัยทางปฏิบัติในการพัฒนาเครื่องมือวินิจฉัยและมาตรการที่เหมาะสมกับเยาวชนแต่ละคนตามฐานหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ตรวจสอบได้ อันเป็นการตอบสนองต่อเจตนารมณ์ของมาตรา 132 และมาตรา 119 ในระดับที่ลึกซึ้งกว่าการตีความตามตัวบทเพียงอย่างเดียว

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า กรอบความคิดทางกฎหมายของมาตรา 132 วางอยู่บนปรัชญา 4 ประการ (Welfare Model, Parens Patriae, Restorative Justice และ Diversion Principle) สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 แต่ยังขาดตัวชี้วัดเชิงพัฒนาการที่ชัดเจน การวินิจฉัยของศาลในคำพิพากษาฎีกาที่ 1688/2568 ว่า “อยากลองและโง่เขลาในเรื่องเพศ” เป็นการวินิจฉัยเชิงอัตวิสัยทางศีลธรรม มิใช่เชิงภาววิสัยทางวิทยาศาสตร์ และมาตรการที่ศาลกำหนด (รายงานตัว ห้ามยาเสพติดและสุรา) มิได้ตอบสนองต่อเหตุที่ศาลเองระบุ จึงขาดหลักความได้สัดส่วนระหว่างเหตุกับมาตรการ (Cause-measure Proportionality) ผู้วิจัยจึงเสนอ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” (Developmentally Informed Juridical Method) ที่บูรณาการทฤษฎีของอีริค อีริคสันและทักษะสมองส่วนบริหารเป็นเครื่องมือวินิจฉัยเชิงภาววิสัย ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การวินิจฉัย 3 มิติ หลักความได้สัดส่วนเหตุ - มาตรการ มาตรการที่ตรงเหตุ และวงจรการประเมินซ้ำ (Adaptive Loop) เพื่อเปิดสาขานิติประสาทวิทยา (Neurolaw) ในศาลเยาวชนและครอบครัวไทย ในเชิงข้อเสนอแนะ สำนักงานศาลยุติธรรมควรพิจารณาออกข้อบังคับเสริมข้อบังคับของประธานศาลฎีกาฯ พ.ศ. 2556 ให้รวมแนวทางการใช้เครื่องมือวินิจฉัยเชิงภาววิสัย กระทรวงยุติธรรมโดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนควรพัฒนาโปรแกรม EF Coaching อย่างเป็นระบบ และผู้พิพากษาควรใช้หลัก Cause-measure Proportionality เป็นกรอบในการกำหนดมาตรการตามมาตรา 132 ร่วมกับการประเมินซ้ำเป็นระยะตามวงจร Adaptive Loop สำหรับการวิจัยในอนาคต ผู้วิจัยเสนอ 3 ทิศทาง ทิศทางที่หนึ่ง การวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับคำพิพากษาศาลฎีกาคดีอื่นที่ใช้มาตรา 132 เพื่อทดสอบว่ากรอบ “นิติวิธีเชิงพัฒนาการ” สามารถประยุกต์ใช้ได้ในวงกว้างหรือไม่ ทิศทางที่สอง การวิจัยเชิงประจักษ์ติดตามผลของโปรแกรม EF Coaching, Sex Education และ Mentoring ในกลุ่มเยาวชนผู้กระทำผิดทางเพศของไทย เพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับมาตรการที่เสนอ ทิศทางที่สาม การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมกับศาลเยาวชนและครอบครัวนำร่อง เพื่อทดสอบการนำกรอบ Cause-measure Proportionality ไปใช้ในชั้นศาลจริง

เอกสารอ้างอิง

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการกำหนดมาตรการแทนการพิพากษาคดี พ.ศ. 2556. (2556). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 130 ตอนที่ 78 ก หน้า 41-45 (6 กันยายน 2556).

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2568. (2568). ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้อง และคำวินิจฉัยศาลฎีกา. เรียกใช้เมื่อ 23 ธันวาคม 2568 จาก https://deka.supremecourt.or.th

จรัญ ภักดีธนากุล. (2566). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล. (2562). ทักษะสมอง EF: บริหารชีวิตให้สำเร็จ. นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.

ปพนพัชร์ ชัยศิริวิกรม และพีรพนธ์ ลือบุญธวัชชัย. (2566). สุขภาวะทางจิตและการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนบ้านกาญจนาภิเษก. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 29(2), 15-29.

ประมวลกฎหมายอาญา. (2499). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 73 ตอนที่ 95 ก ฉบับพิเศษ หน้า 1 (15 พฤศจิกายน 2499).

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2562). สร้างเด็กภูมิดีด้วย EF. กรุงเทพมหานคร: แพรวเพื่อนเด็ก อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับบิชชิ่ง.

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553. (2553). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนที่ 72 ก หน้า 1-58 (22 พฤศจิกายน 2553).

สมภาร พรมทา. (2561). นิติปรัชญา: ความเรียงว่าด้วยกฎหมาย ศีลธรรม และความยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญา.

ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights. (2023). Thematic study on juvenile justice with particular emphasis on interrogation practices on children in conflict with the laws. Retrieved March 25, 2026, from https://aichr.org/wp-content/uploads/2023/05/Adopted-ad-ref_Final-Report-of-Thematic-Study-on-Juvenile-Justice-on-01-April-2023.pdf

Diamond, A. (2012). Activities and programs that improve children's executive functions. Current Directions in Psychological Science, 21(5), 335-341. https://doi.org/10.1177/0963721412453722.

_____. (2013). Executive Functions. Annual Review of Psychology, 64, 135-168. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750.

Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: W.W. Norton.

_____. (1982). The life cycle completed: A review. New York: W. W. Norton & Company.

Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. Journal of Personality and Social Psychology, 3(5), 551-558. https://doi.org/10.1037/h0023281.

Scott, E. S. & Steinberg, L. (2008). Rethinking Juvenile Justice. Cambridge: Harvard University Press.

Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. Developmental Review, 28(1), 78-106. https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002.

United Nations. (1985). Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules) G.A. Res. 40/33. Retrieved March 25, 2026, from https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile

_____. (1989). Convention on the Rights of the Child G.A. Res. 44/25. Retrieved March 25, 2026, from https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

United Nations Committee on the Rights of the Child. (2019). General Comment No. 24 on children's rights in the child justice system CRC/C/GC/24. Retrieved March 25, 2026, from https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-24-2019-childrens-rights-child

van Haeringen, S. L. et al. (2026). The significance of executive functioning in juvenile justice interventions: Insights from clinical practice. Frontiers in Psychology, 17(2026), 1809135. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2026.1809135.

บทความวิจัย

คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี*

CHARACTERISTICS OF ACCOUNTANTS IN THE DIGITAL AGE THAT AFFECT THE SUCCESS OF WORK IN ESTABLISHMENTS IN RATCHABURI PROVINCE

รุจิรา แสงแข
Rujira Sangkhae
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Rajabhat Muban Chombueng University, Ratchaburi, Thailand
Corresponding author E-mail: rujira.pla@gmail.com
Tel: 083-084-4585

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ข้อมูลสถานประกอบการ และคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่มีผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชีในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่สามารถยกระดับความสำเร็จในการปฏิบัติงานของสถานประกอบการในจังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 350 คน คือ นักบัญชีที่ปฏิบัติงานบัญชีในสถานประกอบการจังหวัดราชบุรี ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ ทั้ง 10 อำเภอของจังหวัดราชบุรี ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.975 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลและความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.90) โดยด้านคุณธรรม และจรรยาบรรณทางวิชาชีพมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.30) ด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการสร้างคุณค่าให้แก่สถานประกอบการ ($\bar{X}$ = 4.13) คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลทุกด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากที่สุด เพื่อยกระดับศักยภาพนักบัญชีให้ตอบสนองต่อความต้องการของสถานประกอบการในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: คุณลักษณะนักบัญชี, นักบัญชียุคดิจิทัล, ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน, สมรรถนะนักบัญชี, จังหวัดราชบุรี

* Received 25 June 2026; Revised 22 July 2026; Accepted 18 August 2026

Abstract

The research entitled “Characteristics of Accountants in the Digital Age Affecting Work Performance Success in Enterprises in Ratchaburi Province” aimed to: 1) Study personal factors, enterprise information, and characteristics of accountants in the digital age affecting work performance success in enterprises in Ratchaburi Province; 2) Analyze the characteristics of accountants in the digital age influencing the work performance success of accountants in enterprises in Ratchaburi Province; and 3) Propose guidelines for developing characteristics of accountants in the digital age that can enhance work performance success of enterprises in Ratchaburi Province. This research was quantitative survey research. The sample consisted of 350 accountants working in enterprises in Ratchaburi Province. The samples were selected using stratified random sampling covering all 10 districts of Ratchaburi Province, followed by simple random sampling within each stratum. A questionnaire was used as the instrument for data collection with a reliability coefficient of 0.975. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and Multiple Regression Analysis. The research findings revealed that the overall levels of the characteristics of accountants in the digital age and work performance were high ($\bar{x}$ = 3.90). Among the characteristics of accountants in the digital age, professional ethics and morality had the highest mean score ($\bar{x}$ = 4.30). Regarding work performance, value creation for enterprises had the highest mean score ($\bar{x}$ = 4.13). In addition, all dimensions of the characteristics of accountants in the digital age were positively correlated with work performance at the .01 level of statistical significance. The development of new knowledge and skills had the greatest influence on work performance.

Keywords: Accountants Characteristics, Digital Accountants, Work Performance, Accountant Competency, Rachaburi Province

บทนำ

ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจ ส่งผลให้วิชาชีพบัญชีต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี นักบัญชี ในปัจจุบันไม่ได้ทำหน้าที่เพียงจัดทำและบันทึกข้อมูลทางการเงินเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการวิเคราะห์ข้อมูล สนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร (ประสุตา นาดี และคณะ, 2564); (ธมนวรรณ ป้อมสนาม, 2569) ทั้งนี้ สภาวิชาชีพบัญชีและมาตรฐานการศึกษาวิชาชีพระหว่างประเทศ (International Education Standards: IES 1 - 8) กำหนดให้นักบัญชีต้องมีความรู้ทางวิชาชีพ ทักษะด้านดิจิทัล คุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ตลอดจนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจ หากนักบัญชีขาดคุณลักษณะดังกล่าว อาจส่งผลต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลทางการเงิน

รวมทั้งประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ขององค์กร (สภาวิชาชีพบัญชี, 2566) จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพและความสำเร็จในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ ความรู้ทางวิชาชีพบัญชี ทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การใช้ภาษาอังกฤษ และความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งล้วนส่งผลต่อความถูกต้อง ความรวดเร็ว และความทันเวลาในการจัดทำรายงานทางการเงิน (กุลธิดา ธนสมบัติศิริ, 2564) นอกจากนี้ นักบัญชีควรมีสมรรถนะ ด้านวิชาชีพ ธุรกิจ ดิจิทัล และองค์กร เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ประกอบการในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีสถานประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะธุรกิจด้านการเกษตรแปรรูป อาหาร เครื่องดื่ม การบริการ และการค้าปลีก ยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนนักบัญชีที่มีทักษะด้านดิจิทัลและสามารถประยุกต์ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการปฏิบัติงาน เช่น โปรแกรมบัญชีออนไลน์ การจัดทำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และการวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินผ่านระบบดิจิทัล (อริสา ศรีชัยนาท, 2562) ส่งผลให้การดำเนินงานเกิดความล่าช้า ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อน คุณภาพของรายงานทางการเงินลดลง และกระทบต่อการตัดสินใจทางธุรกิจของสถานประกอบการ นอกจากนี้ นักบัญชีบางส่วนยังขาดการพัฒนาทักษะและการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี (ประสุตา นาดี และคณะ, 2564)

นอกจากนี้ ความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชีอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งงาน และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน รวมถึงลักษณะของสถานประกอบการ ซึ่งอาจส่งผลต่อโอกาสในการพัฒนาความรู้ การใช้เทคโนโลยี และการประยุกต์ใช้ทักษะทางวิชาชีพ ดังนั้น การศึกษาปัจจัยดังกล่าวร่วมกับคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัล จะช่วยให้สามารถอธิบายความสำเร็จในการปฏิบัติงานได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาคุณลักษณะ ของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สะท้อนความต้องการของผู้ประกอบการในพื้นที่ และนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาหลักสูตรบัญชีบัณฑิต การจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะนักบัญชีให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานยุคดิจิทัล (ปทุมพร ชโนวรรณ, 2566) รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลสำหรับสถานประกอบการและสำนักงานบัญชีในการคัดเลือก พัฒนา และประเมินสมรรถนะของบุคลากรทางบัญชี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชีในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี

3. เพื่อเสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่สามารถยกระดับความสำเร็จในการปฏิบัติงานของสถานประกอบการในจังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ (Quantitative Survey Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักบัญชีที่ปฏิบัติงานด้านบัญชีในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี โดยอ้างอิงข้อมูลสถานประกอบการที่จดทะเบียนนิติบุคคล (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2567) กรอบในการกำหนดประชากร จากนั้นประสานงานกับสถานประกอบการ เพื่อสำรวจจำนวนนักบัญชีที่ปฏิบัติงานจริงในแต่ละแห่ง โดยกำหนดคุณสมบัติของประชากรให้เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้านบัญชีในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี และมีระยะเวลาปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 6 เดือน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมี จำนวน 350 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตร (Cochran, W. G., 1977) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยแบ่งประชากรตามพื้นที่ตั้งของสถานประกอบการ ครอบคลุมทั้ง 10 อำเภอของจังหวัดราชบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดตัวแปรและพัฒนาเครื่องมือวิจัย โดยอ้างอิงมาตรฐานการศึกษาวิชาชีพบัญชีระหว่างประเทศ (International Education Standards: IES) ของ International Federation of Accountants (IFAC) ซึ่งกำหนดสมรรถนะที่สำคัญของนักบัญชี ได้แก่ ความรู้ทางวิชาชีพ (IES 2) ทักษะทางวิชาชีพ (IES 3) คุณค่า จริยธรรม และทัศนคติทางวิชาชีพ (IES 4) และสมรรถนะของผู้ประกอบวิชาชีพ (IES 8) (IFAC, 2019) รวมทั้งหลักจรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชี (IFAC Code of Ethics for Professional Accountants) ที่เน้นความซื่อสัตย์ ความเป็นกลาง และความรับผิดชอบต่อสังคม (IFAC, 2019); (สภาวิชาชีพบัญชี, 2566)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้ทฤษฎีสมรรถนะ (Competency-Based Theory) ซึ่งอธิบายว่าความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดผลการปฏิบัติงานของบุคลากร (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) ประกอบกับทฤษฎีทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ (Resource-Based View: RBV) ที่มองว่าความรู้และทักษะของบุคลากรเป็นทรัพยากรที่สร้างความได้เปรียบ ในการแข่งขันขององค์กร (Barney, J., 1991) และทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) ที่อธิบายว่า การพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่องช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและผลการปฏิบัติงานของบุคลากร (Becker, G. S., 1993) สำหรับ ตัวแปรตาม ผู้วิจัยนำแนวคิดด้านผลการปฏิบัติงาน (Campbell, J. P., 1990) ซึ่งเสนอว่าประสิทธิภาพการทำงานเกิดจาก การผสมผสานระหว่างความรู้ ทักษะ แรงจูงใจของบุคลากร และทฤษฎีความคาดหวังที่อธิบายว่าแรงจูงใจในการทำงานส่งผลต่อความสำเร็จของการปฏิบัติงานผ่านความเชื่อมั่นว่าความพยายามจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรอิสระ ได้แก่ 1) ด้านความรู้วิชาชีพ 2) ด้านทักษะดิจิทัล 3) ด้านการคิดวิเคราะห์และการสื่อสาร 4) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และ 5) ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ โดยอ้างอิงจากมาตรฐาน IES และแนวคิดด้านสมรรถนะของนักบัญชี (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993) ส่วนตัวแปรตาม คือ ความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติตามมาตรฐานการบัญชีและคุณภาพงานบัญชี 2) ความตรงเวลาและความทันเวลาของการปฏิบัติงาน 3) ความสำเร็จตามเป้าหมายของงาน 4) การสร้างคุณค่าให้แก่สถานประกอบการ และ 5) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการทำงานร่วมกัน (Kaplan, R. S. & Norton, D. P., 1996); (Dechow, P. et al., 2010); (Hackman, J. R. & Oldham, G. R., 1976)

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา พบว่า คุณลักษณะนักบัญชีในยุคดิจิทัลและ AI ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ตัวอย่างเช่น ระบุว่านักบัญชีควรมีจรรยาบรรณ ทักษะภาษาอังกฤษ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน (กุลธิดา ธนสมบัติศิริ, 2564) ชี้ว่าความรู้ด้านวิชาชีพบัญชี การใช้เทคโนโลยี และทักษะการสื่อสาร มีผลโดยตรงต่อความถูกต้องและความทันเวลาของรายงานทางการเงิน ในอีกมุมหนึ่งได้เสนอว่านักบัญชีควรมีสมรรถนะครบทั้งด้านวิชาชีพ ธุรกิจ ดิจิทัล บุคคล และองค์กร เพื่อรองรับความคาดหวังของผู้ประกอบการ เน้นความสำคัญของการผสานความรู้ทางวิชาชีพกับเทคโนโลยี AI เพื่อยกระดับคุณภาพรายงานการเงิน สำหรับบริบทของสำนักงานบัญชี (ปทุมพร ชโนวรรณ, 2566) พบว่า ผู้ประกอบการในภาคใต้ ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของนักบัญชีในด้านความรู้ภาษีและมาตรฐานบัญชี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และจรรยาบรรณวิชาชีพ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ช่วยเพิ่มคุณภาพของรายงานการเงินและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ประกอบการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า “ความคาดหวังของผู้ประกอบการ” เป็นตัวแปรที่กำหนดทิศทางของคุณลักษณะที่นักบัญชีควรมี โดยเฉพาะในยุค AI ซึ่งนักบัญชีจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ทางวิชาชีพ ทักษะดิจิทัล ความสามารถเชิงวิเคราะห์ การสื่อสาร และการรักษามาตรฐานจรรยาบรรณ เพื่อเพิ่มคุณภาพการทำงานและสร้างความน่าเชื่อถือแก่องค์กร การศึกษาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมีความสำคัญ เนื่องจากบทบาทของนักบัญชีปัจจุบันมิได้จำกัดอยู่เพียงการบันทึกข้อมูลทางการเงิน แต่ยังต้องอาศัยทักษะดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และคุณธรรมจรรยาบรรณเพื่อสร้างคุณค่าแก่สถานประกอบการ งานวิจัยของ ปฐมาภรณ์ คำชื่น เรื่อง ทักษะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสำนักงานบัญชีคุณภาพ พบว่า ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ความรู้มาตรฐานการบัญชีสากล และทักษะการสื่อสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อความสำเร็จในการทำงาน โดยเฉพาะในมิติคุณภาพงานและความตรงเวลา (ปฐมาภรณ์ คำชื่น, 2565) แสดงให้เห็นว่านักบัญชีที่มีความพร้อมด้านดิจิทัลจะสามารถสร้างผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า (ฐาปนา ฉิ่นไพศาล, 2564) ศึกษาเกี่ยวกับ สมรรถนะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล พบว่า สมรรถนะหลักที่สำคัญ ได้แก่ ความรู้วิชาชีพ ทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และคุณธรรมจรรยาบรรณ ซึ่งสมรรถนะเหล่านี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความน่าเชื่อถือของรายงานทางการเงิน นอกจากนี้ International Federation of Accountants ได้กำหนด International Education Standards (IES 1 - 8) เป็นกรอบมาตรฐานสำหรับการพัฒนานักบัญชีในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นด้าน Technical Competence Professional Skills Professional Values และ Ethics and Attitudes ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะที่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์การทำงาน (International Federation of Accountants, 2020) นักบัญชีที่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี Big Data, ERP และ Business Intelligence สามารถสร้างคุณค่าแก่สถานประกอบการได้มากขึ้น เนื่องจากสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริหารได้ทันเวลาและถูกต้อง

จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล ประกอบด้วยหลายมิติ ทั้งด้านความรู้วิชาชีพ ด้านทักษะดิจิทัล ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ด้านการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน รวมถึงด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพ ความตรงเวลา การบรรลุเป้าหมาย การสร้างคุณค่า หรือการสร้างสัมพันธภาพ

ในการทำงานร่วมกัน งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในบริบทของสถานประกอบการจังหวัดราชบุรี เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อทั้งภาครัฐและเอกชน

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) ตำแหน่งปัจจุบัน 5) ประสบการณ์ทำงานด้านการบัญชี และ 6) การอบรมพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ส่วนที่ 2 ข้อมูลสถานประกอบการ 1) ประเภทสถานประกอบการที่ทำงานและ 2) ขนาดของสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล 1) ด้านความรู้วิชาชีพ 2) ด้านทักษะดิจิทัล 3) ด้านการคิดวิเคราะห์และการสื่อสาร 4) ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และ 5) ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ ส่วนที่ 4 ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน 1) การปฏิบัติตามมาตรฐานการบัญชีและคุณภาพงานบัญชี 2) ความตรงเวลาและความทันเวลา 3) ความสำเร็จตามเป้าหมายของงาน 4) การให้คุณค่าต่อสถานประกอบการ และ 5) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการทำงาน และส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า Rating Scale ของ Likert เกี่ยวกับการวัดระดับความคิดเห็นข้อมูลประเภทอันตรภาคชั้น มี 5 ระดับ ช่องกว้างของอันตรภาคชั้น โดยใช้วิธีการคำนวณหาช่องกว้างระหว่างอันตรภาคชั้น ดังนี้ คะแนนสูงสุด - คะแนนต่ำสุด/จำนวนชั้น เช่น 5 - 4/5 มีค่าเท่ากับ 0.80 การแปลความหมายค่าเฉลี่ยน้ำหนัก แบ่งเป็น 5 ระดับ

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน คือ ผศ.ดร.ยุพา สะรุโณ อาจารย์ ดร.ธีร์วรา สุตัณฑวิบูลย์ และ ผศ.ลำใย มีเสน่ห์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสอดคล้อง (IOC) ได้เท่ากับ 0.87 และเลือกข้อคถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) จากการทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 35 ราย ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.975 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน โดยผู้วิจัยประสานงานกับผู้ประกอบการเพื่อขอเข้าเก็บข้อมูลจากเจ้าของธุรกิจ หรือ ผู้จัดการของสถานประกอบการ โดยจะเก็บข้อมูลระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2568 ถึง เดือน ธันวาคม 2568

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) ตำแหน่งปัจจุบัน 5) ประสบการณ์ทำงานด้านการบัญชี และ 6) การอบรม พัฒนาทักษะด้านดิจิทัลในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน 1) ใช้สถิติ t-test และ One-way ANOVA เพื่อทดสอบความแตกต่างของความสำเร็จในการปฏิบัติงาน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและข้อมูลสถานประกอบการ 2) ใช้สถิติ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลแต่ละด้าน (ด้านความรู้วิชาชีพ ด้านทักษะดิจิทัล ด้านการคิดวิเคราะห์ และการสื่อสาร ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ) ที่มีต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ 3) ใช้ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential statistics) สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล เพื่อยกระดับความสำเร็จในการปฏิบัติงานของสถานประกอบการในจังหวัดราชบุรี และ 4) ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: MRA)

เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัล ได้แก่ ด้านความรู้วิชาชีพ ด้านทักษะดิจิทัล ด้านการคิดวิเคราะห์และการสื่อสาร ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ ที่มีต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี โดยก่อนดำเนินการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อสมมติเบื้องต้นของการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ได้แก่ การตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นของตัวแปร (Linearity) การตรวจสอบการกระจายตัวปกติของค่าคลาดเคลื่อน (Normality of Residuals) และการตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) โดยพิจารณาจากค่า Tolerance และค่า Variance Inflation Factor (VIF) ก่อนดำเนินการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิเคราะห์สมมติฐานการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทดสอบสมมติฐาน 5 ข้อ โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลกับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล	r	Sig.	ระดับความสัมพันธ์
ด้านความรู้วิชาชีพ	.605**	.000	สูง
ด้านทักษะดิจิทัล	.618**	.000	สูง
ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา	.651**	.000	สูง
ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ	.665**	.000	สูง
ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ	.743**	.000	สูงมาก

หมายเหตุ: **p < .01

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) อยู่ระหว่าง .605 - .743 แสดงให้เห็นว่าเมื่อคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้น ความสำเร็จในการปฏิบัติงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ มีความสัมพันธ์สูงที่สุด (r = .743) รองลงมาได้แก่ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ (r = .665) ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (r = .651) ด้านทักษะดิจิทัล (r = .618) และด้านความรู้วิชาชีพ (r = .605)

ผลการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุต่ำกว่า 25 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาการบัญชี และปฏิบัติงานในตำแหน่งพนักงานบัญชี โดยส่วนใหญ่ มีประสบการณ์ทำงานด้านบัญชีน้อยกว่า 1 ปี และเคยเข้ารับการอบรมด้านดิจิทัล 1 - 2 ครั้ง ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา ขณะที่สถานประกอบการส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานภาครัฐ/รัฐวิสาหกิจ และเป็นสถานประกอบการขนาดเล็ก ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ทำงานในภาครัฐ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 29.4 ส่วนใหญ่ทำงานในสถานประกอบการขนาดเล็ก (พนักงานน้อยกว่า 50 คน) จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล โดยการนำเสนอในรูปของค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอในตารางที่ 2 - 3

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล ภาพรวมทั้ง 5 ด้าน

ข้อ	ภาพรวมทั้ง 5 ด้าน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
1	ด้านความรู้วิชาชีพ	3.58	.755	มาก	5
2	ด้านทักษะดิจิทัล	3.74	.726	มาก	4
3	ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา	3.81	.706	มาก	3
4	ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ	4.30	.670	มาก	1
5	ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ	4.06	.671	มาก	2
	ความคิดเห็นโดยเฉลี่ย	**3.90**	**.706**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.90) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ ($\bar{x}$ = 4.30) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ ($\bar{x}$ = 4.06) และด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ($\bar{x}$ = 3.81) ตามลำดับ ขณะที่ด้านความรู้วิชาชีพมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 3.58)

เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับ “การปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใสและเที่ยงธรรม” มากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.34) ขณะที่ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ พบว่า “การมีทัศนคติใฝ่เรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการทำงานอย่างต่อเนื่อง” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.17) นอกจากนี้ ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา พบว่า “ความสามารถในการสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.00) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า นักบัญชีในยุคดิจิทัลควรมีทั้งความรู้ทางวิชาชีพ จริยธรรม การสื่อสาร และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องควบคู่กันไป เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในองค์กร

การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี นำเสนอตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี

ข้อ	ด้านความสำเร็จ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
1	ด้านการปฏิบัติงานตามมาตรฐานการบัญชีและคุณภาพงานบัญชี	3.99	.853	มาก	4
2	ด้านความตรงเวลาและความทันต่อสถานการณ์	4.10	.799	มาก	3
3	ด้านการบรรลุเป้าหมายของงาน	4.12	.803	มาก	2
4	ด้านการสร้างคุณค่าให้แก่สถานประกอบการ	4.13	.824	มาก	1
5	ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการทำงานร่วมกัน	4.10	.834	มาก	3
	ความคิดเห็นโดยเฉลี่ย	**4.08**	**.668**	**มาก**	

จากตารางที่ 3 พบว่า ด้านความสำเร็จภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.08) โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการสร้างคุณค่าให้แก่สถานประกอบการ คือ นักบัญชีสามารถสร้างประโยชน์และเพิ่มคุณค่าในการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนความก้าวหน้าของสถานประกอบการ/หน่วยงาน ($\bar{X}$ = 4.13) รองลงมา คือ ด้านการบรรลุเป้าหมายของงาน คือ นักบัญชีสามารถดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ได้รับมอบหมายจากสถานประกอบการ/หน่วยงาน ได้อย่างครบถ้วน ($\bar{X}$ = 4.12) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการทำงานร่วมกัน คือ นักบัญชีสามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานและผู้เกี่ยวข้องได้อย่างราบรื่น สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงาน ($\bar{X}$ = 4.10) ด้านความตรงเวลาและความทันต่อสถานการณ์ คือ นักบัญชีสามารถส่งมอบงานได้ตรงตามเวลาที่กำหนด และปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ($\bar{X}$ = 4.10) และลำดับสุดท้าย ได้แก่ ด้านการปฏิบัติงานตามมาตรฐานการบัญชีและคุณภาพงานบัญชี คือ นักบัญชีสามารถปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับมาตรฐานการบัญชี และรักษาคุณภาพของงานบัญชีให้ถูกต้องและน่าเชื่อถือ($\bar{X}$ = 3.99)

ผลการวิเคราะห์สมมติฐานการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทดสอบสมมติฐาน 5 ข้อ โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลกับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล	r	Sig.	ระดับความสัมพันธ์
ด้านความรู้วิชาชีพ	.605**	.000	สูง
ด้านทักษะดิจิทัล	.618**	.000	สูง
ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา	.651**	.000	สูง
ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ	.665**	.000	สูง
ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ	.702**	.000	สูงมาก

หมายเหตุ: **p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลทุกด้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ มีความสัมพันธ์สูงที่สุด

ตารางที่ 5 การตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity)

คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล	Tolerance	VIF
ด้านความรู้วิชาชีพ	0.335	2.981
ด้านทักษะดิจิทัล	0.364	2.745
ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา	0.322	3.105
ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ	0.528	1.894
ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ	0.353	2.831

จากตารางที่ 5 ผลการตรวจสอบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Multicollinearity) พบว่า ตัวแปรอิสระทุกตัวมีค่า Tolerance อยู่ระหว่าง 0.322 - 0.528 ซึ่งมากกว่า 0.10 และมีค่า Variance Inflation Factor (VIF) อยู่ระหว่าง 1.894 - 3.105 ซึ่งน้อยกว่า 10 แสดงว่าไม่พบปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ จึงมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ตารางที่ 6 แสดงผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณของคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

ตัวแปรอิสระ	B	β (Beta)	t	Sig.	Tolerance	VIF
ด้านความรู้วิชาชีพ	.119	0.128	2.308	.014*	0.335	2.981
ด้านทักษะดิจิทัล	.024	0.033	0.614	.643	0.364	2.745
ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา	.156	0.166	2.927	.004**	0.322	3.105
ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ	.283	0.280	6.326	.000**	0.528	1.894
ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ	.336	0.338	6.225	.000**	0.353	2.831

หมายเหตุ: R^2 = .644, Adjusted R^2 = .639, F = 124.700, Sig. = .000

จากตารางที่ 6 พบว่า โมเดลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณมีนัยสำคัญทางสถิติ (F = 124.700, Sig. = .000) และสามารถอธิบายความแปรปรวนของความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรีได้ร้อยละ 64.40 (R^2 = .644) เมื่อพิจารณารายตัวแปร พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากที่สุด (B = .336, Sig. = .000) รองลงมา ได้แก่ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ (B = .283, Sig. = .000) ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (B = .156, Sig. = .004) และด้านความรู้วิชาชีพ (B = .119, Sig. = .014) ตามลำดับ ซึ่งล้วนมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ส่วนด้านทักษะดิจิทัล (B = .024, Sig. = .643) ไม่พบอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ โดยผลการศึกษา ที่พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ และด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอยู่ในระดับสูง และมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง สมรรถนะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานบัญชี พบว่า สมรรถนะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล ด้านจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชี ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ที่สุด รองลงมา คือ ด้านการใช้เทคโนโลยีทางการบัญชี ด้านทักษะทางวิชาชีพบัญชี และด้านความรู้ความสามารถ วิชาชีพบัญชี และประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานบัญชีในบริษัทเอกชน (ธมนวรรณ ป้อมสนาม และชัย วาฤทธิ์, 2566) และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปทุมพร ชโนวรรณ ที่กล่าวว่า คุณลักษณะของนักบัญชีที่คาดหวัง ด้านจรรยาบรรณวิชาชีพมีอิทธิพลเชิงบวกต่อคุณภาพของการจัดทำรายงานทางการเงินโดยรวม กล่าวได้ว่า นักบัญชีจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีเพื่อให้การจัดทำบัญชีเป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพ

ด้วยความซื่อสัตย์ มีความยุติธรรม อิสระในการปฏิบัติงาน รับผิดชอบในหน้าที่ซึ่งจะทำให้คุณภาพของการจัดทำรายงานทางการเงินเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ (ปทุมพร ชโนวรรณ, 2566) ดังนั้น แสดงให้เห็นว่า ผลการวิจัยสนับสนุนแนวคิดทฤษฎีสมรรถนะ (Competency-Based Theory) ของ Boyatzis, R. E., Spencer, L. M. & Spencer, S. M. ที่อธิบายว่า คุณลักษณะด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม เป็นสมรรถนะสำคัญที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของบุคลากร (Boyatzis, R. E., 1982); (Spencer, L. M. & Spencer, S. M., 1993)

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัย ที่พบว่า ความรู้ทางวิชาชีพบัญชี ทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และความสามารถในการสื่อสาร และวิเคราะห์ข้อมูล เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของงานบัญชี โดยเฉพาะในด้านความถูกต้อง ความรวดเร็ว และการสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร (กุลธิดา ธนสมบัติศิริ, 2564) สอดคล้องกับผลงานวิจัย ที่พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีที่คาดหวัง ด้านความรู้ทางวิชาชีพ และด้านทักษะการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพข้อมูลทางบัญชีและปฏิบัติตามจรรยาบรรณทางวิชาชีพบัญชี ด้านความรู้ความสามารถและด้านมาตรฐานในการปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพข้อมูลทางบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ (ผกามาศ บุตรสาลี และคณะ, 2565) ดังนั้น แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางวิชาชีพควบคู่กับการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชีในยุคดิจิทัล

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ด้านทักษะดิจิทัลไม่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจอธิบายได้จากลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาการบัญชี ปฏิบัติงานในตำแหน่งพนักงานบัญชี และมีประสบการณ์ทำงานด้านบัญชีน้อยกว่า 1 ปี รวมทั้งส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรมด้านดิจิทัล 1 - 2 ครั้งในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา จึงอาจมีพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลในระดับใกล้เคียงกัน ส่งผลให้ทักษะดิจิทัลไม่ใช่ปัจจัยที่สร้างความแตกต่างของความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ในขณะที่การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ คุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา กลับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากกว่า

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่

1. D: Development and Lifelong Learning การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ รวมทั้งสามารถนำความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

1.1 การแสวงหาความรู้ใหม่ด้านบัญชี ภาษี และเทคโนโลยี

1.2 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพและเทคโนโลยี

1.3 การนำความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

1.4 การมีทัศนคติใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านนี้มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่านักบัญชีในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Lifelong Learning) และพัฒนาสมรรถนะของตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและวิชาชีพ

2. E: Ethical Professionalism การยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และมาตรฐานวิชาชีพบัญชี รวมถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการรักษาความลับของข้อมูลทางธุรกิจ ประกอบด้วย

2.1 ความซื่อสัตย์สุจริต

2.2 ความโปร่งใสและเที่ยงธรรม

2.3 การปฏิบัติงานตามมาตรฐานวิชาชีพ

2.4 ความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสียและการรักษาความลับของข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและคุณภาพของงานบัญชีในองค์กร

3. A: Analytical and Collaborative Skills ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในองค์กร ประกอบด้วย

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทางการเงินเพื่อการตัดสินใจ

3.2 การระบุปัญหาในการทำงาน

3.3 การเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม

3.4 การสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ผลการวิจัยพบว่า “การสื่อสารและการทำงานร่วมกับผู้อื่น” เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานสูงที่สุดในด้านนี้

4. P: Professional Competence ความรู้และสมรรถนะทางวิชาชีพบัญชี รวมถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้มาตรฐานการบัญชี กฎหมายภาษี และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

4.1 ความรู้ด้านมาตรฐานการบัญชีและการรายงานทางการเงิน

4.2 ความรู้ด้านภาษีอากรและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4.3 การประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิชาชีพในการปฏิบัติงาน

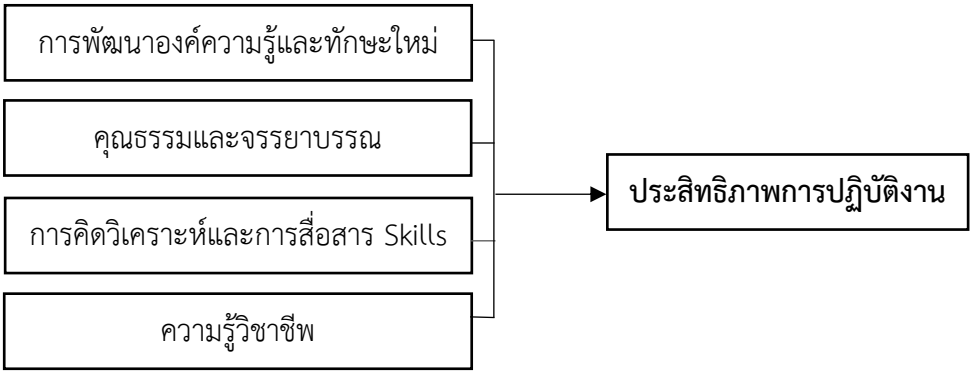
4.4 การใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางการบัญชีและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงาน

องค์ประกอบนี้สะท้อนถึงความสามารถของนักบัญชีในการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิชาชีพควบคู่กับเครื่องมือทางเทคโนโลยี เพื่อให้การปฏิบัติงานมีความถูกต้อง มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพบัญชี

ผลการวิจัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน โดยพบว่า “การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง” เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ และด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา สะท้อนให้เห็นว่า นักบัญชีในยุคดิจิทัลไม่ได้อาศัยเพียงความรู้ทางบัญชีหรือทักษะด้านเทคโนโลยีเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เป็นกลไกสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนความสำเร็จ

ในการปฏิบัติงานของนักบัญชี เนื่องจากช่วยให้นักบัญชีสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี กฎระเบียบทางวิชาชีพ และสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะของนักบัญชีในสถานประกอบการ ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาหลักสูตร การจัดฝึกอบรม และการพัฒนาวิชาชีพบัญชีให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในยุคดิจิทัล

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรบัญชีบัณฑิต พ.ศ. 2571 โดยเชื่อมโยงกับผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร (Program Learning Outcomes: PLOs) กล่าวคือ การส่งเสริมคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพสอดคล้องกับ PLO1 การบูรณาการองค์ความรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับ PLO2 การพัฒนาทักษะวิชาชีพและการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานสอดคล้องกับ PLO3 การสร้างสรรค์ผลงาน การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความรับผิดชอบในการทำงานสอดคล้องกับ PLO4 และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับ PLO5 รวมถึงการกำหนดนโยบายการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร เพื่อพัฒนาบัณฑิตให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของนักบัญชีที่ตลาดแรงงานในยุคดิจิทัลต้องการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ทางวิชาชีพ ทักษะดิจิทัล ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น คุณธรรมจรรยาบรรณ และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

จากภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลเพื่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ซึ่งสังเคราะห์จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด รองลงมา ได้แก่ คุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ การคิดวิเคราะห์และการสื่อสาร และความรู้วิชาชีพ ขณะที่ทักษะดิจิทัลไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ องค์ความรู้ที่ได้สะท้อนว่า ในยุคดิจิทัล ความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชีไม่ได้ขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพบัญชีและปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการของจังหวัดราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลและความสำเร็จในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และพบว่า คุณลักษณะของนักบัญชีในยุคดิจิทัลทั้ง 5 ด้าน ด้านความรู้วิชาชีพ ด้านทักษะดิจิทัล ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ด้านคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสำเร็จในการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานมากที่สุด การนำผลการวิจัยไปใช้ 1) สถานประกอบการและสำนักงานบัญชี ควรกำหนดแผนพัฒนาศักยภาพนักบัญชีอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการเสริมสร้างคุณธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ในการปฏิบัติงานจากผลการวิจัย ทั้งนี้ อาจสนับสนุนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของนักบัญชี 2) สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยเพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และจริยธรรมวิชาชีพ พร้อมทั้งบูรณาการการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในรายวิชาทางการบัญชี เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และ 3) หน่วยงานวิชาชีพและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดหลักสูตรอบรมหรือพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง (Continuing Professional Development: CPD) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในงานบัญชี เพื่อให้นักบัญชีสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของวิชาชีพและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานของนักบัญชี เช่น ภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์กร ความผูกพันต่อองค์กร ความพร้อมด้านเทคโนโลยี และการสนับสนุนจากผู้บริหาร เพื่อเพิ่มความสามารถในการอธิบายความสำเร็จในการปฏิบัติงานได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น 2) ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังจังหวัดอื่นหรือเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค รวมถึงเปรียบเทียบระหว่างประเภทของสถานประกอบการ เพื่อศึกษาความแตกต่างของคุณลักษณะนักบัญชีในแต่ละบริบท และเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยในระดับประเทศ และ 3) ควรศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) ที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักบัญชีในบริบทขององค์กรที่แตกต่างกัน รวมทั้งใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่ออธิบายสาเหตุที่ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่พบอิทธิพลของทักษะดิจิทัลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และเพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีต่อวิชาชีพบัญชีในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับเงินอุดหนุนโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพอาจารย์เข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569 จาก Research and Development Institute, Muban Chombueng Rajabhat University

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2567). สถิติข้อมูล 2567. เรียกใช้เมื่อ 19 พฤษภาคม 2569 จาก https://www.dbd.go.th/common-article/24

กุลธิดา ธนสมบัติศิริ. (2564). คุณลักษณะของนักบัญชียุคใหม่ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของนักบัญชีในสำนักงานรับทำบัญชีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ฐาปนา ฉิ่นไพศาล. (2564). การพัฒนาสมรรถนะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยพัฒนา.

ธมนวรรณ ป้อมสนาม. (2569). สมรรถนะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานบัญชีในบริษัทเอกชน จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 6(1), 1-13.

ธมนวรรณ ป้อมสนาม และชัย วาฤทธิ์. (2566). คุณลักษณะความเป็นมืออาชีพของนักบัญชียุคดิจิทัลในบริบทจังหวัดนครราชสีมา. วารสารมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 1(2), 1-18.

ปฐมาภรณ์ คำชื่น. (2565). ทักษะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงานในสำนักงาน บัญชีคุณภาพ. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 27(1), 210-222.

ปทุมพร ชโนวรรณ. (2566). คุณลักษณะของนักบัญชีที่คาดหวังที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพรายงานทางการเงินของสำนักงานบัญชีในภาคใต้. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(10), 229-248.

ประสุตา นาดี และคณะ. (2564). สมรรถนะของนักบัญชีในยุคดิจิทัล: ทักษะการปรับตัวในโลกที่เปลี่ยนแปลง. วารสารศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ, 8(2), 19-32.

ผกามาศ บุตรสาลี และคณะ. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของนักบัญชีที่คาดหวังและการ ปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชีกับคุณภาพข้อมูลทางบัญชีของนักบัญชีในสำนักงานบัญชีในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารสหวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 6(1), 28-44.

สภาวิชาชีพบัญชี. (2566). คู่มืออธิบายมาตรฐานการรายงานทางการเงิน. กรุงเทพมหานคร: สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์.

อริสา ศรีชัยนาท. (2562). ทักษะด้านเทคโนโลยีของนักวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล. ใน สารนิพนธ์การศึกษาการบัญชีมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบัญชี. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99-120.

Becker, G. S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. (3rd ed.). Chicago: University of Chicago Press.

Boyatzis, R. E. (1982). The Competent Manager. A Model For Effective Performance. Berlin: Researchgate.

Campbell, J. P. (1990). Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.

Cochran, W. G. (1977). Sampling Techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Dechow, P. et al. (2010). Understanding earnings quality: A review of the proxies, their determinants and their consequences. Journal of Accounting and Economics, 50(3), 344-401.

Hackman, J. R. & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: test of a theory. Organizational Behavior and Human Performance, 16(2), 250-279.

IFAC. (2019). International Education Standards 1-8. Retrieved May 19, 2026, from https://shorturl.asia/sHI8F

International Federation of Accountants. (2020). Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants. Retrieved May 19, 2026, from https://www.ethicsboard.org/publications/2020-handbook-international-code-ethics-professional-accountants

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business School Press.

Spencer, L. M. & Spencer, S. M. (1993). Competence at Work: Models for Superior Performance. Hoboken: John Wiley & Sons.

บทความวิจัย

พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว*

THE DYNAMICS OF USE AND CONSTRUCTION OF THE SANEHANUSORN ROAD AREA FOR TOURISM

สุพร ภัทรอนุวงศ์, ธนภัทร เต็มรัตนะกุล*, พรพันธ์ เขมคุณาศัย, พรไทย ศิริสาธิตกิจ

Suporn Pattara-anuwong, Tanapat Temrattanakul*, Pornpan Khemakunasai, Pornthai Sirisathitkit

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: tanapat@tsu.ac.th

*Tel: 091-845-9109

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกตภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน ซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี ร่วมกับการเลือกแบบลูกโซ่ ครอบคลุมผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงตีความ ภายใต้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ของ Henri Lefebvre พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์สามารถจำแนกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ยุครางสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515) พื้นที่ก่อรูปจากวิถีชีวิต การสัญจร การค้าขาย และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คน จนเกิดเป็นพื้นที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน 2) ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540) พื้นที่ถูกกำหนดผ่านนโยบายการพัฒนาเมือง การวางผังเมือง และการลงทุนของภาครัฐและภาคเอกชน ส่งผลให้ย่านดังกล่าวกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ ธุรกิจบริการ และการท่องเที่ยวของเมืองหาดใหญ่ และ 3) ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568) พื้นที่ได้รับการสร้างความหมายใหม่ผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและกิจกรรมสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ข้อค้นพบสะท้อนว่า พื้นที่เมืองมิได้เป็นเพียงโครงสร้างทางกายภาพ แต่เป็นผลผลิตจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ ชุมชน และนักท่องเที่ยว ที่ร่วมกันต่อรองความหมาย ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่ และสร้างอัตลักษณ์ใหม่บนฐานทุนทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทเมืองชายแดน

คำสำคัญ: พลวัต, การใช้และการประกอบสร้างพื้นที่, ถนนเสน่หานุสรณ์, การท่องเที่ยว

* Received 28 June 2026; Revised 14 August 2026; Accepted 21 August 2026

Abstract

This research aimed to analyze the dynamics of spatial use and the production of space for tourism in the Sanehanusorn Road area, Hat Yai District, Songkhla Province. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through document analysis, field observation, and in-depth interviews with 30 key informants who had at least five years of experience related to the area. The informants were selected using snowball sampling and included representatives from government agencies, business operators, community leaders, and local residents. The data were analyzed using content analysis and interpretive analysis within the framework of Henri Lefebvre's theory of the production of space. Data credibility was ensured through triangulation. The findings revealed that the dynamics of spatial use and the production of space in the Sanehanusorn Road area could be classified into three significant periods: 1) The Railway-Led Urban Formation Era (before 1972), during which the area was shaped by everyday life, mobility, commercial activities, and social interactions, gradually developing into a space of everyday practices; 2) The Entertainment Era (1972 - 1997), during which the area was shaped by urban development policies, urban planning, and investments from both the public and private sectors, transforming it into a major economic, service-business, and tourism hub of Hat Yai; and 3) The walking Street Era (1998 - 2025), during which the area was redefined through cultural tourism, creative activities, multi-stakeholder participation, and communication via social media. The findings demonstrate that urban space is not merely a physical structure but a social product resulting from interactions among government agencies, businesses, local communities, and tourists. Through these interactions, various actors continuously negotiate meanings, reshape patterns of spatial use, and construct new identities based on cultural capital within the context of a border city.

Keywords: Dynamics, Utilization and Construction of Space, Senahanusorn Road, Tourism

บทนำ

การพัฒนาเมืองภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการขยายตัวของเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้พื้นที่เมืองในหลายประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยและการประกอบกิจกรรมพื้นฐาน ไปสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจการท่องเที่ยวและพื้นที่บริโภคที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ (Richards, G., 2011); (Ashworth, G. J. & Page, S. J., 2011) การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเชิงกายภาพของพื้นที่ หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ พื้นที่ถูกผลิตและประกอบสร้างขึ้นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างทุน อำนาจ นโยบายรัฐ และการปฏิบัติทางสังคม (Harvey, D., 2001); (Lefebvre, H., 1991) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่เมืองมิได้เป็นสิ่งที่เป็นกลาง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในบริบทของประเทศไทย การฟื้นตัวของภาคการท่องเที่ยวภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ส่งผลให้ประเทศไทยกลับมาเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2565) แนวโน้มดังกล่าวส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในเมืองท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่งกลับมาฟื้นตัวและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการพัฒนาและการปรับเปลี่ยนพื้นที่เมือง โดยเฉพาะย่านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่อธิบายว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่เมือง การลงทุน และการปรับบทบาทของพื้นที่ให้รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว (Hall, C. M. & Page, S. J., 2014) ในบริบทดังกล่าว ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่สะท้อนพลวัตของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างเด่นชัด โดยมีพัฒนาการจากการเป็นย่านการค้าและแหล่งบันเทิงในอดีต สู่การเป็นย่านท่องเที่ยวร่วมสมัยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะพื้นที่ทางกายภาพ หากแต่เป็นพื้นที่เชิงสังคมที่ถูกประกอบสร้างและสร้างความหมายขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างพื้นที่ของ (Lefebvre, H., 1991) และแนวคิดเรื่องการสร้างความหมายของพื้นที่ท่องเที่ยวผ่านประสบการณ์และการปฏิบัติทางสังคม (Urry, J. & Larsen, J., 2011)

ภายใต้แนวโน้มการพัฒนาเมืองเพื่อการท่องเที่ยว ถนนเสน่หานุสรณ์ได้กลายเป็นพื้นที่ที่มี “พลวัตสูง” (Highly Dynamic Space) กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบการใช้พื้นที่ การจัดกิจกรรม และการสื่อสารอัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภายใต้นโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเอื้อให้เกิดการตีความ และการใช้งานพื้นที่ในรูปแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดแรงตึงเครียดในการใช้พื้นที่ ระหว่างการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกับการดำรงวิถีชีวิตของผู้ใช้พื้นที่เดิม ผู้ประกอบการรายย่อย และผู้อยู่อาศัยบางส่วนต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดระเบียบพื้นที่ และรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการต่อรองสิทธิในการใช้พื้นที่และการสร้างความหมายของพื้นที่ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แม้ผลการศึกษาจะไม่พบการเบียดขับผู้ใช้พื้นที่ดั้งเดิมอย่างชัดเจน แต่พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงบทบาท และเงื่อนไขในการเข้าถึง และใช้ประโยชน์พื้นที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละกลุ่มอย่างต่อเนื่องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบาย “ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ สังคม และอำนาจ” ได้อย่างลึกซึ้ง แนวคิดการผลิตพื้นที่ (The Production of Space) ของ Lefebvre, H. จึงถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์โดยมองว่าพื้นที่มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการทางสังคม ที่ประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) พื้นที่ที่ถูกรับรู้และใช้สอย (Spatial Practice) 2) พื้นที่ที่ถูกวางแผนและกำหนดโดยผู้มีอำนาจ (Representations of Space) และ 3) พื้นที่ที่ถูกสร้างความหมาย และประสบการณ์โดยผู้ใช้งาน (Representational Space) ดังนั้น งานวิจัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว โดยทำความเข้าใจว่า พื้นที่ดังกล่าว ถูกผลิตขึ้นใหม่อย่างไรในบริบทของการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการปะทะต่อรองของความหมายและอำนาจ ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในมิติที่ลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา (Qualitative Case Study Research) เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. ซึ่งอธิบายการผลิตพื้นที่ผ่าน 3 มิติ ได้แก่ 1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice / Perceived Space) 2) พื้นที่เชิงมโนทัศน์ (Representations of Space / Conceived Space) และ 3) พื้นที่แห่งการดำรงชีวิต (Representational Spaces / Lived Space) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ การพัฒนาเมือง การท่องเที่ยว และบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละช่วงพัฒนาการของพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นย่านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวสำคัญของเมืองหาดใหญ่ มีรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่หลากหลาย และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วน จึงเหมาะสมสำหรับการศึกษาพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ภายใต้บริบทของพัฒนาการเชิงพื้นที่และการท่องเที่ยวของย่านถนนเสน่หานุสรณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants: KI) คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทโดยตรงต่อการใช้ การพัฒนา และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ และใช้การเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อขยายเครือข่ายผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์จนข้อมูลเกิดภาวะอิ่มตัว (Data Saturation) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับพื้นที่ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ (G1 - G2) ผู้ประกอบการ (B1 - B6) ผู้ค้าหรือผู้ประกอบการรายย่อย (S1 - S8) ผู้อยู่อาศัยหรือผู้นำชุมชน (R1 - R6) และนักท่องเที่ยวหรือผู้ใช้พื้นที่ (T1 - T8) โดยในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้รหัสผู้ให้ข้อมูล สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการขณะท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยใช้ภาษาจีนแมนดารินในการสื่อสาร

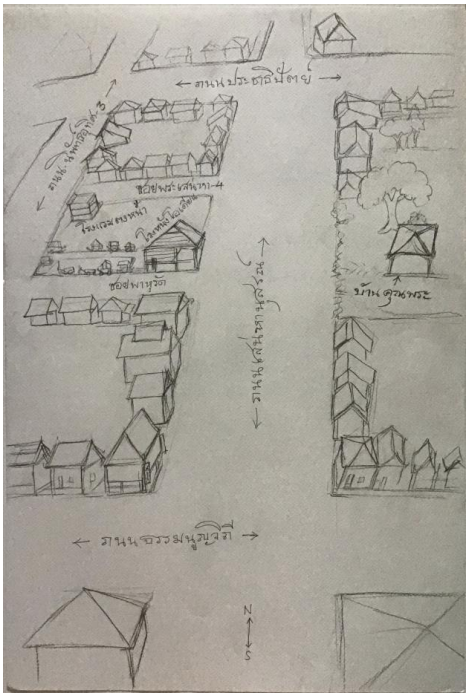
ข้อมูลเก็บรวบรวม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสาร แนวคำถามสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาเมือง และการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 3 ท่าน และปรับปรุงก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสารถูกจัดระบบและตรวจสอบความครบถ้วน โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถอดความแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) จากนั้นจัดหมวดหมู่ เข้ารหัสข้อมูล (Coding) และนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) ภายใต้กรอบแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. เพื่ออธิบายพลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตภาคสนาม และการวิเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการท่องเที่ยว ในแต่ละช่วงเวลา โดยพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทและลักษณะการใช้ประโยชน์ จากพื้นที่การค้าของชุมชน สู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิง ก่อนพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปัจจุบัน ผลการศึกษาสามารถจำแนกพัฒนาการของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ 1) ยุครางสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515) ซึ่งเป็นช่วงของการก่อรูปพื้นที่จากการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม และการค้าขาย 2) ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540) ซึ่งเป็นช่วงที่พื้นที่พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองชายแดน และ 3) ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568) ซึ่งเป็นช่วงของการปรับเปลี่ยนสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษาในแต่ละช่วง ดังต่อไปนี้

1. ยุครางสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515): การก่อรูปพื้นที่ผ่านการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม และเศรษฐกิจการค้าของเมืองชายแดน

ผลการศึกษาพบว่า ก่อน พ.ศ. 2515 ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ มีลักษณะเป็นพื้นที่การค้า และที่อยู่อาศัยที่ก่อรูปขึ้นจากการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การเติบโตของการค้าระหว่างพื้นที่และการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีน พื้นที่ในระยะนี้ยังมิได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยตรง หากแต่เป็นพื้นที่ที่ตอบสนองต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การค้าขาย การขนส่งสินค้า และการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ในเวลาต่อมา



ภาพที่ 1 ภาพวาดจำลองของถนนเสน่หานุสรณ์ ช่วงก่อน พ.ศ. 2515
ที่มา ภาพวาดจำลองของผู้วิจัย

ผู้พักอาศัยดั้งเดิม นายนิติ จิระนคร ให้ข้อมูลว่า “เมื่อก่อนถนนเสน่หานุสรณ์ยังเป็นถนนลูกรัง มีร้านขายของชำ ร้านรับซื้อยางพารา และบ้านเรือนไม่มาก คนส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่เข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐาน ทุกคนรู้จักกัน ใช้ชีวิตและทำมาหากินอยู่ในพื้นที่เดียวกัน” (นิติ จิระนคร, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การใช้พื้นที่ในระยะเริ่มต้นมีลักษณะเป็นพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน โดยกิจกรรมการค้า การอยู่อาศัย และความสัมพันธ์ทางสังคมดำเนินควบคู่กัน พื้นที่ดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนและการประกอบอาชีพในชุมชนมากกว่าการกำหนดจากนโยบายหรือการวางผังเมือง ต่อมาผู้ประกอบการรุ่นแรก นายยุกยี่ แซ่ลิ่ม กล่าวว่า “สมัยนั้นลูกค้าส่วนใหญ่เป็นพ่อค้ายางพารา คนเดินทางด้วยรถไฟ และคนในพื้นที่ โรงแรมยังมีไม่กี่แห่ง ร้านค้าส่วนใหญ่ขายของจำเป็นสำหรับคนในเมือง” (ยุกยี่ แซ่ลิ่ม, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจของย่านเสน่หานุสรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวขับเคลื่อนด้วยการค้าท้องถิ่นและการคมนาคมเป็นสำคัญ โดยระบบรถไฟมีบทบาทเชื่อมโยงการเคลื่อนย้ายผู้คนและสินค้า ทำให้เกิดการกระจุกตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบริเวณย่านการค้า สอดคล้องกับข้อมูลจากผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นายแสงชัย พูนสุข ระบุว่า “การพัฒนาเส้นทางรถไฟและการขยายตัวของเมืองหาดใหญ่ ทำให้ผู้คนเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ถนนเสน่หานุสรณ์จึงค่อย ๆ กลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญของเมือง” (แสงชัย พูนสุข, 2568)

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร และการสังเกตภาคสนาม สามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบเกี่ยวกับการก่อรูปของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 ได้ 4 ประเด็นสำคัญ คือ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การใช้ประโยชน์พื้นที่แบบผสมผสาน และการเติบโตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุครางสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515)

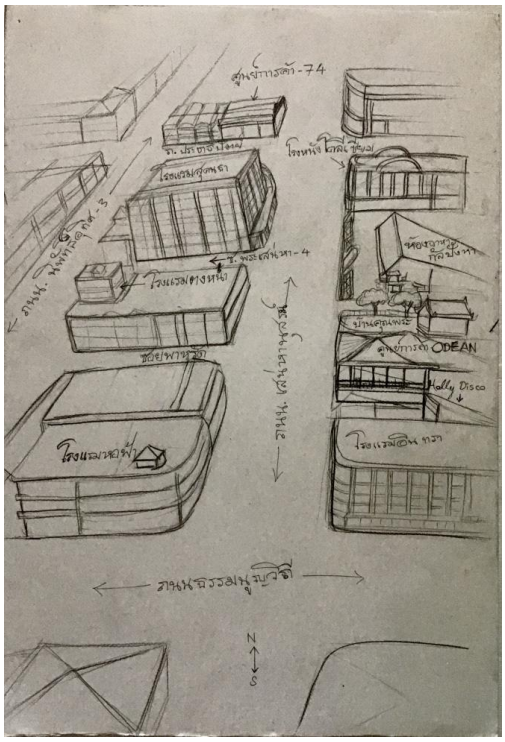
หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
ชุมชนชาวจีนตั้งถิ่นฐานและค้าขาย	การตั้งถิ่นฐาน	การก่อรูปชุมชน การค้า	การก่อรูปพื้นที่เมือง
ระบบรถไฟเชื่อมโยงการเดินทางและการค้า	โครงสร้างคมนาคม	การเชื่อมโยงเศรษฐกิจ	การขยายตัวของเมือง
อาคารพาณิชย์ใช้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและร้านค้า	การใช้พื้นที่แบบผสมผสาน	วิถีชีวิตและเศรษฐกิจ	การผลิตพื้นที่ผ่านชีวิตประจำวัน
การค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดนเติบโต	กิจกรรมเศรษฐกิจ	เศรษฐกิจเมืองชายแดน	ฐานรากของการพัฒนา

จากตารางที่ 1 พบว่า การก่อรูปของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ประกอบด้วย การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ การใช้ประโยชน์อาคารแบบผสมผสาน และการเติบโตของการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนมีส่วนทำให้เกิดการรวมตัวของชุมชนการค้า ขณะที่ระบบรถไฟเป็นโครงสร้างคมนาคมหลักที่เชื่อมโยงการเดินทางของผู้คนและการขนส่งสินค้า นอกจากนี้ อาคารพาณิชย์ในระยะเริ่มต้นส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน โดยชั้นล่างใช้ประกอบธุรกิจการค้า ส่วนชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย ควบคู่กับการขยายตัวของการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดนที่มีความต่อเนื่อง ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์พัฒนาเป็นย่านการค้า

ที่มีบทบาทสำคัญของเมืองหาดใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าการใช้พื้นที่ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน ทั้งการตั้งถิ่นฐาน การค้าขาย และการคมนาคม ซึ่งสอดคล้องกับมิติการปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (Spatial Practice) ที่พื้นที่ถูกผลิตขึ้นจากวิถีชีวิตและการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน

2. ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540): การประกอบสร้างพื้นที่ภายใต้การขยายตัวของเศรษฐกิจบริการและการท่องเที่ยวชายแดน

ผลการศึกษาพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่การค้าท้องถิ่นไปสู่พื้นที่ที่รองรับธุรกิจบริการ ความบันเทิง และการท่องเที่ยวของเมืองหาดใหญ่ การขยายตัวของการค้าชายแดนไทย - มาเลเซีย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมือง และการลงทุนของภาคเอกชน ส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นของโรงแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง และกิจการบริการประเภทต่าง ๆ ทำให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์กลายเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว



ภาพที่ 2 ภาพวาดจำลองของถนนเสน่หานุสรณ์ ช่วง พ.ศ. 2515 - 2540

ผู้ประกอบการโรงแรม นายวันชัย ลีละศิธร ให้ข้อมูลว่า “ช่วงนั้นโรงแรมเปิดใหม่หลายแห่ง นักท่องเที่ยวมาเลเซียและสิงคโปร์เข้ามาพักจำนวนมาก กลางคืนมีทั้งร้านอาหาร ผับ บาร์ และคาราโอเกะ ทำให้ถนนเสน่หานุสรณ์คึกคักตลอดทั้งวัน” (วันชัย ลีละศิธร, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายตัวของธุรกิจโรงแรมและกิจการบริการควบคู่กับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์พื้นที่มีความหนาแน่นมากขึ้นทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน ใน

ทำนองเดียวกัน ผู้ประกอบการร้านอาหาร นายวิรัตน์ แซ่หว่อง กล่าวว่า “ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ ร้านอาหารเปิดถึงดึก เพราะมีคนใช้พื้นที่ตลอดเวลา รายได้ของร้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง” (วิรัตน์ แซ่หว่อง, 2568) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของธุรกิจร้านอาหารและกิจการบริการในพื้นที่ รวมทั้งทำให้ระยะเวลาการใช้ประโยชน์พื้นที่ยาวนานขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้า ขณะเดียวกัน ผู้พักอาศัยในพื้นที่ นายสุรพล กำพลานนท์วัฒน์ ให้ข้อมูลว่า “จากเดิมที่เป็นย่านค้าขาย ก็เริ่มมีโรงแรมและสถานบันเทิงเพิ่มขึ้น คนจากหลายพื้นที่เข้ามาทำงานและเข้ามาเที่ยว ทำให้บรรยากาศของชุมชนเปลี่ยนไป” (สุรพล กำพลานนท์วัฒน์, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของโรงแรม สถานบันเทิง และผู้ใช้พื้นที่จากภายนอก ส่งผลให้ลักษณะการใช้พื้นที่และบรรยากาศของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้านผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นายแสงชัย พูนสุข ให้ข้อมูลว่า “เทศบาลได้พัฒนาถนน ระบบไฟฟ้า และสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง รวมทั้งสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชน ทำให้ย่านเสน่หานุสรณ์กลายเป็นศูนย์กลางธุรกิจของหาดใหญ่” (แสงชัย พูนสุข, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองควบคู่กับการลงทุนของภาคเอกชน เพื่อรองรับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและธุรกิจบริการในพื้นที่

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์เอกสารและการสังเกตภาคสนาม พบว่า ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 มีการเพิ่มขึ้นของโรงแรม อาคารพาณิชย์ ร้านอาหาร สถานบันเทิง และกิจการบริการอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์จึงมีบทบาทรองรับประชาชนในพื้นที่ นักธุรกิจ และนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ผลการสังเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 2

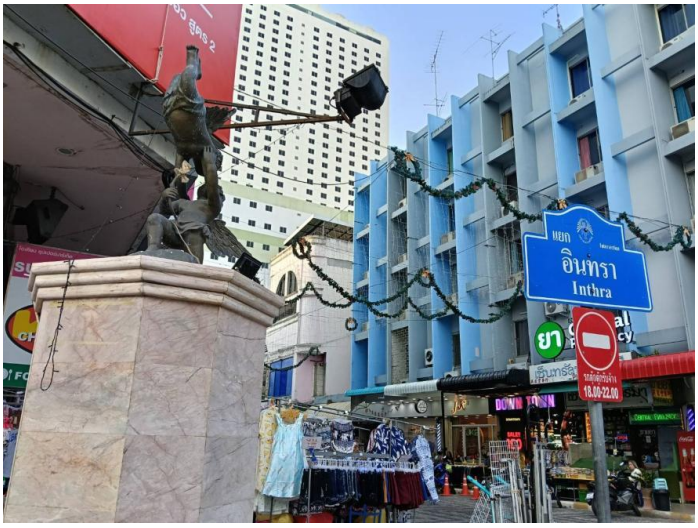
ตารางที่ 2 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540)

หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
โรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิงเพิ่มขึ้น	การลงทุนธุรกิจบริการ	การขยายตัวของเศรษฐกิจบริการ	การผลิตพื้นที่เศรษฐกิจ
นักท่องเที่ยวมาเลเซียและสิงคโปร์เพิ่มขึ้น	การเติบโตของอุปสงค์การท่องเที่ยว	การท่องเที่ยวชายแดน	การพัฒนาการท่องเที่ยว
รัฐพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	นโยบายพัฒนาเมือง	การจัดการพื้นที่	การกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจ
ชุมชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	การเปลี่ยนบทบาทของพื้นที่	พลวัตการใช้พื้นที่

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปลี่ยนแปลงของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การเพิ่มขึ้นของการลงทุนในธุรกิจบริการ 2) การเติบโตของนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน 3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของภาครัฐ และ 4) การเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้พื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการใช้ประโยชน์พื้นที่ในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ตลอดช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 ได้รับการพัฒนาและจัดระเบียบพื้นที่ผ่านการลงทุน การขยายตัวของธุรกิจบริการ และนโยบายการพัฒนาเมือง เพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนมิติการแทนความหมายของพื้นที่ (Representations of Space) ที่พื้นที่ถูกกำหนดและวางแผนโดยภาครัฐและภาคเอกชน

3. ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568): การประกอบสร้างพื้นที่ผ่านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ธุรกิจบริการและความบันเทิงไปสู่พื้นที่ที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และการเปลี่ยนแปลงของบริบทด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดน ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ เช่น การจัดถนนคนเดิน การปรับปรุงภูมิทัศน์ การพัฒนาสาธารณูปโภค และการจัดกิจกรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนหน้า



ภาพที่ 3 ภาพถนนช่วง พ.ศ. 2541 – 2568

ผู้ประกอบการร้านอาหาร ชาติ แซ่โค้ว ให้ข้อมูลว่า “หลังจากมีการจัดถนนคนเดิน บรรยากาศเปลี่ยนไปมาก จากเดิมที่คนมาเพื่อกินหรือพักโรงแรม กลายเป็นคนมาเดินเที่ยว ถ่ายรูป และร่วมกิจกรรม ทำให้ร้านค้าปรับตัวขายสินค้าและอาหารที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวมากขึ้น” (สุชาติ แซ่โค้ว, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หลังการจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ผู้ประกอบการมีการปรับรูปแบบสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และกิจกรรมภายในพื้นที่มีความหลากหลายมากขึ้น ในทำนองเดียวกัน ผู้ค้าภายในพื้นที่ พรพิมล หวังสถิตสถาพร กล่าวว่า “เดิมขายให้คนในพื้นที่เป็นหลัก แต่ตอนนี้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ จึงต้องปรับรูปแบบร้านและเมนูให้เหมาะกับนักท่องเที่ยว” (พรพิมล หวังสถิตสถาพร, 2568) คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กลุ่มลูกค้าของผู้ประกอบการเปลี่ยนจากประชาชนในพื้นที่ไปสู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่งผลให้มีการปรับรูปแบบการจำหน่ายสินค้าและบริการให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดท่องเที่ยว ด้านผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ นางนิยดา รัตนวิบูลย์ ให้ข้อมูลว่า “เทศบาลร่วมกับภาคเอกชนและชุมชนจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ปรับปรุงภูมิทัศน์ ติดตั้งไฟส่องสว่าง กล้องวงจรปิดและสร้างจุดถ่ายภาพ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของย่าน” (นิยดา รัตนวิบูลย์, 2568) ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ควบคู่กับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการใช้ประโยชน์พื้นที่ของประชาชนและนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผลการสังเกตภาคสนามและการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ภายในย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การแสดงดนตรี การจำหน่ายอาหารพื้นถิ่น และการจัดพื้นที่สำหรับการพักผ่อนและถ่ายภาพอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่มีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งด้านการท่องเที่ยว การค้าขาย และการจัดกิจกรรมของชุมชน ผลการสังเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568)

หลักฐานจากข้อมูล	รหัส (Code)	ประเด็นย่อย (Category)	ประเด็นหลัก (Theme)
ร้านค้าปรับรูปแบบเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	การปรับตัวของธุรกิจ	การพัฒนาสินค้าและบริการ	การสร้างคุณค่าพื้นที่
นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นและใช้พื้นที่เพื่อพักผ่อน	ประสบการณ์นักท่องเที่ยว	พื้นที่แห่งประสบการณ์	การสร้างความหมายของพื้นที่
รัฐพัฒนาภูมิทัศน์และจัดกิจกรรม	การจัดการพื้นที่	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	การผลิตพื้นที่ผ่านนโยบาย
การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและถนนคนเดิน	การใช้ทุนวัฒนธรรม	เศรษฐกิจสร้างสรรค์	การผลิตพื้นที่เชิงสัญลักษณ์

จากตารางที่ 3 พบว่า การเปลี่ยนแปลงของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การปรับตัวของผู้ประกอบการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 2) การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อน 3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการพื้นที่ของภาครัฐ และ 4) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและกิจกรรมถนนคนเดินอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่และกิจกรรมภายในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 ได้รับการประกอบสร้างความหมายใหม่ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น และประสบการณ์ของผู้คน จนกลายเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ของเมือง ซึ่งสะท้อนมิติพื้นที่แห่งการรับรู้และการให้ความหมาย (Representational Spaces) ที่ผู้คนร่วมกันสร้างคุณค่าและความหมายให้กับพื้นที่ผ่านการใช้ประโยชน์และประสบการณ์ทางสังคม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มิได้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเส้นตรง หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การพัฒนาเมือง และการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้บทบาท หน้าที่ และรูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่การค้าของชุมชน สู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิง และพัฒนาเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของเมืองและความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะคงที่ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่

(Production of Space) ของ Lefebvre, H. ที่อธิบายว่า พื้นที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Spatial Practice) การกำหนดและวางแผนพื้นที่ (Representations of Space) และพื้นที่แห่งการรับรู้และการให้ความหมายของผู้ใช้พื้นที่ (Representational Spaces) ซึ่งทั้งสามมิติดำรงอยู่ร่วมกันและมีความเด่นแตกต่างกันไปตามบริบทในแต่ละช่วงเวลา (Lefebvre, H., 1991) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Soja, E. W. ในหนังสือเรื่อง Thirdspace ที่มองว่า พื้นที่เป็นผลของการบูรณาการระหว่างมิติทางกายภาพ มิติการวางแผน และมิติประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านการใช้ชีวิตจริงของผู้คน (Soja, E. W., 1996) ตลอดจนสอดคล้องกับข้อเสนอของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital: Towards a Critical Geography ที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองมีความสัมพันธ์กับกระบวนการสะสมทุน การลงทุน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งส่งผลต่อบทบาทและการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแต่ละยุค (Harvey, D., 2001) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ในบริบทของเมืองชายแดน พลวัตของพื้นที่มิได้ถูกกำหนดโดยการพัฒนาเมืองและระบบเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเคลื่อนย้ายของผู้คน ทุน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้การประกอบสร้างพื้นที่มีลักษณะเฉพาะที่ซับซ้อนกว่าพื้นที่เมืองทั่วไป แม้ว่าการศึกษาจะจำแนกพัฒนาการของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุครางสร้างเมือง ยุคบันเทิง และยุคถนนคนเดิน เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ แต่ผลการศึกษาพบว่ามิติของการผลิตพื้นที่ทั้งสามมิได้เกิดขึ้นอย่างแยกขาดจากกัน หากยังคงดำรงอยู่และทับซ้อนกันในทุกช่วงเวลา เพียงแต่ในแต่ละยุคจะมีมิติหนึ่งที่มีบทบาทโดดเด่นกว่ามิติอื่นตามบริบทของการพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ยุครางสร้างเมือง (ก่อน พ.ศ. 2515)

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 ก่อรูปขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การพัฒนาระบบคมนาคมทางรถไฟ และการขยายตัวของกิจกรรมการค้าท้องถิ่นและการค้าชายแดน สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ในระยะเริ่มต้นมิได้เกิดจากการวางแผนของรัฐ หากแต่เกิดจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน การอยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่ของ Lefebvre, H. ในมิติ Spatial Practice ที่อธิบายว่าพื้นที่ถูกผลิตขึ้นผ่านกิจกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละวัน (Lefebvre, H., 1991) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital : Towards a Critical Geography เสนอว่า การพัฒนาเมืองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสะสมทุน โดยการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (Harvey, D., 2001) ในกรณีของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ การพัฒนาเส้นทางรถไฟ ถนน และอาคารพาณิชย์ในระยะแรกได้เอื้อต่อการรวมตัวของกิจกรรมการค้าและการตั้งถิ่นฐาน จนพื้นที่ค่อย ๆ พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่ ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ของ Relph, E., Tuan, Y. F. ในหนังสือเรื่อง Place and placelessness และ Space of Place: The perspective of experience ซึ่งอธิบายว่า ความหมายของสถานที่มิได้เกิดจากลักษณะทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากประสบการณ์ ความผูกพัน การรับรู้ และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่มีต่อพื้นที่ผ่านการใช้ชีวิตในชีวิตประจำวัน กระบวนการดังกล่าวทำให้พื้นที่ได้รับการสร้างความหมายจนกลายเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางสังคม

วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน (Relph, E., 1976); (Tuan, Y. F., 1977) ผลการศึกษายังสอดคล้องกับการศึกษาของ สุธา ศรีไพโรจน์ เรื่อง ประวัติศาสตร์หาดใหญ่และการพัฒนาเมืองภาคใต้ ที่อธิบายว่าการเติบโตของเมืองหาดใหญ่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาระบบคมนาคม การขยาย ตัวทางเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการก่อรูปของเมืองในระยะเริ่มต้น (สุธา ศรีไพโรจน์, 2542) ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ กาญจนา แก้วเทพ ในหนังสือศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา ที่เห็นว่า อัตลักษณ์และความหมายของพื้นที่เป็นผลจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนร่วมกันสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์และการใช้พื้นที่อย่างต่อเนื่อง (กาญจนา แก้วเทพ, 2544) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า เมืองหาดใหญ่ไม่ได้เติบโตขึ้นจากโครงสร้างทางกายภาพอย่างระบบคมนาคมรถไฟเท่านั้น แต่ตัวตนของหาดใหญ่ในฐานะ ศูนย์กลางเศรษฐกิจและการค้าชายแดน ยังถูกหล่อหลอมและให้ความหมายผ่านวิถีชีวิต กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มาอย่างยาวนาน โดยสรุป ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในช่วงก่อน พ.ศ. 2515 มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่ก่อรูปจากวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจทำหน้าที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการเติบโตของพื้นที่ ก่อนที่จะพัฒนาไปสู่รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในช่วงเวลาต่อมา

2. ยุคบันเทิง (พ.ศ. 2515 - 2540)

ผลการวิจัยพบว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เปลี่ยนบทบาทจากย่านการค้าชุมชนไปสู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการความบันเทิง อันเป็นผลจากการขยายตัวของเมือง การลงทุนของภาคเอกชน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนมิติ Representations of Space ของ Lefebvre, H. ซึ่งมองว่าพื้นที่ถูกกำหนดและจัดระเบียบผ่านนโยบาย การวางผัง และการลงทุนของผู้มีอำนาจ ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ (Lefebvre, H., 1991) ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องตามแนวคิดของ Harvey, D. ในหนังสือเรื่อง Spaces of Capital: Towards a Critical Geography เสนอว่า พื้นที่เมืองภายใต้ระบบทุนนิยมเป็นผลของกระบวนการสะสมทุน การลงทุน และการผลิตพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยรัฐและภาคทุนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง (Harvey, D., 2001) ซึ่งสอดคล้องกับการขยายตัวของธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร และสถานบันเทิงในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการเติบโตของเศรษฐกิจเมืองและการท่องเที่ยวชายแดน ในทำนองเดียวกัน ข้อค้นพบยังอธิบายได้ด้วยแนวคิดในหนังสือ The Rise of the Network Society ของ Castells, M. เสนอว่า เมืองร่วมสมัยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อมโยงการไหลเวียนของทุน ข้อมูล เทคโนโลยี และการเคลื่อนย้ายของผู้คนในระดับภูมิภาคและระดับโลก (Castells, M., 1996) แนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในเมืองหาดใหญ่ ซึ่งได้รับแรงหนุนจากการเป็นเมืองชายแดนที่เชื่อมโยงกับประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์พัฒนาเป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการที่รองรับทั้งประชาชนในพื้นที่ นักธุรกิจ และนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Yahaya, I. เรื่อง Cross-border Tourism and Urban Development in Southern Thailand ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนกับการพัฒนาเมืองในภาคใต้ของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับมาเลเซียมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองชายแดนและการพัฒนาพื้นที่ ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อน

ให้เห็นว่า การขยายตัวของการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน การลงทุน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เมืองชายแดน (Yahaya, I., 2006) ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของเมืองหาดใหญ่ที่มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวกับประเทศมาเลเซีย ผลการศึกษาครั้งนี้ยืนยันข้อค้นพบดังกล่าว โดยแสดงให้เห็นว่าในช่วง พ.ศ. 2515 - 2540 การเติบโตของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายเศรษฐกิจชายแดนและการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ จนทำให้พื้นที่เปลี่ยนบทบาทจากย่านการค้าของชุมชนไปสู่ศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองหาดใหญ่ โดยสรุป ยุคบันเทิงสะท้อนให้เห็นว่าการประกอบสร้างพื้นที่มิได้เกิดจากการขยายตัวของเมืองเพียงมิติเดียว หากแต่เป็นผลของการบรรจบกันระหว่างการลงทุนของภาครัฐและภาคเอกชน การเติบโตของเครือข่ายเศรษฐกิจชายแดน และการขยายตัวของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งร่วมกันกำหนดบทบาทใหม่ของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ให้เป็นศูนย์กลางธุรกิจบริการและความบันเทิงของเมืองหาดใหญ่ และวางรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาไปสู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในช่วงหลัง พ.ศ. 2541

3. ยุคถนนคนเดิน (พ.ศ. 2541 - 2568)

ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้ปรับบทบาทจากพื้นที่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยธุรกิจบริการและสถานบันเทิง สู่พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น อาหารพื้นถิ่น กิจกรรมถนนคนเดินและเทศกาลต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์และเพิ่มมูลค่าให้แก่พื้นที่ ควบคู่กับการปรับปรุงภูมิทัศน์การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล ส่งผลให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์มีบทบาทเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่สาธารณะ และศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของเมืองหาดใหญ่ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า การพัฒนาพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และผู้ประกอบการ ในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบ การรายย่อยและผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมได้ปรับรูปแบบการประกอบอาชีพ และการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยน แปลงของพื้นที่มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนเชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการสร้างความ หมายใหม่ให้แก่พื้นที่ผ่านการมีส่วนร่วมและประสบการณ์ของผู้ใช้พื้นที่ ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดการผลิตพื้นที่ (Production of Space) ของ Lefebvre, H. โดยเฉพาะมิติ Representational Spaces ซึ่งอธิบายว่า พื้นที่มิได้มีความหมายเพียงในเชิงกายภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างผ่านประสบการณ์ ความทรงจำ คุณค่าทางวัฒนธรรมและการรับรู้ของผู้คนที่ใช้และมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ (Lefebvre, H., 1991) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่สามารถกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและเมือง มากกว่าการเป็นเพียงสถานที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ในมิติเดียวกันแนวคิดของ Zukin, S. ในหนังสือเรื่อง The Cultures of Cities เสนอว่า วัฒนธรรม อัตลักษณ์และมรดกของเมือง สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรในการพัฒนาเมือง และสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านการสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ และการส่งเสริมการบริโภคเชิงวัฒนธรรม (Zukin, S., 1995) ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า ย่านถนนเสน่หานุสรณ์ได้นำอัตลักษณ์ของพื้นที่ มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นถิ่น วิถีชีวิตชุมชน กิจกรรมถนนคนเดิน และเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งช่วยสร้างภาพลักษณ์ของพื้นที่ให้โดดเด่น

เพิ่มความน่าสนใจในฐานะแหล่งท่องเที่ยว และก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจแก่ผู้ประกอบการและชุมชนท้อง ถิ่น ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards, G. ในหนังสือเรื่อง Creativity and Tourism ซึ่งเสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วมกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชน มากกว่าการเป็นเพียงผู้บริโภคแหล่งท่องเที่ยว โดย การออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่อง เที่ยว กับคนในพื้นที่ (Richards, G., 2011) ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า การจัดกิจกรรม ถนนคนเดิน การนำเสนออาหารท้องถิ่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในย่านถนนเสน่หานุสรณ์ เอื้อต่อการสร้างประสบการณ์ร่วม ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้คุณค่าทาง วัฒนธรรมของพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ Evans, G. ได้เสนอแนวคิดในบทความ Hard-branding the Cultural City: From Prado to Prada ว่า วัฒนธรรม กิจกรรมทางศิลปะ และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์สามารถใช้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างแบรนด์เมือง (city branding) และเป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูเมือง (urban regeneration) โดย ช่วยสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของเมือง ดึงดูดการลงทุน การท่องเที่ยว และกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ (Evans, G., 2003) ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาย่านถนนเสน่หานุสรณ์ที่ใช้กิจกรรมถนนคนเดิน เทศกาล และ การปรับปรุงภูมิทัศน์เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูพื้นที่ และยกระดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน Ashworth, G. J. & Page, S. J. ในบทความ Urban Tourism Research: Recent Progress and Current Paradoxes อธิบายว่า ความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวเมืองมิได้เกิดจากทรัพยากรทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์ของพื้นที่ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและแตกต่างให้แก่นักท่องเที่ยว (Ashworth, G. J. & Page, S. J., 2011) ผลการศึกษาครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และผู้ ประกอบการในการพัฒนา กิจกรรมการท่อง เที่ยว และการใช้ทุนทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ย่านถนนเสน่หานุสรณ์สามารถปรับตัว และยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีความสามารถในการแข่งขัน ของเมืองหาดใหญ่ โดยสรุป การเปลี่ยนผ่านของย่านถนนเสน่หานุสรณ์ ในช่วง พ.ศ. 2541 - 2568 มิได้เป็นเพียง การเปลี่ยนแปลงรูป แบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ หากแต่เป็นกระบวนการประกอบสร้างคุณค่าใหม่ของพื้นที่ผ่าน การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรม กิจกรรมสร้างสรรค์ และความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยว ข้อง จนสามารถเพิ่มมูลค่า ทางเศรษฐกิจ สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว และเสริมสร้างความสามารถในการแข่ง ขันของแหล่งท่องเที่ยว เมืองชายแดนได้อย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณาทั้งสามยุคร่วมกัน จะเห็นว่าพลวัตของย่านถนนเสน่หานุสรณ์มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิง กายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการผลิตพื้นที่ที่เปลี่ยนผ่านจาก พื้นที่ที่เกิดจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Spatial Practice) สู่ พื้นที่ที่ถูกกำหนดและวางแผนเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ (Representations of Space) และพัฒนาไปเป็น พื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สร้างคุณค่าและความหมายผ่านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม (Representational Spaces) ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมือง การท่องเที่ยว และการผลิตพื้นที่ในบริบทของเมืองชายแดน ได้อย่างชัดเจน

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเสนอกรอบแนวคิด Tourism-led Spatial Hybridization in Border Cities เพื่ออธิบายลักษณะเฉพาะของการผลิตพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองชายแดน โดยมองว่าพื้นที่ดังกล่าวเกิดจากการผสานปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนเข้าด้วยกัน จนก่อให้เกิดพื้นที่ที่มีลักษณะผสมผสาน (Hybrid Space) และมีพลวัตแตกต่างจากรูปแบบการพัฒนาเมืองทั่วไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาย่านถนนเสน่หานุสรณ์ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัยจำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการบูรณาการระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ผู้ประกอบการรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม โดยควรจัดตั้งกลไกการบริหารจัดการพื้นที่ในรูปแบบคณะกรรมการร่วม เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา การบริหารจัดสรรพื้นที่ค้าขาย การสร้างกระบวนการต่อรองสิทธิการใช้พื้นที่ของผู้ใช้พื้นที่ดั้งเดิม และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม อันจะช่วยลดความขัดแย้งและผลกระทบจากการเบียดขับระหว่างกลุ่มทุนกับชุมชน พร้อมทั้งสร้างสมดุลระหว่างการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวกับการรักษาอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลหรือแอปพลิเคชันประจำย่านถนนเสน่หานุสรณ์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยว ร้านค้า อาหารท้องถิ่น และกิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ประกอบการมีส่วนร่วมในการสร้างและเผยแพร่เนื้อหา เพื่อเพิ่มการรับรู้คุณค่าของพื้นที่และยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล สำหรับการพัฒนาในระยะยาว ควรจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาย่านถนนเสน่หานุสรณ์ที่บูรณาการการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม การจัดการพื้นที่สาธารณะ การกำหนดพื้นที่ค้าขาย การพัฒนาถนนคนเดิน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างสมดุลทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาย่านท่องเที่ยวเมืองชายแดนที่มีความยั่งยืนและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรสโปรดักส์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). รายงานสถานการณ์ท่องเที่ยวปี 2565. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

นิติ จิระนคร. (12 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

นิยดา รัตนวิบูลย์. (28 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

พรพิมล หวังสถิตสถาพร. (21 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

ยุกยี่ แซ่ลิ่ม. (13 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

วันชัย ลีละศิธร. (2 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

วิรัตน์ แซ่หว่อง. (3 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

สุชาติ แซ่โค้ว. (24 เม.ย. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

สุธา ศรีไพโรจน์. (2542). ประวัติศาสตร์หาดใหญ่และการพัฒนาเมืองภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สุรพล กำพลานนท์วัฒน์. (29 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

แสงชัย พูนสุข. (24 มี.ค. 2568). พลวัตการใช้และการประกอบสร้างพื้นที่ย่านถนนเสน่หานุสรณ์เพื่อการท่องเที่ยว. (สุพร ภัทรอนุวงศ์, ผู้สัมภาษณ์)

Ashworth, G. J. & Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. Tourism Management, 32(1), 1-15.

Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell.

Evans, G. (2003). Hard-branding the cultural city: From Prado to Prada. International Journal of Urban and Regional Research, 27(2), 417-440.

Hall, C. M. & Page, S. J. (2014). The Geography of Tourism and Recreation. (4th ed.). London: Routledge.

Harvey, D. (2001). Spaces of Capital: Towards a Critical Geography. New York: Routledge.

Lefebvre, H. (1991). The Production of Space. Oxford: Blackwell.

Relph, E. (1976). Place and Placelessness. London: Pion.

Richards, G. (2011). Creativity and tourism. Annals of Tourism Research, 38(4), 1225-1253.

Soja, E. W. (1996). Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places. Oxford: Blackwell.

Tuan, Y. F. (1977). Space and Place: The Perspective of Experience. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Urry, J. & Larsen, J. (2011). The Tourist Gaze 3.0. London: Sage.

Yahaya, I. (2006). Cross-border Tourism and Urban Development in Southern Thailand. Penang: Universiti Sains Malaysia.

Zukin, S. (1995). The Cultures of Cities. Oxford: Blackwell Publishers.

บทความวิจัย

นวัตกรรมสุขภาพชุมชนในยุคการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง: กรณีศึกษาความสำเร็จภายใต้การกระจายอำนาจด้านสุขภาพปฐมภูมิ*

COMMUNITY HEALTH INNOVATIONS UNDER PRIMARY HEALTH CARE DECENTRALIZATION: A SUCCESS CASE STUDY OF SHPH TRANSFER TO TRANG PAO

พิเชตวุฒิ นิลละออ, วิสุทธิณี ธานีรัตน์*

Pichetwut Nillaor, Wisuttinee Taneerat*

คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ตรัง ประเทศไทย

Faculty of Commerce and Management, Prince of Songkla University, Trang Campus, Trang, Thailand

*Corresponding author E-mail: wisuttinee.t@psu.ac.th

*Tel: 089-783-6697

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบและประเภทของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง และ 2) วิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของนวัตกรรมดังกล่าว ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้อำนวยการและบุคลากรสาธารณสุขใน รพ.สต. ที่ถ่ายโอนสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง จำนวน 90 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เก็บข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มละ 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมสุขภาพชุมชนจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่ นวัตกรรมโรคเรื้อรัง นวัตกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก นวัตกรรมแพทย์ทางเลือกและภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ นวัตกรรมที่โดดเด่น ได้แก่ “3 รส 3 ฤกษ์” ที่ได้รับรางวัลนานาชาติจากการลดโซเดียมผ่านการปรับรสสัมผัสที่คุ้นเคย และ “21 วันโมเดล” ที่ช่วยปรับปรุงผลเลือดผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังระยะที่ 3 ได้ถึงร้อยละ 60 ภายใน 6 เดือน ด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จสังเคราะห์ได้เป็นโมเดล ERS ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างนวัตกรรมจากความเข้าใจพฤติกรรมท้องถิ่น (Empathy-Driven Innovation) การออกแบบแนวทางแก้ปัญหาต้นทุนต่ำจากทรัพยากรในพื้นที่ (Resourceful Design) และการบริหารงานภายใต้ระบบการคลังท้องถิ่นได้อย่างสร้างสรรค์ (System Mastery) โดยมีความคล่องตัวด้านงบประมาณและความยืดหยุ่นของตัวชี้วัดภายใต้ อบจ. เป็นบริบทเอื้อสำคัญที่ส่งเสริมให้นวัตกรรมดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการกระจายอำนาจด้านสุขภาพสู่ท้องถิ่นสร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรมจากระดับฐานราก หากบุคลากรมีทั้งความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการบริหารจัดการภายใต้โครงสร้างใหม่ควบคู่กัน

* Received 1 July 2026; Revised 21 July 2026; Accepted 9 August 2026

คำสำคัญ: นวัตกรรมสุขภาพชุมชน, การถ่ายโอน รพ.สต., องค์การบริหารส่วนจังหวัด, การกระจายอำนาจด้านสุขภาพ, สุขภาพปฐมภูมิ

Abstract

The purpose of this study was to: 1) To study types and patterns of community health innovations in Sub-district Health Promoting Hospitals (SHPHs) under Trang Provincial Administrative Organization (PAO) and 2) To analyze success factors of those innovations. Qualitative case study design was employed. Informants consisted of 90 SHPH directors and health personnel in SHPHs transferred to Trang PAO, selected by purposive sampling. The research instrument was a semi-structured interview guide which was submitted to three experts for content validity before data collection. Focus group discussions were conducted in subgroups of 3 participants, and data were analyzed using thematic analysis. The results showed that community health innovation could be categorized into four groups: chronic disease innovation, proactive rehabilitation innovation, alternative medicine and local wisdom innovation, and active aging management innovation. Among the innovations, “3 Flavors, 3 Auspicious Times” was internationally recognized for successfully reducing sodium intake through culturally familiar flavor adjustments. “21-Day Model,” which achieved 60% improvement in blood test results of stage-3 chronic kidney disease patients in six months using structured habit-formation principles. The success factors were combined in the ERS Model, comprising three interconnected factors: developing innovations based on a profound understanding of local behavioral contexts (Empathy-Driven Innovation), creating low-cost solutions with local resources (Resourceful Design), and creatively managing work within local fiscal and regulatory systems (System Mastery). We found that budgetary flexibility and adaptable performance indicators under PAO governance were crucial enabling conditions that sustained these grassroots innovations over time. This means that the decentralization of health services to local administrative organizations creates a structural condition that is favorable to grassroots innovation, as long as health personnel are both creative and administratively competent in the new governance structure. These insights have practical implications for policy makers seeking to strengthen primary health care systems through evidence-based local innovation.

Keywords: Community Health Innovation, SHPH Transfer, Provincial Administrative Organization, Health Decentralization, Primary Health Care

บทนำ

การกระจายอำนาจด้านสาธารณสุขสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการปฏิรูประบบสุขภาพที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยองค์การอนามัยโลกได้ประกาศปฏิญญาอัลมา - อาตา (Declaration of Alma-ata) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1978 ยืนยันหลักการว่าระบบสุขภาพปฐมภูมิที่เข้มแข็งและใกล้ชิดชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของระบบสุขภาพที่เป็นธรรมและยั่งยืน (World Health Organization, 1978) ต่อมาในปี ค.ศ. 2018 ปฏิญญาอัสตานา (Declaration of Astana) ได้ย้ำความสำคัญของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบสุขภาพปฐมภูมิในฐานะกลไกหลักในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ข้อที่ 3 ด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (World Health Organization, 2018) สำหรับประเทศไทย แนวคิดการกระจายอำนาจด้านสุขภาพได้ถูกบรรจุไว้ในกรอบกฎหมายหลายฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ที่เปิดพื้นที่ให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการกองทุนสุขภาพระดับตำบล รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 250 ที่บัญญัติให้รัฐต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ยังได้กำหนดทิศทางการพัฒนาระบบสุขภาพโดยเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเป็นกลยุทธ์สำคัญ กรอบแนวคิดเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่อมั่นร่วมกันของนานาชาติและประเทศไทยว่าการนำอำนาจการตัดสินใจด้านสุขภาพกลับสู่ระดับท้องถิ่นจะนำไปสู่บริการสุขภาพที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2569) มีประสิทธิภาพสูงกว่าการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ และสามารถสร้างนวัตกรรมสุขภาพที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ได้อย่างสร้างสรรค์ (Saltman, R. et al., 2006)

ประเทศไทยได้ดำเนินการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) อย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2565 ตามประกาศคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมี รพ.สต. ทั่วประเทศถ่ายโอนไปแล้วกว่า 3,263 แห่ง จาก 49 อบจ. ในปีแรก (ภัชร์จิรัสม์ ธัชเมฆรัตน์, 2566) การเปลี่ยนผ่านครั้งนี้ถือเป็นการปรับโครงสร้างอำนาจรัฐในระดับที่ใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ระบบสาธารณสุขไทย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยหลังการถ่ายโอนได้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างหลายประการ ได้แก่ ประการแรก ปัญหาความขัดแย้งระหว่างระเบียบการคลังท้องถิ่นและวิธีปฏิบัติด้านสาธารณสุขเดิม โดยเฉพาะการที่บุคลากรต้องปรับตัวสู่ระบบ e-LAAS และ e-Line ของกระทรวงมหาดไทยซึ่งแตกต่างจากระบบที่คุ้นเคย (อุดม ทุมโฆสิต และคณะ, 2567) ประการที่สอง ปัญหาเพดานงบประมาณบุคลากรร้อยละ 40 ตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น ที่จำกัดความสามารถของ อบจ. ในการจัดจ้างบุคลากรสายสนับสนุนเพิ่มเติม แม้จะมีความจำเป็นและมีงบประมาณเพียงพอก็ตาม (อัจฉราวดี ศรียะศักดิ์ และคณะ, 2568) ประการที่สาม ปัญหาคอขวดด้านความก้าวหน้าทางวิชาชีพ โดยเฉพาะการขาดคณะกรรมการประเมินผลงานวิชาชีพสาธารณสุขเฉพาะทางภายใน อบจ. ทำให้บุคลากรไม่สามารถเลื่อนระดับสู่ตำแหน่งชำนาญการพิเศษ (C8) ได้ตามกรอบเวลาที่ควรจะเป็น ส่งผลต่อขวัญกำลังใจและการคงอยู่ของบุคลากรในระบบ (ศรวณีย์ อวนศรี และคณะ, 2567)

ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการถ่ายโอนที่สมบูรณ์ต้องอาศัยมากกว่าการเปลี่ยนสังกัดเชิงโครงสร้าง แต่ต้องการการปรับระบบนิเวศการทำงาน (Work Ecosystem) ทั้งหมดให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นอย่างแท้จริง (Bossert, T. J. & Beauvais, J. C., 2002); (Abimbola, S. et al., 2019)

จังหวัดตรังเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ดำเนินการถ่ายโอน รพ.สต. ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังในระยะแรก โดยมี รพ.สต. ที่ถ่ายโอนแล้ว จำนวน 30 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ทั้งแผ่นดินใหญ่และพื้นที่เกาะซึ่งมีลักษณะภูมิศาสตร์และความท้าทายเฉพาะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ในด้านหนึ่ง พบว่า บุคลากรสาธารณสุขในพื้นที่จังหวัดตรังได้ใช้โอกาสจากความคล่องตัวที่เพิ่มขึ้นภายใต้การบริหารของ อบจ. ในการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่หลากหลายและสร้างสรรค์ ในอีกด้านหนึ่ง บุคลากรยังเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการโอนถ่ายสินทรัพย์ที่ดินและอาคารที่ยังไม่สมบูรณ์ ความซับซ้อนของระบบการเงินท้องถิ่น และการขาดแคลนบุคลากรสายสนับสนุนโดยเฉพาะในพื้นที่เกาะห่างไกล เช่น เกาะลิบงและเกาะมดตะนอย ที่มีต้นทุนค่าครองชีพและค่าเดินทางสูงกว่าพื้นที่ปกติ ซึ่งล้วนส่งผลต่อคุณภาพและความต่อเนื่องของการให้บริการสุขภาพแก่ประชาชน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง, 2566) แม้จะมีนวัตกรรมและความสำเร็จที่น่าสนใจเกิดขึ้นในพื้นที่ แต่ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงระบบที่จะถอดบทเรียนวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และนำเสนอเป็นองค์ความรู้ที่สามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างการบริหารระบบสุขภาพปฐมภูมิที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์รูปแบบบริการใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ โดยในอดีตการพัฒนานวัตกรรมจะขึ้นอยู่กับกรอบนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขเป็นหลัก แต่ภายหลังการถ่ายโอน บทบาทในการกำหนดทิศทางและจัดสรรทรัพยากรได้เปลี่ยนมาอยู่ที่ อบจ. ซึ่งแม้จะเอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่มากขึ้น แต่ก็ต้องเผชิญความท้าทายด้านศักยภาพการบริหารและการสนับสนุนเชิงระบบ เนื่องจากงานวิจัยที่ศึกษากระบวนการและปัจจัยความสำเร็จของนวัตกรรมสุขภาพภายหลังการถ่ายโอนในพื้นที่จังหวัดตรังยังมีอยู่อย่างจำกัด การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษากระบวนการพัฒนานวัตกรรม ปัจจัยความสำเร็จ รวมถึงเงื่อนไขที่เอื้อต่อหรือเป็นอุปสรรค เพื่อสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอเชิงนโยบายในการยกระดับระบบสุขภาพปฐมภูมิภายใต้การกระจายอำนาจให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและประเภทของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบกรณีศึกษาตามแนวคิดของ Yin, R. K. ซึ่งเหมาะสมกับการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนในบริบทจริง โดยมุ่งทำความเข้าใจกระบวนการสร้างนวัตกรรมสุขภาพชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายใต้สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน (Yin, R. K., 2018)

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการและบุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนมาสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 30 แห่ง ๆ ละ 3 คน รวมจำนวน 90 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลายทั้งในด้านขนาดของ รพ.สต. ที่ปฏิบัติงาน ประเภทวิชาชีพ และบริบทพื้นที่ ทั้งพื้นที่แผ่นดินใหญ่และพื้นที่เกาะไปในพื้นที่ 6 อำเภอของจังหวัดตรัง ได้แก่ 1) อำเภอกันตัง 2) อำเภอย่านตาขาว 3) อำเภอสิเกา 4) อำเภอห้วยยอด 5) อำเภอวังวิเศษ และ 6) อำเภอหาดสำราญ

3. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

3.1 เกณฑ์การคัดเข้า ได้แก่ 1) เป็นผู้อำนวยการหรือบุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง 2) มีระยะเวลาปฏิบัติงานภายหลังการถ่ายโอนไม่น้อยกว่า 6 เดือน เพื่อให้มีประสบการณ์เพียงพอในการให้ข้อมูล และ 3) สมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและยินยอมให้บันทึกข้อมูล

3.2 เกณฑ์การคัดออก ได้แก่ บุคลากรที่ลาออกหรือโอนย้ายไปสังกัดอื่นในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล 90 คน ได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจาก รพ.สต. ในสังกัด อบจ.ตรัง จำนวน 30 แห่ง ครอบคลุม 6 อำเภอ โดยกำหนดให้แต่ละแห่งมีผู้ให้ข้อมูล 3 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ 1 คน และบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน 2 คน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงด้านการบริหารและการพัฒนานวัตกรรมภายหลังการถ่ายโอน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมความหลากหลายของบริบทพื้นที่ ทั้งในด้านขนาดสถานพยาบาลและลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทั้งพื้นที่แผ่นดินใหญ่และเกาะห่างไกล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลายต่อการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนในแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริง

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยรวม 90 คน จาก รพ.สต. ในสังกัด อบจ.ตรัง 30 แห่ง ครอบคลุม 6 อำเภอ โดยกระจายในอำเภอย่านตาขาวมากที่สุด 9 แห่ง รองลงมา คือ กันตัง 7 แห่ง สิเกาและห้วยยอดอำเภอละ 6 แห่ง และวังวิเศษกับหาดสำราญอำเภอละ 1 แห่ง เมื่อจำแนกตามขนาด พบว่า เป็น รพ.สต. ขนาดกลาง 18 แห่ง และขนาดเล็ก 12 แห่ง โดยเฉพาะอำเภอกันตังซึ่งเป็นเพียงอำเภอเดียวที่มี รพ.สต. ตั้งอยู่บนพื้นที่เกาะ ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนถึงความหลากหลายของบริบทพื้นที่ ทั้งในด้านขนาดสถานพยาบาลและลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งแผ่นดินใหญ่และเกาะห่างไกล ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการให้บริการและการพัฒนานวัตกรรมสุขภาพชุมชนมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน

4. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิดด้านนวัตกรรมสุขภาพชุมชน การกระจายอำนาจด้านสุขภาพ และกรอบแนวคิด Empathy-driven Innovation เพื่อกำหนดประเด็นคำถามหลักและคำถามสำรวจให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) รูปแบบและประเภทของนวัตกรรม 2) กระบวนการคิดและพัฒนา 3) ปัจจัยเอื้อและอุปสรรค รวมถึง และ 4) ผลลัพธ์และการขยายผลของนวัตกรรม

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการผ่าน 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนแรกเป็นการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านที่มีความเชี่ยวชาญด้านสาธารณสุขชุมชน การกระจายอำนาจ และการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อปรับปรุงความครอบคลุมและความเหมาะสมของคำถาม และขั้นตอนที่สอง คือ การทดสอบนำร่องกับบุคลากร รพ.สต. ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาและระยะเวลาในการสัมภาษณ์ ก่อนจะนำเครื่องมือที่สมบูรณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการภายหลังได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่ถ่ายโอน เพื่อประสานผู้ให้ข้อมูลซึ่งประกอบด้วยผู้อำนวยการและบุคลากรสาธารณสุข จำนวน 90 คน โดยผู้เข้าร่วมทุกคนมีความสมัครใจและได้ลงนามในเอกสารแสดงความยินยอมก่อนเริ่มการวิจัย วิธีการเก็บข้อมูลใช้การสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มละประมาณ 3 คน ควบคู่กับการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนาและใช้คำถามสำรวจเพิ่มเติมตามประเด็นที่เกิดขึ้น ข้อมูลทั้งหมดได้รับการบันทึกด้วยการจดบันทึกภาคสนามและการบันทึกเสียงภายใต้ความยินยอมของผู้เข้าร่วม ก่อนจะนำมาถอดเทปเป็นข้อมูลเชิงข้อความเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาในลำดับต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพตามแนวทางของ Braun, V. & Clarke, V. ด้วยกระบวนการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) (Braun, V. & Clarke, V., 2006)

การศึกษานี้ใช้เกณฑ์การประเมินความน่าเชื่อถือของ Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. ครอบคลุม 4 ด้าน เพื่อยกระดับคุณภาพงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยด้านความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า ทั้งจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (ผู้อำนวยการและบุคลากร รพ.สต.) การใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกัน (การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์) และการตรวจสอบโดยคณะผู้วิจัยร่วมกัน ด้านความสามารถในการถ่ายโอน ผู้วิจัยได้อธิบายบริบทพื้นที่ คุณลักษณะผู้ให้ข้อมูล และกระบวนการวิจัยอย่างละเอียดเพื่อให้ผู้อ่านนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม ด้านความคงเส้นคงวา มีการจัดทำบันทึกขั้นตอนการเก็บข้อมูล การถอดเทป และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับ และด้านความเป็นกลาง ผู้วิจัยยึดข้อมูลเชิงประจักษ์จากการบันทึกเสียงและภาคสนามเป็นหลัก พร้อมอ้างอิงคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนข้อค้นพบและลดอคติในการตีความอย่างเคร่งครัด (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

7. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

การศึกษานี้ดำเนินภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้วิจัยคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นสำคัญ ซึ่งโครงการได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU IRB 2025-LL-Cm-011 Internal) ก่อนเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกขั้นตอน

ผลการวิจัย

คุณลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 90 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 68 คน (ร้อยละ 75.6) และเพศชาย จำนวน 22 คน (ร้อยละ 24.4) มีอายุระหว่าง 31 - 58 ปี โดยส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 38 คน (ร้อยละ 42.2) รองลงมา คือ อายุ 51 - 58 ปี จำนวน 28 คน (ร้อยละ 31.1) และอายุ 31 - 40 ปี จำนวน 24 คน (ร้อยละ 26.7) ด้านการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 58 คน (ร้อยละ 64.4) รองลงมา คือ ระดับปริญญาโท จำนวน 32 คน (ร้อยละ 35.6) เมื่อพิจารณาตำแหน่ง พบว่า ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 30 คน (ร้อยละ 33.3) นักวิชาการสาธารณสุข จำนวน 22 คน (ร้อยละ 24.4) พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 18 คน (ร้อยละ 20.0) เจ้าพนักงานสาธารณสุข จำนวน 12 คน (ร้อยละ 13.3) และบุคลากรสายสนับสนุน จำนวน 8 คน (ร้อยละ 8.9) สำหรับประสบการณ์การปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี จำนวน 56 คน (ร้อยละ 62.2) และมีประสบการณ์ 6 - 10 ปี จำนวน 34 คน (ร้อยละ 37.8)

1. รูปแบบและประเภทของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง มีลักษณะเป็น นวัตกรรมฐานชุมชน (Community-based Health Innovation) ที่พัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ โดยบุคลากรสาธารณสุขเป็นผู้ริเริ่มและออกแบบนวัตกรรมร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน ผ่านการประยุกต์ใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ทางวิชาการให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้นวัตกรรมมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน และสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาสุขภาพได้จริง ภายใต้บริบทของการกระจายอำนาจที่เอื้อต่อการตัดสินใจและการบริหารจัดการในระดับพื้นที่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถสังเคราะห์รูปแบบของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนออกเป็น 4 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) นวัตกรรมด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการป้องกันโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง 2) นวัตกรรมด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก 3) นวัตกรรมด้านการแพทย์ทางเลือกและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) นวัตกรรมด้านการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ ดังนี้

1.1 ประเภทที่ 1 นวัตกรรมด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและโรคเรื้อรัง (NCDs Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและบริบทของชุมชน ผ่านกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม การติดตามอย่างต่อเนื่อง และการใช้ข้อมูลสุขภาพของประชาชนในการกำหนดแนวทางดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและดูแลสุขภาพตนเองได้อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมของ รพ.สต. มีลักษณะร่วมกัน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพและพฤติกรรมเสี่ยงของประชาชนจากข้อมูลสุขภาพและการลงพื้นที่ 2) การออกแบบกิจกรรมร่วมกับบุคลากรสาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้นำชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน 3) การทดลองดำเนินกิจกรรม ติดตามผล และปรับปรุงรูปแบบอย่างต่อเนื่องจากข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วม และ 4) การขยายผลสู่วงกว้างเมื่อผลลัพธ์ด้านสุขภาพมีแนวโน้มดีขึ้น กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า นวัตกรรมไม่ได้เกิดจากการกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง แต่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคลากรสาธารณสุขและชุมชน โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ประกอบการตัดสินใจในทุกขั้นตอน

ดังนั้น นวัตกรรมประเภทนี้จึงมุ่งแก้ปัญหาโรคไม่ติดต่อเรื้อรังโดยประยุกต์หลักการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และพฤติกรรมการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ประกอบด้วยนวัตกรรมสำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่

1.1.1 นวัตกรรม “3 รส 3 ฤกษ์” ของ รพ.สต.คลองชีล้อม เชื่อมโยงกับโครงการหมู่บ้านไอโอดีน โดยเน้นการลดการบริโภคโซเดียมผ่านการปรับรสชาติอาหารที่คุ้นเคยของคนในพื้นที่ นวัตกรรมนี้ได้รับรางวัลระดับนานาชาติและได้รับการเผยแพร่ในเวทีวิชาการระดับนานาชาติ สะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของการลดการบริโภคโซเดียมเกิดจากการทำให้มาตรการด้านสาธารณสุขสอดคล้องกับวิถีการบริโภคของประชาชน

1.1.2 นวัตกรรม “21 วันโมเดล” ของ รพ.สต.เขาเพดาน ใช้หลักการสร้างพฤติกรรมใหม่ผ่านการกำหนดระยะเวลา 21 วัน ร่วมกับการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับพฤติกรรมการบริโภคของผู้ป่วยโรคไตเรื้อรังระยะที่ 3 ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีผลการตรวจทางห้องปฏิบัติการดีขึ้นกว่าร้อยละ 60 ภายในระยะเวลา 6 เดือน

1.1.3 นวัตกรรม “เจลลี่อมรส” ของ รพ.สต.นานิน เป็นการแปรรูปผลผลิตมะนาวในท้องถิ่นเป็นเจลลี่เพื่อช่วยลดความอยากนิโคตินและสนับสนุนการเลิกสูบบุหรี่ นวัตกรรมดังกล่าวสะท้อนการประยุกต์ใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดคุณค่าสูงสุด และได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดจากผลลัพธ์ที่สามารถลดอัตราการสูบบุหรี่ของผู้เข้าร่วมโครงการได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนตรงกันว่า ความสำเร็จของนวัตกรรมไม่ได้เกิดจากงบประมาณจำนวนมาก แต่เกิดจากการเข้าใจปัญหาและการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“ถ้าเราไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ต่อให้มีโครงการดีแค่ไหน ชาวบ้านก็ไม่ทำตาม” (สมพล เสียมไหม, 2569)

“นวัตกรรมที่ดีไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณสูง แต่ต้องเป็นสิ่งที่ประชาชนทำได้จริงในชีวิตประจำวัน” (สมโชค สกุลส่องบุญศิริ, 2569)

“...หลังการถ่ายโอน เรามีความยืดหยุ่นในการออกแบบกิจกรรมมากขึ้น สามารถเลือกวิธีที่เหมาะกับชุมชนของเรา ไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่ ทำให้นวัตกรรมเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าเดิม..." (นภัสนันท์ รอดริน, 2569)

1.2 ประเภทที่ 2 นวัตกรรมด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก (Proactive Rehabilitation Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพจากการรอรับบริการในสถานพยาบาล (Passive Care) ไปสู่การให้บริการเชิงรุกในระดับชุมชน โดยนำบริการด้านกายภาพบำบัด การฟื้นฟูสมรรถภาพและอุปกรณ์ทางการแพทย์เข้าถึงผู้ป่วย ผู้สูงอายุ และผู้พิการถึงพื้นที่อยู่อาศัย เพื่อลดข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการส่งเสริมการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างต่อเนื่อง และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุกมีลักษณะร่วมกัน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจและคัดกรองผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว ผู้สูงอายุ และผู้พิการในชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาและออกแบบรูปแบบบริการให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักกายภาพบำบัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และครอบครัวผู้ป่วย 3) การจัดบริการฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุกผ่านการลงพื้นที่ การใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์ และการประยุกต์ใช้วัสดุหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาอุปกรณ์ต้นทุนต่ำ และ 4) การติดตามผลการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินความก้าวหน้าและปรับปรุงรูปแบบการให้บริการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้รับบริการแต่ละราย กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการฟื้นฟูสมรรถภาพไม่ได้จำกัดอยู่ในสถานพยาบาล แต่ขยายการดูแลไปสู่ครอบครัวและชุมชน โดยอาศัยการบูรณาการทรัพยากรและเครือข่ายในพื้นที่เป็นกลไกสำคัญ

นวัตกรรมประเภทนี้ ประกอบด้วย นวัตกรรมสำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่

1.2.1 บริการนักกายภาพบำบัดสัญจร ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังใช้กลไกการบริหารบุคลากรแบบหมุนเวียนนักกายภาพบำบัดลงให้บริการในพื้นที่ ทำให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดเล็ก เช่น รพ.สต.คลองชีล้อม และ รพ.สต.บ้านเกาะเคี่ยม สามารถเข้าถึงบุคลากรเฉพาะทางและให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

1.2.2 ศูนย์ยืม - คืนอุปกรณ์ทางการแพทย์ระดับตำบล เป็นนวัตกรรมที่ใช้กองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพจัดตั้งคลังอุปกรณ์ทางการแพทย์ในระดับพื้นที่ เช่น รพ.สต.ควนธานี และ รพ.สต.พรุจูด เพื่อให้ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยที่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ เช่น เตียงผู้ป่วย รถเข็น และอุปกรณ์ช่วยเดิน สามารถยืมใช้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือนและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริการฟื้นฟูสมรรถภาพ

1.2.3 นวัตกรรมอุปกรณ์ฟื้นฟูสมรรถภาพจากวัสดุท้องถิ่น เป็นการประยุกต์ใช้วัสดุและภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อพัฒนาอุปกรณ์ฟื้นฟูต้นทุนต่ำที่สามารถใช้งานได้จริง เช่น นวัตกรรม “จอมพลังมัด” ของ รพ.สต.นานิน ซึ่งพัฒนาถุงทรายสมุนไพรสำหรับฝึกกล้ามเนื้อขาและได้รับรางวัลระดับ 4 และนวัตกรรม “พอกเข่าหินร้อน” ของ รพ.สต.โพรงจระเข้ ที่นำหินจากแหล่งธรรมชาติในพื้นที่ร่วมกับสมุนไพรมาใช้ในการบำบัดอาการปวดเข่าและฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้สูงอายุ

โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนข้อมูลสำคัญว่า ความสำเร็จของนวัตกรรมด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเกิดจากการนำบริการออกจากสถานพยาบาลสู่ชุมชน การบูรณาการเครือข่ายวิชาชีพ และการประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้สะดวก รวดเร็ว และต่อเนื่อง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหวดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 ประเภทที่ 3 นวัตกรรมด้านการแพทย์ทางเลือกและภูมิปัญญาสมาธิบำบัด (Alternative Medicine and Mindfulness Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มุ่งส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม โดยบูรณาการศาสตร์การแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือก การฝึกสมาธิ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อเสริมประสิทธิภาพการรักษา ลดการพึ่งพาการใช้ยาเคมี และส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพตนเองได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมด้านการแพทย์ทางเลือกและภูมิปัญญาสมาธิบำบัดมีลักษณะร่วมกัน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพและความต้องการของผู้ป่วยที่สามารถใช้การแพทย์ทางเลือกเป็นแนวทางเสริมการรักษา 2) การคัดเลือกองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแนวทางการแพทย์แผนไทยที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 3) การบูรณาการองค์ความรู้ดังกล่าวร่วมกับการรักษาของบุคลากรสหวิชาชีพ เพื่อออกแบบบริการที่ปลอดภัยและสอดคล้องกับหลักวิชาการ และ 4) การติดตามผลด้านสุขภาพและการประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการ เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนารูปแบบบริการอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนานวัตกรรมไม่ได้มุ่งทดแทนการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ที่หลากหลายเพื่อเพิ่มทางเลือกในการดูแลสุขภาพของประชาชน

นวัตกรรมประเภทนี้ ประกอบด้วย นวัตกรรมสำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่

1.3.1 นวัตกรรม SKT: เทคนิคการฝึกหายใจและทำสมาธิบำบัด เพื่อรักษาโรคและดูแลสุขภาพสมาธิเคลื่อนไหว ของ รพ.สต.บ้านเกาะเคี่ยม ซึ่งประยุกต์การฝึกสมาธิควบคู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายและการกำหนดลมหายใจ เพื่อบรรเทาอาการปวดและฟื้นฟูผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ผลการดำเนินงานพบว่า สามารถลดการใช้ยาแก้ปวดของผู้เข้าร่วมได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังขยายผลสู่การส่งเสริมสุขภาพจิตและการฝึกสมาธิในโรงเรียนของพื้นที่

1.3.2 นวัตกรรมการดูแลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองด้วยการแพทย์แผนไทย ของ รพ.สต.ควนธานี ซึ่งบูรณาการการนวดไทย การประคบสมุนไพร และการฟื้นฟูสมรรถภาพร่วมกับทีมสหวิชาชีพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟู ลดภาวะแทรกซ้อน และส่งเสริมการกลับมาดำรงชีวิตประจำวันของผู้ป่วยได้เร็วขึ้น

1.3.3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาหมอต่อกระดูกในชุมชน โดย รพ.สต.ทำหน้าที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านกับระบบบริการสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการดูแลที่ปลอดภัยและเหมาะสม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าควรมีการพัฒนาระบบการรับรองและขึ้นทะเบียนหมอพื้นบ้านให้มีความชัดเจนและเอื้อต่อการบูรณาการเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ผลการวิจัยสะท้อนว่า ความสำเร็จของนวัตกรรมประเภทนี้เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลางและคำนึงถึงความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ส่งผลให้ประชาชนยอมรับบริการมากขึ้น มีทางเลือกในการดูแลสุขภาพที่หลากหลาย และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่ไปกับการรักษาทางการแพทย์ได้อย่างเหมาะสม ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“...การใช้สมาธิร่วมกับการรักษาทำให้ผู้ป่วยผ่อนคลายมากขึ้น หลายคนบอกว่าอาการปวดลดลง และสามารถลดการใช้ยาแก้ปวดได้ เราจึงนำวิธีนี้มาใช้ต่อเนื่องกับผู้ป่วยโรคเรื้อรัง...” (หนึ่งหทัย สกุลส่องบุญศิริ, 2569)

“...ภูมิปัญญาในชุมชนยังมีคุณค่ามาก ถ้าเรานำมาพัฒนาร่วมกับความรู้ทางการแพทย์และมีมาตรฐานรองรับ ก็จะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ประชาชนเชื่อมั่นและเข้าถึงได้ง่าย...” (ลัดดาวัลย์ ถิ่นนัยธร, 2569)

1.4 ประเภทที่ 4 นวัตกรรมการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ (Active Aging Innovation) เป็นนวัตกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ มีศักดิ์ศรี และพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด โดยออกแบบเครื่องมือและรูปแบบการดูแลให้เหมาะสมกับข้อจำกัดด้านร่างกาย สติปัญญา และการรับรู้ของผู้สูงอายุ ภายใต้แนวคิดการส่งเสริมผู้สูงอายุอย่างมีพลัง เพื่อป้องกันภาวะพึ่งพิง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย และยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนานวัตกรรมด้านการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุมีลักษณะร่วมกัน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุผ่านการเยี่ยมบ้านและการประเมินภาวะสุขภาพ 2) การออกแบบอุปกรณ์หรือรูปแบบการดูแลโดยยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง คำนึงถึงข้อจำกัดด้านการมองเห็น การเคลื่อนไหว ความจำ และการใช้ชีวิตประจำวัน 3) การทดลองใช้และปรับปรุงนวัตกรรมจากข้อเสนอแนะของผู้สูงอายุ ผู้ดูแล และบุคลากรสาธารณสุข และ 4) การติดตามผลการใช้งานอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนานวัตกรรมให้ตอบสนองต่อการใช้งานจริงมากยิ่งขึ้น กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนานวัตกรรมไม่ได้มุ่งเน้นความซับซ้อนของเทคโนโลยี แต่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุอย่างตรงจุดและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของชุมชน

นวัตกรรมประเภทนี้ ประกอบด้วย นวัตกรรมสำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่

1.4.1 นวัตกรรม “กล่องสุขใจ” ของ รพ.สต.ในควน และ รพ.สต.บ้านโคกทราย ซึ่งประยุกต์จากแบบประเมินสภาพสมองเบื้องต้น (PMSE) มาเป็นสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบเกม เพื่อคัดกรองและกระตุ้นการทำงานของสมองผ่านกิจกรรมการคำนวณ การจดจำ และการรับรู้วัน เวลา และสถานที่ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการประเมินสุขภาพของตนเอง และลดความเครียดจากการประเมินแบบเดิม

1.4.2 นวัตกรรม “แผงจัดยาผู้สูงอายุ” ของ รพ.สต.บ้านโคกทราย ซึ่งออกแบบโดยใช้รหัสสีและสัญลักษณ์แทนตัวอักษรและวันรับประทานยา เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านการมองเห็นหรือการอ่านหนังสือสามารถรับประทานยาได้ถูกต้อง ลดความคลาดเคลื่อนในการใช้ยา และเพิ่มความปลอดภัยในการรักษา

1.4.3 นวัตกรรม “แปรงสีฟันแฮนด์จักรยาน” ของ รพ.สต.นานิน ซึ่งประยุกต์หลักการยศาสตร์ (Ergonomic Design) โดยดัดแปลงด้ามจับแปรงสีฟันให้มีขนาดใหญ่ขึ้นจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยที่มีกล้ามเนื้อมืออ่อนแรงสามารถจับและใช้งานได้สะดวก ส่งเสริมการดูแลสุขภาพช่องปากด้วยตนเองและลดการพึ่งพาผู้ดูแล

ผลการวิจัยสะท้อนว่า ความสำเร็จของนวัตกรรมการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุเกิดจากการออกแบบที่ยึดผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจข้อจำกัดและความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ แล้วนำมาพัฒนาเป็นนวัตกรรมที่เรียบง่าย ต้นทุนต่ำ ใช้งานสะดวก และสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดูแลตนเองเพิ่มขึ้น ลดภาวะพึ่งพิง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูล เช่น

“...เราเห็นว่าผู้สูงอายุหลายคนใช้ชีวิตลำบากกับเรื่องเล็ก ๆ เช่น จับแปรงสีฟันไม่ถนัด หรือกินยาผิดเวลา เราเลยคิดว่า ถ้าแก้ปัญหาเล็ก ๆ เหล่านี้ได้ คุณภาพชีวิตเขาจะดีขึ้นมาก...” (เกษศิรินทร์ สมแก้ว, 2569)

“...อุปกรณ์ที่ขายทั่วไปมีราคาแพงและบางอย่างผู้ป่วยซื้อไม่ได้ เราเลยลองดัดแปลงจากวัสดุที่หาได้ในพื้นที่ ให้ใช้งานได้จริงและทำซ้ำได้ ชาวบ้านก็ทำตามได้...” (พิเชษฐ ศักดิ์แสง, 2569)

2. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีปัจจัยร่วมสำคัญ 3 ประการตามโมเดล ERS และปัจจัยเสริมอีก 2 ประการที่เกิดจากบริบทการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ปัจจัยที่ 1 Empathy-driven Innovation คือ การสร้างนวัตกรรมจากความเข้าใจปัญหาและวิถีชีวิตของประชาชนอย่างลึกซึ้ง บุคลากรสาธารณสุขที่สร้างนวัตกรรมได้สำเร็จมักเริ่มจากการสังเกตพฤติกรรมของคนในพื้นที่ระดับครัวเรือน จนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “Local Flavor Insight” คือ ความเข้าใจในรสนิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนก่อนออกแบบนวัตกรรม ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ นวัตกรรม “3 รส 3 ฤกษ์” ที่ปรับลดโซเดียมในรสชาติคุ้นเคยโดยไม่บังคับให้ลดเค็มทันที และ “เจลลี่อมรส” ที่ใช้มะนาวซึ่งเป็นพืชท้องถิ่นมาช่วยลดความอยากนิโคติน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านวัตกรรมที่ดีไม่จำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีราคาแพง แต่ต้องอาศัยความเข้าใจมนุษย์อย่างแท้จริง

ปัจจัยที่ 2 Resourceful Design คือ การออกแบบนวัตกรรมโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างคุ้มค่า ทั้งบุคลากร วัสดุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเครือข่ายความร่วมมือ บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในสังกัด อบจ.ตรัง มักเลือกใช้วัสดุใกล้ตัวมาดัดแปลงแก้ปัญหาสุขภาพ เช่น การนำหินธรรมชาติในพื้นที่มาทำเป็นอุปกรณ์พอกเข่าหินร้อน การใช้สมุนไพรทำถุงทรายฝึกกล้ามเนื้อ และการดัดแปลงแฮนด์จักรยานเป็นด้ามจับแปรงสีฟันสำหรับผู้สูงอายุและผู้มีภาวะกล้ามเนื้ออ่อนแรง สิ่งเหล่านี้แสดงว่าความสำเร็จของนวัตกรรมไม่ได้ขึ้นกับปริมาณทรัพยากรหรือเงินทุน แต่ขึ้นกับความสามารถในการประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่อย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมกับบริบท

ปัจจัยที่ 3 System Mastery คือ ความสามารถของบุคลากรในการเข้าใจและบริหารกลไกของระบบราชการ ทั้งด้านนโยบาย กฎระเบียบ งบประมาณ และเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อนำไปขับเคลื่อนและขยายผลนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง นวัตกรรมสุขภาพชุมชนในยุคถ่ายโอนจะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อผู้สร้างนวัตกรรมเข้าใจระบบการเงินการคลังท้องถิ่น ระเบียบของ อบจ. และระบบ e-LAAS อย่างเพียงพอ เพราะนวัตกรรมที่ดีแต่เบิกจ่ายงบประมาณไม่ถูกต้องตามระเบียบย่อมไม่สามารถดำเนินต่อได้ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ประสบความสำเร็จและขยายผลได้มักมีผู้อำนวยการที่เข้าใจระบบบริหารท้องถิ่นและสามารถบริหารงบประมาณภายใต้ข้อจำกัดได้อย่างสร้างสรรค์

ปัจจัยเสริมที่ 1 ความคล่องตัวจากการถ่ายโอนสู่ อบจ.

ได้แก่ อำนาจอนุมัติงบประมาณของผู้อำนวยการ รพ.สต. เองสูงสุด 100,000 บาท ทำให้จัดซื้อวัสดุทดลองนวัตกรรมได้รวดเร็วโดยไม่ต้องรอส่วนกลาง ความยืดหยุ่นของตัวชี้วัดที่สามารถเลือกให้ตรงกับปัญหาสุขภาพจริงในพื้นที่ และระบบโบนัสกับการข้ามแท่งเงินเดือนที่สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรทุ่มเทพัฒนานวัตกรรมต่อเนื่อง

ปัจจัยเสริมที่ 2 การบูรณาการสหวิชาชีพและเครือข่ายชุมชน

นวัตกรรมที่ให้ผลลัพธ์สูงสุดมักเกิดจากการทำงานร่วมกันของหลายวิชาชีพ ทั้งพยาบาล นักกายภาพบำบัด แพทย์แผนไทย และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน รวมถึงการดึงภูมิปัญญาชุมชนอย่างหมอพื้นบ้านและหมอต่อกระดูกเข้ามาร่วมในระบบการดูแลสุขภาพ สะท้อนให้เห็นว่าการผูกขาดนวัตกรรมไว้กับวิชาชีพเดียวเป็นข้อจำกัดที่บั่นทอนศักยภาพของระบบสุขภาพปฐมภูมิในภาพรวม

อภิปรายผล

1. รูปแบบและประเภทของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมสุขภาพชุมชนของ รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ นวัตกรรม NCDs นวัตกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก นวัตกรรมแพทย์ทางเลือกและภูมิปัญญาสมาธิบำบัด และนวัตกรรมการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ นั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Saltman, R. et al. ที่ระบุว่าการกระจายอำนาจด้านสุขภาพที่มีประสิทธิภาพจะกระตุ้นให้หน่วยบริการระดับท้องถิ่นสามารถพัฒนารูปแบบการให้บริการที่ตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ได้อย่างหลากหลายและสร้างสรรค์มากกว่าระบบรวมศูนย์ เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่มีความเข้าใจบริบทและความต้องการของประชาชนได้ดีกว่าผู้กำหนดนโยบายส่วนกลาง (Saltman, R. et al., 2006)

ความหลากหลายของนวัตกรรมที่เกิดขึ้นยังสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงที่ ศรวณีย์ อวนศรี และคณะ ได้บรรยายไว้ในงานวิจัยเรื่องความก้าวหน้าและความท้าทายของการถ่ายโอน รพ.สต. ว่าการถ่ายโอนได้ก่อให้เกิด “พื้นที่การตัดสินใจ” (Decision Space) ใหม่ที่เปิดโอกาสให้บุคลากรสาธารณสุขระดับตำบลสามารถริเริ่มโครงการและกิจกรรมที่ไม่เคยเป็นไปได้ภายใต้โครงสร้างการบริหารแบบรวมศูนย์ของกระทรวงสาธารณสุข (ศรวณีย์ อวนศรี และคณะ, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด Decision Space ของ Bossert, T. J. & Beauvais, J. C. ที่ยืนยันว่าขอบเขตของอำนาจการตัดสินใจที่หน่วยงานท้องถิ่นได้รับเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดศักยภาพในการพัฒนานวัตกรรมและประสิทธิภาพของระบบสุขภาพปฐมภูมิ (Bossert, T. J. & Beauvais, J. C., 2002)

นวัตกรรมด้าน NCDs โดยเฉพาะ “3 รส 3 ฤกษ์” ที่ได้รับรางวัลระดับนานาชาตินั้น สะท้อนให้เห็นว่าการบูรณาการความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับหลักการทางระบาดวิทยาเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลสูงในการจัดการโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Abimbola, S. et al., 2019) ซึ่งเป็นปัญหาสุขภาพสำคัญของประชากรในพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับรูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตเฉพาะถิ่น สอดคล้องกับแนวคิดของ Nutbeam, D. ที่ระบุว่า Health Literacy ในระดับชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้นวัตกรรมสุขภาพสามารถแทรกซึมเข้าสู่พฤติกรรมประจำวันของประชาชนได้อย่างยั่งยืน (Nutbeam, D., 2000)

นวัตกรรมด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก โดยเฉพาะบริการนักกายภาพบำบัดสัญจรและศูนย์ยืมคืนอุปกรณ์ทางการแพทย์ระดับตำบล สอดคล้องกับหลักการของปฏิญญาอัลมา - อาตา (World Health Organization, 1978) ที่เน้นการเข้าถึงบริการสุขภาพเบื้องต้นอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มประชากรที่เปราะบางและมีข้อจำกัด

ในการเดินทาง การนำบริการไปถึงบ้านแทนที่จะรอให้ผู้ป่วยมาหาถือเป็นการพลิกกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ของระบบสุขภาพปฐมภูมิที่สำคัญ และยังสอดรับกับแนวทางของปฏิญญาอัสตานา (World Health Organization, 2018) ที่ประกาศให้การดูแลสุขภาพเบื้องต้นเป็นรากฐานของระบบสุขภาพสากล

2. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนใน รพ.สต. สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง

ปัจจัยที่ 1 Empathy-driven Innovation: การสร้างนวัตกรรมจากความเข้าใจพฤติกรรมท้องถิ่น พบว่าในการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบของ วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ ที่พบว่า การถ่ายโอน รพ.สต. สู่ อบจ. ได้เปลี่ยนรูปแบบการจัดบริการสุขภาพจากโมเดล “เหมาโหล” ที่กำหนดจากส่วนกลางสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดทิศทางสุขภาพของตนเอง การที่บุคลากรสาธารณสุขสังเกตพฤติกรรมในระดับครัวเรือนก่อนออกแบบนวัตกรรมจึงไม่ใช่เพียงวิธีการทำงาน แต่คือ การสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมองค์กรที่ อบจ. ได้บ่มเพาะขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ, 2568) ทั้งนี้ Brown, T. & Wyatt, J. ได้ยืนยันว่า Design Thinking ที่เริ่มต้นจาก Empathy คือ รากฐานของนวัตกรรมที่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริงและยั่งยืนในบริบทของสุขภาพชุมชน (Brown, T. & Wyatt, J., 2010)

ปัจจัยที่ 2 Resourceful Design: การออกแบบจากทรัพยากรที่มีอยู่ สอดคล้องกับแนวคิด Frugal Innovation หรือนวัตกรรมประหยัดที่ Radjou, N. & Prabhu, J. นำเสนอไว้ว่าการสร้างนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพสูงจากทรัพยากรที่จำกัดไม่ได้เป็นเพียงการประนีประนอม แต่คือ การแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ที่แท้จริงซึ่งมักเหนือกว่านวัตกรรมที่ใช้เทคโนโลยีราคาแพง ในบริบทของ รพ.สต. สังกัด อบจ. ตรัง การใช้หินจากน้ำตกมาพอกเข่าหรือการดัดแปลงแฮนด์จักรยานเป็นด้ามแปรงสีฟัน ล้วนเป็นตัวอย่างของนวัตกรรมที่ไม่ต้องการงบประมาณพิเศษแต่สามารถเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยได้อย่างเป็นรูปธรรม (Radjou, N. & Prabhu, J., 2015) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อัจฉราวดี ศรียะศักดิ์ และคณะ ที่พบว่า รพ.สต. ที่มีการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการให้บริการสูงหลังการถ่ายโอนมักไม่ใช่หน่วยงานที่ได้รับงบประมาณมากที่สุด แต่เป็นหน่วยงานที่บุคลากรมีความสามารถในการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างสร้างสรรค์มากที่สุด (อัจฉราวดี ศรียะศักดิ์ และคณะ, 2568)

ปัจจัยที่ 3 System Mastery: การเชี่ยวชาญระบบเพื่อปกป้องนวัตกรรม สอดคล้องกับข้อค้นพบของ อุดม ทุมโฆสิต และคณะ ที่ประเมินผลระบบอภิบาลสุขภาพปฐมภูมิหลังการถ่ายโอน และพบว่า หน่วยงานที่สามารถปรับตัวและดำเนินงานภายใต้ระบบการบริหารท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มักมีผู้นำที่มีความเข้าใจในโครงสร้างระเบียบท้องถิ่นและสามารถแปลงข้อจำกัดเชิงระบบให้กลายเป็นโอกาสในการพัฒนา (อุดม ทุมโฆสิต และคณะ, 2567) ทั้งนี้ Abimbola, S. et. al. ยืนยันจากการสังเคราะห์หลักฐานเชิงประจักษ์ว่าการกระจายอำนาจด้านสุขภาพจะนำไปสู่ประสิทธิภาพและความยืดหยุ่นของระบบสุขภาพได้ก็ต่อเมื่อบุคลากรในหน่วยบริการมีขีดความสามารถเพียงพอในการบริหารจัดการภายใต้โครงสร้างใหม่ ซึ่งรวมถึงความสามารถในการบริหารการเงินการคลังท้องถิ่นด้วย (Abimbola, S. et al., 2019)

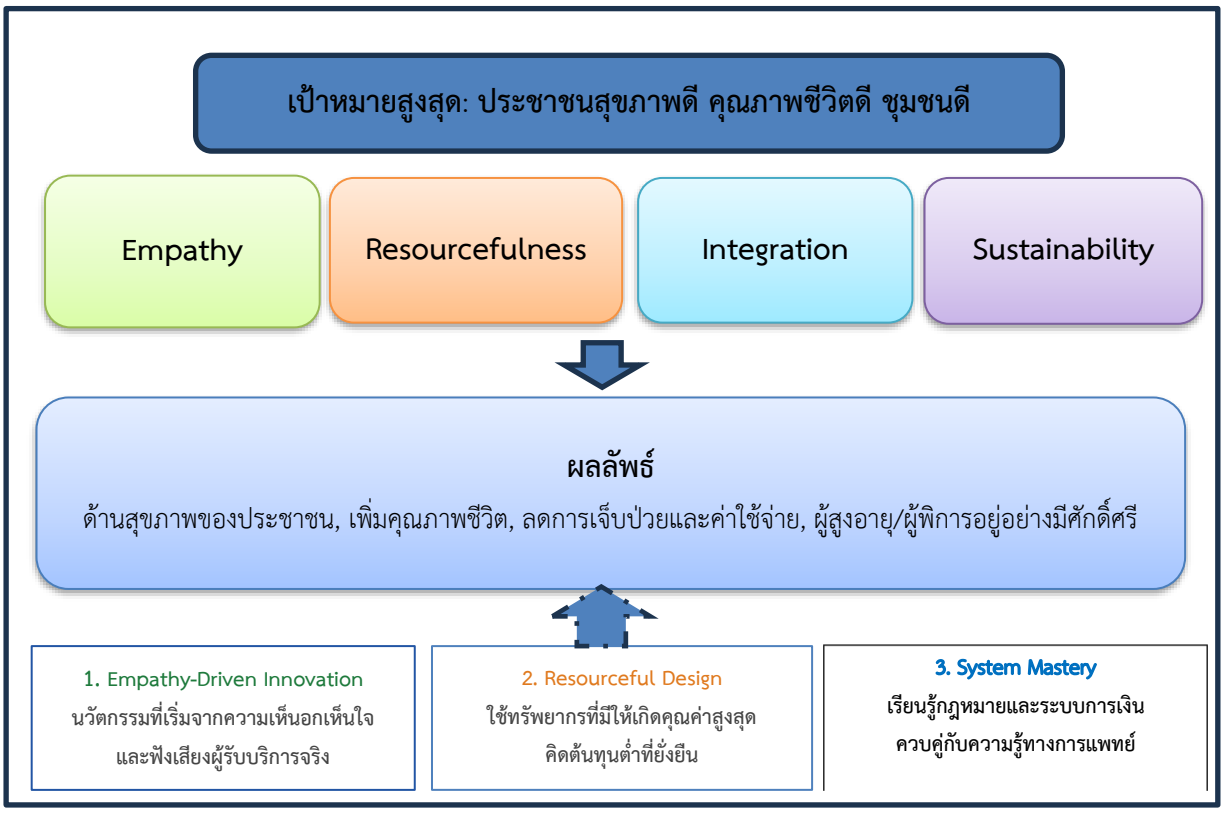
ปัจจัยเสริมด้านความคล่องตัวจากการถ่ายโอนสู่ อบจ. โดยเฉพาะอำนาจการอนุมัติงบประมาณ 100,000 บาท ของผู้อำนวยการ รพ.สต. และความยืดหยุ่นของตัวชี้วัด KPI นั้น สอดคล้องกับกรอบแนวคิด Decision Space ของ Bossert, T. J. & Beauvais, J. C. ที่ระบุว่าขอบเขตของอำนาจการตัดสินใจที่ขยายกว้างขึ้นในมิติการเงิน บุคลากร และการให้บริการ คือ ปัจจัยโครงสร้างที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อศักยภาพของหน่วยบริการสุขภาพปฐมภูมิ

ในการพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 254 ที่มุ่งให้ท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดบริการสาธารณะที่ใกล้ชิดประชาชนอย่างแท้จริง (Bossert, T. J. & Beauvais, J. C., 2002)

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเสริมด้านการบูรณาการสหวิชาชีพและเครือข่ายชุมชนที่พบในการวิจัยครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงพลังของการทำงานในรูปแบบเครือข่ายสุขภาพชุมชนที่ วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ อธิบายว่าเป็นกลไกอภิบาลสุขภาพที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในยุคหลังการถ่ายโอน โดยเฉพาะการที่ รพ.สต. สามารถดึงภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดูแลสุขภาพ (วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ, 2568) ซึ่งสอดรับกับหลักการของปฏิญญาอัสตานา (World Health Organization, 2018) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับระบบสุขภาพปฐมภูมิสมัยใหม่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความยั่งยืน และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภัชร์จิรัสม์ ธัชเมฆรัตน์ ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายในพื้นที่เป็นตัวแปรสำคัญที่แบ่งแยกระหว่าง อบจ. ที่บริหาร รพ.สต. ได้อย่างมีประสิทธิภาพกับ อบจ. ที่ยังติดอยู่กับการบริหารแบบราชการตามขั้นตอนเพียงอย่างเดียว (ภัชร์จิรัสม์ ธัชเมฆรัตน์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ E.R.I.S. Model ซึ่งชี้ว่าความสำเร็จของนวัตกรรมสุขภาพชุมชนภายใต้การกระจายอำนาจ เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในการบริหารทรัพยากรจำกัด ควบคู่กับความสามารถในการปรับตัวเชิงระบบ มิใช่งบประมาณหรือเทคโนโลยีเพียงลำพัง โมเดล ประกอบด้วย องค์ประกอบสี่ด้าน ได้แก่ Empathy (ความเข้าใจปัญหาชุมชน) Resourcefulness (การบริหารทรัพยากรผ่านภาคีเครือข่าย) Integration (การบูรณาการข้ามหน่วยงาน) และ Sustainability (การวางระบบสนับสนุนที่ยั่งยืน) โดยมุ่งสู่เป้าหมายร่วม คือ “ประชาชนสุขภาพดี คุณภาพชีวิตดี” ผลการศึกษาสะท้อนทั้งโอกาสด้านความคล่องตัวงบประมาณ และความท้าทายด้านกฎระเบียบและอัตรากำลัง ชี้ว่าการกระจายอำนาจสุขภาพปฐมภูมิเป็นกระบวนการปรับตัวต่อเนื่อง ผู้วิจัยเสนอยุทธศาสตร์สามด้าน คือ Empathy-driven Innovation, Resourceful Design และ System Mastery ซึ่งสามารถเป็นกรอบแนวทางให้หน่วยบริการปฐมภูมิอื่นที่อยู่ระหว่างการถ่ายโอนในลักษณะเดียวกันต่อไป



ภาพที่ 1 โมเดลนวัตกรรมสุขภาพชุมชนภายใต้การถ่ายโอนภารกิจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (E.R.I.S. Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษานวัตกรรมสุขภาพชุมชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายใต้สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 90 คน ผลการวิจัยพบว่านวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและโรคเรื้อรัง การฟื้นฟูสมรรถภาพเชิงรุก การแพทย์ทางเลือกและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ โดยนวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จมีปัจจัยร่วมตามโมเดล ERIS คือ ความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในพื้นที่อย่างลึกซึ้ง การออกแบบแก้ปัญหาด้วยทรัพยากรท้องถิ่นต้นทุนต่ำแต่ประสิทธิผลสูง และความสามารถบริหารจัดการภายใต้ระเบียบการเงินการคลังท้องถิ่น ทั้งนี้ ความคล่องตัวด้านงบประมาณของ อบจ. เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรม แต่ยังพบอุปสรรค ได้แก่ เพดานงบบุคลากรร้อยละ 40 ภาระงานระบบ e-LAAS และการโอนถ่ายสินทรัพย์ที่ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงเสนอให้จัดตั้งกองทุนนวัตกรรมสุขภาพท้องถิ่น ปรับเกณฑ์งบบุคลากร พัฒนาฐานข้อมูลนวัตกรรมระดับจังหวัด จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาบทบาทเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อรองรับการพัฒนาสู่ยุคสุขภาพดิจิทัลต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้เรียบเรียงจากผลการวิจัยในโครงการ “การบริการสาธารณะของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายหลังการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง” ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 (รหัสโครงการ CAM6803009S)

เอกสารอ้างอิง

เกษศิรินทร์ สมแก้ว. (5 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (พิเชตวุฒิ นิลละออ, ผู้สัมภาษณ์)

นภัสนันท์ รอดริน. (2 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (วิสุทธิณี ธานีรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570). (2569). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1-143 (1 พฤศจิกายน 2565).

พิเชษฐ ศักดิ์แสง. (2 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (วิสุทธิณี ธานีรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ภัชร์จิรัสม์ ธัชเมฆรัตน์. (2566). รายงานผลการถ่ายโอนภารกิจสถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. ใน รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).

ลัดดาวัลย์ ถิ่นนัยธร. (28 ก.พ. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (วิสุทธิณี ธานีรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

วีระศักดิ์ เครือเทพ และคณะ. (2568). จากรูปแบบเหมาโหลสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนและกลไกอภิบาลสุขภาพในการจัดบริการปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลังการถ่ายโอนภารกิจไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 18(4), 469-488.

ศรวณีย์ อวนศรี และคณะ. (2567). การถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย: ความก้าวหน้าและความท้าทาย. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, 18(3), 314-330.

สมโชค สกุลส่องบุญศิริ. (6 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (พิเชตวุฒิ นิลละออ, ผู้สัมภาษณ์)

สมพล เสียมไหม. (9 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (วิสุทธิณี ธานีรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

หนึ่งหทัย สกุลส่องบุญศิริ. (6 มี.ค. 2569). นวัตกรรมสุขภาพชุมชนที่เกิดขึ้นใน รพ.สต. (พิเชตวุฒิ นิลละออ, ผู้สัมภาษณ์)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง. (2566). รายงานประจำปี 2566: ผลการดำเนินงานด้านสาธารณสุขภายหลังการรับถ่ายโอน รพ.สต. องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง. ตรัง: บริษัท ตรังการพิมพ์ จำกัด.

อัจฉราวดี ศรียะศักดิ์ และคณะ. (2568). การประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดบริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลังการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข, 19(2), 180-193.

อุดม ทุมโฆสิต และคณะ. (2567). การประเมินผลระบบอภิบาลระบบสุขภาพปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด ปีงบประมาณ 2566. วารสารสังคม ศาสตร์, 54(1), 80-116.

Abimbola, S. et al. (2019). The impacts of decentralization on health system equity, efficiency and resilience: a realist synthesis of the evidence. Health policy and planning, 34(8), 605-617. https://doi.org/10.1093/heapol/czz055.

Bossert, T. J. & Beauvais, J. C. (2002). Decentralization of health systems in Ghana, Zambia, Uganda and the Philippines: A comparative analysis of decision space. Health Policy and Planning, 17(1), 14-31. https://doi.org/10.1093/heapol/17.1.14.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative research in psychology, 3(2), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa.

Brown, T. & Wyatt, J. (2010). Design Thinking for Social Innovation. Development Outreach, 12, 29-43. https://doi.org/10.1596/1020-797X_12_1_29.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. London: SAGE Publications.

Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: A challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. Health Promotion International, 15(3), 259-267. https://doi.org/10.1093/heapro/15.3.259.

Radjou, N. & Prabhu, J. (2015). Frugal innovation: How to do more with less. London: Profile Books.

Saltman, R. et al. (2006). Decentralization in health care: strategies and outcomes. United Kingdom: McGraw-hill education.

World Health Organization. (1978). Declaration of Alma-Ata: International conference on primary health care. Geneva: WHO Press.

_____. (2018). Declaration of Astana: Global conference on primary health care. Geneva: WHO Press.

Yin, R. K. (2018). Case study research and applications: Design and methods. (6th ed.). London: SAGE Publications.

บทความวิจัย

พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ: ความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางการส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรม*

ONLINE SHOPPING BEHAVIOR UNDER THE PRINCIPLES OF SUFFICIENCY IN THE ELDERLY: MEANING COMPONENTS AND GUIDELINES FOR PROMOTING ATTITUDES TOWARD THE BEHAVIOR

ภูมิ สายรัตน์, พิชญาณี พูนพล*

Poom Sairat, Pitchayanee Poonpol*

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: pitchayanee@g.swu.ac.th

*Tel: 081-827-8774

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมายของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ 2) ศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ และ 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิเคราะห์เอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มีประสบการณ์ซื้อสินค้าออนไลน์ และผ่านการคัดกรองตามเกณฑ์พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยแบบคัดกรองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 12 คน และบุคคลใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน คัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงความหมาย ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุมีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว นอกจากนี้ แนวทางการส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 ด้านตามองค์ประกอบของเจตคติ ได้แก่ ด้านความรู้และความเข้าใจ ประกอบด้วย การประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย และการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล ด้านความรู้สึก ประกอบด้วย ความพอใจในการบริโภคที่เหมาะสม ความรู้สึกมั่นคง และการลดความวิตกกังวลจากการซื้อสินค้าออนไลน์ และด้านพฤติกรรม ประกอบด้วย การตรวจสอบและสร้างภูมิคุ้มกัน การกำกับพฤติกรรมโดยใช้เกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น และการเรียนรู้ผ่านคนในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือวัดและโปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม

* Received 24 June 2026; Revised 28 July 2026; Accepted 16 August 2026

คำสำคัญ: พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, ผู้สูงอายุ, เจตคติ, การส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรม

Abstract

This research aimed to 1) Study the meaning of online shopping behavior under the principles of sufficiency in the elderly, 2) Study the components of online shopping behavior under the principles of sufficiency in the elderly, and 3) Study guidelines for promoting attitudes toward online shopping behavior under the principles of sufficiency in the elderly. The research employed a qualitative research methodology together with document analysis. Data were collected through semi-structured in-depth interviews with 24 informants, consisting of 12 elderly persons aged 60 years and over who had experience in online shopping and passed the screening criteria for online shopping behavior under the principles of sufficiency using a screening questionnaire developed by the researcher, and 12 persons close to the key informants. The informants were selected by purposive sampling. Data were analyzed using semantic content analysis. The findings revealed that online shopping behavior under the principles of sufficiency in the elderly consisted of three components: moderation in online shopping behavior, reasonableness in online shopping behavior, and self-immunity in online shopping behavior. In addition, the guidelines for promoting attitudes toward such behavior were classified into three dimensions according to the components of attitudes. The cognitive dimension consisted of assessing necessity and utility, and analyzing and comparing information. The affective dimension consisted of satisfaction with appropriate consumption, a sense of security, and reducing anxiety related to online shopping. The behavioral dimension consisted of verification and self-immunity building, behavioral self-regulation based on self-established criteria, and learning through family members or significant others. The findings can be applied as guidelines for developing measurement instruments and programs to promote online shopping behavior under the principles of sufficiency among the elderly.

Keywords: Online Shopping Behavior, Principles of Sufficiency Economy, The Elderly, Attitudes, Promoting Attitudes Toward the Behavior

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วโลก ทั้งในด้านการสื่อสาร การทำงาน การศึกษา การบริโภคสินค้าและบริการ และประชาชนทั่วโลกสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของสังคมสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการซื้อขายสินค้าเปลี่ยนจากระบบดั้งเดิมไปสู่ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Commerce)

ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว และลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ในการเข้าถึงสินค้าและบริการ อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการซื้อสินค้าออนไลน์ไม่ได้ส่งผลเฉพาะต่อรูปแบบการบริโภคเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อค่านิยมและพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้บริโภคในวงกว้าง โดยเฉพาะในบริบทของสังคมบริโภคนิยมที่ส่งเสริมการบริโภคเกินความจำเป็น ด้วยเหตุนี้ แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี จึงเป็นแนวทางสำคัญในการกำกับพฤติกรรมการบริโภคให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

แม้ว่าการซื้อสินค้าออนไลน์จะช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้บริโภค แต่การเข้าถึงสินค้าได้อย่างง่ายดาย ประกอบกับกลยุทธ์ทางการตลาดดิจิทัลที่เข้มข้น เช่น การลดราคา การขายผ่านไลฟ์สด การใช้ผู้มีอิทธิพลทางสื่อสังคมออนไลน์ และระบบแนะนำสินค้าอัตโนมัติ เป็นต้น ได้ส่งผลให้ผู้บริโภคจำนวนหนึ่งเกิดพฤติกรรมการซื้อที่ขาดการไตร่ตรองและมีแนวโน้มซื้อเกินความจำเป็น จิรัฐฏ์ ร่วมทอง พบว่า ปัจจัยด้านอารมณ์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมตระหนกซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคอาจตัดสินใจซื้อสินค้าโดยได้รับอิทธิพลจากอารมณ์และสิ่งเร้าทางการตลาดมากกว่าการพิจารณาความจำเป็นและความคุ้มค่าอย่างรอบคอบ อันอาจนำไปสู่การใช้จ่ายที่เกินความจำเป็นและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเงินและคุณภาพชีวิตในระยะยาว (จิรัฐฏ์ ร่วมทอง, 2564) นอกจากนี้ งานศึกษาหลายชิ้นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศมักมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์หรือพฤติกรรมผู้บริโภคออนไลน์เป็นหลัก แต่ยังมีงานวิจัยจำนวนไม่มากที่มุ่งศึกษาแนวทางส่งเสริมการบริโภคออนไลน์อย่างเหมาะสมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีแนวโน้มใช้อินเทอร์เน็ตและซื้อสินค้าออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่าอัตราการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประชากรไทยอายุ 55 - 74 ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 63.10 เป็นร้อยละ 71.60 ภายในเวลาเพียงหนึ่งปี (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าสู่สังคมดิจิทัลของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าถึงสินค้าและบริการผ่านช่องทางออนไลน์ได้มากขึ้นและมีบทบาทในฐานะผู้บริโภคบนแพลตฟอร์มดิจิทัลเพิ่มขึ้นตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุยังอาจเผชิญข้อจำกัดด้านการประเมินข้อมูล การรู้เท่าทันสื่อ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของร้านค้า และการจัดการความเสี่ยงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ ส่งผลให้มีความเปราะบางต่อการหลอกลวงทางออนไลน์ โดยข้อมูลของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (ETDA) รายงานว่า ในปี 2565 ผู้สูงอายุตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงผ่านสื่อออนไลน์ร้อยละ 22 เพิ่มขึ้นจากปี 2564 ร้อยละ 16 (ยุทธชัย ด้วงสวัสดิ์ และกัญญาพัชร ดุลยพัชร์, 2568) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเจตคติและพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากลไกส่งเสริมการบริโภคอย่างเหมาะสมต่อไป

จากสถานการณ์การขยายตัวของสังคมดิจิทัล พฤติกรรมการบริโภคออนไลน์ และแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่เข้าสู่ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ยังขาดองค์ความรู้ที่อธิบายอย่างชัดเจนว่า “พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ” มีความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางการส่งเสริมอย่างไรในบริบทการบริโภคยุคดิจิทัล ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ

ที่สะท้อนบริบทจริงของผู้สูงอายุไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบมาตรการ กิจกรรม หรือโปรแกรมส่งเสริมการบริโภคอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ตลอดจนช่วยลดความเสี่ยงจากการบริโภคเกินความจำเป็นในสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) (Bowen, G. A., 2009) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นระเบียบวิธีที่มุ่งทำความเข้าใจความหมาย ประสบ การณ์และมุมมองของบุคคลภายใต้บริบทชีวิตจริงอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการวิจัยที่ต้องการค้นหาองค์ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมและเจตคติของผู้สูงอายุที่ยังขาดข้อสรุปเชิงแนวคิดที่ชัดเจนในบริบทการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมผู้บริโภค พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ และเจตคติ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และดำเนินการเก็บข้อมูลควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งข้อมูลเกิดความอิ่มตัว (Data Saturation) ซึ่งไม่พบประเด็นหรือองค์ประกอบใหม่เพิ่มเติมจากข้อมูลที่ได้รับ

ผู้ให้ข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบไม่อาศัยทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยเริ่มจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณลักษณะตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด และใช้การเลือกแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อขยายเครือข่ายผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ในการซื้อสินค้าออนไลน์ และผ่านการคัดกรองตนเองว่ามีพฤติกรรมสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) ผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น สมาชิกในครอบครัว ผู้ดูแล หรือบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยยืนยันข้อมูลและให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากมุมมองของบุคคลใกล้ชิด รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 24 คน แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูล	เพศ	อายุ	อาชีพ	ช่องทางการซื้อสินค้าออนไลน์	ประสบการณ์ซื้อสินค้าออนไลน์
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1	หญิง	71	แม่บ้านทหาร	Facebook	3 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2	หญิง	61	ทำสวนปาล์ม	Facebook, Shoppee	2 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3	หญิง	63	ครู (เกษียณ)	Facebook, Shoppee	4 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4	ชาย	69	ค้าขาย	Facebook, Website	2 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5	หญิง	64	ค้าขาย	Facebook, Tiktok	3 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6	หญิง	66	ครู (เกษียณ)	Facebook	5 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7	ชาย	69	ผู้บริหาร	Shoppee, Lazada	5 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 8	ชาย	70	ทหาร (เกษียณ)	Facebook, Shoppee, Lazada	2 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9	ชาย	62	ทหาร (เกษียณ) /ค้าขาย	Facebook, Temu	2 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10	หญิง	73	ครู (เกษียณ)	Facebook, Shoppee, Lazada	3 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11	หญิง	68	ครู (เกษียณ)	Facebook, Shoppee, Tiktok	6 ปี
ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 12	หญิง	61	พนักงานบริษัท	Line, Shein, Facebook, Shoppee	4 ปี

การศึกษาพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 ท่าน จากตารางที่ 1 สามารถสรุปลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 ท่าน ซึ่งประกอบด้วย เพศหญิง 8 ท่าน และเพศชาย 4 ท่าน โดยมีช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปี (A2, A12) จนถึง 73 ปี (A10) อาชีพมีความหลากหลาย เช่น แม่บ้านทหาร ทำสวนปาล์ม ค้าขาย พนักงานบริษัท และกลุ่มที่เกษียณอายุจากอาชีพต่าง ๆ เช่น ครู ทหาร และผู้บริหาร ในด้านพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์นั้น ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีประสบการณ์การซื้อตั้งแต่ 2 ปี (A2, A4, A8, A9) จนถึง 6 ปี (A11)

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งในรูปแบบเผชิญหน้า ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้อธิบายวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย การรักษาความลับของข้อมูล และขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลทุกคน จากนั้นจึงดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิดเห็น และมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามคัดกรองผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีพฤติกรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 32 ข้อ แบ่งเป็น สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 16 ข้อ และสำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง (ผู้ใกล้ชิดผู้ให้ข้อมูลหลัก) จำนวน 16 ข้อ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) คะแนนเต็มทั้งหมด 160 คะแนน เพื่อคัดกรองผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้เกณฑ์คัดเลือกตามแนวทางการประเมินของ Bloom, B. S. et al. ที่ระบุว่าคะแนนระดับ 80% ขึ้นไป เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับสูงอย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้ที่ได้คะแนนแบบสอบถามคัดกรองผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในงานวิจัยระยะที่ 1 วิจัยเชิงคุณภาพ 80% จาก 160 คะแนน คือ 128 คะแนนขึ้นไป จะได้รับคัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยระยะที่ 1 ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ในขั้นตอนวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) (Bloom, B. S. et al., 1971)

แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยพัฒนาจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมประเด็นความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ โดยกำหนดคำถามหลัก และคำถามเจาะลึก ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามคัดกรองผู้ให้ข้อมูลหลักและแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความเหมาะสมของภาษา และความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการประเมิน พบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (IOC ≥ 0.50) จึงถือว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาและเหมาะสมสำหรับนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับการสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ (Trustworthiness) โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ให้ข้อมูลรอง และข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรืออาจารย์ที่ปรึกษา (Peer Debriefing) ในกระบวนการวิเคราะห์และตีความข้อมูล เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของ ชาย โพธิสิตา เริ่มจากการถอดความข้อมูลจากการบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) ร่วมกับการทบทวนบันทึกภาคสนาม จากนั้นอ่านทบทวนข้อมูลหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจบริบทและสาระสำคัญของข้อมูล ก่อนจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่มีความหมายร่วมกัน (Coding and Categorization) ตีความและสังเคราะห์สาระสำคัญจากข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อนำไปสู่การค้นหาความหมาย องค์ประกอบ และข้อสรุปที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (ชาย โพธิสิตา, 2568)

ภายหลังการจัดระเบียบข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการลงรหัสข้อมูล (Coding) เพื่อระบุข้อความหรือเหตุการณ์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางส่งเสริมเจตคติ จากนั้นนำรหัสที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาจัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ (Categories) และสังเคราะห์เป็นประเด็นหลัก (Themes) เพื่ออธิบายความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางส่งเสริมเจตคติที่ค้นพบจากข้อมูลภาคสนาม

ผลการวิเคราะห์ได้รับการตรวจสอบความสอดคล้องและความน่าเชื่อถือผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยเชื่อมโยงข้อค้นพบเข้ากับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นระบบและมีความลุ่มลึกทางวิชาการ

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 12 คน และผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 12 คน สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ความหมายของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ หมายถึง กระบวนการซื้อสินค้าออนไลน์ที่เริ่มจากการพิจารณาความจำเป็น สืบค้นและเปรียบเทียบข้อมูลก่อนตัดสินใจ โดยกำกับตนเองให้ซื้อภายใต้งบประมาณที่เหมาะสม (ความพอประมาณ) ใช้ข้อมูลและรีวิวประกอบการตัดสินใจ (ความมีเหตุผล) และป้องกันความเสี่ยงด้วยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผู้ขาย การเก็บหลักฐานการซื้อขาย และการบริหารจัดการงบประมาณ (การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว) เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต โดยมีตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“เวลาป้าจะซื้อของในแอป ป้าจะไม่รีบกดสั่งค่ะ ต้องดูก่อนว่าจำเป็นจริงไหม แล้วก็เปรียบเทียบหลายร้าน ดูทั้งราคาและรีวิว กว่าจะกดซื้อ ก็คือ ต้องมั่นใจแล้วค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11, 2568)

“ซื้อของออนไลน์เดี๋ยวนี้ ของถูกอย่างเดียวไม่พอครับ ผมดูคะแนนร้าน อ่านรีวิว เปรียบเทียบหลายร้านก่อน ถ้าดูแล้วคุ้มจริงถึงจะกดสั่ง” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7, 2568)

“ถึงจะซื้อผ่านมือถือมันก็สะดวกนะครับ แต่ลุงจะตั้งงบไว้ก่อน ถ้ายังไม่จำเป็นก็ไม่กดซื้อ เพราะต้องเหลือเงินไว้ใช้เรื่องอื่นในชีวิตประจำวันด้วย” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, 2568)

“ก่อนกดจ่ายเงิน น้าจะอ่านรีวิวหลาย ๆ คนก่อนค่ะ ดูว่าของตรงปกไหม ร้านน่าเชื่อถือหรือเปล่า น้าไม่ค่อยซื้อเพราะเห็นคนอื่นเขาฮิตกัน” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6, 2568)

“ผมดูคะแนนร้านก่อนเลยครับ แล้วเวลาได้รับของก็ถ่ายคลิปตอนแกะพัสดุไว้ทุกครั้ง เผื่อสินค้าไม่ตรงกับที่สั่ง จะได้มีหลักฐานคุยกับร้านและขอคืนเงินได้” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9, 2568)

2. องค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

2.1 พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับงบประมาณและความจำเป็น โดยกำหนดงบประมาณก่อนตัดสินใจซื้อ พิจารณาความจำเป็นและหลีกเลี่ยงการซื้อซ้ำซ้อน รวมทั้งไม่ตัดสินใจซื้อเพียงเพราะโปรโมชั่นหรือส่วนลด เพื่อให้การใช้จ่ายเป็นไปอย่างเหมาะสมและไม่กระทบต่อการดำรงชีวิต โดยมีตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“เวลาจะซื้อของในแอป ป้าจะดูก่อนว่าจำเป็นจริงไหมค่ะ ถ้ายังไม่รีบใช้ก็จะเก็บไว้ก่อน ไม่ใช่เห็นลดราคาก็กดซื้อทันที” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11, 2568)

“ลุงตั้งงบไว้ก่อนครับว่ารอบนี้จะใช้ซื้อของออนไลน์ได้ประมาณเท่าไหร่ ถ้าราคาเกินงบก็พักไว้ก่อน เพราะยังต้องเหลือเงินไว้ใช้เรื่องอื่นในบ้าน” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, 2568)

“น้าจะเปิดตู้ที่บ้านดูก่อนเลยค่ะ ถ้ายังมีของแบบเดียวกันใช้อยู่ น้าก็จะไม่ซื้อเพิ่ม ถึงจะมีโปรโมชันก็ตาม เพราะซื้อมาแล้วก็เก็บไว้เฉย ๆ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6, 2568)

2.2 พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผล ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนตรงกันว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจซื้อโดยพิจารณาความคุ้มค่าและใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจผ่านการเปรียบเทียบราคาจากหลายร้าน ศึกษารีวิว รายละเอียดสินค้า เงื่อนไขการคืนสินค้า และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างรอบคอบและเหมาะสม โดยมีตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ก่อนกดสั่ง ป้าจะเปิดดูหลายร้านค่ะ เทียบทั้งราคา รายละเอียดสินค้า แล้วก็อ่านรีวิวของคนที่ซื้อจริง ถ้าดูแล้วคุ้มถึงจะตัดสินใจซื้อ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1, 2568)

“ลุงจะดูให้ครบครับ ไม่ใช่ดูแค่ราคาสินค้า แต่ดูค่าส่ง ดูคะแนนร้าน แล้วก็เงื่อนไขการคืนของด้วย เพราะบางร้านราคาถูกแต่รวมทุกอย่างแล้วแพงกว่า” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 8, 2568)

“น้าไม่ค่อยซื้อเพราะเห็นคนอื่นกำลังฮิตค่ะ ต้องอ่านข้อมูลก่อน ดูว่าเหมาะกับเราหรือเปล่า ถ้าดูแล้วไม่จำเป็นจริง ๆ ก็จะไม่ซื้อ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6, 2568)

2.3 พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันความเสี่ยงด้านการเงินและความปลอดภัย โดยวางแผนการใช้จ่ายให้ไม่กระทบค่าใช้จ่ายจำเป็นหรือเงินสำรอง พร้อมทั้งตรวจสอบ

ความน่าเชื่อถือของผู้ขาย เลือกช่องทางที่มีระบบคุ้มครองผู้ซื้อ และเก็บหลักฐานการซื้อขาย เพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยมีตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

“ก่อนซื้อ ป้าจะเช็กก่อนว่าถ้าจ่ายเงินไปแล้ว ยังเหลือเงินไว้ใช้ทั้งเดือนและมีเงินสำรองหรือเปล่า ถ้ากระทบเงินฉุกเฉิน ป้าก็จะยังไม่ซื้อค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10, 2568)

“เวลาของมาส่ง ผมจะถ่ายคลิปตอนแกะกล่องทุกครั้งครับ แล้วก็เก็บหลักฐานการสั่งซื้อไว้ เผื่อของมีปัญหาจะได้คุยกับร้านหรือขอคืนเงินได้” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9, 2568)

“ลุงจะเลือกร้านที่คนซื้อเยอะ รีวิวดี แล้วก็ซื้อผ่านแอปที่มีระบบคุ้มครองผู้ซื้อครับ ถ้าเป็นร้านที่ดูไม่น่าเชื่อถือลุงก็ไม่เสี่ยงซื้อ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7, 2568)

3. แนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า แนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับความหมายและองค์ประกอบของพฤติกรรมที่ค้นพบ และสามารถจำแนกได้ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive) ด้านความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรม (Behavioral)

3.1 การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive) การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive) เป็นแนวทางที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลของผู้สูงอายุในการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ โดยเน้นการเสริมสร้างความสามารถในการใช้ข้อมูลและประสบการณ์มาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจซื้อ ซึ่งประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) การประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย เพื่อให้ผู้สูงอายุตั้งคำถามกับตนเองถึงความจำเป็นเร่งด่วน แยกแยะระหว่างความจำเป็นกับความต้องการตามกระแส และพิจารณาว่าสิ่งของเดิมยังสามารถใช้งานได้หรือไม่ และ 2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อความรอบคอบ โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้จักค้นหาและเปรียบเทียบข้อมูลด้านราคา คุณภาพ รายละเอียดสินค้า และความน่าเชื่อถือของร้านค้า ก่อนตัดสินใจซื้อ เพื่อให้การเลือกซื้อเป็นไปอย่างมีเหตุผล คุ้มค่า และสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

3.1.1 การประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนกระบวนการคิดเชิงพิจารณาอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจซื้อสินค้า การประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพิจารณาความจำเป็นของสินค้าและประโยชน์ใช้สอยก่อนตัดสินใจซื้อ โดยประเมินว่าสิ่งของเดิมยังใช้งานได้หรือไม่ แยกแยะความจำเป็นออกจากความต้องการตามกระแส และพิจารณาความคุ้มค่าด้านราคาและคุณภาพ เพื่อให้การตัดสินใจซื้อเป็นไปอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ก่อนจะกดสั่ง น้าจะถามตัวเองก่อนว่าจำเป็นจริงไหม ถ้าของเดิมยังใช้ได้ก็ยังไม่ซื้อ ถึงจะลดราคาก็ไม่รีบ เพราะซื้อมาแล้วไม่ได้ใช้ก็เปลืองเงินค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6, 2568)

“ลุงจะดูว่าของที่มีอยู่ยังใช้ได้หรือเปล่า ถ้ายังใช้ได้ก็ยังไม่เปลี่ยนใหม่ครับ ต่อให้รุ่นใหม่จะน่าสนใจกว่า ลุงก็คิดว่าใช้ของเดิมให้คุ้มก่อนดีกว่า” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7, 2568)

“ป้าจะดูทั้งความจำเป็นและคุณภาพค่ะ ของถูกแต่ใช้ไม่ได้จริงก็ไม่คุ้ม สุดท้ายเสียเงินสองรอบ ป้าเลยเลือกซื้อเฉพาะของที่คิดว่าจะได้ใช้จริง” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3, 2568)

3.1.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อความรอบคอบ ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนการใช้ความรู้และประสบการณ์ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อความรอบคอบ เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสืบค้นและเปรียบเทียบข้อมูลก่อนตัดสินใจซื้อ โดยพิจารณาราคา รายละเอียดสินค้า รีวิว คะแนนร้านค้า และความน่าเชื่อถือของผู้ขาย เพื่อช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจซื้ออย่างมีเหตุผล ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ลุงจะเปิดดูหลายร้านครับ เปรียบเทียบทั้งราคา คะแนนร้าน แล้วก็รีวิวจากคนที่ซื้อจริง ถ้าข้อมูลยังไม่ชัดก็ยังไม่รีบสั่ง” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, 2568)

“ก่อนซื้อ น้าจะดูรีวิวหลายร้าน อ่านความคิดเห็นของคนที่เคยใช้ก่อน ดูว่าร้านไหนน่าเชื่อถือ แล้วค่อยตัดสินใจค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2, 2568)

“ข้อดีของการซื้อออนไลน์ คือ เราเปรียบเทียบได้หลายร้านในมือถือเครื่องเดียว ผมจะดูทั้งรายละเอียดสินค้า รีวิว แล้วค่อยเลือกซื้อ จะได้ไม่โดนหลอก” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9, 2568)

3.2 การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective) การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective) เป็นแนวทางที่มุ่งพัฒนาเจตคติ ความรู้สึก และคุณค่าภายในจิตใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการซื้อสินค้าออนไลน์ ให้เกิดความรู้สึกเชิงบวกต่อการบริโภคอย่างพอประมาณและเหมาะสม ไม่ยึดติดกับการซื้อเพื่อความฟุ่มเฟือยหรือการตามกระแส แต่เกิดความภาคภูมิใจและสบายใจเมื่อได้เลือกซื้ออย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับฐานะและความจำเป็นของตนเอง ขณะเดียวกันยังมุ่งลดความกังวล ความไม่มั่นใจ และความกลัวการถูกหลอกลวงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย และเชื่อมั่นในกระบวนการตัดสินใจของตนเอง เมื่อสามารถเลือกซื้อสินค้าได้อย่างรอบคอบและเหมาะสม ก็จะก่อให้เกิดความสุข ความสบายใจ และทัศนคติเชิงบวกต่อการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.1 ความพอใจในการบริโภคที่เหมาะสม ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนความพอใจในการบริโภคที่เหมาะสม เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความพึงพอใจจากการซื้อสินค้าเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมกับกำลังของตน ไม่ซื้อเพราะกระแสหรือโปรโมชั่น แต่เลือกสิ่งที่คุ้มค่า ใช้งานได้จริง และไม่ก่อให้เกิดภาระทางการเงิน ส่งผลให้เกิดความสมดุลและความสบายใจในการดำเนินชีวิต ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เวลาป้าซื้อของออนไลน์ ป้าไม่ได้รู้สึกว่าต้องซื้อเยอะค่ะ ถ้าได้ของที่จำเป็น ใช้ได้จริง แค่นั้นก็พอใจแล้ว ไม่ต้องซื้อเพราะเห็นคนอื่นเขาซื้อกันหรือมีโปรลดราคา” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1, 2568)

“น้าจะถามตัวเองก่อนเสมอว่า ซื้อแล้วชีวิตเราดีขึ้นจริงไหม ถ้าแค่เห็นแล้วอยากได้เฉย ๆ น้าก็ปล่อยผ่าน เพราะสุดท้ายความสบายใจมันสำคัญกว่าการมีของเพิ่มค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6, 2568)

“ทุกครั้งที่ซื้อแล้วไม่กระทบค่าใช้จ่ายในบ้าน ลุงจะรู้สึกโล่งใจครับ เพราะรู้ว่าเราไม่ได้สร้างภาระให้ตัวเอง ซื้อเท่าที่พอดีก็มีความสุขแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, 2568)

3.2.2 ความรู้สึกมั่นคงและลดความวิตกกังวลจากการซื้อสินค้าออนไลน์ ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนความรู้สึกมั่นคงและลดความวิตกกังวลจากการซื้อสินค้าออนไลน์ เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเลือกวิธีการซื้อที่ช่วยลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจ เช่น การตรวจสอบเงินสำรองก่อนซื้อ การเลือกชำระเงินหรือช่องทางที่ปลอดภัย และการซื้อจากร้านค้าหรือแพลตฟอร์มที่มีระบบคุ้มครองผู้ซื้อ เพื่อให้สามารถซื้อสินค้าออนไลน์ได้อย่างมั่นใจและสบายใจ ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“น้าชอบจ่ายปลายทางค่ะ มันสบายใจกว่า อย่างน้อยก็เห็นของก่อน ไม่ต้องกังวลว่าจะโอนเงินไปแล้วไม่ได้ของ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2, 2568)

“ก่อนซื้อป้าจะเช็กเงินในบัญชีก่อนทุกครั้ง ถ้าซื้อแล้วเงินสำรองจะหาย ป้าก็ยังไม่ซื้อ แบบนี้รู้สึกอุ่นใจกว่า ไม่ต้องมานั่งเครียดทีหลังค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10, 2568)

“ตั้งแต่ลูกสอนให้ดูร้านที่น่าเชื่อถือและเลือกซื้อผ่านแอปที่มีระบบคุ้มครองผู้ซื้อ ป้าก็กล้าซื้อออนไลน์มากขึ้น เพราะรู้สึกว่าถ้ามีปัญหาก็ยังมีคนช่วยดูแลค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 12, 2568)

3.3 การส่งเสริมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral) การส่งเสริมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral) เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการแปลงความรู้ ความคิด และความรู้สึกของผู้สูงอายุให้ปรากฏเป็นการกระทำที่เป็นรูปธรรมในการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุปฏิบัติพฤติกรรมการซื้ออย่างมีแบบแผน รอบคอบ และสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เพียงคิดหรือรู้สึกว่าควรซื้ออย่างพอดีเท่านั้น แต่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน เช่น มีขั้นตอนก่อนตัดสินใจซื้อ เลือกวิธีการซื้อที่ปลอดภัย และควบคุมตนเองไม่ให้ซื้อเกินความจำเป็น เป็นต้น การส่งเสริมด้านนี้จึงเป็นการสร้างพฤติกรรมการซื้อที่มั่นคง สม่ำเสมอ และยั่งยืน ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตและบริโภคได้อย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

3.3.1 พฤติกรรมการตรวจสอบและการสร้างภูมิคุ้มกัน ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนพฤติกรรมการตรวจสอบและการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุป้องกันความเสี่ยงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของร้านค้า เก็บหลักฐานการซื้อขาย เลือกช่องทางหรือแพลตฟอร์มที่ปลอดภัย และพิจารณาข้อมูลก่อนตัดสินใจซื้อ เพื่อเพิ่มความมั่นใจและลดความเสี่ยงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เวลาของมาถึง ผมจะถ่ายคลิปตอนแกะกล่องทุกครั้งครับ แล้วก็เก็บหลักฐานการสั่งซื้อไว้ เผื่อของมีปัญหาจะได้ติดต่อร้านได้ทัน” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9, 2568)

“น้าจะดูรีวิว ดูคอมเมนต์ แล้วก็เลือกซื้อกับร้านที่มีตัวตนชัดเจน ถ้าร้านไหนดูไม่น่าไว้ใจ น้าก็ไม่เสี่ยงค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2, 2568)

“ลุงยอมซื้อร้านที่แพงกว่านิดหน่อย แต่เป็นร้านทางการ เพราะสบายใจกว่าว่าจะได้ของแท้และมีคนรับผิดชอบครับ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7, 2568)

3.3.2 การกำกับพฤติกรรมโดยใช้เกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนการกำกับพฤติกรรมโดยใช้เกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุควบคุมการซื้อสินค้าด้วยกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เช่น การตั้งงบประมาณ การจำกัดการรับสื่อหรือการดูไลฟ์ขายสินค้า และการชะลอการตัดสินใจซื้อ เพื่อป้องกันการซื้อเกินความจำเป็นและควบคุมแรงกระตุ้นจากการตลาด ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ลุงตั้งงบไว้เลยครับ เดือนหนึ่งจะซื้อของออนไลน์ไม่เกินเท่านี้ ถ้าครบแล้วก็หยุด ถึงจะเจอของลดราคาก็ไม่ซื้อเพิ่ม” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4, 2568)

“น้าพยายามไม่เปิดดูไลฟ์ขายของบ่อย ๆ ค่ะ เพราะรู้ว่าดูนาน ๆ แล้วจะเผลอซื้อ เลยกำหนดเวลาให้ตัวเอง” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5, 2568)

“ถ้ายังไม่แน่ใจ ป้าจะพักไว้ก่อน ไม่รีบกดซื้อ วันรุ่งขึ้นยังอยากได้อยู่ค่อยกลับมาดูใหม่ค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11, 2568)

3.3.3 การเรียนรู้ผ่านคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด ผู้ให้ข้อมูลหลักสะท้อนการเรียนรู้ผ่านคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับคำแนะนำและแบบอย่างในการซื้อสินค้าออนไลน์ ทั้งด้านการเลือกสินค้า การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของร้านค้า และการพิจารณาความจำเป็นของการซื้อ ช่วยเพิ่มความมั่นใจ ลดความเสี่ยง และส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมการซื้อที่รอบคอบมากขึ้น ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ช่วงแรกน้าไม่กล้าซื้อเองเลยค่ะ ลูกชายคอยสอนทุกขั้นตอน ทั้งดูร้าน ดูรีวิว แล้วก็ให้ลองทำเอง จนตอนนี้พอซื้อได้เองแล้วค่ะ” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2, 2568)

“เวลาจะซื้ออะไร ลุงยังส่งให้ลูกช่วยดูก่อนครับ เขาช่วยเช็กว่าร้านน่าเชื่อถือไหม แบบนี้ก็มั่นใจกว่า” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 8, 2568)

“ลูกสาวจะคอยเตือนค่ะ ถ้าเห็นว่าของชิ้นนั้นไม่จำเป็น เขาก็บอกให้คิดก่อน ทำให้ป้าซื้อของน้อยลงและรอบคอบกว่าเมื่อก่อน” (ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10, 2568)

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ ข้อค้นพบที่ได้ช่วยอธิบายพฤติกรรมของผู้สูงอายุในบริบทสังคมดิจิทัล และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาเครื่องมือวัดและโปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรมในระยะต่อไป โดยผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประเด็น ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความหมายของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อค้นพบจากการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุไม่ได้เป็นเพียงการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้ความต้องการ การค้นหาข้อมูล การประเมินทางเลือก การตัดสินใจซื้อ และการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการซื้อสินค้าออนไลน์ โดยเฉพาะการใช้หลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นแนวทางในการกำกับพฤติกรรมการบริโภคในบริบทดิจิทัล ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ธัญลักษณ์ สุมนานุสรณ์ ซึ่งใช้แนวคิดพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นกรอบในการศึกษาพฤติกรรมการซื้อสินค้าผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุ (ธัญลักษณ์ สุมนานุสรณ์, 2561) โดยการวิจัยครั้งนี้ขยายข้อค้นพบให้เห็นว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับการตัดสินใจในทุกขั้นตอนของการซื้อ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ วีรวัลย์ ปิ่นชุมพลแสง และคณะ ที่พบว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านราคา แต่ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุพิจารณาราคาควบคู่กับความจำเป็นและความคุ้มค่า (วีรวัลย์ ปิ่นชุมพลแสง และคณะ, 2565) รวมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภิกา ประเสริฐพร ที่พบว่า ความน่าเชื่อถือและความปลอดภัยเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ (ศุภิกา ประเสริฐพร, 2568) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สะท้อนว่าปัจจัยดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคของผู้สูงอายุ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการประยุกต์ใช้หลักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในการบริโภคบนสังคมดิจิทัล

ส่วนที่ 2 องค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อพิจารณาโครงสร้างที่สกัดได้จากข้อค้นพบเชิงประจักษ์ พบว่า สามารถจำแนกพฤติกรรมออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ซึ่งสอดรับตามโครงสร้างของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ ข้อค้นพบสะท้อนให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่มีพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการควบคุมการใช้จ่ายและการพิจารณาความจำเป็นของสินค้าเป็นสำคัญ โดยไม่ตัดสินใจซื้อจากแรงกระตุ้นทางการตลาดเพียงอย่างเดียว แต่พยายามกำกับตนเองให้ใช้จ่ายอย่างเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจและความจำเป็นในการดำรงชีวิต ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ วีรวัลย์ ปิ่นชุมพลแสง และคณะ ที่พบว่า ปัจจัยด้านราคามีความสำคัญมากที่สุดในบรรดาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุ (วีรวัลย์ ปิ่นชุมพลแสง และคณะ, 2565) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุไม่ได้พิจารณาราคาเพียงอย่างเดียว แต่พิจารณาร่วมกับความจำเป็นและความเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของตนเอง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฏฐ์พิฆา ราษฎรดีเตชะกุล และงานวิจัยของ จิรัฐฏ์ ร่วมทอง ที่สะท้อนถึงความสำคัญของราคาและการควบคุมอารมณ์ต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ (ณัฏฐ์พิฆา ราษฎรดีเตชะกุล, 2566); (จิรัฐฏ์ ร่วมทอง, 2564) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าความพอประมาณในการซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุเป็นการกำกับตนเองให้บริโภคอย่างเหมาะสมมากกว่าการมุ่งประหยัดค่าใช้จ่ายเพียงอย่างเดียว

2. พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผล ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้อาศัยความรู้สึกหรือความต้องการเพียงชั่วขณะ แต่เกิดจากการแสวงหาข้อมูล การพิจารณาทางเลือก และการประเมินความคุ้มค่าก่อนตัดสินใจซื้อ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญของการบริโภคอย่างมีเหตุผล ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ศรายุธ จิตรตรง ที่พบว่า ผู้บริโภคมีการแสวงหาข้อมูลที่เฉพาะเจาะจงก่อนการซื้อสินค้าออนไลน์ (ศรายุธ จิตรตรง, 2563) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ รชตภร กลั่นทอง และการศึกษาของ ธัญลักษณ์ สุมนานุสรณ์ ที่สะท้อนถึงความสำคัญของแรงจูงใจด้านเหตุผลและกระบวนการตัดสินใจซื้อ (รชตภร กลั่นทอง, 2564); (ธัญลักษณ์ สุมนานุสรณ์, 2561) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุนำข้อมูลที่ได้รับมาประเมินร่วมกับความคุ้มค่าและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นก่อนตัดสินใจซื้อ ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผลเป็นการใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

3. พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศุภิกา ประเสริฐพร ที่พบว่า ความน่าเชื่อถือของสินค้าและบริการ ช่องทางชำระเงิน และความปลอดภัยในการชำระเงินเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุ (ศุภิกา ประเสริฐพร, 2568) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศรายุธ จิตรตรง ที่พบว่า ผู้บริโภครับรู้ความเสี่ยงในการซื้อสินค้าออนไลน์ในระดับมาก (ศรายุธ จิตรตรง, 2563) และการศึกษาของ อาภัสรี บัวประดิษฐ์ และสุรศักดิ์ เสาแก้ว ที่พบว่า การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถประเมินข้อมูลและเลือกบริโภคได้อย่างเหมาะสม (อาภัสรี บัวประดิษฐ์ และสุรศักดิ์ เสาแก้ว, 2562) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการตรวจสอบผู้ขาย การจัดเก็บหลักฐานการซื้อขาย และการเตรียมความพร้อมทางการเงิน เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการซื้อสินค้าออนไลน์ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การมีภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นการเตรียมความพร้อมและบริหารความเสี่ยงในการบริโภคบนสังคมดิจิทัลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 3 แนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์และประมวลผลแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยพบข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่สามารถนำมาอภิปรายผลแยกตามองค์ประกอบหลัก 3 ด้านของเจตคติ ซึ่งประกอบด้วย ด้านความรู้และความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจ ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive) ประกอบด้วย การประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย และการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อความรอบคอบ สะท้อนว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลและการคิดพิจารณาก่อนตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ เศรษฐวิฐพ์ คงกะพันธ์ และวลัยลักษณ์ บวรสินรักดี ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ (เศรษฐวิฐพ์ คงกะพันธ์ และวลัยลักษณ์ บวรสินรักดี, 2565) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุประเมินความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอยของสินค้าควบคู่กับการพิจารณาข้อมูลก่อนตัดสินใจซื้อ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฏฐ์พิฌา ราษฎรดีเตชะกุล การศึกษาของ ปรเมษฐ์ สิริพิพัฒน์ และธฺติกุล ไชยวรรณ์ รวมทั้งการวิจัยของ ศุภิกา ประเสริฐพร ที่สะท้อนถึงความสำคัญของราคา ความคิดเห็นของผู้ใช้ และความน่าเชื่อถือของสินค้า (ณัฏฐ์พิฌา ราษฎรดีเตชะกุล, 2566); (ปรเมษฐ์ สิริพิพัฒน์ และธฺติกุล ไชยวรรณ์, 2560); (ศุภิกา ประเสริฐพร, 2568) แสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมด้านความรู้และความเข้าใจช่วยให้ผู้สูงอายุตัดสินใจซื้ออย่างรอบคอบตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

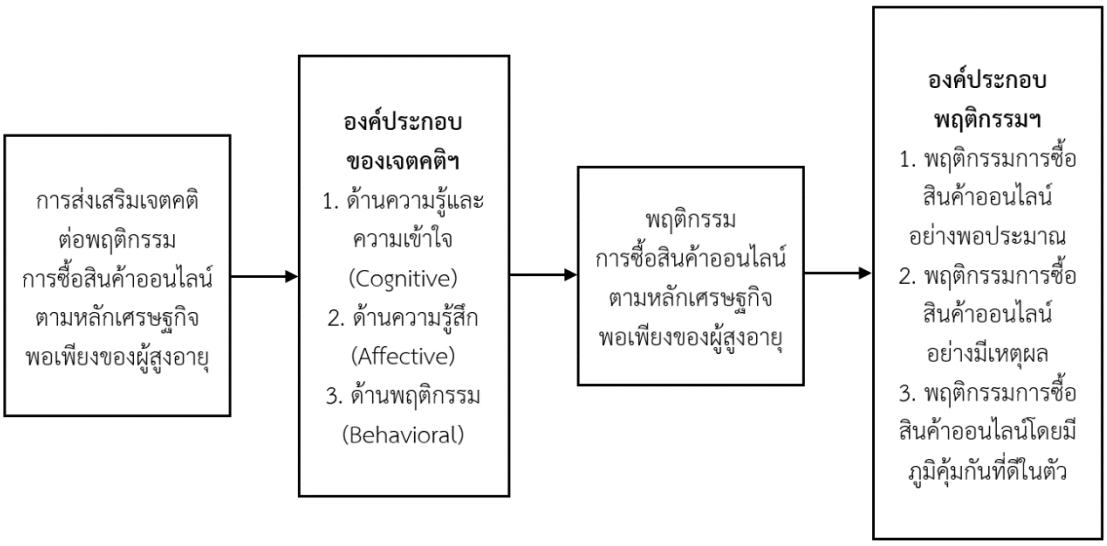
2. การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้สึก ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมองค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective) ประกอบด้วย ความพอใจในการบริโภคที่เหมาะสม และความรู้สึกมั่นคงและลดความวิตกกังวลจากการซื้อสินค้าออนไลน์ สะท้อนถึงความสำคัญของการกำกับตนเองในการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Baumeister, R. F. & Vohs, K. D. ที่อธิบายว่า การกำกับตนเองเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรม (Baumeister, R. F. & Vohs, K. D., 2016) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า การกำกับตนเองช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นใจและพึงพอใจจากการบริโภคอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฏฐ์พิฌา ราษฎรดีเตชะกุล การศึกษาของ รุจินันท์ เอื้อพิทักษ์สกุล และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ รวมทั้งการวิจัยของ ศุภิกา ประเสริฐพร ที่สะท้อนถึงความสำคัญของราคา ความไว้วางใจ และความปลอดภัยในการซื้อสินค้าออนไลน์ (ณัฏฐ์พิฌา ราษฎรดีเตชะกุล, 2566); (รุจินันท์ เอื้อพิทักษ์สกุล และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ, 2566); (ศุภิกา ประเสริฐพร, 2568) สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมด้านความรู้สึกช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการบริโภคอย่างพอเพียงบนสังคมดิจิทัล

3. การส่งเสริมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral) ประกอบด้วย พฤติกรรมการตรวจสอบและการสร้างภูมิคุ้มกัน การกำกับพฤติกรรมโดยใช้เกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น และการเรียนรู้ผ่านคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด สะท้อนถึงการปรับพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ให้เกิดความรอบคอบและลดความเสี่ยง ผลการวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภิกา ประเสริฐพร ที่พบว่าความน่าเชื่อถือและความปลอดภัยมีความสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ (ศุภิกา ประเสริฐพร, 2568) โดยการวิจัยครั้งนี้พบเพิ่มเติมว่า ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการตรวจสอบผู้ขาย การจัดเก็บหลักฐาน และการกำหนดเกณฑ์ในการตัดสินใจซื้อด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Baumeister, R. F. & Vohs, K. D

การศึกษาของ เศรษฐวิฐษ์ คงกะพันธ์ และวลัยลักษณ์ บวรสินรักดี และการศึกษาของ Venkatesh, V. et al. ที่อธิบายบทบาทของการกำกับตนเองและอิทธิพลทางสังคมต่อพฤติกรรม (Baumeister, R. F. & Vohs, K. D., 2016); (เศรษฐวิฐษ์ คงกะพันธ์ และวลัยลักษณ์ บวรสินรักดี, 2565); (Venkatesh, V. et al., 2016) กล่าวได้ว่า การส่งเสริมด้านพฤติกรรมช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถประยุกต์ใช้หลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในการซื้อสินค้าออนไลน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การค้นพบและอธิบายแนวคิด “พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ” ซึ่งสะท้อนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ โดยพฤติกรรมดังกล่าว ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ 2) พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผล และ 3) พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว นอกจากนี้ การวิจัยยังพบว่า การส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมดังกล่าวควรดำเนินการตามองค์ประกอบของเจตคติทั้ง 3 ด้าน ตามแนวคิด ABC Model ได้แก่ ด้านความรู้และความเข้าใจ (Cognitive) ด้านความรู้สึก (Affective) และด้านพฤติกรรม (Behavioral) โดยแต่ละด้านมีแนวทางการส่งเสริมที่สอดคล้องกับลักษณะพฤติกรรมของผู้สูงอายุในบริบทการซื้อสินค้าออนไลน์ ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมเจตคติพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย องค์ประกอบของพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางส่งเสริมเจตคติต่อพฤติกรรมดังกล่าวของผู้สูงอายุ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

เป็นการกำกับตนเองในการซื้อสินค้าออนไลน์ด้วยหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างพอประมาณ พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์อย่างมีเหตุผล และพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว นอกจากนี้ การส่งเสริมเจตคติควรครอบคลุมองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้และความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ได้อย่างเหมาะสมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยการเรียนรู้จากครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด ควบคู่กับการตรวจสอบข้อมูล การเปรียบเทียบทางเลือก และการกำกับตนเองในการตัดสินใจซื้อ ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือประเมิน โปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรม และกิจกรรมส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนการวิจัยในอนาคตควรนำองค์ประกอบที่ค้นพบไปพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัด รวมทั้งศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

จิรัฐฏ์ ร่วมทอง. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตระหนกซื้อสินค้าออนไลน์ในสถานการณ์ COVID-19 ของผู้บริโภค ในเขตกรุงเทพมหานคร. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาพาณิชยศาสตร์และการบัญชี. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชาย โพธิสิตา. (2568). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.

ณัฏฐ์พิฌา ราษฎรดีเตชะกุล. (2566). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 9(1), 128-134.

ธัญลักษณ์ สุมนานุสรณ์. (2561). พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปรเมษฐ์ สิริพิพัฒน์ และฐติกุล ไชยวรรณ์. (2560). ปัจจัยส่วนประสมการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้สูงอายุคนไทย. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ, 26(2), 135-149.

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1. (11 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10. (19 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 11. (19 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 12. (19 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2. (11 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3. (11 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 4. (11 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5. (12 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 6. (12 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7. (12 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 8. (18 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 9. (18 ต.ค. 2568). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุ. (ภูมิ สายรัตน์, ผู้สัมภาษณ์)

ยุทธชัย ด้วงสวัสดิ์ และกัญญาพัชร ดุลยพัชร์. (2568). มาตรการป้องกันและเยียวยาผู้สูงอายุที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมออนไลน์ของประเทศไทยเปรียบเทียบประเทศญี่ปุ่น. วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 13(1), 42-60.

รชตภร กลั่นทอง. (2564). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันเจดีเซ็นทรัลของผู้บริโภค. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รุจินันท์ เอื้อพิทักษ์สกุล และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. (2566). ปัจจัยเชิงสาเหตุในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพผ่านช่องทางออนไลน์ของผู้สูงอายุไทย. วารสารการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา, 16(2), 29-47.

วีรวัลย์ ปิ่นชุมพลแสง และคณะ. (2565). การศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ. วารสารการจัดการโซ่คุณค่าและกลยุทธ์ธุรกิจ, 1(1), 27-36.

ศรายุธ จิตรตรง. (2563). การแสวงหาข่าวสาร การรับรู้ความเสี่ยงและพฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ในช่วงการแพร่ระบาดโรคโควิด-19. ใน สารนิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภิกา ประเสริฐพร. (2568). พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 15(2), 142-153.

เศรษฐวิฐพ์ คงกะพันธ์ และวลัยลักษณ์ บวรสินรักดี. (2565). พฤติกรรมการซื้อสินค้าออนไลน์ของผู้บริโภคสูงอายุจังหวัดภูเก็ตในยุคดิจิทัล. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(47), 274-284.

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานประจำปี Thailand Digital Outlook ประจำปี 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อาภัสรี บัวประดิษฐ์ และสุรศักดิ์ เสาแก้ว. (2562). ผลของโปรแกรมพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อโฆษณาต่อ พฤติกรรมการเลือกบริโภค ผลิตภัณฑ์สุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุที่ใช้แอปพลิเคชันไลน์ในจังหวัดนครนายก. วารสารเภสัชกรรมไทย, 12(4), 932-942.

Baumeister, R. F. & Vohs, K. D. (2016). Chapter Two - Strength Model of Self-Regulation as Limited Resource: Assessment, Controversies, Update. Advances in Experimental Social Psychology, 54, 67-127. https://doi.org/10.1016/bs.aesp.2016.04.001.

Bloom, B. S. et al. (1971). Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning. New York: McGraw-Hill.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.

Venkatesh, V. et al. (2016). Unified Theory of Acceptance and Use of Technology: A Synthesis and the Road Ahead. Journal of the Association for Information Systems, 17(5), 328-376.

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา*

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR CORE COMPETENCIES IN THE JOB PERFORMANCE OF PERSONNEL AT NONG KRATHUM SUBDISTRICT MUNICIPALITY, MUEANG DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA PROVINCE

ปณพักตร์ พงษ์พุทธรักษ์*, สิราวิชญ์ กีรติอุไร, ปิยะมาศ สุรภพพิศิษฐ์, นิรวิทธ์ เพียราษฎร์, นพดล เพิ่มสมบูรณ์

Panapak Pongputarak*, Sirawit Keeratiurai, Piyamas Suraphopphisit, Nirawit Phiarat, Noppadol Phuemsombun

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา นครราชสีมา ประเทศไทย

Faculty of Management Science, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Nakhon Ratchasima, Thailand

*Corresponding author E-mail: panapak.p@nrru.ac.th

*Tel: 081-390-4211

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม เป็นการวิจัยและพัฒนา มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็นกับประชากร จำนวน 63 คน และ 2) สร้างและประเมินแนวทางการพัฒนาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินแนวทางการพัฒนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNImodified) และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพที่เป็นจริงของสมรรถนะหลักโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.53) สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.48) สะท้อนช่องว่างสมรรถนะที่ต้องพัฒนาทุกด้าน เมื่อนำมาวิเคราะห์ค่า PNImodified พบว่า ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม การทำงานเป็นทีม และการบริการเป็นเลิศ และ 2) ผู้วิจัยคัดเลือกสมรรถนะที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด 3 ลำดับแรกมาจัดทำแนวทางการพัฒนา ได้แก่ 1) การบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ 2) การเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน และ 3) การหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส แต่ละแนวทางการพัฒนาประกอบด้วย วัตถุประสงค์ วิธีการพัฒนา และการประเมินผล ผลการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า แนวทางการพัฒนาทั้ง 3 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.63, S.D. = 0.30) และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.37)

* Received 9 July 2026; Revised 5 August 2026; Accepted 24 August 2026

คำสำคัญ: สมรรถนะหลัก, แนวทางการพัฒนา, เทศบาลตำบล

Abstract

This research article aimed to study the needs assessment and development guidelines for the core competencies of personnel at Nong Krathum Subdistrict Municipality. This was a research and development study, consisting of the following steps: 1) Conducting a needs assessment with a population of 63 participants, and 2) Developing and evaluating development guidelines by 9 experts. The research instruments included a questionnaire, a focus group discussion record form, and a development guidelines evaluation form. Data were analyzed using mean, standard deviation, the Modified Priority Needs Index (PNI modified), and content analysis. The results revealed that: 1) The overall actual condition of core competencies was at a high level ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.53), while the overall expected condition was at the highest level ($\bar{X}$= 4.75, S.D. = 0.48), reflecting competency gaps requiring development across all areas. Based on the PNI modified analysis, the priority needs for development, ranked from highest to lowest, were as follows: Achievement Orientation, Organizational and Work Systems Understanding, Integrity and Ethical Commitment, Teamwork, and Service Excellence. and 2) The researcher selected the three competencies with the highest priority needs to develop into three development guidelines: 1) Proactive Performance Management through Digital Technology and Achievement-Oriented Innovation, 2) Strengthening a Learning Organization and Cross-Functional Smart System Integration, and 3) Cultivating an Organizational Culture of Integrity toward Enhanced Good Governance based on Ethical and Transparency Standards. Each development guideline comprised objectives, development methods, and evaluation procedures. The expert evaluation found that all three development guidelines were rated as highly appropriate ($\bar{X}$ = 4.63, S.D. = 0.30) and highly feasible ($\bar{X}$ = 4.44, S.D. = 0.37).

Keywords: Core Competencies, Development Guidelines, Subdistrict Municipality

บทนำ

เทศบาลตำบลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการจัดบริการสาธารณะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่ (พระราชบัญญัติเทศบาล, 2496) การดำเนินภารกิจให้บรรลุผลสัมฤทธิ์จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะที่เหมาะสมกับบริบทขององค์การ (กรรณสิทธิ์ สะและน้อย และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเทศบาลตำบลต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนและพลวัตสูง ทั้งด้านนโยบายภาครัฐ เทคโนโลยี และความคาดหวังของประชาชนที่หลากหลายขึ้น ส่งผลให้บุคลากรต้องปฏิบัติงานภายใต้แรงกดดันที่เพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างทันท่วงที (อัญชลี กองแก้ว, 2561)

ขณะเดียวกัน การรับถ่ายโอนภารกิจตามกฎหมายกระจายอำนาจ (พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, 2542) และการถูกติดตามประเมินผลจากหน่วยงานภายนอก เช่น การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (ITA) เป็นปัจจัยเร่งให้องค์กรต้องยกระดับทั้งประสิทธิภาพการทำงานและธรรมาภิบาลควบคู่กันไป

สมรรถนะ (Competency) เป็นแนวคิดที่สะท้อนความสามารถเชิงพฤติกรรมในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะและคุณลักษณะอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน (McClelland, D. C., 1973) การบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยใช้สมรรถนะเป็นฐานจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับศักยภาพบุคลากรและการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์องค์กรให้เกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (กรรณสิทธิ์ สะและน้อย และคณะ, 2568); (Dubois, D. D. & Rothwell, W. J., 2004); (Skorková, Z., 2016) ซึ่งงานวิจัยจำนวนมากต่างยืนยันว่า การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ขององค์การ (ชัยวุฒิ เทโพธิ์ และพงษ์เสถียร เหลืองอลงกต, 2563); (นิตยา เติมเทียน และศิริพร เลิศยิ่งยศ, 2565); (Ouabi, Z. et al., 2024) สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “สมรรถนะหลัก” (Core Competency) ถือเป็นพฤติกรรมพื้นฐานที่บุคลากรทุกคนพึงมีร่วมกันใน 5 ด้าน ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน การบริการที่เป็นเลิศ และการทำงานเป็นทีม แม้ที่ผ่านมาบุคลากรท้องถิ่นจะมีสมรรถนะโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ดี (นิตยา เติมเทียน และศิริพร เลิศยิ่งยศ, 2565); (กรรณสิทธิ์ สะและน้อย และคณะ, 2568) แต่ผลการวิจัยส่วนใหญ่ระบุว่า สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ และความเข้าใจระบบงานยังเป็นประเด็นที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อรองรับภารกิจที่ซับซ้อน (ดวงรัตน์ ธรรมสโรช และคณะ, 2564); (จิราภรณ์ พงษ์วาปี, 2564); (เจริญ ภูสุวรรณ และกมลวรรณ วรรณธนัง, 2566)

เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ได้รับการยกฐานะเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2568 มีบทบาทดูแลรับผิดชอบพื้นที่ 9 หมู่บ้าน ประชากร 9,614 คน โดยมีบุคลากรปฏิบัติงานรวมทั้งสิ้น 63 คน (เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม, 2568) ด้วยภารกิจที่หลากหลายภายใต้ข้อจำกัดด้านจำนวนบุคลากรทำให้มีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาสมรรถนะให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ระบุว่าในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 เทศบาลตำบลหนองกระทุ่มมีโครงการที่ดำเนินการแล้วเสร็จเพียงร้อยละ 37.24 (54 จาก 145 โครงการ) สะท้อนว่าการขับเคลื่อนแผนพัฒนาท้องถิ่นยังไม่บรรลุเป้าหมาย ขณะที่ผลการประเมิน ITA ปี พ.ศ. 2567 แม้จะสูงถึงร้อยละ 98.08 แต่มิติด้านการปรับปรุงการทำงานและการใช้ทรัพย์สินของราชการยังมีคะแนนต่ำกว่ามิติอื่น สถานการณ์ดังกล่าวเชื่อมโยงโดยตรงกับช่องว่างเชิงสมรรถนะหลักของบุคลากร ได้แก่ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการตั้งเป้าหมายและติดตามผลโครงการ ด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงานในการออกแบบและปรับปรุงกระบวนงานที่ซับซ้อน ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรมในการใช้ทรัพย์สินราชการอย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ด้านการทำงานเป็นทีมในการประสานงานข้ามสายงาน และด้านการบริการเป็นเลิศในการแปลงทรัพยากรและแผนบริการสาธารณะให้เกิดผลลัพธ์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักของบุคลากร ตลอดจนพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมในการยกระดับสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่มอย่างเป็นระบบ

จากสภาพปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม โดยประยุกต์ใช้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: PNImodified) ในการวิเคราะห์สภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง เพื่อนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาใช้กำหนดแนวทางการพัฒนาบุคลากรที่ตรงประเด็นและสอดคล้องกับบริบทองค์กร อันจะช่วยยกระดับผลการปฏิบัติงานและการให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม โดยการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา	- ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักใน การปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา - ประชากรที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 63 คน - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบตอบสนองคู่ (Dual-response Format) ประกอบด้วย การประเมินสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง โดยแบบสอบถามทั้งสองส่วนมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96 และ 0.98 - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการคำนวณหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNI modified)	- สภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม - ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
ขั้นตอนที่ 2 สร้างและประเมินแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา	ขั้นที่ 2.1 ยกร่างแนวทางการพัฒนา - นำผลการประเมินความต้องการจำเป็นในขั้นตอนที่ 1 โดยคัดเลือกสมรรถนะที่มีความจำเป็นสูงสุด 3 ลำดับแรก มาใช้เป็นข้อมูลในการยกร่างแนวทางการพัฒนา - ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะต่อร่างแนวทางการพัฒนาที่จัดทำขึ้น - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม - การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแนวทางการพัฒนา	- แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม - ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ตารางที่ 1 สรุปวิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลลัพธ์
	ขั้นที่ 2.2 ประเมินแนวทางการพัฒนา - ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ซึ่งเป็นชุดเดียวกับขั้นที่ 2.1 เพื่อป้องกันอคติจากการมีส่วนร่วมในการยกร่าง ผู้วิจัยจัดให้การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้เป็นการประเมินรายบุคคล โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินแนวทางการพัฒนาที่ผ่านการปรับปรุงแล้วเป็นรายบุคคลและอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการอภิปรายร่วมกันหรือเปิดเผยผลการประเมินระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิก่อนเสร็จสิ้นการประเมิน เพื่อส่งเสริมความเป็นอิสระในการให้คะแนนและลดอิทธิพลจากความคิดเห็นของกลุ่ม - เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนา ซึ่งมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 - การวิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	

จากตารางที่ 1 การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

1. การศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักจากประชากรทั้งหมด จำนวน 63 คน โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบตอบสนองคู่ (Dual-response Format) ประกอบด้วยการประเมินสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง โดยแบบสอบถามทั้งสองส่วนมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.96 และ 0.98 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (PNImodified) เพื่อจัดลำดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลัก

2. การสร้างและประเมินแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลัก แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ 1) การยกร่างแนวทางการพัฒนา โดยดำเนินการสนทนากลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญที่คัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 9 คน ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์เป็นร่างแนวทางการพัฒนา และ 2) การประเมินแนวทางการพัฒนา โดยนำร่างแนวทางไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิชุดเดียวกัน จำนวน 9 คน ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อป้องกันอคติจากการมีส่วนร่วมในการยกร่าง ผู้วิจัยจัดให้การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้เป็นการประเมินรายบุคคล อย่างเป็นอิสระ ไม่มีการอภิปรายร่วมกันหรือเปิดเผยผลการประเมินระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิก่อนเสร็จสิ้นการประเมิน โดยใช้แบบประเมินที่มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลการวิจัยทำให้ได้แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาบุคลากรในพื้นที่จริงต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ปรากฏผล ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

สมรรถนะหลักในการปฏิบัติงาน	สภาพที่เป็นจริง (D)		สภาพที่คาดหวัง (I)		PNImodified	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	(I-D)/D	
1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์	3.96	0.57	4.67	0.60	0.18	1
2. การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม	4.24	0.63	4.80	0.52	0.13	3
3. ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน	4.02	0.64	4.67	0.57	0.16	2
4. การบริการเป็นเลิศ	4.33	0.67	4.78	0.51	0.10	5
5. การทำงานเป็นทีม	4.33	0.69	4.80	0.44	0.11	4
โดยรวม	**4.18**	**0.53**	**4.75**	**0.48**	**0.14**	

จากตารางที่ 2 ลำดับค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากร เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา โดยรวม พบว่า มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) เท่ากับ 0.14 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ (PNImodified = 0.18) รองลงมา ได้แก่ ด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน (PNImodified = 0.16) ด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม (PNImodified = 0.13) ด้านการทำงานเป็นทีม (PNImodified = 0.11) และด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะน้อยที่สุด คือ ด้านการบริการเป็นเลิศ (PNImodified = 0.10)

จากการศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม ผู้วิจัยคัดเลือกความต้องการจำเป็นมากที่สุด 3 ลำดับแรก เพื่อนำมาสร้างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน และด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม

2. ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา มี 3 แนวทาง 1) การบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ 2) การเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน และ 3) การหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส โดยแต่ละแนวทางมีองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ 2) วิธีการพัฒนา และ 3) การประเมินผล

3. ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ปรากฏผล ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

แนวทางการพัฒนา	ความเหมาะสม		การแปลผล	ความเป็นไปได้		การแปลผล
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.	
1. การบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์						
1.1 วัตถุประสงค์	4.78	0.44	มากที่สุด	4.33	0.50	มาก
เพื่อพัฒนาบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายและยกระดับประสิทธิภาพการทำงานเชิงรุก	4.78	0.44	มากที่สุด	4.33	0.50	มาก
1.2 วิธีการพัฒนา	4.60	0.32	มากที่สุด	4.42	0.39	มาก
1.2.1 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานด้วย BSC, KPIs, OKRs ควบคู่กับการจัดทำข้อตกลงการปฏิบัติงานรายบุคคล (PA) ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาท้องถิ่น	4.67	0.50	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด
1.2.2 พัฒนาทักษะการวางแผนและบริหารเวลา โดยจัดทำแผนงานรายสัปดาห์/รายเดือน พร้อมจัดลำดับความสำคัญและติดตามความก้าวหน้าอย่างเป็นระบบ	4.56	0.53	มากที่สุด	4.44	0.53	มาก
1.2.3 จัดตั้งทีม QCC หรือ Kaizen เพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงานและพัฒนาคู่มือปฏิบัติงานมาตรฐาน (SOP) ให้เป็นแนวทางเดียวกันทั้งองค์กร	4.56	0.53	มากที่สุด	4.22	0.83	มาก
1.2.4 ส่งเสริมการใช้ระบบดิจิทัล เช่น e-Service, One Stop Service และ Line Official ควบคู่การพัฒนานวัตกรรมบริการ เช่น e-Form หรือ Mobile Application เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว ลดข้อผิดพลาดและขั้นตอนซ้ำซ้อนในการให้บริการ	4.56	0.53	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด
1.2.5 ส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยยกย่องและเผยแพร่ผลงานเด่น พร้อมเชื่อมโยงผลการปฏิบัติงานกับระบบแรงจูงใจ ผ่านการบริหารผลการปฏิบัติงาน (PMS)	4.67	0.50	มากที่สุด	4.33	0.50	มาก
1.3 การประเมินผล	4.62	0.32	มากที่สุด	4.27	0.40	มาก
ประเมินจากผลการปฏิบัติงานตามตัวชี้วัด ความสามารถด้านการวางแผนและแก้ไขปัญหา อัตราความสำเร็จของโครงการตามแผนพัฒนา ผลการปรับปรุงกระบวนการทำงาน การใช้ระบบดิจิทัล ความพึงพอใจของประชาชน จำนวนข้อร้องเรียน ผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงาน	4.62	0.32	มากที่สุด	4.27	0.40	มาก
รวม	**4.67**	**0.31**	**มากที่สุด**	**4.34**	**0.38**	**มาก**
2. การเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการ ระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน						
2.1 วัตถุประสงค์	4.56	0.53	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด
เพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในโครงสร้างองค์กร ระบบงาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสามารถบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ	4.56	0.53	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

แนวทางการพัฒนา	ความเหมาะสม		การแปลผล	ความเป็นไปได้		การแปลผล
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.	
2.2 วิธีการพัฒนา	4.51	0.39	มากที่สุด	4.13	0.51	มาก
2.2.1 อบรมและปฐมนิเทศโครงสร้างองค์กร ภารกิจ และขั้นตอนบริการประชาชน พร้อมจัดทำคู่มือระบบงานและคู่มือประชาชนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน	4.89	0.33	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด
2.2.2 อบรมกฎหมาย และแนวปฏิบัติราชการ พร้อมจัดทำคู่มือสรุปขั้นตอนงาน (Quick Reference Guide) และใช้กรณีศึกษาเพื่อเสริมการปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามระเบียบ	4.56	0.53	มากที่สุด	4.33	0.71	มาก
2.2.3 อบรมการใช้ระบบสารสนเทศ เช่น สารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ ระบบแผนงาน และบริการออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (e-Government System)	4.44	0.53	มาก	4.22	0.67	มาก
2.2.4 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกิจกรรม KM ระหว่างกอง/ฝ่าย เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ แก้ปัญหาการส่งต่องานและลดความซ้ำซ้อนงาน	4.33	0.50	มาก	3.89	0.78	มาก
2.2.5 หมุนเวียนงาน/เพิ่มคุณค่าให้กับงานด้วยการมอบหมายงานรักษาราชการแทนตามความเหมาะสม (Job Rotation; Job Enrichment) เพื่อเสริมความเข้าใจระบบงานและความพร้อมในการปฏิบัติงานทดแทน	4.33	0.50	มาก	3.67	0.50	มาก
2.3 การประเมินผล	4.44	0.42	มาก	4.36	0.31	มาก
ประเมินจากความถูกต้องและความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน ผลการทดสอบความรู้และสมรรถนะด้านระบบงาน จำนวนข้อผิดพลาดที่ลดลง ประสิทธิภาพการใช้ระบบเทคโนโลยี การลดความซ้ำซ้อนของงาน และความสามารถในการปฏิบัติงานทดแทน	4.44	0.42	มาก	4.36	0.31	มาก
รวม	**4.50**	**0.38**	**มาก**	**4.42**	**0.39**	**มาก**
3. การหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส						
3.1 วัตถุประสงค์	4.89	0.33	มากที่สุด	4.69	0.50	มากที่สุด
เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และส่งเสริมการปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ โปร่งใส และตรวจสอบได้	4.89	0.33	มากที่สุด	4.69	0.50	มากที่สุด
3.2 วิธีการพัฒนา	4.69	0.33	มากที่สุด	4.47	0.46	มาก
3.2.1 อบรมคุณธรรม จริยธรรม และการต่อต้านการทุจริตอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง โดยใช้กรณีศึกษาความเสี่ยงในงานท้องถิ่นเพื่อเสริมความตระหนักและการปฏิบัติที่ถูกต้อง	4.89	0.33	มากที่สุด	4.78	0.44	มากที่สุด
3.2.2 ส่งเสริมการใช้ประมวลจริยธรรมในงานประจำโดยกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์และบูรณาการตัวชี้วัดด้านจริยธรรมในการประเมินผลการปฏิบัติงาน	4.56	0.53	มากที่สุด	4.56	0.53	มากที่สุด
3.2.3 สร้างวัฒนธรรมองค์กรคุณธรรมผ่านการยกย่องบุคลากรต้นแบบ เผยแพร่พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และจัดกิจกรรมจิตอาสาร่วมกับชุมชน	4.67	0.50	มากที่สุด	4.11	0.78	มาก

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา (ต่อ)

แนวทางการพัฒนา	ความเหมาะสม		การแปลผล	ความเป็นไปได้		การแปลผล
	$\bar{x}$	S.D.		$\bar{x}$	S.D.	
3.2.4 พัฒนาระบบควบคุมภายในและช่องทางร้องเรียนที่โปร่งใส เพื่อให้ตรวจสอบ ติดตาม และรายงานผลได้อย่างเป็นระบบ	4.56	0.53	มากที่สุด	4.44	0.73	มาก
3.2.5 เชื่อมโยงสมรรถนะด้านจริยธรรมกับการประเมินผลและความก้าวหน้าในงาน เพื่อส่งเสริมการยึดมั่นใน ธรรมาภิบาลอย่างต่อเนื่อง	4.78	0.44	มากที่สุด	4.44	0.53	มาก
3.3 ประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมการปฏิบัติงานด้านจริยธรรม ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ การประเมินแบบ 360 องศา แนวโน้มข้อร้องเรียนและกรณีผิดวินัย ผลการประเมิน ITA และระดับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อองค์กร	4.58	0.38	มากที่สุด	4.51	0.49	มากที่สุด
รวม	**4.72**	**0.28**	**มากที่สุด**	**4.55**	**0.46**	**มากที่สุด**
รวมทั้งหมด	**4.63**	**0.30**	**มากที่สุด**	**4.44**	**0.37**	**มาก**

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักโดยผู้ทรงคุณวุฒิ โดยรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) แนวทางการพัฒนามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยพบว่า ด้านที่มีความเหมาะสมเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ด้านการหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส ($\bar{x}$ = 4.72, S.D. = 0.28) รองลงมา คือ ด้านการบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ ($\bar{x}$ = 4.67, S.D. = 0.31) และด้านที่มีความเหมาะสมน้อยที่สุด คือ ด้านการเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.38) และ 2) แนวทางการพัฒนามีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยพบว่า ด้านที่มี ความเป็นไปได้เรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ด้านการหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.46) รองลงมา คือ ด้านการเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.39) และด้านที่มีความเป็นไปได้น้อยที่สุด คือ ด้านการบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ ($\bar{x}$ = 4.34, S.D. = 0.38)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNImodified) โดยรวมเท่ากับ 0.14 แสดงให้เห็นว่ามีช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังในระดับหนึ่ง ซึ่งถือเป็นความต้องการจำเป็นในการพัฒนาที่มีนัยสำคัญ (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550) โดยด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์มีความต้องการจำเป็นสูงสุด รองลงมา คือ ความเข้าใจในองค์กร

และระบบงาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงรัตน์ ธรรมสโรช และคณะ ที่พบว่า สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์และความเข้าใจในองค์กรและระบบงานเป็นสมรรถนะที่บุคลากรท้องถิ่นต้องการพัฒนามากที่สุดเป็นลำดับแรก (ดวงรัตน์ ธรรมสโรช และคณะ, 2564) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ เจริญ ภูสุวรรณ และกมลวรรณ วรรณธนัง ที่พบผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ สมรรถนะด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์มีความต้องการจำเป็นสูงสุดอาจเนื่องมาจากเป็นสมรรถนะเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และการสร้างผลงานที่เหนือมาตรฐาน (เจริญ ภูสุวรรณ และกมลวรรณ วรรณธนัง, 2566) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ซ่อนอยู่ในระดับล่างของโมเดลภูเขาน้ำแข็ง (Spencer, L. M. Jr. & Spencer, S. M., 1993) ที่ต้องอาศัยแรงจูงใจภายในและระบบสนับสนุนจากองค์กรอย่างเป็นระบบ (McClelland, D. C., 1973); (Dingelstad, J. et al., 2022) ขณะที่สมรรถนะด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงานมีความต้องการจำเป็นเป็นลำดับรองลงมาอาจเนื่องมาจากเป็นสมรรถนะเชิงกลยุทธ์ที่ต้องอาศัยการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้ในบริบทองค์กรระยะยาว (Boyatzis, R. E., 1982); (Eraut, M., 2004) ในทางตรงข้ามด้านการบริการเป็นเลิศและการทำงานเป็นทีมมีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด สะท้อนว่าเป็นจุดแข็งของบุคลากรที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์กรแห่งการเรียนรู้ของ Senge, P. M. ที่เน้นการสร้างทักษะร่วมกันจากการทำงานในทีมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่าแม้บุคลากรมีสมรรถนะโดยรวมอยู่ในระดับดี แต่ยังมีช่องว่างในสมรรถนะเชิงแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เชิงระบบและเชิงผลลัพธ์ ซึ่งควรได้รับการพัฒนา (Senge, P. M., 1990)

2. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักที่พัฒนาขึ้นทั้ง 3 แนวทาง มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของนักวิจัยและนักวิชาการหลายท่าน ที่พบว่าแนวทางการพัฒนาสมรรถนะที่สังเคราะห์จากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและผ่านการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับสูง (ดวงฤทัย ศรีมุกข์, 2564); (ปวีณา สุกันและเขมณัฐ ภูกองไชย, 2564); (เยาวภา รุ่งเรือง และคณะ, 2567) ทั้งนี้ เนื่องจากแนวทางการพัฒนาที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย องค์ประกอบที่ชัดเจนและเป็นระบบ ได้แก่ วัตถุประสงค์ วิธีการพัฒนา และการประเมินผล สอดคล้องกับหลักการออกแบบการเรียนรู้ของ วิชัย วงษ์ใหญ่ และแนวคิด ไตรยางค์การศึกษา (O-L-E) ของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ที่เน้นความเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมาย การเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554); (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2557)

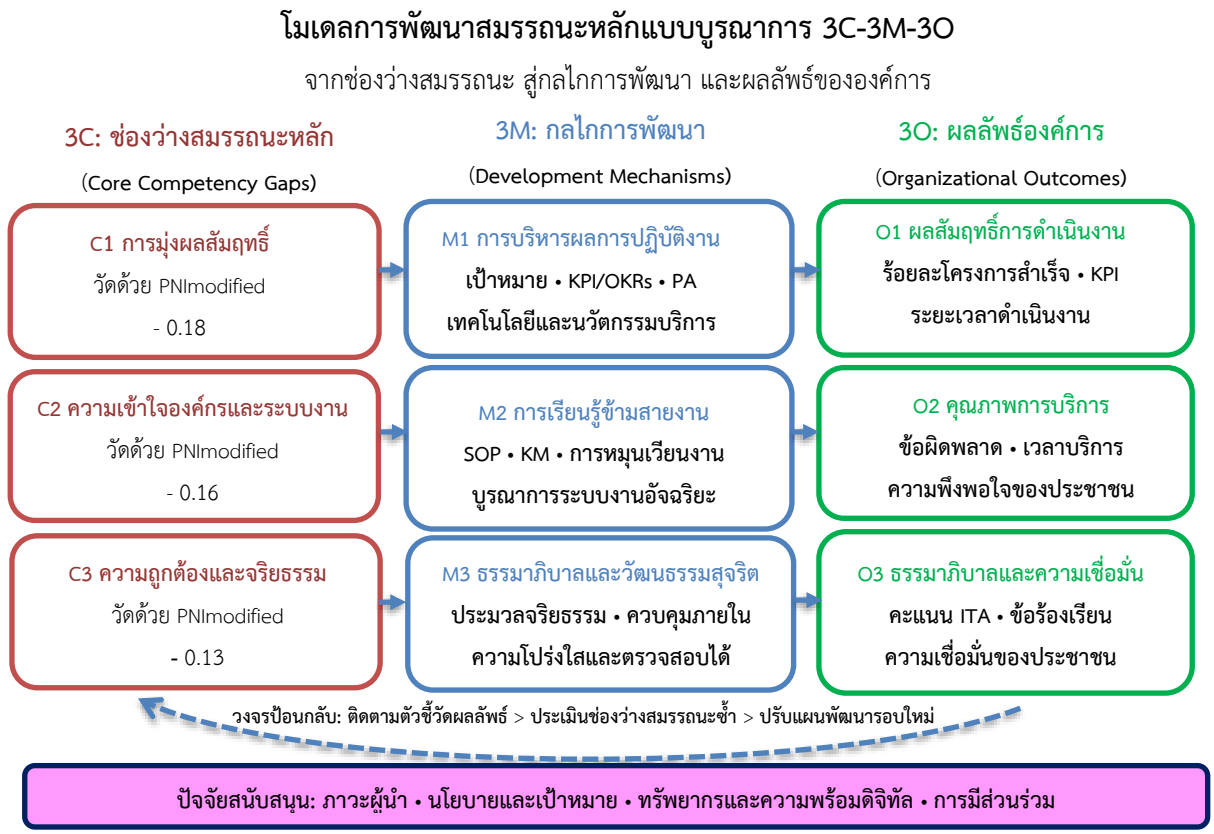
เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า แนวทางการพัฒนาด้านการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรมด้วยการหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตสู่การยกระดับธรรมาภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้สูงสุด เนื่องจากสอดคล้องกับบริบทภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ อีกทั้งสามารถดำเนินการผ่านกลไกที่มีอยู่ในระบบราชการ เช่น การอบรมจริยธรรมตามประมวลจริยธรรมข้าราชการ ระบบ ITA และระบบควบคุมภายใน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ Organization for Economic Co-operation and Development ที่เน้นการสร้างวัฒนธรรมคุณธรรมผ่านค่านิยมร่วม กฎระเบียบและการกำกับตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกองค์กร (Organization for Economic Co-operation and Development, 2017) สำหรับแนวทางการพัฒนาด้านความเข้าใจในองค์กรและระบบงานด้วยแนวทางการเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน แม้จะมีความเหมาะสมต่ำกว่าด้านอื่น

แต่ยังอยู่ในระดับมาก และมีความเป็นไปได้รองลงมา สะท้อนว่าการพัฒนาสมรรถนะด้านนี้จำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่อง เช่น การหมุนเวียนงาน การจัดทำคู่มือปฏิบัติงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงาน สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ Senge, P. M. ที่เน้นการสร้างความเข้าใจระบบและโครงสร้างองค์กรผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน (Senge, P. M., 1990) และ Eraut, M. ที่ชี้ว่าความรู้และความเชี่ยวชาญในการทำงานส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ในบริบทการปฏิบัติงานจริง มิใช่เพียงการอบรมในห้องเรียน (Eraut, M., 2004)

ส่วนแนวทางการพัฒนาด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ด้วยการบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ แม้จะมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด แต่มีความเป็นไปได้ต่ำกว่าด้านอื่น สะท้อนว่าผู้ทรงคุณวุฒิเห็นถึงความสำคัญของแนวทางดังกล่าว แต่ตระหนักถึงความซับซ้อนในการนำไปปฏิบัติจริง เนื่องจากต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานเชิงลึก แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ วัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งผลลัพธ์ และระบบบริหารผลการปฏิบัติงาน เช่น KPI, OKRs และระบบดิจิทัล ซึ่งต้องใช้เวลา ทรัพยากร และความร่วมมือจากหลายฝ่ายอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ภาระงาน และงบประมาณ จึงทำให้การนำไปใช้จริงมีความซับซ้อนมากกว่าด้านอื่น สอดคล้องกับ Kaplan, R. S. & Norton, D. P. ที่เสนอว่าการบริหารผลการปฏิบัติงานต้องเชื่อมโยงกลยุทธ์ ตัวชี้วัด และระบบประเมินผลอย่างเป็นระบบ (Kaplan, R. S. & Norton, D. P., 1996) และ Locke, E. A. & Latham, G. P. ที่ชี้ว่าการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจนช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการทำงานได้ โดยต้องอาศัยความพร้อมขององค์กรและการสนับสนุนจากผู้บริหารอย่างต่อเนื่อง (Locke, E. A. & Latham, G. P., 2002) ดังนั้น การเพิ่มความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนานี้จึงควรดำเนินการในลักษณะทยอยขับเคลื่อนเป็นระยะ (Phased Implementation) แทนการนำระบบทั้งหมดมาใช้พร้อมกันในคราวเดียว โดยอาจแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 นำร่องในหน่วยงานหรือกระบวนงานที่มีความพร้อมสูงและมีผู้บริหารที่ให้การสนับสนุนชัดเจนก่อน โดยเริ่มจากตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานจำนวนไม่มากที่วัดผลได้ง่ายและเชื่อมโยงกับภารกิจหลัก เพื่อสร้าง “ความสำเร็จระยะสั้น” (Quick Wins) ที่จับต้องได้ในเวลาอันสั้น ระยะที่ 2 ขยายผลไปยังหน่วยงานอื่นโดยใช้บทเรียนและข้อมูลป้อนกลับจากระยะนำร่องมาปรับปรุงกระบวนการ และระยะที่ 3 บูรณาการระบบดิจิทัลและตัวชี้วัดเชิงกลยุทธ์ (เช่น OKRs) เข้ากับระบบบริหารผลการปฏิบัติงานขององค์กรอย่างเต็มรูปแบบ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารการเปลี่ยนแปลงของ Kotter, J. P. ที่ชี้ว่าการสร้างชัยชนะระยะสั้นในช่วงต้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญต่อการสร้างความน่าเชื่อถือ ลดแรงต้าน และรักษาแรงจูงใจของผู้ปฏิบัติงานก่อนขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนและกว้างขวางขึ้น โดยเตือนว่าองค์กรไม่ควรประกาศความสำเร็จเร็วเกินไปหลังจากได้ชัยชนะระยะสั้น เนื่องจากอาจทำให้การเปลี่ยนแปลงหยุดชะงักก่อนที่จะฝังรากลึกในวัฒนธรรมองค์กร (Kotter, J. P., 1996) สอดคล้องกับ de Waal, A. A. ที่พัฒนากรอบการประเมินความพร้อมด้านการบริหารผลการปฏิบัติงานสำหรับหน่วยงานภาครัฐ (Performance Management Readiness) โดยชี้ว่าหน่วยงานภาครัฐควรประเมินความพร้อมขององค์กรทั้งด้านภาวะผู้นำ วัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลก่อนตัดสินใจขยายขอบเขตการนำระบบไปใช้ เพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลวจากการนำระบบไปใช้เกินขีดความสามารถขององค์กรในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ (de Waal, A. A., 2010) แนวทางเชิงปฏิบัติทั้งสองส่วนนี้จึงสามารถช่วยลดความซับซ้อนในการนำแนวทางการบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกไปปฏิบัติจริงในบริบทของเทศบาลตำบลที่มีข้อจำกัดด้านบุคลากรและงบประมาณได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ โมเดลการพัฒนาสมรรถนะหลักแบบบูรณาการ 3C-3M-3O ซึ่งเป็นองค์ความรู้เชิงสังเคราะห์ที่อธิบายความเชื่อมโยงจากช่องว่างสมรรถนะไปสู่ผลลัพธ์ของเทศบาล โดย C ย่อมาจาก Core Competency Gaps หรือช่องว่างสมรรถนะหลัก หมายถึง ความแตกต่างระหว่างระดับสมรรถนะที่คาดหวัง (I) กับระดับสมรรถนะที่เป็นจริง (D) ประกอบด้วย C1 การมุ่งผลสัมฤทธิ์ C2 ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน และ C3 การยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม การวัด C ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับแบบตอบสนองคู่และคำนวณ PNImodified = (I-D)/D ค่ายิ่งสูงยิ่งแสดงว่าควรเร่งพัฒนาสมรรถนะด้านนั้น ในขณะที่ M ย่อมาจาก Development Mechanisms หรือกลไกการพัฒนา หมายถึง ชุดวิธีการที่ใช้ลดช่องว่างสมรรถนะ ได้แก่ M1 การบริหารผลการปฏิบัติงานด้วยเป้าหมาย KPI/OKRs ข้อตกลงการปฏิบัติงาน เทคโนโลยีและนวัตกรรม M2 การเรียนรู้ข้ามสายงานผ่าน SOP, KM และการหมุนเวียนงาน และ M3 การหล่อหลอมวัฒนธรรมสุจริตผ่านประมวลจริยธรรม ระบบควบคุมภายใน และกลไกความโปร่งใส ส่วน O ย่อมาจาก Organizational Outcomes หรือผลลัพธ์องค์การ ได้แก่ O1 ผลสัมฤทธิ์การดำเนินงาน O2 คุณภาพการบริการ และ O3 ธรรมาภิบาลและความเชื่อมั่นของประชาชน ในเชิงการนำไปใช้ เทศบาลสามารถดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) วัดค่า Baseline ของ C และ O พร้อมวินิจฉัยช่องว่างด้วย PNImodified 2) กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด ผู้รับผิดชอบ และแผนดำเนินงานของ M1-M3 3) ดำเนินกลไกการพัฒนาควบคู่กับการติดตามรายไตรมาส และ 4) ประเมิน C และ O ซ้ำ เปรียบเทียบกับ Baseline และนำผลเข้าสู่วงจรปรับปรุงแผนพัฒนารอบต่อไป ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาสมรรถนะหลักแบบบูรณาการ 3C-3M-3O

จากภาพที่ 1 แสดงโมเดลการพัฒนาสมรรถนะหลักแบบบูรณาการ 3C-3M-3O ซึ่งเชื่อมโยงช่องว่างสมรรถนะหลัก 3 ด้าน (3C) เข้ากับกลไกการพัฒนา 3 รูปแบบ (3M) เพื่อยกระดับผลลัพธ์ขององค์การ 3 ด้าน (3O) โดยอาศัยภาวะผู้นำ นโยบายและเป้าหมาย ทรัพยากร ความพร้อมด้านดิจิทัล และการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสนับสนุน พร้อมใช้ผลการติดตามเป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อประเมินช่องว่างและปรับปรุงแผนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรเทศบาลตำบลหนองกระทุ่มมีสมรรถนะหลักตามสภาพที่เป็นจริงโดยรวมอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงช่องว่างของสมรรถนะที่ควรได้รับการพัฒนา โดยมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นโดยรวม (PNImodified) เท่ากับ 0.14 และพบว่า ด้านการมุ่งผลสัมฤทธิ์มีความต้องการจำเป็นสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ความเข้าใจในองค์กรและระบบงาน และการยึดมั่นในความถูกต้องและจริยธรรม ตามลำดับ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการพัฒนา 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารผลการปฏิบัติงานเชิงรุกด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมุ่งผลสัมฤทธิ์ การเสริมสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบูรณาการระบบงานอัจฉริยะข้ามสายงาน และการหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรสุจริตเพื่อยกระดับธรรมา ภิบาลตามมาตรฐานคุณธรรมและความโปร่งใส ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิประเมินว่าแนวทางทั้งหมดมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดและมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก สะท้อนว่าแนวทางดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงการพัฒนาบุคลากรกับพฤติกรรมการปฏิบัติงาน ระบบงาน และวัฒนธรรมองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม ในเชิงนโยบาย เทศบาลควรนำผลการประเมินความต้องการจำเป็นมาใช้กำหนดนโยบายและบรรจุแนวทางทั้ง 3 ด้านไว้ในแผนพัฒนาบุคลากรและแผนดำเนินงานประจำปี โดยกำหนดเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และระบบติดตามประเมินผลที่ชัดเจน ภายใต้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของผู้บริหารและการมีส่วนร่วมของทุกส่วนงาน สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ ควรประยุกต์โมเดล 3C-3M-3O แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มนำร่องในหน่วยงานที่มีบทบาทเชื่อมโยงหลายส่วนงาน และดำเนินการเป็นวงจร 4 ขั้นตอน ได้แก่ การประเมินค่าเริ่มต้นของช่องว่างสมรรถนะและผลลัพธ์องค์การ การกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด ผู้รับผิดชอบ และแผนตามกลไก M1-M3 การดำเนินกิจกรรมพร้อมติดตามผลรายไตรมาส และการประเมินซ้ำเพื่อนำผลมาปรับปรุงแผนในรอบต่อไป ทั้งนี้ ควรใช้ระบบดิจิทัลและทรัพยากรที่มีอยู่ สร้างทีมทำงานข้ามสายงาน และมุ่งสร้างผลสำเร็จระยะสั้น เช่น การเพิ่มสัดส่วนโครงการที่แล้วเสร็จตามแผน การลดระยะเวลาและขั้นตอนการทำงาน และการลดข้อผิดพลาดในการให้บริการ ก่อนขยายผลสู่ทุกส่วนงาน ส่วนการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาประสิทธิผลของโมเดลด้วยการวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง เปรียบเทียบสมรรถนะและผลลัพธ์ก่อนและหลังการใช้ ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ ทดลองใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดและบริบทแตกต่างกัน พัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะเชิงพฤติกรรมที่มีคุณภาพ และติดตามผลระยะยาวต่อผลสัมฤทธิ์ขององค์กร คุณภาพการบริการธรรมาภิบาล และความเชื่อมั่นของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กรรณสิทธิ์ สะและน้อย และคณะ. (2568). แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะของข้าราชการและลูกจ้างองค์การบริหารส่วนตำบลป่าคาหลวง อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 31(3), 61-72.

จิราภรณ์ พงษ์วาปี. (2564). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักปลัดเทศบาล เทศบาลเมืองหนองคาย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร.วิทยาเขตอีสาน, 2(2), 35-42.

เจริญ ภูสุวรรณ และกมลวรรณ วรรณธนัง. (2566). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของพนักงานในเทศบาลเมืองเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 9(3), 103-116.

ชัยวุฒิ เทโพธิ์ และพงษ์เสถียร เหลืองอลงกต. (2563). แนวทางการส่งเสริมสมรรถนะที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 11(1), 135-150.

ดวงรัตน์ ธรรมสโรช และคณะ. (2564). การพัฒนาสมรรถนะหลักในการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสระบุรี. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(43), 326-338.

ดวงฤทัย ศรีมุกข์. (2564). การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เทศบาลตำบลหนองกระทุ่ม. (2568). ข้อมูลทั่วไป. เรียกใช้เมื่อ 5 ธันวาคม 2568 จาก https://www.nongkratumkorat.go.th/info.php?cg=4&ct=1

นิตยา เติมเทียน และศิริพร เลิศยิ่งยศ. (2565). สมรรถนะหลักที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 1(2), 27-44.

ปวีณา สุกัน และเขมณัฐ ภูกองไชย. (2564). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะหลักของบุคลากรการบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอพรเจริญ จังหวัดบึงกาฬ. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 15(1), 28-38.

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2542). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 114 ก หน้า 48-66 (17 พฤศจิกายน 2542).

พระราชบัญญัติเทศบาล. (2496). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 70 ตอนที่ 14 หน้า 222-257 (17 กุมภาพันธ์ 2496).

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2557). หลักและเทคนิคการสอนระดับอุดมศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เยาวภา รุ่งเรือง และคณะ. (2567). สมรรถนะดิจิทัล: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐในศตวรรษที่ 21. วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 6(1), 185-201.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2550). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัญชลี กองแก้ว. (2561). การพัฒนาสมรรถนะการบริหารของผู้บริหารเทศบาลตำบลบางละมุง จังหวัดชลบุรี. ใน สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Boyatzis, R. E. (1982). The competent manager: A model for effective performance. New York: John Wiley & Sons.

de Waal, A. A. (2010). A performance management readiness review framework for governmental service providers. Business Horizons, 53(4), 405-412.

Dingelstad, J. et al. (2022). Hybrid data competencies for municipal civil servants: An empirical analysis of the required competencies for data-driven decision-making. Public Personnel Management, 51(4), 458-490. https://doi.org/10.1177/0091026022111174.

Dubois, D. D. & Rothwell, W. J. (2004). Competency-based human resource management: Discover a new system for unleashing the productive power of exemplary performers. Mountain View: Davies-Black Publishing.

Eraut, M. (2004). Informal learning in the workplace. Studies in Continuing Education, 26(2), 247-273. https://doi.org/10.1080/158037042000225245.

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (1996). The balanced scorecard: Translating strategy into action. Boston: Harvard Business School Press.

Kotter, J. P. (1996). Leading Change. Boston: Harvard Business School Press.

Locke, E. A. & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. American Psychologist, 57(9), 705-717. https://doi.org/10.1037/0003-066X.57.9.705.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for “intelligence.”. American Psychologist, 28(1973), 1-14. http://dx.doi.org/10.1037/h0034092.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2017). Recommendation of the Council on Public Integrity (OECD/LEGAL/0435). OECD Legal Instruments. Retrieved August 18, 2025, from https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435

Ouabi, Z. et al. (2024). Human resource practices and job performance: Insights from public administration. Societies, 14(12), 247. https://doi.org/10.3390/soc14120247.

Senge, P. M. (1990). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York: Doubleday/Currency.

Skorková, Z. (2016). Competency models in public sector. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 230(2016), 226-234. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.09.029.

Spencer, L. M. Jr. & Spencer, S. M. (1993). Competence at work: Models for superior performance. New York: John Wiley & Sons.

บทความวิจัย

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด*

APPLICATION OF DIGITAL COMMUNICATION INNOVATION FOR THE CONSERVATION AND TRANSMISSION OF CULTURAL HERITAGE AND THE PERFORMANCE VALUES OF RAMTHON NOKPHITHID

ทองพูล มุขรักษ์*, กรกฎ จำเนียร, บำรุง ศรีนวลปาน, ชวัลรัตน์ ศรีนวลปาน

Thongphun Mukarak*, Korrakot Chamnian, Bamrung Srinuanpan, Chawanrat Srinuanpan

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Management Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: thongphun_muk@nstru.ac.th

*Tel: 087-655-2428

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการแสดงรำโทน นกพิทิด 2) พัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด และ 3) ประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลกรุงชิง และการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 10 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน แบบประเมินความพึงพอใจและแบบประเมินคุณค่าการแสดงจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม (IOC) และวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) รำโทนนกพิทิดเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในรูปแบบเว็บแอปพลิเคชันร่วมกับเทคโนโลยีความจริงเสริม (AR) เป็นสื่อในเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม และ 3) ผลการประเมินนวัตกรรมมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการใช้งานและผลลัพธ์ของนวัตกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด การประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์สืบทอดรำโทนนกพิทิดอยู่ในระดับมากที่สุด ผลลัพธ์ คือ นวัตกรรมเทคโนโลยีความจริงเสริม (AR) ส่งเสริมการเรียนรู้ การอนุรักษ์และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

* Received 19 June 2026; Revised 27 July 2026; Accepted 16 August 2026

คำสำคัญ: นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล, การอนุรักษ์วัฒนธรรม, มรดกทางวัฒนธรรม, รำโทนนกพิทิด, เทคโนโลยีความจริงเสริม

Abstract

This research aimed to: 1) Investigate the historical background and performance characteristics of Ram Thon Nok Phithit; 2) Develop a digital communication innovation for preserving and transmitting the cultural heritage and artistic values of Ram Thon Nok Phithit; and 3) Evaluate the effectiveness of the developed digital communication innovation. This study employed a mixed-methods research design. The qualitative phase involved purposive sampling and consisted of in-depth interviews with 30 key informants, including community leaders, local wisdom experts, government officials, and residents of Krung Ching Subdistrict. In addition, a focus group discussion was conducted with 10 participants, including community leaders, local wisdom experts, and government officials. Qualitative data were analyzed using content analysis. The quantitative phase included an evaluation of the innovation's effectiveness by five experts, as well as satisfaction and performance value assessments administered to a sample of 400 participants. The research instruments were validated using the Index of Item-Objective Congruence (IOC). Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The findings revealed that: 1) Ram Thon Nok Phithit is a traditional folk performing art that reflects the local identity, way of life, and indigenous wisdom of the community; 2) The digital communication innovation was developed as a web application integrated with Augmented Reality (AR) technology to serve as a medium for disseminating cultural knowledge; and 3) The innovation was evaluated as having the highest level of effectiveness. User satisfaction with the innovation's usability and outcomes was also rated at the highest level. Furthermore, the evaluation of the artistic and cultural values, as well as the preservation and transmission of Ram Thon Nok Phithit, was rated at the highest level. These findings demonstrate that the AR-based digital communication innovation effectively promotes learning, cultural preservation, and the transmission of cultural heritage.

Keywords: Digital Communication Innovation, Cultural Conservation, Cultural Heritage, Ramthon Nokphithid Performance, Augmented Reality Technology

บทนำ

เมื่อสังคมโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิต การเรียนรู้ และการสื่อสารทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และมรดกทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบออนไลน์ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

(Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023) สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และนโยบายซอฟต์พาวเวอร์ของประเทศไทยที่มุ่งนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจผ่านสื่อและนวัตกรรมดิจิทัล (Charoen, D., 2018) ทั้งนี้ ศิลปวัฒนธรรมและการแสดงพื้นบ้านถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ซึ่งองค์การยูเนสโกให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจุบันประเทศไทยจะมีการพัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์เพิ่มมากขึ้น แต่ยังพบปัญหาสำคัญหลายประการ ทั้งด้านการขาดระบบจัดเก็บองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และข้อจำกัดด้านการพัฒนาสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังส่งผลให้เยาวชนรุ่นใหม่ลดความสนใจต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในขณะที่ ผู้สืบทอดองค์ความรู้ส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมหลายประเภทมีแนวโน้มเสี่ยงต่อการสูญหาย หากไม่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการบันทึก จัดเก็บ และเผยแพร่องค์ความรู้อย่างเหมาะสม (UNESCO, 2023)

ในบริบทของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมเข้มแข็งและมีศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างหลากหลาย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีศิลปะการแสดงที่มีความน่าสนใจไม่แพ้กัน คือ “รำโทนนกพิทิด”ของชุมชนตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน โดยเป็นการแสดงที่ผสมผสานอิทธิพลรำโทนภาคกลางเข้ากับศิลปะโนรา วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในท้องถิ่น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันรำโทนนกพิทิดกำลังเผชิญกับภาวะเสี่ยงต่อการเลือนหาย เนื่องจากผู้สืบทอดส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และจำนวนน้อยกว่า 10 คน รวมถึงเด็กและเยาวชนให้ความสนใจลดลง เพราะเห็นว่าการแสดงรำโทนนกพิทิดเป็นเรื่องที่ล้าสมัย (รุ่งไพลิน รอดบุญ, 2568) และขาดระบบจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบดิจิทัลที่สามารถนำไปใช้เพื่อการเรียนรู้และเผยแพร่ได้อย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าปัจจุบันจะมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมในหลายด้าน แต่จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ยังไม่มีการศึกษาที่มุ่งพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงรำโทนนกพิทิดโดยเฉพาะ ส่งผลให้องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา รูปแบบการแสดง และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของรำโทนนกพิทิดยังขาดการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และยังไม่สามารถเผยแพร่ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนและประชาชนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาและรูปแบบการแสดงรำโทนนกพิทิด พร้อมทั้งพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในรูปแบบเว็บแอปพลิเคชันร่วมกับเทคโนโลยีความจริงเสริม (AR) เพื่อใช้เป็นสื่อในการจัดเก็บถ่ายทอด และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม รวมทั้งประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น อันจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ การอนุรักษ์ และการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดงของการแสดงรำโทนนกพิทิด ในสถานการณ์การรับรู้อดีตถึงปัจจุบัน

2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด

3. เพื่อประเมินนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด” เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดง การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลและการประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรมในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมการแสดงรำโทนนกพิทิด อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ บุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะ การแสดงรำโทนนกพิทิด ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน และประชาชนในพื้นที่ จำนวน 10 คน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน คัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ และสามารถประสานงานเกี่ยวกับการแสดงรำโทนนกพิทิดได้ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 8 คน คัดเลือกจากนักแสดงที่ยังทำการแสดงรำโทนนกพิทิดมาแล้วไม่น้อยกว่า 20 ปี และเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ จำนวน 1 คน คัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน และสามารถประสานงานด้านการแสดงรำโทนนกพิทิดได้

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่ได้รับชมนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นกลุ่มตัวอย่างกำหนดขนาดโดยใช้สูตรของ Cochran, W. G. สำหรับประชากรขนาดใหญ่หรือไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนที่ระดับ 0.05 ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 384.16 คน ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 400 คน (Cochran, W. G., 1977)

3. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการเลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการแสดงรำโทนนกพิทิดโดยตรง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากบุคคลทั่วไปที่เข้าชมนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลและยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Sekaran, U. & Bougie, R., 2016)

4. การสร้างเครื่องมือการวิจัย

4.1 เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เรื่อง การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด มีทั้งหมด 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเรื่อง การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

แบบสัมภาษณ์การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยมีโครงสร้างการประชุมกลุ่มย่อยตามประเด็น ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย

ตอนที่ 2 ประเด็นการประชุมกลุ่มย่อย

ช่วงที่ 1 การเปิดการประชุมกลุ่มย่อย

ช่วงที่ 2 ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับรำโทนนกพิทิด

ช่วงที่ 3 ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล

ช่วงที่ 4 แนวทางพัฒนาในอนาคต

ตอนที่ 3 สรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย

4.2 เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ

แบบประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 2 ผลการประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล

ตอนที่ 3 ผลการประเมินสถานการณ์การรับรู้คุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด

แบบประเมินความพึงพอใจต่อนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความพึงพอใจต่อนวัตกรรม

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

แบบประเมินคุณค่าการแสดงรำโทนนกพิทิด

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบประเมินคุณค่าการแสดงรำโทนนกพิทิด

ด้านที่ 1 คุณค่าทางศิลปะการแสดงและวัฒนธรรม

ด้านที่ 2 การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล

ด้านที่ 3 การอนุรักษ์และสืบทอด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

เครื่องมือทั้งหมดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert's Rating Scale)

5. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการสร้างเครื่องมือวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำเครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล แบบประเมินความพึงพอใจต่อนวัตกรรม และแบบประเมินคุณค่าการแสดงรำโทนนกพิทิด การวิจัยเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่า 0.980 - 0.990 ซึ่งกำหนดเกณฑ์ค่าดัชนีตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงถือว่าสามารถนำไปใช้ได้ และเว็บแอปพลิเคชันร่วมกับเทคโนโลยีความจริงเสริม (Augmented Reality: AR) โดยใช้แพลตฟอร์ม แซปเวิร์กส์ (ZapWorks) เพื่อพัฒนาสื่อความจริงเสริม และใช้แอปพลิเคชันแซปปาร์ (Zappar) เป็นเครื่องมือในการสแกน AR Codeและแสดงผลสื่อดิจิทัลเสมือนจริงผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่

ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และด้านการวัดและประเมินผล หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสำรวจพื้นที่วิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่ศึกษาในตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม และดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในรูปแบบเว็บแอปพลิเคชันร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality: AR) โดยใช้แพลตฟอร์ม แซปเวิร์กส์ (ZapWorks) เพื่อพัฒนาสื่อความจริงเสริม และใช้แอปพลิเคชัน แซปปาร์ (Zappar) เป็นเครื่องมือในการสแกน AR Code และแสดงผลสื่อดิจิทัลเสมือนจริงผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ รวมถึงสร้างพื้นที่เสมือนจริง (Metaverse) ด้วยโปรแกรมสเปเชียล (Spatial) เพื่อพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในรูปแบบ 3 มิติ ซึ่งผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงผ่านอวตาร์ (Avatar) และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในโลกเสมือนได้

ขั้นตอนที่ 4 นำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินประสิทธิภาพ และทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน

ขั้นตอนที่ 5 รวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัย

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล สังเคราะห์ประเด็นสำคัญ และเรียบเรียงเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด ประกอบด้วย วัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการแสดงรำโทนนกพิทิด รูปแบบการแสดงรำโทนนกพิทิดในสถานการณ์การรับรู้อดีตถึงปัจจุบัน ได้ข้อมูลจากเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อยดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของรำโทนนกพิทิดในบริบทชุมชน ผลการวิจัยพบว่า รำโทนนกพิทิดมีจุดกำเนิดจากการละเล่นพื้นบ้านและวิถีชีวิตของชุมชนในลักษณะรำวงเวียนครก โดยมีครูแนบ ล่องลือฤทธิ์ เป็นผู้สำคัญในการพัฒนาบทเพลงและท่ารำจากธรรมชาติและชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งบริบททางประวัติศาสตร์ เช่น ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังมีส่วน ต่อการแพร่กระจายของการรำโทนในพื้นที่

2. รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้และการเรียนรู้รำโทนนกพิทิดในอดีต การถ่ายทอดรำโทนนกพิทิดในอดีตเป็นการเรียนรู้แบบมุขปาฐะ โดยใช้การดู จำ และฝึกปฏิบัติร่วมกับครูและรุ่นพี่ ไม่มีการบันทึกท่ารำอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้รูปแบบการรำมีความยืดหยุ่นตามตัวบุคคล อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการถ่ายทอดเริ่มประสบปัญหาจากการขาดผู้สืบทอดและความสนใจของเยาวชนที่ลดลง

3. บทบาทของนักดนตรีและเครื่องดนตรีต่อการดำรงอยู่ของรำโทนนกพิทิด ผลการวิจัยพบว่า โทนเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงรำโทนนกพิทิด โดยนักดนตรีเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงและถ่ายทอดกันภายในชุมชน แต่ปัจจุบันจำนวนผู้เล่นดนตรีพื้นบ้านลดลงจากอิทธิพลของสื่อบันเทิงสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหายขององค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน

4. มุมมองของคนรุ่นใหม่และเยาวชนต่อรำโทนนกพิทิด เยาวชนที่มีส่วนร่วมในการฝึกและแสดงรำโทนนกพิทิดมีทัศนคติเชิงบวก เห็นว่าการแสดงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชน อีกทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น คิวอาร์โค้ด (QR code) และสื่อออนไลน์ มาใช้ช่วยให้การเรียนรู้เข้าถึงง่าย สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ และกระตุ้นความสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรม

5. คุณค่า ความหมาย และบทบาทของนวัตกรรมการสื่อสารต่อรำโทนนกพิทิด รำโทนนกพิทิดมีคุณค่าในด้านวัฒนธรรม การเรียนรู้ และจิตใจของชุมชน การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล เช่น คิวอาร์โค้ด (QR code) และสื่อออนไลน์ ช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้การอนุรักษ์และเผยแพร่รำโทนนกพิทิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมทั้งสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของสังคมในวงกว้าง

6. ผลการวิเคราะห์จากการประชุมกลุ่มย่อยด้านการรับรู้เกี่ยวกับรำโทนนกพิทิด ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นตรงกันว่ารำโทนนกพิทิดเป็นอัตลักษณ์สำคัญของชุมชนที่สะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการแสดงจะปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคมและการท่องเที่ยว แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ อย่างไรก็ตาม ทุกฝ่ายมีความกังวลต่อการลดลงของผู้สืบทอดและความนิยมในกลุ่มเยาวชน

7. ผลการวิเคราะห์ด้านนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) ติ๊กต๊อก (TikTok) และเว็บไซต์ สามารถเผยแพร่และอนุรักษ์รำโทนนกพิทิดได้ โดยผู้เข้าร่วมประชุมเสนอให้มีการจัดทำคลิปวิดีโอ สารคดี อินโฟกราฟิก และฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมของชุมชน

8. ผลการวิเคราะห์ด้านแนวทางการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล ผู้เข้าร่วมประชุมเสนอให้มีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษาและชุมชน ในการพัฒนาสื่อดิจิทัลและกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างเว็บไซต์ ฐานข้อมูลออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย และกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์รำโทนนกพิทิดให้คงอยู่สืบไป

เมื่อได้ศึกษาข้อมูล จากบทความวิชาการ บทความวิจัย รายงาน วิจัย วารสาร วิทยานิพนธ์และหนังสือ รวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย เรียบร้อยแล้ว พบว่า การแสดงพื้นบ้านรำโทนนกพิทิด มีประวัติความเป็นมาเอกลักษณ์ของรูปแบบและองค์ประกอบการแสดงที่นำเสนอความเป็นท้องถิ่นภาคใต้ได้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

8.1 ประวัติความเป็นมา รำโทนนกพิทิดเป็นการละเล่นพื้นบ้านของตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้รับอิทธิพลจากการละเล่นรำโทนในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งส่งเสริมกิจกรรมรื่นเริงและวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อสร้างความสามัคคีในสังคม ต่อมานายสร้วง จันทร์ชุม และครูแนบ ล่องลือฤทธิ์ ได้นำรูปแบบรำโทนมาปรับประยุกต์ร่วมกับศิลปะโนรา จนเกิดเป็น “รำโทนนกพิทิด” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของภาคใต้ทั้งด้านท่ารำ เพลง และเนื้อหาที่สะท้อนวิถีชีวิต ธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเหตุการณ์คอมมิวนิสต์ในพื้นที่กรุงชิง การแสดงเคยซบเซา ก่อนจะได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งโดยชาวบ้านและหน่วยงานในชุมชน ปัจจุบันรำโทนนกพิทิดได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นสื่อการเรียนรู้และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

8.2 รูปแบบของการแสดง ในอดีตรำโทนนกพิทิดเป็นกิจกรรมพื้นบ้านที่จัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานของชาวบ้านหลังเสร็จจากการทำงาน โดยมีลักษณะการรำเป็นคู่ชายหญิง เดินรำเวียนรอบกองไฟตามจังหวะดนตรี ต่อมาได้มีการพัฒนาให้มีรูปแบบที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

โดยเริ่มจากเพลงเชิญ เพลงไหว้ครู การเดินรำเป็นวงกลม และปิดท้ายด้วยเพลงลา จุดเด่นสำคัญ คือ ช่วง “เพลงนกพิทิด” ที่ผู้แสดงจะสวม หัวนกเลียนแบบพฤติกรรมของนกพิทิด สร้างความสนุกสนานแก่ผู้ชม ปัจจุบันรูปแบบการแสดงมีการกำหนดลำดับเพลง เครื่องแต่งกาย และพื้นที่การแสดงอย่างชัดเจน แต่ยังคงรักษาขนบดั้งเดิมของชุมชนไว้

8.3 องค์ประกอบของการแสดง

8.3.1 ท่ารำ ท่ารำของรำโทนนกพิทิดได้รับอิทธิพลจากศิลปะการแสดงโนรา โดยครูแนบ ล่องลือฤทธิ์ ได้นำลีลาการเคลื่อนไหวแบบโนรามาประยุกต์ใช้ ทำให้ท่ารำมีความอ่อนช้อย แข็งแรง และสะท้อนอัตลักษณ์ภาคใต้ ประกอบด้วย 1) ท่ารำที่มาจากท่าโนราท่ารำหลายท่าได้รับต้นแบบจากโนรา เช่น การตั้งวง การใช้มือ การก้าวเท้า และการเคลื่อนไหวลำตัว โดยนำมาปรับให้สอดคล้องกับจังหวะเพลงและบุคลิกของผู้แสดง ส่งผลให้รำโทนนกพิทิดมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และ 2) ท่ารำตีบท เป็นการใช้ภาษาท่าทางสื่อความหมายตามเนื้อร้องของเพลง เช่น การเลียนแบบสัตว์ ธรรมชาติ หรือพฤติกรรมของนกพิทิด เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจอารมณ์และเนื้อหาของเพลงได้ชัดเจน โดยเฉพาะเพลง “นกพิทิด” ที่เน้นการเลียนแบบพฤติกรรมเกี้ยวพาราสีของนก ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 ท่าเลียนแบบนก “เพลงนกพิทิด”

8.3.2 การใช้พื้นที่ ประกอบด้วย 1) สถานที่ใช้ในการแสดง ในอดีตนิยมแสดงบริเวณลานวัด โรงเรียน หรือลานชุมชนช่วงหัวค่ำ โดยมีกองไฟกลางลานเป็นจุดศูนย์กลาง ปัจจุบันมีการแสดงทั้งบนเวทีและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมบางส่วนไว้ และ 2) ตำแหน่งการใช้พื้นที่ในการแสดง ผู้แสดงจะเคลื่อนขบวนรำเป็นวงกลมทวนเข็มนาฬิการอบกองไฟ มีการจัดตำแหน่งนักร้อง นักดนตรี และผู้แสดงอย่างเป็นระบบมากขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้เหมาะสมกับการแสดงบนเวทีและสร้างความน่าสนใจแก่ผู้ชม

8.3.3 ดนตรีและเพลงประกอบการแสดง ประกอบด้วย 1) ดนตรีประกอบการแสดง เครื่องดนตรีหลัก ได้แก่ โทน ฉิ่ง และฉาบ โดย “โทน” เป็นสิ่งสำคัญของจังหวะการแสดง เดิมใช้โทนลูกเดียว แต่ปัจจุบันอาจใช้กลองหรือตะโพนแทน ทั้งนี้ จังหวะการตีโทนมีผลต่อความสนุกสนานของการแสดงอย่างมาก

และ 2) เพลงประกอบการแสดง บทเพลงส่วนใหญ่แต่งโดยครูแนบ ล่องลือฤทธิ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ วิถีชีวิต ความรัก ความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ปัจจุบันรวบรวมได้ประมาณ 76 เพลง แบ่งเป็นเพลงเกี่ยวกับความเชื่อ วรรณกรรม ธรรมชาติ การเกี้ยวพาราสี ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต

8.3.4 เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายได้รับการพัฒนาให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนมากขึ้น โดยใช้ผ้าพื้นเมืองและลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) หัวนกพิทิด ออกแบบเลียนแบบลักษณะนกพิทิดจริง ใช้วัสดุพื้นบ้านและวัสดุเหลือใช้ในการผลิต แบ่งสีสำหรับนกตัวผู้และตัวเมีย เพื่อเพิ่มความสมจริงในการแสดง 2) เสื้อ ใช้เสื้อแขนกระบอกแขนยาว สีเขียวเข้ม แบบผ่าหน้าติดกระดุม มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม เพื่อความเหมาะสมกับลักษณะงาน 3) ผ้าถุงและผ้าสไบ นิยมใช้ผ้าถุงลายบาติกและผ้าสไบที่ออกแบบจากลวดลาย “ต้นประ” ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ และ 4) การแต่งหน้าทำผม แต่งหน้าให้โดดเด่นเหมาะกับเวที ใช้โทนสีสดใส และรวบผมหางม้าประดับเครื่องตกแต่งผมตามความเหมาะสม ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 การแต่งกายรำโทนนกพิทิด

8.3.5 การสืบทอดและเผยแพร่ ในอดีตการสืบทอดเกิดขึ้นภายในครอบครัวและชุมชน ปัจจุบันมีการจัดตั้งคณะรำโทน ศูนย์การเรียนรู้ และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้และร่วมอนุรักษ์รำโทนนกพิทิดอย่างต่อเนื่อง

8.3.6 โอกาสที่ใช้ในการแสดง เดิมใช้แสดงเพื่อความบันเทิงหลังการทำงานของชาวบ้าน ปัจจุบันใช้ในการแสดงงานบุญ งานวัด งานต้อนรับแขก งานท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบและองค์ประกอบของการละเล่นพื้นบ้านรำโทนนกพิทิด พบว่า รำโทนนกพิทิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลกรุงชิงได้อย่างชัดเจน ทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการท่องเที่ยวในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่า การสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านดังกล่าวเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ที่ลดน้อยลง และการขาดช่องทางการเผยแพร่ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำผลการศึกษาที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด โดยอาศัยข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดง องค์ประกอบทางการแสดงรำโทนนกพิทิดและบริบทของชุมชน มาใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบสื่อและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล

กระบวนการและขั้นตอนการพัฒนาสื่อเสมือนจริงและฐานข้อมูลการแสดงรำโทนนกพิทิด ดังนี้

1. ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลและรวบรวมองค์ความรู้ (Data Collection and Cultural Documentation) ขั้นตอนแรกของการวิจัย คือ การศึกษาข้อมูลและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการแสดงรำโทนนกพิทิด โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และแหล่งข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยกับปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้สอน ผู้แสดง และผู้นำชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการบันทึกภาพนิ่งและวิดีโอการแสดงจริง เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาสื่อดิจิทัลและระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมต่อไป

2. ขั้นตอนการสร้างสื่อโลกเสมือน (Virtual Environment Development) หลังจากรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อโลกเสมือนผ่านแพลตฟอร์มสเปเชียลดอทไอโอ (Spatial.io) เพื่อใช้เป็นพื้นที่นำเสนอข้อมูลวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล โดยออกแบบพื้นที่ให้มีลักษณะคล้ายนิทรรศการหรือพิพิธภัณฑ์เสมือน ประกอบด้วยส่วนแสดงประวัติความเป็นมา ภาพการแสดง วิดีโอการแสดง และข้อมูลวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าชมและเรียนรู้ได้อย่างมีปฏิสัมพันธ์และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

การนำเข้าสื่อดิจิทัล หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อเสมือนจริงผ่านแพลตฟอร์มสเปเชียลดอทไอโอ (Spatial.io) เพื่อใช้เป็นพื้นที่นำเสนอข้อมูลวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล โดยออกแบบพื้นที่เสมือนให้มีลักษณะคล้ายนิทรรศการหรือพิพิธภัณฑ์เสมือน ประกอบด้วย ส่วนแสดงประวัติ ภาพการแสดง วิดีโอ และข้อมูลวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้ใช้งานสามารถเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อมัลติมีเดียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำภาพถ่าย ข้อความ และวิดีโอจากการเก็บข้อมูลมาจัดแสดงภายในพื้นที่เสมือนจริงและเผยแพร่ผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เข้าถึงได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่จัดเก็บข้อมูล โดยเฉพาะไฟล์วิดีโอขนาดใหญ่ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลออนไลน์เพิ่มเติม เพื่อใช้จัดเก็บและบริหารจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ และสามารถเชื่อมโยงกับสื่อเสมือนจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ขั้นตอนการออกแบบระบบฐานข้อมูล (Database System Design) จากข้อจำกัดด้านพื้นที่จัดเก็บข้อมูลในระบบสื่อเสมือนจริง ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบระบบฐานข้อมูลดิจิทัลสำหรับจัดเก็บข้อมูลการแสดงรำโทนนกพิทิด โดยใช้ระบบจัดการฐานข้อมูล MySQL เพื่อให้สามารถจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ ข้อมูลที่จัดเก็บประกอบด้วย ประวัติการแสดง บทเพลง ท่ารำ วิดีโอ ภาพถ่ายและข้อมูลคำอธิบายทางวัฒนธรรม

โครงสร้างฐานข้อมูลถูกออกแบบในลักษณะฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ (Relational Database) เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลแต่ละประเภทเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเชื่อมโยงบทเพลงกับวิดีโอการแสดง และข้อมูลการแสดงกับประวัติศาสตร์ชุมชน นอกจากนี้ ระบบยังรองรับการเพิ่มข้อมูลและสื่อมัลติมีเดียใหม่ในอนาคต เพื่อให้สามารถพัฒนาและขยายฐานข้อมูลได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4. ขั้นตอนการพัฒนาเว็บไซต์ฐานข้อมูลออนไลน์ (Online Cultural Database Development) หลังจากออกแบบโครงสร้างฐานข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้พัฒนาเว็บไซต์ฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงรำโทนนกพิทิดให้กับผู้ใช้งานทั่วไป โดยเว็บไซต์ถูกพัฒนาในรูปแบบ Web Application ด้วยเทคโนโลยีดังต่อไปนี้

- ภาษา PHP (PHP: Hypertext Preprocessor) สำหรับพัฒนาระบบฝั่งเซิร์ฟเวอร์ (Server-side Programming)

- ระบบฐานข้อมูลเชิงสัมพันธ์ (MySQL) สำหรับจัดเก็บและบริหารจัดการข้อมูลภายในระบบ

- ภาษา HTML (HyperText Markup Language) ใช้สำหรับกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาของหน้าเว็บไซต์ CSS (Cascading Style Sheets) ใช้สำหรับออกแบบรูปแบบ สี ตัวอักษร และการจัดวางองค์ประกอบของหน้าเว็บไซต์ และ JavaScript ใช้สำหรับควบคุมการทำงานและสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) บนหน้าเว็บไซต์ให้สามารถตอบสนองต่อผู้ใช้งานได้ สำหรับการแสดงผลหน้าเว็บไซต์

- ใช้ Bootstrap Framework สำหรับการออกแบบหน้าจอให้รองรับการใช้งานบนอุปกรณ์หลากหลายประเภท

ระบบเว็บไซต์ ประกอบด้วย ฟังก์ชันสำคัญ ดังนี้

- ระบบแสดงข้อมูลการแสดง ผู้ใช้สามารถศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงรำโทนนกพิทิด เช่น ประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดง และคุณค่าทางวัฒนธรรม

- ระบบแสดงวิดีโอการแสดง ผู้ใช้สามารถรับชมวิดีโอการแสดงที่จัดเก็บในฐานข้อมูล ทำให้สามารถเรียนรู้ท่ารำและรูปแบบการแสดงได้อย่างชัดเจน

- ระบบสืบค้นข้อมูล ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูลการแสดงหรือสื่อที่เกี่ยวข้องได้อย่างสะดวกผ่านระบบค้นหา

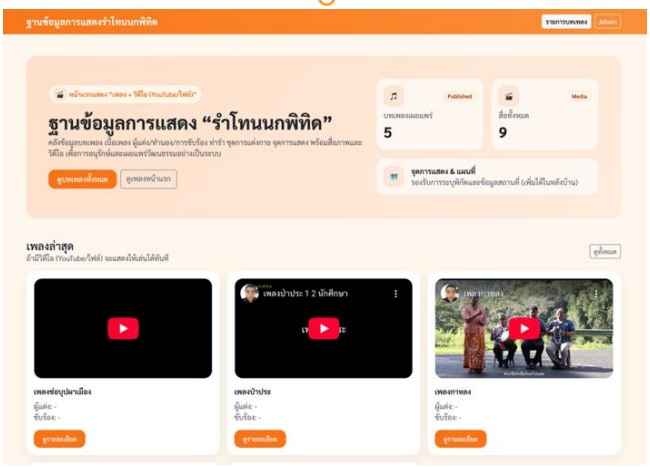
- ระบบจัดการข้อมูลสำหรับผู้ดูแลระบบ ผู้ดูแลระบบสามารถเพิ่ม แก้ไข และลบข้อมูลการแสดง รวมถึงอัปโหลดสื่อมัลติมีเดียเข้าสู่ระบบได้ เว็บไซต์ฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้ผ่านลิงก์

- ระบบฐานข้อมูลรำโทนนกพิทิด

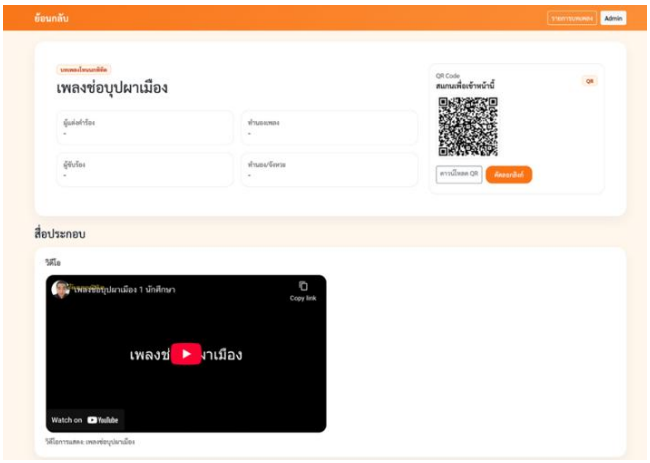
ระบบฐานข้อมูลรำโทนนกพิทิดนี้ช่วยให้การจัดเก็บข้อมูลการแสดงพื้นบ้านมีความเป็นระบบ สามารถสืบค้นข้อมูลได้ตลอดเวลา และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมที่สามารถเข้าถึงได้จากทุกที่ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต อันเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมสู่สังคมดิจิทัล

จากนวัตกรรมสื่อรำโทนนกพิทิดที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยจึงได้นำนวัตกรรมสื่อดังกล่าวไปประเมินกับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อปรับปรุงนวัตกรรมสื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและนำไปประเมินกับผู้รับชมทั่วไป

เว็บไซต์ฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถเข้าถึงได้ผ่านลิงก์ https://nstru-res.org/tonnokpitid/ ซึ่งระบบฐานข้อมูลรำโทนนกพิทิดนี้ช่วยให้การจัดเก็บข้อมูลการแสดงรำโทนนกพิทิดมีความเป็นระบบ สามารถสืบค้นข้อมูลได้ตลอดเวลา และเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมที่สามารถเข้าถึงได้จากทุกที่ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต



ภาพที่ 3 หน้าหลักของระบบฐานข้อมูลรำโทนนกพิทิด



ภาพที่ 4 หน้าแสดงรายละเอียดของเพลงรำโทนนกพิทิดที่เลือก



ภาพที่ 5 หน้าแสดงวิดีโอของรำโทรนกพิทิดแบบเต็มหน้าจอ



ภาพที่ 6 คิวอาร์โค้ดเทคโนโลยีความจริงเสริม รำโทนนกพิทิด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด

ในการประเมินนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลที่มาจากกระบวนการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ผู้วิจัยจำแนกแบบประเมินออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ แบบประเมินประสิทธิภาพนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และสถานการณ์การรับรู้คุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีดิจิทัล วัฒนธรรมท้องถิ่น การวิจัยทางสังคมศาสตร์ และการวัดประเมินผล ประเมิน และนำผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ ไปพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นก่อนนำไปให้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นคนทั่วไป ที่รับชมนวัตกรรมการสื่อสาร ประเมินการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิดต่อไป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อประเมินนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลฯ มีผลการประเมินจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (5 ท่าน) มีระดับความพึงพอใจในประสิทธิภาพของนวัตกรรมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.78, S.D. = 0.39) โดยประเด็นที่ได้คะแนนสูงสุด คือ การสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการส่งเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชน

กลุ่มผู้รับชมทั่วไป (400 คน) มีความพึงพอใจต่อนวัตกรรมในทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.71, S.D. = 0.52) ประกอบด้วย ด้านลักษณะนวัตกรรม (ค่าเฉลี่ย 4.56, S.D. = 0.61) การใช้งาน (ค่าเฉลี่ย 4.58, S.D. = 0.60) และผลลัพธ์ (ค่าเฉลี่ย 4.72, S.D. = 0.50) โดยผู้ใช้นวัตกรรมเห็นว่า ช่วยส่งต่อคุณค่าสู่คนรุ่นใหม่ได้ดีที่สุด การประเมินคุณค่าการแสดง ผู้ชมเห็นด้วยในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.72, S.D. = 0.49) แสดงว่า รำโทนนกพิทิดช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน และเห็นว่า การใช้สื่อวิดีโอออนไลน์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ของเยาวชนได้

สรุปผลการวิจัย รำโทนนกพิทิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ซึ่งการประยุกต์ใช้นวัตกรรมดิจิทัลในรูปแบบโลกเสมือนและฐานข้อมูลออนไลน์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การสืบทอดมีประสิทธิภาพ เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้ศิลปะท้องถิ่นนี้สามารถดำรงอยู่ได้

อภิปรายผล

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า รำโทนนกพิทิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อย่างชัดเจน โดยมีพัฒนาการจากการรับอิทธิพลรำโทนภาคกลางในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อนนำมาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ทั้งด้านบทร้อง ทำนองเพลง และท่ารำที่ผสมผสานศิลปะโนรา ความเชื่อและธรรมชาติของชุมชนเข้าด้วยกัน (ชวัลลักษณ์ วิเชียรแก้ว, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) และแนวคิดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ขององค์การยูเนสโก ที่ให้ความสำคัญกับการสืบทอดองค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (ณัฐนรี รัตนสวัสดิ์, 2552) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เนื่องจากผู้สืบทอดส่วนใหญ่ยังเป็นผู้สูงอายุ ขณะที่เยาวชนรุ่นใหม่ให้ความสนใจลดลง อีกทั้งยังขาดการจัดเก็บองค์ความรู้เชิงลึกอย่างเป็นระบบ แม้จะมีความพยายามจากชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษาในการส่งเสริมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว หลักสูตรท้องถิ่น และสื่อดิจิทัล (เมธาวี จำเนียร และคณะ, 2564) จึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลมาช่วยบันทึก รวบรวม และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้การอนุรักษ์และสืบทอดรำโทนนกพิทิดสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนในอนาคต จากผลการวิจัย สะท้อนให้เห็นว่า จุดเด่นของรำโทนนกพิทิด เป็นการแสดงพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนตำบลกรุงชิงที่เกิดจากการผสมผสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น วิถีชีวิตและความเชื่อที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เข้ากับรูปแบบการแสดงรำโทนนกพิทิด จนเกิดเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสังคม

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านนวัตกรรมและการสื่อสารดิจิทัล โดยเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านร่วมกับเว็บแอปพลิเคชันและเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ที่มองว่านวัตกรรม คือ การพัฒนาสิ่งใหม่ให้เกิดคุณค่าต่อสังคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2550); (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2550) รวมทั้งแนวคิดของ สมเจตน์ ทิณพงษ์ ที่กล่าวว่า นวัตกรรมต้องเกิดจากการวิเคราะห์ปัญหา การออกแบบ และการนำไปใช้จริง (สมเจตน์ ทิณพงษ์, 2561) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยี AR ของ Azuma, R., Klopfer, E. & Squire, K. ที่อธิบายว่า AR ช่วยเพิ่มปฏิสัมพันธ์และประสิทธิภาพการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงข้อมูลรำโทนนกพิทิดผ่านข้อความ ภาพ เสียง และวิดีโอได้อย่างน่าสนใจ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืน แม้ยังพบข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัลและอุปกรณ์ของผู้ใช้งานบางกลุ่มก็ตาม (Azuma, R., 1997); (Klopfer, E. & Squire, K., 2008) อภิปรายผลได้ว่า จุดเด่นของนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลที่พัฒนาขึ้น คือ การนำเทคโนโลยีเว็บแอปพลิเคชันร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality: AR) มาประยุกต์ใช้ในการรวบรวม จัดเก็บและถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ และเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ส่งผลให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจ เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย

และสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบทของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัย “PITHID Model” เพื่อสร้างกระบวนการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดรำโทนนกพิทิดได้รับการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ทั้งด้านประสิทธิภาพของสื่อ การใช้งาน การรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่านวัตกรรมสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ อัตลักษณ์และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO, สมาคมอิโคโมสไทย ที่มองว่ามรดกทางวัฒนธรรมต้องอาศัยการถ่ายทอดและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ อีกทั้งผลการประเมินยังชี้ว่า ผู้รับชมเกิดความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และตระหนักถึงความสำคัญของรำโทนนกพิทิดมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้สื่อมัลติมีเดียและเทคโนโลยี AR ที่ช่วยเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ (UNESCO, 2022); (สมาคมอิโคโมสไทย, 2554) สอดคล้องกับแนวคิดของ มัย ตะติยะ, ทวีเกียรติ ไชยยงยศ ที่อธิบายว่า ศิลปะการแสดงสามารถสร้างอารมณ์ ความรู้สึก และการรับรู้คุณค่าแก่ผู้ชมได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ยังช่วยขยายการเข้าถึงกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป ส่งผลให้การอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมมีความทันสมัยและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น (มัย ตะติยะ, 2547); (ทวีเกียรติ ไชยยงยศ, 2538) นอกจากนี้ นวัตกรรมลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ในการเข้าถึงองค์ความรู้ ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของเด็ก เยาวชนและประชาชนในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดรำโทนนกพิทิดได้รับการประเมินประสิทธิภาพ ความพึงพอใจ และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิด” ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้าน “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้วยนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัล” ซึ่งเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่ เพื่อสร้างกระบวนการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็น “ PITHID Model” ดังภาพที่ 3



ภาพที่ 7 พิทิด โมเดล

จากภาพที่ 3 พิทิด โมเดล เป็นโมเดลการสื่อสารวัฒนธรรมดิจิทัลที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางการแสดงรำโทนนกพิทิดโดยเริ่มจากการรวบรวมและอนุรักษ์องค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน (Preservation) แล้วนำมาบูรณาการร่วมกับนวัตกรรมดิจิทัล (Innovation Integration) เพื่อพัฒนาเป็นสื่อการเรียนรู้และสื่อประชาสัมพันธ์ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สาธารณชน (Transmission) ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม (Heritage Value) และสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Interactive Learning) จนนำไปสู่การสร้างระบบอนุรักษ์วัฒนธรรมดิจิทัลอย่างยั่งยืน (Digital Sustainability) สามารถประยุกต์ใช้กับการแสดงพื้นบ้านหรือมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ต่อไปในอนาคต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การแสดงรำโทนนกพิทิดมีประโยชน์และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างชัดเจน ได้ข้อมูลประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดง และคุณค่าทางวัฒนธรรม จากนั้นนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลในรูปแบบสื่อความจริงเสริมและระบบฐานข้อมูลออนไลน์ ได้เผยแพร่และอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านการแสดงรำโทนนกพิทิด ให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกผ่านระบบอินเทอร์เน็ต นวัตกรรมดังกล่าวมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ และสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็ก เยาวชนและประชาชน แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมของการแสดงรำโทนนกพิทิด ผลลัพธ์จากการวิจัย ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ คือ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้วยนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลเพื่อสร้างกระบวนการอนุรักษ์ สืบทอดและ เผยแพร่มรดกภูมิปัญญาให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสังคมร่วมสมัย ได้เป็น “PITHID Model” มีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ 1) ควรส่งเสริมนำนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลไปใช้ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนและสถานศึกษา เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างทั่วถึง 2) หน่วยงานด้านวัฒนธรรมและการศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาสื่อดิจิทัลที่หลากหลาย เช่น เทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (VR) และสื่อปฏิสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ 3) ควรพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมออนไลน์ให้ทันสมัย รองรับการใช้งานบนอุปกรณ์เคลื่อนที่ และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง เพื่อขยายการรับรู้และการเข้าถึงข้อมูล และ 4) ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ 1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AR และ VR เพื่อยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งาน 2) ควรขยายการศึกษาไปยังศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่น เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนานวัตกรรมในบริบทที่แตกต่างกัน 3) ควรศึกษาผลกระทบของนวัตกรรมการสื่อสารดิจิทัลต่อการเรียนรู้ การรับรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมการอนุรักษ์ของเยาวชน และ 4) ควรวิจัยและพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ดิจิทัลหรือฐานข้อมูลวัฒนธรรมระดับประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่และการใช้ประโยชน์จากข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

ชวัลลักษณ์ วิเชียรแก้ว. (2565). รำโทนนกพิทิด จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐนรี รัตนสวัสดิ์. (2552). รำโทน คณะแม่ตะเคียน เทียนศรี ตำบลบางพึ่ง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 10(1), 109-120.

ทวีเกียรติ ไชยยงยศ. (2538). สุนทรียะทางทัศนศิลป์. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

มัย ตะติยะ. (2547). สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์. นครศรีธรรมราช: วาดศิลป์.

เมธาวี จำเนียร และคณะ. (2564). การศึกษาสถานการณ์การแสดงพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อการยกระดับและสื่อสารเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 11(3), 4-11.

รุ่งไพลิน รอดบุญ. (16 ต.ค. 2568). ประวัติความเป็นมาของรำโทนนกพิทิด. (ทองพูล มุขรักษ์, ผู้สัมภาษณ์)

สมเจตน์ ทิณพงษ์. (2561). 10 นวัตกรรม สู่ Paradigm ใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA).

สมาคมอิโคโมสไทย. (2554). เอกสารประกอบการประชุมวิชาการและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมอิโคโมสไทย.

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2550). รายงานประจำปี 2550 สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน).

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2550). ศัพท์บัญญัติราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

Azuma, R. (1997). A Survey of Augmented Reality. Presence: Teleoperators and Virtual Environments, 6(4), 355-385.

Charoen, D. (2018). Digital Thailand. NIDA Case Research Journal, 10(2), 1-32.

Cochran, W. G. (1977). Sampling Techniques. (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Klopfer, E. & Squire, K. (2008). Environmental Detectives-the development of an augmented reality platform for environmental simulations. Educational Technology Research and Development, 56(2), 203-228.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing.

Sekaran, U. & Bougie, R. (2016). Research methods for business: A skill-building approach. (7th ed.). Hoboken: John Wiley & Sons.

UNESCO. (2022). Culture in the digital environment: assessing impact in Latin America and Spain. Paris: UNESCO Publishing.

_____. (2023). Culture and Digital Technologies. Paris: UNESCO.

บทความวิชาการ

พระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์: การพัฒนาจิตในยุคดิจิทัล*

BUDDHISM AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE DEVELOPING THE MIND IN THE DIGITAL AGE

พระครูปลัดสาโรจน์ ธมฺมสโร (แซ่อู้)
Phrakhrupalad Sarote Dhammasaro (Saeou)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand
Corresponding author E-mail: sarote.sae@mcu.ac.th
Tel: 065-591-5059

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์: การพัฒนาจิตในยุคดิจิทัล มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างพระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์โดยการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ ผลการศึกษาพบว่าในปัจจุบันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทนำทางและขับเคลื่อนวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างเบ็ดเสร็จ ความสะดวกรวดเร็วและอัจฉริยภาพของเทคโนโลยีเหล่านั้น ด้านหนึ่งได้อำนวยความสะดวกสบายอย่างขีดสุด แต่อีกด้านหนึ่งกลับกระตุ้นให้สภาวะจิตใจของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กลไกความวิตกกังวลความยึดมั่นถือมั่น และการสูญเสียความตระหนักรู้ในตนเองจากการถูกดึงดูดด้วยโลกเสมือนจริงและสิ่งเร้าที่ฉาบฉวย ด้วยเหตุนี้การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาร่วมสร้างดุลยภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น ปัญญาประดิษฐ์แม้จะมีวิวัฒนาการจนสามารถลอกเลียนแบบกระบวนการคิดหรือการประมวลผลเชิงตรรกะอันชาญฉลาดได้ดีเพียงใด แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจเข้าถึงได้ คือ จิตประภัสสรและความตระหนักรู้ภายในซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความเมตตา กรุณา และความหลุดพ้นตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นเกราะกำบังและเครื่องมือในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ยุคดิจิทัลเพื่อสร้างความรู้เท่าทันเชิงวิพากษ์ต่อกลไกและการชี้นำของอัลกอริทึมที่คอยครอบงำความต้องการ สรุปว่าการพัฒนาจิตในยุคดิจิทัลไม่ใช่การปฏิเสธเทคโนโลยีอันล้ำสมัย หากแต่คือ การเรียนรู้ที่จะใช้วัตถุด้วยจิตที่อยู่เหนือวัตถุการบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์แห่งปัญญาประดิษฐ์ตระหนักรู้ว่าเครื่องมือที่ประเสริฐที่สุดในการดับทุกข์ไม่ได้อยู่ที่ระบบปฏิบัติการใด ๆ หากแต่อยู่ที่การฝึกฝนจิตใจของตนเองให้บังเกิดปัญญาญาณอันแท้จริงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสันติสุขท่ามกลางโลกเทคโนโลยีที่หมุนไวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ปัญญาประดิษฐ์, การพัฒนาจิต, ยุคดิจิทัล

* Received 10 June 2026; Revised 29 June 2026; Accepted 10 August 2026

Abstract

This article, “Buddhism and Artificial Intelligence: Developing the Mind in the Digital Age,” aims to study and analyze the profound relationship between Buddhism and artificial intelligence in the context of mental development amidst the digital age. Currently, artificial intelligence plays a leading and driving role in human life. The speed and intelligence of these technologies, while providing extreme convenience, also accelerate the human mind’s susceptibility to anxiety, attachment, and the loss of self-awareness due to being drawn to virtual worlds and fleeting stimuli. Therefore, incorporating Buddhist principles to create balance is essential. Even with the evolution of artificial intelligence capable of mimicking intelligent logical thinking and processing, one thing it cannot access is the luminous mind and inner awareness-the source of loving-kindness, compassion, and liberation according to Buddhist teachings. The application of the Threefold Training (Tri-Sikha)-morality, concentration, and wisdom-is used as a shield and tool to elevate the minds of humans in the digital age, enabling them to understand the deceptive tactics of algorithms that manipulate desires. Developing the mind in the digital age does not mean rejecting advanced technology. Rather, it is about learning to use objects with a mind that transcends them, integrating Buddhist principles with the science of artificial intelligence, and realizing that the most excellent tool for ending suffering is not in any operating system, but in training one’s own mind to attain true wisdom, in order to live peacefully and sustainably in a rapidly changing technological world.

Keywords: Buddhism, Artificial Intelligence, Mental Development, Digital Age

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ซึ่งขับเคลื่อนด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ปรับเปลี่ยนจากมิติทางกายภาพไปสู่การปฏิสัมพันธ์บนโลกเสมือนจริง โดยมีปัญญาประดิษฐ์เป็นนวัตกรรมส่วนกลางที่มีสมรรถนะในการเรียนรู้ วิเคราะห์เชิงตรรกะ และเลียนแบบสติปัญญาของมนุษย์ได้อย่างแม่นยำ ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเชื่อมต่อทางเครือข่ายที่ไร้พรมแดน สังคมมนุษย์กลับเผชิญภาวะย้อนแย้งทางจิตวิทยาและวิถีชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ การขยายตัวของปฏิสัมพันธ์เสมือนจริงส่งผลให้ความสัมพันธ์เชิงลึกในโลกกายภาพลดลง ขณะเดียวกัน เทคโนโลยีเพื่อการผ่อนแรงกลับไม่ได้ช่วยลดระยะเวลาการทำงาน หากแต่กระตุ้นให้เกิดภาวะเครียดสะสม และอุบัติการณ์ของโรคทางจิตเวช เช่น โรคซึมเศร้าและโรคตกใจง่าย ในอัตราที่สูงขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางทางจิตใจที่สวนทางกับความอัจฉริยะของเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้น ความเร็วของเทคโนโลยีได้ฉุดกระชากให้จิตใจของมนุษย์หลุดลอยออกจากปัจจุบันขณะ ไปยึดติดอยู่กับอดีตที่ผ่านพ้นในรูปของความทรงจำดิจิทัล หรือไม่ก็ฟุ้งซ่านไปกับอนาคตที่ยังมาไม่ถึงในโลกโซเชียลมีเดีย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่มีผลกระทบต่อทุกด้าน

รวมถึงสภาวะจิตใจของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญในการนำหลักพุทธธรรมสำหรับพัฒนาจิตและปัญญาประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมในการประยุกต์ใช้ปัญญาในยุคดิจิทัล (เพ็ญศรี ปักกะสีนัง และคณะ, 2567)

ในมิติทางด้านจิตวิญญาณ พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาแห่งปัญญาที่มีศาสนประวัติยาวนานกว่า 2,500 ปี ได้ทำหน้าที่เป็นหลักนำทางจริยธรรมแก่มนุษยชาติมาโดยตลอด หลักพุทธธรรมอันเป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มิได้อุบัติขึ้นเพื่อตอบสนองต่อบริบททางสังคมในยุคเกษตรกรรมหรือยุคอุตสาหกรรมยุคใดยุคหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่มีคุณลักษณะเป็นอกาลิโกหรือสัจธรรมที่ก้าวข้ามเงื่อนไขแห่งกาลเวลาและระดับพัฒนาการทางเทคโนโลยีของมนุษย์ ตั้งแต่ยุคหินโบราณจนถึงยุคคอมพิวเตอร์ควอนตัม กล่าวคือ ตราบใดที่มนุษยชาติยังคงเผชิญกับสภาวะกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความทุกข์เชิงอัตภาพ พุทธธรรมย่อมยังคงสถานะเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการบำบัดสภาวะจิตใจของมนุษย์อยู่เสมอ (พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาวโร (ศรีสมุทร) และบุญเตือน ทรัพย์เพชร, 2564) ในเชิงลึกพระพุทธศาสนาอาจนิยามได้ว่าเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาเรื่องจิตและปัญญา โดยพระพุทธองค์ทรงค้นพบว่า รากเหง้าแห่งความทุกข์ทั้งปวงมิได้เกิดจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก หากแต่เกิดจากภาวะที่จิตขาดความรู้แจ้งในสัจธรรมของโลกและชีวิต หรือที่เรียกว่าอวิชชา

แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาในบริบทของปัญญาประดิษฐ์และพุทธปรัชญามีรากฐานทางอภิปรัชญาและเป้าหมายปลายทางที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซึ่งสามารถจำแนกความแตกต่างและปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิด ได้ดังนี้ ปัญญาในบริบทของปัญญาประดิษฐ์เป็นปัญญาเชิงคำนวณ ปัญญาในมิติของเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ ปัญญาเชิงปฏิบัติการและตรรกศาสตร์ ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะโดยกระบวนการทำงาน อาศัยความสามารถในการประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ด้วยความเร็วสูง การจดจำรูปแบบ การคำนวณค่าความน่าจะเป็น และการอนุมานเชิงตรรกะ สามารถแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เสมือนมีปัญญาในระดับสูง เช่น การคำนวณกลยุทธ์ในเกมกระดานขั้นสูงจนสามารถเอาชนะมนุษย์ หรือการประพันธ์บทเพลงตามหลักดุริยางคศาสตร์เชิงโครงสร้าง ปัญญาประดิษฐ์ปราศจากความตระหนักรู้ภายใน และมิติทางอารมณ์ความรู้สึก การดำเนินงานทั้งหมดเป็นเพียงการขับเคลื่อนทางกลไกของชุดข้อมูลภายใต้เงื่อนไขและอัลกอริทึมที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยไม่มีประสบการณ์ทางอารมณ์ร่วม เช่น ความทุกข์ ความสูญเสีย หรือความพึงพอใจ ต่างจากปัญญาในบริบทพุทธปรัชญา ในทางพุทธปรัชญา ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้งประจักษ์ ซึ่งมิได้จำกัดอยู่เพียงการสะสมสารสนเทศหรือการคิดคำนวณเชิงตรรกะ ฐานคิดหลักเป็นปัญญาที่เกิดจากการตระหนักรู้ในกฎไตรลักษณ์ อันประกอบด้วย อนิจจัง ความไม่คงที่ ทุกขังความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และอนัตตาความไม่มีตัวตนที่ถาวรแท้จริง รูปธรรมทั้งหมดร่างกายมนุษย์และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติการณ์ต่าง ๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562) การมีสติสัมปชัญญะในการตามรู้สภาวะอารมณ์และเจตสิกที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง เช่น การรับรู้ความโกรธในฐานะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและดับไป โดยจิตมีความอุเบกขา ไม่เข้าแทรกแซงหรือผูกติดกับอารมณ์นั้น ๆ เป้าหมายสูงสุดของปัญญาในทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการลดละความยึดมั่นถือมั่น การพัฒนาความเมตตากรุณา และการบรรลุถึงความสงบระงับภายในจิตใจ ดังนั้น กระบวนการฝึกจิตเพื่อดำรงอยู่กับปัจจุบันและการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้เท่าทันความจริงตามธรรมชาติ จึงถือเป็นแก่นแกนสำคัญของพระพุทธศาสนา เมื่อนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาวิเคราะห์

เปรียบเทียบกับบริบทของสังคมในยุคดิจิทัล ย่อมก่อให้เกิดประเด็นท้าทายเชิงวิชาการที่สำคัญว่า มนุษย์จะสามารถบูรณาการพุทธธรรมอันมีลักษณะสงบระงับและเรียบง่าย เข้ากับพลวัตของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ที่มีความเร่งรัดและซับซ้อนได้ การพัฒนาคนให้อยู่เหนือกว่าความทันสมัยของเทคโนโลยี คือ การนำเอาเทคโนโลยีมาสนองให้เกิดประโยชน์แก่ตน ไม่ให้เราอยู่ภายใต้เทคโนโลยี โดยการใช้ปัญญาในการใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550)

การออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตมนุษย์

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีอุบัติใหม่ก้าวล้ำไปอย่างรวดเร็ว ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเครื่องมือขับเคลื่อนประสิทธิภาพเชิงโครงสร้างและเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ ทว่าในอีกมิติหนึ่งการมุ่งเน้นพัฒนา AI เพื่อตอบสนองต่อมิติเชิงวัตถุและความสะดวกสบายทางกายภาพเพียงอย่างเดียว อาจนำมาซึ่งภาวะแปลกแยกทางจิตวิญญาณ และความเสื่อมถอยของสุขภาวะทางจิตของมนุษยชาติ ด้วยเหตุนี้การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการออกแบบ AI เพื่อประสิทธิภาพเชิงหน้าที่ ไปสู่การออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตมนุษย์จึงเป็นประเด็นอุบัติใหม่ทางวิชาการที่ต้องรับฟังและพิจารณาอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งการประยุกต์ใช้ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ยังเป็นการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตมนุษย์ (พระครูใบฎีกาอิทธิพล กิตติพโล (พรหมมาพันธุ์), 2568)

กรอบแนวคิดและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการออกแบบ

การออกแบบเทคโนโลยีในอดีตมักตั้งอยู่บนฐานคิดแบบพฤติกรรมนิยม ที่มุ่งเร่งเร้าการตอบสนองผ่านกลไกรางวัล ซึ่งส่งผลให้มนุษย์เกิดอาการเสพติดหน้าจอและความเครียดสะสม การออกแบบ AI ที่เกื้อกูลต่อจิตใจจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่จิตวิทยาเชิงบวกและการออกแบบที่เอื้อต่อการไตร่ตรองระบบปัญญาประดิษฐ์ในฐานะตัวเร่งการพัฒนาจิต จะต้องไม่ทำหน้าที่ตัดสินใจแทนมนุษย์จนสูญเสียเจตจำนงเสรี แต่ต้องทำหน้าที่เป็นกระจกเงาทางปัญญา ที่ช่วยสะท้อนสภาวะอารมณ์ พฤติกรรม และแบบแผนความคิดของผู้ใช้ เพื่อให้มนุษย์เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งเป็นปฐมบทแห่งการพัฒนาจิตใจ การเปลี่ยนผ่านบริบททางเทคโนโลยีและการศึกษาในยุคอุบัติใหม่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการกรอบแนวคิดเชิงระบบและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมการเรียนรู้ร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อก้าวข้ามขีดจำกัดของการปฏิสัมพันธ์และเทคโนโลยีรูปแบบเดิม ข้อมูลข้างต้นตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเชิงอภิปัญญาที่ช่วยจัดระเบียบและเอื้ออำนวยต่อกระบวนการคิดวิเคราะห์ รวมถึงการจัดสรรเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ขณะที่ จิตวิทยาเชิงบวกทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเชิงพฤติกรรมศาสตร์และจิตวิทยา ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความงอกงามในตนเอง ความยืดหยุ่นทางจิตใจ และการตระหนักรู้ในสมรรถนะของตน การหลอมรวมสถาปัตยกรรม AI เข้ากับหลักจิตวิทยาเชิงบวก จึงเป็นการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์จากการใช้เทคโนโลยีเพื่อการประมวลผลข้อมูลแบบรับเฉื่อยไปสู่การสร้างกลไกเสริมพลังอำนาจ และการขยายขีดความสามารถทางสติปัญญาผ่านความร่วมมือระหว่างมนุษย์และเทคโนโลยี ในโลกยุคใหม่ (สุภัตรา อัญภัทร์อริยกุล, 2569)

สถาปัตยกรรมทางเทคโนโลยีและกลไกการเกื้อกูลจิตมนุษย์

การยกระดับจิตวิญญาณและการออกแบบระบบ AI จำเป็นต้องผสานรวมวิทยาการคอมพิวเตอร์เข้ากับจิตวิทยาการรู้คิดและประสาทวิทยาศาสตร์ ผ่านกลไกสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. การประมวลผลอารมณ์และการเข้าใจความรู้สึกแบบองค์รวม AI ที่เกื้อกูลจิตใจต้องมีขีดความสามารถในการตรวจจับและวิเคราะห์สัญญาณบ่งชี้ทางอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์น้ำเสียง การแสดงออกทางสีหน้า หรือแม้กระทั่งความแปรปรวนของอัตราการเต้นของหัวใจ ผ่านอุปกรณ์สวมใส่อัจฉริยะ การประมวลผลข้อมูลเหล่านี้มิใช่เพื่อการโฆษณาตามพฤติกรรม แต่เพื่อประเมินสภาวะจิตใจปัจจุบันของผู้ใช้ และเสนอแนะกิจกรรมทางจิตวิทยา เช่น การฝึกสติ หรือการทบทวนวรรณกรรมเชิงปรัชญา ในจังหวะเวลาที่เหมาะสม เป็นต้น

2. อัลกอริทึมที่ลดความเร็วและการส่งเสริมความสัปปายะ ในท่ามกลางกระแสธารข้อมูลที่หลั่งไหลอย่างรวดเร็ว AI รูปแบบใหม่ควรถูกออกแบบภายใต้แนวคิดเทคโนโลยีที่สงบระงับอัลกอริทึมจะไม่ทำหน้าที่ป้อนเนื้อหาที่กระตุ้นโทสะหรือความขัดแย้งเพื่อสร้างยอดการจำนน แต่จะคัดสรรเนื้อหาที่สร้างความจรรโลงใจ ความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ และความตระหนักรู้ในคุณค่าของชีวิต ปรับเปลี่ยนจังหวะการโต้ตอบให้ช้าลง เพื่อให้จิตของผู้ใช้มีพื้นที่ในการหยุดคิด ไตร่ตรอง และซึมซับ และ

3. สมนัยนิยมเชิงจริยธรรมและการสะท้อนตัวตน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโมเดลภาษาขนาดใหญ่สามารถยกระดับจากการตอบคำถามทั่วไป AI ที่เกื้อกูลต่อจิตใจจะใช้กลวิธีการตั้งคำถามปลายเปิดอย่างมีอุเบกขาและปราศจากการตัดสิน เพื่อช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถสำรวจความขัดแย้งภายในใจ และค้นพบคำตอบเชิงจริยธรรมด้วยตนเอง อันนำไปสู่การบูรณาการตัวตนตามแนวคิดของคาร์ล ยุง เพื่อแนะนำอีกแนวทาง วิธีการหนึ่งในการจัดกระบวนการคลี่คลายความขัดแย้ง โดยเฉพาะความขัดแย้งที่แก้ไขได้ยากซึ่งมักเกี่ยวข้องกับฐานคติเชิงลึก อารมณ์ความรู้สึกอันเข้มข้น รวมถึงบาดแผลทางใจ (ชาญชัย ชัยสุขโกศลและ อัจฉรีย์ อำไพกิจพาณิชย์, 2563)

การประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐานเพื่อการบริหารจัดการจิตและพฤติกรรมการรับรู้ในภาวะข้อมูลท่วมท้น

ในยุคแห่งการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีอุบัติใหม่ มนุษยชาติต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายของภาวะสารสนเทศล้นเกิน ที่สร้างภาระทางปัญญาให้แก่กระบวนการรับรู้ของมนุษย์อย่างไม่ขาดสายปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดสภาวะจิตใจที่กระจัดกระจาย ความเครียดสะสม และการสูญเสียความสามารถในการจดจ่ออย่างลึกซึ้ง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพทางปัญญาและสุขภาวะทางจิตของผู้บริโภคข้อมูลการประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐานอันเป็นศาสตร์แห่งการตระหนักรู้ในพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นแนวทางเชิงบูรณาการที่มีนัยสำคัญในการสร้างระบบภูมิคุ้มกันทางจิตเพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์นี้ โดยเริ่มต้นจากกายานุปัสสนา หรือการกลับมาหยั่งรากอยู่กับความเคลื่อนไหวของกายในปัจจุบันขณะ เพื่อตัดกระแสการไหลบ่าของผัสสะที่ถาโถมผ่านหน้าจอ และสร้างเส้นแบ่งระหว่างโลกกายภาพกับโลกดิจิทัลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันการฝึกฝน เวทนานุปัสสนา จะช่วยให้ผู้ใช้งานเท่าทันต่อปฏิกิริยาความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการเสพข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นความพึงพอใจจากยอดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หรือความขุ่นมัวจากข่าวสารเชิงลบ ซึ่งการตระหนักรู้ในเวทนานี้จะช่วยสกัดกั้นการตอบสนองด้วยอารมณ์แบบฉับพลันทันที นำไปสู่ขั้นของ จิตตานุปัสสนา ที่มุ่งเน้นการสังเกตสภาวะจิตของตนเองว่ากำลังตกอยู่ภายใต้ความโลภ

ในการกระหายใคร่รู้ หรือความหดหู่ซึมเศร้าจากการเปรียบเทียบทางสังคมเสมือนจริงหรือไม่ และท้ายที่สุด คือ ธรรมานุปัสสนา อันเป็นการพิจารณาข้อมูลข่าวสารตามความเป็นจริงอย่างรู้เท่าทันกฎแห่งไตรลักษณ์ ว่าข้อมูลทั้งหลายล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมสลายไป ไม่ควรค่าแก่การยึดมั่นถือมั่นจนเกิดความทุกข์ (สมชาย สมจิตต์ และคณะ, 2568) การบูรณาการมหาสติปัฏฐานเข้ากับสายพานข้อมูลนี้ จึงไม่ใช่การปฏิเสธเทคโนโลยี ทว่าเป็นการสร้าง พื้นที่ว่างทางปัญญา ท่ามกลางความสับสนอลหม่าน ช่วยเปลี่ยนผ่านผู้บริโภคจากสภาวะผู้ถูกกระทำด้วยข้อมูล สู่การเป็นผู้บริหารจัดการข้อมูลด้วยความตื่นรู้และทรงพลังอย่างแท้จริงที่จะดับเวทนา นั่นคือ หนทางสายเอก ได้แก่ มหาสติปัฏฐานสูตร (มาโนช น้อยวัฒน์, 2553)

การประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐานเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และการบริหารจัดการจิตใจในสภาวะข้อมูลท่วมท้น

เมื่อเผชิญกับภาวะข้อมูลท่วมท้น หลักมหาสติปัฏฐาน จึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ช่วยประคับประคองและกำกับทิศทางระบบการคิด เพื่อป้องกันภาวะสับสนท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสารสนเทศที่ซับซ้อน การประยุกต์ใช้เริ่มต้นที่ กายานุปัสสนา ด้วยการกลับมาอยู่กับลมหายใจและร่างกายทุกครั้งที่เริ่มรู้สึกล้าจากการรับรู้ เพื่อดึงจิตที่ซัดส่ายให้กลับมามีฐานที่มั่นอันอบอุ่นและปลอดภัย ต่อด้วย เวทนานุปัสสนา ที่คอยเท่าทันความรู้สึกดึงดูดใจหรือความหงุดหงิดใจที่เกิดขึ้นจากการเสพข้อมูล โดยไม่กระโจนลงไปร่วมวงไพบูลย์กับอารมณ์เหล่านั้น จากนั้นใช้จิตตานุปัสสนา เพื่อเฝ้าสังเกตสภาวะใจของตนเองว่ากำลังตกเป็นทาสของความโลภอยากรู้ หรือความหลงเพลิดเพลินไปกับหน้าจออยู่หรือไม่ และท้ายที่สุด คือ ธรรมานุปัสสนา การมองเห็นข้อมูลเหล่านั้นเป็นเพียงสภาวธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่ใช่สิ่งที่เราต้องยึดมั่นถือมั่นจนเกินพอดี (พระสมพร, ป. (หลังแก้ว), 2567) การฝึกฝนเช่นนี้ช่วยเปลี่ยนจากผู้ถูกกระทำที่ไหลไปตามกระแสข้อมูล ให้กลายเป็นผู้สังเกตการณ์ ที่ชาญฉลาดและเท่าทัน มีสติปัญญาในการเลือกรับและปฏิเสธข้อมูลอย่างมีจุดมุ่งหมาย นำพาความสงบเย็นและอิสรภาพทางใจกลับคืนมาสู่ท่ามกลางโลกที่วุ่นวายได้อย่างยั่งยืน

ภาวะวิกฤตทางจิตวิทยาและการรับรู้ของมนุษย์ภายใต้กระแสความหนาแน่นขั้นวิกฤตของข้อมูลในยุคดิจิทัล

ในยุคปัจจุบันที่การหลั่งไหลอย่างต่อเนื่องของสารสนเทศเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์อย่างไม่มีวันหยุดยั้ง มนุษย์กำลังเผชิญกับภาวะการถูกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าทางการรับรู้ในปริมาณที่สูงเกินขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง ทุกการแจ้งเตือน หน้าฟีดที่เลื่อนไหล และข้อความที่หลั่งไหลเข้ามา ไม่ต่างอะไรกับระลอกคลื่นที่คอยสั่นคลอนความสงบภายในจิตใจ จนทำให้เกิดภาวะสมองล้าและจิตใจที่ฟุ้งซ่านกระจัดกระจาย การพยายามไล่ตามข้อมูลให้ทันกลับกลายเป็นการวิ่งไล่เงาที่ไม่มีวันจับต้องได้ นำมาซึ่งความเครียด ความวิตกกังวล และการสูญเสียการจดจ่อกับปัจจุบันขณะไปอย่างน่าเสียดาย จิตที่ขาดเครื่องยึดเหนี่ยวจะถูกกระแสข้อมูลเหล่านี้พัดพาไปตามแรงอารมณ์ เกิดการตัดสิน ตีความ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอกอย่างรวดเร็วโดยขาดการกลั่นกรอง สะท้อนถึงภาวะการขาดเจตจำนงเสรีและอำนาจการควบคุมภายในตนเอง ส่งผลให้ถูกชักจูงโดยปัจจัยแวดล้อมภายนอกโดยปราศจากกลไกการต้านทานความเป็นจริงรอบตัวถูกแทนที่ด้วยโลกเสมือนจริงที่เต็มไปด้วยเสียงสะท้อนอันอื้ออึง จนเราเริ่มหลงลืมที่จะสดับตรับฟังเสียงของความเงียบและลมหายใจของตัวเอง ภาวะการตกอยู่ภายใต้พันธนาการของกระแสหมุนเวียนสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงแต่ทำให้เราสูญเสียเวลาอันมีค่าไปเท่านั้น แต่ยังค่อย ๆ กัดเซาะความสามารถ

ในการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและการมองเห็นโลกตามความเป็นจริงไปทีละน้อยอย่างน่ากลัว จิตหรือผัสสะ ความรับรู้ ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานและกลไกเชิงโครงสร้างในการรับรู้และการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม คำอธิบายและกรอบทัศน์ที่มีต่อกระบวนการทำงานของผัสสะกลับมีความหลากหลายในเชิงญาณวิทยา นำมาซึ่งการตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการรับรู้สิ่งเร้า ผ่านระบบประสาทสัมผัส ว่าเหตุใดมนุษย์จึงสามารถจำแนกระบุอัตลักษณ์ และสถาปนาความหมายต่อสิ่งสัมผัสเหล่านั้นได้ ตลอดจนกลไกที่ความทรงจำส่วนบุคคล และประสบการณ์ในอดีต เข้ามามีบทบาทในการหล่อหลอมและก่อรูปการรับรู้ทางผัสสะ กระแสความหนาแน่นของข้อมูลในยุคดิจิทัลไม่ได้เพียงแต่เปลี่ยนวิธีที่มนุษย์รับรู้โลกภายนอกเท่านั้น แต่กำลังขับเน้นให้เห็นถึงความเปราะบางของระบบผัสสะและกระบวนการทางจิตวิทยาขั้นสูง ซึ่งกลายเป็นวิกฤตการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ สุขภาพจิต และการนิยามความหมายในชีวิตของมนุษย์ยุคปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (พระประเจน กรุตฺตโม และคณะ, 2566)

การรู้เท่าทันผัสสะและการเสพสื่อในยุค AI อัจฉริยะ

ท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนผ่านของสังคมในยุคปัญญาประดิษฐ์ ที่ดำเนินไปอย่างก้าวกระโดดและซับซ้อน เทคโนโลยีสารสนเทศอันทรงประสิทธิภาพได้หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์อย่างแนบเนียน นวัตกรรมดังกล่าวไม่เพียงแต่ทำหน้าที่คัดกรองและนำเสนอข้อมูลข่าวสารตามความสนใจเฉพาะบุคคลเท่านั้นหากแต่ยังรุกคืบเข้ามามีอิทธิพลและควบคุมระบบผัสสะ ตลอดจนการรับรู้ทั้งห้าของมนุษย์อย่างเบ็ดเสร็จแสงสีและภาพเสมือนจริงที่ถูกสรรค์สร้างขึ้น ได้ลบเลือนเส้นแบ่งระหว่างความจริงกับภาพลวงตาขณะที่ระบบโสตประสาทถูกกระตุ้นด้วยคลื่นเสียงสังเคราะห์ที่ออกแบบมาเพื่อดักจับพฤติกรรมการเสพสื่อกระบวนการรับรู้ข้อมูลในปัจจุบันจึงแปรเปลี่ยนเป็นการตอบสนองต่อระบบอัลกอริทึมที่คำนวณไว้ล่วงหน้าการรู้เท่าทันสื่อในมิตินี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างเกราะคุ้มกันทางปัญญาผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อมิให้จิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ถูกชักนำไปตามพลวัตการควบคุมของระบบปัญญาประดิษฐ์อย่างดุษฎีท้ายที่สุด การตระหนักรู้เท่าทันจึงไม่ใช่การปฏิเสธเทคโนโลยีแต่คือ การรักษาเจตจำนงเสรีและความเป็นมนุษย์ไว้ได้อย่างสง่างาม อีกทั้งการรับรู้ถึงผัสสายตนะยังเป็นสภาวธรรมของกระบวนการทำงานของจิตและเจตสิกซึ่งเป็นที่เกิดของสุข ทุกข์ หรืออุเบกขา (สุรัตนา ตฤณรตนะ, 2567)

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อและการครอบงำทางผัสสะ

ในยุคเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีที่ขับเคลื่อนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เทคโนโลยีสารสนเทศได้หลอมรวมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์อย่างแนบเนียน อัลกอริทึมขั้นสูงไม่เพียงแต่ทำหน้าที่คัดกรองและนำเสนอข้อมูลตามพฤติกรรมผู้ใช้เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและชี้นำผัสสะ หรือกระบวนการรับรู้ทั้งห้าของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ การพัฒนาการจำลองภาพเสมือนจริง และการสร้างสรรค์เนื้อหาด้วย AI ที่มีความละเอียดและสมจริงสูง ส่งผลให้เส้นแบ่งระหว่างโลกความเป็นจริง และโลกเสมือนพร่าเลือนลง ในขณะเดียวกัน ระบบการสังเคราะห์เสียงและการปรุงแต่งทางโสตประสาทก็สามารถจำลองอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้พฤติกรรมการบริโภคสื่อในปัจจุบันมิใช่เพียงการรับสารแบบเชิงรับอีกต่อไป หากแต่เป็นการจมดิ่งลงไปในระบบนิเวศข้อมูลที่ถูกคำนวณและออกแบบล่วงหน้าโดยอัลกอริทึม เพื่อตรึงความสนใจของผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง และท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อในยุคดิจิทัล ผัสสะอันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการรับรู้ของมนุษย์ได้ถูกท้าทายอย่างมีนัยสำคัญปรากฏการณ์การครอบงำทางผัสสะผ่านเทคโนโลยีอุบัติใหม่ ไม่เพียงแต่สั่นคลอนกลไกการจำแนก

ความจริงแท้ในวิถีชีวิตประจำวันเท่านั้นหากแต่ยังรุกคืบเข้าสู่ส่วนลึกของจิตใจมนุษย์ โดยส่งอิทธิพลต่อสภาวะภวังคจิต ซึ่งเดิมทีเป็นจิตที่มิได้เปิดรับอารมณ์จากโลกภายนอกทว่าในปัจจุบัน กระแสข้อมูลและสิ่งเร้าอันทรงพลังจากภูมิทัศน์สื่อใหม่กลับมีอำนาจในการกระตุ้นและแทรกซึมเข้าสู่กระแสวิถีจิตผ่านการปรุงแต่งของเจตสิกที่ถูกจัดวางและนำเสนออย่างแยบยล จนก่อให้เกิดสภาวะการรับรู้อารมณ์ทั้งในมิติกุศล อกุศล และอุเบกขาการพรรณนาถึงสภาวะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า สื่อร่วมสมัยมีศักยภาพในการชี้นำกลไกการเก็บสั่งสมประสบการณ์ภายในภวังคจิตอันเป็นรากฐานสำคัญที่กำหนดทัศนคติและพฤติกรรมตอบสนองของมนุษย์ต่อโลกภายนอกโดยที่เจ้าตัวอาจไม่ทันตระหนักรู้นัยทางพุทธปรัชญาเถรวาทในบริบทนี้ จึงแปรเปลี่ยนเป็นเครื่องมือสำคัญในการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อกระบวนการรับรู้และการรู้เท่าทันเพื่อทำความเข้าใจว่าสิ่งเร้าทางดิจิทัลดักจับและแปรสภาพระบบคุณค่าความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ภายในจิตไร้สำนึกของเราอย่างไรการวิเคราะห์มิตินี้จึงเผยให้เห็นถึงภาวะกลืนกลายที่ภูมิทัศน์สื่อสมัยใหม่สามารถเข้าควบคุมและจัดระเบียบโลกทัศน์ของมนุษย์ (พระประเจน กรุตฺตโม และคณะ, 2566)

ความจำเป็นของการรู้เท่าทันผัสสะและการบริโภคสื่อ

ท่ามกลางสภาวะที่ข้อมูลสารสนเทศหลั่งไหลอย่างรวดเร็วและท่วมท้น การรู้เท่าทันผัสสะและการบริโภคสื่อจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ กระบวนการนี้ตั้งอยู่บนหลักการทำความเข้าใจว่า ข้อมูลภาพและเสียงที่มนุษย์รับรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล อาจผ่านการปรับแต่งทางเทคโนโลยีเพื่อกระตุ้นปฏิกิริยาตอบสนองทางอารมณ์และจิตวิทยา ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาผ่านกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์และการตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ จึงเป็นกลยุทธ์ที่มีความจำเป็นสูงสุดในยุคปัจจุบัน เพื่อป้องกันมิให้กลไกการตัดสินใจและพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยระบบปัญญาประดิษฐ์ การรู้เท่าทันสื่อในยุคดิจิทัลมิใช่การปฏิเสธหรือต่อต้านความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี หากแต่เป็นการพัฒนาความฉลาดทางสุขภาวะดิจิทัล และการตระหนักรู้ในตนเอง เพื่อให้มนุษย์สามารถเลือกสรรและบริโภคสื่อได้อย่างสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ต่อสติปัญญา (พิชิต วิจิตรบุญยรักษ์, 2554) การรักษาอำนาจในการควบคุมการรับรู้ของตนเอง ควบคู่ไปกับการคงไว้ซึ่งทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึก ถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงศักยภาพความเป็นมนุษย์อย่างมั่นคงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในยุคเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีดิจิทัล ในภูมิทัศน์สื่อดิจิทัลร่วมสมัยที่เต็มไปด้วยการไหลบ่าของข้อมูลสารสนเทศอย่างไร้ขีดจำกัด ความจำเป็นของการรู้เท่าทันผัสสะและการบริโภคสื่อ ถือเป็นปราการด่านสำคัญในการปกป้องและพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของผู้รับสาร กระบวนการบริโภคสื่อออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ การเข้าถึง การวิเคราะห์ การสะท้อน และการประเมินสื่อนั้น จำเป็นต้องได้รับการบูรณาการร่วมกับระบบความคิดเชิงพุทธปัญญาอย่างเป็นองค์รวม เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับดูแลผัสสะหรือการรับรู้ทางประสาทสัมผัสไม่ให้ถูกครอบงำด้วยสิ่งเร้า ในมิติการเข้าถึงสื่อ การตระหนักรู้เท่าทันผัสสะจำเป็นต้องอาศัยหลักอินทรียสังวร สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เพื่อเป็นเครื่องมือในการคัดกรอง สกัดกั้น และควบคุมการรับรู้ทางอายตนะให้อยู่ในสภาวะที่ตื่นรู้ ไม่ไหลไปตามกระแสธารของสิ่งเร้าดิจิทัล ต่อมาในมิติการวิเคราะห์สื่อ การใช้หลักกาลามสูตรถือเป็นกลไกเชิงวิพากษ์ที่ช่วยให้ผู้บริโภคสื่อไม่ด่วนสรุปหรือปักใจเชื่อข้อมูลอย่างเชื่องช้า หากแต่ใช้ปัญญาในการตรวจสอบความลุ่มลึกและความถูกต้องของข้อเท็จจริง ขณะที่มิติการสะท้อนสื่อ ซึ่งเชื่อมโยงกับการปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์ จำเป็นต้องพึ่งพาหลักสัมมาวาจา เพื่อแปรเปลี่ยนการรับรู้ทางผัสสะให้กลายเป็นการสื่อสารที่มีอัตลักษณ์สร้างสรรค์ สุภาพ และเปี่ยมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ท้ายที่สุดในมิติการประเมินสื่อ การขับเคลื่อนด้วยหลักโยนิโสมนสิการ หรือการคิดวิเคราะห์อย่างแยบคายและถูกวิธี

จะช่วยให้ผู้บริโภคสามารถประเมินคุณค่าที่แท้จริงของสื่อได้เหนือกว่าคุณค่าเทียม การผสานรวมระหว่างศาสตร์แห่งการรู้เท่าทันสื่อและพุทธปัญญาทั้ง 4 ด้านนี้ จึงมิใช่เพียงแค่พฤติกรรมการบริโภคสื่อตามระบบกลไกทั่วไป ทว่าเป็นการยกระดับสู่การเป็นผู้บริโภคสื่อที่มี ความตั้งใจในการเข้าถึง วิเคราะห์ด้วยปัญญา ปฏิสัมพันธ์ด้วยความสุภาพและประเมินผลลัพธ์ได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลและพัฒนาปัญญาญาณท่ามกลางสังคมสารสนเทศยุคปัจจุบันอย่างยั่งยืน (พระกมลรัตน์ อภิปุญฺโญ และ พระเมธาวินัยรส, 2565)

ตัวตนเสมือนในโลกจำลองการทำความเข้าใจอนัตตาผ่านเทคโนโลยี

การเปลี่ยนผ่านจากขอบเขตทางกายภาพเข้าสู่มิติจำลองเสมือนจริง ถือเป็นปรากฏการณ์ทางเทคโนโลยีที่ช่วยขับเน้นและอธิบายกรอบแนวคิดเรื่องอนัตตา ในพุทธปรัชญาได้อย่างเป็นรูปธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าอัตลักษณ์หรือร่างอวตารที่ถูกสร้างขึ้นในโลกดิจิทัล แม้จะสามารถแสดงพฤติกรรม มีปฏิสัมพันธ์และสร้างความรับรู้เสมือนมีอยู่จริงแก่จิตใต้สำนึกของผู้ใช้งาน ทว่าในเชิงโครงสร้างแล้ว ตัวตนเหล่านั้นล้วนเป็นเพียงผลลัพธ์จากการจัดเรียงชุดคำสั่งคอมพิวเตอร์และพิกเซลแสงที่แปรผันตามปัจจัยนำเข้า ซึ่งดำรงอยู่ชั่วคราวและพร้อมจะดับสลายไปเมื่อสิ้นสุดการเชื่อมต่อระบบ กระบวนการเปลี่ยนสลับตัวตนในพื้นที่เสมือนนี้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสะท้อนคิด ให้ตระหนักถึงธรรมชาติของกายและจิตในโลกแห่งความเป็นจริง ว่าต่างกอปรขึ้นจากมวลสารกระแสประสาท และเหตุปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มิได้มีความคงที่ถาวรไปกว่ารหัสโปรแกรมเทคโนโลยีอุบัติใหม่ในปัจจุบันจึงทำหน้าที่เป็นจุดร่วมเชิงบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างสารสนเทศศาสตร์และจิตวิทยาเชิงพุทธ เพื่อชี้ให้เห็นว่าทั้งอัตลักษณ์บนพื้นที่ดิจิทัลและตัวตนในเชิงกายภาพ ล้วนเป็นสภาวะที่ถูกปรุงแต่งขึ้นและปราศจากแก่นสารอันเป็นแกนกลางที่แท้จริงให้ยึดมั่นถือมั่น

การลดทอนความยึดมั่นในสภาวะทางกายภาพและกระบวนการจำลองเบญจขันธ์ผ่านร่างอวตาร

ตัวตนเสมือนหรือร่างอวตารในระบบนิเวศดิจิทัล ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงประจักษ์ในการจำลองสภาวะของขันธ์ 5 ตามหลักพุทธปรัชญาได้อย่างแจ่มแจ้ง โดยรูปลักษณ์เสมือนที่ปรากฏบนหน้าจอเปรียบเสมือน รูปขันธ์ที่ถูกปรุงแต่งขึ้นจากรหัสคอมพิวเตอร์ ขณะที่ความรู้สึกและการรับรู้ของผู้ใช้งานในมิติจำลองเปรียบได้กับ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่เกิดขึ้นร่วมกับระบบ ปรากฏการณ์ที่ผู้ใช้งานสามารถตัดแต่ง เปลี่ยนแปลง หรือละทิ้งร่างอวตารเหล่านั้นได้อย่างอิสระ สะท้อนให้เห็นว่าอัตลักษณ์ในโลกเสมือนมิใช่สิ่งคงที่ถาวร แต่เป็นเพียงกระบวนการไหลเวียนของข้อมูลที่เกิดขึ้นและดับไปตามการตอบสนองของระบบปฏิบัติการ ในทำนองเดียวกัน เมื่อผู้ใช้งานย้อนกลับมาพิจารณาร่างกายและจิตใจในโลกแห่งความเป็นจริง ย่อมสามารถอนุมานได้ว่ากายเนื้อนี้ก็เป็นเพียงการประชุมกันของธาตุตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะจิต หาใช่ตัวตนที่แท้จริงไม่ การปฏิสัมพันธ์ผ่านพื้นที่เสมือนจึงเป็นกระบวนการทางปัญญาที่ช่วยลดทอนอัตตา และความยึดมั่นถือมั่นในความมีอยู่ของตน ทำให้มนุษย์สามารถจำแนกแยกแยะและมองเห็นความจริงขั้นปรมัตถ์ว่า ตัวตนทั้งในมิติจำลองและมิติกายภาพต่างเป็นเพียงภาพลวงตาทางโครงสร้างที่ไร้แก่นสารรองรับอย่างสิ้นเชิง การจำลองเบญจขันธ์ผ่านร่างอวตารในโลกเสมือน ถือเป็นมโนอุปลักษณ์ ที่ช่วยลดทอนความยึดมั่นในสภาวะทางกายภาพ คือ รูปขันธ์ โดยแปรเปลี่ยนขันธ์ 5 ให้กลายเป็นโครงสร้างข้อมูลดิจิทัลที่จับต้องไม่ได้ กระบวนการนี้สะท้อนถึงนัยวิทยาของอุปมาโวหารในพระสุตตันตปิฎกที่วิเคราะห์สภาวะของขันธ์ 5 ว่ามีความไม่เที่ยงแท้และปราศจากแก่นสาร เช่นเดียวกับพลวัตของกลุ่มฟองน้ำหรือ

ปรากฏการณ์พยับแดดซึ่งไร้แก่นสารและเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปตามเหตุปัจจัย การปฏิสัมพันธ์ผ่านร่างอวตารจึงทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือรื้อถอนอัตตา ทำให้ผู้ใช้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของนามรูปและการสมมติ ส่งผลให้จิตหลุดพ้นจากความผูกพันในรูปกายดั้งเดิมและเข้าใจสภาวะอนัตตาได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น (พระมหาอรรถพงษ์ อตฺถญาโณ (ผิวเหลือง), 2562)

พลวัตแห่งความอนิจจังการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเกิดดับของข้อมูลเสมือนกับปรากฏการณ์ไตรลักษณ์

เมื่อวิเคราะห์ผ่านมิติของเวลาและเหตุปัจจัยความคงอยู่ของตัวตนเสมือนในโลกดิจิทัลล้วนขึ้นตรงต่อกระแสไฟ พลังงาน และโครงข่ายสัญญาณที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนถึงสภาวะไตรลักษณ์ในแง่ของความไม่เที่ยง และความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้อย่างเด่นชัด ตัวตนบนหน้าจอที่ดูมีชีวิตชีวาและสามารถแสดงเจตจำนงได้นั้น แท้จริงแล้วสามารถสูญสลายหรือดับสูญไปในทันทีเมื่อมีการปิดสวิตช์ระบบ นำไปสู่สภาวะว่างเปล่าอันปราศจากร่องรอยเดิม ความเปราะบางของสถาปัตยกรรมดิจิทัลนี้เป็นภาพสะท้อนขั้นสูงที่ทำให้นักปรัชญาและผู้ปฏิบัติธรรมสามารถทำความเข้าใจเรื่องกระแสแห่งการเกิด ดับของจิตและเจตสิกได้อย่างเป็นรูปธรรม เพราะการคงอยู่ของโค้ดโปรแกรมต้องอาศัยการประมวลผลซ้ำ ๆ ของหน่วยประมวลผลกลางอยู่ตลอดเวลา ไม่ต่างจากกระแสประสาทและการรับรู้ทางอายตนะของมนุษย์ที่ต้องทำงานสัมพันธ์กับสิ่งเร้าอยู่ทุกวินาที เทคโนโลยีโลกเสมือนจึงมิใช่เพียงเครื่องมือเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นห้องทดลองทางความคิด ที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นจากการอิงอาศัยกันของปัจจัยภายนอก สิ่งนั้นย่อมปราศจากอำนาจในการบงการให้คงอยู่ตลอดไป และนำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าไม่มีสิ่งใดเลยในระบบนิเวศแห่งนี้รวมถึงโลกจริงที่ควรถือครองว่าเป็นตัวตนของเรา

สรุป

กล่าวโดยสรปปัญญาประดิษฐ์ทำหน้าที่เป็นมโนมโนทัศน์สะท้อนภาพรวมทางจิตวิทยาและจริยธรรมของมวลมนุษย์ หากกระบวนการรังสรรค์และขับเคลื่อนวัตกรรมนี้ยังคงถูกครอบงำด้วยอกุศลมูล ความโลภ ความโกรธและความหลง ปัญญาประดิษฐ์ย่อมแปรสภาพเป็นเครื่องมือในการสร้างความขัดแย้งและลดทอนคุณค่าของสังคม ทว่าหากกระบวนการดังกล่าวถูกกำกับด้วยปัญญาญาณ และมีกรุณาคุณเป็นฐานราก มนุษย์ย่อมสามารถยกระดับเทคโนโลยีนี้ให้เป็นกลไกเชิงสร้างสรรค์ เพื่อจรรโลงสันติภาพและความเสมอภาคให้แก่โลก นัยสำคัญของความท้าทายในอนาคต จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงปรากฏการณ์ภาวะเอกฐาน หรือการที่เทคโนโลยีมีจิตสำนึกคล้ายมนุษย์ แต่หากเป็นภาวะวิกฤตทางจริยธรรมที่มนุษย์กำลังสูญเสียคุณธรรมประจำใจและแปรสภาพเป็นเสมือนกลไกจักรกลจากการครอบงำของเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้การบูรณาการและการแสวงหาจุดเชื่อมโยงระหว่างพุทธศาสตร์และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เพื่อนำเสนอแง่คิดว่าท่ามกลางโลกที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวถูกประดิษฐ์ขึ้นด้วยความปราดเปรื่องทางเทคโนโลยี สิ่งที่มิอาจสูญหายไป คือ ภาวะแห่งจิตตื่นรู้ การยกระดับจิตวิญญาณนี้ถือเป็นปัจจัยหลักในการดำรงไว้ซึ่งมนุษยธรรม เพื่อให้มนุษย์สามารถทำหน้าที่เป็นผู้กำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถดำเนินชีวิตในอัตลักษณ์ดิจิทัลได้อย่างร่มเย็น เปรียบเสมือนปทุมชาติที่แม้มีอุบัติการณ์และเติบโตจากโคลนตมแห่งโลกมายาและระบบรหัสสารสนเทศ แต่ยังคงสามารถเบ่งบานอย่างบริสุทธิ์และสง่างามอยู่เหนือผืนน้ำได้อย่างเป็นอัศจรรย์

จากการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างพระพุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนาจิตยุคดิจิทัล สรุปผลได้ว่าแม้ปัญญาประดิษฐ์จะมีความล้ำหน้าในการประมวลผลเชิงตรรกะ ทว่ากลไกอัลกอริทึมที่มุ่งตอบสนองตัณหาของมนุษย์กลับเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดความวิตกกังวลและการสูญเสียความรู้เท่าทันตนเองการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาสามารถทำหน้าที่เป็นสถาปัตยกรรมทางจิตใจ เพื่อรับมือกับเทคโนโลยีดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบ โดยศีลทำหน้าที่เป็นมาตรการคัดกรองพฤติกรรมการรับข้อมูลสมาธิ ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือรักษาความตั้งมั่นของจิตไม่ให้ไหลไปตามกระแสธารของสิ่งเร้าเสมือนจริง และปัญญา ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือรู้เท่าทันกลวิธีและภาพมายาของอัลกอริทึม ส่งผลให้เกิดการเข้าถึงจิตประภัสสรและความตื่นรู้ภายใน ซึ่งเป็นมิติที่ระบบ ปฏิบัติการใด ๆ ของปัญญาประดิษฐ์ไม่อาจลอกเลียนแบบได้การนำไปประยุกต์ใช้ สถาบันการศึกษาและสถาบันทางสังคมควรปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างความตระหนักรู้กรู้ทางดิจิทัลจากเดิมที่มุ่งเน้นเพียงทักษะทางเทคนิค ไปสู่การบูรณาการความตระหนักรู้เท่าทันจิตใจตนเองโดยการนำกรอบไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้เป็นหลักสูตรหรือแนวปฏิบัติในการทำงานร่วมกับเทคโนโลยี เพื่อป้องกันภาวะหมดไฟ และความเครียดสะสมของประชากรในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

ชาญชัย ชัยสุขโกศลและ อัจฉรีย์ อำไพกิจพาณิชย์. (2563). ประชาธิปไตยเชิงลึก. วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ, 1(1), 15-33.

พระกมลรัตน์ อภิปุณฺโญ และ พระเมธาวินัยรส. (2565). การบริโภคสื่อออนไลน์ด้วยพุทธปัญญาบูรณาการ. วารสารมจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 8(3), 72-85.

พระครูใบฎีกาอิทธิพล กิตติพโล (พรหมมาพันธุ์). (2568). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์. วารสารระบบนิเวศการเรียนรู้และปัญญา, 3(3), 33-43.

พระครูวินัยธรปัญญา ปญฺญาวโร (ศรีสมุทร) และบุญเตือน ทรัพย์เพชร. (2564). การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนายุคดิจิทัล. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(4), 423-433.

พระประเจน กรุตฺตโม และคณะ. (2566). ผัสสะในภวังคจิตกับวิญญาณ 6 สู่การรับรู้ของมนุษย์. วารสารชัยภูมิปริทรรศน์, 6(2), 65-75.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). คนไทยสู่ยุคไอที. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

พระมหาอรรถพงษ์ อตฺถญาโณ (ผิวเหลือง). (2562). อุปลักษณ์เกี่ยวกับเบญจขันธ์ในพระสุตตันตปิฎก. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 15(1), 79-89.

พระสมพร, ป. (หลังแก้ว). (2567). การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในสังคมยุค 4.0. วารสารปัญญาและคุณธรรม, 1(3), 22-32.

พิชิต วิจิตรบุญยรักษ์. (2554). สื่อสังคมออนไลน์: สื่อแห่งอนาคต. วารสารนักบริหาร, 4(1), 99-103.

เพ็ญศรี ปักกะสีนัง และคณะ. (2567). การพัฒนาจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(3), 1120-1136.

มาโนช น้อยวัฒน์. (2553). อนุปุฟพิกถาและอริยสัจ. กรุงเทพมหานคร: ชมรมอนุรักษ์ธรรม.

สมชาย สมจิตต์ และคณะ. (2568). การพัฒนาชีวิตด้วยหลักมหาสติปัฏฐาน 4. วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 31(4), 370-383.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภัตรา อัญภัทร์อริยกุล. (2569). ความสัมพันธ์ระหว่างการคิดเชิงออกแบบและการคิดสร้างสรรค์ : มุมมองเชิงการออกแบบการศึกษาแห่งศตวรรษที่ 21. Journal of Education and Innovation, 28(1), 12-22.

สุรัตนา ตฤณรตนะ. (2567). ศึกษาแนวทางการปฏิบัติต่อผัสสายตนะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 20(3), 87-101.

บทความวิจัย

การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่*

IMPROVING OPERATIONAL EFFICIENCY OF CORRECTIONAL OFFICERS IN CHIANGMAI PROVINCE

ณฐกมล มูลอะมี*, กรรณิกา กุกุดเรือ

Natakamon Moonamee*, Kannika Kukudrua

คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ นครปฐม ประเทศไทย

Police Science Faculty, Royal Police Cadet Academy, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: fang_natakamon@hotmail.com

*Tel: 064-472-7887

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ปัจจัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงาน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ผู้ปฏิบัติงานใน 4 หน่วยงาน จำนวนทั้งสิ้น 206 คน โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วน และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับชำนาญงานขึ้นไปที่มีอายุงานไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 8 คน (หน่วยงานละ 2 คน) แบบเจาะจง วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 4.19) และปัจจัยในการทำงาน ($\bar{X}$ = 3.80) โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ในส่วนสภาพแวดล้อมการทำงาน ($\bar{X}$ = 3.45) อยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านกายภาพและด้านเวลาการทำงาน 2) ปัจจัยทั้งสองกลุ่มร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้ร้อยละ 44 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านการเป็นที่ยอมรับ (β = .458) และด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร (β = .274) ส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ และ 3) แนวทางเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การส่งเสริมทีมงานและสวัสดิการ ความก้าวหน้าในอาชีพ การกระจายอำนาจตัดสินใจ การประสานงานแบบ One Stop Service การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และการรักษาความปลอดภัยของอาคารสถานที่ ผลการวิจัยชี้ว่าควรมุ่งเน้นการสร้างวัฒนธรรมการยอมรับควบคู่กับการพัฒนานโยบายและการบริหารงานที่ทันสมัยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน, ปัจจัยในการทำงาน, สภาพแวดล้อมการทำงาน, เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์, โมเดล RP-CORR

* Received 2 July 2026; Revised 30 July 2026; Accepted 16 August 2026

Abstract

Correctional officers play a pivotal role in the final stage of the criminal justice process, bearing responsibility for both rehabilitating inmates and maintaining institutional order under persistent resource constraints. This research aimed to 1) Examine the levels of operational efficiency, work-related factors, and the working environment; 2) Investigate the factors influencing operational efficiency; and 3) Propose strategies for enhancing the operational efficiency of correctional officers in Chiang Mai Province. A mixed-methods research design was employed. Quantitative data were collected from 206 operating correctional officers across four correctional units through proportional stratified random sampling, while qualitative data were obtained through in-depth interviews with 8 purposively selected key informants (two per unit) who held a senior professional-level position or higher with at least five years of service. Data were analyzed using mean, standard deviation, multiple regression analysis, and thematic content analysis. The results revealed that 1) Operational efficiency ($\bar{x}$ = 4.19) and work-related factors ($\bar{x}$ = 3.80), including all individual dimensions, were rated at a high level, whereas the overall working environment ($\bar{x}$ = 3.45) was rated at a moderate level, particularly regarding physical conditions and working time; 2) Work-related factors and the working environment jointly predicted operational efficiency at 44 percent with statistical significance at the .01 level, with recognition (β = .458) and organizational policies, regulations, and administrative management (β = .274) exerting significant positive effects; and 3) Strategies for enhancing operational efficiency include strengthening teamwork and welfare, supporting career advancement, decentralizing decision-making authority, implementing One Stop Service coordination, adopting modern technologies and equipment, and ensuring the safety of buildings and facilities. The findings suggest that improving correctional officers' operational efficiency in Chiang Mai Province requires cultivating an organizational culture of recognition alongside the systematic and transparent development of modern administrative policies and governance mechanisms.

Keywords: Operational Efficiency, Work-Related Factors, Working Environment, Correctional Officers, RP-CORR Model

บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นกลไกสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคม โดยกรมราชทัณฑ์ในฐานะหน่วยงานในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม มีบทบาทหลักในการรับตัวผู้ต้องโทษตามคำพิพากษาของศาลเข้าควบคุมไว้ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน พร้อมทั้งดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยและฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับคืนสู่สังคมเป็นพลเมืองดี ตามภารกิจที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) อย่างไรก็ตาม ภารกิจดังกล่าวจะบรรลุผลได้ก็ต่อเมื่อ “เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์” ผู้ปฏิบัติงานในแนวหน้าสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จึงเป็นตัวแปรกลางที่กำหนดคุณภาพผลลัพธ์ของงานราชทัณฑ์ทั้งระบบ ในสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน มีความเสี่ยง และมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง

รายงานสถิติของ กรมราชทัณฑ์ ระบุว่า จำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศยังคงอยู่ในระดับสูง โดยมีจำนวนเกินกว่า 280,000 คน ในขณะที่อัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวภายใน 3 ปี อยู่ในระดับที่หน่วยงานต้องเร่งดำเนินการแก้ไข ส่งผลให้ภาระงานและความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กรมราชทัณฑ์, 2567) ลักษณะเฉพาะของงานเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ต้องเฝ้าควบคุมผู้ต้องขังตลอด 24 ชั่วโมง การหมุนเวียนเข้าเวรยามรักษาการณ์ ความแออัดของจำนวนผู้ต้องขัง และข้อจำกัดในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความเครียดและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โดยตรง สอดคล้องกับงานวิจัยของ คมสัน สุขฤทธิ์ ที่พบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เขต 4 อยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านค่าตอบแทนและสภาพแวดล้อมการทำงานที่ยังต้องได้รับการปรับปรุง (คมสัน สุขฤทธิ์, 2563) และงานของ ธนัญกรณ์ ทองเลิศ และกมลพร สอนศรี ที่ระบุว่าปัจจัยจูงใจในการทำงานเป็นตัวกำหนดสำคัญของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ (ธนัญกรณ์ ทองเลิศ และกมลพร สอนศรี, 2562) ทั้งนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg, F. ที่ระบุว่า ปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุนมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานของบุคลากร (Herzberg, F., 1968) และแนวคิดของ Moos, R. H. ที่ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อผลลัพธ์การปฏิบัติงานของบุคคลในองค์การ (Moos, R. H., 1986)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดขนาดใหญ่ของภาคเหนือ มีหน่วยงานในสังกัดกรมราชทัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ 4 แห่ง ได้แก่ เรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่ ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ เรือนจำอำเภอฝาง และสถานกักขังจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ผู้ปฏิบัติงานเชิงหน้าที่รวมทั้งสิ้น 426 คน ซึ่งต้องรับผิดชอบดูแลผู้ต้องขังจำนวนมากภายใต้ข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐาน จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการของผู้วิจัยกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในพื้นที่ พบว่า ประเด็นความกังวลของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมผู้ต้องขัง การร้องเรียนการทำงาน ค่าตอบแทนและสวัสดิการ ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงาน ส่งผลต่อขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในพื้นที่ดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ทราบถึงระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ปัจจัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงาน รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารและหน่วยงานในสังกัดกรมราชทัณฑ์ในการนำไปวางแผนเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน เสริมสร้างคุณภาพชีวิตในการทำงานของบุคลากร และพัฒนานโยบายด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในงานราชทัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเป้าประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ปัจจัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ในรูปแบบ Convergent Parallel Design ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาระดับและปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่ จาก 4 หน่วยงาน รวมจำนวนทั้งสิ้น 426 คน กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณคำนวณตามสูตรของ Yamane, T. ระดับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 206 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามสัดส่วนของจำนวนเจ้าหน้าที่ในแต่ละหน่วยงาน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) หน่วยงานละ 2 คน รวม 8 คน โดยมีคุณสมบัติเป็นเจ้าหน้าที่ระดับชำนาญงานขึ้นไปและมีอายุงานไม่น้อยกว่า 5 ปี (Yamane, T., 1973) รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำแนกตามหน่วยงาน

หน่วยงาน	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (คน)
ทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่	142	69	2
สถานกักขังจังหวัดเชียงใหม่	8	4	2
เรือนจำกลางจังหวัดเชียงใหม่	209	101	2
เรือนจำอำเภอฝาง	67	32	2
รวม	**426**	**206**	**8**

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ชุด ชุดที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล ตอนที่ 2 ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน 4 ด้าน (ด้านคุณภาพ ด้านปริมาณงาน ด้านความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน และด้านงบประมาณในการดำเนินงาน) (Peterson, E. & Plowman, E. G., 1989) ตอนที่ 3 ปัจจัยในการทำงาน 6 ด้าน (Herzberg, F., 1968)

และตอนที่ 4 สภาพแวดล้อมการทำงาน 3 ด้าน (Moos, R. H., 1986) ทุกตอนใช้มาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 ระดับ และชุดที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ด้วยวิธีดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence: IOC) ได้ค่า IOC ทุกข้อตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป และทดสอบความเที่ยง (Reliability) จากกลุ่มทดลองที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ชุด ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่ามากกว่า 0.95 ในทุกตอน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่เชื่อถือได้สูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ก่อนการเก็บข้อมูล ตามหลักจริยธรรมสากล (Declaration of Helsinki, Belmont Report, ICH-GCP) จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการแจกแบบสอบถามให้กับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในหน่วยงานทั้ง 4 แห่ง และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวันและเวลาที่นัดหมาย ระยะเวลาดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม - ตุลาคม 2567

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ปัจจัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงาน และใช้สถิติเชิงอนุมาน คือ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter เพื่อทดสอบสมมติฐานที่ว่าปัจจัยในการทำงานและสภาพแวดล้อมการทำงานส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 พร้อมตรวจสอบ Multicollinearity ด้วยค่า Tolerance และ Variance Inflation Factor (VIF) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจัดกลุ่มประเด็นด้วยวิธี Thematic Coding

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 206 คน สรุปโดยสังเขปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 56.31) อายุระหว่าง 41 - 50 ปี (ร้อยละ 47.57) สถานภาพสมรส (ร้อยละ 64.08) การศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 71.36) ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ชำนาญงาน (ร้อยละ 51.93) และมีอายุงานมากกว่า 12 ปี (ร้อยละ 32.04) ทั้งนี้ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลใช้เพื่อบรรยายลักษณะกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น มิได้เป็นตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์เชิงถดถอยในการทดสอบสมมติฐาน

2. ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19, S.D. = 0.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.67) รองลงมา คือ ด้านคุณภาพ ($\bar{X}$ = 4.22, S.D. = 0.63)

และด้านปริมาณงาน ($\bar{X}$ = 4.13, S.D. = 0.64) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านงบประมาณในการดำเนินงาน ($\bar{X}$ = 4.11, S.D. = 0.71) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน จำแนกรายด้านและภาพรวม (n = 206)

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านคุณภาพ	4.22	0.63	มาก
2. ด้านปริมาณงาน	4.13	0.64	มาก
3. ด้านความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน	4.30	0.67	มาก
4. ด้านงบประมาณในการดำเนินงาน	4.11	0.71	มาก
ภาพรวม	**4.19**	**0.60**	**มาก**

3. ระดับปัจจัยในการทำงาน

ปัจจัยในการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครองบังคับบัญชามีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.02, S.D. = 0.74) รองลงมา คือ ด้านการเป็นที่ยอมรับ ($\bar{X}$ = 3.97, S.D. = 0.66) และด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.75) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ ($\bar{X}$ = 3.29, S.D. = 0.92) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยในการทำงาน จำแนกรายด้านและภาพรวม (n = 206)

ปัจจัยในการทำงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการเป็นที่ยอมรับ	3.97	0.66	มาก
2. ด้านการปกครองบังคับบัญชา	4.02	0.74	มาก
3. ด้านลักษณะงานและความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ปฏิบัติ	3.86	0.72	มาก
4. ด้านความมั่นคงก้าวหน้าในตำแหน่ง	3.77	0.82	มาก
5. ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ	3.29	0.92	ปานกลาง
6. ด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร	3.90	0.75	มาก
ภาพรวม	**3.80**	**0.64**	**มาก**

4. ระดับสภาพแวดล้อมการทำงาน

สภาพแวดล้อมการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.45, S.D. = 0.90) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านจิตใจและสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.60, S.D. = 0.94) ขณะที่ด้านเวลาการทำงาน ($\bar{X}$ = 3.39, S.D. = 1.03) และด้านกายภาพ ($\bar{X}$ = 3.38, S.D. = 1.02) อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนถึงประเด็นด้านสภาพแวดล้อมที่ต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพแวดล้อมการทำงาน จำแนกรายด้านและภาพรวม (n = 206)

สภาพแวดล้อมการทำงาน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านกายภาพ	3.38	1.02	ปานกลาง
2. ด้านจิตใจและสังคม	3.60	0.94	มาก
3. ด้านเวลาการทำงาน	3.39	1.03	ปานกลาง
ภาพรวม	**3.45**	**0.90**	**ปานกลาง**

5. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter เพื่อทดสอบสมมติฐาน โดยมีปัจจัยในการทำงาน 6 ด้าน และสภาพแวดล้อมการทำงาน 3 ด้าน เป็นตัวแปรอิสระ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเป็นตัวแปรตาม ผลการวิเคราะห์แสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณของปัจจัยในการทำงานและสภาพแวดล้อมการทำงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ตัวแปรพยากรณ์	B	SE	β	t	Sig.	VIF
ค่าคงที่ (Constant)	1.603	0.208	-	7.690	<.001**	-
ด้านการเป็นที่ยอมรับ	0.419	0.069	0.458	6.068	<.001**	2.101
ด้านการปกครองบังคับบัญชา	-0.057	0.079	-0.069	-0.717	.474	3.467
ด้านลักษณะงานและความรับผิดชอบ	0.048	0.070	0.058	0.689	.492	2.607
ด้านความมั่นคงก้าวหน้าในตำแหน่ง	0.001	0.069	0.001	0.013	.990	3.254
ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ	-0.076	0.050	-0.117	-1.519	.130	2.126
ด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงาน	0.218	0.075	0.274	2.903	.004**	3.275
ด้านกายภาพ	0.030	0.058	0.051	0.524	.601	3.551
ด้านจิตใจและสังคม	0.038	0.057	0.060	0.669	.504	2.949
ด้านเวลาการทำงาน	0.034	0.048	0.058	0.714	.476	2.425

R = .671, R^2 = .450, Adjusted R^2 = .440, SEest = 0.451, F(9,196) = 17.83, Sig. < .001 ** p < .01

จากตารางที่ 5 พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 9 ตัวร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้ร้อยละ 44 (R^2 = .44, Adjusted R^2 = .44) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยตัวแปรที่ส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ด้านการเป็นที่ยอมรับ (β = .458, p < .001) และด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร (β = .274, p = .004) ตัวแปรอื่นไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ค่า VIF อยู่ระหว่าง 2.101 - 3.551 ต่ำกว่าเกณฑ์ 10 จึงไม่พบปัญหา Multicollinearity

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ แสดงเฉพาะตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ (จาก 9 ตัวแปรอิสระ) ได้แก่ ด้านการเป็นที่ยอมรับและด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร ดังนี้

$$Y = 1.603 + 0.419\ X_1 + 0.218\ X_6$$

เมื่อ Y = ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน; X_1 = ด้านการเป็นที่ยอมรับ; X_6 = ด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร

6. แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 คน ผู้วิจัยสรุปข้อค้นพบได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

ประเด็นที่ 1 แรงผลักดันในการปฏิบัติงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุว่า การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในการตรวจสอบความถูกต้องของงาน เงินเดือนและสวัสดิการที่เพียงพอ ความภาคภูมิใจในตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และโอกาสในความก้าวหน้าในอาชีพ เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าหมาย

“การได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน ทำให้ผมมีกำลังใจในการทำงาน เวลาที่งานมีปัญหาทีมงาน คือ คนที่ช่วยให้ผ่านพ้นไปได้ตลอด”

ประเด็นที่ 2 สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ส่งเสริมประสิทธิภาพ ประกอบด้วย เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมกับลักษณะงาน ความปลอดภัยของอาคารสถานที่และอุปกรณ์ การทำงานเป็นทีม สถานที่ทำงานที่เป็นสัดส่วน สะอาดและถูกสุขลักษณะ และจำนวนบุคลากรที่เพียงพอต่อปริมาณงานในความรับผิดชอบ

“ถ้ามีอุปกรณ์ที่ทันสมัยและบุคลากรพอกับงาน จะช่วยให้เรามั่นใจในการควบคุมผู้ต้องขังมากขึ้น ลดความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน”

ประเด็นที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเสนอแนะให้พิจารณากรอบระยะเวลาการรายงานผลตามนโยบายให้สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจตัดสินใจในงานเบื้องต้น จัดอบรมให้ความรู้และทักษะที่นำไปปรับใช้กับงานได้จริง บริหารบุคคลให้ตรงกับงาน และจัดระบบการประสานงานแบบ One Stop Service เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินงาน

“หากเราสามารถตัดสินใจในงานเบื้องต้นได้เอง งานจะเดินเร็วขึ้นมาก และการมี One Stop Service จะช่วยลดขั้นตอนการประสานงานที่ซ้ำซ้อน”

อภิปรายผล

1. ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ปัจจัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงาน

ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19) โดยเฉพาะด้านความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 4.30) อาจเนื่องมาจากลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่ถูกกำหนดด้วยกรอบเวลาที่ชัดเจนและเคร่งครัด ทั้งในการควบคุมผู้ต้องขัง การฝึกอบรม และการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ต้องขัง ทำให้เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องปฏิบัติงานให้แล้วเสร็จภายในกรอบเวลาที่กำหนด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศุภเชษฐ์ สิทธิสุนทรวงศ์ พบว่า การตรงต่อเวลาและการรักษาเวลาในการปฏิบัติงานเป็นจุดเด่นของบุคลากรในหน่วยงานที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบราชการที่เข้มงวด (ศุภเชษฐ์ สิทธิสุนทรวงศ์, 2565)

ปัจจัยในการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.80) โดยด้านการปกครองบังคับบัญชามีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.02) สะท้อนความสามารถของผู้บังคับบัญชาในการบริหารงานและแก้ไขปัญหาในแต่ละระดับอย่างมืออาชีพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Herzberg, F. ที่ระบุว่าวิธีการปกครองของผู้บังคับบัญชาเป็นปัจจัยค้ำจุนที่สำคัญต่อความพึงพอใจในการทำงาน (Herzberg, F., 1968) อย่างไรก็ตาม ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X}$ = 3.29) อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ยังมองว่าค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ได้รับยังไม่สอดคล้องกับภาระงานและความเสี่ยงที่ต้องเผชิญ

สอดคล้องกับการศึกษาของ คมสัน สุขฤทธิ์ พบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานในด้านค่าตอบแทนของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการปรับปรุง (คมสัน สุขฤทธิ์, 2563)

สภาพแวดล้อมการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.45) โดยด้านกายภาพ ($\bar{X}$ = 3.38) และด้านเวลาการทำงาน ($\bar{X}$ = 3.39) อยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนสภาพแวดล้อมที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะสถานที่พักผ่อนสำหรับการเข้าเวรยาม การจัดสรรช่วงเวลาทำงานและช่วงเวลาพัก รวมถึงความสมดุลระหว่างเวลาทำงานและเวลาส่วนตัว ผลการศึกษาในส่วนนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ นบพร อันสุข, ธวัชชัย รัชสมบัติ และกัญญาณัฐ รัตนประภาธรรม ที่พบว่า สภาพแวดล้อมในการทำงานทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร (นบพร อันสุข, 2567); (ธวัชชัย รัชสมบัติ และกัญญาณัฐ รัตนประภาธรรม, 2565)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยในการทำงานและสภาพแวดล้อมการทำงานสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ได้ร้อยละ 44 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งยืนยันว่าปัจจัยทั้งสองกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยตัวแปรที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ด้านการเป็นที่ยอมรับ (β = .458) และด้านนโยบายระเบียบและการบริหารงานขององค์กร (β = .274)

การที่ด้านการเป็นที่ยอมรับมีอิทธิพลทางบวกสูงสุด สอดคล้องกับทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg, F. ระบุว่าการได้รับการยอมรับ (Recognition) เป็นปัจจัยจูงใจ (Motivator Factor) ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Herzberg, F., 1968) การได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานจะสร้างความภาคภูมิใจในตัวเองและแรงจูงใจที่จะปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัญกรณ์ ทองเลิศ และกมลพร สอนศรี ที่พบว่า การได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาเป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ (ธนัญกรณ์ ทองเลิศ และกมลพร สอนศรี, 2562)

ส่วนด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร เป็นปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factor) ที่ช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การที่นโยบายของกรมราชทัณฑ์ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าประสงค์ขององค์กร

อย่างไรก็ตาม ที่น่าสนใจ คือ แม้ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการจะมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในเชิงสถานะ แต่กลับไม่ส่งผลทางสถิติต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน อาจอธิบายได้ว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานด้วยจิตสำนึกของการเป็นข้าราชการและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มากกว่าการคาดหวังผลตอบแทนทางการเงินเป็นหลัก

ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่พบว่า ความภาคภูมิใจในตนเองและความรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นแรงผลักดันสำคัญ นอกจากนี้ การที่ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและเวลาการทำงานไม่ส่งผลทางสถิติอาจสะท้อนถึงการปรับตัวของเจ้าหน้าที่ที่ยอมรับเงื่อนไขดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะงาน อย่างไรก็ดี ในเชิงคุณภาพ ปัจจัยเหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเสนอแนะให้มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

อีกประเด็นที่น่าอภิปราย คือ เหตุใดตัวแปร 7 จาก 9 ตัวจึงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งที่บางตัวแปรมีค่าเฉลี่ยรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการปกครองบังคับบัญชา ($\bar{X}$ = 4.02) อาจอธิบายได้ว่า ตัวแปรเหล่านี้มีลักษณะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์รับรู้ในระดับใกล้เคียงกัน (Ceiling Effect) จึงมีความแปรปรวนน้อยและไม่สามารถอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างมีนัยสำคัญ ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (VIF ระหว่าง 2.101 - 3.551) ทำให้อิทธิพลของบางตัวแปรถูก “ดูดกลืน” โดยตัวแปรที่มีน้ำหนักการพยากรณ์สูงกว่าอย่างด้านการเป็นที่ยอมรับและด้านนโยบายฯ ผลลัพธ์เชิงสถิตินี้จึงมิได้หมายความว่าตัวแปรอื่นไม่สำคัญ แต่สะท้อนว่าในบริบทของกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ ตัวแปรทั้งสองเป็น “แกนหลัก” ที่สร้างความแตกต่างของประสิทธิภาพการปฏิบัติงานได้อย่างชัดเจนที่สุด

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดที่ควรตระหนักในการนำผลไปใช้ ประการแรก ค่า R^2 = .44 หมายความว่าตัวแปรที่ศึกษายังอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้เพียงประมาณร้อยละ 44 ยังคงมีความแปรปรวนอีกร้อยละ 56 ที่ต้องใช้ตัวแปรอื่น เช่น ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว วัฒนธรรมองค์กร ความเครียดจากงาน และความผูกพันต่อองค์การมาอธิบายเพิ่มเติมในการศึกษาครั้งต่อไป ประการที่สอง ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเป็นหลัก การขยายกรอบไปยังผู้บังคับบัญชาระดับสูงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่นจะช่วยลด Common-method Bias และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา

อนึ่ง ผลการวิจัยเชิงคุณภาพในวัตถุประสงค์ข้อ 3 ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 8 คน ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ตอบแบบสอบถามในวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2 (206 คน) แม้ทั้งสองกลุ่มจะอยู่ในประชากรเดียวกัน (เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่) การเปรียบเทียบข้อค้นพบระหว่างสองกลุ่ม พบว่า มีความสอดคล้องกัน (Convergence) โดยแรงผลักดันเชิงคุณภาพ ได้แก่ การได้รับการยอมรับ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา ตรงกับปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติในสมการถดถอย (ด้านการเป็นที่ยอมรับและด้านนโยบายฯ) จึงเสริมความน่าเชื่อถือแบบ Methodological Triangulation ให้แก่ข้อค้นพบของงานวิจัยครั้งนี้

3. แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานจากข้อมูลเชิงคุณภาพสอดคล้องและต่อยอดจากผลการวิจัยเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ 1) การส่งเสริมการยอมรับผลงานและการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ ตอบสนองต่อปัจจัย “ด้านการเป็นที่ยอมรับ” ที่มีอิทธิพลสูงสุดในสมการถดถอย (β = .458) 2) การปรับปรุงกรอบเวลาการรายงานผลตามนโยบายและการกระจายอำนาจตัดสินใจ ตอบสนองต่อปัจจัย “ด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร” (β = .274) และ 3) การเสริมสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการจัดสรรเวลาเข้าเวรยาม ตอบสนองต่อประเด็นสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แนวทางทั้ง 3 กลุ่มนี้จึงเป็นข้อเสนอที่มีฐานเชิงประจักษ์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทงานราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่ สอดคล้องกับข้อค้นพบของ ธวัชชัย รัชสมบัติ, กัญญาณัฐ รัตนประภาธรรม และ นบพร อันสุข ที่ระบุว่าการจัดการสภาพแวดล้อมและการสนับสนุน

การทำงานเป็นทีมส่งผลทางบวกต่อคุณภาพและประสิทธิภาพการทำงาน การที่แนวทางในวัตถุประสงค์ข้อ 3 ซึ่งมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 8 คน สามารถ “อธิบายซ้ำ” (Corroborate) ทิศทางของผลเชิงปริมาณจากตัวอย่าง 206 คน ในวัตถุประสงค์ข้อ 1 และ 2 ได้อย่างเป็นระบบ จึงยืนยันว่าข้อเสนอเชิงแนวทางมีฐานเชิงประจักษ์ที่ตรงกันในสองมุมมองของงานวิจัยแบบผสานวิธี ไม่ใช่การเสนอแนะที่ไม่สัมพันธ์กับข้อค้นพบ (ธวัชชัย รัชสมบัติ และกัญญาณัฐ รัตนประภาธรรม, 2565); (นบพร อันสุข, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยพัฒนา “โมเดล RP-CORR เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์” (RP-CORR Model for Enhancing Correctional Officers’ Operational Efficiency) ขึ้น โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 กลุ่ม คือ ปัจจัยขับเคลื่อนหลัก (Core Drivers) ที่ได้รับการยืนยันทางสถิติ และปัจจัยสนับสนุน (Supporting Drivers) ที่ได้รับการยืนยันจากข้อมูลเชิงคุณภาพ

ปัจจัยขับเคลื่อนหลัก ประกอบด้วย R (Recognition) การยอมรับในผลงานและศักดิ์ศรีของผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด (β = .458) และ P (Policy & Administration) นโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กรที่ชัดเจนและทันสมัย (β = .274) สองปัจจัยนี้รวมเรียกว่า RP ซึ่งเป็นแกนกลางของโมเดล

ปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วย C (Cooperation & Teamwork) การทำงานเป็นทีมและการประสานงานแบบ One Stop Service O (Operating Environment) สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยของอาคารสถานที่และอุปกรณ์ R (Resource & Welfare) สวัสดิการ ค่าตอบแทน และทรัพยากรที่เพียงพอ และ R (Reskilling & Career Advancement) การพัฒนาทักษะและความก้าวหน้าในอาชีพ ปัจจัยทั้งสี่นี้รวมเรียกว่า CORR ทำหน้าที่เสริมแกนกลาง RP ให้ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่วัดผลใน 4 มิติ ได้แก่ ด้านคุณภาพ ด้านปริมาณงาน ด้านความรวดเร็ว และด้านงบประมาณ

หมายเหตุ: ตัวอักษร R ในโมเดล RP-CORR ปรากฏใน 3 องค์ประกอบ ด้วยความหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน คือ R ใน RP หมายถึง Recognition (การยอมรับ) ส่วน R ตัวแรกใน CORR หมายถึง Resource & Welfare (ทรัพยากรและสวัสดิการ) และ R ตัวหลังใน CORR หมายถึง Reskilling (การพัฒนาทักษะและความก้าวหน้าในอาชีพ) ผู้วิจัยจงใจใช้ตัวย่อนี้เพื่อให้ชื่อโมเดลจดจำง่ายและเชื่อมโยงกับคำว่า CORRection ในบริบทงานราชทัณฑ์

ผู้วิจัยจะปรับรูปแบบการนำเสนอโมเดล RP-CORR ในภาพที่ 1 จากรูปแบบตารางข้อความ ให้อยู่ในรูปแบบแผนภาพ (Diagram) ที่แสดงความสัมพันธ์เชิงภาพระหว่าง RP ⟶ CORR ⟶ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน ตามข้อเสนอแนะร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิ

โมเดล RP-CORR แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่จำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะบูรณาการ โดยให้น้ำหนักหลักกับการสร้างวัฒนธรรมการยอมรับและการพัฒนานโยบาย/ระเบียบ ควบคู่ไปกับการเสริมปัจจัยสนับสนุนทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและยั่งยืน รายละเอียดของโมเดลแสดงดังภาพที่ 1

ปัจจัยขับเคลื่อนหลัก (Core Drivers-RP) **R = Recognition (การยอมรับ) + P = Policy & Administration (นโยบายและการบริหารงาน)**
ปัจจัยสนับสนุน (Supporting Drivers-CORR) **C = Cooperation & Teamwork O = Operating Environment R = Resource & Welfare R = Reskilling**
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Operational Efficiency) **ด้านคุณภาพ • ด้านปริมาณงาน • ด้านความรวดเร็ว • ด้านงบประมาณ**

ภาพที่ 1 โมเดล RP-CORR เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ (RP-CORR Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ดังนี้ 1) ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและปัจจัยในการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19 และ 3.80) ส่วนสภาพแวดล้อมการทำงานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.45) โดยด้านที่ต้องได้รับการปรับปรุงเร่งด่วน คือ ค่าตอบแทนและสวัสดิการด้านกายภาพ และด้านเวลาการทำงาน 2) ปัจจัยในการทำงานและสภาพแวดล้อมการทำงานร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้ร้อยละ 44 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยด้านการเป็นที่ยอมรับ (β = .458) และด้านนโยบาย ระเบียบและการบริหารงานขององค์กร (β = .274) เป็นตัวแปรที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญ และ 3) แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่สังเคราะห์ได้จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพประกอบด้วย การสร้างวัฒนธรรมการยอมรับ การพัฒนานโยบายและระเบียบที่ทันสมัย การส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และ One Stop Service การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการดูแลความปลอดภัยของอาคารสถานที่ ตลอดจนการปรับปรุงสวัสดิการและการจัดสรรเวลาเข้าเวรยามที่เหมาะสม ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาโมเดล RP-CORR เพื่อใช้เป็นกรอบในการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์อย่างเป็นระบบ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) กรมราชทัณฑ์ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการยอมรับผลงานของเจ้าหน้าที่อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ระบบการประเมินผลที่โปร่งใส การมอบรางวัลผลงานดีเด่น และการเปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาองค์กร 2) ควรปรับปรุงนโยบายด้านสวัสดิการ ความปลอดภัย และการจัดสรรเวลาเข้าเวรยาม รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย และ 3) ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยจัดอบรมความรู้และทักษะที่เป็นปัจจุบัน รวมถึงการสร้างระบบความก้าวหน้าในอาชีพที่ชัดเจน ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ 1) ผู้บังคับบัญชาในแต่ละหน่วยงานควรกำหนดมาตรฐานความสำเร็จของงานที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ 2) ควรนำระบบการประสานงานแบบ One Stop Service และการกระจายอำนาจตัดสินใจในงานเบื้องต้นไปสู่เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ และ 3) ควรจัดการบริหารเวลาเข้าเวรยามและพักผ่อนของเจ้าหน้าที่ให้เหมาะสม ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังเรือนจำในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศเพื่อทดสอบความสามารถในการนำโมเดล RP-CORR ไปใช้ 2) ควรศึกษาเพิ่มเติมในตัวแปรอื่น เช่น ภาวะผู้นำเชิงปรับตัว วัฒนธรรมองค์กร ความเครียดและความผูกพันต่อองค์การ และ 3) ควรนำโมเดล RP-CORR ไปทดลองใช้ในเชิงปฏิบัติและประเมินผลเชิงประจักษ์ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. (2567). รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ ประจำปี 2567. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.

คมสัน สุขฤทธิ์. (2563). คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เขต 4. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ธนัญกรณ์ ทองเลิศ และกมลพร สอนศรี. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10(2), 92-102.

ธวัชชัย รัชสมบัติ และกัญญาณัฐ รัตนประภาธรรม. (2565). สภาพแวดล้อมการทำงานที่ส่งผลต่อคุณภาพการปฏิบัติงานของพนักงานสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยา ลัยอุดรธานี, 4(4), 31-43.

นบพร อันสุข. (2567). ปัจจัยสภาพแวดล้อมในการทำงานและปัจจัยการทำงานเป็นทีมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสังกัดสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ. เรียกใช้เมื่อ 28 เมษายน 2569 จาก http://bkpho.moph.go.th/ssjweb/bkresearch/index.php?fn=detail&sid=321

ศุภเชษฐ์ สิทธิสุนทรวงศ์. (2565). ระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานตรวจสอบภายในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ. ใน วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

Herzberg, F. (1968). One more time: How do you motivate employees? Harvard Business Review, 46(1), 53-62.

Moos, R. H. (1986). Work environment scale manual. (2nd ed.). Palo Alto: Consulting Psychologists Press.

Peterson, E. & Plowman, E. G. (1989). Business organization and management. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

บทความวิจัย

การวิเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ ของประเทศไทย*

FACTOR ANAYZING OF SUPPLY CHAIN MANAGEMENT IN THE RUBBERWOOD PROCESSING INDUSTRY IN SOUTHERN THAILAND

ศิรินทร์ พฤกษ์พนา*, ประสิทธิชัย นรากรณ์, ธัมมะทินนา ศรีสุพรรณ
Sirin Prukpana*, Prasittichai Narakorn, Tummatinna Seesupan
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: sirinpana@gmail.com
*Tel: 081-891-8364

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมประสิทธิภาพของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและพัฒนาองค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบ การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารธุรกิจในกลุ่มอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย จำนวน 400 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจงและการเลือกแบบสะดวก เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง อยู่ระหว่าง 0.66 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบากเท่ากับ .994 รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มบริษัทแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานกับข้อมูล เชิงประจักษ์ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า 1) องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.1) การจัดหาวัตถุดิบ 1.2) การส่งมอบหรือการจัดส่ง 1.3) การวางแผน 1.4) การผลิต และ 1.5) การรับคืน และมีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 20 ตัวแปร และ 2) โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี มีค่า χ^2 = 107.402, df = 89, p = .090, χ^2/df = 1.207, GFI = .975, CFI = .998 และ RMSEA = .023 ซึ่งทุกดัชนีผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนด แสดงว่าองค์ประกอบดังกล่าวสามารถอธิบายโครงสร้างของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน, อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา, การวิเคราะห์องค์ประกอบ เชิงยืนยัน, แบบจำลอง SCOR, ภาคใต้ของประเทศไทย

* Received 30 June 2026; Revised 27 July 2026; Accepted 14 August 2026

Abstract

Supply chain management is a crucial mechanism for enhancing the operational efficiency of the rubberwood processing industry. Therefore, this study aimed to: 1) Investigate and develop the components of supply chain management in the rubberwood processing industry, and 2) Examine the goodness-of-fit of the proposed supply chain management component model with empirical data. A quantitative research approach was employed. The sample consisted of 400 business executives from rubberwood processing enterprises in southern Thailand, selected using purposive and convenience sampling techniques. The research instrument was a questionnaire with an Index of Item-Objective Congruence (IOC) ranging from 0.66 to 1.00 and a Cronbach's alpha coefficient of .994, indicating excellent content validity and reliability. Data were collected from rubberwood processing companies in southern Thailand and analyzed using descriptive statistics, including means and standard deviations. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was conducted to assess the consistency of the proposed model with empirical data. The results showed that: 1) Supply chain management in the rubberwood processing industry in Southern Thailand comprises five key components, namely: 1.1) Sourcing, 1.2) Delivery, 1.3) Planning, 1.4) Production, and 1.5) Returns, represented by a total of 20 observed variables; and 2) The proposed model demonstrated a good fit with the empirical data, with goodness-of-fit indices of χ^2 = 107.402, df = 89, p = .090, χ^2/df = 1.207, GFI = .975, CFI = .998, and RMSEA = .023. All fit indices satisfied the established criteria, indicating that the proposed components appropriately explain the structure of supply chain management in the rubberwood processing industry.

Keywords: Supply Chain Management, Rubberwood Processing Industry, Confirmatory Factor Analysis, SCOR Model, Southern Thailand

บทนำ

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management: SCM) เป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจและสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันให้แก่องค์กรในยุค ที่สภาพแวดล้อมทางธุรกิจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Khawka, Z. M. H. et al., 2024) โดยมุ่งเน้นการบูรณาการกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การจัดเก็บ การขนส่ง และการส่งมอบสินค้าไปยังลูกค้าอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การประสานความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทาน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมตามนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่มุ่งยกระดับ ขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมผ่านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหารจัดการทรัพยากร และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ

นอกจากนี้ การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานยังได้รับการยอมรับจากนักวิชาการและนักปฏิบัติว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดต้นทุนเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน และส่งเสริมความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิผล อันจะนำไปสู่ความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของธุรกิจในระยะยาว

ปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมทั่วโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายจากความผันผวนของเศรษฐกิจโลก การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ความไม่แน่นอนของห่วงโซ่อุปทาน และการแข่งขันทางธุรกิจที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้องค์กรจำเป็นต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานให้มีประสิทธิภาพและสามารถ ปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว (Shebeshe, E. N. & Sharma, D., 2024) งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่มีประสิทธิภาพตามแบบจำลอง SCOR Model ประกอบด้วย องค์ประกอบหลายด้าน เช่น การจัดการความสัมพันธ์กับผู้ส่งมอบ การจัดการข้อมูลสารสนเทศ การบริหารสินค้าคงคลัง การบริหารการผลิต และการจัดการด้านโลจิสติกส์ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า นักวิชาการแต่ละกลุ่มยังมีการกำหนดองค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่แตกต่างกันตามบริบทของอุตสาหกรรม ส่งผลให้ยังขาดข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับอุตสาหกรรมเฉพาะ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานและโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานที่แตกต่างจากอุตสาหกรรมประเภทอื่น และจากการที่องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา มีความแตกต่างจากการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน (SCOR) ในอุตสาหกรรมประเภทอื่น ปัญหาดังกล่าวนี้ยังส่งผลให้ผู้ประกอบการบางส่วนได้ทำการหยุดการผลิตหรือชะลอการผลิตลงตามสถานการณ์ของตลาด (สุเทพ นิ่มสาย และคณะ, 2565)

อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญเนื่องจากประเทศไทยเป็นผู้ผลิตยางพารารายใหญ่ของโลกโดยเฉพาะในภาคใต้ของประเทศไทยเนื่องจากเป็นแหล่งเพาะปลูกและแหล่งที่ตั้งของโรงงานแปรรูปขั้นต้นและขั้นปลายจำนวนมาก ส่งผลให้อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารามีบทบาทสำคัญ ต่อระบบเศรษฐกิจ การจ้างงาน และการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีมูลค่าการส่งออกรวมอยู่ที่ 170,300 ล้านบาท ก่อนจะเติบโตขึ้นสู่จุดสูงสุดในปี พ.ศ. 2565 ที่มูลค่า 188,600 ล้านบาท แต่กลับพบว่า ในปี พ.ศ. 2566 มูลค่าการส่งออกกลับลดลงมาอยู่ที่ 151,800 ล้านบาท ซึ่งถือเป็นจุดต่ำสุดในรอบ 5 ปี และถึงแม้ว่าหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2567 และ พ.ศ. 2568 มูลค่าจะเริ่มฟื้นตัวกลับขึ้นมาเป็น 157,600 ล้านบาท และ 175,500 ล้านบาท ตามลำดับ (สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2568) ปัจจุบันผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมดังกล่าวยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ อาทิ ความผันผวนของปริมาณวัตถุดิบและราคาไม้ยางพารา ต้นทุนการผลิตและการขนส่งที่เพิ่มสูงขึ้น การบริหารสินค้าคงคลังที่ไม่มีประสิทธิภาพ รวมถึงข้อจำกัดด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างคู่ค้าในห่วงโซ่อุปทาน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจของเจ้าของกิจการหุ้นส่วน และผู้จัดการบริษัทแปรรูปไม้ยางพารา ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานขององค์กร ดังนั้น การศึกษาองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 ของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่เหมาะสมกับบริบทของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สะท้อนสภาพการดำเนินงานจริงของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมดังกล่าว (Xuwei, S. et al., 2025)

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย โดยเริ่มจากการสังเคราะห์องค์ประกอบจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำองค์ประกอบที่ได้ไปตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 (Second order Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อยืนยันความถูกต้องและความชัดเจนของโครงสร้างองค์ประกอบที่ทำการศึกษา ผลการวิจัยจะช่วยให้ได้โมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่มีความเหมาะสมกับบริบทของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการ นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ตลอดจนเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาองค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 ของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานกับข้อมูล เชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ผู้บริหารธุรกิจในกลุ่มอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ตัวอย่าง โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตามเกณฑ์ของ Hair, J. F. et al. ซึ่งระบุว่าใช้จำนวนตัวแปรสังเกตได้ × 10 - 20 ตัวอย่าง (Hair, J. F. et al., 2019) ซึ่งการวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 20 ตัวแปร ดังนั้น ผู้วิจัยเลือกใช้เกณฑ์สูงสุดเพื่อเพิ่มความเสถียรของโมเดล CFA ขนาดกลุ่มตัวอย่างจึงท่ากับ 20 × 20 = 400 ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้บริหารธุรกิจในกลุ่มอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ฯ จากนั้นใช้การเลือกแบบสะดวก เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม ซึ่งตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาก ซึ่งพบว่า ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.66 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบากเท่ากับ .994 ซึ่งค่าที่สูงอาจเกิดจากข้อคำถามบางส่วนมีความใกล้เคียงกัน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มบริษัทแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทยระหว่างเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน 2569 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยกำหนดเกณฑ์แปลผลค่าเฉลี่ย ดังนี้ 1.00 - 1.50 = น้อยที่สุด, 1.51 - 2.50 = น้อย, 2.51 - 3.50 = ปานกลาง, 3.51 - 4.50 = มาก, 4.51 - 5.00 = มากที่สุด (อรรถเดช สรสุชาติ และรณิดา มนต์ขลัง, 2567) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 (Second order CFA) โดยกำหนดเกณฑ์ดังนี้ $\chi^2/df < 3.00$, GFI ≥ .900, CFI ≥ .900, RMSEA < .05, p > .05 (Hair, J. F. et al., 2019) และก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบผู้วิจัยตรวจสอบเงื่อนไขทางสถิติ ดังนี้ 1) ตรวจสอบการกระจายตัวแบบปกติของข้อมูลโดยพิจารณา

ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ ± 2 (Kline, R. B., 2016) และ 2) ตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยใช้ดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ซึ่งค่า KMO > .50 แสดงว่าข้อมูลมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Kaiser, H. F., 1974)

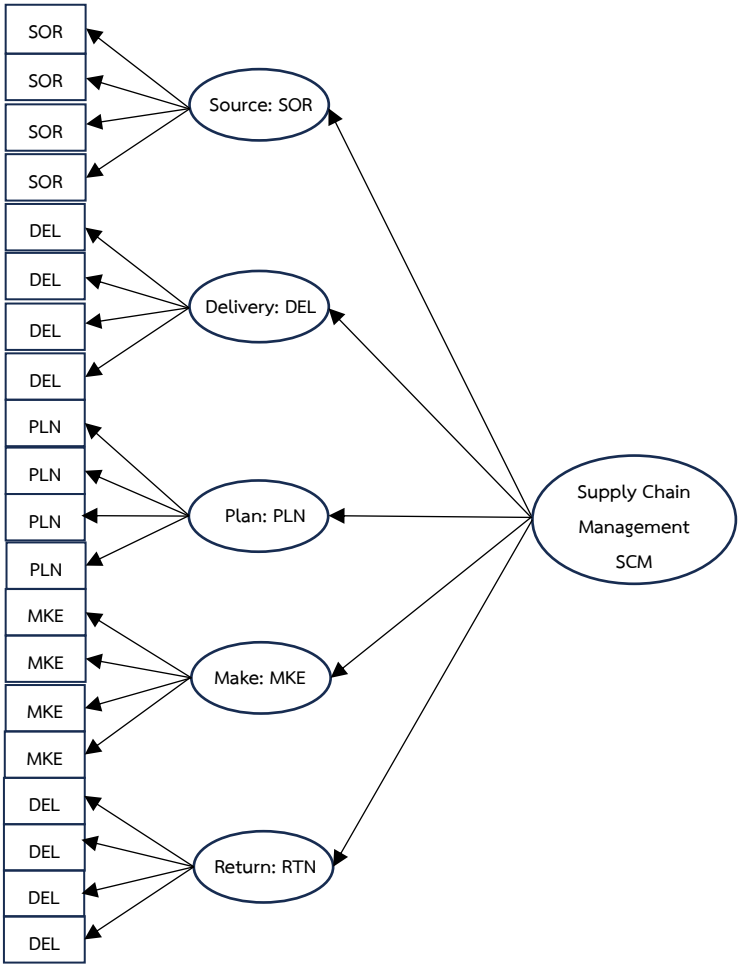
ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การจัดหาวัตถุดิบ (Source: SOR) 2) การส่งมอบหรือการจัดส่ง (Delivery: DLR) 3) การวางแผน (Plan: PLN) 4) การผลิต (Make: MKE) 5) การรับคืน (Return: RTN) และมีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 20 ตัวแปร ได้แก่ SOR1-4, DLR1-4, PLN1-4, MKE1-4 และ RTN1-4 มีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน

ตัวแปรแฝง	ตัวแปรสังเกตได้
การจัดหาวัตถุดิบ (Source: SOR)	SOR1: การจัดลำดับปัจจัยสำคัญในการจัดหา
	SOR2: การใช้ระบบจัดการจัดซื้ออัตโนมัติ แพลตฟอร์มการประมูลออนไลน์
	SOR3: การใช้ระบบติดตามสถานะคำสั่งซื้อแบบเรียลไทม์
	SOR4: การสร้างระบบจัดการความเสี่ยงและ procurement strategy ที่ชัดเจน
การส่งมอบหรือการจัดส่ง (Delivery: DLR)	DLR1: การลดต้นทุนจากการส่งมอบที่ไม่ตรงเวลา
	DLR2: การวางตำแหน่งช่วงเวลาส่งมอบที่เหมาะสม
	DLR3: การส่งมอบภายใต้การวิเคราะห์ตามรูปแบบการกระจายตัวของเวลา
	DLR4: การลงทุนในเทคโนโลยี
การวางแผน (Plan: PLN)	PLN1: การวางแผนภายใต้ข้อจำกัด
	PLN2: การประสานงานความต้องการที่ซับซ้อน
	PLN3: การสร้างโครงสร้างเครือข่ายที่มีความยืดหยุ่น
	PLN4: การประเมินตลอดวัฏจักรของการผลิต
การผลิต (Make: MKE)	MKE1: การผลิตตามแนวทาง Lean และ Agile โดยเน้นประสิทธิภาพของกระบวนการผลิตและเทคโนโลยีที่ใช้
	MKE2: การผลิตที่เน้นตอบโจทย์เฉพาะของแต่ละโครงการ
	MKE3: การบริหารสินค้าคงคลังสำหรับการผลิต
	MKE4: การกำหนดทิศทางการผลิตในภาพรวม
การรับคืน (Return: RTN)	RTN1: การป้องกันและลดปริมาณการคืน
	RTN2: การกำหนดเงื่อนไขการคืนเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความพึงพอใจของลูกค้าและต้นทุนของบริษัท
	RTN3: การใช้นโยบายแบบผ่อนปรน
	RTN4: การคัดแยกและนำกลับมาสร้างมูลค่า

จากตารางที่ 1 สามารถนำเสนอแบบจำลองในเชิงทฤษฎี ได้ดังนี้



ภาพที่ 1 สัญลักษณ์ตัวแปรแฝงอันดับ 1, 2 และตัวแปรสังเกตได้ของการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

การทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผู้วิจัยดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานขององค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
การจัดหาวัตถุดิบ	4.21	.794	มาก
การส่งมอบหรือการจัดส่ง	4.19	.726	มาก
การวางแผน	4.31	.692	มาก
การผลิต	4.33	.693	มาก
การรับคืน	4.23	.714	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.25**	**.724**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.25, S.D. = .724) เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า ด้านการผลิตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.33, S.D. = .693) รองลงมา คือ ด้านการวางแผน ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = .692) ด้านการจัดหาวัตถุดิบ ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = .794) และด้านการรับคืน ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = .714) ตามลำดับ ส่วนด้านการส่งมอบหรือการจัดส่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x}$ = 4.19, S.D. = .726)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ และค่าความโด่งของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในภาพรวม

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน	$\bar{x}$	S.D.	Skewness	Kurtosis
การจัดหาวัตถุดิบ				
SOR1: การจัดลำดับปัจจัยสำคัญในการจัดหาวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ	4.34	.738	-1.080	1.759
SOR2: การใช้ระบบจัดซื้ออัตโนมัติ/แพลตฟอร์ม/การประมูลออนไลน์	4.08	.894	-.865	.683
SOR3: การใช้ระบบติดตามสถานะคำสั่งซื้อแบบเรียลไทม์ (Real-time)	4.19	.815	-1.111	1.995
SOR4: มีการสร้างระบบจัดการความเสี่ยงและการจัดซื้อที่ชัดเจน	4.24	.727	-.520	-.547
การส่งมอบหรือการจัดส่ง				
DLR5: ความสามารถลดต้นทุนที่เกิดจากการส่งมอบวัตถุดิบที่ไม่ตรงเวลาได้	4.15	.712	-.347	-.550
DLR6: การจัดลำดับช่วงเวลาส่งมอบวัตถุดิบที่เหมาะสม	4.28	.713	-.597	-.385
DLR7: การวิเคราะห์รูปแบบการกระจายตัวของระยะเวลาในการส่งมอบ	4.21	.739	-.463	-.670
DLR8: การลงทุนในเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดส่งวัตถุดิบ	4.13	.740	-.444	-.376
การวางแผน				
PLN9: การวางแผนการดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ได้ดี	4.31	.698	-.653	-.218
PLN10: การประสานงานเพื่อตอบสนองความต้องการที่ซับซ้อนได้	4.27	.696	-.427	-.888
PLN11: ท่านมีการสร้างโครงสร้างเครือข่ายที่มีความยืดหยุ่น (Flexibility)	4.30	.660	-.415	-.753
PLN12: การประเมินตลอดวัฏจักรของการผลิต	4.34	.715	-.729	-.263
การผลิต				
MKE13: การมุ่งเน้นการผลิตแนวทาง Lean และ Agile เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ	4.31	.675	-.620	-.070
MKE14: การผลิตสามารถตอบโจทย์เฉพาะของแต่ละโครงการได้	4.29	.708	-.731	.235
MKE15: การบริหารจัดการสินค้าคงคลังสำหรับการผลิตที่มีประสิทธิภาพ	4.31	.709	-.643	-.314
MKE16: การกำหนดทิศทางการผลิตในภาพรวมที่ชัดเจน	4.39	.680	-.801	.078
การรับคืน				
RTN17: มาตรการป้องกันและลดปริมาณการคืนสินค้า	4.27	.684	-.403	-.848
RTN18: เงื่อนไขการคืนสร้างสมดุลระหว่างความพอใจลูกค้าและต้นทุน	4.23	.727	-.501	-.561
RTN19: นโยบายการรับคืนแบบผ่อนปรนตามความเหมาะสม	4.19	.718	-.422	-.549
RTN20: ระบบคัดแยกและนำสินค้าคืนกลับมาสร้างมูลค่าใหม่	4.23	.725	-.609	-.075

จากตารางที่ 3 พบว่า ด้านการจัดหาวัตถุดิบ ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การจัดลำดับปัจจัยสำคัญในการจัดหาวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ (SOR1) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.34 (S.D. = 0.738) ส่วนด้านการส่งมอบหรือการจัดส่ง ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การจัดลำดับช่วงเวลาส่งมอบวัตถุดิบที่เหมาะสม (DLR6) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 (S.D. = 0.713) และด้านการวางแผน ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การประเมินตลอดวัฏจักรของการผลิต (PLN12) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.34 (S.D. = 0.715) ในขณะที่ด้านการผลิต ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การกำหนดทิศทางการผลิตในภาพรวมที่ชัดเจน (MKE16) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.39 (S.D. = 0.680) และด้านการรับคืน ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มาตรการป้องกันและลดปริมาณการคืนสินค้า (RTN17) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 (S.D. = 0.684) และเมื่อพิจารณาการกระจายตัวแบบปกติของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ค่าความเบ้ (Skewness) อยู่ระหว่าง -1.111 ถึง -0.347 และค่าความโด่ง (Kurtosis) อยู่ระหว่าง -0.888 ถึง 1.995 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้ (± 2) สะท้อนว่าข้อมูลมีการกระจายตัวใกล้เคียงการแจกแจงปกติและเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ทางสถิติในขั้นต่อไป และก่อนดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยใช้ดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO)

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.929
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	6249.289
	df	120
	Sig.	.000

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่าค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) มีค่าเท่ากับ 0.929 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ที่ 0.50 และอยู่ในระดับยอดเยี่ยม (Marvelous) แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเพียงพอและตัวแปรสังเกตมีความสัมพันธ์กันในระดับที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ นอกจากนี้ ผลการทดสอบ Bartlett's Test of Sphericity พบว่า มีค่าไคสแควร์ (χ^2) เท่ากับ 6,249.289 องศาอิสระ (df) เท่ากับ 120 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($p < .001$) แสดงให้เห็นว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์แตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ตัวแปรสังเกตมีความสัมพันธ์กันเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าข้อมูลมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ เชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-Order Confirmatory Factor Analysis: Second-Order CFA) ต่อไป

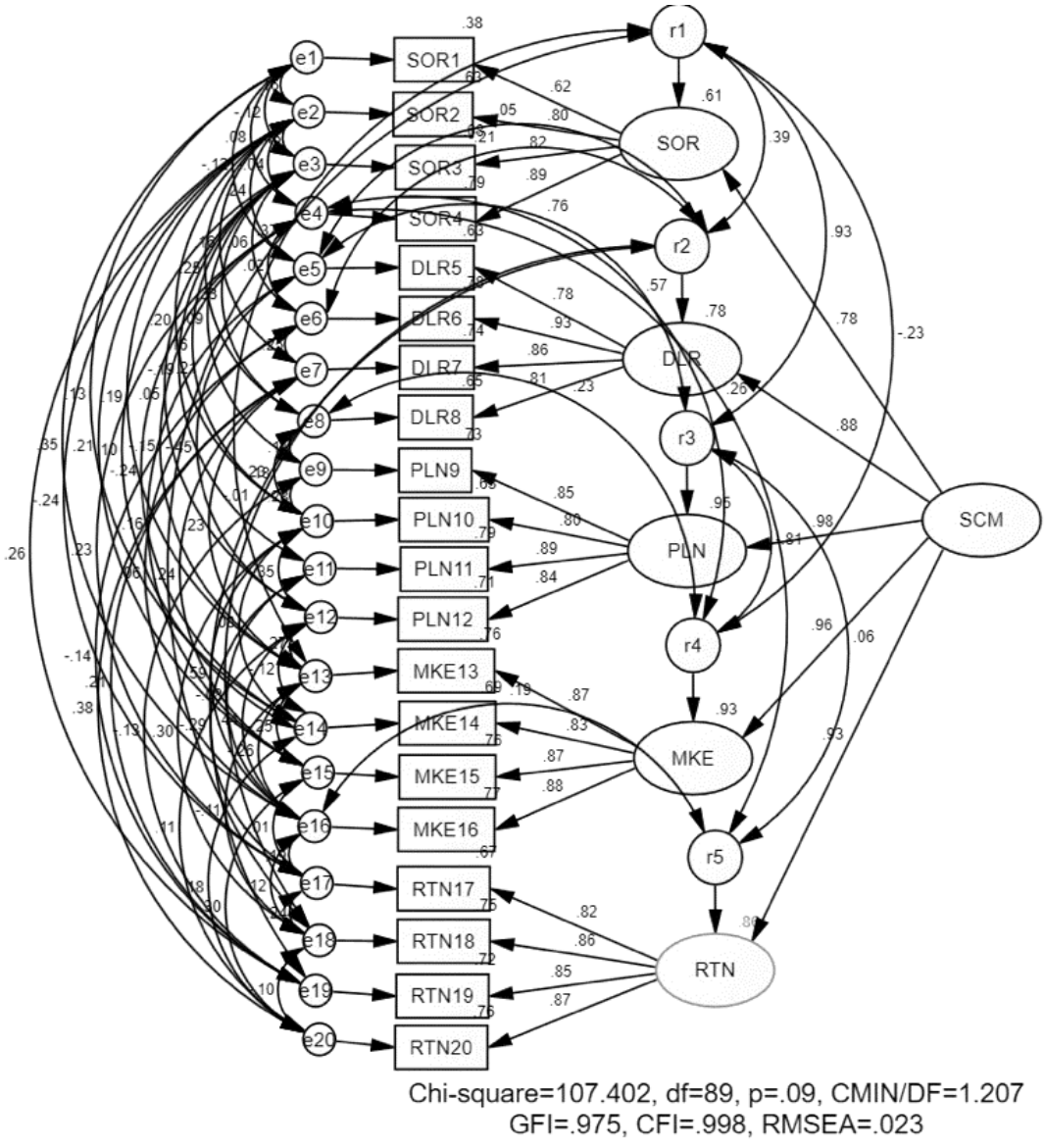
ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2

ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
Chi-square (χ^2)	ควรมีค่าน้อยและไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ	107.402	ผ่านเกณฑ์
Degrees of Freedom (df)	-	89	-
p-value	> .05	.090	ผ่านเกณฑ์

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 (ต่อ)

ดัชนีความสอดคล้องของโมเดล	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
CMIN/DF (χ^2/df)	< 3.00	1.207	ผ่านเกณฑ์
GFI	> .90	.975	ผ่านเกณฑ์
CFI	> .90	.998	ผ่านเกณฑ์
RMSEA	< .08	.023	ผ่านเกณฑ์

จากตารางที่ 5 โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี โดยมีค่า χ^2 = 107.402, df = 89, p = .090, χ^2/df = 1.207, GFI = .975, CFI = .998 และ RMSEA = .023 ซึ่งทุกดัชนีผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนด นำเสนอเป็นแผนภาพ ดังนี้



ภาพที่ 2 แบบจำลององค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน

โดยผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ 2 ของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทยแสดงถึงนำหนักองค์ประกอบ ดังนี้

ตารางที่ 6 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ

ตัวแปรแฝงอันดับ 2	FL	ตัวแปรแฝงอันดับ 1	ตัวแปรสังเกตได้	FL
การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย (SCM)	0.78	การจัดหาวัตถุดิบ (SOR)	SOR1	0.62
			SOR2	0.80
			SOR3	0.82
			SOR4	0.89
	0.98	การวางแผน (PLN)	PLN1	0.85
			PLN2	0.80
			PLN3	0.89
			PLN4	0.84
	0.96	การผลิต (MKE)	MKE1	0.87
			MKE2	0.83
			MKE3	0.87
			MKE4	0.88
	0.93	การรับคืน (RTN)	RTN1	0.82
			RTN2	0.86
			RTN3	0.85
			RTN4	0.87

จากตารางที่ 6 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second-Order Confirmatory Factor Analysis: Second-Order CFA) ของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า ตัวแปรแฝงอันดับที่สอง ได้แก่ การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย (SCM) สามารถอธิบายตัวแปรแฝงอันดับที่หนึ่งได้ 4 องค์ประกอบ โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.78 - 0.98 ซึ่งทุกค่าเป็นบวกและมีขนาดค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน เมื่อพิจารณาตัวแปรแฝงอันดับที่หนึ่ง พบว่า การวางแผน (PLN) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด เท่ากับ 0.98 รองลงมา คือ การผลิต (MKE) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.96 และ การรับคืน (RTN) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.93 ตามลำดับ ส่วนการจัดหาวัตถุดิบ (SOR) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบต่ำที่สุด เท่ากับ 0.78 ทั้งนี้ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้งหมดมีค่ามากกว่า 0.50 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่าทุกองค์ประกอบมีความสำคัญในการอธิบายการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา

สำหรับตัวแปรสังเกตได้ พบว่า องค์ประกอบด้านการจัดหาวัตถุดิบ (SOR) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.62 - 0.89 โดยตัวแปร SOR4 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (0.89) ขณะที่ SOR1 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบต่ำสุด (0.62) องค์ประกอบด้านการวางแผน (PLN) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.80 - 0.89

โดยตัวแปร PLN3 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (0.89) องค์ประกอบด้านการผลิต (MKE) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.83 - 0.88 โดยตัวแปร MKE4 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (0.88) และองค์ประกอบด้านการรับคืน (RTN) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.82 - 0.87 โดยตัวแปร RTN4 มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (0.87)

โดยสรุป ผลการวิเคราะห์ยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน และตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 20 ตัวแปร มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (Factor Loading > 0.50) สะท้อนให้เห็นว่าตัวแปรต่าง ๆ มีความสามารถในการอธิบายโครงสร้างการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพารา ในภาคใต้ของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำไปใช้เป็นองค์ประกอบในการวัดและประเมิน การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

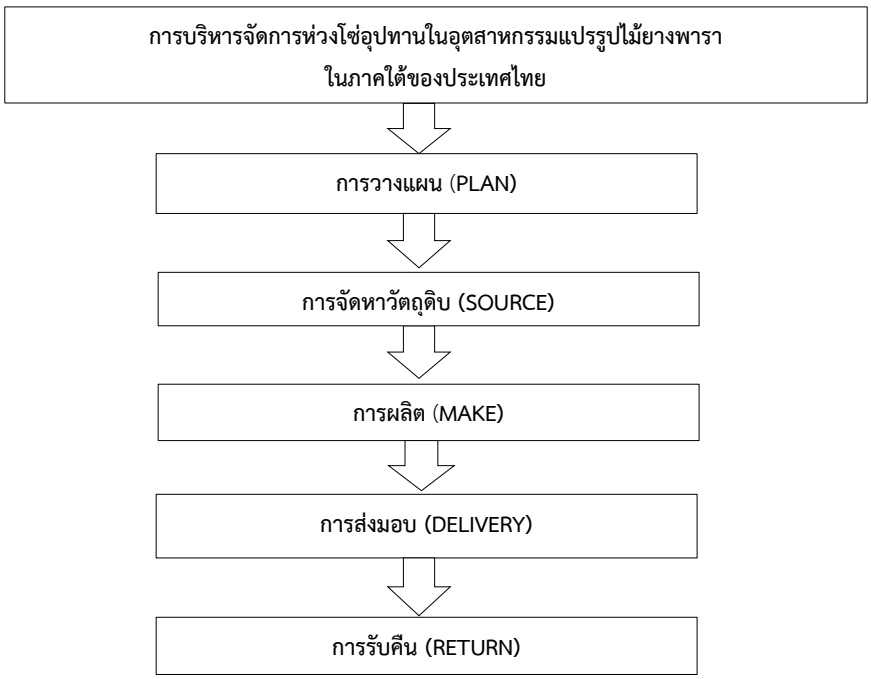
1. ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1.1) การจัดหาวัตถุดิบ (Source: SOR) 1.2) การส่งมอบหรือการจัดส่ง (Delivery: DLR) 1.3X การวางแผน (Plan: PLN) 1.4) การผลิต (Make: MKE) และ 1.5) การรับคืน (Return: RTN) และมีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 20 ตัวแปร สอดคล้องกับ Makprang, K. พบว่า กระบวนการหลักของงานด้านการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน SCM ออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ การวางแผน (Plan) การจัดหา (Source) การผลิต (Make) การจัดส่ง (Deliver) และการรับคืนหรือการจัดการสินค้าคืน (Return) (Makprang, K., 2024) และยังตรงสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Jaiswal, V. et al. ศึกษาเรื่องบทบาทของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในการบรรลุข้อได้เปรียบในการแข่งขัน พบว่า ให้ความสำคัญกับทุกกระบวนการในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ได้แก่ การวางแผน การจัดหา การผลิต การส่งมอบ การรับคืนและการสนับสนุน (Jaiswal, V. et al., 2019) และยังสอดคล้องกับ Kgosietsile, F. ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานเป็นข้อได้เปรียบในการแข่งขันสำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในมาฮิเคง ประเทศแอฟริกาใต้ พบว่า การศึกษาครั้งนี้ให้ความสำคัญกับการส่งมอบ การจัดหาจากภายนอก และการรับคืนสินค้าเสียหาย (Kgosietsile, F., 2022) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Sahoo, S. & Vijayvargy, L. ศึกษาเกี่ยวกับบล็อกเชนเพื่อการจัดการห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน แนวโน้มและแนวทางในอนาคต พบว่า การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การวางแผน การจัดหา การผลิต การจัดส่งและการรับคืน (Sahoo, S. & Vijayvargy, L., 2022)

2. ผลการศึกษาพบว่า โมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี โดยมีค่า χ^2 = 107.402, df = 89, p = .090, χ^2/df = 1.207, GFI = .975, CFI = .998 และ RMSEA = .023 ซึ่งทุกดัชนีผ่านเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสามารถอธิบายโครงสร้างของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับข้อมูลจริง สอดคล้องกับการศึกษาของ Mastos, T. D. et al. ที่พัฒนาแบบจำลองการจัดการห่วงโซ่อุปทานอย่างยั่งยืนในอุตสาหกรรมอาหารโดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) และแบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และสามารถใช้ยืนยันองค์ประกอบของการจัดการห่วงโซ่อุปทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mastos, T. D. et al., 2024) และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Sunmola, F. T. ซึ่งพัฒนาแบบจำลองความสามารถในการมองเห็นห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Visibility) และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดล

ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี สามารถยืนยันโครงสร้างองค์ประกอบ ตามกรอบแนวคิดทางทฤษฎีได้อย่างเหมาะสม สะท้อนให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้ CFA ในการศึกษาด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรแฝง (Sunmola, F. T., 2024) นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับการศึกษาของ Xuwei, S. et al. ที่พัฒนากรอบการประเมินความคล่องตัวและผลการดำเนินงานของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Agility and Performance Assessment Framework) โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ในภาคการผลิต ผลการศึกษาพบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และสามารถยืนยันองค์ประกอบของการจัดการห่วงโซ่อุปทานได้อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ CFA และ SEM เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานและประสิทธิภาพองค์กร (Xuwei, S. et al., 2025)

องค์ความรู้ใหม่

การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ของประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้ พบว่า องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ โครงสร้างการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่เหมาะสมสำหรับอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในประเทศไทย ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การวางแผน (Plan) การจัดหาวัตถุดิบ (Source) การผลิต (Make) การส่งมอบ (Deliver) และการรับคืน (Return) นำเสนอเป็นแผนภาพ ดังนี้



ภาพที่ 3 องค์ประกอบของการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ ของประเทศไทย

จากภาพประกอบอธิบายได้ว่า

1. การวางแผน (Plan) เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานและประสานความร่วมมือภายในห่วงโซ่อุปทาน ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นความยืดหยุ่นของเครือข่ายและการประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2. การจัดหาวัตถุดิบ (Source) การบริหารจัดการการจัดซื้อและจัดหาวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดซื้อ การติดตามสถานะคำสั่งซื้อ และการบริหารความเสี่ยง เพื่อให้ได้รับวัตถุดิบที่เพียงพอและทันต่อการผลิต

3. การผลิต (Make) เป็นกระบวนการแปรรูปวัตถุดิบให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ โดยเน้นการประยุกต์ใช้แนวคิด Lean และ Agile การบริหารสินค้าคงคลังอย่างมีประสิทธิภาพ และการกำหนดทิศทางการผลิตที่ชัดเจนเพื่อรองรับความต้องการของลูกค้า

4. การส่งมอบหรือการจัดส่ง (Deliver) เป็นการบริหารจัดการการขนส่งวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ให้ถึงปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการลดต้นทุนจากความล่าช้า การวางแผนระยะเวลาการส่งมอบ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านโลจิสติกส์และการจัดส่ง

5. การรับคืน (Return) เป็นการบริหารจัดการสินค้าคืนอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งลดปริมาณการคืนสินค้า กำหนดเงื่อนไขการรับคืนที่เหมาะสม และนำสินค้าคืนกลับมาใช้ประโยชน์หรือสร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อลดความสูญเสียขององค์กร

โครงสร้างมีความแตกต่างจากกรอบแนวคิด SCOR Model ที่กำหนดองค์ประกอบไว้ 6 ด้าน โดยไม่มีองค์ประกอบด้านการสนับสนุน (Enable) นำเสนอให้เห็นเนื่องจากองค์ประกอบด้าน Enable ซึ่งไม่ปรากฏแยกต่างหากในโมเดลที่เหมาะสมนี้ ไม่ได้หมายความว่าอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราไม่มีการสนับสนุน เชิงระบบ หากแต่กิจกรรมการสนับสนุนเหล่านั้นได้ถูกหลอมรวม (Integrate) เข้าเป็นเนื้อเดียวกับกิจกรรมหลักทั้ง 5 ด้านเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างธุรกิจแบบ SMEs ที่เน้นความยืดหยุ่น ความคล่องตัว และเพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนในการบริหารจัดการ ช่วยให้ห่วงโซ่อุปทานทำงานได้อย่างกระชับ (Lean) และมีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้บริบทของภาคใต้ประเทศไทย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในภาคใต้ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การจัดหาวัตถุดิบ การส่งมอบหรือการจัดส่ง การวางแผน การผลิต และการรับคืนซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกันตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบจนถึงการจัดการสินค้าคืน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน ลดต้นทุน สร้างความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราอย่างยั่งยืน ส่วนข้อเสนอแนะการนำไปใช้ คือ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราสามารถนำองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทาน ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การผลิต การจัดหาวัตถุดิบ การรับคืน และการส่งมอบหรือการจัดส่ง ไปใช้เป็นกรอบแนวทาง

ในการประเมินและพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร ส่วนการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเพื่อยืนยันโมเดลองค์ประกอบการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานที่พัฒนาขึ้นกับกลุ่มผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแปรรูปไม้ยางพาราในจังหวัดหรือภูมิภาคอื่นของประเทศไทย เพื่อทดสอบความคงทนของโมเดล (Model Validation) และเปรียบเทียบความสอดคล้องขององค์ประกอบในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงและประยุกต์ใช้โมเดลในระดับประเทศได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2568). รายงานสภาวะอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางและไม้ยางพาราของไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงอุตสาหกรรม.

สุเทพ นิ่มสาย และคณะ. (2565). โซ่อุปทานสีเขียว: นวัตกรรมเพื่อสร้างศักยภาพการแข่งขันที่ยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 5 มิถุนายน 2569 จาก https://progreenecon.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/04/green-logistics-suthep-et-al-version-6-dec.pdf

อรรถเดช สรสุชาติ และรณิดา มนต์ขลัง. (2567). สถิติประยุกต์และระเบียบวิธีวิจัย. นครพนม: บริษัท ค๊อฟฟี่บุ๊ก จำกัด.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). London: Cengage Learning.

Jaiswal, V. et al. (2019). The role of supply chain in achieving competitive advantage. International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology, 5(4), 635-638.

Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. Psychometrika, 39(1), 31-36. https://doi.org/10.1007/BF02291575.

Kgosietsile, F. (2022). Supply chain management as a competitive advantage for grocery small and medium-sized enterprises in Mahikeng, South Africa. Journal of Transport and Supply Chain Management, 16(2022), a791. https://doi.org/10.4102/jtscm.v16i0.791.

Khawka, Z. M. H. et al. (2024). Effect of lean supply chain on competitive advantage: A systematic literature review. Cogent Business & Management, 11(1), 2370445. https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2370445.

Kline, R. B. (2016). Principles and Practice of Structural Equation Modelling. (4th ed.). New York: Guilford Press.

Makprang, K. (2024). Sustainability in supply chains: Strategies and practices for a greener future. RMUTT Global Business Accounting and Finance Review, 8(1), 85-108. https://doi.org/10.60101/gbafr.2024.273498.

Mastos, T. D. et al. (2024). A Structural Equation Model for Sustainable Supply Chain Management in the Food Industry. Foods, 13(23), 3713. https://doi.org/10.3390/foods13233713.

Sahoo, S. & Vijayvargy, L. (2022). Green supply chain management practices and its impacton organizational performance: evidence from Indian manufacturers. Journal of Manufacturing Technology Management, 32(4), 862-886. https://doi.org/10.1108/JMTM-04-2020-0173.

Shebeshe, E. N. & Sharma, D. (2024). Sustainable supply chain management and organizational performance: The mediating role of competitive advantage in Ethiopian manufacturing industry. Future Business Journal, 10(2024), 47. https://doi.org/10.1186/s43093-024-00332-6.

Sunmola, F. T. (2024). Modelling Supply Chain Visibility: A Framework with Considerations for Manufacturing and Business. Journal of Manufacturing Technology Management, 35(7), 1354-1374. https://doi.org/10.1108/JMTM-09-2023-0375.

Xuwei, S. et al. (2025). An agility and performance assessment framework for supply chains using confirmatory factor analysis and structural equation modelling. Supply Chain Analytics, 9(2025), 100093. https://doi.org/10.1016/j.sca.2024.100093.

บทความวิจัย

การพัฒนาและการตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์*

DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE SOURCES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SELF-EFFICACY SCALE FOR CREATIVE MEDIA PRODUCTION AMONG COMMUNICATION ARTS STUDENTS

วิภาพร ตัณฑสวัสดิ์[1], รัฐสภา แก่นแก้ว[2*]

Vipaporn Tantasawat[1], Rattasapa Kankaew[2*]

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปทุมธานี ประเทศไทย

[1]Faculty of Humanities and Social Science, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani, Thailand

[2]คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]School of Communication Arts, Sripatum University, Bangkok, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: vipaporn@vru.ac.th

[*]Tel: 089-292-7544

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 497 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ การวิเคราะห์ความเชื่อมั่น ความเที่ยงตรง และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า แบบวัดมีคุณภาพทางจิตมิติอยู่ในระดับดี โดยผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่ง พบว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (χ^2 = 324.75, df = 151, CFI = .97, TLI = .96, RMSEA = .04, SRMR = .03) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง .56-.85 ส่วนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง พบว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เช่นกัน (χ^2 = 356, df = 160, CFI = .96, TLI = .96, RMSEA = .05, SRMR = .03) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานขององค์ประกอบอันดับสองอยู่ระหว่าง .81 - .95 นอกจากนี้ แบบวัดมีความตรงเชิงลู่เข้า โดยมีค่า AVE อยู่ระหว่าง .50 - .64 และมีความตรงเชิงจำแนกตามเกณฑ์ HTMT โดยมีค่าอยู่ระหว่าง .63 - .87 ขณะที่ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับตามสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .94 และค่าความเชื่อมั่น

[*] Received 6 July 2026; Revised 20 July 2026; Accepted 18 August 2026

เชิงประกอบอยู่ระหว่าง .80 - .84 สรุปได้ว่าแบบวัดมีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นในระดับดี เหมาะสำหรับนำไปใช้ประเมินแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์

คำสำคัญ: การรับรู้ความสามารถตนเอง, ปัญญาประดิษฐ์, แหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเอง, นักศึกษานิเทศศาสตร์

Abstract

This study aimed to develop and examine the psychometric properties of the Sources of Artificial Intelligence Self-Efficacy for Creative Media Production Scale among communication arts students. The sample consisted of 497 students selected through cluster sampling. The research instrument was the Sources of Artificial Intelligence Self-Efficacy for Creative Media Production Scale. Data were analyzed using reliability analysis, validity analysis, and confirmatory factor analysis (CFA). The results indicated that the scale demonstrated satisfactory psychometric properties. The first-order confirmatory factor analysis showed that the measurement model fit the empirical data well (χ^2 = 324.75, df = 151, CFI = .97, TLI = .96, RMSEA = .04, SRMR = .03), with standardized factor loadings ranging from .56 to .85. The second-order confirmatory factor analysis also demonstrated a good model fit (χ^2 = 356, df = 160, CFI = .96, TLI = .96, RMSEA = .05, SRMR = .03), with second-order standardized factor loadings ranging from .81 to .95. In addition, the scale demonstrated adequate convergent validity, with average variance extracted (AVE) values ranging from .50 to .64, and satisfactory discriminant validity, with heterotrait-monotrait ratio (HTMT) values ranging from .63 to .87. The overall scale exhibited high internal consistency reliability, with a Cronbach's alpha coefficient of .94 and composite reliability (CR) values ranging from .80 to .84. These findings indicate that the scale possesses satisfactory validity and reliability and is suitable for assessing the sources of artificial intelligence self-efficacy for creative media production among communication arts students.

Keywords: AI Self-Efficacy, Artificial Intelligence, Sources of Self-Efficacy, Communication Arts Students

บทนำ

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการ ผลิตสื่อและงานสร้างสรรค์ในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในคณะนิเทศศาสตร์ที่จัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการผลิตสื่อดิจิทัล และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ (Jiang, Y. et al., 2025) เทคโนโลยีดังกล่าวสามารถสนับสนุนการเขียนบท การสร้างเสียงประกอบ เสียงเพลง สร้างภาพนิ่ง สร้างภาพเคลื่อนไหว และการตัดต่อ ลำดับภาพได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้กระบวนการผลิตสื่อมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Anderson, T. & Niu, S., 2025) นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ยังเอื้อต่อกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ (co-creation) ระหว่างมนุษย์และเทคโนโลยี เปิดโอกาสให้ผู้เรียน

สามารถพัฒนาแนวคิด ทดลองรูปแบบการสื่อสารใหม่ ๆ และลดข้อจำกัดด้านทักษะทางเทคนิคในการผลิตผลงานสื่อที่มีคุณภาพสูง (Park, Y. S., 2023) ปัญญาประดิษฐ์จึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการผลิตสื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร การออกแบบ และการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งเป็นสมรรถนะอันสำคัญยิ่งของนักศึกษาคณะนิเทศศาสตร์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

จากการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยศรีปทุม ทำให้นักศึกษาสามารถเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากติดตามการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาปัญญาประดิษฐ์เพื่อการสื่อสาร พบว่า นักศึกษามีระดับการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์แตกต่างกัน โดยผู้ที่มีการรับรู้ความสามารถตนเองสูงมักกล้าทดลองใช้เครื่องมือใหม่ ปรับแก้คำสั่ง แก้ไขปัญหา เมื่อผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง และสามารถประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการค้นคว้า ออกแบบ และสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างหลากหลาย (Hwang, Y. & Wu, Y., 2025) ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีการรับรู้ความสามารถตนเองต่ำมักลังเลต่อการใช้งานที่ซับซ้อน พึ่งพาคำแนะนำจากผู้อื่น และขาดความมั่นใจในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Wang, J. et al., 2026) จากประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้นักศึกษาจะมีโอกาสเข้าถึงและใช้งานเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างเท่าเทียมกัน แต่ยังคงมีความแตกต่างในการนำปัญญาประดิษฐ์ไปใช้ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางจิตวิทยา โดยเฉพาะการรับรู้ความสามารถตนเองที่มีบทบาทสำคัญต่อความริเริ่ม ความพยายาม ความพากเพียรเมื่อเผชิญอุปสรรค และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Lin, H. & Chen, Q., 2024)

การอธิบายความแตกต่างของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ของผู้เรียน จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเอง (Sources of Self-Efficacy) ซึ่งเป็นแหล่งของข้อมูลหรือประสบการณ์ที่บุคคลนำมาใช้ในการประเมินและตัดสินความสามารถของตนเอง โดยแหล่งข้อมูลแต่ละประเภทจะมีอิทธิพลต่อการสร้าง การคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ความสามารถตนเอง (Bandura, A., 1997) ทั้งในลักษณะที่ส่งเสริมหรือบั่นทอนความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงานของบุคคล (Mills, N. A., 2014) ดังนั้น การทำความเข้าใจแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายความแตกต่างของระดับการรับรู้ความสามารถด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ของผู้เรียน นอกจากนี้ การรับรู้ความสามารถตนเองและแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองเป็นคุณลักษณะที่มีความเฉพาะเจาะจงต่อบริบท (context-specific) กล่าวคือ บุคคลอาจมีการรับรู้ความสามารถตนเองสูงในกิจกรรมหนึ่ง แต่อาจจะต่ำในอีกกิจกรรมหนึ่งก็ได้ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาเครื่องมือวัดจึงควรสอดคล้องกับลักษณะของงาน พฤติกรรม และบริบทที่ศึกษา มากกว่าการใช้เครื่องมือวัดทั่วไปที่พัฒนาขึ้นในบริบทอื่น (Bijl, J. V. D. & Baggett, L. M. S., 2001)

การพัฒนาแบบวัดการรับรู้ความสามารถด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงไม่นานมานี้ แต่ยังพบว่า มีเครื่องมือที่มุ่งวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ไม่มากนัก โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาที่สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ที่ต้องมีทักษะทางด้านเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้การผลิตผลงานสื่อด้วยตนเอง ดังนั้น การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์จึงมีความจำเป็น

เพื่อให้ได้แบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์สำหรับนักศึกษานิเทศศาสตร์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพมาใช้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ใช้ประเมิน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง (Cross-Sectional Survey Research) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัด เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น ความเที่ยงตรง และโครงสร้างองค์ประกอบของแบบวัด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีปทุม ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการสื่อสาร ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 21 กลุ่มเรียน (Sections) รวมทั้งสิ้น 1,526 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีปทุม ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการสื่อสาร ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 497 คน โดยผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามข้อเสนอของ Comrey, A. L. & Lee, H. B. ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ซึ่งระบุว่ากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 300 คน จัดอยู่ในระดับดี (good) (Comrey, A. L. & Lee, H. B., 1992) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) โดยกำหนดให้กลุ่มเรียนเป็นหน่วยในการสุ่มจากกลุ่มเรียน มีจำนวน 21 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 70 คน และสุ่มอย่างง่ายมา จำนวน 8 กลุ่มเรียน ทำให้ได้ผู้เข้าร่วมวิจัยประมาณ 560 คน อย่างไรก็ตาม ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม พบว่า มีข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้จำนวน 497 ชุด แต่ก็ยังมีจำนวนตัวอย่างที่สูงกว่าเกณฑ์ที่แนะนำ และเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก และสภาวะทางอารมณ์เชิงลบ เป็นแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแบบลิเคิร์ท (5-point Likert scale) ตั้งแต่ 1 (ไม่จริงเลย) ถึง 5 (จริงมากที่สุด) สำหรับข้อคำถามเชิงบวก ส่วนข้อคำถามเชิงลบให้คะแนนแบบกลับทิศกัน โดยนักศึกษาที่ได้คะแนนรวมสูงแสดงถึง การมีแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์สูงกว่านักศึกษาที่มีคะแนนรวมต่ำกว่า

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาวิเคราะห์และประมวลผลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมของแบบวัด (Corrected Item-Total Correlation) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) ค่าความเชื่อมั่นเชิงประกอบ (Composite Reliability: CR) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้วิธีประมาณค่าพารามิเตอร์แบบความเป็นไปได้สูงสุด (Maximum Likelihood: ML) และพิจารณาจากค่าไคสแควร์ (χ^2) ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) ดัชนี Tucker-Lewis (TLI) ดัชนีรากมาตรฐานของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนที่เหลือ (SRMR) และดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) โดยใช้เกณฑ์ของ Hair, J. F. et al. ที่เสนอว่า กรณีที่ขนาดตัวอย่างมากกว่า 250 คน และจำนวนตัวแปรสังเกตได้อยู่ระหว่าง 12-30 ตัวแปร ค่าสถิติไคสแควร์จะมีนัยสำคัญทางสถิติ CFI และ TLI มากกว่า 0.92, SRMR ไม่เกิน 0.08 และ RMSEA น้อยกว่า 0.07 (Hair, J. F. et al., 2019)

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการพัฒนาแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ทบทวนแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเอง และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลและประสบการณ์ที่นักศึกษานิเทศศาสตร์ได้รับและนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการประเมินความสามารถของตนเองในการเรียนรู้ ประยุกต์ใช้ และสร้างสรรค์ผลงานด้วยปัญญาประดิษฐ์ แบบวัดที่พัฒนานี้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง (4 ข้อ) การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น (3 ข้อ) การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น (3 ข้อ) การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง (3 ข้อ) สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก (3 ข้อ) และสภาวะทางอารมณ์เชิงลบ (4 ข้อ) รวม 20 ข้อ

2. นำเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา การวัดและประเมินผล และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ทางการศึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปร ผลพบว่า ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ที่ .50 (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) แสดงว่า ข้อคำถามทั้งหมด 20 ข้อ มีความตรงเชิงเนื้อหา จากนั้นนำไปทดลองใช้กับนักศึกษานิเทศศาสตร์ จำนวน 50 คน เพื่อตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นแบบสอดคล้องภายในของแบบวัด พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.94 และรายองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.83 - 0.87

3. นำแบบวัดที่พัฒนาขึ้นไปเก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเก็บรวบรวมในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Forms ขอความร่วมมือเผยแพร่ลิงก์แบบสอบถามผ่านช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในรายวิชา เช่น Line กลุ่ม/ Facebook Group ของผู้สอน รวมทั้งผู้เข้าร่วมการวิจัยได้รับการชี้แจงเกี่ยวกับการวิจัยและให้ความยินยอมก่อนตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป จำนวนทั้งสิ้น 497 ชุด

4. ผู้วิจัยได้ตรวจสอบลักษณะการแจกแจงของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ค่าเฉลี่ยของตัวแปรสังเกตมีค่าอยู่ระหว่าง 2.66 - 3.47 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่าอยู่ระหว่าง 0.61 - 1.01 ตัวแปรสังเกตมีการแจกแจงใกล้เคียงปกติ (Skewness = -1.06 ถึง -0.34; Kurtosis = -0.97 ถึง 0.86) ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Kline, R. B., 2023) ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = .19-.74, p < .001) และไม่พบปัญหาความสัมพันธ์เชิงพหุสหสัมพันธ์ (VIF = 2.57-3.26) โดยต่ำกว่าเกณฑ์ 5 (Hair, J. F. et al., 2019) จึงมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

5. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วยการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของแบบวัด ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงสอดคล้องและความเที่ยงตรงเชิงจำแนก

ผลการวิจัย

1. การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่งและอันดับสอง เพื่อตรวจสอบว่าโมเดลการวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่ ผลการวิเคราะห์แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบ และค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแบบวัด

ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ				R^2
	L	SE	t (z)	λ	
องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่ง					
ด้านที่ 1 ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง (MAX)					
ฉันเคยปรับแก้คำสั่ง (Prompt) จนสามารถทำให้ AI สร้างผลลัพธ์ได้ตรงตามความต้องการ	1.00	-	-	0.76	0.58
ข้อคำถามที่ 2...	0.94	0.06	14.60***	0.79	0.63
ข้อคำถามที่ 3...	0.81	0.06	13.20***	0.65	0.43
ข้อคำถามที่ 4...	0.72	0.05	12.70***	0.63	0.39
ด้านที่ 2 ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น (VEX)					
ฉันได้เรียนรู้วิธีการใช้ AI จากการสังเกตอาจารย์สาธิตการใช้งาน	1.00	-	-	0.70	0.50
ข้อคำถามที่ 2...	1.19	0.06	17.40***	0.85	0.72
ข้อคำถามที่ 3...	1.19	0.07	15.50***	0.74	0.55

***p < .001

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบ และค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแบบวัด (ต่อ)

ข้อคำถาม	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ				R^2
	L	SE	t (z)	λ	
ด้านที่ 3 การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น (VPE)					
ผู้สอนให้ข้อเสนอแนะเชิงบวกเกี่ยวกับความสามารถของฉันในการใช้ AI สร้างผลงาน	1.00	-	-	0.68	0.46
ข้อคำถามที่ 2...	1.19	0.07	16.40***	0.85	0.72
ข้อคำถามที่ 3...	1.30	0.08	16.10***	0.82	0.68
ด้านที่ 4 การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง (SPE)					
เมื่อใช้แพลตฟอร์ม AI ที่มีความซับซ้อน ฉันพูดให้กำลังใจตนเองว่า ฉันสามารถเรียนรู้และใช้งาน AI ได้	1.00	-	-	0.80	0.64
ข้อคำถามที่ 2...	0.88	0.04	19.30***	0.78	0.61
ข้อคำถามที่ 3...	1.02	0.05	20.30***	0.82	0.67
ด้านที่ 5 สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก (PPE)					
ฉันรู้สึกสนุกกับการเรียนรู้การใช้ AI แม้จะพบปัญหาระหว่างการใช้งาน	1.00	-	-	0.77	0.59
ข้อคำถามที่ 2...	0.90	0.05	16.50***	0.76	0.58
ข้อคำถามที่ 3...	0.85	0.05	15.40***	0.71	0.51
ด้านที่ 6 สภาวะทางอารมณ์เชิงลบ (NPE)					
ฉันรู้สึกเครียดเมื่อจะต้องเริ่มต้นใช้แพลตฟอร์ม AI ที่ไม่คุ้นเคย ในการผลิตผลงาน	1.00	-	-	0.83	0.70
ข้อคำถามที่ 2...	0.81	0.04	16.80***	0.69	0.48
ข้อคำถามที่ 3...	1.02	0.05	19.90***	0.79	0.63
ข้อคำถามที่ 4...	0.79	0.05	14.80***	0.56	0.31
χ^2 = 324.75, df = 151, CFI = .97, TLI = .96, RMSEA = .04, SRMR = .03					
องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง					
ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง	1.00	-	-	0.81	0.66
ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น	1.16	0.08	13.04***	0.92	0.85
การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น	1.05	0.08	12.37***	0.87	0.77
การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง	1.37	0.09	14.68***	0.95	0.90
สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก	1.15	0.08	13.72***	0.90	0.81
สภาวะทางอารมณ์เชิงลบ	1.40	0.09	14.75***	0.90	0.82
χ^2 = 356, df = 160, CFI = .96, TLI = .96, RMSEA = .05, SRMR = .03					

***p < .001

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่ง พบว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไคสแควร์ (χ^2) เท่ากับ 324.75 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 151 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.97 ดัชนี Tucker-Lewis Index (TLI) มีค่าเท่ากับ .96 ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.04 และดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.03

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (L) อยู่ระหว่าง 0.72 - 1.30 โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบทุกค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE) ตั้งแต่ 0.08 - 0.09 การทดสอบระดับนัยสำคัญทางสถิติของค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแบบวัดทั้ง 6 องค์ประกอบ มีค่าที (t) อยู่ระหว่าง 12.70 - 20.30 และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (λ) อยู่ระหว่าง 0.56 - 0.85 แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อสามารถเป็นตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบได้ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.63 - 0.79 องค์ประกอบประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่นอยู่ระหว่าง 0.70 - 0.85 องค์ประกอบการชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่นอยู่ระหว่าง 0.68 - 0.85 องค์ประกอบการชักจูงด้วยคำพูดจากตนเองอยู่ระหว่าง 0.78 - 0.82 องค์ประกอบสภาวะทางอารมณ์เชิงบวกอยู่ระหว่าง 0.71 - 0.77 และองค์ประกอบสภาวะทางอารมณ์เชิงลบอยู่ระหว่าง 0.56 - 0.83 ส่วนค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (R^2) อยู่ระหว่าง 0.31 - 0.72 แสดงว่าองค์ประกอบแฝงสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อคำถามได้ร้อยละ 31 - 72 แสดงว่าข้อคำถามแต่ละข้อเป็นตัวบ่งชี้ของแต่ละองค์ประกอบได้อย่างเหมาะสม

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง พบว่า โมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าไคสแควร์ (χ^2) เท่ากับ 356 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 160 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.96 ดัชนี Tucker-Lewis Index (TLI) มีค่าเท่ากับ .96 ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.05 และดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.03

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (L) อยู่ระหว่าง 1.00 - 1.40 โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบทุกค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE) ตั้งแต่ 0.04 - 0.08 การทดสอบระดับนัยสำคัญทางสถิติของค่าน้ำหนักองค์ประกอบของแบบวัดทั้ง 20 ข้อ มีค่าที (t) ค่า t(Z) อยู่ระหว่าง 12.37 - 14.75 และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (λ) อยู่ระหว่าง 0.81 - 0.95 แสดงว่า องค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในการวัดตัวแปรแฝงแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานมากที่สุด คือ องค์ประกอบการชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง มีค่าเท่ากับ 0.95 รองลงมา ได้แก่ องค์ประกอบประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น มีค่าเท่ากับ 0.92 องค์ประกอบสภาวะทางอารมณ์เชิงบวก มีค่าเท่ากับ 0.90 องค์ประกอบสภาวะทางอารมณ์เชิงลบ มีค่าเท่ากับ 0.90 องค์ประกอบการชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น มีค่าเท่ากับ 0.87 และประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง มีค่าเท่ากับ 0.81 ตามลำดับ ส่วนค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (R^2) อยู่ระหว่าง 0.66 - 0.90 แสดงว่าตัวแปรแฝงสามารถอธิบายความแปรปรวนของทั้ง 6 องค์ประกอบย่อย ได้ร้อยละ 66 - 90

2. ความตรงเชิงสอดคล้อง พิจารณาจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน และค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (Average Variance Extracted: AVE) พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของข้อคำถามมีค่าอยู่ระหว่าง 0.56 - 0.85 และค่า AVE ของแต่ละองค์ประกอบมีค่าอยู่ระหว่าง 0.50 - 0.64 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 แสดงว่าข้อคำถามภายในแต่ละองค์ประกอบสามารถสะท้อนตัวแปรแฝงเดียวกันได้อย่างเหมาะสม จึงสรุปได้ว่าแบบวัดแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีความตรงเชิงสอดคล้องอยู่ในระดับดี

3. ความตรงเชิงจำแนก จากการตรวจสอบด้วยวิธีการ Heterotrait-Monotrait Ratio of Correlations (HTMT) พบว่า ค่า HTMT ของทุกคู่ตัวแปรอยู่ระหว่าง 0.63 - 0.87 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ 0.90 จึงสามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านของแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีความแตกต่างกันในระดับที่ยอมรับได้

4. ความเชื่อมั่น จากการตรวจสอบความเชื่อมั่นแบบความสอดคล้องภายในด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) พบว่า แบบวัดทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.94 และมีความเชื่อมั่นของแต่ละองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.80 - 0.84 เมื่อพิจารณาค่าความเชื่อมั่นในการวัดตัวแปรแฝง (Composite Reliability: CR) อยู่ระหว่าง 0.80 - 0.84 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (0.70) แสดงว่าแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีทั้งในภาพรวมและรายองค์ประกอบ

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

จากผลการวิจัย ที่พบว่า แบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์มีคุณภาพทางจิตมิติอยู่ในระดับดี โดยผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับหนึ่ง และอันดับสอง แสดงให้เห็นว่าโมเดลการวัดมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ทั้งค่าดัชนี CFI, TLI, RMSEA และ SRMR บ่งชี้ว่าโครงสร้างของแบบวัดสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถาม องค์ประกอบย่อย และองค์ประกอบอันดับสองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของข้อคำถามในโมเดลการวัดอันดับหนึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.56 - 0.85 และค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานขององค์ประกอบย่อยในโมเดลการวัดอันดับสองมีค่าอยู่ระหว่าง 0.81 - 0.95 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามสามารถสะท้อนองค์ประกอบได้อย่างเหมาะสม และองค์ประกอบย่อยทั้ง 6 ด้าน สามารถร่วมกันอธิบายตัวแปรแฝงของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Egele, V. S. et al. ซึ่งใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบโครงสร้างของแบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการมีกิจกรรมทางกาย และพบว่า โครงสร้างของแบบวัดมีความเหมาะสมต่อการอธิบายตัวแปรแฝงเช่นเดียวกัน (Egele, V. S. et al., 2025) ข้อค้นพบดังกล่าว อาจเกิดจากการพัฒนาแบบวัดบนพื้นฐานของทฤษฎีการรับรู้ความสามารถตนเอง (Bandura, A., 1997) ร่วมกับการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการที่ชัดเจน และการออกแบบข้อคำถามให้สอดคล้องกับบริบทของการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ จึงทำให้ข้อคำถามสามารถสะท้อนประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง ยังพบว่า แม้องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง แต่สามารถอธิบายได้ด้วยตัวแปรแฝงเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่า แหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้เกิดจากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเพียงลำพัง แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของแหล่งประสบการณ์หลายด้านภายใต้โครงสร้างเดียวกันตามกรอบแนวคิดของทฤษฎีการรับรู้ความสามารถตนเอง

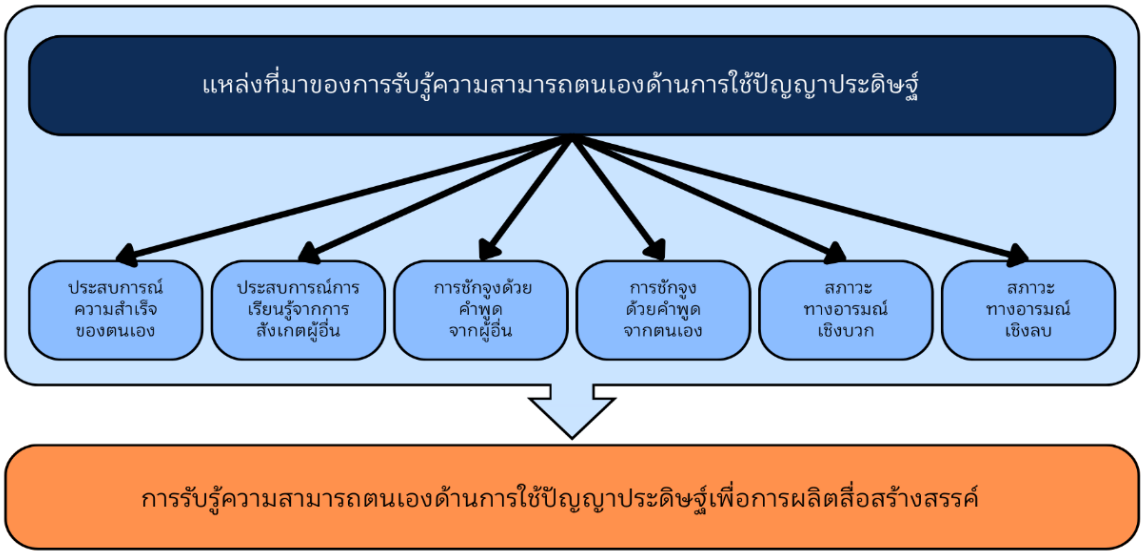
นอกจากนี้ ผลการตรวจสอบความตรงเชิงสอดคล้อง พบว่า ค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (AVE) ของทุกองค์ประกอบมีค่าอยู่ระหว่าง 0.50 - 0.64 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 และค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของข้อคำถามทุกข้อมีค่ามากกว่า 0.50 แสดงให้เห็นว่า ข้อคำถามภายในแต่ละองค์ประกอบมีความสอดคล้องกันในการสะท้อนตัวแปรแฝงเดียวกัน และสามารถวัดมิติของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองได้ตรงตามโครงสร้างทางทฤษฎีที่กำหนดไว้ จึงสนับสนุนความตรงเชิงสอดคล้องของแบบวัดในระดับดี ผลการศึกษาครั้งนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับ Aguirre, M. P. et al. ที่พัฒนาและตรวจสอบแบบวัด Digital Self-Efficacy และยืนยันความตรงเชิงสอดคล้องของเครื่องมือผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันร่วมกับการตรวจสอบค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้และค่าความเชื่อมั่นเชิงประกอบ โดยผลดังกล่าวบ่งชี้ว่า ข้อคำถามในแต่ละองค์ประกอบสามารถอธิบายแนวคิดที่ต้องการวัดได้อย่างชัดเจน และยังคงรักษาความเป็นเอกภาพของแต่ละองค์ประกอบไว้ได้ (Aguirre, M. P. et al., 2024) ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังสนับสนุนข้อเสนอของ Warner, L. M. et al. ที่เสนอการขยายโครงสร้างแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองจาก 4 องค์ประกอบเป็น 6 องค์ประกอบ โดยแยกการชักจูงด้วยคำพูดออกเป็นการชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่นและการชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง รวมทั้งแยกสภาวะทางอารมณ์ออกเป็นสภาวะทางอารมณ์เชิงบวกและสภาวะทางอารมณ์เชิงลบ (Warner, L. M. et al., 2014) ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้กับบริบทของการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าบริบทของการเรียนรู้จะเปลี่ยนจากการปฏิบัติงานทั่วไปไปสู่การทำงานร่วมกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ แต่แหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองยังคงสามารถอธิบายได้ผ่านโครงสร้างเชิงทฤษฎีเดียวกัน เพียงแต่มีการปรับข้อคำถามให้สอดคล้องกับลักษณะของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์ผลงาน

สำหรับการตรวจสอบความตรงเชิงจำแนก พบว่า ค่า Heterotrait-Monotrait Ratio of Correlations (HTMT) ของทุกคู่ตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง 0.63 - 0.87 ซึ่งต่ำกว่า 0.90 ตามเกณฑ์ของ Henseler, J. et al. แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านมีความแตกต่างกันอย่างเพียงพอในเชิงประจักษ์ และสามารถจำแนกออกจากกันได้อย่างชัดเจน แม้ว่าองค์ประกอบทั้งหมดจะอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเดียวกันของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองก็ตาม (Henseler, J. et al., 2015) ผลดังกล่าวอธิบายได้ว่า แต่ละองค์ประกอบสามารถอธิบายมิติของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองได้อย่างเฉพาะเจาะจง โดยไม่มีความซ้ำซ้อนของโครงสร้างระหว่างองค์ประกอบในระดับที่ส่งผลต่อความตรงของแบบวัด สอดคล้องกับแนวคิดของ Bandura, A. ที่อธิบายว่าแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองแต่ละด้านเกิดจากประสบการณ์และกระบวนการทางจิตวิทยาที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ความสำเร็จจากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้ผ่านการสังเกต การได้รับการชักจูงด้วยคำพูด หรือสภาวะทางอารมณ์และสรีรวิทยา ซึ่งแต่ละแหล่งมีบทบาทในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคลผ่านกลไกที่แตกต่างกัน (Bandura, A., 1997) ผลการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนว่า แบบวัดสามารถแยกแยะลักษณะเฉพาะของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองแต่ละด้านได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแม้การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์จะเป็นบริบทการเรียนรู้รูปแบบใหม่ แต่การพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองยังคงอาศัยแหล่งประสบการณ์หลายมิติในการพัฒนาความเชื่อมั่นของผู้เรียนเช่นเดียวกับบริบทการเรียนรู้รูปแบบอื่น

ประการสุดท้าย ผลการตรวจสอบความเชื่อมั่น พบว่า แบบวัดทั้งฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .94 แต่ละองค์ประกอบมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.80 - 0.84 และมีค่าความเชื่อมั่นเชิงประกอบ อยู่ระหว่าง 0.80 - 0.84 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าข้อคำถามภายในแต่ละองค์ประกอบมีความสอดคล้องกันในการวัดโครงสร้างเดียวกัน และสามารถสะท้อนตัวแปรแฝงที่ต้องการวัดได้อย่างมีเสถียรภาพ จึงเป็นหลักฐานสนับสนุนคุณภาพทางจิตมิติของแบบวัด และความเหมาะสมในการนำไปใช้ทั้งในการวิจัยและการประเมินทางการศึกษา (Usher, E. L. & Pajares, F., 2009) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ García, M. M. et al. ที่พบว่า แบบวัด GSE-6AI มีความเชื่อมั่นภายในอยู่ในระดับสูง โดยมีค่า Cronbach’s alpha Coefficient และ McDonald’s omega เท่ากับ .91 ซึ่งเครื่องมือที่มีความเชื่อมั่นที่ดีช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยและเอื้อต่อการเปรียบเทียบผลการศึกษาในบริบทที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังกล่าวว่าการพัฒนาแบบวัดให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม ภาษา และลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย มีส่วนสำคัญต่อการได้เครื่องมือที่มีคุณภาพทางจิตมิติที่เหมาะสม (García, M. M. et al., 2024) ในทำนองเดียวกัน ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า แบบวัดที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับบริบทของการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์ไทย และมีคุณภาพทางจิตมิติที่เหมาะสมสำหรับการประเมินแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ดังนั้น แบบวัดนี้จึงมีศักยภาพในการนำไปใช้เป็นเครื่องมือวิจัยเพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และอาจนำไปประยุกต์ใช้ในการประเมินผลโครงการหรือใช้เป็นข้อมูลประกอบการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ในระดับอุดมศึกษ

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยทำให้ได้แบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ ที่มีลักษณะเฉพาะของการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ในกลุ่มนักศึกษานิเทศศาสตร์ ซึ่งมีความแตกต่างจากการวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองในบริบททั่วไป โดยข้อค้นพบนี้อธิบายได้ว่า การรับรู้ความสามารถตนเองในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เกิดจากการประมวลข้อมูลจาก 6 แหล่งสำคัญ ได้แก่ 1) ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง 2) ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น 3) การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น 4) การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง 5) สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก และ 6) สภาวะทางอารมณ์เชิงลบ องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านจะทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลที่ผู้เรียนนำมาใช้ในการประเมินความสามารถของตนในการเรียนรู้ ประยุกต์ใช้ และควบคุมเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีโครงสร้างเดียวกัน คือ แหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิต สื่อสร้างสรรค์



ภาพที่ 1 องค์ประกอบของแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลได้ว่า แบบวัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของนักศึกษานิเทศศาสตร์มีคุณภาพทางจิตมิติอยู่ในระดับดี ทั้งด้านความตรงและความเชื่อมั่น โดยโครงสร้างของแบบวัดมีความเหมาะสม องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านสามารถอธิบายตัวแปรที่ต้องการวัดได้อย่างชัดเจนและจำแนกออกจากกันได้ แบบวัดที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ประสบการณ์จากความสำเร็จของตนเอง (4 ข้อ) ประสบการณ์การเรียนรู้จากการสังเกตผู้อื่น (3 ข้อ) การชักจูงด้วยคำพูดจากผู้อื่น (3 ข้อ) การชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง (3 ข้อ) สภาวะทางอารมณ์เชิงบวก (3 ข้อ) และสภาวะทางอารมณ์เชิงลบ (4 ข้อ) ดังนั้น แบบวัดนี้จึงมีความเหมาะสมสำหรับใช้วัดแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม และมีศักยภาพในการนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษาวิจัยและประเมินผู้เรียนในบริบทการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ได้ จากผลการวิจัยนี้จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาความเชื่อมั่นในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการเสริมสร้างทักษะการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเองทั้ง 6 องค์ประกอบควบคู่กัน ได้แก่ การสร้างประสบการณ์แห่งความสำเร็จ การเรียนรู้จากตัวแบบ การได้รับการสนับสนุนจากผู้อื่น การส่งเสริมการ ชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง และการจัดการสภาวะทางอารมณ์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษา ผู้สอน และผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถนำแบบวัดนี้ไปใช้ประเมินผู้เรียนเพื่อวิเคราะห์จุดแข็งและจุดที่ควรได้รับการส่งเสริม ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลประกอบการออกแบบรายวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ หรือโครงการพัฒนาทักษะด้านปัญญาประดิษฐ์ที่บูรณาการการพัฒนาปัจจัยทางจิตวิทยาเข้ากับการพัฒนาความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยี อันจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ได้อย่างมั่นใจ มีประสิทธิภาพ และพร้อมประยุกต์ใช้ในวิชาชีพ ส่วนการวิจัยในอนาคต ควรตรวจสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัด ในกลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน รวมทั้งพัฒนาและประเมินผล

โปรแกรมที่ส่งเสริมแหล่งที่มาของการรับรู้ความสามารถตนเอง โดยเฉพาะการชักจูงด้วยคำพูดจากตนเอง ตลอดจนดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยแบบผสมผสาน เพื่ออธิบายกระบวนการก่อรูปของการรับรู้ความสามารถตนเองด้านการใช้ปัญญาประดิษฐ์และสนับสนุนการพัฒนาเครื่องมือวัดและการจัดการเรียนรู้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Aguirre, M. P. et al. (2024). The Digital Self-Efficacy Scale: Adaptation and validation of its Spanish version. Human Behavior and Emerging Technologies, 3952946. https://doi.org/10.1155/2024/3952946.

Anderson, T. & Niu, S. (2025). Making AI-enhanced videos: analyzing generative AI use cases in YouTube content creation. Retrieved May 12, 2026, from https://dl.acm.org/doi/10.1145/3706599.3719991

Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: W. H. Freeman.

Bijl, J. V. D. & Baggett, L. M. S. (2001). The theory and measurement of the self-efficacy construct. Scholarly Inquiry for Nursing Practice, 15(3), 189-207.

Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). A first course in factor analysis. (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Egele, V. S. et al. (2025). An empirical ranking of the importance of the sources of self-efficacy for physical activity. Health Psychology and Behavioral Medicine, 13(1), 2567322. https://doi.org/10.1080/21642850.2025.2567322.

García, M. M. et al. (2024). Adaptation and psychometric properties of a brief version of the general self-efficacy scale for use with artificial intelligence (GSE-6AI) among university students. Frontiers in Education, 9, 1293437. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1293437.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). Boston: Cengage Learning.

Henseler, J. et al. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. Journal of the Academy of Marketing Science, 43(1), 115-135.

Hwang, Y. & Wu, Y. (2025). The influence of generative artificial intelligence on creative cognition of design students: A chain mediation model of self-efficacy and anxiety. Frontiers in Psychology, 15, 1455015. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1455015.

Jiang, Y. et al. (2025). Generative AI in art education: A systematic review of research trends, tool applications, and outcomes (2019-2025). Education Sciences, 16(1), 47. https://doi.org/10.3390/educsci16010047.

Kline, R. B. (2023). Principles and practice of structural equation modeling. (5th ed.). New York: The Guilford Press.

Lin, H. & Chen, Q. (2024). Artificial intelligence (AI)-integrated educational applications and college students' creativity and academic emotions: Students' and teachers' perceptions and attitudes. BMC Psychology, 12, 487. https://doi.org/10.1186/s40359-024-01979-0.

Mills, N. A. (2014). Self-efficacy in second language acquisition. In Mercer, S. & Williams, M. (Eds.), Multiple Perspectives on the Self in SLA. (pp. 6-22). Clevedon: Multilingual Matters.

Park, Y. S. (2023). Creative and critical entanglements with AI in art education. Studies in Art Education, 64(4), 406-425.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). Retrieved May 12, 2026, from https://eric.ed.gov/?id =ED121845

Usher, E. L. & Pajares, F. (2009). Sources of self-efficacy in mathematics: A validation study. Contemporary Educational Psychology, 34(1), 89-101.

Wang, J. et al. (2026). Evaluating the effects of personalised learning on AI-assisted design performance, creative self-efficacy, and engagement of high- and low-performing college design students. Journal of Computer Assisted Learning, 42(2), e70221. https://doi.org/10.1002/jcal.70221.

Warner, L. M. et al. (2014). Sources of self-efficacy for physical activity. Health Psychology, 33(11), 1298-1308.

บทความวิจัย

การจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับการใช้หลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*

PROBLEM-BASED LEARNING MANAGERMENT USING STEAM4INNOVATOR CURRICULUM TO DEVELOP PROBLEM-SOLVING SKILLS AND INNOVATIVE CREATIVE THINKING SKILLS OF GRADE 8 STUDENTS

มนฑกาน อรรถสงเคราะห์[1], จารึก อรรถสงเคราะห์[2*]

Montakan Atthasongkhro[1], Jaruek Atthasongkhro[2*]

[1]โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี ประเทศไทย

[1]Prince of Songkla University Demonstration School (Secondary), Prince of Songkla University, Pattani, Thailand

[2]คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี ประเทศไทย

[2]Faculty of Education, Prince of Songkla University, Pattani, Thailand

*Corresponding author E-mail: jareuck.a@psu.ac.th

*Tel: 086-712-5060

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATORฯ 2) ศึกษาทักษะการคิดแก้ปัญหาฯ 3) ศึกษาทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมฯ 4) ศึกษาผลการสะท้อนคิดฯ และ 5) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 110 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR แบบประเมินทักษะการคิดแก้ปัญหา แบบประเมินทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบสอบถามสะท้อนคิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.71 ± 0.26 นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักเรียนมีความพึงพอใจและมีการเรียนรู้เชิงบวก โดยเฉพาะด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง นอกจากนี้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทั้งสองหน่วยการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยหน่วยการเรียนรู้เรื่องขยะมูลฝอยมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 6.05 ± 2.40 เป็น 7.08 ± 2.54

* Received 5 July 2026; Revised 7 August 2026; Accepted 25 August 2026

และหน่วยการเรียนรู้เรื่องมลพิษมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 4.61 ± 2.39 เป็น 7.69 ± 1.86 แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR สามารถส่งเสริมสมรรถนะการเรียนรู้และการสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน, ทักษะการคิดแก้ปัญหา, ทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Abstract

This research article aimed to 1) Develop a learning management approach using problem-based learning in conjunction with the STEAM4INNOVATOR curriculum; 2) Study problem-solving thinking skills; 3) Study innovative creative thinking skills; 4) Study reflective thinking outcomes; and 5) Study the learning achievement of students who received the aforementioned learning management approach. The sample consisted of 110 Grade 8 students. The research instruments included lesson plans based on problem-based learning in conjunction with the STEAM4INNOVATOR curriculum, a problem-solving thinking skills assessment form, an innovative creative thinking skills assessment form, a learning achievement test, and a reflective thinking questionnaire. The data were analyzed using mean, standard deviation, t-test, and one-way repeated measures analysis of variance. The research findings revealed that the learning management approach using problem-based learning in conjunction with the STEAM4INNOVATOR curriculum for developing problem-solving thinking skills and innovative creative thinking skills was of very good quality, with an overall mean score of 3.71 ± 0.26. Students' problem-solving thinking skills and innovative creative thinking skills continuously improved. Students were satisfied and demonstrated positive learning experiences, particularly in analytical thinking, problem solving, teamwork, and connecting knowledge to real-life situations. In addition, students' post-learning achievement scores were significantly higher than their pre-learning achievement scores in both learning units. In the learning unit on solid waste, the mean score increased from 6.05 ± 2.40 to 7.08 ± 2.54, while in the learning unit on pollution, the mean score increased from 4.61 ± 2.39 to 7.69 ± 1.86. These findings indicate that problem-based learning in conjunction with the STEAM4INNOVATOR curriculum can effectively promote students' learning competencies and innovative creativity.

Keywords: Problem-Based Learning, Problem-Solving Skills, Innovative Creative Thinking Skills, Learning Achievement

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและไม่แน่นอน ทั้งจากความขัดแย้งระหว่างประเทศ ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคร้ายแรง Schwab, K. เรียกยุคนี้ว่า “การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4” ซึ่งมีการหลอมรวมของเทคโนโลยีดิจิทัล ชีวภาพ และกายภาพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันในหลายอุตสาหกรรม (Schwab, K., 2017) สถานการณ์เหล่านี้ส่งผลให้ทักษะการคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์กลายเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศ (UNESCO, 2021); (World Economic Forum, 2020) การส่งเสริมและพัฒนาทักษะการสร้างสรรค์นวัตกรรมมีความสำคัญอย่างมากในการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนเพื่อรับมือกับความท้าทายในอนาคต นวัตกรรมในสาขาวิทยาศาสตร์ การแพทย์ อุตสาหกรรม การเกษตร และการศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ชุมชน องค์กร หรือประเทศสามารถยืนหยัดแข่งขันบนเวทีโลกได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (OECD, 2019) ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนรู้ให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม การค้นคว้า ออกแบบ และปฏิบัติจริง นำไปสู่นวัตกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มและการแก้ปัญหาเชิงนวัตกรรม ในบริบทของประเทศไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2562) และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ให้มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์นวัตกรรม (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา “ทักษะแห่งอนาคต (Future Skills)” ที่เสนอโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2564) อย่างไรก็ตามสำนักรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า นักเรียนไทยมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดีน้อย สอดคล้องกับผลการประเมิน Programme for International Student Assessment 2018 (PISA 2018) ที่พบว่า นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยในด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) โดยเฉพาะในด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2564) นอกจากนี้ ผลการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาโครงงานวิทยาศาสตร์ พบว่า นักเรียนเพียงร้อยละ 10 - 15 ที่สามารถสร้างสรรค์โครงงานวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัยและสามารถวิเคราะห์ อภิปรายผลการทดลองได้อย่างชัดเจน และพบว่า งานวิจัยหลายชิ้นส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่การศึกษาในระดับอุดมศึกษาและการพัฒนาทักษะในสายอาชีพ แต่การศึกษาที่เน้นกลุ่มเป้าหมายระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในประเทศไทยมีน้อย ซึ่งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาทางความคิด จึงมีความสำคัญที่จะทำการศึกษาในช่วงอายุนี้

การจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) เป็นแนวทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและการคิดสร้างสรรค์ (Savery, J., 2015) โดย PBL เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สร้างความรู้ใหม่จากการใช้ปัญหาในโลกจริงเป็นบริบทของการเรียนรู้ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีม (ทิศนา แขมมณี, 2560) งานวิจัยในประเทศไทยหลายชิ้นได้แสดงให้เห็นประสิทธิภาพของ PBL ในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน เช่น งานวิจัยของ โยทะกา อันทะหวา และสิทธิ พลอาจอินทร์

พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) ช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยนักเรียนทั้งหมดสามารถผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้อย่างสมบูรณ์ (โยทะกา อันทะหวา และสิทธิ พลอาจอินทร์, 2567) นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา (STEM Education) ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ได้รับความสนใจในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ ลือชา ลดาชาติ และคณะ พบว่า การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษาช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะในด้านความคิดริเริ่มและความคิดยืดหยุ่น (ลือชา ลดาชาติ และคณะ, 2562)

หลักสูตร STEAM4INNOVATOR ที่พัฒนาโดยสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) นำเสนอกระบวนการสร้างนวัตกรรมที่ผสมผสานทักษะด้าน Soft skill ที่จำเป็นสำหรับนวัตกร ผ่านกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) Insight รู้สึก รู้จริง 2) Wow! Idea คิดสร้างสรรค์ไอเดีย 3) Business Model แผนพัฒนาธุรกิจ และ 4) Production & Diffusion การผลิตและการกระจาย (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2562) หลักสูตรนี้ยังประยุกต์ใช้องค์ความรู้การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม BCG Economy ในการจัดการเรียนรู้

เนื่องจากหลักสูตร STEAM4INNOVATOR มีจุดเน้นเรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่มและการประยุกต์ใช้ BCG Economy ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับบริบทปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ขยะมูลฝอยและมลพิษ ที่จำเป็นต้องอาศัยการคิดแก้ปัญหาเชิงนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นโอกาสในการบูรณาการการจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาออกแบบเทคโนโลยีและการแก้ปัญหา 1 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์นวัตกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะมูลฝอยหรือมลพิษต่าง ๆ ที่เกิดจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ และรับมือกับความท้าทายในโลก VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) (Bennett, N. & Lemoine, G. J., 2014) การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และเป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย เพื่อเตรียมความพร้อมให้เยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ สร้างนวัตกรรมที่สามารถแก้ปัญหาได้จริงและรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 ว่าด้วยการศึกษาที่มีคุณภาพ และเป้าหมายที่ 9 ว่าด้วยอุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน (United Nations, 2015)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแนวทางจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)

2. เพื่อศึกษาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR

3. เพื่อศึกษาทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR

4. เพื่อศึกษาผลการสะท้อนคิด ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR

5. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง ใช้แบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียววัดหลายครั้งตามอนุกรมเวลา หรือ One Group Time-series Design เพื่อศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการคิดแก้ปัญหา และทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) จำนวน 110 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จำนวน 3 แผน ใช้เวลา 11 สัปดาห์ รวม 22 คาบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทุกฉบับผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ได้แก่ แบบประเมินทักษะการคิดแก้ปัญหา จำนวน 4 ชุด แต่ละชุดมีค่า CVI เท่ากับ 1.0 ค่าความยากง่ายอยู่ในช่วงตั้งแต่ 0.2 - 0.8 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ในช่วง 0.21 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่น KR20 เท่ากับ 0.8 แบบประเมินทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม จำนวน 1 ชุด มีค่า CVI เท่ากับ 1.0 แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 3 ชุด โดยแบบทดสอบนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR มีค่า CVI เท่ากับ 1.0 แบบทดสอบเรื่องเทคโนโลยีการจัดการขยะมูลฝอยและแบบทดสอบบทเรื่องเทคโนโลยีการจัดการมลพิษ มีค่า CVI เท่ากับ 1.0 ค่าความยากง่ายอยู่ในช่วงตั้งแต่ 0.2 - 0.8 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ในช่วง 0.21 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่น KR20 เท่ากับ 0.8 และแบบสอบถามสะท้อนคิด จำนวน 1 ชุดมีค่า CVI เท่ากับ 1.0

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเป็น 4 ครั้ง ตลอดกระบวนการทดลอง โดยครั้งที่ 1 เป็นการทดสอบก่อนเรียนและประเมินทักษะเบื้องต้น ครั้งที่ 2 - 4 เป็นการประเมินหลังการจัดกิจกรรมในแต่ละช่วง ประกอบด้วยการทดสอบผลสัมฤทธิ์ การประเมินทักษะการคิดแก้ปัญหา การประเมินทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมจากตนเอง เพื่อน และครู รวมถึงการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามสะท้อนคิดในช่วงท้ายของการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณนำมาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ด้วยการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ และวิเคราะห์พัฒนาการของทักษะการคิดแก้ปัญหาและการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสอบถามสะท้อนคิด ภาพถ่าย และร่องรอยหลักฐานเชิงประจักษ์ วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

การจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับการใช้หลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาแนวทางจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ซึ่งได้รับผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินจำแนกตามรายการและองค์ประกอบ

องค์ประกอบที่	ข้อ	รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1. การออกแบบแผนการเรียนรู้	1	1.1 ความสอดคล้อง CLO/ตัวชี้วัด	4.00	0.00	ดีมาก
	2	1.2 การออกแบบสถานการณ์ปัญหา (PBL)	3.60	0.55	ดีมาก
	3	1.3 การบูรณาการ STEAM4INNOVATOR	3.60	0.55	ดีมาก
	4	1.4 โครงสร้างกิจกรรม	3.40	0.55	ดี
ค่าเฉลี่ยรวมองค์ประกอบที่ 1			**3.65**	**0.52**	**ดีมาก**
2. กระบวนการจัดการเรียนรู้	5	2.1 การใช้ PBL Process	3.80	0.45	ดีมาก
	6	2.2 STEAM4INNOVATOR Process	4.00	0.00	ดีมาก
	7	2.3 การกระตุ้นการคิดแก้ปัญหา	3.80	0.45	ดีมาก
	8	2.4 การมีส่วนร่วมของผู้เรียน	3.80	0.45	ดีมาก
ค่าเฉลี่ยรวมองค์ประกอบที่ 2			**3.85**	**0.44**	**ดีมาก**
3. ทักษะการคิดแก้ปัญหา	9	3.1 วิเคราะห์ปัญหา	3.60	0.55	ดีมาก
	10	3.2 การวางแผนแก้ปัญหา	3.60	0.55	ดีมาก
	11	3.3 การทดลอง/ทดสอบ	3.20	0.45	ดี
	12	3.4 การประเมินผล	3.20	0.45	ดี
ค่าเฉลี่ยรวมองค์ประกอบที่ 3			**3.40**	**0.50**	**ดี**
4. ความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม	13	4.1 ความคิดริเริ่ม	4.00	0.00	ดีมาก
	14	4.2 การออกแบบนวัตกรรม	4.00	0.00	ดีมาก
	15	4.3 Prototype	4.00	0.00	ดีมาก
	16	4.4 การปรับปรุง (Iteration)	4.00	0.00	ดีมาก
ค่าเฉลี่ยรวมองค์ประกอบที่ 4			**4.00**	**0.00**	**ดีมาก**
5. การวัดและประเมินผล	17	5.1 เครื่องมือประเมิน	3.60	0.55	ดีมาก
	18	5.2 Rubric	3.60	0.55	ดีมาก
	19	5.3 การประเมินระหว่างเรียน	3.80	0.45	ดีมาก
	20	5.4 การสะท้อนผล (Reflection)	3.60	0.55	ดีมาก
ค่าเฉลี่ยรวมองค์ประกอบที่ 5			**3.65**	**0.52**	**ดีมาก**
ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด			**3.71**	**0.26**	**ดีมาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า เครื่องมือวิจัยฉบับนี้มีคุณภาพในระดับสูงทั้งในมิติของ ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความสอดคล้องของผู้ประเมิน (Rater Consistency) พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับ ดีมาก (3.71 ± 0.26) และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ด้านที่มีคุณภาพสูงที่สุด คือ ความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมรองลงมา คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ด้านที่ควรพัฒนาเพิ่มเติม คือ ทักษะการคิดแก้ปัญหา

2. ผลการศึกษาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR มีผลการวิจัยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 คะแนนเฉลี่ย และผลการเปรียบเทียบรายคู่ของคะแนนทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

สถานการณ์ครั้งที่	คะแนนเฉลี่ย ± S.D. (คะแนน)	ผลการเปรียบเทียบรายคู่
1. สิ่งรอบตัว	10.76 ± 3.66	ต่ำกว่าครั้งที่ 3* และครั้งที่ 4**
2. ขยะมูลฝอย	11.33 ± 3.99	ต่ำกว่าครั้งที่ 4**
3. มลพิษ	12.05 ± 3.17	ต่ำกว่าครั้งที่ 4**
4. สถานการณ์ทั่วไป	13.60 ± 3.67	สูงกว่าทุกสถานการณ์

* p < .05, ** p < .01

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนเฉลี่ยทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยสถานการณ์ทั่วไปมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด (13.60 ± 3.67) รองลงมา คือ สถานการณ์เกี่ยวกับมลพิษ (12.05 ± 3.17) สถานการณ์เกี่ยวกับขยะมูลฝอย (11.33 ± 3.99) และสถานการณ์เกี่ยวกับสิ่งรอบตัว (10.76 ± 3.66)

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated Measures ANOVA) พบว่า คะแนนทักษะการคิดแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างสถานการณ์ทั้ง 4 สถานการณ์ ($F(3,327) = 25.95$, $p < .001$) โดยการทดสอบสมมติฐาน Sphericity ของ Mauchly ไม่พบการละเมิดข้อตกลงเบื้องต้น ($W = .941$, $\chi^2 = 6.595$, $p = .253$) จึงสามารถใช้ผลการวิเคราะห์ได้ตามปกติ

ผลการเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า คะแนนในสถานการณ์ทั่วไปสูงกว่าสถานการณ์อื่นทุกสถานการณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ขณะที่สถานการณ์มลพิษมีคะแนนสูงกว่าสถานการณ์สิ่งรอบตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา)ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR มีผลการวิจัยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 คะแนนเฉลี่ยของทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมจากการประเมินตนเอง เพื่อน ครูผู้สอน และภาพรวม ในครั้งต่าง ๆ

ครั้งที่	ค่าเฉลี่ย ผลการประเมิน ± S.D. (คะแนน)				
	ครูผู้สอนประเมิน	นักเรียนประเมินตนเอง	นักเรียนประเมินเพื่อน	ภาพรวมการประเมิน	แปลผล
ครั้งที่ 1	3.00 ± 0.65	4.23 ± 0.51	4.24 ± 0.50	3.82 ± 0.71	ดี

ตารางที่ 3 คะแนนเฉลี่ยของทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมจากการประเมินตนเอง เพื่อน ครูผู้สอน และภาพรวม ในครั้งต่าง ๆ (ต่อ)

ครั้งที่	ค่าเฉลี่ย ผลการประเมิน ± S.D. (คะแนน)				
	ครูผู้สอนประเมิน	นักเรียนประเมินตนเอง	นักเรียนประเมินเพื่อน	ภาพรวมการประเมิน	แปลผล
ครั้งที่ 2	3.50 ± 0.32	4.19 ± 0.45	4.28 ± 0.42	3.99 ± 0.43	ดี
ครั้งที่ 3	4.00 ± 0.22	4.19 ± 0.50	4.32 ± 0.39	4.17 ± 0.16	ดีมาก
ครั้งที่ 4	4.50 ± 0.15	4.38 ± 0.45	4.52 ± 0.31	4.47 ± 0.08	ดีมาก

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ซึ่งประเมินจาก 3 แหล่ง ได้แก่ ครูผู้สอน ตนเอง และเพื่อน พบว่า คะแนนเฉลี่ยครั้งที่ 4 ทั้งในภาพรวมและจาก 3 แหล่ง ได้แก่ ครูผู้สอน ตนเอง และเพื่อน มีผลประเมินมากที่สุด (4.47 ± 0.08) ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก และคะแนนการประเมินทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมภาพรวม ครั้งที่ 3 (4.17 ± 0.16) ครั้งที่ 2 (3.99 ± 0.43) และครั้งที่ 1 (3.82 ± 0.71) รองลงมาตามลำดับ

4. ผลการศึกษาแบบสอบถามสะท้อนคิด ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR มีผลการวิจัยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาแบบสอบถามสะท้อนคิด ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ต่อการจัดการเรียนรู้โดยการใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับSTEAM4INNOVATOR

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความเข้าใจเชิงลึก	93	84.54
ความสนุก ความพึงพอใจ และความรู้สึกเชิงบวก	92	83.63
การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการมีส่วนร่วม	67	60.91
การลงมือทำ นวัตกรรม และการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง	62	56.36
ความยาก ความซับซ้อน และปริมาณงาน	15	13.64

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สะท้อนว่าการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและความเข้าใจเชิงลึกมากที่สุด (ร้อยละ 84.54) รองลงมา คือ ความสนุก ความพึงพอใจ และความรู้สึกเชิงบวกต่อการเรียนรู้ (ร้อยละ 83.63) การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการมีส่วนร่วม (ร้อยละ 60.91) และการลงมือปฏิบัติการสร้างนวัตกรรม และการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง (ร้อยละ 56.36) ขณะที่นักเรียนบางส่วนสะท้อนถึงความยาก ความซับซ้อน หรือปริมาณงานที่มากเกินไป (ร้อยละ 13.64)

ตัวอย่างความคิดเห็นของนักเรียนที่สะท้อนผลการเรียนรู้ ได้แก่ “ได้ฝึกคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ” “สนุกและท้าทายเพราะได้คิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาจริง” “ได้ฝึกทำงานเป็นทีมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน” และ “สนุกที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้เห็นภาพชัดเจน” อย่างไรก็ตาม นักเรียนบางส่วนเห็นว่ากิจกรรมมีขั้นตอนค่อนข้างซับซ้อนและมีปริมาณงานมาก เช่น “งานเยอะไปหน่อย” และ “ขั้นตอนหลายอย่างซับซ้อนเกินไป”

ตารางที่ 5 ขั้นตอนที่นักเรียนชื่นชอบมากที่สุดในการเรียนรู้ตาม STEAM4INNOVATOR

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
Business Model (แผนพัฒนาธุรกิจ)	61	55.45
Production & Diffusion (การผลิตและการกระจาย)	41	37.27
Wow! Idea (คิดสร้างสรรค์ไอเดีย)	34	30.91
Insight (รู้สึก รู้จริง)	14	12.73

จากตารางที่ 5 พบว่า นักเรียนชื่นชอบขั้นตอน Business Model (แผนพัฒนาธุรกิจ) มากที่สุด (ร้อยละ 55.45) เนื่องจากได้ลงมือปฏิบัติจริงและพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม รองลงมา คือ Production & Diffusion (การผลิตและการกระจาย) (ร้อยละ 37.27) ซึ่งช่วยฝึกการนำเสนอและสร้างความภาคภูมิใจในผลงาน ตามด้วย Wow! Idea (คิดสร้างสรรค์ไอเดีย) (ร้อยละ 30.91) และ Insight (รู้สึก รู้จริง) (ร้อยละ 12.73)

นักเรียนให้เหตุผลว่าชื่นชอบขั้นตอน Business Model เนื่องจากได้ลงมือสร้างต้นแบบและทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง เช่น “ชอบ Prototype เพราะได้ลงมือทำจริง” และ “ได้ทดลองแก้ปัญหา ทำแล้วสนุก” การที่นักเรียนให้ความสนใจขั้น Business Model สูง เนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญที่เปลี่ยนไอเดียให้กลายเป็นการออกแบบโมเดลโครงร่างก่อนลงมือผลิตจริงในขั้นถัดไป สำหรับขั้นตอน Production & Diffusion นักเรียนเห็นว่าเป็นโอกาสในการฝึกการนำเสนอและการสื่อสาร เช่น “ทำให้ฝึกพูด ฝึกนำเสนอ” และ “ภูมิใจที่ได้นำเสนอผลงานต่อเพื่อน” ขณะที่ขั้นตอน Wow! Idea ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน ส่วนขั้นตอน Insight ช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการของผู้ใช้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตารางที่ 6 ปัญหาและข้อเสนอแนะของนักเรียนหลังการเรียนรู้

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
เวลาไม่เพียงพอ	41	37.27
ไม่มีปัญหา/พึงพอใจกิจกรรม	25	22.72
กระบวนการหรือบริบท	14	12.72
ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม	8	7.27
ต้องการตัวอย่าง Prototype	8	7.27
ความยากของโจทย์หรือศัพท์	7	6.36
อุปกรณ์/ทรัพยากรไม่เพียงพอ	4	3.63
ปริมาณงานมากเกินไป	3	2.72

จากตารางที่ 6 พบว่า ปัญหาที่นักเรียนกล่าวถึงมากที่สุด คือ เวลาไม่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรม (ร้อยละ 37.27) รองลงมา คือ การไม่มีปัญหาและมีความพึงพอใจต่อกิจกรรม (ร้อยละ 22.72) และข้อเสนอแนะด้านกระบวนการเรียนรู้หรือบริบทของกิจกรรม (ร้อยละ 12.72) นอกจากนี้ นักเรียนบางส่วนต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมและตัวอย่างต้นแบบ (Prototype) มากขึ้น (ร้อยละ 7.27 เท่ากัน) รวมทั้งเสนอให้ปรับระดับความยากของโจทย์ เพิ่มทรัพยากรสนับสนุน และลดปริมาณงานในบางกิจกรรม

ตัวอย่างความคิดเห็นที่สะท้อนปัญหาและข้อเสนอแนะ ได้แก่ “มีเวลาในการทำงานที่จำกัดทำให้ไม่สามารถสร้างผลงานที่สมบูรณ์แบบได้” และ “เวลาน้อยและอุปกรณ์ไม่เพียงพอ” ข้อจำกัดของการบูรณาการหลักสูตรนวัตกรรม 4 ขั้นตอนที่มีความซับซ้อนในเวลา 11 สัปดาห์ อาจต้องมีการปรับการบริหารเวลาจัดกิจกรรมให้กระชับขึ้นในอนาคต นอกจากนี้ นักเรียนบางส่วนเสนอว่า “อยากให้อาจารย์ลงรายละเอียดเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับใบงาน STEAM4INNOVATOR” และ “อยากให้คุณครูนำ Prototype จริงของรุ่นพี่มาเป็นตัวอย่าง” ขณะที่นักเรียนอีกส่วนหนึ่งแสดงความพึงพอใจต่อกิจกรรม โดยระบุว่า “หลักสูตรนี้สามารถทำให้เข้าใจและแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น เพราะทำอย่างเป็นขั้นตอน”

5. ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ฝ่ายมัธยมศึกษา) ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR มีผลการวิจัยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 คะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการเปรียบเทียบคะแนนนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR ของนักเรียน

การทดสอบ	คะแนนเฉลี่ย ± S.D (คะแนน)	ผลการเปรียบเทียบรายคู่
ครั้งที่ 1	4.22 ±1.14	ต่ำกว่าครั้งที่ 2 และ 3**
ครั้งที่ 2	6.28±1.36	ต่ำกว่าครั้งที่ 3**
ครั้งที่ 3	7.95 ±1.17	สูงกว่าทุกครั้ง**

** $p < .01$

จากตารางที่ 7 พบว่า คะแนนเฉลี่ยด้านนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR ของนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยการประเมินครั้งที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด (7.95 ± 1.17) รองลงมา คือ ครั้งที่ 2 (6.28 ± 1.36) และครั้งที่ 1 (4.22 ± 1.14)

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated Measures ANOVA) พบว่า คะแนนนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างการประเมินทั้ง 3 ครั้ง ($F(2,218) = 567.39$, $p < .001$) โดยผลการทดสอบ Sphericity ของ Mauchly ไม่พบการละเมิดข้อตกลงเบื้องต้น ($W = .959$, $\chi^2 = 4.476$, $p = .107$)

ผลการเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า คะแนนเฉลี่ยของการประเมินทั้ง 3 ครั้งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกคู่ โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากครั้งที่ 1 ไปสู่ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR ของนักเรียนที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงการจัดการเรียนรู้

ตารางที่ 8 การเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้	ก่อนเรียน Mean ± S.D.	หลังเรียน Mean ± S.D.	t	df	p
ขยะมูลฝอย	6.05 ± 2.40	7.08 ± 2.54	4.44	109	< .001
มลพิษ	4.61 ± 2.39	7.69 ± 1.86	14.63	109	< .001

จากตารางที่ 8 พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทั้งสองหน่วยการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) โดยหน่วยการเรียนรู้เรื่องขยะมูลฝอยมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 6.05 ± 2.40 เป็น 7.08 ± 2.54 ($t = 4.44$, $df = 109$, $p < .001$) ขณะที่หน่วยการเรียนรู้เรื่องมลพิษมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 4.61 ± 2.39 เป็น 7.69 ± 1.86 ($t = 14.63$, $df = 109$, $p < .001$) ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในหน่วยการเรียนรู้เรื่องมลพิษ ซึ่งมีการเพิ่มขึ้นของคะแนนเฉลี่ยมากกว่าหน่วยการเรียนรู้เรื่องขยะมูลฝอย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแผนการจัดการเรียนรู้มีการออกแบบอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการจุดเด่นของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากปัญหาจริงหรือสถานการณ์ใกล้ตัว เข้ากับกระบวนการ STEAM4INNOVATOR ที่มีลำดับขั้นชัดเจน ได้แก่ Insight, Wow! Idea, Business Model และ Production & Diffusion ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่การทำความเข้าใจปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การคิดแนวทางแก้ไข การวางแผนพัฒนาแนวคิด การสร้างต้นแบบ และการนำเสนอผลงาน กระบวนการดังกล่าวช่วยให้กิจกรรมการเรียนรู้มีทิศทางชัดเจนและสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการคิดแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และการสร้างนวัตกรรม :ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ที่มองว่าผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติ และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Piaget, J., 1970); (Vygotsky, L. S., 1978) เมื่อผู้เรียนได้เผชิญปัญหาจริง เช่น ปัญหาขยะมูลฝอย มลพิษ หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนจึงไม่ได้เรียนรู้เพียงเนื้อหาเชิงทฤษฎี แต่ได้เชื่อมโยงความรู้กับบริบทจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Savery, J. ที่ระบุว่า PBL เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังสัมพันธ์กับแนวคิด Design Thinking ที่เน้นการเข้าใจผู้ใช้ การนิยามปัญหา การสร้างแนวคิด การสร้างต้นแบบ และการปรับปรุงแนวทางแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม (Savery, J., 2015)

2. ทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการประเมินครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4 และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์ปัญหาจริงช่วยให้นักเรียนได้ฝึกกระบวนการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุ การรวบรวมข้อมูล การเสนอทางเลือก การตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา และการประเมินผลของแนวทางที่เลือกใช้ การฝึกซ้ำผ่านสถานการณ์ที่แตกต่างกันทำให้นักเรียนค่อย ๆ พัฒนาความสามารถในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลและสามารถมองปัญหาได้รอบด้านมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Barrows, H. S. ที่อธิบายว่า PBL ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถ

ในการวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนและไม่มีคำตอบตายตัว เพราะผู้เรียนต้องตั้งคำถาม ค้นหาข้อมูล อภิปราย และตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล (Barrows, H. S., 1986) อีกทั้งสอดคล้องกับ Manuaba, I. B. A. P. et al., Chen, T. et al. ที่พบว่า PBL ส่งผลเชิงบวกต่อทักษะการแก้ปัญหา การคิดอย่างมีเหตุผล (Manuaba I. B. A. P. et al., 2022); (Chen, T. et al., 2024) และการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ทั้งนี้ การที่คะแนนในสถานการณ์ทั่วไปสูงกว่าสถานการณ์อื่นทุกสถานการณ์อาจสะท้อนว่า นักเรียนสามารถถ่ายโอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาจากสถานการณ์เฉพาะที่ได้ฝึกในชั้นเรียนไปใช้กับสถานการณ์ใหม่ได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการเรียนรู้เชิงลึก เพราะผู้เรียนไม่ได้เพียงจดจำขั้นตอน แต่สามารถประยุกต์ใช้กระบวนการคิดในบริบทที่หลากหลาย

3. ทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนมีแนวโน้มสูงขึ้นจากระดับดีไปสู่ระดับดีมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกระบวนการ STEAM4INNOVATOR เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นลำดับและต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการเข้าใจปัญหาอย่างลึกซึ้งในขั้น Insight การระดมความคิดและสร้างแนวทางใหม่ในขั้น Wow! Idea การพิจารณาคุณค่าและความเป็นไปได้ของแนวคิดในขั้น Business Model และการสร้างต้นแบบ ทดลอง ปรับปรุง และนำเสนอผลงานในขั้น Production & Diffusion กระบวนการดังกล่าวช่วยให้นักเรียนเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์จากระดับแนวคิดไปสู่ผลงานเชิงนวัตกรรมที่จับต้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Guilford, J. P., Torrance E.P. ที่อธิบายว่าความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวข้องกับความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และการปรับปรุงรายละเอียด ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ปรากฏอยู่ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนคิดหลายแนวทาง เลือกแนวทางที่เหมาะสม ปรับปรุงต้นแบบ และนำเสนอคุณค่าของผลงาน (Guilford, J. P., 1950); (Torrance, E. P., 1974) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Zhan, Z. et al. ที่พบว่า การเรียนรู้ที่เน้นการแก้ปัญหา การทำงานกลุ่ม และการใช้เครื่องมือช่วยคิดสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนได้ (Zhan, Z. et al., 2024) และสอดคล้องกับ Huang, B. et al., ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบ STEM/STEAM สามารถพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และความสนใจในการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Huang, B. et al., 2022) จากผลการประเมินจากครู ตนเอง และเพื่อนที่มีแนวโน้มสูงขึ้นยังสะท้อนว่า นักเรียนมีพัฒนาการทั้งด้านกระบวนการคิดและการสร้างผลงานจริง โดยในช่วงแรกนักเรียนอาจยังไม่เข้าใจเกณฑ์ของการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างชัดเจน แต่เมื่อได้ผ่านการฝึกปฏิบัติหลายครั้ง ได้รับข้อมูลย้อนกลับจากครูและเพื่อน และได้ปรับปรุงผลงานตามกระบวนการ จึงทำให้สามารถพัฒนาคุณภาพของแนวคิดและผลงานได้ดีขึ้น

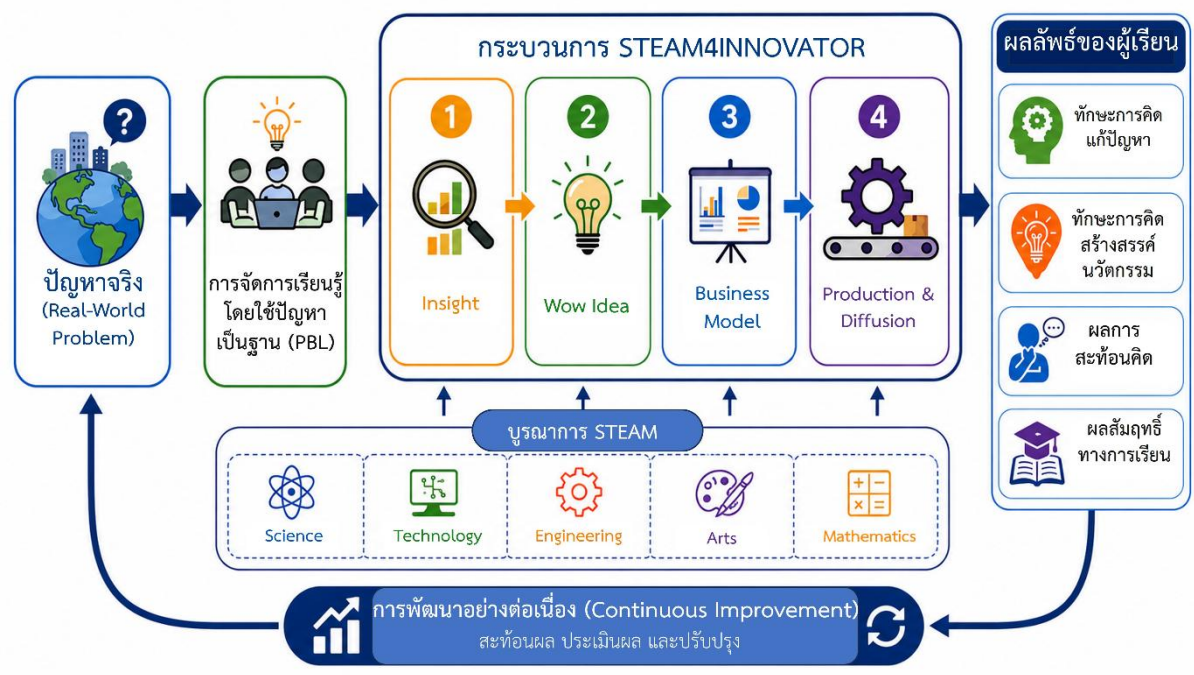
4. ผลการสะท้อนคิดของนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการจัดการเรียนรู้ โดยเห็นว่ากิจกรรมช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความเข้าใจเชิงลึก ความสนุก ความพึงพอใจ การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้ไม่เพียงพัฒนาความรู้และทักษะเชิงปัญญาเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และความรู้สึกมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Dewey, J., Kolb, D. A. ที่เน้นว่าผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายเมื่อได้ลงมือปฏิบัติ ได้เผชิญสถานการณ์จริง และได้สะท้อนประสบการณ์ของตนเอง (Dewey, J., 1938) (Kolb, D. A., 1984) การสะท้อนคิดจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนมองเห็นสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ ปัญหาที่พบ วิธีการแก้ไข และแนวทางพัฒนางานในครั้งต่อไป โดยเฉพาะการที่นักเรียนจำนวนมากชื่นชอบขั้น Business Model เนื่องจากได้สวมบทบาทเป็นผู้ประกอบการรุ่นเยาว์ในการวางแผนคุณค่า

และขั้น Production & Diffusion ที่ได้ลงมือสร้างและนำเสนอต้นแบบจริงแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมีแรงจูงใจสูงเมื่อได้ลงมือสร้างผลงานจริง ได้เห็นผลลัพธ์ของความคิด และได้สื่อสารผลงานของตนเองต่อผู้อื่น นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนบางส่วนสะท้อนปัญหาเรื่องเวลาไม่เพียงพอ ความซับซ้อนของกิจกรรม และความต้องการตัวอย่าง Prototype เพิ่มเติม ประเด็นนี้สะท้อนข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้แบบ PBL และ STEAM ซึ่งต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจปัญหา ค้นคว้าข้อมูล ออกแบบ สร้างต้นแบบ ทดลอง ปรับปรุง และนำเสนอผลงานมากกว่าการเรียนรู้แบบบรรยายทั่วไป ดังนั้น การนำรูปแบบนี้ไปใช้ในชั้นเรียนควรมีการวางแผนเวลาอย่างเหมาะสม จัดทำใบงานที่มีคำชี้แจงชัดเจน ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และเตรียมตัวอย่างต้นแบบหรือผลงานที่เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจกระบวนการและลดความสับสนระหว่างการทำกิจกรรม

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งในด้านนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR รวมถึงหน่วยการเรียนรู้เรื่องขยะมูลฝอยและมลพิษ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้จากปัญหาสิ่งแวดล้อมจริงช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกขึ้นและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้ดีกว่าการเรียนรู้แบบแยกส่วน เนื่องจากผู้เรียนต้องนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การออกแบบและการคิดเชิงระบบมาใช้ร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาและสร้างแนวทางแก้ไข ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Situated Learning ของ Lave, J. & Wenger, E. ที่อธิบายว่าการเรียนรู้จะมีความหมายมากขึ้นเมื่อเกิดขึ้นในบริบทที่ใกล้เคียงกับการใช้ความรู้จริง และสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการสร้างความรู้ผ่านการคิด การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผล (Lave, J. & Wenger, E., 1991) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Zhang, L. & Ma, Y. ที่พบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบ PBL ส่งผลเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน (Zhang, L. & Ma, Y., 2023) รวมทั้ง Dúo-Terrón, P. et al. ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบ STEAM ช่วยพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้และความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Dúo-Terrón, P. et al., 2022)

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR จึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และจากการสะท้อนคิดการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวนักเรียนมีความคิดเชิงบวก เนื่องจากเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงปัญหาจริงกับการลงมือปฏิบัติ การทำงานร่วมกัน การคิดออกแบบ และการสร้างผลงานเชิงนวัตกรรมอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนว่า การบูรณาการ PBL กับ STEAM4INNOVATOR เหมาะสมต่อการพัฒนาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มีสมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการสร้างนวัตกรรมที่สามารถนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ ทั้งนี้ เพื่อให้การนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรจัดเวลาให้เพียงพอ เตรียมตัวอย่างต้นแบบปรับใบงานให้เข้าใจง่ายขึ้น และกำหนดบทบาทการทำงานกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 การบูรณาการ PBL กับ STEAM4INNOVATOR

การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแนวคิด STEAM4INNOVATOR ถือเป็นนวัตกรรมการศึกษาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมผ่านการเผชิญ สถานการณ์จริงในสังคม กระบวนการดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ทั้งวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ ศิลปะ และคณิตศาสตร์ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาอย่างมีระบบและเป็นขั้นตอน อีกทั้งยังกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์เชิงลึก การคิดเชิงสร้างสรรค์ และการพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมสมรรถนะหลักและ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในรายวิชาออกแบบเทคโนโลยีและการแก้ปัญหา สรุปผล ได้ดังนี้ 1) แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก โดยได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยรวม 3.71 ± 0.26 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากการประเมินครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4 และผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ พบว่า คะแนนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แสดงว่าการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์ปัญหาจริงช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ 3) นักเรียนมีทักษะการคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมสูงขึ้นจากระดับดีไปสู่ระดับดีมาก โดยคะแนนภาพรวมเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง สะท้อนว่ากระบวนการ STEAM4INNOVATOR ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกเข้าใจปัญหา คิดไอเดีย ออกแบบแนวทาง สร้างสรรค์ผลงานและนำเสนออย่างเป็นขั้นตอน 4) ผลการสะท้อนคิดของนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและมีทัศนคติเชิงบวกต่อการจัดการเรียนรู้ โดยเห็นว่ากิจกรรมช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม นักเรียนบางส่วนสะท้อนว่าควรเพิ่มเวลาในการทำกิจกรรม ลดความซับซ้อนของใบงาน และมีตัวอย่างชิ้นงานหรือต้นแบบให้ชัดเจนขึ้นและ 5) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งด้านนวัตกรรมและกระบวนการ STEAM4INNOVATOR เทคโนโลยีการจัดการขยะมูลฝอย และเทคโนโลยีการจัดการมลพิษ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้สามารถส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และสมรรถนะการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ครูควรนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับหลักสูตร STEAM4INNOVATOR ไปประยุกต์ใช้กับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาใกล้ตัวของนักเรียน เช่น ขยะ มลพิษ สิ่งแวดล้อม พลังงาน หรือปัญหาในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนเห็นความหมายของการเรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้ ครูควรจัดเวลาให้เพียงพอในแต่ละขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นการสร้างต้นแบบ การทดลอง การปรับปรุงผลงาน และการนำเสนอ เพราะเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลาในการคิด ออกแบบ ลงมือปฏิบัติ และสะท้อนผล ครูควรเตรียมตัวอย่างชิ้นงาน ตัวอย่าง Prototype หรือผลงานของรุ่นพี่ เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจแนวทางการพัฒนานวัตกรรมได้ชัดเจนขึ้น และลดความสับสนในขั้นตอนการทำกิจกรรม ควรปรับภาษา คำชี้แจง และใบงานให้เหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน โดยใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย มีลำดับขั้นตอนชัดเจน และมีเกณฑ์การประเมินที่นักเรียนเข้าใจได้ และครูควรส่งเสริมการทำงานเป็นทีมอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มให้ชัดเจน เพื่อให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการคิด แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ผลงาน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ให้การสนับสนุนทุนในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49-53 (1 พฤษภาคม 2562).

โยทะกา อันทะหวา และสิทธิ พลอาจอินทร์. (2567). การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 47(2), 64-80.

ลือชา ลดาชาติ และคณะ. (2562). สะเต็มศึกษาและการออกแบบเชิงวิศวกรรมตามความเข้าใจและมุมมองของครู. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 30(1), 89-103.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2564). ผลการประเมิน PISA 2018 การอ่านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2562). STEAM4INNOVATOR: คู่มือการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). ทักษะที่จำเป็นแห่งอนาคต (Future Skill) เพื่อเตรียมการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย รองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Disruption) ของโลกศตวรรษที่ 21: ผลการศึกษาและแนวทางการส่งเสริม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

Barrows, H. S. (1986). A taxonomy of problem-based learning methods. Medical Education, 20(6), 481-486.

Bennett, N. & Lemoine, G. J. (2014). What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. Business Horizons, 57(3), 311-317.

Chen, T. et al. (2024). The effect of problem-based learning on improving problem-solving, self-directed learning, and critical thinking ability for the pharmacy students: A randomized controlled trial and meta-analysis. PLOS ONE, 19(12). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0314017.

Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Macmillan.

Dúo-Terrón, P. et al. (2022). STEAM in primary education: Impact on linguistic and mathematical competences in a disadvantaged context. Frontiers in Education, 7. https://doi.org/10.3389/feduc.2022.792656.

Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444-454.

Huang, B. et al. (2022). Promoting secondary students' twenty-first century skills and STEM careerinterests through a crossover program of STEM and community service education. Frontiers in Psychology, 13. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.903252.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. New Jersey: Prentice Hall.

Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated learning: Legitimate peripheral participation. Cambridge: Cambridge University Press.

Manuaba I. B. A. P. et al. (2022). The effectiveness of problem-based learning in improving critical thinking, problem-solving and self-directed learning in first-year medical students: A meta-analysis. PLOS ONE, 17(11). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0277339.

OECD. (2019). An OECD learning framework 2030. In Bast, G. et al. (Eds.), The future of education and labor. (pp. 23-35). Switzerland: Springer International Publishing.

Piaget, J. (1970). Science of education and the psychology of the child. New York: Orion Press.

Savery, J. (2015). Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions. In In Walker, A. et al. (Eds.), Essential readings in problem-based learning: Exploring and extending the legacy of Howard S. Barrows. (pp. 5-16). West Lafayette: Purdue University Press.

Schwab, K. (2017). The fourth industrial revolution. New York: Crown Currency.

Torrance, E. P. (1974). Torrance tests of creative thinking. Bensenville: Scholastic Testing Service.

UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. Retrieved December 15, 2025, from https://shorturl.asia/2qmXk

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge: Harvard Uni versity Press.

World Economic Forum. (2020). The future of jobs report 2020. Retrieved November 18, 2025, from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

Zhan, Z. et al. (2024). How does problem-solving pedagogy affect creativity? A meta-analysis of empirical studies. Frontiers in Psychology, 15. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1287082.

Zhang, L. & Ma, Y. (2023). A study of the impact of project-based learning on student learning effects: A meta-analysis study. Frontiers in Psychology, 14. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1202728.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวา รสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ



ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[*]Corresponding author E-mail: (12 pt)

[*]Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt)

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt)

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)